Ola Laukli:

TREKK FRA DRAMMENS SKOLEHISTORIE FRAM TIL CA 1930

Kommunaldirektøren for undervisning
Drammen 1991

Ola Laukli

TREKK FRA DRAMMENS SKOLEHISTORIE FRAM TIL CA. 1930

Kommunaldirektøren for undervisning
Drammen 1991

Forsidebildet er Strømsfjerdingen skole 1784-1886. Denne og de fleste andre strektegninger er utført av Karin Pihl og må ikke kopieres uten hennes tillatelse.

INNHOLD

		Side
1.	INNLEDNING	5
	Forkortelser - Ordforklaringer	6
2.	FRA LANDDISTRIKT TIL BY	7
	2.1 Ladestedene Bragernes og Strømsøen - Kobbervigen vokser fram	7
	2.2 Fra ladested til kjøpstad	8
3.	KIRKELIG TILHØRIGHET	12
4.	UNDERVISNINGSTILBUD FØR 1739	19
	4.1 Kirkeordinansene av 1537/1539 og 1607. Christian V's norske lov av 1687	19
	4.2 Latinskolene i Bragernes og Strømsø	21
	4.3 Andre undervisningstilbud	23
5.	SKOLEN FOR ALLE VOKSER FRAM 1739 - CA.1860	26
	5.1 Lover og forordninger	27
	5.2 De enkelte fattigskoler - allmueskoler	33
	5.2.1 Bragernes	33
	5.2.2 Strømsø	49
	5.2.3 Tangen	58
	5.2.4 Jarlsberg Værks Skole (Konnerud)	61
	5.2.5 Bragernes landdistrikter Strømsfjerdingen - Åssiden	67
	5.2.6 Skoger (Schouge)	72
	5.2.7 Sammenfattende oversikt over skolesituasjonen omkring 1850	83
	5.3 Fra latinskoler til realskoler - borgerskoler - lærd skole	98
	5.3.1 Realskolen i Bragernes. Bragernes borgerskole	99
	5.3.2 Strømsø realskole - borgerskole. Tangen borgerskole	102
	5.3.3 Drammens lærde skole - Drammens lærde og realskole	103
	5.3.4 Sammenslåing av de to borgerskolene og Drammens lærde og realskole	105
6.	FRA ALLMUESKOLE TIL 7-ÅRIG FOLKESKOLE FOR ALLE CA. 1860 - CA.1930	107
	6.1 Reformer gjennom lover og forordninger	109
	6.2 Fram mot 7-årig enhetsskole	112

6.3 Skoleutbyggingen i Drammensområdet ca.1860 - 1930 115
6.3.1 Drammen 115
6.3.2 Åssiden skolekommune 180
6.3.3 Skoger skolekommune (hovedsognet) 195
6.3.4 Konnerud skolekommune 227
6.3.5 Strømsgodset skolekommune 240
6.4 Overtilsynet - Skoledirektøren 275

ETTERSKRIFT 276

OVERSIKT OVER KILDEMATERIALE 277

APPENDIKS 280

PERSONREGISTER 301

1. INNLEDNING

Opplæringstilbud for barn og unge i et distrikt - offentlig eller privat - vil vel som regel bli vurdert ut fra forholdene på stedet, kanskje først og fremst ut fra mulighetene for elevtilgang og økonomisk grunnlag for driften. Det må naturligvis også tas hensyn til eventuelle regulerende bestemmelser i lover og forordninger. Endringer i et distrikts demografiske og økonomiske struktur vil ha konsekvenser for driften av opplæringstilbudene.

Utviklingen gjennom de siste tre- fire hundreår i Drammensdistriktet gir en god illustrasjon av den gjennomgripende endring som har funnet sted når det gjelder mulighetene for utbygging av et målrettet skolesystem. Vår lokale skolehistorie gjenspeiler en utvikling som i vesentlig grad er preget av følgende forhold:

- Fra spredt landlig bosetning i hele vårt distrikt førte utviklingen til en mer samlet bebyggelse i to-tre geografisk upresist avgrensede ladesteder som i 1715 fikk felles kjøpstadsprivilegier, og som i 1811 ble slått sammen til en by, fremdeles med upresise kommunegrenser. Gjennom byutvidelse og fastlegging av nøyaktige kommunegrenser i 1870, utvidelse av byområdet ved innlemmelse av Åssiden fra Lier i 1951 og sammenslåing med nabokommunen Skoger i 1964 har bykommunen Drammen fått sin nåværende utstrekning.

- Lover og forordninger med konsekvenser for skolesektoren ble helt fram til 1959 siktet inn mot landsbygdene og byene hver for seg. Det medførte ulike opplæringstilbud for by og land og dermed ulike tilbud i de forskjellige deler av den nåværende bykommune.

- Lokale initiativ spilte særlig i de tidligste fasene av utviklingen en dominerende rolle.

På grunn av de forannevnte forholdene er det som bakgrunnsstoff for den lokale skolehistorien gitt en kort oversikt over de viktigste fasene i kommunens utvikling (kap.2). Det er også viktig å ha i tankene at kirken stod for de første organiserte opplæringstilbudene for barn og unge, også i vårt distrikt. Kirken spilte en vesentlig rolle, særlig for førsteopplæringen, helt fram til slutten av 1800-tallet. På grunn av den nære sammenheng mellom kirke og skole i de første fasene av skoleutbyggingen, gir kap.3 en kort omtale av de enkelte kirkene i vårt område.

I de etterfølgende kapitlene har det vært hensikten å gi et bilde av framveksten av skoletilbud til barn og unge i "grunnskolealder" i de forskjellige deler av området som Drammen av i dag omfatter. Den historiske fremstillingen er delt inn i tidsavsnitt. Kap.4 forteller om opplæringstilbud før 1739. Kap.5 handler om utviklingen innenfor skolesektoren etter 1739 fram til ca. 1860 med framveksten av en obligatorisk skole for alle barn, og kap.6 fører den skolehistoriske utviklingen videre fram til ca. 1930 da 7-årig enhetsskole var gjennomført i vår kommune.

I et appendiks gis først en orientering om det kildematerialet som foreliggende arbeid

bygger på. Videre gis en utfyllende omtale av en del viktige saker i skolekommisjon/skolestyre.

FORKORTELSER

Dep.	= Kirke- og undervisningsdepartementet og tidligere betegnelser på departementet.
El.	= Elever
Kap.	= Kapittel
Kl.	= Klasse
Rdl/rdr/rd	= Riksdaler
Red.	= Redaktør
S.	= Side
Sk.	= Skole - i myntsammenheng = Skilling
Sk.st.	= Skolestyre
Spd.	= Spesi(e)daler
Vedr.	= Vedrørende

FORKLARINGER AV ENKELTE ORD

Amt	= Fylke
Amtmand	= Fylkesmann
AveMaria	= Vær hilset, Maria
Credo	= Trosbekjennelsen
Fundas	= Plan, reglement
Katekisasjon	= Overhøring
Pater noster	= Fader vår
Pugeskole	= Skole som forberedte til opptak i latinskolen
Reskript	= Forordning
Stift	= Bispedømme

2. FRA LANDDISTRIKT TIL BY

Tord Pedersen har i bind I av "Drammen. En norsk østlandsbys utviklingshistorie" (B 1) gitt en bred framstilling av kommunens utvikling fram til den fikk status som kjøpstad. Her nevnes nærmest i stikkordsform de viktigste fasene.

2.1 LADESTEDENE BRAGERNES OG STRØMSØEN-KOBBERVIKEN VOKSER FRAM

Opprinnelig hørte mesteparten av det geografiske området i det nåværende Drammen til Lier. Det gjaldt hele nordsiden av Drammenselva og store deler av sørsiden (Strømsgodset, Fjellgårdene og Konnerud). Resten av sørsiden hørte til Skoger. Lier hørte i denne tidsperioden til Vestfold fylke. Da fylkesinndelingen ble avløst av inndeling i sysler, ble Drammenselva skille mellom syslene Oslo og Tunsberg.

Framveksten av tettbebyggelser langs nedre del av Drammenselva kom som en følge av trelasthandelen med utlandet, særlig med Nederlandene. Allerede mot slutten av 1300-tallet var det årvisst kjøpestevne i Kobberviken som var kjent som dalens skipshavn. Brakanes nevnes for første gang som skipshavn i 1396 (B 1, I, s.100 f.). Denne havnen fikk økende betydning mot slutten av middelalderen på grunn av anløp av danske kornskuter. Her ble derfor distriktets første tollbod oppført. Tidspunkt vites ikke, men en ny tollbod ble oppført i 1557-58, og den gamle må da formentlig ha vært i bruk noen år. Som sete for tollboden fikk Brakanes naturligvis økt betydning. Både det nærmeste fogderi (len) og det omliggende prosti fikk i første halvdel av 1500-tallet navn etter stedet, skriftlig gjerne i fordansket form: Bragernes, Bragnes, Bragenes.

Fra siste halvdel av 1500-årene foregikk det en del innflytting av Oslo-borgere som drev handels- og næringsvirksomhet på Bragernes. I en jordebok fra 1625 nevnes 37 menn, dels håndverkere, dels kjøpmenn. Enkelte av dem omtales i byregnskapet som Oslo-borgere (B 1, I, s.115). I en jordebok fra 1639 nevnes 68 menn som "har huse og vaaninger ved Bragernes".

På Strømsø-siden fant det sted en tilsvarende innflytting av handelsmenn fra Tunsberg fra begynnelsen av 1600-tallet.

I løpet av første halvdel av det 17. århundre var det forholdsvis livlig utbygging på begge sider av Drammens-elva. To rivaliserende ladesteder vokste fram med følgende antall hus i 1650:

- Bragernes (fra Bragerøen til Landfaldøen): 141 byhus
- Strømsø (inklusive Grønland -Strømsfjerdingen): 83 byhus

Hvor mange hus som lå i Kobbervik -Tangen er usikkert. Tord Pedersen (B 1, I, s.128) anslår antallet til 30. Omkring 1650 var det således i de to ladestedene til sammen ca. 250 hus med en befolkning på 1200 - 1500 mennesker.

15 år senere (folketelling 1663-66) var antall hus på Bragernes steget til 269 og på Strømsø - Kobberviktangen til 184, til sammen ca. 450 hus med anslagsvis ca. 2 400 innbyggere (B 1, I, s.288). Til sammenlikning kan nevnes at Bergen på den tid hadde anslagsvis ca. 8 000 innbyggere, Christiania noe over 3 000, Trondheim litt under 3 000, Stavanger ca. 2 000 og Christiansand ca. 1 400. Sett under ett hadde således ladestedene Bragernes og Strømsø-Kobberviktangen en av de største befolkningskonsentrasjonene i landet. Bragernes hadde imidlertid helt fra begynnelsen vært underlagt kjøpstaden Oslo (fra 1624 Christiania), mens Strømsø-Kobbervigen fram til 1657 var underlagt kjøpstaden Tunsberg.

Ved Fredrik III's kongebrev av 27. mai 1657 ble Strømsø-Kobbervigen underlagt Christiania kjøpstad. Stattholderen skulle ifølge kongebrevet "have tilbørlig indseende med at hverken Tønsberg eller nogen anden by sig utilbørligen indtrenger i Christianias forundte privilegier, borgerskabet paa deres næring til skade; ei heller at nogen sig paa Bragernæs, Strømsøen og Kobbervigen herefter nedsætter eller der den ringeste handel med kjøb, sal eller anden kjøbmandsnæring bruger, medmindre de tilforn i bemeldte Christiania by borgerskab vundet haver ..." (B 1, I, s.174).

2.2 FRA LADESTED TIL KJØPSTAD

I annen halvdel av 1600-tallet ble det gjort flere fremstøt for kjøpstadmessige etableringer i de to ladestedene. Etter at Strømsø-Kobbervigen i 1657 ble underlagt kjøpstaden Christiania, ble kravene fra Bragernes og Strømsø samordnet. På de to ladestedene var det omkring 1650 ca. 130 menn med borgerskapsbevilgning. I skriv datert 2.januar 1662 til Kongen søkte borgerne om felles kjøpstadsprivilegier for Bragernes og Strømsø, bl.a. med krav om egen byfogd. Søknaden førte til iherdig innsats fra Christiania, som naturligvis ønsket å beholde "den ladeplads Bragernes og Strømsøen, som er kjernen og det bedste af alt det brug vi haver til og under Christiania bys privilegier ...". Like iherdig prøvde Tunsberg å dokumentere sin historiske rett til Strømsø.

Tord Pedersen har gitt saken en bred fremstilling (B 1, I, s.180 ff). Resultatet ble at Christiania og Tunsberg beholdt sine privilegier i Bragernes og Strømsø. Men en rekke krav fra de to ladestedene ble imøtekommet:

- Egen byfogd og byskriver ble beskikket for ladestedene. Byfogdens dommer kunne appelleres til Christiania magistrat.

- Magistraten mistet sin vilkårlige myndighet til å utligne skatter. Valgte "takserborgere" (ligningsmenn) skulle overta oppgaven.

- Liers og Eikers privilegier (begrenset handelsrett i de to ladestedene) ble opphevet.

- Bøndene i opplandet rundt ladestedene ble forpliktet til å kjøpe sine byvarer i Christiania eller Drammen og avsette sin trelast sammesteds.

Byfogd og byting trådte i funksjon fra nyttår 1663. Fra 17. april 1663 ble nyutnevnt rådmann i Christania tilpliktet å bo på Bragernes som representant for kjøpstadens magistratkollegium. Overgangen fra landkommune til bykommune var dermed et faktum,

selv om formelle kjøpstadsprivilegier ikke var innvilget.

Grensene for den nye bykommunen ble imidlertid ikke fastlagt. I tiden etterpå var det iblant tvil om enkelte områder hørte til i byen eller landet. Tord Pedersen forteller (B 1, I, s.256):

> *"Alle var på det rene med at det egentlige Bragernes (dvs. bebyggelsen på gårdene Brakars, Tveters og Lajords grunn), Bragerøen. Landfaldøen, Liersund, Strømsø, Kobberviktangen og Holmen lå under bymyndighetene, og likeså at Hedensrudtangen, Grønland, Fjerdingen og Hotvets og Ørens grunn ikke hørte til byen. Med hensyn til de bymessig bebyggede deler av Strøm (Hamborgstrøm) var man derimot i tvil. Enkelte partier av denne gården synes lenge å ha vært regnet til landet. Om utstrekningen av Liersund var det også tvil. Bragernes bymark ble regnet til byterritoriet."*

Bykommunen fikk heller ikke felles navn. I offentlige skriv ble enkelte ganger Bragernes (Braganes, Bragnes) brukt som betegnelse for hele kommunen. Andre ganger forekommer betegnelsen "Bragernes og Strømsøen" eller "Bragernes, Strømsøen og Drammen".

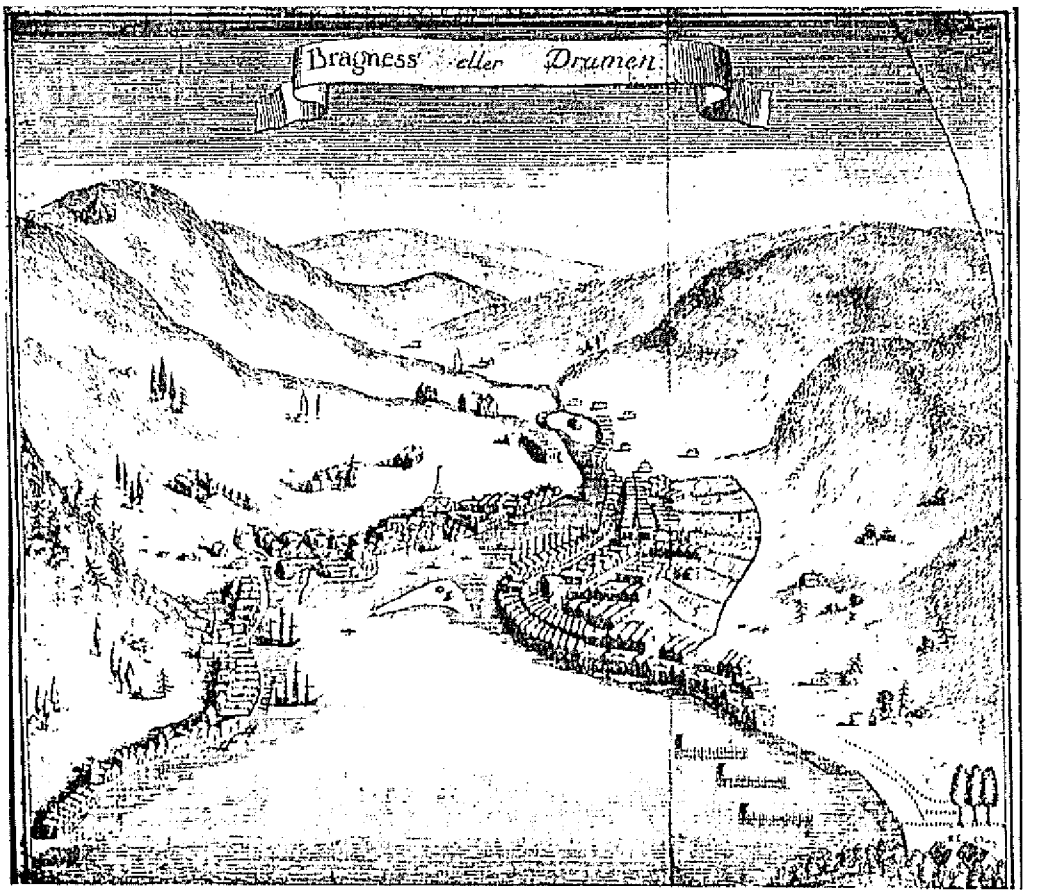

Prospekt av Drammen, sett fra øst med Bragernes til høyre og Strømsø-Tangen til venstre. Kobberstikk. Illustrasjon til Erich Pontoppidan: Forsøg paa Norges naturlige Historie, 1752—53. Drammens Museum.

Etter B 1, I, s.259.

Fellesskapet mellom de to tidligere ladestedene ble imidlertid kortvarig. Allerede 16 år senere, i 1679, ble Strømsø skilt ut som egen bykommune, med eget byting og de kommunale institusjoner som "fellesbyen" tidligere hadde hatt: byfogd, byskriver, kemner, overformynder m.v.. Dermed hadde man igjen to rivaliserende bysamfunn ved Drammenselva, men uten fullstendige kjøpstadprivilegier. Folketallet i de to kommunene var omkring 1680 ca. 2 100 på Bragernes og ca. 1 300 på Strømsø (inklusive Liersund eller Grønland og Tangen).

Ved kongelig reskript av 21. januar 1715 innvilget endelig Fredrik IV felles kjøpstadsprivilegier for Bragernes og Strømsø, i og for seg ganske eiendommelig fordi de to bysamfunnene begge beholdt sin tidligere organisasjon med selvstendige kommunale innretninger.

Reskriptet skapte således ikke en kjøpstad, Drammen, men to kjøpsteder, Bragernes og Strømsø. Først ved Fredrik VI's reskript av 19. juni 1811 ble de to kjøpstedene smeltet sammen til "een kjøbstad under navn af Drammen".
Den nye byen fikk ikke fastlagt sine grenser ved sammenslåingen. Ved lov av 22. mai 1869 ble grensene endelig fastlagt med virkning fra 1870. Disse grensene hadde Drammen fram til 1, juli 1951, da Åssiden ble overført fra Lier kommune til Drammen. Den 1. januar 1964 ble så Drammen og Skoger kommuner slått sammen til nåværende Drammen kommune.

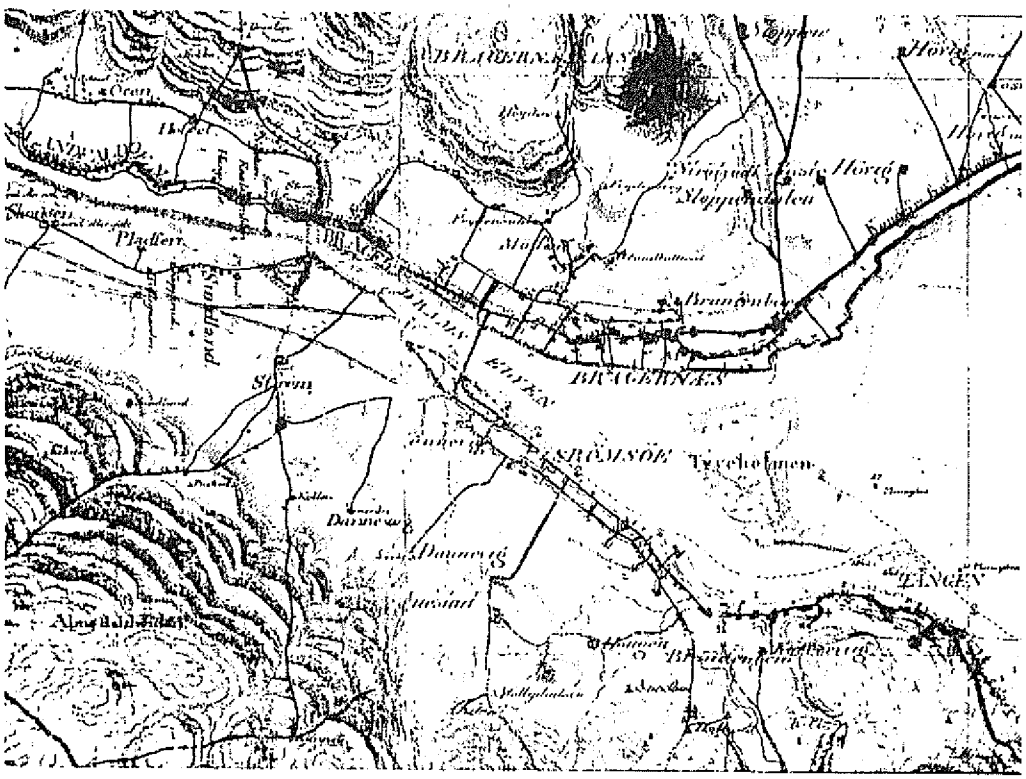

Detalj av kart over Drammen og omegn fra omkring 1820. Jernbanelinjen er senere inntegnet. Norges geografiske oppmåling.

Etter B 1, II, s.599.

Sammenfattende kan utbyggingen innenfor det geografiske område som utgjør dagens

Drammen, inndeles i følgende faser:

1. Stort sett spredt bebyggelse i hele området fram til siste halvdel av 1500-tallet.
2. Bragernes og Strømsø-Kobbervigen vokser fram, først som ladesteder med rik utvikling utover 1600-tallet og med felles kjøpstadsprivilegier fra 1715, men med atskilt administrasjon. Resten av det geografiske område hører fortsatt til landkommunene Lier og Skoger (Schouge/Skouge).

3. Byen samles til nåværende enhet. Viktige milepeler er 1811-1951-1964.

3. KIRKELIG TILHØRIGHET

Da reformasjonen ble innført i Danmark og Norge (1536), var det bare en kirke innenfor det geografiske område som nåværende Drammen omfatter, nemlig Skoger (Schouge) kirke. Den var annekskirke under Sande hovedkirke.

Inndelingen i prestegjeld gikk på tvers av kommune- og fylkes- (amts-) grenser. Under Sande prestegjeld hørte således bl.a. Kobbervigen, mens Strømsø, Fjell, Strømsfjerdingen, Konnerud og hele nordsiden av Drammenselva, inklusive Åssiden, hørte til Frogner prestegjeld.

Fra tiden omkring 1640 forteller Peder Nyeborg Hesselberg i "Efterretninger angaaende Strømsøe Bye" (B 14, s.5) at de "paa Strømsøen her da og før boende Huusmænd og Strandsiddere have søgt Hurums Hoved-Kirke, 2 Miile fra Stædet, ligesom Strømsøen selv laae under Strømmen Annex, der sorterer under Hurum". Vi merker oss at dette var situasjonen ca. 100 år etter at reformasjonen var innført, og flere år etter at Bragernes kirke var bygd.

Hesselberg forteller videre: "Disse Handlende have da formodentlig (men uvist hvad Aar) ansøgt og erholdt Høy-Kongelig Tilladelse, at søge Kirken i Bragernæs, der ligger lige over for paa den Nordre Side af Dramselven, hvorved de og deres Arbeids-Folk bleve forskaanede for den lange Kirke-Vey til Hurum."

Den nye kirkeveien for beboerne på Strømsø var ikke problemfri. Uten bruforbindelse mellom de to ladestedene kunne det være hardt nok å ta seg fram vinterstid på svak is. Men så gikk det da heller ikke så mange år før Strømsøboerne fikk sin egen kirke, og flere kirker kom etter hvert. Vi presenterer dem i kronologisk rekkefølge.

Skoger gamle kirke nevnes ifølge Skogerboken (B 3, s.38) første gang i 1327, men er angivelig eldre. Kirken har også vært kalt "Hanavals kirkja i Skogerbygd". Den ble innviet til St. Olav.

I tiden etter reformasjonen har Skoger kirke gjennomgått flere ominnredninger og forandringer i forbindelse med reparasjonsarbeider , således ny altertavle og prekestol fra 1631.

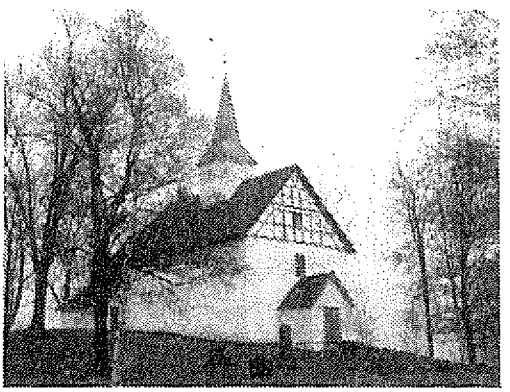

Foto: Rune Folkedal

Skoger var annekskirke under Sande kirke fram til 1752 da Skoger ble eget sognekall, som også omfattet Jarlsberg verks menighet og Tangen menighet.

Ny kirke for Skoger menighet ble vedtatt bygd ved Kgl. resolusjon av 17. november 1883. Den ble innviet den 9. desember 1885. Samtidig trådte Skoger gamle kirke "offisielt" ut av tjeneste. Den har imidlertid vært i bruk i perioder når Skoger nye kirke har gjennomgått vedlikeholdsarbeider, og den brukes fortsatt ved spesielle anledninger.

Skoger gamle kirke er vel verd et besøk der den ligger i rolige og vakre omgivelser.

Bragernes kirke. Ved reskript av 4. april 1621 fikk "Oslo-borgerne" på Bragernes (kjøpmenn fra Oslo som enten personlig eller gjennom kommisjonær drev handel på Bragernes) tillatelse til på egen kostnad å oppføre en kirke på Bragernes. Det tok noen år før byggearbeidene kom i gang. Men den 29. september 1628 kunne Hellig Trefoldighetskirken tas i bruk (B 1, I, s.114). Det var en liten korskirke av tre med tretårn, plassert på nåværende Gamle Kirkeplass. Først i 1645 fikk kirken sin fundas (reglement for leieavgifter på stolseter, gravsteder under kirkegulvet og utenfor kirkegården, avgifter for "ministerielle" forretninger m.v.).

Mot slutten av hundreåret ble det klaget over at kirken var for liten, og at den var skrøpelig og falleferdig (B 1, I, s.372 ff). Vinduene var små og gav dårlig lys. Tårnet var uanselig og så "ubekvemt" at det ikke var mulig å sette opp et ur som var anskaffet. I 1695 ble arbeid satt i gang med reising av et nytt solid tårn, murt "med graasten og en slet mur av hollandske klinker udentil".

Året etter var tårnet kommet opp i den høyden som først ble fastsatt, og på veggen mot gaten ble årstallet 1696, forarbeidd i jern, satt opp ved siden av Christian V's "kronede navnetrekk". Imidlertid fant man ut at tårnet burde være høyere, og resultatet ble fortsatte byggearbeider. Ved nyttårstider 1699 stod så tårnet ferdig.

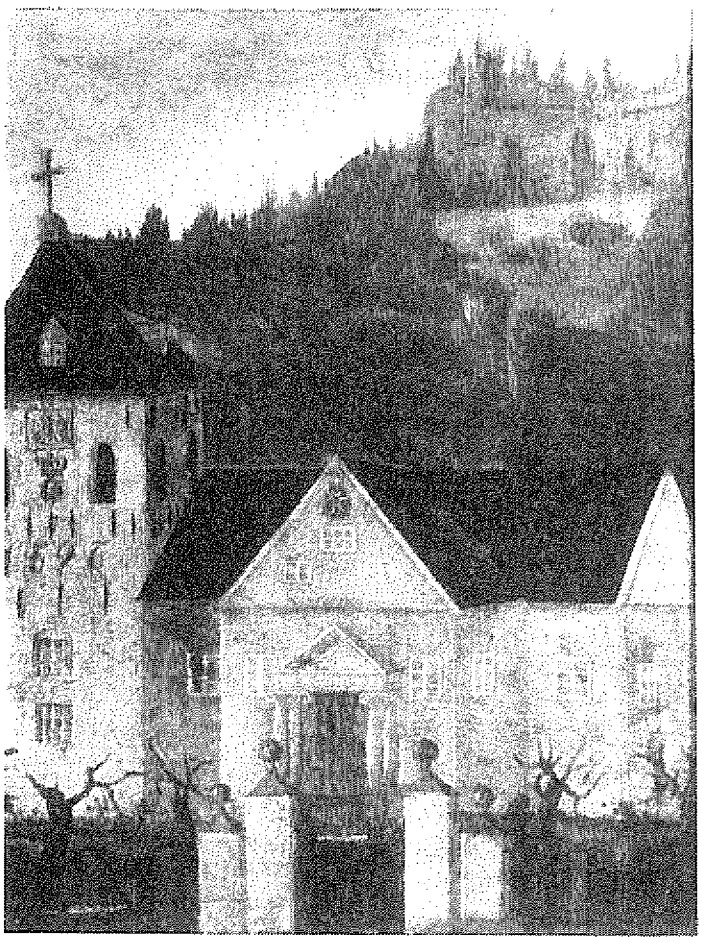

Etter B 2, s.83.
Foto lånt hos Drammens Museum.

I neste omgang ble den gamle kirken revet og en ny trekirke oppført, "saasom Grunden

er af den Beskaffenhed at en Stenkirke derpaa ikke kan opsættes".

Foto lånt hos Drammens Museum.

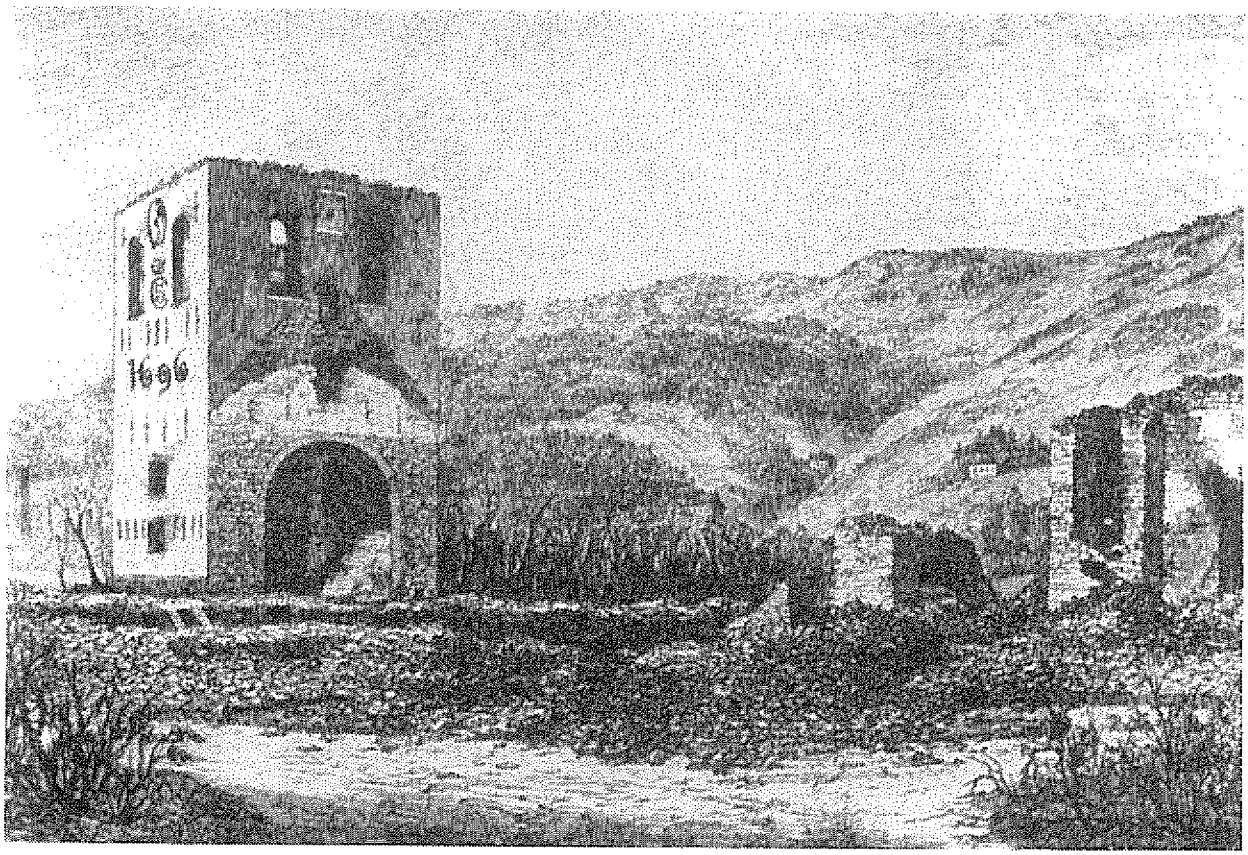

Etter B 2, s.85
Foto lånt hos Drammens Museum.

Ved nyttårstid 1709 ble nykirken tatt i bruk. Den strøk med under storbrannen 12. juli 1866. Tårnet stod igjen etter brannen, men byens autoriteter vedtok at det skulle fjernes. Det var så solid bygd at det måtte sprenges ned. Gamle Kirkeplass har sitt navn etter stedet hvor de to første kirkene på Bragernes lå.

Ny kirke (den nåværende) ble reist og innviet 12. juli 1871. Bragernes var til å begynne med annekskirke under Frogner hovedkirke (Lier). Sogneprestembetet ble ledig i 1655, og Bragernes menighet søkte da om å få egen sogneprest. Søknaden ble avslått, men det ble fastsatt at sognepresten for ettertiden skulle bo på Bragernes, og en kapellan skulle bo på Frogner prestegård. Det kunne vel tolkes slik at Bragernes fikk et stempel som hovedsogn, men formelt var Frogner fortsatt hovedsogn og Bragernes anneks.

I 1723 ble Frogner sognekall delt i to: Frogner og Bragernes. Bragernes kirke ble da hovedkirke med Strømsø kirke som anneks. Til Bragernes sognekall hørte også Strømsgodset og gårdene på Konnerudhøgda. De sistnevnte gårdene (Egholt, Konnerud, Grinderud, Eskerud og Gomperud) ble i 1737 avstått fra Bragernes sognekall til Sande mot en årlig avgift så lenge Det Jarlsbergske Sølvhaltige Blye- og Kobber-Verk var i drift. Da Skoger ble selvstendig sognekall i 1752, ble gårdene overført til Skoger.

Ved delingen i 1723 beholdt Frogner sognekall Åssiden, som imidlertid ble tilbakeført til Bragernes i 1774.

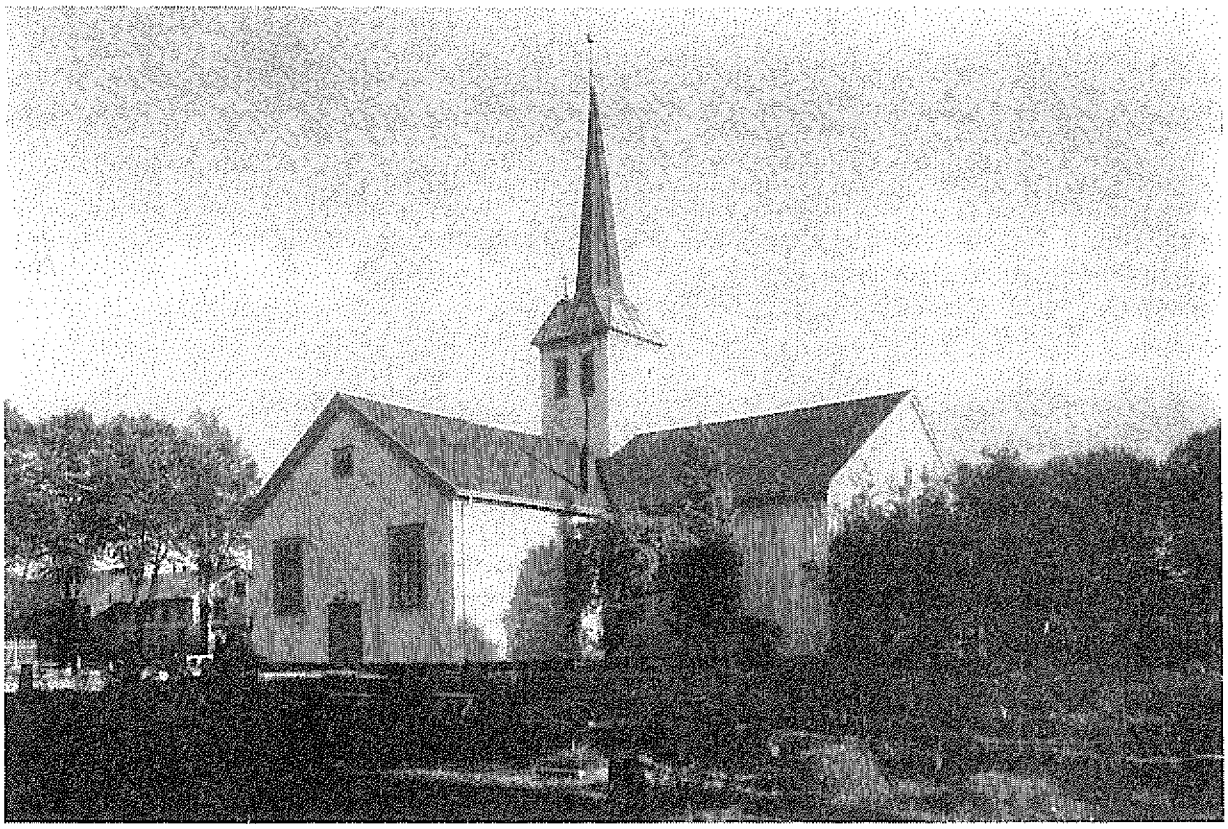

Strømsø Kirke 1667-
Foto lånt hos Drammens Museum.

Strømsø kirke (Hellig Kors kirken). Ved Fredrik III's reskript av 31. desember 1664 fikk

beboerne på Strømsø med generaltollforvalter Daniel Knoff i spissen innvilget en søknad om å bygge en kirke på egen bekostning. Kirken skulle "betienis af Sogne Presten eller hans Medtiener paa bemelte Brageness: Saaledes, at samme Prest sig ey med rette offuer nogen sin Rettigheds Formindskelse, skulde kunne haffue at Klage" (B 14, s.26).

Kirken ble innviet den 6. mai 1667 som annekskirke under Bragernes/Frogner. Kirken var på langt nær ferdig da. Først i 1694 ble tårnet reist. Samtidig ble bygningskonstruksjonen forsterket ved søyler inne i kirken som bærende grunnlag for tårnet.

Kirkens fundas ble "confirmeret" av Christian V den 4. juni 1673. Ca. 100 år senere var kirken kommet i økonomiske vansker på grunn av omfattende reparasjonsarbeider. Ny fundas ble den 29. juli 1778 stadfestet av Christian VII.

Fra 1845 ble Strømsø eget sognekall med Tangen som anneks.

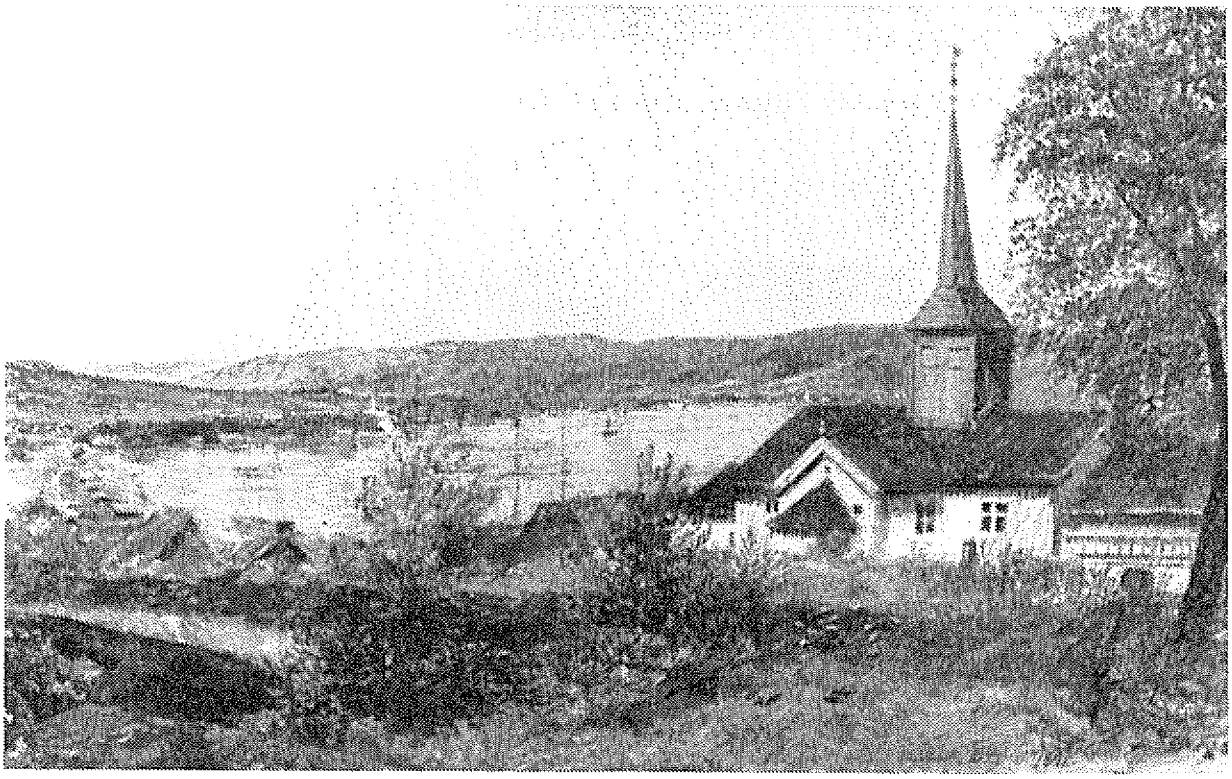

Tangen Kirke 1696-1849.
Etter maleri av Mathias Stoltenberg.
Originalen i Drammens Museum.
Foto lånt hos Jo.Sellæg.

Tangen kirke (Gjenløserens Kirke) ble innviet den 24. juni 1696 som annekskirke under Sande. Fra 1752 ble den overført til Skoger sognekall, og fra 1845 ble den annekskirke under Strømsø. I 1966 ble Tangen eget sognekall.

Kirken fra 1696 var bygd av tre. Den ble revet i 1851 for å gi plass til den nåværende kirke som ble innviet den 25. januar 1854.

Konnerud kirke. Ved Christian VI's brev av 12. juli 1737 fikk grev Friderich Anton von Wedel til Jarlsberg tillatelse til å "lade indrette en Kirkegaard for Bjergfolkene, hvor han belejligt synes nær ved Blyverket, dog uden Opsiddernes Præjudice, saa og siden paa

samme Sted en Kirke lade bygge til Bjergfolkenes Tjeneste, som af Sognepræsten udi Sande Præstegjeld maa betjenes. Dog skal Sognepræsten paa Bragernæs i hans Prærension for Grunden til bemelte 2de Gaarde, Konnerud og Egholdt, som fra gammel Tid har ligget til hans Menighed, tilfredsstilles" (B 29, s.143).

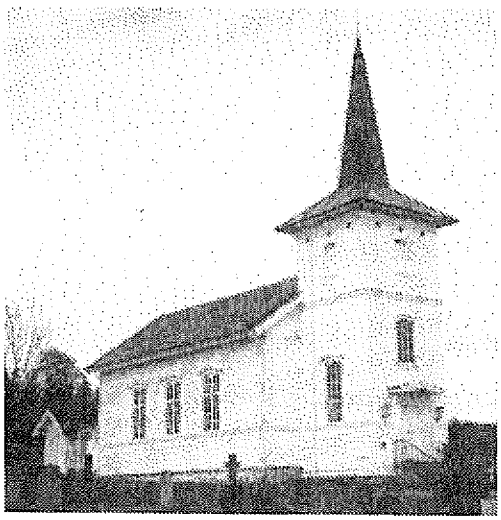

Konnerud Kirke 1858-
Foto: Rune Folkedal

Kirkegården ble anlagt like etter, men først i 1760 ble det reist "et lidet Capell eller Kirke" på kirkegården. Bygningen var meget enkel: "... et temmelig rummeligt Træhus, bygget omtrent som en Lade, med den eneste Forskjel, at det er ziret med 6 Vinduer. Bedre var ikke Kirkens udvortes Anseende, og ikke stort meer var der sørget for dens indvortes Prydelser; thi den hele indvortes Indretning vare nogle Bænke eller afdelte Stole, og en ganske simpel Prædikestol. Ingen Altertavle, ingen Ornamenter og andre Zirater smykkede den .." (B 29, s.146). Det bemerkes at forfatteren av B 29, Gerhard Faye, var "Cappelan pro Persona til Skouge og annekterede Tangens og Jarlsbergs-Verks Menigheter".

Manglene ble etter hvert rettet på. I 1794 fikk kirken "opreist et Spiir, som giver Kirken anseelse af hvad den er, og i dette Spiir hænger nu, foruden omtalte klokke, nok en, som man af Kirkens Indtækter har tilkjøbt sig". Tidligere hadde man hatt en klokke "ikke hængende som andre Steder, i Kirken, men imellem tvende Opstandere paa Kirkegaarden, hvorfra ved et anlagt Toug Ringningen skede".

Den gamle Konnerud kirke var i bruk til 1858, da den nåværende kirke ble innviet (Palmesøndag 1858).

Konnerud kirke er fortsatt annekskirke under Skoger kirke.

Foto: Rune Folkedal

Strømsgodset kirke ble reist etter Kgl. resolusjon av 11. mars 1843 og ble innviet på 3. søndag i advent samme år som annekskirke under Skoger. En del utbedringsarbeider ble utført noe senere: Spir på tårnet ble satt opp i 1875. Tilbygg med sakristi ble reist i 1880 sammen med en del andre ombyggingsarbeider.

Strømsgodset ble eget prestegjeld i 1938.

Etter at Strømsgodset kirke ble ferdigstillet i 1843 skulle det gå over 120 år før nye kirkebygg ble reist i vårt område. Med forholdsvis kort mellomrom ble det da bygd to kirker: Åssiden kirke og Fjell kirke.

Åssiden kirke, innviet 1. oktober 1967. Eget sognekall.

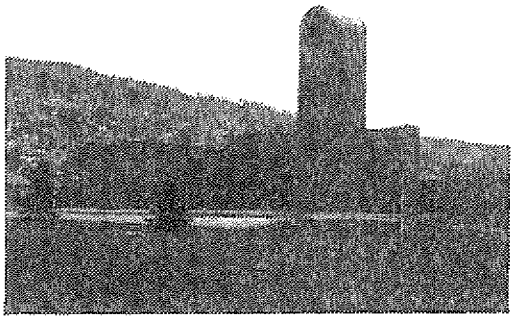

Foto: Rune Folkedal

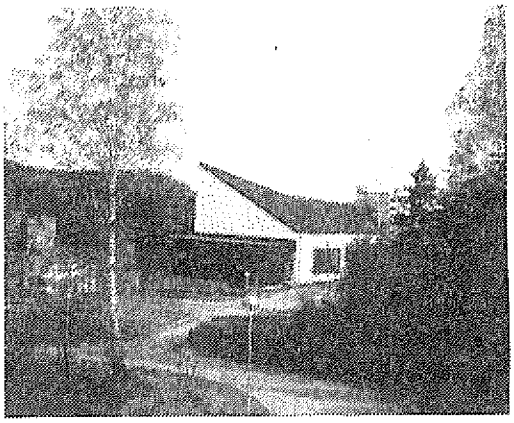

Foto: Rune Folkedal

Fjell kirke, innviet 26. august 1984. Eget sogn, men har sogneprest og residerende kapellan i fellesskap med Strømsø.

Kirkene i Drammen har i forskjellig grad - avhengig av tidsalder - tatt aktiv del i utviklingen av opplæringstilbudene for barn og ungdom i de områdene som sognet til kirkene. Flere av prestene var dyktige "pådrivere" i arbeidet med å gi skoletilbud også til de økonomisk svake i vårt samfunn.

4. UNDERVISNINGSTILBUD FØR 1739

Allerede før reformasjonen foregikk det regelbundet opplæring i landet vårt, men opplæringen var avgrenset til ett fagområde: kristendomskunnskap. Erkebiskop Jon Raudes kristenrett (fra ca. 1270) fastsatte regler for kristendomsopplæringen, som omfattet Pater noster, Credo og Ave Maria. Kirken (prestene) hadde ansvaret for undervisningen. Men foreldre og faddere hadde også plikter når det gjaldt å sørge for at barna lærte de grunnleggende kristne verdinormene.

Med reformasjonen førte økende behov for opplæring, først og fremst med krav om leseferdighet. Det tok imidlertid lang tid, også i vårt distrikt, før regelmessig skolegang nådde alle barn i "skolealder".

4.1 KIRKEORDINANSEN AV 1537/1539 OG 1607 OG CHRISTAN V's NORSKE LOV AV 1687

Christian III's kirkeordinans av 1537 (C 1) var skrevet på latin. To år senere, i 1539, kom en revidert utgave, oversatt til dansk og gjort gjeldende også for Norge. Kirkeordinansen fastsatte at det skulle være latinskoler i alle byer, og den gav også forskrifter om organiseringen av undervisningen. I den laveste klassen ble det ikke undervist i latin, men gitt forberedende undervisning i lesning og skrivning.. Undervisningen i laveste klasse var gratis og kunne søkes av elever fra fattige hjem. Latinklassene var betalingsklasser.

Bestemmelsen om igangsetting av latinskoler i alle byer fikk ingen betydning for vårt distrikt. Bragernes, Strømsø og Kobberviktangen var omkring midten av 1500-tallet ikke kommet langt nok i utviklingen mot bystatus. Stedene manglet dessuten en på den tid viktig forutsetning for driften av en latinskole: lærere som kunne påta seg undervisning på latinskolenivå. De latinskoler som kom i gang etter bestemmelsene i kirkeordinansen av 1539, ble etablert i nær tilknytning til kirken, og, som vi har sett i kapitlet foran, skulle det ennå gå mange år før de tre tettstedene som var under utvikling ved Drammenselva, fikk egne kirker.

Kirkeordinansen av 1539 inneholdt imidlertid også bestemmelser om at kirken skulle organisere kristendomsundervisning for allmuen. Presten og klokkeren ved den enkelte kirken hadde ansvaret for undervisningen som skulle gis en gang pr. uke, oftest i forbindelse med søndagsgudstjenesten. Prestene på landet skulle bruke siste del av prekenen til katekismeopplæring.

En viktig forutsetning for at opplæringen skulle nå fram til alle, var at barn og ungdom møtte opp i kirken under søndagsgudstjenesten. Det kunne by på vansker til enkelte tider under skiftende værforhold. Avstanden fra Konnerudhøyden til Frogner kirke kunne være stri nok for mindreårige, og Drammenselva var ikke å spøke med når isen begynte å legge seg. Det burde neppe være overraskende om det ble enkelte hull i kunnskapene på grunn av fravær fra gudstjenesten.

Kirkeordinansen av 1539 bar i det hele preg av at den var utarbeidd ut fra danske forhold

og vanskelig kunne gjennomføres fullt ut i Norge. Dette ble gjentagne ganger påpekt i henvendelser fra norske biskoper til kongen. Det førte omsider til at Norge fikk sin egen kirkeordinans. I brev av 2. januar 1604 gav Christian IV ordre om at det skulle utarbeides en norsk kirkeordinans, da den danske "ikke aldeles er akkomoderet efter de Kirkers Leilighed som er udi vort Rige Norge". Utkast til kirkeordinans (B 5) ble forfattet av Norges "Superintendenter" (biskoper) og oversendt kongen samme år. I 1608 sendte så Christian IV ut sin norske kirkeordinans (C 2). Bare i liten grad tok den hensyn til superintendentenes utkast. I alt vesentlig bygde den på kirkeordinansen av 1539.

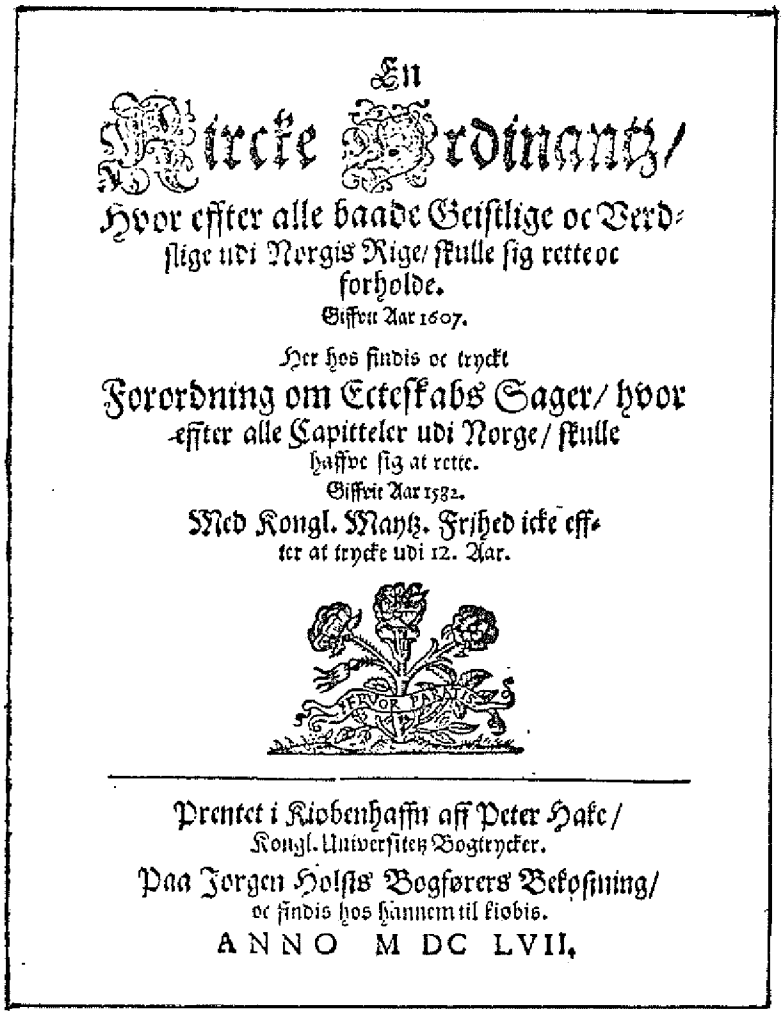
En
Kircke Ordinantz/
Hvor effter alle baade Geistlige oc Verdslige udi Norgis Rige/ skulle sig rette oc forholde.
Giffvit Aar 1607.
Her hos findis oc tryckt
Forordning om Ecteskabs Sager/ hvor effter alle Capitteler udi Norge/ skulle haffve sig at rette.
Giffvit Aar 1582.
Med Kongl. Maytz. Frihed icke effter at trycke udi 12. Aar.
Prentet i Kiøbenhaffn aff Peter Hake/
Kongl. Universitetz Bogtrycker.
Paa Jørgen Holsts Bogførers Bekostning/
oc findis hos Hannem til kiøbis.
ANNO M DC LVII.

Etter hvert kom det supplerende bestemmelser i form av kongelige reskript eller forordninger som styrket opplæringen, bl.a. med pålegg om at klokkeren skulle bistå ved undervisningen i katekisme, til å begynne med om søndagene, men etter 1629 også en ettermiddag i uken.

Et stort problem var mangelen på klokkere. I 1620 var det klokkere i bare 1/3 av sognene i Oslo stift som vårt distrikt tilhørte. Stavangerbispen klaget i 1621 over at det knapt fantes en klokker i hans bispedømme.

Initiativ fra enkelte biskoper kunne gi positive utslag for opplæringen. I 1623 sendte således Oslo-bispen ut et påbud til prestene om å eksaminere og øve ungdommen i barnelærdommen en gang i måneden etter prekenen. (Nesten 100 år senere, i 1720, ble

katekisasjon innført i hele landet). I 1645 kom et reskript som forbød prestene å trolove unge før de kunne gjøre greie for barnelærdommen.

I 1631 kom det kongebrev til stiftsbefalingsmannen og biskopen i Oslo og Hamar om at kjøpstedenes magistrater skulle oppfordres til å ordne "gode Danske Skoler, hvor Børnelærdommen, Læsen, Skriven og Regnen læres". Kongebrevet førte ikke til øyeblikkelige tiltak i vårt distrikt. Våre tre lokale sentrer hadde ennå et stykke igjen til kjøpstadstatus. Men som vi senere skal se, var det også her behov for opplæring i mer enn katekisme.

Christian V's norske lov av 1687 (C 3) gav de første felles lovregler for opplæring av barn og ungdom. Det ble imidlertid gitt særskilte regler for by og land. Når det gjaldt opplæring i barnelærdom, ble ordningen stort sett den samme i alle prestegjeld: opplæringen i tilknytning til gudstjenesten og eventuelt en yrkedag for å sikre at alle barn fikk opplæring en gang pr. uke. Klokkeren stod sentralt i undervisningen.

For kjøpstedenes vedkommende gav loven pålegg om at skrive- og regneskoler skulle settes i gang og finansieres av kommunene. Private pugeskoler skulle avskaffes, forøvrig en bestemmelse som var med i kirkeordinansen av 1607: "Udi hver Kiøbstad skal være alleeniste en Skole oc alle hine andre Puge Skoler som her oc der hollis skulle afleggis."

Private pugeskoler kom imidlertid til å overleve også loven av 1687.

På tross av det klare påbud som loven gav om igangsetting av skrive- og regneskoler for alle barn i kjøpstedene med sogneprestene som tilsynshavende for undervisningen, så gikk det heller tregt med gjennomførinen.

4.2 LATINSKOLENE I BRAGERNES OG STRØMSØ

Vdi hver Kiøbstæd skal være en Latine Skole/ oc duelig oc beqvemme Forstandere/ som den kunde regiere/ en to eller tre i det mindste./ til den skal Vngdommen settis/ at hand en falder fra Christo igien/ den hand en sinde er blefven til vijet udi Daaben.

Som nevnt tidligere ble Bragernes kirke innviet i 1628, og i 1645 fikk den sin fundas. Umiddelbart etterpå ble det satt i gang arbeid med å planlegge bygging av en skole. Hesselberg forteller (B 14, s.129):"Efterat den første ordinanz om Kirkens Stolestæder var udstædet den 30. juli 1645 har Mag: Oluf Boesen, Superintendent over Opslo og Hammer stift, givet Befaling tillige at bygge en offentlig Skole paa Bragernæs."

Skolebygget ble plassert på kirkens grunn (ved Gamle Kirkeplass 2) og var ferdig i 1648. Det kostet 305 rdl. 11 s, som ble dekket dels ved gaver (100 rdl.), dels "aff Bragenæs Kirkis Beholdnings Penge, som var 105 Rd. 3 Mk. 11 ss. Item aff de Fattigis offuerblevne Penge 49 Rd. 1 Mk.".

Samme år ble "Herr Mads Pedersen, af Superintendent Mag: Boesen beskikket som første Rector, og flyttet ind i Skolehuset. Ved Ham er sluttelig ogsaa Aftensangs Prædiken blevet forsynet ...".

Kombinasjonen "Aftensangs-Præst" og "Rector" var den vanlige ved de latinskoler som ble opprettet etter kirkeordinansen av 1607.

Strømsø kirke ble innviet i 1667, og samme år ble den første klokkeren, Erich Hørloch, beskikket. Fem år senere, i 1672, ble "den offentlige Skole indrettet". Den første "Aftensangs-Præst og Rector var Hr. Anders Hansen, en ordineret Mand" (B 14, s.34). Da han ble tilsatt, ble det etter mønster fra skolen på Bragernes sluttet en avtale som gir et bilde av den tilsattes plikter og arbeidsvilkår (B 14, s.34 f.): "Efter Salig Hr. Biskop Rosings Communication og Villie, ble oprettet et Foreenings Document, paa stemplet Papiir, underskrevet af Hr. Anders Hansen selv, af General Told-Forvalter D:Knoff og 15 Byens beste Mænd, iligemaade af Assistenz-Raad Mechlenbourg til Vitterlighed; Strømsøe den 3de Junii Ao. 1672. "Her lover Hr. Anders Hansen at prædike Aftensang paa alle Søn- og Hellige-Dage, at informere Stædets Børn, hvis Forældre det forlanger, udi Latinen, og at holde en Hørere til Underviisning i Regning og Skrivning: Meenigheden derimod lover Ham Offer paa de tre Høytids-Dage, frie Huus-Værelse, en vis aarlig Løn i 2 Terminer, foruden hvad han for Liig eller i andre Maader skulde nyde, aparte og anstændig Betaling for Børnenes Information i Latin og Dansk, og endelig de tvende Omgange, Mortens- og Juule-Aftener med Skole-Børnene." Denne Strømsøe Meenigheds godvillige Foreening viser altsaa Grunden til dette Embeds nærværende Rettigheder."

Mens den offentlige skolen på Bragernes fra starten av hadde eget skolehus, måtte skolen på Strømsø holde til i leid lokale til 1726. Hesselberg forteller (B 14, s.61): "Da nu Kirken 1725 havde faaet en samlet paa Rente staaende Capital 1 300 Rd, fik den da værende Aftensangs-Prædikant og Rector, Herr Mats Outzen, det udvirket ved Sogne-Præsten, ved den constituerede Byefoged von Helm og ved Kirkens Mænd, at et Skolehuus, ligesom det paa Bragernæs, blev af Kirkens Penge opbygt. Dette endnu staaende og Kirken tilhørende Skolehuus blev i en talriig Forsamling 1726 den 6te October indviet af Hr. Hans Stud, den Tids Residerende Capellan."

Huset lå i Hesselbergs gate, like ved Strømsø kirke, vis-a-vis fattigskolen. Inklusive tomt kom det på 1 285 rdl. 3 mk. 16 s.

Vi merker oss at skolene både på Bragernes og Strømsø tilhørte kirkene. Rektorene var tilsatt som aftensangs-predikanter i kirken og måtte derfor ha en teologisk utdanning. Skolens driftsutgifter ble dekket av kirkens midler og ved gaver, jf. foran siterte avtale mellom menigheten i Strømsø og den første tilsatte rektor ved skolen.

Hesselberg gir en oversikt over "Aftensangs Prædikantene tillige Rectores Scholæ i Bragernæs og Strømsøe" fra skolene ble satt i gang fram til ca. 1775 (B 14, s.129 ff.). Alle hadde en utdanning som kvalifiserte til prestetjeneste. Flere fikk da også senere presteembeter. Ved beskikkelse til tjeneste i skolen ble i enkelte tilfeller brukt betegnelsen "Aftensangs Prædikant og Latins Skolemester", i andre tilfeller, som f. eks. ved den første beskikkelsen til skolen på Strømsø, "Aftensangs Præst og Rector for den Latinske og Danske Skole her paa Stædet".

Det er heller tvilsomt om de to "Latinske" skolene på Bragernes og Strømsø noen gang var utbygd som latinskoler etter kirkeordinansen av 1607 med oppadstigende "Lectier" etter kunnskapsnivå hos elevene. Sannsynligheten taler for at skolene heller hører hjemme under

kategorien "gode Danske Skoler Hvor Børnelærdommen, Læsen, Skriven og Regnen læres", i samsvar med kongebrevet av 1631. Det kan imidlertid neppe være tvil om at det også ble undervist i latin for enkelte elever når foreldrene ønsket det og hadde råd til å betale for det. Thorson forteller (B 1, II, s.310) at de to latinskolene opphørte som latinskoler før forordningen av 1739 trådte i kraft. Nøyaktig tidspunkt kan ikke Thorson angi, men han antar at overgangen til "dansk" skole har skjedd "i slutten av krigsårene", (den store nordiske krigen 1700-1721). I "Statistiske Tabeller vedkommende Underviisningsvæsenets Tilstand i Norge ved Udgangen af Aaret 1840" (B 36) nevnes at "Bragernæs Borgerskole"*) ble opprettet i 1711 og "Strømsø Borgerskole"*) i 1725. Det samsvarer bra med Thorsons antagelse.

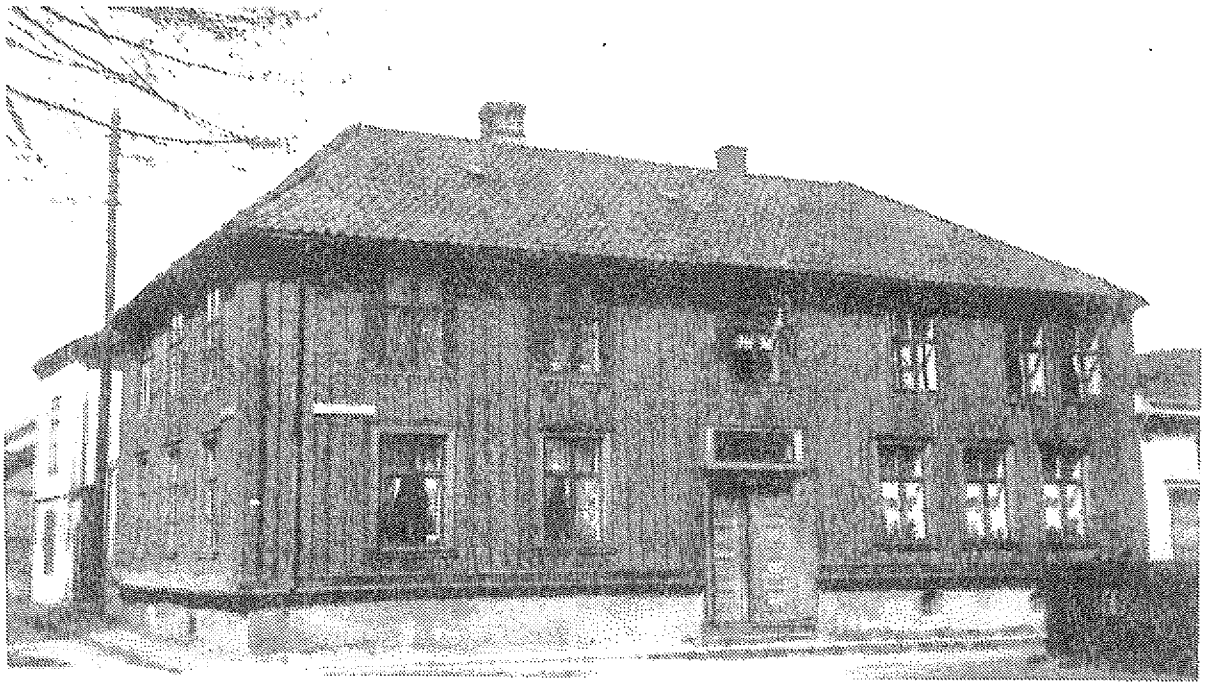

Den "danske" skole på Strømsø, senere Strømsø borgerskole 1726-1843.
Foto lånt hos Drammens Museum.

Mer om de to skolene i kapittel 5.

*) Om skolenes navn, se kap. 5.3.1 og 5.3.2.

4.3 ANDRE UNDERVISNINGSTILBUD

I utgangspunktet var latinskolene på Bragernes og Strømsø, som de andre latinskolene i landet, bare i liten grad innsiktet mot barn fra den fattigste del av befolkningen. For sistnevnte gruppe ble det ikke gitt offentlig skoletilbud før et stykke ut på 1700-tallet.

I Danmark satte Fredrik IV i gang et undervisningstilbud for barn fra allmuen. På kronens ryttergods lot han oppføre 240 skolebygg og tilsatte lærere til å undervise i katekismus, forklaring, lesning og, når foreldrene ønsket det, skulle det også undervises i regning og skrivning. Kongen oppfordret godseierne rundt i landet til å sette igang tilsvarende tiltak. Byene fikk pålegg om å opprette fattigskoler.

Disse tiltakene gjaldt bare Danmark. Imidlertid ble det også her i landet satt i gang skoletilbud innsiktet mot barn fra fattige hjem. Oftest var det prester som tok initiativ til å opprette tilbudene. Sognepresten til Frogner, Hans Angell, utarbeidde således en skolefundas for Lier og fikk Kongelig konfirmasjon på den i 1721, sannsynligvis den første godkjente skolefundas på landet i Norge (B 4, V, s.424 ff.).

Omtrent samtidig kom den første fattigskolen i gang på Strømsø. I 1721 ble Hans Stud residerende kapellan i Bragernes og Strømsø menigheter. Vi lar Hesselberg fortelle (B 14, s.124): "Her var hans første og største Omsorg at faae en Fattig-Skole oprettet, deels af egne Midler, deels ved andre goddædige Borgeres Hielp ... Ved hans tvende Svogres, Petter Arbos og Mads Madsen Wiels, de sin Tids største Handelsmænd, Understøttelse blev ved Skolen opprettet en Fabrique, hvor Børnene lærte at forarbeyde Hatte, at kæmme og spinde Uld, samt at binde Strømper, af den Godhed, at endog Hans Excellense, Hr. Statholder Wibe, af Patriotisk Glæde over Fabriquens Opkomst, værdigede Strømperne eget Brug, til Exempel for andre."

Ved hans tvende Svogres, Petter Arbos og Mads Madsen Wiels, de sin Tids største Handelsmænds, Understøttelse blev ved Skolen oprettet en Fabriqve, hvor Børnene lærte at forarbeyde Hatte, at kæmme og spinde Uld, samt at binde Strømper, af den Godhed, at endog Hans Excellence, Hr. Statholder Wibe, af Patriotisk Glæde over Fabriqvens Opkomst, værdigede Strømperne eget Brug, til Exempel for andre.

Skolen ble opprettet i 1722 og holdt til i leide lokaler til 1750, da "Borger og Kiøbman Henrich Johan Møller" kjøpte et hus for 60 rdl. og gav det til skolen.

Res. kap. Hans Stud døde i 1729, og kort tid etterpå "gik Fabriquen under". Men fattigskolen fortsatte. Den var i vårt geografiske område det første opplæringstilbud utover "børnelærdommen" som var innsiktet mot barn til ubemidlede foreldre, og kom som et godt supplement til latinskolen/den danske skole på Strømsø.

Omtrent samtidig med opprettelsen av fattigskolen på Strømsø satte Tangen menighet i gang skole for barna i sitt distrikt. Vi kjenner ikke opplegget. Men i brev av 20. oktober 1731 fra Sogneprest Gerhard Winge i Sande - Tangen var anneks under Sande hovedkirke - til biskop Peder Hersleb i "Aggerhuus Stift" heter det at Jørgen Rohold "Er antagen ved Naadigste Resolution af Hands Høygrævelige Excellence af Wedell Jarlsberg in Majo 1723 til at være Klocker og Skoleholder ved Tangen". Og i brev datert 3. juli 1739 til biskopen nevner Winge igjen at det er i gang skole på Tangen, og at det er menigheten som holder den.

Også på Konnerud var organisert undervisning i gang før 1739, sannsynligvis fra 1737, jf. s.61.

Jevnt over stod det dårlig til med ferdighetene i lesning, skrivning og regning blant ungdommen i vårt distrikt som andre steder i landet, til et godt stykke ut i 1700-årene. Fra bispevisitaser på 1600- og 1700-tallet foreligger en rekke meldinger som viser at de fleste av ungdommene ikke kunne "lese i bok". Hans Strøm forteller i sin "Physisk- Oeconomisk Beskrivelse over Eger-Præstegiæld" (B 28, s.267) at Peder Anchersen, som ble sogneprest i "Eger" i 1720, "forefandt Menigheden i et halvt Barbarie da Faa kunde læse i en Bog,

Psalme-Bøger vente Nogle forkeert i Kirken, og saa videre; men ved utrættelig Flid i Catechisation med Unge og Gamle, bragte han dem til bedre Begrep og Orden, som Almuen selv tilstaaer, og nu bedre enn da paaskjønner".

Han forefandt Menigheden i et halvt Barbarie, da Faa kunde læse i en Bog, Psalme-Bøger vente Nogle forkeert i Kirken, og saa videre; men ved utrættelig Flid i Catechisation med Unge og Gamle, bragte han dem til bedre Begreb og Orden, som Almuen selv tilstaaer, og nu bedre end da paaskiønner.

Situasjonen var neppe bedre i distriktene lengere nede ved Drammenselva.

Veien til kunnskaper stod imidlertid åpen for barn som hadde foreldre med betaligsevne og sans for boklige verdier. Folk med god råd tilsatte privatlærere til sine barn. Andre satte barna i privatskole som det etterhvert dukket opp en del av også i vårt distrikt.

Tord Pedersen forteller (B 1, I, s.130 f.): "Allerede før latinskolen ble opprettet finner vi at det har eksistert forskjellige mindre skoler - såkalte "skriveskoler" - i byen. En viss Michel Christensen, "skolemester ved Bragernæs" søker i mars 1645 stattholderen om enerett til å drive en slik skole på stedet. Han opplyser at han "paa tre aars tid havde informeret godtfolks børn sammesteds, og efterdi ungdommen daglig tilvokser, var hannem af de godtfolk sammesteds boede, tilraadet øvrigheden derom at besøge at han alene maatte være skolemester sammesteds og de andre smaa skoler afskaffes".

I 1645 var det således flere små private betalingsskoler i gang på Bragernes. Tord Pedersen forteller videre: "Noen år senere (1648) fikk stattholderen et nytt andragende fra en Jens Sørensen, "som hidtil paa 2 aars tid havde undervist ungdommen paa Bragernæs, og nu, casseret, suppliceret at maatte forløves paa Strømsø sig at nedsætte og ungdommen betjene". Året efter søkte Erik Pedersen Hiørning om det samme, og fikk av stattholderen følgende svar: "Naar han lærer Børn noget godt, og foreldrene begjærer hannem, er det mig lige godt hvor han lærer og læser."

Dj hver Kiøbstæd / skal være alleeniste en Skole / oc alle hine andre Puge Skoler / som her oc der hollis skulle afleggis /

Kravet i kirkeordinansen av 1607 om at "alle hine andre Puge Skoler som her oc der hollis skulle afleggis", hadde tydeligvis ikke hatt særlig gjennomslagskraft. Det hjalp heller ikke at Christian V's norske lov av 1687 (C 3) fastholdt kravet. I vårt distrikt var flere slike skoler i gang til langt ut på 1800-tallet, til atskillig hodebry for de lokale skolemyndigheter, som vi siden skal se.

5. SKOLEN FOR ALLE VOKSER FRAM 1793 - CA.1860

Som det vil ha gått fram av kap. 4, gikk utviklingen langsomt når det gjaldt utbygging av skoler som var åpne for alle barn uansett økonomisk bakgrunn, og det på tross av bestemmelsene i kirkeordinanser og sterke oppfordringer i kongebrev. Med de to "latinskolene" på Bragernes og Strømsø stod de sentrale deler av vårt nåværende byområde noe sterkere enn landdistriktene. Men de to skoletilbudene hadde en avgrenset rekkevidde. Først fra begynnelsen av 1720-årene kom det i gang opplæringstilbud innsiktet mot barn med økonomisk svak bakgrunn, først på Strømsø og Tangen.

Faste skoler (skoler med fast skolested enten i eget eller leid lokale) var det ikke mange av i begynnelsen av 1700-tallet. Etter pålegg i Kongelig reskript av 25. februar 1735 utarbeidde biskopene i de fire stiftene i Norge en oversikt over hvor mange faste skoler som var i gang på landsbygdene. De oppgav videre antatt behov for bygging av faste skoler og tilsetting av skoleholdere (B 12, s.26 f.). I Akershus stift som vårt distrikt tilhørte, var det ifølge oversikten bare to fastskoler for allmuen, en i Sandsvær og en i Asker. Den faste skolen i Lier (jf. s.24) var således ikke i gang på den tid da oversikten ble utarbeidd (1735-1736). Fattigskolene på Strømsø og Tangen ble ikke tatt med i oversikten fordi de ikke tilhørte landsbygda. Biskopen vurderte skolebehovet i stiftet satt til en skole i hvert kirkesogn, i alt 263 skoler med samme antall skoleholdere.

Christiansand stift hadde ifølge oversikten ingen faste skoler i bygdene. Behovet ble oppgitt til ca. 130 med 137 skoleholdere. Bergen stift hadde heller ikke faste skoler i bygdene, og biskopen fant ikke å kunne tilrå oppretting av faste skoler, men foreslo omgangsskoler med til sammen 166 skoleholdere. For Trondhjems stift (Trøndelag og Nord-Norge) ble oppgitt to faste skoler i bygdene. En skoleholder i Strinda ble lønnet av biskopen, og en skoleholder i Oppdal fikk lønn av presten og allmuen. Behovet ble oppgitt til 145 skoleholdere for stiftet.

Nå må det bemerkes at skolesituasjonen neppe var fullt så mørk som oversikten kunne tyde på. Sannsynligvis var det i gang faste skoler som av en eller annen grunn ikke var kommet med i oversikten. Førsteamanuensis, dr.philos. Knut Tveit ved Pedagogisk forskningsinstitutt, Oslo Universitet, har under sin forskning av allmueskolevesenet 1730-1830 funnet fram til følgende fastskoler i tillegg til skolene i Sandsvær og Asker (B 13):

- Skjeberg på Vestre Foss gård,
- Stange,
- Løten, sannsynligvis en fastskole i hovedsognet,
- Fron, en i hovedsognet og en i Sødorp anneks, opprettet i tidsrommet 1735-1739,
- Våle, i prestegården, opprettet 1737.

Flere verksskoler var også i gang i 1730-årene.

Omgangsskoler var organisert i mange prestegjeld, med fast inndeling i "fjerdinger". Men opplæringstilbudene varierte sterkt fra bygd til bygd, gjerne avhengig av initiativ fra sogneprester og /eller residerende kapellaner.

Omslaget kom med innføringen av konfirmasjonen i 1737.

5.1 LOVER OG FORORDNINGER

Kong Christian den Siettes

II. Forordning,

Angaaende den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekræftelse udi deres Daabes Naade.

Forordning av 13. januar 1736 " Angaaende den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekræftelse udi deres Daabes Naade" fastsatte bestemte krav til dem som skulle "til Confirmation blive antagen". Ingen måtte gis adgang til "at gaae til Guds Bord" uten at de var blitt "holden til Skole og underviiste udi de nødvendigste Christendoms Stykker". Der hvor det ikke var "nogle offentlige Skoeler blevne indrettede udi Meenigheden, der maae de dog først af Klokkeren eller et andet bequemt Menneske være anførte til at kiende GUD, førend de til sidst af Præsten blive Catechiserede, examinerede og confirmerede".

1.

Skal Børnenes Confirmation og Indvielse saavel som deres offentlige Examen og Prøvelse, være en almindelig Regel og skyldig Pligt, som alle Børnene udi Meenigheden, ingen undtagen, af hvad Stand og Condition de end maatte være, skal nødvendig være bunden til, paa det ikke Persons Anseelse skal giøre nogen Spliid udi Meenigheden.

2.

Skal ingen Børn til Confirmation blive antagen, hvilke ikke tilforne ere blevne holden til Skole og underviiste udi de nødvendigste Christendoms Stykker, eller hvor der endnu ikke ere nogle offentlige Skoeler blevne indrettede udi Meenigheden, der maae de dog først af Klokkeren eller et andet bequemt Menneske være anførte til at kiende GUD, førend de til sidst af Præsten blive Catechiserede, examinerede og confirmerede.

3.

Og som mange Forældre her udi ofte forglemmer deres Pligt, at de ikke i Tiide lader deres Børn underviise, saa skal Læreren udi Meenigheden vel give Agt paa, om saadanne Børn, som snart tænke til at gaae til Guds Bord, (hvilke han og i Tiide maae giøre sig et Register over saavit mueligt er) af deres Forældre ere blevne holdte til Skole, og i Fald de der udi ere forsømmelige, dennem da der udi opmuntre; Men i Fald de paa ingen slags Maade have villet lade deres Børn underviise, og Børnene naar de kommer frem, blive befundne u-dygtige, da skal Læreren afholde dem fra Confirmationen, indtil de have faaet nogen bedre Underviisning.

Undervisningen skulle foregå to ganger ukentlig gjennom minst "et Firding-Aar" før konfirmasjonen som skulle være pliktig for alle. Kravet om et minstemål av kunnskaper for å bli antatt til konfirmasjon ble drivkraften bak igangsetting av skoleopplæring.

I kjølvannet etter forordningen om konfirmasjon kom nye forordninger innsiktet mot utbygging av opplæringstilbud, først forordningen av 23. januar 1739 om

"Skolerne paa Landet i Norge, og hvad Klokkerne og Skoleholderne derfor maa nyde" (C 5).

Forordning,
Om
Skolerne paa Landet
i Norge,
Og hvad Klokkerne og Skoleholder-
ne derfor maa nyde.
Friderichsberg den 23 Januar. Anno 1739.

KJØBENHAVN,
Trykt udi Hans Kongel. Majestæts og Universitetets Bogtrykkerie
af Johan Jørgen Høpffner.

Tittelside til Forordning om Skolerne paa Landet i Norge, Og hvad Klokkerne og Skoleholderne derfor maa nyde.

Forordningen foreskrev at det skulle opprettes skoler "over alt i Vor Rige Norge", slik at alle, "end og de fattigste Børn over alt paa Landet kunde tilstrækkeligen undervises om Troens Grund samt Salighedens Vey, Orden og Middeler, efter Guds Ord og den Evangeliske Kirkes sande i Børne Lærdommen korteligen forfattede Lære, saa og i at læse, skrive og reigne, som saadanne Videnskaber, der ere alle og enhver, af hvad Stand og Vilkor de end maatte være, nyttige og fornødne ..."

Så fulgte forordningens bestemmelser i 41 paragrafer, om plikter for klokkeren til "at holde ordentlig Dansk Skole" ("Dansk" skole til forskjell fra latinskolen), om biskopens plikt til å undersøke om de klokkerne som var i tjeneste "til Skolehold i alle Stykker ere beqvemme", om allmuens plikt til å bygge en "Skolestue" hvor forholdene lå til rette for det, og om hvorledes "Klokkeren ved Omgang i Sognet skal holde Skole" i områder hvor det "ey er giørligt, formedelst Landets Situation, at der kand holdes Skole, enten bestandig eller nogen betydelig Tiid om Aaret".

Forordningen inneholdt bestemmelser om klokkerens/skoleholderens avlønning, om skoleplikt for barn som bodde i skolens distrikt og var i alderen 7 til 10 á 12 år, om hvor "ordentlige Skolehuuse" skulle bygges og hvordan skolehuset skulle innredes. Det skulle føres register over skolens inventar og utstyr. Skoleholderen skulle "ved sit Skolehold have en Bibel og en Huus-Postill", og i hver "bestandig Skole bør skaffes tvende sorte Tavler til Informationen, samt tvende Blek-Horne, og tvende stærke Linealer, til de Børns Brug, som lære at skrive". Sognepresten skulle "til Børnenes, helst de Fattiges Fornødenhed" sørge for et forråd av "de umisteligste Bøger, Catechismer, Catechismi Forklaringer, Davids-Psaltere, Nye Testamenter og Psalme-Bøger .... Dog bør ingen af de fattige Børn nogen Bog betroes med sig hiem, uden efter Præstens Raad og Gotfindende".

Foreldrene eller forsørgerne skulle dekke utgiftene til skolebøker, men for "de fattige Børn" skulle utgiftene dekkes av sognets skolekasse, "hvortil efterdags alle frivillige Gaver skal anvendes, som een og anden til fattige Børns Underviisning af et Christeligt Hjerte-Laug maatte give".

Det ble i forordningen anvist forskjellige måter å skaffe inntekter til skolekassen: en "collect" på fastelavns søndag og på "Mikkelsdag" (mikkelsmess(e), 29. september), ombæring av en "Tavle" (kollektbøsse) i kirken ved brudevielser, barnedåp og begravelser og av en "Fattiges Bøsse" ved gjestebud og andre sammenkomster i sognet. En "Fattiges Bøsse" skulle settes ut i alle tingstuer og "frembydes for alle paa Tinget mødende". Til skolekassen skulle også innbetales alle "Straf-Penge af dem, som for Ting-Tiden, eller uden for Ting-Huuset bander eller buldrer, eller i andre Maader for ringe Ting mulcteres".

I det hele inneholdt forordningen av 1739 en lang rekke detaljer om utbygging og drift av skoler på landet, og om krav til dem som skulle tilsettes som skoleholdere. Styring og tilsyn var sterkt sentraldirigert. Tilsynsplikt ble tillagt både amtmann, biskop, prost og prest. Til og med fogden skulle "i det mindste eengang aarlig" besøke de faste skolene. Geistligheten skulle ta seg av det pedagogiske, og amtmann og fogd skulle fastsette tiltak av økonomisk art.

Den 23. januar 1739 - på samme dag som forordningen om skolene på landet så dagens lys - ble det også sendt ut

"Instruction for Degne, Klokkere og Skoleholdere paa Landet i Norge" (C 6).

Her ble det fastlagt hvordan "enhver Degn, Klokker og Skolemester paa Landet i vort Rige Norge sig i den ham anbetroede Skolehold indtil videre skal rette og forholde". Han skal daglig holde skole på de "af Præsten med Bispens Forevidende ham anbefalede Stæder, eller og i Skole-Huuset, hvor et kand holdes, for ald Ungdommen, Drenge og Piger, af de Bøygder og Gaarder, som ham er anviist", og han skal også "være villig, til Underviisning at gaae omkring i Bøygderne, hvor ingen ordentlige Skoler kand indrettes".

Fra påske til "Michaelis-Dag" skal han holde skole mellom klokka 7-11 og 14-18. Fra "Michaelis-Dag" til påske varer skoledagen mellom klokka 9-12 og 13-16. Skoledagen skal begynne og slutte med sang og bønn. "Dog tages herved i agt, at efter Veirets Beskaffenhed om Vinteren, naar det er ondt Veir, da ikkun synges et par Vers af en Psalme, paa det Børnene ved lys Aften kunde hiemkomme, og ey ved Snee-Fog og udi Mørke skal komme til Skade".

Skoleholderen skal "med ald Fliid lære Børnene Doctor Luthers liden Catechismus" og siden "den almindelige Catechismi Forklaring", men "allerførst og frem for anden Lærdom" skal alle "Børn i Skolen" lære å lese "reeligt og rent i Bøger", og hvis foreldrene ønsker det, skal han "informere" barna i å skrive og regne.

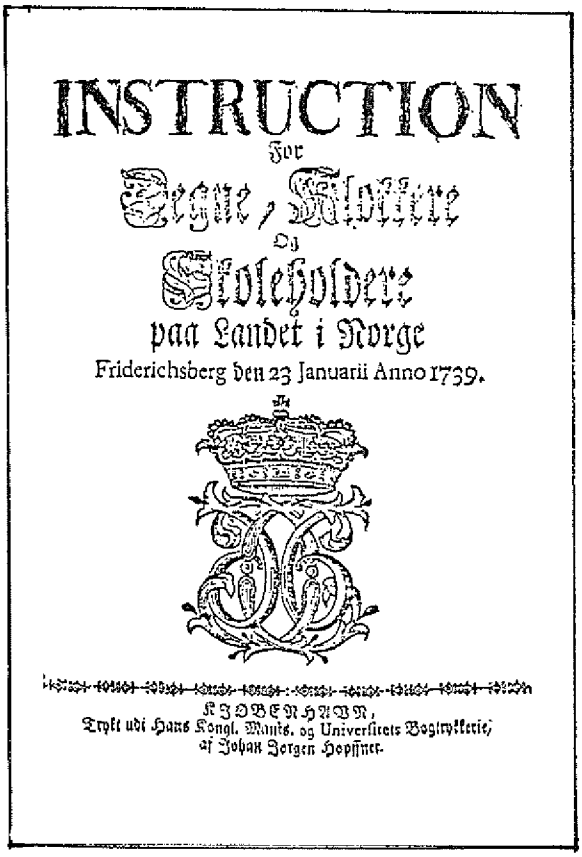
INSTRUCTION
For
Degne, Klokkere
Og
Skoleholdere
paa Landet i Norge
Friderichsberg den 23 Januarii Anno 1739.

KJØBENHAVN,
Trykt udi Hans Kongl. Mayts. og Universitets Bogtrykkerie,
af Johan Jørgen Hoppsner.

Tittelside til Instruction For Degne, Klokkere og Skoleholdere paa Landet i Norge.

Han skal undervise gratis fattige barn som presten gir ham liste over. For andre barn må foreldrene betale fire skilling ved opptak i skolen, "og siden aldeeles intet for at lære dem at læse og deres Christendom". Skal barna lære å regne eller skrive, koster det fra to til fire skilling pr. uke, avhengig av fremgangen. Formuende foreldre må betale mer.

Instruksen påla ellers degnen, klokkeren og skoleholderen en lang rekke plikter i og utenom skoletiden og foreskrev straff hvis pliktene ikke ble overholdt, men også lønn for vel utført arbeid. Den særdeles dyktige skoleholder kunne rykke opp til degn, "ja vel og til Præste-Kald, om han er Student, og dertil dyktig Befindes".

Instruksen skulle slås opp i skolene "til alles Underretning", og hvert år skulle den "læses af Prædikestolen paa Landet efter Prædiken den første Søndag efter Hellig Tre Kongers Dag".

Instruksen av 1739 var det første reglement for allmueskolen i Norge. Den ble ikke avløst før i 1834 (C 15).

Det skulle snart vise seg at kravene i forordningen av 1739 om bygging av skolehus var urealistiske. Uttalelser fra stiftene høsten 1739 bar bud om det. I et promemoria av 17. januar

1741 (B 12, s.34) ble behovet for skoleholdere anslått til ca. 1000 for hele landet hvis forordningen skulle gjennomføres. De årlige lønnsutgiftene ville bli ca. 20 000 rdl. I tillegg kom utgifter til bygging av skoler. Dette kostet mer enn landet kunne makte. Kong Christian VI fant det derfor nødvendig å moderere forordningen av 1739.

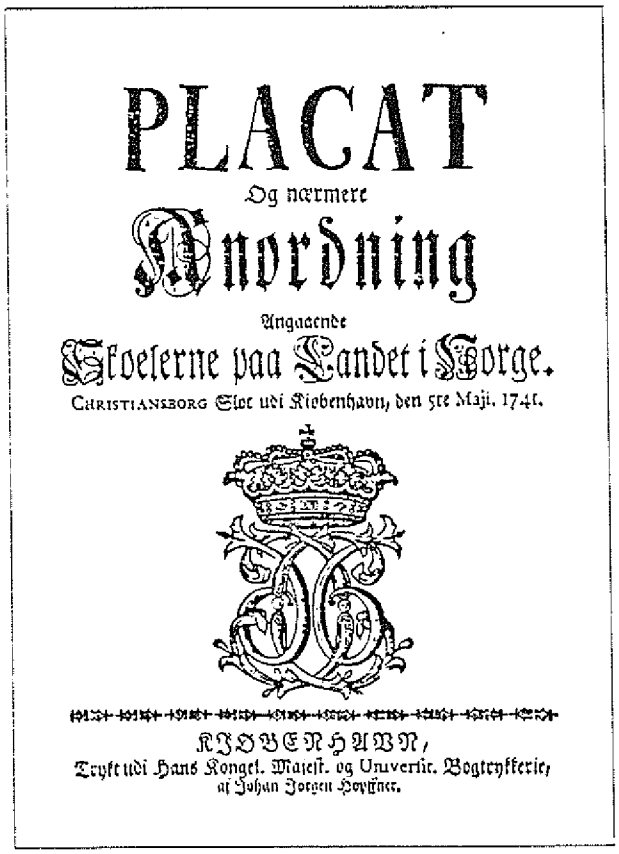
PLACAT
Og nærmere
Anordning
Angaaende
Skoelerne paa Landet i Norge.
Christiansborg Slot udi Kiøbenhavn, den 5te Maji. 1741.

KJØBENHAVN,
Trykt udi Hans Konges. Majest. og Universit. Bogtrykkerie,
af Johan Jørgen Høyfiner.

Tittelside til
Placat og nærmere Anordning
Angaaende Skoelerne paa
Landet i Norge.

Den 5. mai 1741 sendte han ut

"Placat Og nærmere Anordning Angaaende Skoelerne paa Landet i Norge" (C 8).

Nå skulle "Meenighederne paa Landet, som best kiende de Districters Situation og Beskaffenhed, hvor de bygge og boe ..." ordne seg ut fra de lokale forholdene. Hvert prestegjeld skulle ha sitt eget skolevesen med egen skolekasse. Innbyggerne i prestegjeldet skulle "contribuere hvad som u-omgiengelig udkræves til deres egen Ungdoms Underviisning udi deres Børne Lærdom" mens de "for ald Slags Udgift til Skole-Væsenet paa andre Stæder skal være aldeeles frie og forskaanede". Amtmannen skulle sammen med prosten innkalle fire "af de kyndigste og beste Mænd udi hvert Præstegield" som sammen med lensmannen, fogden, godseierne, sognepresten og hans kapellaner skulle vurdere hvordan undervisningen skulle organiseres.

Plakaten av 1741 la således opp til en annen styringsstruktur enn forordningen av 1739. Istedenfor forordningens sentraldirigerte skole under tilsyn av amtmann og biskop la plakaten opp til en lokal vurdering av skoleutbyggingen. Til og med lekfolk - "fire af de kyndigste og beste Mænd" - skulle delta i vurderingen.

Ifølge plakaten skulle de nødvendige tiltak settes i verk senest til "Michaeli tilkommende Aar 1742". Dette pålegget var nok årsaken til at det i de påfølgende årene ble lagt fram fundaser for skoleutbygging i en rekke prestegjeld rundt i landet.

Både forordningen av 1739 og plakaten av 1741 var innsiktet mot skolene på landet. I vårt geografiske område skulle Skoger, Jarlsbergverket, Strømsfjerdingen og Åssiden ordne skolevesenet i samsvar med plakaten, mens Bragernes, Strømsø og Tangen ikke var formelt bundet av plakaten fordi de hadde status som kjøpsteder. Imidlertid ble skoleutbyggingen også i kjøpstedene påvirket både av forordningen av 1739, av instruksen av samme år og av plakaten av 1741. Det går, som vi senere skal se, klart fram av fundasene for fattigskolene i Bragernes, Strømsø og Tangen.

Det tok mange år før allmueskolevesenet i kjøpstedene ble regulert ved lov. I 1816 kom en lov "angaaende Maaden, paa hvilken det Fornødne til Skolelæreres Dannelse og Lønning for hver Aar herefter skal udredes" (C 13). Men denne loven, som ble gjort gjeldende både for by og land, gjaldt bare dekningen av driftsutgiftene og regulerte ikke skoleutbygging og undervisningsopplegg.

Lov

om

Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne.

Givet i Christiania den 12te Juli 1848.

Christiania.
Trykt hos Chr. Grøndahl.

Først i 1848 fikk kjøpstedene sin allmueskolelov (C 17). Vi vil senere under drøftingen av den lokale skoleutbyggingen trekke fram enkelte bestemmelser i loven av 1848 og i de andre lovene som er listeført i gruppe C i oversikten over kildemateriale.

5.2 DE ENKELTE FATTIGSKOLER - ALLMUESKOLER

Plakaten av 1741 foreskrev at det i hvert prestegjeld skulle vurderes hvordan undervisningen skulle organiseres, med faste skoler eller med omgående lærere (C 8, § 2). Plan for organisering og drift skulle utarbeides og sendes til "Stiftsbefalingsmanden og Biskopens Approbation og til Forvaring udi Stiftskisten nedlegges" (§ 3). Amtmann og prost stod sentralt i arbeidet. Til vanlig var det nok prosten som sørget for at planleggingen kom i gang i prestegjeldene under ledelse av sogneprestene.

Selv om plakaten av 1741 formelt var innsiktet mot landet, kom kjøpstedene også i gang med planlegging av opplæringstilbud som skulle fange opp barn uten andre skoletilbud. I det følgende gis en oversikt over framveksten av faste skoler i det område som nå hører til Drammen. Detaljkunnskapen om de enkelte skoler varierer, avhengig av de tilgjengelige kildene. Det meste av arkivmaterialet vedr. skolene på Bragernes og Strømsø gikk tapt under bybrannen i 1866. For Skoger og Tangen strøk verdifullt materiale med da Sande prestegård brant i 1783. For Konnerud og Strømsø skoler har vi forholdsvis detaljerte opplysninger om de første årene i skolenes historie, jf. B 11, B 14 og B 29.

Skolene er omtalt i kronologisk rekkefølge, dog med unntak av Bragernes skole som er behandlet først, fordi den var den første skole i vårt område som fikk godkjent fundas, og særlig fordi denne fundasen senere ble mønster for fundasene for Strømsø og Tangen skoler, delvis også for Strømsfjerdingen skole. Fundasen for Bragernes skole er derfor gjennomgått ganske utførlig.

5.2.1 Bragernes.

Ifølge enkelte kilder, bl.a. B 2, s.154, ble Bragernes fattigskole satt i gang i 1745. Det har hittil ikke lykkes å skaffe til veie opplysninger om hvordan skolen ble opprettet, hvem som tok initiativet o.l. Men det er temmelig sikkert at skolen var kommet i gang før 1745, sannsynligvis allerede i 1741. Ifølge Knut Tveit opplyste en søker til klokkerstillingen i Nøtterøy i 1750, J.J.Lange, at han hadde vært lærer ved fattigskolen på Bragernes i årene 1741-1745.

Det er ikke usannsynlig at igangsettingen kan ha sammenheng med forordningen av 1739 og plakaten av 1741. Reskript av 28. juni 1740 som fastsatte at Bragernes bare skulle ha "dansk" skole (ikke latinskole), kan også ha vært en pådriver. Kirkens skole fra 1648 tok i første rekke imot betalingselever. Det var derfor behov for opplæringstilbud til barn fra fattige hjem.

De to eldste dokumentene i skolestyrets arkiv vedr. Bragernes fattigskole er fra august 1745. Det gjelder en testamentarisk gave, undertegnet 10. august 1745, og kopi av brev datert 21. august samme år til Kongen med søknad om at testamentet "maatte vorde Confirmeret". Den del av testamentet som angår fattigskolen, gjengis her:

> *"Anno 1745 den 10de Augusti haver ieg Michael Malling, Raadmand, Byefoged og Byeskriver udi Bragernes, som tillige forretter Notarii Publici Embede sammesteds*

efter budsendelse af Monsiur Johan Buch indfunden mig udi hans Logemente hos Hr. Postmester Johan Brun her i Bragernes, udi overværelse af de Messieurs Jens Hofgaard og Jørgen von Cappelen; Da bemelte Sr. Johan Buch gav tilkiende, at siden det haver behaget Gud at hiemsøge ham med Legemets Svaghed, og hand derfor ikke kand vide, om hans Dage maatte vare lengere eller ej, Saa har hand nu med fuld Fornuft, efter forlengst giorde overlæg med sig selv, saasom hand ikke har været i Ægtestand eller sig nogen Livs-Arvinger efterlater, udi Guds Navn beslutted og fastsadt, at Testamentere og forære til Fattig-Skoelen her i Bragernes den Capital 1000 Rdr., siger Et Tusinde Rigsdaler, som efter hans Død skal udtages og udreedes af hands efterladende Midler der bliver til overs, naar ald Retmessig Gield først er vorden erlagt, hvilke 1000 Rdr. hos Suffisante Folk skael udsettes og Renten deraf aarlig anvendes til Fattig-Skoelens og de Fattige Skoelebørns nytte og underviisning i deres Christendom, saaledes som det til den og Deres forfremmelse best og tienligst ansees, hvilken tilsyn og Direction hand til Kirkens Inspecteurer, Sogne-Præsten, Raadmanden og de Fire Borgermænd som nu er eller dertil vorder beskiked overlader, og det saadan som de det til Guds Æres befordring i saa maade finder tienligst, Dog skal Capitalen ikke nogen tid forringes eller Røres, men Renten alleene anvendes til ovenmelte Gudelig brug, og skal ellers denne Legerede Capital blive bestaaende hos Sr. Thomas Cudrio her i Bragernes saa lenge hand lever, om hand det begierer og dermed er fornøjet, imod behørig forsikring;...."

Så fulgte fordelingen av hans formue til en rekke forskjellige formål, og til slutt en erklæring undertegnet av M.Malling, Jørgen von Cappelen og Jens Hofgaard om at Johan Buch hadde vært "med fuld fornuft og samling" under utformingen av testamentet, men han var for svak til at han selv kunne undertegne det.

Johan Buch - Kulturpersonlighet og donator

Johan Buch var sagbrukseier og ganske velstående (B 1, II, s.323 ff.). Boets nettoformue utgjorde 5 695 rdl. Buch hadde et, etter datidens mål, meget rikholdig bibliotek (450-500 bind), i det vesentlige på latin, fransk, italiensk, tysk, hollandsk og en del på engelsk. Boksamlingen favnet om et vidt spekter av emner, mest faglitteratur, men også greske og latinske klassikere på originalspråkene. Thorson sier om Johan Buch at han som kulturtype representerte "det beste Hollendertiden og fransk-kontinental påvirkning frembrakte i Drammensbyene". Det er ganske bemerkelsesverdig at denne formuende og rikt utstyrte kulturpersonligheten ønsket å satse en vesentlig del av sin formue på et undervisningstiltak som ikke hadde vært lenge i gang på det tidspunkt testamentet ble utferdiget. Han må ha trodd på tiltaket!

Johan Buch døde noen dager etter, og "den 21de Augusti 1745" ble det sendt en søknad til Kongen om å få testamentet stadfestet:

"Stormægtigste Monark
Allernaadigste ArveHerre og Konge.

I allerdybeste Underdanighed indsender Vi hermed for Deres Kongelige Mayt et

Testamente som nu sal. i Gud hensovede Johan Buch otte Dage førend hand Død af eegen Drift og tilskyndelse ved fuldkommen Sind og Sandser udi Not. Publ: Raadmand Mallings og 2de Borgeres Jens Hofgaard og Jørgen von Cappelens nærværelse som vidner, haver giort og beslutted. I største underdanighed anmode Vi underskrevne Bragnes Kirkes Forstandere og Johan Bruun paa min Hustrues veigne og Anne Gundesdatter deels paa Fattige Skolens veigne som hermed skall annamme den aller første Gave, der nogen tiid til den er bleven skienket, deels paa vore og de øvriges Veigne at dette Testamente Allernaadigst maatte vorde Confirmeret. Vi henlever i allerdybeste Underdanighed:

Deres Kongelige Mayt
wor
Allernaadigste Arve Herre
og Konges
Allerunderdanigste Tiennere
og Undersaatter

På Fattiges Skoles vegne og nu tilstædeværende
Jens Holm
Sogne-Præst paa Stædet

Johan Brun *Anne Gunders-Datter*

P. Heubach *Lars Stranger* *Thomas Cudrio"*

Vi merker oss at søknaden var undertegnet "paa Fattiges Skoles vegne". Skolen var således etablert og hadde nok vært i gang en tid da søknaden av 21. august 1745 ble sendt. Vi vet ikke hvor skolen holdt til i de første årene. Men fra 1752 vet vi mer om skolen. Den 27. oktober 1752 sendte 19 fremstående borgere i kjøpstaden en søknad om stadfesting ("Confirmation") av en "Fundation for Bragnes Byes Fattig Skole" (A 1.a.). Fundasen gir et bilde av de vilkår som skolen arbeidde under fra starten av, og av levevilkårene i det sosiale bunnskiktet i kjøpstaden omkring midten av 1700-tallet. Vi tar derfor med en del sentrale punkter i fundasen.

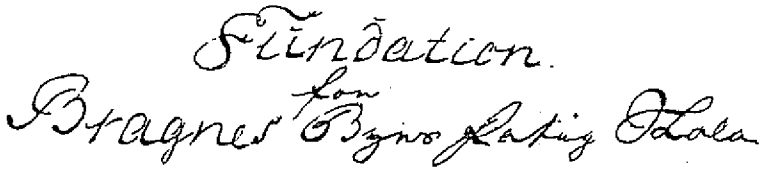

Fundasen er inndelt i fem kapitler.

"I Capitel. Om Skolens Indretning."

Innledningsvis fastslås at det "fra denne Tiid af" bestandig skal "være og forblive een Skole paa Bragnes, hvor alle fattige Drenge- og Pige Børn baade paa Landfaløen, Bragerøen og inden Byens øvrige District, skal nyde fri Underviisning i Guds Kundskab og oplæres i at regne og skrive".

Som fattige barn regnes:

"1. De hvis Forældre nyde Almisse af Fattig-Cassen.
2. Fader-Moderløse Børn som nyder Almisse.
3. Andre Fader- og Moderløse Børn som ere trengende skiønt de ingen Almisse nyder.
4. De fattige Børn som ikke her ere fødde men dog har været her i 2 Aar, hvorunder indbefattes uægte Børn.
5. De børn hvis Forældre skiønnes, at være saa uformuende at de ikke have Leilighed at betale Skole-Løn, i hvilken Henseende Sognepræsten og Skolens Forstander skal skiønne naar de have erholdet troeværdige Naboers Vidnesbyrd, om saadanne Folkes Tilstand."

Det skal føres manntall over de fattige barn, "hvilket overleveres Sognepræsten og Byens Øvrighed, som derefter paaseer at Børnene Strax bliver sendt i Skolen".

Foreldrene "eller de i hvis Huuse saadanne Børn opholde sig eller nyde Kost" plikter å sende barna til skolen. Hvis plikten ikke overholdes, skal formuende "bøde for hver Dag 4 sk. til Skole-Cassen".

Skoleplikten varer fra 6. til 12. år, "dog skal det ikke være formeent de Børn som ingen Hielp af Fattig-Cassen nyde, at søge Skolen indtil de have naaet den fulde Underviisning ei alleene i deres Christendom, men endog i at regne og skrive", dette for at de skal kunne "agtes tienlige" i arbeid. Også eldre barn skal ha anledning til å søke skolen "i det mindste een gang om Ugen og om Vinteren oftere ..... og det saa lenge indtil de have været første Gang til Alters".

Fattigfogden skal hver dag forhøre seg hos skolemesteren om noen av elevene er borte fra skolen, og i tilfelle skal han oppsøke dem, "og naar ikke Sygdom forhindrer dem, med Magt at bringe dem til Skolen".

I slutten av kapitlet fortelles at "Byens Indvaanere" har "betænkt at indkiøbe den Gaard som ligger i mellem Petter Tyrholms Tomt paa den eene, og Hendrich Madsens Enkes Gaard paa den anden Siide, samme Gaard har tilforn været beboet af Jens Biørn, og er forsynet med fornødne værelser, saavel til Skolemesterens som Skolens nytte". Huset skal fritas for alle "Skatter og Paalæg".

"II Capitel om Skolens Indkomst og Hvorledes samme skal forvaltes."

Her nevnes først Johan Buch's testamentariske gave på 1 000 rdl. "hvilke ere den eene faste

Capital som Skolen nu haver". Videre "haver den største deel af Byens Indvaanere frivillig udlovet en gave hvoraf, det som ovenmelte Gaard Kiøb overskyder bliver lagt til forbemelte Capital og Skolen til beste paa Rente udsadt".

Til dekning av "de Aarlige fornødne Udgifter" er følgende fastsatt:

"1. Ifølge Tugthuus Anordningens 2 Capitel 11 Art. skal Byens Fattig Casse Aarlig Contributere til Skolen 50 Rd.
2. De arbitraire Mulcter som ved Bragernes Byes Rettergang paalegges enten Parter eller Procuratores og loven ei til noget vist Brug haver henlagt bliver Fattig Skolen til bedste.
3. Paa de trende store Høytiders Hellige Dage skal Skoleholderen selv ombære een Tavle i Kirken for Fattig Skolen. Samme Tavle ombærer een af Skolens dertil bequemmeste Børn alle Fredage.
4. Foruden af den Bøsse som i alle Trolovelser og Bryllupper er anordnet at ombæres for Fattige skal iligemaade en Fattig Skolens Bøsse indrettes som i alle saadanne Vertskaber af et Skole Barn ombæres.
5. St.Michels Dag berammes een Offer Dag for Skolen for at give Medlidende og Christelige Hierter Leilighed til at nedlægge deres Kiærlige Gave paa Herrens Altare.
6. Alle de som tage Borgerskab skal erlægge til Skole Cassen efter deres Ævne, fra 1 Rigs Ort til 2 n rd efter Øvrighedens Sigende.
7. Uden for Fattig Skolen og paa et andet beleiligt Sted inden Byen, oprettes Blokker med een sømmelig Overskrift, hvorudi Christelige Mennisker kan ved een eller anden Leilighed nedlægge hvad de have Hiertelaug til at give."

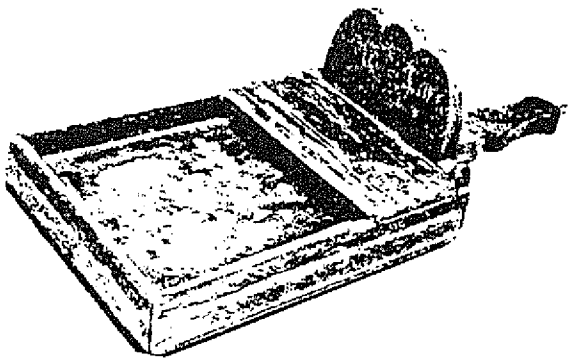

"Tavle"

Forstanderen for skolen skal "oppebære alle forommelte Indkomster" og føre regnskap som årlig legges fram. Hvis "de Aarlige Renter og øvrige Intrader" utgjør mer enn det som går med til "Skolemesterens Løn, fornødne Bøger, Skrive Materialier og Brændved til Skolen, samt noget til Klæder for de høysttrængende Børn", og overskuddet er mer enn 100 rdl., da skal det"strax udsættes paa Rente, og saaledes den eene Capital lægges til den anden, indtil man seer at Skole Cassens Fond bliver saa tilstrækkelig at noget meere til de Fattige Børns beste kan foretages, hvilket da skal skee paa efterfølgende Maade...". Og så beskrives hvordan de "Fattige Børn af begge Kiøn" skal tildeles klær, "Drenge Børnene Trøyer af graat Vadmel med blaat Opslag, samt Buxer, Pige Børnene Skiørt og Trøyer, item Skoe Strømper og Linnet, ligesom Cassen det efter Haanden kan taale".

Barna skal også få "Helligdags Klæder" som også nøye beskrives og som ikke skal forandres "paa det at de fra andre Børn kan kiendes, da det desuden er smukt og sømmeligt, at de fattige Børn kan i Klæder være uniforme".

Hvis skolekassen tåler det, skal "nogen af de fattigste og skikkeligste Børn som ingen Forældre haver i live" gis kost og husvære i skolehuset. En husholderske skal ansettes for å stelle for dem, og hvis skolehuset ikke har tilstrekkelig plass, "saa skal bequemme Værelser dertil bygges".

"III Capitel om Directionen og Inspectionen."

"Stiftets høye Øvrighed", dvs. amtmann og biskop, er skolens direksjon.

"Inspectionen" for skolen består av sogneprest, byfogd, en av formynderne og "een af Byens vederhæftigste Borgere, som Borgerskabet dertil udnæfner".

Inspektørene skal sørge for vedlikeholdet av skolen og vurdere og sette i verk tiltak "som kan befordre de Fattige Børns Tarv og Beste". De skal også føre tilsyn med forstanderens gjøremål, spesielt at skolens kapital blir "udsadt paa Rente udi Sufficant Jordegods, eller andet sikkert Pant imod første Prioritet". De har videre ansvar for å gå igjennom skolens årsregnskap som legges fram av forstanderen, og sende det videre til "Directionen til Decision".
Inspektøren skal føre protokoll som skal "tiene til een bestandig Oplysning om alt det denne Fattige Skole vedkommer, hvorfor og denne Fundation Ord fra andet i samme skal indføres saavel som Testamenter og Donationer, som enten allerede eller herefter Skolen til beste kunde være skeed, samt Skolens Aarlige Indtægte og Udgifts Summa".

"IV Capitel om Forstanderens Embede."

Til forstander for fattigskolen skal "Magistraten eller Øvrigheden udi Bragernes" velge en av byens borgere, "een Gudfryktig, retsindig og vederheftig Mand, som meere af Kierlighed end Tvang paatager sig dette Embede". Hvis ingen vil påta seg vervet, kan "Magistraten befahle" en av borgerne til å være forstander.

Forstanderen utnevnes for tre år, men kan fortsette utover det, "saafremt der iintet paa hans Duelighed er at udsætte". Men hvis han "findes forsømmelig i Embedet", kan han avskjediges.

Som nevnt tidligere, skal forstanderen innkassere alle skolens inntekter og føre regnskapet, og han skal sørge for at skolens "Capitaler" er satt forsvarlig ut "paa Rente".

Han skal videre "have tilsyn med Skolemæsteren hvorledes han sig i Embedet opfører, holde Skole Huuset i god Stand, og bære Omsorg for at det manglende i rette Tiid bliver repareret".Han skal i det hele forestå skolen slik som han "for den retfærdige og alvidende

Gud agter at forsvare".

"V Capitel om Skolemesteren."

Til skolemester skal "antages een habil Person som kan informere Børnene i Guds Kundskab, samt i at regne og skrive". Før ansettelsen skal han eksamineres av alle inspektørene. Om han senere "ikke findes bequem til dette Embede afsettes han efter et halvt Aars foregaaende Opsigelse".

Ved tiltredelsen skal han få overlevert "den Kongl. Allernaadigste Instruction for Skoleholdere paa Landet af 23 Januarie 1739", jf. s.29 f., og den skal han etterleve.

Fundasen fastlegger ikke hva skoleholderen skal ha i lønn, men bestemmer at han i tillegg til den lønn "som af Inspecteurerne vorder ham accorderet" skal ha ti riksdaler årlig til "fornøden Brændeved for Skole-Stuen". Han må ikke "fordre Skilling eller Skillings Verdie af de Fattige Børn eller deres Forældre". Han må heller ikke "antage andre Børn end ham af Inspectionen befales, og ingenlunde ved privat Information forsømme de Fattige".

Kong Fredrik V stadfestet fundasen den 28. september 1753.

Fundasen for Bragernes fattigskole gir et klart bilde av den tids behov for å ta seg av de svake i samfunnet. Byens "Fattig Casse" og "Skole Cassen" hadde her felles oppgaver.

Skolen var i det vesentlige henvist til å klare seg med de gaver som kom inn, og var dermed sårbar i økonomisk trange tider, selv om den etter hvert fikk en del legater som ble opprettet "til beste" for skolen. I tiden fram til 1855 ble følgende legater opprettet:

1. Johan Buch,	10.08.1745	1 000 rdl.
2. Anders G.Smith og søsken,	28.07.1778	500 rdl.
3. Helene Becke,	27.12.1784	50 rdl.
4. Niels Løchstør,	01.07.1785	100 rdl.
5. Ambrosia Omsted,	29.03.1786	150 rdl.
6. Gabriel Hofgaard,	14.10.1806	153 rdl. 1 mk. 14 sk.
7. Johan Ludvig Horn,	30.12.1811	

testamentarisk gave til skolevesenet i Drammen, 1 000 rdl, som først ble disponibel i 1827 og da sett under ett med legat nr. 8.

8. Kong Carl Johan overdrog pr. 09.04.1827 1 000 sp.daler.
Sammen med legat nr. 7 som ble omskrevet til 150 spd., stod da til disposisjon 1 150 spd. De ble fordelt med ca. 657 spd. til Bragernes, ca. 328 spd. til Strømsø og ca. 164 spd. til Tangen fattigskoler. Beløpene ble først utbetalt i 1855.

Det foreligger få opplysninger om driften av Bragernes fattigskole i årene fram til omkring hundreårskiftet.

Bragernes fattigskole i nye lokaler.

Som nevnt i fundasen (I Cap., 8.Art.), ble det i 1752 (?) innkjøpt "et bequemt Huus" til skolen. Det lå i nærheten av kirken. Her holdt skolen til fram til 1781 da skolen kunne flytte inn i nye lokaler. Om nyskolen forteller Thorson (B 1, II, s.576): "I 1780 søkte inspektøren for Bragernes fattigskole om tollfri import for 120 000 mursten og 1 000 taksten "til et opfostrings-, undervisnings- og arbeidshus". Ansøkningen ble innvilget da byens borgere hadde samlet inn 2 600 rdl. og bygget et nytt og tidsmessig, toetasjes grunnmuret hus til fattigskolen. Det lå i Storgaten "mellem kanselliråd Thams og klokker Hønes gård", nær Bragernes torv. I tilknytning til fattigskolen ble det i 1781 også opprettet et oppfostrings- og arbeidshus, der elevene fikk undervisning i forskjellig slags håndgjerning."

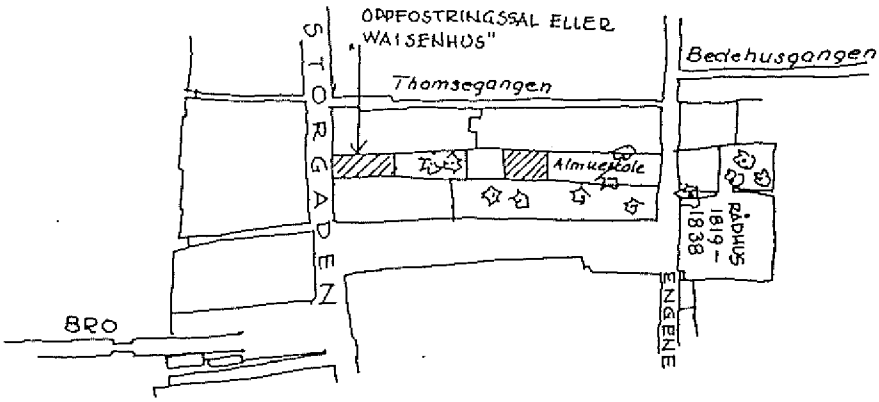

Karin Pihl viser i en skisse hvor skolebygget av 1781 sannsynligvis var plassert ovenfor Bragernes torv.

Den danske sosialøkonom Christen Henriksen Pram besøkte Drammen i forbindelse med en reise i Norge og uttalte bl.a. i en innberetning, datert 20. desember 1804. til Det Kgl. General-Land- Oeconomie- og Commerce-Collegium (B 2, s.158):

> *"Fattigskolen har paa Bragernes faaet den indretning at der læses kun den halve, men arbeides den anden halve dag. Arbeidet er spinding. strømpestrikning og vævning, alt under lønnede lærerinder. Her er 30 børn som bespises til middag hos borgerne, men de sover om natten i skolehuset, og faar der frokost og aftensmad. Man har fore at lade nogle av pigerne flette straahatte, hvortil man vil anholde hos collegium (d.e.kancelliet) om hjelp til løn for en læremoder. Man har nemlig fundet en vanfør pige paa Modum som gjør dette arbeidet fortræffeligen."*

Hvis en skal dømme ut fra skolemesterens lønn, må de økonomiske forholdene ved Bragernes fattigskole ha vært rimelig bra på denne tid. I 1775 hadde skolen 52 elever, og skolemesteren hadde 100 rdl.i årslønn. I 1778 var lønna steget til 150 rdl. Til sammenlikning kan nevnes at skolemesteren ved Strømsø fattigskole samme år hadde 85 rdl. i lønn, og ved fattigskolen på Tangen var lønna 40 rdl. + lønn som klokker (hvor mye vites ikke).

Fattigskolens inspeksjon har ordet.

En beretning datert 16. desember 1806 fra inspeksjonen ved Bragernes fattigskole til stiftsdireksjonen, undertegnet av sogneprest Søren Tybring og byfogd J.F.Winsnes, gir et illustrerende bilde av skolesituasjonen på Bragernes omkring hundreårskiftet. Av den grunn gjengis den her i sin helhet, selv om den omfatter mer enn fattigskolen:

"I anledning af det kongelige Danske Cancellies os igjennem Stiftet meddelte Ordre, have vi herved den Ære at afgive følgende Underretning Skolevæsenet angaaende i Bragernes.

Af faste Skoler have vi her 4, nemlig

1. Realskolen.
2. Fattigskolen.
3. Frieskolen.
4. Skolen for Strømsfjerdingen og Aasiden.

1.

Da Realskolen efter medfølgende allernaadigste konfirmerede Plans 3§ aldeles er overdraget Aftensangspræstens Bestyrelse, indskrænke vi os hvad denne Læreanstalt angaar, til at meddele in duplo den os af Aftensangspræst og trende Meddirektører avgivne Forklaring.

2.

Fattigskolen giver 25 Børn af begge Kjøn frie Undervisning i Kristendom, Skrivning og Regning og Strikning, samt Huuslye, Klæder og Kost.

Skolens Indtægter ere følgende:

a.

Renterne af Skolens Kapital, som for nærværende Tid beløber sig til 6 233 rdl. 72s.

b.

Indvaanernes aarlige Biedrag, som er vilkaarligt.

c.

Fattigkassens ugentlige Biedrag af 20 s. for hvert Barn som er paa Skolen.

d.

Indvaanernes Afgivet til hver Michelsdag.

Af disse Indtægtskilder tages Skolelærerens Løn som er 150 rdl. aarlig. Foruden denne bestemte Løn har han frit Huus med Hauge, samt frit Brænde.

Fattigskolens Gaard bestaar af en grundmuret Hovedbygning, tilligemed en Sidebygning. I Hovedbygningen er tvende Underværelser med Kiøkken. Ovenpaa er en stor Sahl og en andet rummeligt Værelse, hvor Frieskolen for nærværende Tid holdes. I Sidebygningen befindes trende Værelser, der benyttes deels til Undervisnings - deels til Soveværelser. Her befindes tillige et Kiøkken.

Foruden denne egentlige Skolebygning ejer Skolen et Huus paa Bragerøen, hvor en afdød Skolelærers Enke har frie Bolig.

3.

Frieskolen har taget sin Begyndelse for et Aar siden. Børnenes Antal er for nærværende tid 70, som nyder frie Underviisning i Kristendom, Skrivning, Regning samt Spinding, Syening og Strikning. Skolelærerens Løn der er 200 rdl. aarlig, tilligemed Udgifterne for Bøger og andre Skolens Fornødenheder bestrides af Fattigkassen.

4.

Skolen for Strømsfjerdingen i Jarlsbergs Grevskab samt Aasiden i Buskeruds Amt er indrettet efter en under 10de Junii 1778 allernaadigst konfirmeret Plan. Skolens Gaard er beliggende i Strømsfjerdingen og bestaar af en Træevaaning hvori der er tvende beboelige Værelser, hvoraf det ene benyttes til Undervisningen og det andet til Boelig for Skolelæreren. Gaardens halve Deel er til denne Tid ikke Benyttelig da Skolens Kasse ei formaar at bestride Omkostningerne der vilde medgaae til Indredningen. Skolebørnenes Antal er Ubestemt, og i Skolen undervises blot i Kristendom, Skrivning og Regning, men intet Haandarbeide.
Undervisningen skeer i følgende fastsatte Orden: Fra Aarets Begyndelse til Paaske læses i Skolegaarden i Strømsfjerdingen. Fra Paaske til Pintsdag holdes Omgangsskole fra Gaard til Gaard paa Aasiden, fra Pintsdag til Michelsdag læses atter i Skolegaarden; og fra Michelsdag til Aarets Ende holdes Omgangsskole paa Aasiden.

Skolelærerens Løn er 100 rdl. tilligemed frit Huus. Denne Løn tilligemed Skolens øvrige Udgifter bestrides af følgende Indtægtskilder:

a.

Skolens Kapital, som for nærværende Tid er 837 rdl. 68 s.

b.

En aarlig Ligning som beløber sig til 88 rdl.

c.

Frivillige Gaver.

d.

Naar Brøllupper forefalder, en Bøsse, som i Brølluppet ombæres til Skolens Bedste.

Af andre Undervisningsanstalter have vi her følgende:

1.
Paa Landfaldøen.

Hans Qvistes Enke, hun har i 24 Aar undervist omtrent 10 Børn aarlig i Uden og Indenadlæsning.

2.
I Kaalrabben.

Ole Johannesens Enke. Hun har holdt Skole i 20 Aar for omtrent 20 Børn aarlig. Undervisningen bestaar i Kristendom forenet med Bibelhistorie, Syening og Strikning.

3.
I Fremgaden.

a.

Madame Omnitz. Hun har holdt Skole i 3 Aar for omtrent 11 Børn aarlig. Undervisningen er Uden og Indenadlæsning.

b.

Jomfrue Raverterne. De har for Pigebørn allene, holdt Skole i 4 Aar. Lærlingerne ere 12, hvoraf 6 ere bestandige i Huset. Undervisningen er Kristendom,Skrivning, Tegning, Fransk, Tydsk, Syening, Strikning, Brodering, Tegning og Blomstergjøren.

4.
Paa Engene.

Ole Fridrichsens Hustrue. Hun har nogen Tid holdt Skole for 8 Børn, og lærer dem at læse indenad i Bog.

5.
Paa Bragerøen.

a.

Aase Maria Rasmusdatter. Hun har holdt Skole i 35 Aar for omtrent 20 Børn aarlig. Undervisningen er Kristendom forenet med Bibelhistorie, Syening og Strikning.

b.

Casper Henrich Winther har begyndt denne Sommer at læse for 10 Børn. Han underviser i Kristendom, Regning og Skrivning.

Anmærkninger.

Ved fattigskolen er den betydelige Mangel at Drengebørnene ei oplæres i mandlige Handteringer, som Dreining, Snedkring o.s.v. Deels er det her i Byen yderst vanskeligt at finde en tjenlig Læremester i disse Færdigheder - deels tillader Skolens nærværende Midler ikke de hertil uudeblivelige Omkostninger.

Frie skolen har kuns vedvaret et Aar, da man til et Forsøg begyndte med denne Læreanstalt. Dens Udgifter bestrides af Fattigkassen, hvortil især den allernaadigst paabudne Afgift af Viins og Brændeviins Salg har maattet tjene; men da Indtægten af denne afgivt, er saare ubetydelig, imod hvad den kunde og burde være, saa ere Udsigterne for Skolen kuns maadelige, dersom ei denne Afgivt i Fremtiden allernaadigst maate tillades at hæves paa en anden og sikrere Maade. Denne saa ønskelige Tilladelse vilde tillige have den ypperlige Følge, at man kunde lade Drengebørnene undervise i de dem nyttige Handteringer. Det var at ønske at Strømsfjerdingen kunde til alle Tider beholde Skolelæreren hos sig, og at Aasiden maatte faae sin egen faste Skole; men Skolekassens Uformuenhed bortfjerner destoverre dette Ønskes Opfyldelse!

Det er Skade istedet for Gavn, at der ere saa mange Pigeskoler i en Bye som denne! Udugelige Mennesker som ikke gider arbeide, begynder at holde Skole, for at erhverve sig et mageligt Udkomme. Undervisningen er slet, og de skadelige Følger uberegnelige. Af denne Aarsag gjøre vi herved det underdanige Forslag, at her maatte autoriseres 4 Pigeskoler i Byen, og at alle øvrige af denne Art strængelig maatte forbydes. Naar der var En paa Landfaldøen, To i Fremgaden, og En paa Bragerøen, saa vilde Byen være tjent.

Det var glædeligt om der foruden den nærværende kunde oprettes endnu en Friskole. Det Huus Fattigskolen ejer paa Bragerøen kunde benyttes til samme, og naar man, uden Svig var muelig, kunde faae Udgiften av Viins og Brændeviins Salg hævet, vilde Fattigkassen blive istand til at bestride de øvrige Bekostninger.

Bragernæs den 16de December 1806.

Søren Tybring
Sognepræst *Winsnes."*

Innberetningen til "Den høie Stifts Direction i Christiania" inneholder flere interessante opplysninger. Vi merker oss at friskolen kom i gang i 1805, forøvrig etter initiativ av sogneprest Tybring, og at den holdt til i samme skolebygg som fattigskolen (skolebygget fra 1781). Friskolen hadde i 1806 hele 70 elever, mens fattigskolen bare hadde 25. En ny friskole ble anbefalt satt i gang i fattigskolens hus på Bragerøen, men den kom imidlertid ikke i gang.

Bragernes hadde i 1806 hele sju privatskoler med til sammen ca. 90 elever. Et par av skolene hadde vært drevet i lengere tid, henholdsvis 20 og 35 år. Inspektørene er ikke nådig i sin kritikk av privatskolene og vil ha antallet redusert fra sju til fire.

Krig og trange tider.

Krigen mot England fra 1807 og mot Sverige fra 1808 førte til trange tider også i Drammensdistriktet. Bragernes fattigskole fikk alvorlige økonomiske problemer. Den 30. januar 1816 sendte skolens inspeksjon følgende nødrop til stiftsdireksjonen:

"I Følge Bragnes Fattig Skoles Fundats, ere de Børn som deri optages tillagte baade Underholdning og Klæder, og Skolelæreren som besørger Spiisningen tilstaaet visse Tønder Byg til samme for 2½ rbd Dansk Courant p. Tønde. Da Skolens Capital er ubetydelig, og dens Udgifter til Lærerens Løn, Børnenes Kost og Klæder m.m. formedelst Pængenes ringe Værd aarlig er stegen siden Krigens Udbrud, og derfor altsaa maae blive en betydelig Defect fornemelig formedelst Kornets Pris, som i de senere Aar har været betalt med et a 200 rd, ja mere pr. Tønde, og som meldt skal leveres for ovenmeldte ringe Priis af 2½. Desaarsag maae man nu ved Forstanderens Hr. Tollef Backes, for sidste Aar aflagde Regnskab erfahre: at han er kommen i et Forskud af cirka 2 500 rbd foruden at en Capital der af forrige Forstandere DHrer Omsted og Bugge var skjænket Skolen til dens Fonds Forøgelse og altsaa ei burde berøres, af Nødvendighed er bleven til Skolens Udgifter forbrugt.

Underskrevne som ved Fundatzen ere paalagte Inspektionen ved denne Stiftelse finder sig saaledes i den ubehaglige Stilling: at man ikke seer sig istand til at vedligeholde Skolen med mindre der udfindes nogen tilstrækkelig Resours til at betale dens allerede paadragne Gjeld, og tillige at afholde dens fremdeles Udgifter, indtil Pængevæsenet erholder den Fasthed at dens egne Indtægter kunde blive tilstrækkelige til dens Udgifters Bestridelse, og den finder heller ingen nærmere Udveie til at afhjelpe denne undtagen det manglende maatte vorde lignet paa Bragernes Indvaanere for hvis Børn Skoelen er stiftet. Men da Summen er betydelig befrygtes at Indvaanerne ville modsætte sig denne Ligning naar den ikke var hjemlet ved høiere Authoriteters Resolution.

For ikke at paadrage os Ansvar ved Skolens Forfald nødes vi altsaa at andsøge den høie Stifts Direktions gunstige Biefald til saadan Ligning, og Ordre til: at Indvaanerne maatte paalignes baade det nu behøvende og den fremdeles fornødne Understøttelse til Skolens Conservation eller høistfornødne Udgifters Bestridelse.

Bragernes Fattig Skoles Inspektion i Drammen den 30 Jan. 1816.

Søren Tybring. Lyche. Salomon Claussen."

Søknaden ble innvilget.

Samme år (1. juli 1816) ble det lovfestet at "Byens Casse overtager de Udgifter, som Fattigskolevæsenet behøver og af egne Midler ikke kan utrede"(C 13). Inspektøren ved den enkelte fattigskole skulle sammen med "de eligerede Mænd" utarbeide et overslag over utgiftene og behov for tilskudd. Etter at overslaget var approbert av stiftsdireksjonen, var det forpliktende for bykassen.

Det bemerkes at budsjettforslagene ble utarbeidd og behandlet for hver skole for seg.

De økonomiske problemene var imidlertid ikke ryddet av veien selv om skolen fikk tilskudd fra bykassen. Fra og med 1816 måtte oppfostrings- og arbeidshuset som var knyttet til fattigskolen, nedlegges av budsjettmessige årsaker. Det ble vurdert å selge skolebygningen fra 1781 og flytte inn i en mer beskjeden leilighet (B 2, s.161). Inspeksjonen (Tybring, Lyche, Claussen) opplyste i et brev datert 30. oktober 1816 at de etter utlyst auksjon hadde fått et bud på 30 050 rdl. for skolehuset, et anselig beløp ut fra tidens forhold. Men pengeverdien var usikker, og inspeksjonen fant å måtte fraråde salget, og det ble det heller ikke noe av.

Bragernes fattigskoles kapital som i 1813 ble oppgitt til 4 622 rdl. 60 s., ble i 1820 omskrevet til 2 311 spd. 32 s. Det første kjente budsjettforslag for skolen, approbert av stiftsdireksjonen, er fra 1823:

Utgifter		
1 lærer (friskolen), lønn	230 Spd.	
1 " (fattigskolen) "	180 "	
50 favner ved	40 "	
Tilfeldige utgifter	50 "	
Reparasjon av skolehuset, dekkes av skolens kapital	500 "	1 000 spd.
Inntekter		
Fra skolens kapital	500 spd.	
Renter, tavlepenger, offer m.v.	130 "	630 "
Bykassens tilskudd		370 Spd.

Sannsynligvis har bykassen gitt tilskudd til fattigskolens drift før 1823, kanskje allerede fra 1817. For tiden etter 1826 kjenner vi bykassens tilskudd til skolevesenet. Bragernes fattigskole (inklusive friskolen) fikk således ifølge B 2, s.161 disse tilskudd i årene:

1826:	232 spd. 60 sk.
1830:	449 "
1835:	419 "
1840:	700 "
1845:	1 000 "
1850:	800 "

Det bemerkes at byens budsjettprotokoll bruker betegnelsen "fattigskole" til og med 1830, "friskole" i tiden 1831-1837, igjen "fattigskole" i tiden 1838-1842, så "friskole" til og med 1851, på tross av at skoleloven av 1848 (C 17) fastsatte det offisielle navn til "almueskole", en betegnelse som var tatt i bruk allerede i landsskoleloven av 1827 (C 14). Saksdokumenter fra skolestyrets arkiv viser at betegnelsene ble brukt til dels om hverandre i 1830-40-årene.

Fattigskolens distrikt tredeles.

Fra omkring 1830 bedret økonomien seg i Drammen. Det førte bl.a. til en tredeling av Bragernes fattigskoles distrikt fra 1834. En avdeling ble opprettet på Bragerøen, hvor det et par år senere (1837) ble oppført et skolebygg i to etasjer på hjørnet av Tomtegata og Omsteds gate. Ifølge et notat i skolestyrets arkiv hadde bygget "to store Skoleværelser" i 2. etasje og lærerbolig i 1. etasje. Bygningen kostet 779 spd. 17 sk.

En skoleavdeling ble fra samme tid (1834) satt i gang på Landfaldøen i leid lokale som imidlertid ikke var tilfredsstillende. I 1840 fant inspeksjonen å måtte gjøre formannskapet oppmerksom på at "skoleværelset er saa indskrænket og saa lavt at eleverne baade lægges hindringer iveien for skolens ordentlige søgning, og tillige lærernes og børnenes helbred lider". Inspeksjonen ønsket dessuten skolen flyttet lenger ned i byen "fordi den midterste del eer overfyldt og paa den øverste del av Landfaldøen er der faa børn". Med den "midterste del" siktes det til skoleavdelingen ovenfor Bragernes torv (skolebygningen fra 1781). Inspeksjonen hadde festet seg ved en passende tomt som var å få for 250 spd. og mente at det burde oppføres en liknende bygning som den på Bragerøen.

Skolekassen disponerte en kapital på 1 010 spd. som inspeksjonen søkte om å få bruke til det nye skolebygget, "alt dog under den betingelse at samtlige derved foraarsagede utgifter utredes af friskolens egen kapital uten noget direkte tilskud av bykassen". Formannskapet sluttet seg til inspeksjonens søknad om å bruke skolekassens kapital til nybygg for skolen", og stiftsdireksjonen samtykket. Resultatet ble skolehuset i Gropa, tatt i bruk fra 1841. Kostnad: 968 spd. 70 sk.

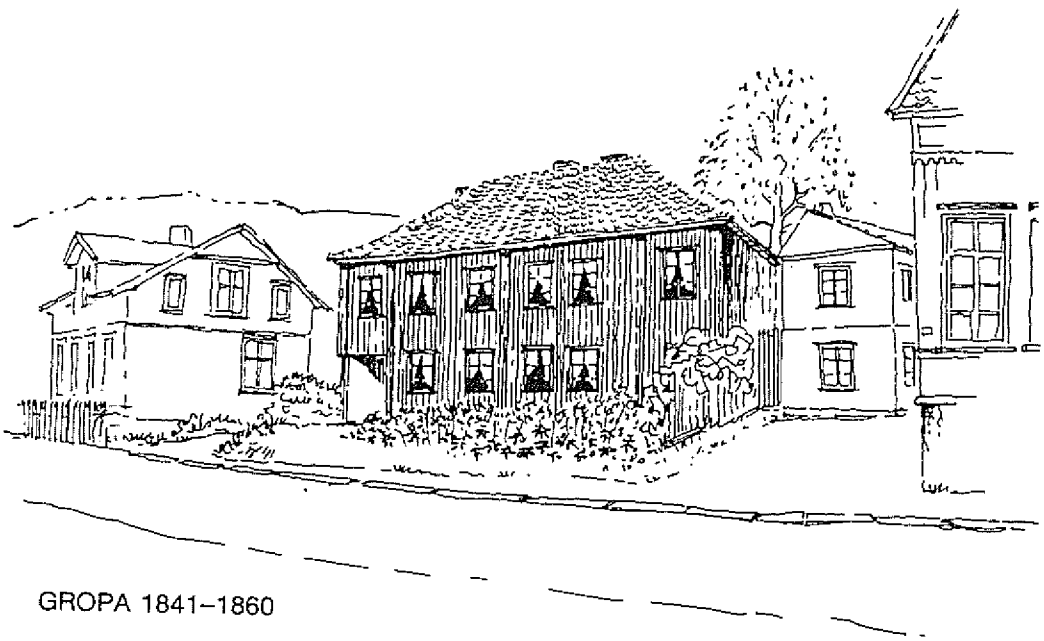

GROPA 1841–1860

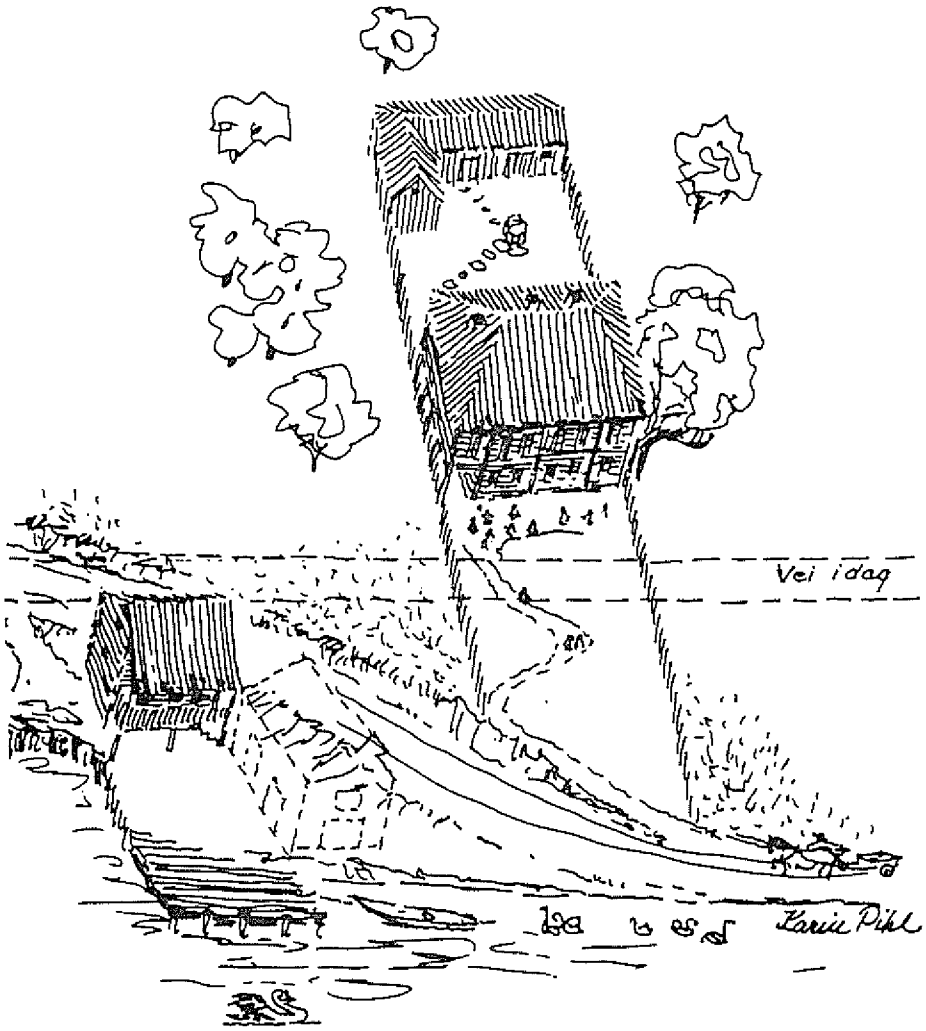

Kartskisse over Gropa.

Etter at skoleavdelingene på Bragerøen og Landfaldøen var kommet i gang, ble en av bygningene som tilhørte skoleavdelingen ovenfor torvet, solgt til privat bruk.

Detaljerte oppgaver over elevtallet ved de enkelte skoleavdelingene foreligger ikke. Men at elevtallet pr. lærer kunne være høyt, framgår av en søknad, datert 8. juni 1844, fra inspeksjonen ved "friskolen" på Bragernes (undertegnet av J.L.Arup, Dahl, A.M.Tandberg) til Kongen om 100 spd. årlig fra Oplysningsvesenets fond til å lønne en hjelpelærer ved "friskolens mellemste avdeling" (avdelingen ovenfor Bragernes Torv). Det opplyses i søknaden at avdelingen som har en lærer, teller over 250 skolepliktige barn. "Det store antal børn kan ei heller tilbørlig undervises inden der oprettes tvende fra hinanden oprettede klasser, hvortil skolebygningen ogsaa har fornødent lokale", heter der i søknaden. Formannskapet anbefalte søknaden innvilget, men den ble avslått.

Da budsjettet for 1850 ble utarbeidd, var situasjonen fortsatt den at de tre avdelingene ved Bragernes allmueskole hadde bare tre lærere til sammen, en ved hver avdeling.

5.2.2 Strømsø

Som nevnt under kap. 4.3., ble Strømsø fattigskole satt i gang allerede i 1722 etter initiativ av res. kap. Hans Stud, jf. s.24 f. Takket være to av hans geistlige etterfølgere, Hans Hammond og Peder Nyeborg Hesselberg, har vi detaljerte og pålitelige opplysninger om skolen fra starten og fram til 1779.

Hans Hammond, residerende kapellan til Bragernes og Strømsø 1764-1774 og sogneprest i de samme menigheter 1775-1782, gav i 1768 ut "Forsøg til Afhandling om Christelig-Gavmild Goeddædighed mod Fattige, som Indleedning til fuldstændig Historie af Strømsøe-Byes Fattig-Skoeles første Opretning, Fræmgang og nærværende Tilstand" (B 11). Hammond gir et dystert bilde av kunnskapsnivået på den tid skolen kom i gang: "man veed, hvordan det stoed til med Christendommens Kundskab i Landet almindelig i de Dage: at skrive og læse i Bog, var næsten anseet for Hexerie, i det mindste for unyttigt og ganske usædvanligt ...".

Men så ble Strømsø fattigskole satt i gang.

Hammond berømmer i sterke ordelag Hans Studs[1] innsats: "... denne min værdigste Formands, første og største Omsorg, strax efter hans Ankomst til Kaldet, var at besørge een Fattig-Skoeles Oprettelse, som Stædet behøvde høyligen".

Stud gjorde utvilsomt en enestående innsats, ikke minst økonomisk "da han af sine egne Midler, overflødigere end hans Tilstand og Embeds Indkomster tilloede, kom Stiftelsen til Hielp, baade fra Begyndelsen af, som og siden saa lenge han levede, hvilket sees deraf, at da han døede 1729 var Fattig-Skoelen skyldig hans Boe 231 Rdlr. 48 sk., foruden det den Salig Mand aldrig havde antegnet ..."

Enken efter Hans Stud var ikke snauere: hun "eftergav Skoelen Renterne og biede til 1737 efter Capitalens fulde Udbetaling".

I vår sammenheng er det særlig viktig at Hammond legger fram detaljerte opplysninger om gaver til skolen og løpende utgifter for hvert år fra skolens start til år 1767. Ut fra disse opplysningene kan det sluttes at skolen har vært i sammenhengende drift siden 1722. Det er av interesse å kunne fastslå dette, fordi det ikke sjelden forekom at fattigskoler/allmueskoler ble satt i gang, men nedlagt etter en tid.

Skolens legater.

Hammond forteller at i årene 1722-1744 "befindes følgende Capitaler til Skoelen at være

---

[1] Hammond skriver navnet med o foran u: Stoud, men senere forfattere skriver navnet uten o.

testamenterede Tid efter anden, eller og i levende Live, forærede, saasom:

		Rdl.	Ort	Sk.
1722	Mathias Heiberg	200		
1724	Erland Amundsen	200		
1731	Iwer Wiel	200		
1733	Helle Trons-Datter	23	3	11
1734	Maren Sørens-Datter som boede paa Brand-Engen	39	2	12
1736	Hans Angell	200		
1742	Laers Moss, levert af Arvingene efter hans Ordre før han døde	200		
1744	Maria Anna Garmann	100		
	Summa	1 165	1	23

Gaver til "Skoelens Underholdning" er også omhyggelig listeført fram til 1762, med til sammen 440 rdl 56 sk. I 1733 vedtok "Borgerskabet paa Strømsøe, at give Aarlig, eenhver St.Michaelis Dag, et offer paa Altaret til Fattig-Skoelens Underholdning og Vedligeholdelse". I årene 1733-1767 utgjorde offergavene til sammen 1354 rdl.

Fra leide skolelokaler til eget hus.

I årene 1722-1750 holdt skolen til i leide lokaler. Årlig husleie var til å begynne med 14 rdl., men gikk senere ned til 9 rdl. Andre årlige utgifter var lønn til skoleholderen med 70 rdl. og brensel 10 rdl. Det som ble igjen av innsamlede midler, ble brukt til klær, sko og bøker til fattige barn.

I 1750 kjøpte en av Strømsøs borgere, Henrich Johan Møller, et hus for 60 rdl. og gav det til skolens stiftelse. Huset lå "temmelig langt fra Kirken hen i een Mørk Afkrok i Byen". Hvor det lå, vites ikke.

I 1765 var det påkrevet med en større reparasjon av huset, men skolekassen manglet midler. Hammond fant da tiden moden til å utarbeide en

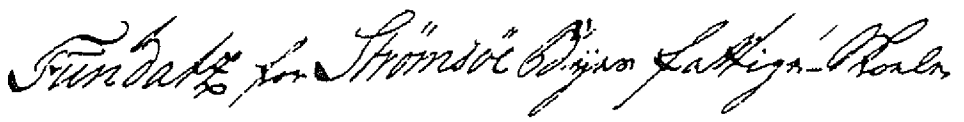

"brugende i de fleste Stykker Fattig-Skoelens Fundatz paa Bragnæs, samt fornuftige Mænds omdømme".

Søknaden om godkjenning av fundasen ble stilet til Kongen:

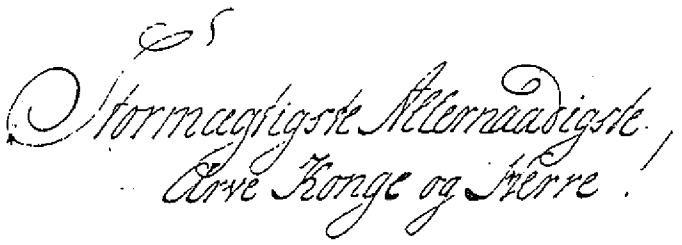
Stormægtigste Allernaadigste
Arve Konge og Herre!

og undertegnet 18. november 1765 av 23 av byens beste borgere:

Fundasen for Strømsø fattigskole ble den 1. august 1766 "confirmeret og stadfæstet" av Christian VII.

Under utarbeidelsen av fundasen tok Hammond opp spørsmålet om bedre lokaler til skolen, og etter at det var foretatt en innsamling blant byens borgere - det kom inn 640 rdl. 3 ort -ble det kjøpt inn et hus i nærheten av kirken.

Nedenfor gjengis det første årsregnskap for skolen etter at fundasen var stadfestet, og etter at nytt hus var innkjøpt til skolen.

Reigning
over Strømsøe-Byes Fattig-Skoeles Indtægt og Udgift til St. Michaelii 1767.

		Rdlr.	ß.
Skoelens forrige Capital, som udestoed paa Rente, var		1200	
Af Borgerskabets frivillige Gave, som i Følge Gave-Bogen beløb sig til 640 Rd. 3 Mk., er indkommen	627 Rd. 3 Mk.		
Udestaaer altsaa af samme endnu ubetalt	13 = = =		
Er .	640 Rd. 3 Mk.		
Af disse er der allerede paa Rente udsadt		500	
Summa .		1700	=
som Skoelen for værende Tiid avler Rente af.			
Af Salig Laers Christensen paa Bragnæs er siden testamenteret til denne Skoele . .	100 Rd.		
hvilke endnu ikke ere indkomne, men ventes med første.			
De af Gave-Bogen overskydende 127 Rd. 3 Mk., beregnes her Skoelen til Indtægt		127	72
Af Hr. Raadmand Sahm er Forstanderen leveret Ballancen af Skoelens Penge, til Michaelii 1766 .		18	74
Ligeledes er af Hr. Raadmanden leveret, som er bleven			

	Rdlr.	ß.
givet til denne Skoele, af dem der har taget Borgerskab i dette Aar	2	24
Af Arvingerne efter afg. Frue Generalinde Harbou .	6	=
Ved deres Forsorg som ere ved Toldboeden, haver denne Skoele nødt i dicterede Bøder, for begangne Forseelser	7	48
Sidstafvigte Michaelii Offer beløb sig til	50	63
I Bøssen som gaaer omkring i Kirken er indkommen .	33	22
Ligeledes i Brude-vielses Bøssen	22	48
I Blokken som er anskaffet ved Toldboeden . . .	13	16
Ligeledes i den ved Fattig-Skoele-Huuset . . .	3	85
I Renter af de udestaaende Penge	60	
Det forrige Skoele-Huus er ved Auction udbragt til	154	
Summa .	499	68
Derudaf er betalt for det nye Skoele-Huus, i Følge Skiødet	200 Rd. =	
Udi fornødne anvendte Reparationer til sammes Istandsættelse er betalt . . .	81 Rd. 26 ß.	
Til uldne og lindne Klæder, samt Skoe og Strømper for de meest fattige Børn er betalt	60 Rd. 3 ß.	
For 14 Maaneders Løn til Fattig-Skoelemesteren, samt Brændeveed, fornødne Bøger til Børnene og til andre smaae Udgifter	132 Rd. 22 ß.	
	473 Rd. 51 ß.	
Pr. Saldo er i Behold pr. Cassa hos Forstanderen	26 Rd. 17 ß.	
Summa .	499 Rd. 68 ß.	

Strømsøe den 28de Septbr. 1767.

Johannes Arboe.

Fra Arboe til Arboe.

Regnskapsføreren ("Forstanderen"), Johannes Arboe, var sønn av kjøpmann Peter Arboe, som sammen med Mads Wiel støttet opp da Hans Stud satte i gang fattigskolen og spesielt ved opprettelsen av fabrikken hvor elevene kunne lære "paa ærlig Maade at fortiene sit Brød".

Peter Arboe og Mads Wiel førte regnskapene for fattigskolen fra 1722 til 1751. Så ble regnskapene ført av rådmann og byfogd på Strømsø, Johan Henrich Sahm, fram til 1761, da Johannes Arboe overtok. Skolestyrets arkiv viser at han var regnskapsfører og kasserer ved skolen fra 1761 til 1798. Fra 1799 overtok Peter Nicolay Arboe vervet.
Forstandervervet var ulønnet!

Av regnskapet for 1767 går det fram at det til "uldne og lindne Klæder, samt Skoe og Strømper for de meest fattige Børn" gikk med 60 rdl. 3 sk. Hammond opplyser at det ved skolen var 33 elever hvorav "10 Drenge og 4 Piger" fikk klær og sko. Og det trengtes øyensynlig. Hammond forteller om barn "der ginge halv nøgne og derover tabte baade Helsen, samt Ære for dem selv og Moedet til at blive Skikkelige... Ja! een Deel kunde ey gaae i Skoele af Mangel paa Klæder, hvorfor de og tabte den Hielp, som denne imod Fattige exemplariske Bye tilforn har givet dem, nemlig Kost i deres Huuse visse Dage om Ugen, hvilket adskillige fattige Børn nu have og nyde Godt af ...".

Hammond avsluttet sin bok i 1768.

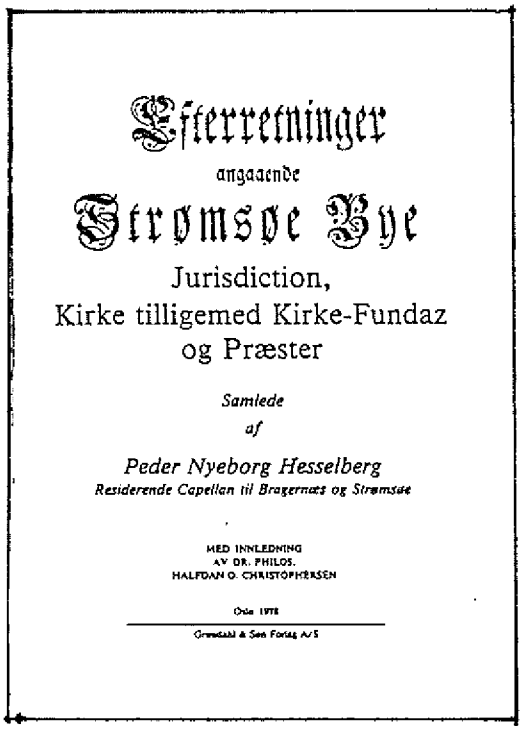
Efterretninger
angaaende
Strømsøe Bye
Jurisdiction,
Kirke tilligemed Kirke-Fundaz
og Præster
Samlede
af
Peder Nyeborg Hesselberg
Residerende Capellan til Bragernæs og Strømsøe
MED INNLEDNING
AV DR. PHILOS.
HALFDAN O. CHRISTOPHERSEN
Oslo 1978
Grøndahl & Søn Forlag A/S

I "Efterretninger angaaende Strømsøe Bye" (B 14) førte Peder Nyeborg Hesselberg Strømsø fattigskoles historie videre fram til 1779. Hesselberg var residerende kapellan til Bragernes og Strømsø i tiden 1774-1804. Han kom til Strømsø i 1749 som privatlærer for "Madamme Salig Albert Angells Børn". I 17 år gav han undervisning for "de bedste Folkes Børn paa Stædet". Blant elevene hans finner vi Niels Treschow, kjent filosof og Norges første kirkeminister etter 1814.[2] I 1766 ble Hesselberg "Aftensangs Prædikant og Rector Scholæ i Strømsøe".

I ovennevnte bok gir Hesselberg en kort beskrivelse av "Strømsøens Tilstand i den ældre Tid, dens Opkomst og Handel indtil vore Tider". Mer utførlig forteller han om Strømsø kirke og om da "Strømsøe Menighed fik Aftensangs-Prædiken forsynet, og den offentlige Skole indrettet". Han har også med et kapittel om "Strømsøe Byes Fattig-Skole", der han viderefører skolens regnskaper fra 1767 til 1779. I disse årene økte skolens kapital på grunn av gaver fra 1 800 rdl. til 2 553 rdl. 55 sk.

[2] Hans far, Peter Treschow, var en fremstående kjøpmann på Strømsø og var blant de 23 borgere som undertegnet søknaden om godkjenning av fundasen for Strømsø Fattigskole.

Tabell over Skolens Indkomster til 1778 Aars Udgang:

Anno	Offer	Kirke-Bossen	Bryllups-Bossen	Toldbod. Blokken	Skole-Blokken	Ved Borgerskab	Dicterede Bøder	Penge-Gaver
	Rd. ß.	Rd. ß.	Rd. ß.	Rd. ß	Rd. ß.	Rd. ß.	Rd. ß.	Rd. ß
1768	47 62	28 17	16 50	4 45	4 37	1 80		m) 2 66
1769	42 48	37 23	11 35	13 69	2 7	6 48		
1770	44 57	26 28	9 12	3 42	» 87	4 56		n) 8 »
1771	37 74	20 82	14 »	1 1	1 90	2 32	10 »	
1772	40 65	14 15	9 95	1 90	» 48	1 80		o) 19 48
1773	34 8	8 78	6 42	» 26	» 68	5 69		
1774	44 33	16 66	4 78	» 42	3 41			p) 10 »
1775	37 66	15 94	8 62	» 74	2 33		k) 3 »	
1776	39 72	20 85	11 45		3 22		l) 5 72	
1777	51 44	16 21	12 4	5 8	1 71	» 56		q) 2 48
1778	45 3	15 68	12 34	1 3	2 92	» 56		r) 2 44
	465 52	221 1	116 73	32 16	24 20	23 93	18 72	45 14

Disse Summers Beløb . . . 947 Rd. 53 ß.

I tillegg kommer tilskudd fra byens fattigkasse etter fundasen, 30 rdl. i 11 år = 330 rdl., renter av kapitalen i løpet av perioden, 1 054 rdl. 55 sk., samt innsamlet i en bøsse på krigsrådens kontor 18 rdl. 32 sk. Samlet utgjorde inntektene 1768-1779: 2 350 rdl. 44 sk.

Utgiftene i de samme år var:

1.) Skolemesterens Løn 75 Rd., Brændeveed 10 Rd., 85 Rd. aarlig . . . . . 935 Rd. »

2.) Klæder, Linnet, Skoe og Strømper for de fattigste Skoleborn, og Skoe og Strømper til de Fattige, er anvendt aarlig:

Ao.		Ao.		
1768	92 Rd. 70 ß.	1774	81 Rd. 63 ß.	Tilsammen 966 Rd. 25 ß.
1769	90 » 38 »	1775	77 » 55 »	
1770	85 » 75 »	1776	81 » 56 »	
1771	80 » 92 »	1777	105 » 23 »	
1772	100 » 35 »	1778	105 » 12 »	
1773	64 » 82 »			

3.) Til Skole-Husets Reparation . . . . . 92 Rd. 88 ß.
Pr. Ballance den foranførte oplagte Capital . . 245 » »
Pr. Casse hos Forstanderen ved 1778 Aars Udgang 96 » 83 »
Bøger til de fattigste Børn i disse Aar . . . 14 » 40 »

2350 Rd. 44 ß.

Vi legger merke til at skolemesterens årslønn var steget til 75 rdl., og at det fortsatt gikk forholdsvis store beløp til klær og sko til "de fattigste Skolebørn", til sammen 966 rdl. 25 sk. i de 11 årene. Da var utgiftene til bøker til de fattigste mer beskjeden: 14 rdl. 40 sk.

Hesselberg legger også fram en tabell over antall fødte jenter og gutter i årene 1769-1778 og antall døde i byen i de samme årene. Fødselstallene varierte fra 35 til 56 pr. år, til sammen 443. Antall døde: 520.

Hesselberg avsluttet sin avhandling den 3. november 1779 på dagen 30 år etter sin ankomst til Strømsø.

Over til bedre lokaler.

I 1778 fikk Strømsø fattigskole en gård like ved Strømsø kirke (Tordenskjoldsgt.71) som testamentarisk gave fra fru Barbara Helene Høyer, enke etter sjøkaptein Carl Rumohr (B 2, s.156). Hun testamenterte også resten av sin formue, 116 rdl. 56 sk., til skolen. Pengene ble brukt til å sette huset i stand til skolen. Her hadde skolen sitt tilhold fram til 1834 da huset ble solgt til private. (Huset ble revet i 1986 i forbindelse med reising av nye boliger i Hesselbergs gate. Materialene er lagret med tanke på eventuell senere gjenreising og restaurering).

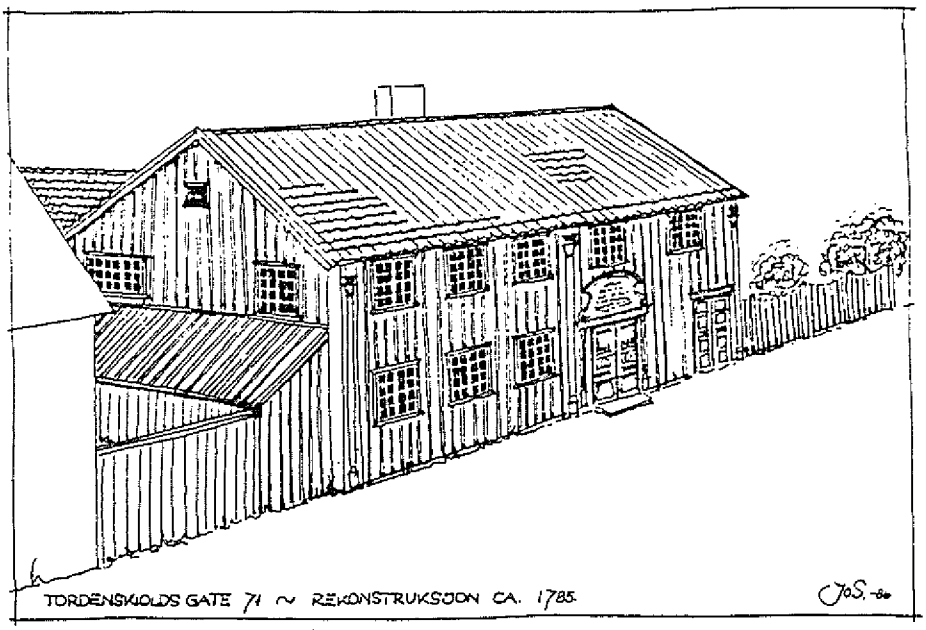

Etter B 23, 1988. Tegnet av Jo. Sellæg.

I 1834 fikk Strømsø fattigskole nye lokaler ved Gyldenløves plass (Tollbugt.48) i en gård som ble oppført i det 18. århundre. Eiendommen ble i 1831 innkjøpt av kommunen til lokaler for Drammens arbeidsanstalt (B 2, s.162). Arbeidsanstalten ble nedlagt i 1833, og bygningen ble

overført til fattigskolen. Strømsø Fattigskole, - friskole, - allmueskole holdt til i denne herskaplige gården fram til 1860, da skolen fikk overta lokalene etter borgerskolen (Mads Wiels plass). Fattigskolens lokaler i Tollbugt 48 ble overtatt av Drammens lærde og realskole og senere brukt til "børneasyl". Huset er fortsatt bevart.

Dette Hus
Har den i Livet velbaarne
Fru Barbara Helene Høyer
Enke af Hr. Søe Captain Carl Ulrich
Rumohr,
der døde den 27de Febr. 1785, ved Te-
stamente foræret til en
Offentlig Skole for Strømsø Byes fat-
tige Børn.

Gud bevare Byen! Velsigne Undervis-
ningen og lade Huset staa i mange Aar
ham til Ære og den Salige
Fru Rumohr til Ereminde! 1787.

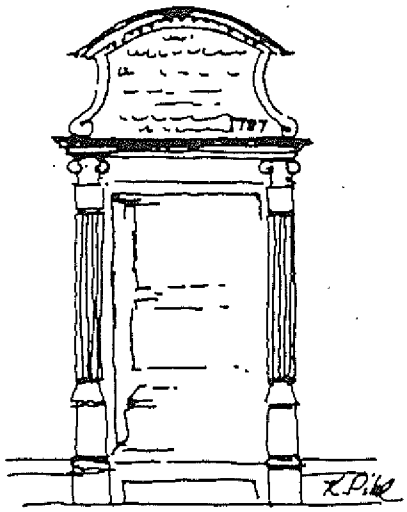

FATTIGSKOLENS
INNGANGSDØR
MED NAVNEPLATE

Når det gjelder driften av Strømsø fattigskole i tiden fra slutten av 1700-tallet og fram mot 1860, så foreligger det i skolestyrets arkiv en del regnskapsutdrag og enkelte brev og rapporter. I innberetningen datert 16. desember 1806 fra skolens inspeksjon (undertegnet av res.kap. Wettergren, byfogd Lyche og kjøpmennene Malling og Bang) til stiftsdireksjonen nevnes følgende "Indtægtskilder" for skolen:

"1, Renterne af den Kapital 2 740 rd Skolen tilhørende.
2, 30 rd aarlig af Stedets Fattigkasse.
3, 1 Offerdag hver Michaeli, samt hvad der indkommer af Kirke- og Vielsesbøssen."

Lærerens lønn oppgis til 120 rdl. årlig + 15 rdl. til brensel og 5 rdl. "for Tilsyn med Børnenes Reenlighed". Dessuten har han fri bolig i skolehuset, som er "i taalelig god Stand og bequemt indrettet".

I følge innberetningen "bliver ligeledes at Antal af 16 til 20 af Skolens meest trængende Børn aarlig forsynet med Klæder, Strømper og Skoe paa Skolens Bekostning".

Antall elever ved skolen oppgis ikke, men det nevnes at "Antallet af de Børn, som ønske Adgang til Fattigskolen er for stort til, at een Lærer hensigtsmæssigen kan sysselsætte dem". Derfor "har Hans Høiærværdighed Hr. Biskop Bech paalagt Stedets Klokker at assistere Skolens Lærer".

Inspektørene nevner videre at biskop Bech under skolevisitas 28. august 1806 gav tillatelse til "at Forældre, hvis Børn i Følge Fundatsen ikke qvalificerer sig til Adkomst paa Fattigskolen, kunde med en billig Betaling faae dem ansadte sammesteds, indtil en Friskole

eller anden Undervisningsanstalt for den Klasse af Børn kommer i stand, hvortil Stedet høiligen trænger formedelst dets aarligen tiltagende Folkemængde".

Ellers nevnes at det i kjøpstaden (Strømsø) er "3 Pugeskoler, som bestyres af 3 aldrende og sædelige Fruentimmere, og hvor et Antal af 30 Børn sysselsættes. For conditionerede Pigebørn er her intet Institut uden det Madame Braumann har etableret, hvor kun et Antal af 10 Elever modtages som Pensionairer meest udenbyes fra og nyder Undervisning i allehaande Fruentimmerarbeider, samt Musik og Tegning".

Inspektørene gir et noe dystert bilde av samfunnsforholdene på Strømsø ved begynnelsen av 1800-tallet: "da Pluraliteten af denne Byes Indvaanere ere af den ringere Arbeidsstand og tildeels fattige, og Antallet af de conditionerede Familjer, som kunde afgive noget Bidrag til Skolevæsenet, her kun er lidet, veed Inspectionen for nærværende Tid ingen Midler til at faae ovennævnte væsentlige Mangler ved Skolevæsenet her afhiulpne. Den vover derfor at indtille dette til den Høje Directions Opmærksomhed og Omsorg".

Trange tider også på Strømsø.

De økonomisk trange tider i de påfølgende årene under krigen mot England og Sverige gjorde ikke situasjonen lettere for kjøpstadens fattigskole. Selv ikke skoleloven av 1816 med plikt for bykassen til å overta "de Udgifter, som Fattigskolevæsenet behøve og af egne Midler ikke kan utrede", synes å ha bedret skoleforholdene. Så sent som i 1824 skrev læreren ved fattigskolen en rapport som gir et dystert bilde av situasjonen (B 2, s.162). Av 50 elever ved skolen "læser ikkun 3 drenge utenad de to á tre første blade i forklaringen, 14 læser ABC, de fleste staver, faa renlæser, 10 av disse læser utenad i katekismen, ikkun 8 drenge kan skrive, de fleste maadelig, og noen faa kan regne". Skolesøkningen er dårlig: "Leddiggang har, ihvor unge de end er, fæstet rot i deres hjerter. Mange av børnenes fædre er aarsak i at de ikke kommer paa skolen; ti da de selv er hengivne til ørkesløshet, bibringer de ogsaa sine børn samme sørgelige daarskap."

Skolen hadde i 1824 dette inventar: 5 bord og 12 krakker, 6 tavler, "hvorav den ene er isønder", 5 salmebøker, 1 bibelhistorie, 1 regnebok, 1 forklaring, 2 blekkhus og 16 ark "blaat konceptpapir".

Den 8. oktober 1835 sendte skolens inspeksjon (undertegnet av J.L.Arup, sogneprest, H.Jespersen, res.kap., Dahl og Halvor Weberg) en søknad til stiftsdireksjonen om innføring av skolepenger. Den tillatelse som biskop Bech i 1806 hadde gitt til opptak av elever mot betaling, må øyensynlig være trukket tilbake senere, Inspeksjonen var i 1835 av den oppfatning at foreldre som hadde råd til det, burde kunne betale noe for sine barns undervisning: "Derimod antager den at de børn, hvis forældre skjønnes at være istand til at betale skoleløn, dog ikke framdeles som hidtil, bør nyde fri undervisning paa skolen, og tillader jeg derfor, overbevist om de gavnlige følger deraf i flere henseender, at andrage den høie direktion om, at det maa tilstedes den herefter at fastsætte en efter forældrenes vilkaar afpasset maanedlig betaling for saadanne. Denne har inspectionen tænkt at kunde bestemme til 24 a 36 sh: en skoleløn som for flere forældre ingenlunde i sig selv vil blive trykkende. Hvad herved indkommer har man tænkt idetmindste for det første kunde anvendes til fattige

skolebørns bekledning og skolefornødenheder."

I skriv datert 26. september 1836 svarte imidlertid stiftsdireksjonen at "Man ikke for Tiden finder tilstrækkelig Grund til at samtykke i det Foreslaaede".

Enkelte tegn på bedring av skoleforholdene kunne spores fra midten av 1830-årene: Lærertallet økte fra en til to. Tilskuddene fra bykassen økte også etter hvert:

1823:	165 spd.
1826:	95 "
1830:	162 "
1835:	223 "
1840:	460 "
1845:	530 "
1850:	650 "

Som vi siden skal se, skjedde det en vesentlig bedring i skoleforholdene mot slutten av 1850-årene.

5.2.3 Tangen.

Tangen fattigskole fikk sin fundas "Confirmeret og stadfæstet" av Christian VII den 27. mai 1778. Skolen var imidlertid i gang mange år tidligere, sannsynligvis allerede i 1723, jf. s.24. I 1753 omtales i "Gienløserens Kirke Bog" en reparasjon av skolen og klokkerboligen på Tangen, som da måtte ha vært i bruk noen år.

De første årene var det klokkeren som stod for undervisningen. Vi har ingen oppgaver over elevtallet, men antall skolesøkende var sannsynligvis beskjedent.

I 1770-årene var folketallet på Tangen kommet opp i 450-600 (B 1, III, s.617). Behovet for en fast organisert undervisning for barn fra den økonomisk svakeste del av befolkningen var klart til stede. Den 31. desember 1777 sendte sognepresten Peder Grønbech sammen med 16 fremstående borgere på Tangen søknad om kongelig konfirmasjon på fundas for skolen. Innledningsvis heter det i søknaden:

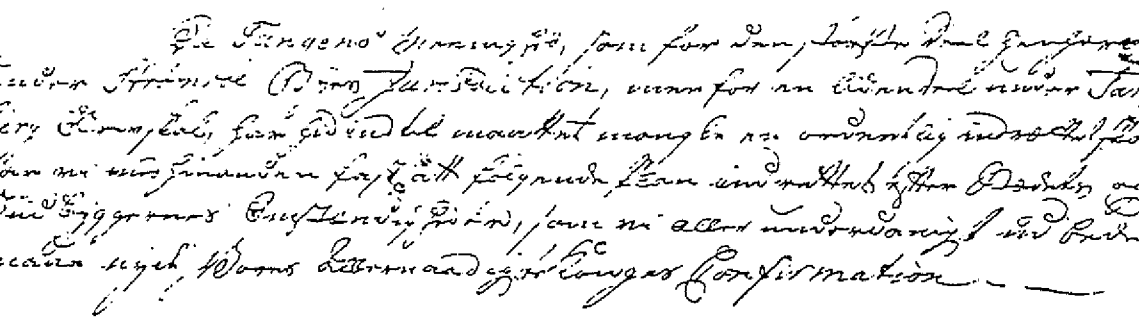

"Da Tangens Meenighed, som for den største Deel henhører under Strømsøe Byes Jurisdiction, men for en liden Deel under Jarlsberg Grevskab, har hidintil maattet mangle en ordentlig indrættet Skole, har vi med hinanden fastsatt følgende Plan indrettet efter Stædets og Indbyggernes Omstændigheder, som vi aller underdanigst udbede, maae nyde Vores Allernaadigste Konges Confirmation."

Formuleringen kan tyde på at menigheten ikke var tilfreds med det eksisterende opplæringstilbud, som sannsynligvis måtte avgrenses til den tid klokkeren kunne avse til skolearbeid. Målet var øyensynlig "en ordentlig indrættet Skole" med egen skoleholder.

Fundasen var ellers i det vesentlige utarbeidd med fundasen for Bragernes (eventuelt Strømsø) som mønster, men tilpasset de stedlige forholdene.

Til skoleholder skulle "udvælges en Christelig og ordentlig Mand som dertil er bequem"...."Hand udsøges og prøves forud af Sognepræsten" som så forestiller ham for de andre inspektørene "til videre Prøve forend hand af vedkommende Øvrighed ordentlig beskikkes".

Skolemesterens lønn ble fastsatt til 40 riksdaler pr. år og fri bolig "udi det for nogle Aar siden af Meenigheden opbyggede Huus, som af Kirken vedligeholdes". For denne lønnen "skald Skolemesteren antage sig alle fattige Børn af Meenigheden til Underviisning, lære dem vel at stave, læse i Bog og forstaae sin Christendom, forsamle dem, saavelsom den øvrige Ungdom, der søger Skolen, paa alle Prædikedage og Catechisations Tider i Skolehuuset, følge med dem til Kirken og paasee at de med Stilhed, ærbødighed og andagt forholde sig under Gudstienesten, gaae med dem fra Kirken til Skolehuuset for der i Korthed at høre hvad enhver har giemt af Prædiken og Texten eller Evangelio; Desuden skal hand paasee at Børnene ere reenlige og ordentlige i deres Klæder og have ald mulig Tilsyn med deres Opførsel saavel uden som inden Skolen. I det øvrige skal hand nøye efterleve de om Skolevæsenet udgangne allernaadigste Rescripter og Forordninger og desuden adlyde hvad Inpectores hannem efter Tid og Omstændigheder til Skolens og Oplysningens Fremgang befaler, de ey strider imod Kongelig Forordning."

Skolemesteren skulle uten ekstra betaling undervise de barn som ønsket det, i skrivning og regning, men slik undervisning måtte ikke gis før de hadde lært sin "Christendom, hvormed Inspectores skal have Indseende".

Foreldre med formue måtte betale skolemesteren for undervisningen etter fastsatt takst: to riksdaler årlig for hvert barn som skulle lære å lese, tre riksdaler for å lære å lese og skrive og fire riksdaler hvis barnet også skulle lære å regne. Pengene skulle betales månedlig eller "hvert Fierdings Aar" direkte til skoleholderen "som selv indkræver og modtager dem".

Skolens "Indkomster" ble planlagt etter samme mønster som angitt i fundasene for Bragernes og Strømsø.

Legater til Tangen fattigskole.

Tangen fattigskole fikk sitt første legat i 1785 da kjøpmann Jacob Krum gav en

pantobligasjon på 500 riksdaler. Halvparten av rentene skulle brukes til "Klæder og andre Fornødenheder" til fattige barn, og den andre halvparten skulle gis som tillegg til skoleholderens lønn.

I 1794 fikk skolen en testamentarisk gave på 100 riksdaler og 50-60 år senere fikk skolen 164 spd. 17 2/7 sk. som sin del av Carl Johans og sogneprest Horns legater (jf. s.39).

Bykassens tilskudd til Tangen Fattigskole var

1826:	200 spd.
1830:	133 "
1835:	201 "
1840:	360 "
1845:	280 "
1850:	350 "

Få opplysninger om fattigskolen på Tangen.

Skolestyrets arkiv inneholder nesten ingen opplysninger om Tangen fattigskole i tiden før 1860. Ingen innberetninger eller rapporter foreligger fra skolens inspeksjon. I en artikkel i Drammens Tidende i 1828 opplyses at "Tangen har en borgerskole, forenet med fattigskolen under en lærer der holder en substitut". I undervisnings-statistikken for 1840 (B 36) er Tangen oppført med 2 allmueskoler og 2 lærere. Den ene skolen ble sannsynligvis betraktet som borgerskole.

I en forestilling til formannskapet i 1837 angående borgerskolebygningen på Strømsø nevnes at "saavel Bragernes som Tangen borgerskolers huse vedlikeholdes av byen" (B 2, s.127). Fra 1843 ble borgerskolen på Tangen skilt fra fattigskolen og slått sammen med Strømsø borgerskole som da fikk navnet Strømsø og Tangens borgerskole. Omtrent samtidig flyttet Tangen fattigskole inn i en "ny bygning som var opført for øiemedet" (B 2, s.163). Nøyaktig plassering av bygningen er ikke nevnt.

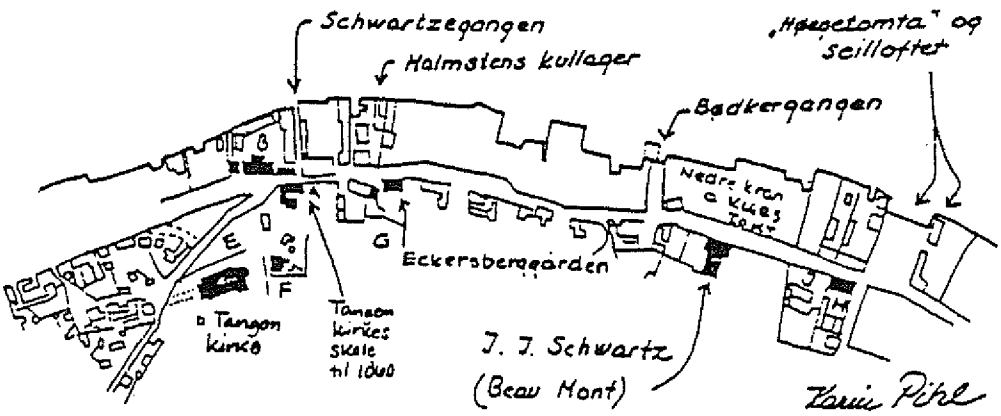

B: Havnegt. 57. Skole 1886-1925.
F: Klokkerbolig og skole ca. 1750.

Så sent som i slutten av 1850-årene hadde Tangen allmueskole, som navnet var etter 1848, to klasser med bare en lærer.

5.2.4 Jarlsberg Værks Skole (Konnerud).

En av de første fastskolene i vårt område ble opprettet på Konnerud, og denne skolen er den første som vi kan påvise hvor den lå. Gerhard Faye har i sin "Beskrivelse over Det Jarlsbergske Sølvhaltige Blye- og Kobber-Verk" gitt en detaljert omtale av skolens etablering og historie fram til 1798 (B 29, kap. 17, s.156 ff.). Faye var "Capellan pro Persona til Skouge og annekterede Tangens og Jarlsberg-Verks Menigheder" fra 1789 til 1798 da han ble sogneprest i Botne. I sin beretning om gruvedriften på Konnerud bygger Faye på opptegnelser av Erland Thoresen som i mange år var knyttet til bedriften. Kapitlet om skolen står for Fayes egen regning.

For tiden fram til ca. år 1800 bygger foreliggende arbeid på Fayes beretning.

Fram til 1736 ble malmen fra Konnerudgruvene kjørt til Selvig i Sande for videre bearbeidelse. For å spare utgiftene til kjøring fant verkets eier, grev Friderich Anthon von Wedel Jarlsberg, det hensigtsmessig å flytte verket til "Egholt" på Konnerud. Flyttingen ble satt i gang i slutten av 1736 og var fullført i 1738.

Om etableringen av skolen forteller Faye (B 29, s.156):

> *"Thi, ikke ret længe efter Verkets Forflyttelse fra Selvig til Egholt, finder jeg, at man var betænkt paa at føje Anstalter til Underviisning for Verkets Ungdom. Samme var nu og saa meget mere nødvendigt, som ikke alene Arbejdernes Børn, men og den Mængde Drenge, som man nu fra adskillige Steder antog til at oplæres i Pukverkerne, og brugte i Verkets forskjellige Anliggender, gjorde den billigste Fordring paa ogsaa at nyde nogen Underviisning i Christendom, og de øvrige Videnskaber, som det er nødvendigt at oplære Ungdommen i, og som det just ikke saa lige til var i Verkets Tjeneste at lære."*

I første omgang fant man det for kostbart å bygge eget skolehus og opprette egen lærerstilling. Ved verket ble det imidlertid ansatt klokker til å assistere under kirkelige handlinger. Stedet fikk ikke kirke før i 1760. Men i 1737 ble kirkegård innviet, og gudstjenester ble holdt i forskjellige lokaler. Klokkeren ble pålagt å gi ungdommen undervisning annen hver aften. Faye forteller om det (s.157): "For denne sin Møje blev han gageret med 5 Rd. maanedlig, vel en ringe Belønning for et saa suurt Arbejde; men hvor mangen en Skoleholder paa Landet i Norge har endnu ikke langt mindre til Belønning, og maa Dag efter Dag slæbe i Skolevæsenet, og døje hos bonden mange haarde Ting, Som dog Verkets Skoleholder var fri for?" Det må bemerkes at en månedlig lønn på fem riksdaler for noen timers undervisning annen hver aften var meget bra sett i forhold til lønnsnivået ellers i landsskolen. Klokkerinntektene kom dessuten i tillegg.

I 1746 ble det bygd eget skolehus, "en efter Stedets Beskaffenhed ikke uanstændig Bygning; thi den bestaar af, foruden et meget rummeligt Skoleværelse, et kammer og Kjøkken". For å sikre driften av skolen fastsatte greven en avgift til skolekassen avpasset etter fortjenesten

hos de ansatte ved verket: betjentene ned til stigeren skulle betale en skilling av hver riksdaler de hadde i lønn, og for de andre tilsatte var avgiften fra fem til en skilling pr. måned. Skolemesterens lønn ble fastsatt til ni riksdaler pr. måned, fritt hus i det nyoppførte skolehuset, brensel og et "Stykke Jord til at oprydde, og Engeland til Fødsel for en Koe". Lønna var for den tid meget god.

Jarlsberg Værks Skole. Oppført 1746 i en etasje. Andre etasje ble påbygd i 1897. I 1933 brant den gamle skolen. Nytt skolehus ble oppført på samme tomt, jf. s.238 f.

Det bemerkes at skolen på Konnerud fra starten var verksskole, og greven spilte en dominerende rolle når det gjaldt driften av skolen.

Med de forholdsvis gode vilkår skolen fikk fra 1746, bød det ikke på problem å få en brukbar lærer, og ifølge Faye (s.159):" sandelig de vare heller ikke uheldige i sit første Valg, thi den første paa ovenmeldte Vilkaar her ansatte Skolelærer Rasmus Hansen fortjener med Berømmelse at omtales .... fra hans Skole skal adskillige have udgaaet, som siden fandtes duelige baade til Skolelærere, Klokkere og Stigere ved Verkene."

Nedgangstider også på Konnerud.

Tidene skiftet. Jarlsbergverket gikk ikke så bra som man hadde håpet, Verkets utgifter måtte skjæres ned, og det rammet også skolen og læreren. I 1764 ble lærerlønna redusert fra ni til fire riksdaler pr. md. Verre ble det da verket ble lagt ned i 1770. Verkets eiendommer ble solgt. Skolen ble nedlagt som verksskole, men skolehuset med tilliggende jord ble holdt unna til fortsatt bruk for skolen.

Fra 1772 ble det satt i verk en plan for å sikre penger til drift av skolen. Skoleholderens lønn

ble satt til 40 rdl. pr. år. Pengene skulle skaffes til veie ved utligning på beboerne etter "Formue og Indkomster". Imidlertid gikk det tregt med å få inn pengene. Det kom noen år med vanskelige lønnsforhold for skolemesteren, fram til 1778, da det etter initiativ fra sognepresten, Peder Chr. Grønbech, ble sluttet en avtale med allmuen om å yte bidrag til skoleholderens lønn, som fortsatt skulle være 40 rdl. pr. år. For å nå dette beløp, måtte fattigkassen gi et tilskott. Skoleholderen fikk dessuten fritt hus og brensel, samt rett til å bruke jordstykket som hørte til skolen (nok til at han kunne "vinterføde en Koe, og udfaae en Tønde Havre og et Qvarter Byg"). For denne lønn skulle skolemesteren gi "alle Indvaanernes Børn" undervisning i "Christendom, Regning og Skrivning, om de det forlange".

Faye avslutter sin beretning om skolen med å påpeke at forholdene for skolevesenet lå bedre an på Konnerud enn andre steder "da det her gives et ordentlig Skolehuus, hvor Ungdommen, om den vil, daglig kan hensøge". Men det var nok en del å utsette på skolesøkningen. Foreldrenes likegyldighet til "at forskaffe deres Børn Underviisning" påtales. Mange foreldre har vansker med å skaffe "deres Børn de til at søge Skolen fornødne Klæder og Levnetsmidler". Og mange foreldre ønsket nok heller "at udsætte deres Børn at tjene som Gjetere og til anden Brug hos Fremmede" enn å sende dem på skolen, "da de ansee Skole og Kirke som likegyldige Steder, og ofte bære hemmelig Afskye for dem".

Fundas for Jarlsberg Værks Skole.

Jarlsberg Værks skole, så het skolen fortsatt, fikk sin fundas sammen med "Skouge", approbert 8. januar 1808. Da hadde skolen over 100 "skoledygtige Ungdom". Da "det er ligesaa umueligt for dem at rummes i Skolehuset, som for Læreren at underviise dem alle paa eengang", ble elevene delt i tre klasser med to dagers undervisning pr. uke for hver klasse. Dessuten fastsatte fundasen at " den afskeedigede[3] Skoleholder Erich Jacobsen, der nyder ligesaameget i Pension, som han forhen havde i fast Løn, efter sin Forpliktelse, underviise Børn i at kjende Bogstaver og bogstavere i den han overdragne Hus, uden nogen gotgjørelse".

Lærerlønna var i 1808 fortsatt 40 riksdaler pr. år og fritt hus i skolehuset. Brensel kunne læreren skaffe seg i verkets skoger, og han kunne også bruke jordstykket som hørte til skolen. Dessuten hadde han "Kirkesanger-Tjenestens Indkomster i Skouge og paa Jarlsberg Værket".

Det bemerkes at skolen ved Jarlsberg Verk på den tid var den eneste fastskolen i "Skouge". Det går klart fram av fundasen at det var økonomisk trange tider: "...denne Skoles Indkomst er saa liden og ikke alleene nu er, men vil endog i Tiden senere blive utilstrækkelig til Lærerens Løn og Bøger, samt Skrivematerialier". For å hjelpe på det ble det bestemt at "dens Indkomst maae forøges med 1/4 p/cto af de ved Auctioner solgte, som af de uden Auction solgte Jordstykker, efter Skjødets Udvisende -, og det Manglende at tages af Fattigkassen".

I brev datert 27. oktober 1808 til biskop Bech skriver klokkeren på Konnerud, Hans Allum (B 3, s.637 f.):

---

[3] "afskeedigede"= meddelt avskjed, her p.gr.a. alder

"Skolens innvortes er jammerlig slett. Den er ikke forsynt med det minste av de sedvanlige skoleapparater undtagen tvende horisontale bord. Der findes ingen kakkelovnsdør, så at røk næsten alltid oppfyller værelset, ikke et eneste beslått vindu som kan oplukkes. Kakkelovnens murstensrør og muren er falleferdige, gulvet ligner en ujevn stenig vei; vannhuset er så aldeles forfallent at man neppe kan eller bør komme der etc. I skolen findes kun tvende gamle tildels forslitte bibler, et forslitt eksemplar av det lille uttog av Schmidts tanker om dyrene. Kun nogle få av Verkets ungdom søker skolen, og det kun nu og da, og kun enkelte av disse eier Thonboes bibelhistorie, den jeg med overtalelse har formådd dem til at kjøbe; andre har Saxtorphs uttog av Pontoppidan og Luthers katekisme, for det meste forrevne. Disse er alle de bøker vi har."

Klokkeren som ikke ville være lærer.

Hans Allum var i 1806 blitt tilsatt som klokker ved Skoger hovedkirke og Konnerud annekskirke og hadde disse stillingene til han døde i 1848. Han ble også tilsatt som lærer på Konnerud fra 1807 og hadde denne stillingen til 1816, da han ble meddelt avskjed fra lærerstillingen. I 1809 ble han fritatt fra skoletjeneste i henhold til avgjørelse truffet av biskopen: "Kirkesanger Allum frietages indtil videre for at holde Skole, imod at erlægge til Jarlsbergs Værks Skolecasse aarlig 20 Rdr. saalænge Han nyder Frietagelse; og at der af disse 20 Rdr. anvendes aarlig 10 Rdr. til Hielp for en vordende Skolelærers Dannelse, men at der derefter bliver at udbetale som Pension til Erich Jacobsen, naar Han i sin Tid fratræder Læreembedet ved Jarlsbergs Værks Skole, og hvilke 10 Rdr. Han da nyder saalænge Han lever."

Biskopens avgjørelse ble den 3. mai 1809 sendt fra prost H.D.Hammer til Sogneprest A.Lund, som forela den for Allum og fikk påført følgende kvittering:

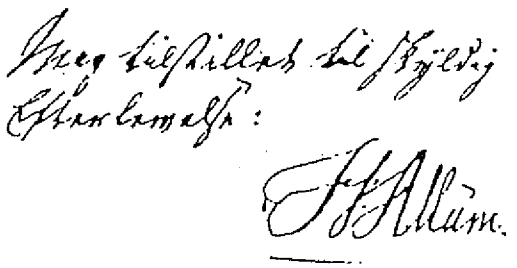

"Mig tilstillet til skyldig Efterlevelse:
H.Allum."

Allums tjeneste som lærer ved Jarlsberg Værks Skole innskrenket seg således til to-tre år. Han var i disse årene en ivrig rapportskriver. Hans meldinger til sogneprest A.J.Lund, som "administrerte" skolevesenet i Skoger og Jarlsberverket i årene 1802-1842, gir et godt bilde

av skolesituasjonen på Konnerud. Han la bl.a. fram en liste over 20 elever "som søger Skolen for mig Aaret 1808". Elevene var i alderen 5 (en elev) til 20 år (en elev). De andre var fra 7 til 12 år. "Fremgang i Bog" varierer sterkt. 5-åringen og 7-åringen "Bogstaverer i A:B:C". Flere leser "meget godt", "godt" eller "maadelig" i bok ("udenad i cat. eller forklaringen"). 20-åringen leser" meget slet i Bog". Sannsynligvis kunne ingen av disse eleven lese skrift, for da ville nok det blitt nevnt.

Tilsvarende lister ble gjennom en periode levert til sognepresten hver måned. Om en 17-åring er det på listen for februar 1808 opplyst at han "skriver, regner og læser skrivt, nu konfirmeret". Denne ungdommen fra 1808 begynte i 1819 som lærer på Konnerud (Gabriel Olsen).

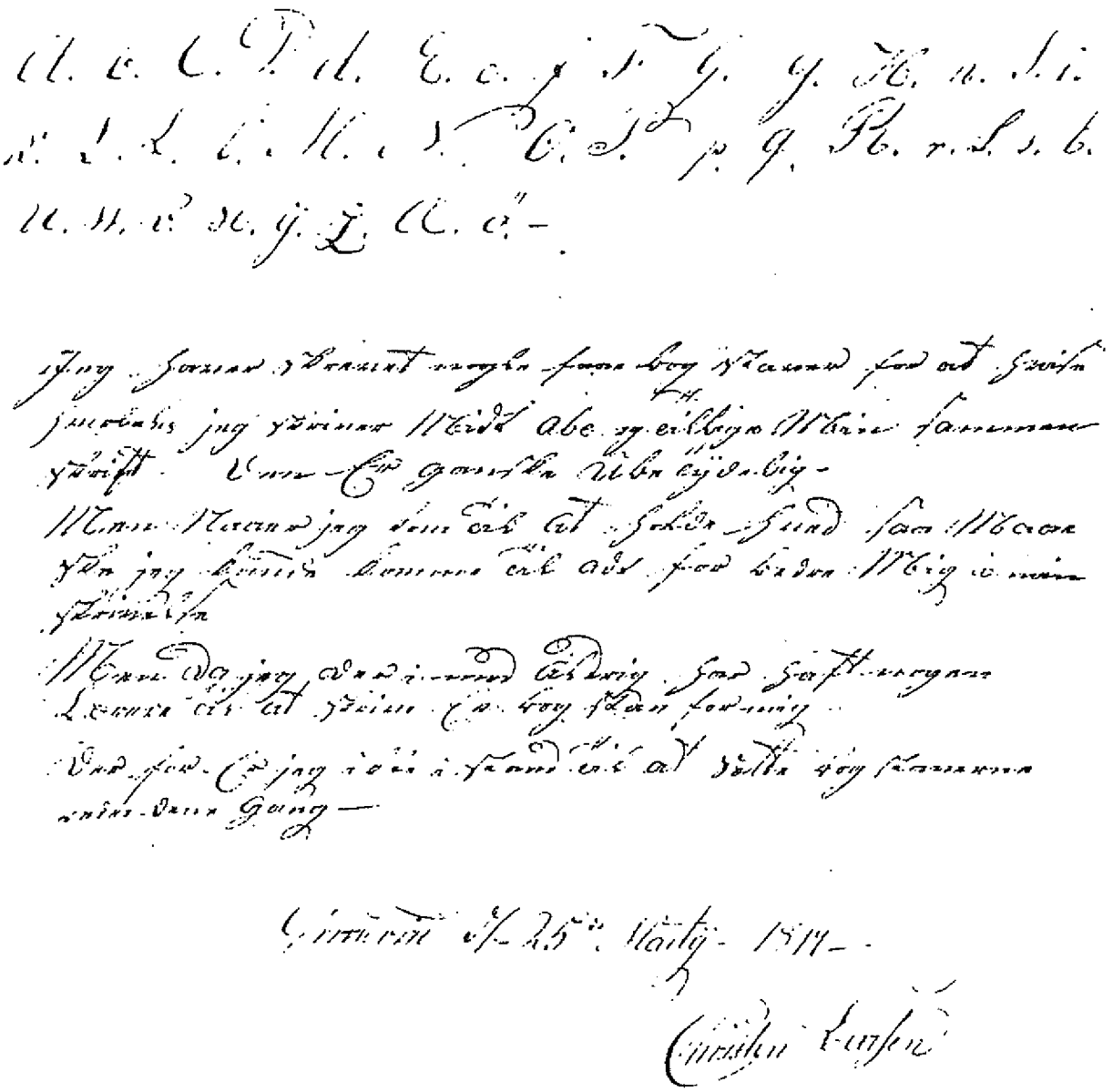

Skriftprøve 1819. Ungdom fra Konnerud.

Allum la også fram lister over "den Ungdom ved Jarlsberg Værk, som enten yderst sjælden eller ikke paa et Aar, har søgt Skolen" (18 elever i alderen 9-19 år), og fulgte opp med lister over fremmøtet for avgrensete tidsperioder. Han forsøkte også å finne årsakene til forsømmelsene: "Den rette Aarsag til Forsømmelserne kan jeg egentlig ikke faae at vide. Nogle foregiver Arbeide ude eller inde saasom at hente Brænde, at gaae til Byen i Ærinder, at passe Huset mens Forældrene er borte; Andre foregive at de saa til mindre Børn, at de mangle Skoe og Klæder ja endogsaa Mad. Forældrene sige, at de og Børnene maae andstrænge alle legemlige Kræfter for at opholde Livet i denne Tid, hvilket ogsaa udentvivl er Tilfældet for mange, etc.etc.". Listen over forsømmelser omfattet ca. 40 elever i alderen 7 til 18 år, hvorav 6 var minst 14 og 16 var under 10 år.

Krigs- og trengselstider.

Hans Allum underviste ikke i skolen etter 1809, men var, som nevnt foran, innehaver av lærerstillingen ved Jarlsbergs Værks Skole til 1816. Stillingen måtte i disse årene betjenes midlertidig, og det innebar stort sett lærerskifte hver år. Dette var spesielt uheldig fordi det falt sammen med de økonomisk vanskelige årene under og etter krigen mot England og Sverige. Forholdene ved skolen på Konnerud var derfor særlig ille i disse årene.

I 1812 var lærerstillingen igjen ledig. Læreren i Strømsfjerdingen/Åssiden skoledistrikt, K.Poulssen Lie, skrev den 28. desember 1812 til sogneprest Lund og la fram sine tanker om skoleforholdene på Jarlsbergverket. Han mente at skolen var til liten nytte for innbyggerne i skoledistriktet "da de fleste er saalangt fraværende at de ei kan benytte den for sine Børn". Menigheten var dessuten så liten "og tildeels saa Fattige, at de ei formaar at lønne en Skole Lærer ved den Faste Skole i denne Tid". Poulssen Lie foreslo at det på Konnerud skulle settes i gang omgangsskole i 6 måneder om året: 1. mars - 1. mai, 1. juli - 15. juli, 1. august - 15. september, 1. oktober - ut året. Han tilbød seg å overta skoleholdet sammen med sin sønn "som nu er Skole Lærer paa Bragernes". Tilbudet ble ikke mottatt. Skolen fortsatte som før.

Men det gjorde også de trange tidene. I møte 22. september drøftet skolekommisjonen situasjonen. Vi refererer fra en protokollutskrift:

> *"Med hensyn til de, paa visse Aarets Tider, meget besværlige, undertiden ufremkommelige Veie til Skolen for den skolesøgende Ungdom, som med Hensyn til den paa dette Sted herskende, store og almindelige Fattigdom, ble bestemt for Aaret 1820:*
>
> 1. *Skolen holdes 4 Uger af Gangen saa mange Gange, som Veienes og Skolekassens Forfatning tillader.*
> 2. *Skolelæreren erholder 6 Spetier for hver Gang han i 4 Uger giver Underviisning.*
> 3. *Den hertil udfordrende Sum tilveiebringes ved Ligning paa Vedkommendes Næring og Formue."*

Skolekommisjonens vedtak ble approbert av stiftsdireksjonen!

Lærer var da foran omtalte Gabriel Olsen som var tilsatt som "fast skolelærer ad interim" fra 1819 til 1822. Etter ham ble tilsatt Johan Erichsen som også hadde betjent stillingen i 1813-14 og hadde ord på seg for å være bra som lærer, selv om han ikke hadde noen form for lærerutdannelse. I skriv datert 11. mai 1812 til sogneprest Lund gav Allum god attest til Johan Erichsen som da søkte stillingen. Han "synger og læser meget godt. Han skriver desuden en taalelig Haand hvilket Deres Velærværdighed med øvrige fornødne Egenskaber selv ved Prøve vil erfare".

Erichsen døde i 1827, og hans stedsønn, Gabriel Gabrielsen (f. 1810) ble antatt som lærer. I møte den 12. oktober 1830 vedtok skolekommisjonen å tilstå "Forsanger" Allum 8½ Spd. "for at bibringe han nogen meer Dannelse i Katekisation og Retskrivning". Gabrielsens lønn ble fastsatt til 7 Spd. pr. md. i 8 md. pr. år. Han innehadde stillingen til 1853, og opplevde nok meget vanskelige tider, særlig i de første årene med dyrtid og til dels store problem med å få utbetalt lærerlønna.

Skolehuset forfalt mer og mer. Forholdene utviklet seg i det hele slik at skolesituasjonen på det nærmeste var uholdbar. Først mot midten av hundreåret begynte det å lysne økonomisk. Skolehuset ble reparert i 1839. Fra 1842 ble det av Oplysningsvesenets fond gitt en bevilgning på 30 spesiedaler pr. år til lærerlønn. Bevilgningen ble fra 1858 økt til 50 spesiedaler pr. år. Fra 1853 ble lesetid og ferieordning fastlagt. Da Gabrielsen fratrådte sin stilling i 1853, ble det tilsatt en seminarist som lærer (Anders Carlsen). Grunnlaget var lagt for en varig bedring av skoleforholdene.

5.2.5 Bragernes landdistrikter. Strømsfjerdingen.

Den 11. januar 1772 undertegnet ti fremstående borgere i Bragernes og Strømsø kjøpsteder med sogneprest Christian Finchenhoff i spissen en søknad om "den høye Øvrigheds Gunstige Confirmation" på en plan for "at indrette dette høyst nødvendig Skolevæsen som i ald sin Tiid har været forsømt". Innledningsvis gjøres det klart at planen gjelder "een Skoles anlæg i den Deel af Strømsgodset Fierdingen kaldet, strækende sig fra gaarden Nordre Dannevig Eyendehle indtil gaarden Langum inclusive, beliggende udi det Jarlsbergske Grævskab, og sorterer under Bragnæs Meenighed, men hverken ere indcorporeret udi Bragnæs Skole-Væsen ej heller formedelst Situationens ubequemhed /: ved den mellem Bragnæs og Dictrictet værende Elv:/ kand betiene sig af den paa Bragnæs værende Skole."

I planens første "Post" fastslås: "Der skal efterdags bestandig være og findis een Skole i Fiærdingen, hvor alle Drenge- og Piige-Børn saavel fattige som andre af dette district som der Bragnæs Meenighed tilhørende, skal nyde frie Underviisning i Guds Kundskab og oplæres i at regne og skrive."

Planen inneholder ellers bestemmelser om foreldres og foresattes plikter til å holde barna i skolen og regler for straff hvis plikten ikke overholdes. Skoleplikten skal vare fra barna er i deres 6. år og til de "har naaet den fulde Underviisning i deres Christendom". Når de er gått ut av skolen, "bør de dog være forbunden at søge Skolen 1 a 2 gang om Ugen indtil de har gaaet til Confirmation".

Når det gjelder tilsetting av skoleholder og skolemesterens plikter, følges bestemmelsene i Forordningen av 1739 og Instrux for Skoleholdere av samme år. Skolemesterens lønn ble satt til minst 30 riksdaler pr. år, fritt hus og "noget til Hielp til Veed". Men hvis skolekassen tålte det, skulle lønna økes til 40 riksdaler med fritt hus og 14 favner ved. Så inneholder planen detaljerte bestemmelser om tilskott til skolekassen fra gårdeiere og andre innbyggere, alt etter deres økonomiske status og om de har barn eller ikke, samt regler for innsamling ved trolovelser, brylluper osv.

De første inspektører ved skolen var sogneprest Christian Finchenhoff og Anders Nielsen. Christian Braunman overtok som forstander. Alle tre hadde undertegnet søknaden om godkjenning av fundasen.

Som vedlegg til søknaden fulgte navneliste over 58 "Husmænd" med tilsammen 72 barn og erklæringer fra flere gårdeiere om betaling av fastsatte avgifter til skolen. Interessen for tiltaket var merkbar. Eksempelvis nevnes at ovennevnte Christian Braunman var eier av Austad gård som "ligger til Strømsøe Fattigskole", men han gir likevel "godvillig" en riksdaler årlig for å få et "høyst nødvendig Skole Væsen i stand sat, oppe i den saakaldete Firding".

Planen for Strømsfjerdingen skole ble stadfestet av biskop F. Nannestad den 29. januar 1772, 18 dager etter at søknaden var undertegnet! Amtmannens stadfesting var datert 14. april 1772, og den 29. april samme år ble fundasen "oplæst for Almuen som efter Sognepræstens indkaldelse vare forsamlede paa gaarden Sundland". Samtidig ble det gjort kjent at skolen skulle begynne "paa næste komende Mandag den 4de Maj". Til skolemester ble i samme møte antatt Anders Jensen. Rask og effektiv saksbehandling!

De første årene fikk skole og lærer tilhold i leid lokale på Plassen (Sundland) for en årlig leie av seks riksdaler. Omgangsskole (flytting av skolen fra gård til gård) var ellers det vanlige i landdistriktene. Når det i Strømsfjerdingen ble fastskole allerede fra starten av, har nok det sammenheng med at initiativtagerne til skolen var borgere av kjøpstedene Bragernes og Strømsø som hadde faste skoler.

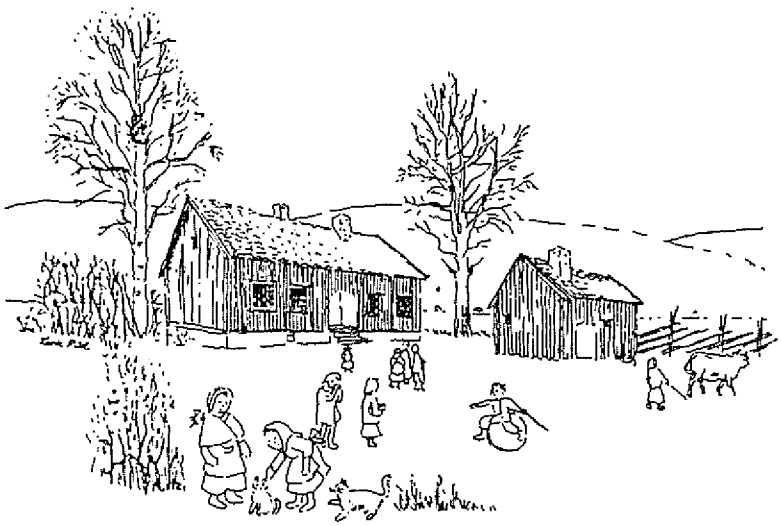

STRØMFJERDINGEN 1784–1886

Allerede i 1784 ble nyoppført skolehus tatt i bruk, reist ved frivillige gaver. Blant giverne merker vi oss "Petronelle Sal: Gabriel Smith" (Enke etter G.S.) med 410 riksdaler. Hun døde noen år før skolehuset var reist, men hadde øyensynlig før hun døde, satt av midler til formålet. Hun hadde også undertegnet søknaden om godkjenning av skolefundasen - som eneste kvinne blant de ti som undertegnet.

Strømsfjerdingen skole er av særlig historisk interesse, fordi skoleanlegget er et av de få (kanskje det eneste) bevarte i landet som er oppført i samsvar med beskrivelsen i § 22 i forordningen av 1739 (C 5) uten senere endringer. Til å begynne med ble bare halvparten av bygningen (skoledelen) innredet og tatt i bruk. Økonomien satte grenser. Men fra midten av 1830-årene ble innredningen fullført, slik at skoleholderen fikk egen leilighet.

Strømsfjerdingen og Åssiden som ett skoledistrikt.

Fra 1778 ble Strømsfjerdingen og Åssiden slått sammen til ett skoledistrikt (Bragernes landdistrikt) under samme lærer. Planen for "Skolen for Strømsfjerdingen i Jarlsbergs Grevskab samt Aasiden i Buskeruds Amt" ble konfirmert 10. juni 1778. Ifølge innberetningen av 16. desember 1806 fra skoleinspeksjonen foregikk undervisningen "i følgende fastsatte orden:

> *"Fra Aarets Begyndelse til Paaske læses i Skolegaarden i Strømsfjerdingen. Fra Paaske til Pintsdag holdes Omgangsskole fra Gaard til Gaard på Aasiden, fra Pintsdag til Michelsdag læses atter i Skolegaarden; og fra Michelsdag til Aarets Ende holdes Omgangsskole Paa Aasiden."*

I 1806 var skolemesterens lønn steget til 100 riksdaler + fritt hus. Utgiftene ble dekket av:

> *"a. Skolens Kapital, som for nærværende Tid er 837 Rdr. 68 Sk.*
>
> *b. En aarlig Ligning som beløber sig til 88 Rdr.*
>
> *c. Frivillige gaver.*
>
> *d. Naar Brøllupper forefalder, en Bøsse som i Brølluppet ombæres til Skolens Bedste."*

I innberetningen av 1806 heter det at "Skolebørnenes Antal er ubestemt, og i Skolen undervises blot i Kristendom, Skrivning og Regning, men intet Haandarbeide". Ellers uttrykker inspeksjonen ønsket om at "Strømsfjerdingen kunde til alle Tider beholde Skolelæreren hos sig, og at Aasiden maatte faae sin egen fast Skole; men Skolekassens Uformuenhed bortfjerner destoverre dette Ønskes Opfyldelse!"

Ønsket ble ikke oppfylt før i 1827, da nytt skolehus ble tatt i bruk på Åssiden, og egen lærer ble tilsatt der. Ved Strømsfjerdingen skole ble Knut Schartum tilsatt i 1838 som fast lærer med 45 spd. pr. år i lærerlønn + 15 spd. som herredsstyrets sekretær.

Timetabel

for Strømsgodsets faste Skole.

Timer	Øverste Afdeling Formiddag 9–10	10–11½	11½–12	Øverste Afdeling Eftermiddag 2–4	4–5½	Nederste Afdeling Formiddag 9–10	10–11½	11½–12	Nederste Afdeling Eftermiddag 2–4	4–5
Mandag	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Tirsdag	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Onsdag	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
Torsdag	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Fredag	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Lørdag	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—

Inventarie-Liste

over Strømsgodsets Høie Faste Skole for Aaret udgjørende den 31 December 1843.

8 Pulteboard med hjørnefast Bænke
1 fast Tavle
2 Jordkuglerne
5 mage Dagtavlerne
14 gamle Læsebøger
7 Stavelsesbøger
43 Læse og Skriveskriver
4 Regneskriver
10 Regnetavler
1 Det danske Regneskriver
4 Landkort
1 Kniv for Blyantene
1 Øks for Blyantene
1 Det grammatikalske og orthographiske Dictionnaire
1 Stramme Regnestok

Skolens Udgifter:

2 Stoele med Læderbeklædning samt 5 Bænke
5 Kromspænd.

Strømsgodset den 31 December 1843

[illegible]

I 1843 ble Strømsgodset kirke innviet som annekskirke under Skoger. Menighetsreguleringen medførte at tilsynet med Strømsfjerdingen skole ble overført fra sognepresten i Bragernes til sognepresten i Skoger.

Knut Schartum ble menighetens første klokker.

Ovenstående liste over inventar og utstyr i 1843 ved Strømsfjerdingen skole (som forøvrig da fikk navnet Strømsgodsets Skole), gir et bilde av læremiddelsituasjonen i en landsens fastskole i midten av 1800-tallet.

Åssiden.

På Åssiden hadde det vært gitt undervisning til barn og unge lenge før 1778. Distriktet hørte til Lier kommune og var i kirkelig henseende en del av Frogner sognekall. I 1742 ble det fastsatt en plan for organisering av undervisningen. Prestegjeldet ble delt inn i skoledistrikter med en skoleholder i hvert distrikt. 1. skoledistrikt omfattet fjerdingene Åssiden, Lian, Valle og Eik. Skoleholderen skulle undervise i hver fjerding tre måneder pr. år med unntak av feriene (fastsatt i møte 21. mai 1742 på Frogner prestegård).

Den første skoleholderen var "studiosus theologiae" Niels Bache.
Fra 1774 ble Åssiden overført til Bragernes sognekall, og det fikk konsekvenser for organisering av undervisningen. Som nevnt foran (s.69), ble Åssiden og Strømsfjerdingen slått sammen til Bragernes landdistrikt med felles skoleholder, Niels Pedersen Høegh. Mens Strømsfjerdingen fikk eget skolebygg fra 1784, hadde Åssiden i mange år framover omgangsskole med undervisning en uke om gangen på gårdene Vestre Kiøsterud, Mellem Kiøsterud, Østre Kiøsterud, Lie, Bergskaug, Myre, Store Landfald, Lille Landfald, Øren, Hotvet og Strøm.

Fast skole i eget bygg.

Fra 1827 fikk Åssiden fast skole i nyreist skolehus (nå Buskerudveien 36). Nybygget var "25 Alen langt og 14 1/8 Alen bredt". Takst pr. 31. januar 1828 lød på 900 spd. + 50 spd. for sidebygningen (B 4, VI, s.148). Samordningen med Strømsfjerdingen opphørte fra 1828. Siste felleslærer var Knud Poulssen Lie som ble tilsatt som lærer i 1803. Ved delingen av skoledistriktet fikk han full stilling i Strømsfjerdingen, og Åssiden fikk ny lærer, Peder Knudsen, som var i stillingen i to år. Vi vet ikke hvem som overtok stillingen etter Peder Knudsen. Men fra 1. mai 1847 fikk Åssiden skole stabil bemanning. Da tiltrådte Johannes Bjørhuus som lærer. Han gjorde tjeneste ved skolen til han i 1898 gikk av med alderspensjon.

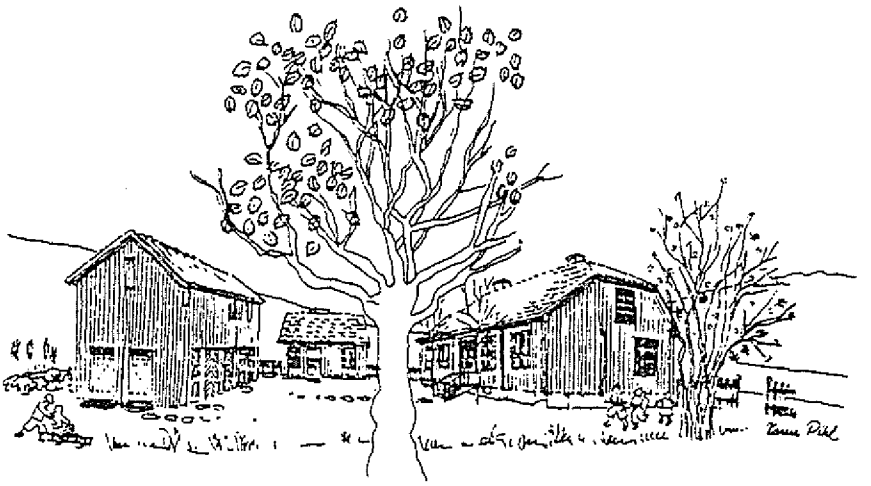

ÅSSIDEN SKOLE FRA 1827 TIL 1900

5.2.6 Skoger (Schouge).

Ifølge Skogerboken (B 3, s.623 ff.) skrev sognepresten i Sande (Skoger kirke var anneks under Sande til 1752) i 1747 til res.kap. P.C.Hammer i Skoger og gav ham fullmakt til å ordne med skole- og fattigvesenet på beste måte. Noen måneder senere forelå en plan for ordningen av skolevesenet: Sognet skulle danne en skolekrets, inndelt i tre roder (Gunnarsrødfjerdingen, Hanevalfjerdingen og Jordbrekkfjerdingen) med undervisning en måned ad gangen i hver rode. Gårdene skulle etter tur gi rom til skolen og læreren. Sognet fikk således ingen fastskole, men hadde omgangsskole i alle roder.

I forhold til størrelsen skulle gårdene yte et tilskudd som til sammen utgjorde 16 riksdaler pr. år. Dette fikk skoleholderen i lønn. Han skulle selv samle inn beløpet. I tillegg hadde han fritt opphold i skoletiden på gårdene hvor han holdt skole. Han skulle også ha ekstra betaling når han av og til var vikar for klokkeren som "bedemann".

Omgangsskolen kom i gang i 1747 med Tollev Christoffersen Imjelt som den første omgangskolelærer. Klokker var Peder Halvorsen Findholt, som imidlertid ikke holdt skole (B 31, s.155 f.). Hans far, Halvor Gudmundsøn Findholt, var klokker i Sande prestegjeld fra 1689 til 1733 (muligens 1739 da han døde). Prestegjeldet omfattet også Skoger anneks fram til 1752, da Skoger ble eget prestegjeld, som også omfattet Jarlsbergverket (Konnerud) og Tangen annekser. Peder H.Findholt, var underklokker for faren fra 1723.

Da Halvor G. Findholt døde i 1739, ble klokkerdistriktet delt. Peder H.Findholt ble da eneklokker i Skoger fram til 1747, da Tollev Chr.Imjelt ble tilsatt som omgangsskolelærer og underklokker.

Peder H.Findholt gikk av i 1768, og etter ham ble Ole Haraldsen Ourdahl tilsatt som klokker og lærer. Skoger fikk da to lærere og dermed mulighet for å dele bygda i to skoledistrikter. Inndelingen ble fastsatt den 7. november 1769 i et møte som sogneprest A.Chr.Henne innkalte allmuen til (A 6). Sognet skulle deles i to, "med hver Deel af Bøygden indrettet fierdingvis, ligesom indretningen af 1747, saa at i hver Deel af Bøygden kand blive 3 fierdinger, og

Skolen at omgaa 3 gange om Aaret, Saa kand ganske hver Ungdom gaa 3 Maaner i Skole om Aaret naar de ingen Dag vil forsømme i fierdingen".

Skoleordningen av 7. november 1769 gir et godt bilde av hva omgangsskolelærerne i Skoger hadde å fare over på midten av 1700-tallet. Inndelingen i de to distriktene er tatt med under appendiks (s.281 f).

Fra 1769 fikk således Ourdahl og Imjelt hver sitt skoledistrikt. Men allerede et par år senere fikk Ourdahl redusert sin undervisningstid fordi han ble "overskoleholder". Hvordan dette ble ordnet praktisk, foreligger det ikke noe om. Det er vel mest sannsynlig at Imjelt måtte overta de "skoleturer" som Ourdahl ble fritatt for, og det innebar i realiteten mindre undervisningstid for elevene.

Ourdahl sluttet i stillingen i 1774, og det er noe usikkert hvordan lærerdekningen ble i de påfølgende årene. Imjelt fortsatte som underklokker og omgangsskolelærer til 1780. Jens Halvorsen Moe var klokker og lærer fra 1780 til 1801. Etter ham kom Hans Evensen Steen som var klokker fra 1801 til 1806, men som ikke holdt skole.

Da klokkerstillingen ble ledig i 1806, foreslo prosten deling av stillingen mellom omgangsskolelæreren i hovedsognet og fastskolelæreren i annekset (B 32, s.156). Men grev Wedel Jarlsberg beskikket Hans Gulbrandsen Allum til klokker i hele prestegjeldet uten plikt til å holde skole. Biskopen nektet å godkjenne ordningen, og resultatet ble at Allum ble fastskolelærer på Jarlsbergs Verks skole ved siden av klokkerstillingen for hele prestegjeldet. I 1809 ble han fritatt fra skoletjeneste (jf. s.64), men fortsatte som klokker i hovedsogn og anneks til sin død i 1848.

Utgiftene til skole- og fattigvesenet ble dekket av felles kasse fram til 1775. Vi merker oss at møtet den 7. november 1769 mellom sogneprest Henne og allmuen ble protokollert som "fattigmødet" på tross av at det behandlet en ren skolesak.

I 1775 ble det ved Kgl. reskript fastsatt at fattigvesenet og skolevesenet skulle ha hver sine kasser. Det gikk ikke uten problemer. I et promemoria av 26. november 1777 (A 6) påpekte sogneprest Peder Grønbech overfor stiftsdireksjonen at skolekassen ikke hadde tilstrekkelige midler til å dekke skoleholderens lønn (30 rdl). Han bad derfor om adgang til å slå kassene sammen igjen. Det ble innvilget av Stiftsdireksjonen i skriv datert 12. desember 1777 (A 6).

Fundas for "Schouge Sogn og Jarlsberg Værket".

Den 17. desember 1807 la sognepresten i Skoger, A.J.Lund fram "Plan til en hensigtsmæssigere og forbedret Indretning av Skolen og Fattigvæsenet i Schouge Sogn og paa Jarlsberg Værket, efter de, af den Høye Stifts-Direktion givne Grundsetninger og i Overeenstemmelse med Forordningen af 23. Janu:1739 og Tugthusanordningen af 1745". Planen (fundasen) ble godkjent av stiftsdireksjonen den 8. januar 1808.

I planen nevnes innledningsvis at det ikke er noen fast skole i "Schouge Sogn" ... "og hvor ønskelig denne end er, vil denne neppe kunne oprettes, Da Gaardene og Pladsene ikke ere

saaledes samlede og beliggende, at de der værende, Børn kunde udgjøre et Skolehold og have Skolelærer for sig alleene". Det opplyses at sognet har "omtrent 119 skoledygtige Børn". Det ansees derfor nødvendig med to "omgaaende Skolelærere" istedenfor "den eene som hidindtil har været her". Det sistnevnte tyder på at to-delingen av skoledistriktet fra 1769 ikke varte lenge. Sognet ble nå foreslått delt i to skoledistrikter, det østre og det vestre, det ene med 49 og det andre med 70 barn "formedelst Gaardenes Beliggenhed". Hvert distrikt ble delt i fire roder, og det ble i planen lagt fram en detaljert oversikt over hvilke gårder som skulle høre til hver rode.

Det skulle holdes skole en uke ad gangen i hver rode. Oppsitterne "ere forbunden til, skiftevis at modtage og beholde den hos sig, hver sin heele Uge, dog saaledes at de større Gaarde forholdsmæssig haver den oftere end de mindre". Bare husmenn ble fritatt for skolehold. Det var imidlertid adgang for "Distingverede eller andre uden for Bondestanden" til å kjøpe seg fri fra skoleholdet. Det samme gjaldt avsidesliggende gårder eller gårder som "ansees ubequemme og upassende til Skolehold". For fritak skulle betales til skolekassen "saameget som det efter billig Taxt, vil koste, at have Skoleholderen og det undertiden med ham følgende Barn i Kost".

Oppsitterne pliktet å ha skolestuen ren, ryddiggjort og oppvarmet ½ time før undervisningen skulle begynne, "samt om det er muligt, med sine Folk afholde sig fra denne Stue, medens Undervisningen finder Sted, i manglende Fald bør han dog sørge for, at i den Tid ey noget støyende Arbeyde foretages".

Skoletiden skulle være kl. 7 - 11 om formiddagen og kl. 2 - 6 om ettermiddagen fra påske til mikkelsdag og kl. 9 - 12 om formiddagen og kl. 1 - 4 om ettermiddagen fra mikkelsdag til påske. I de "for Landmanden travleste Tider, som Plovtid, Høe- og Korn Høsten, da han behøver sine ældre Børns Hjelp", skulle skolen ta fri.

Ambisiøs fundas.

Planen stilte forholdsvis strenge krav til undervisningen og til bøker og utstyr. Elevene skulle lære å lese, skrive og regne - "i det mindste de 4 species" -.

Det var ikke lenger bare spørsmål om å gi elevene opplæring i deres "Christendom". Utenom katekismus skulle de få undervisning i sang, bibelhistorie "saasom Thomboes". "Til Læsebog kan bruges Thiemes første Næring for den sunde Menneskeforstand - til Skriveøvelser Sømnes Forskrifter - til Stavelse og Læsebog Bluhers Viisdoms og Dyds Tabel". Skoleholderen burde ha et "Exemplar af Plums Haandbog", og det burde "i Skolehuset være et Globuskart, et over Europa, et over Norge og et over Danmark, paa det skolelæreren ikke skal mangle Midler til at give Underviisning i Historie, især Fædrelandets - og Geographie, samt til at meddeele de almindeligste Begreber om Jordkloden - dens Indretning - om Planeterne, deres Gang etc.". Skoleholderen burde også etter hvert "anskaffe gavnlige Almuebøger, som Bechers Nød og Hjelpebog, Staals ViisdomsBog, Hjelpemidler til Overtroens udryddelse, Peder Jensen, Mallings store Katechismus, Sommerfeldts Agerdyrknings Katechismus og fleere deslige; Disse skulde Skoleholderen benytte deels til Forstandsøvelser for Børnene deels til Forelæsninger for Husets Folk om Aftenen."

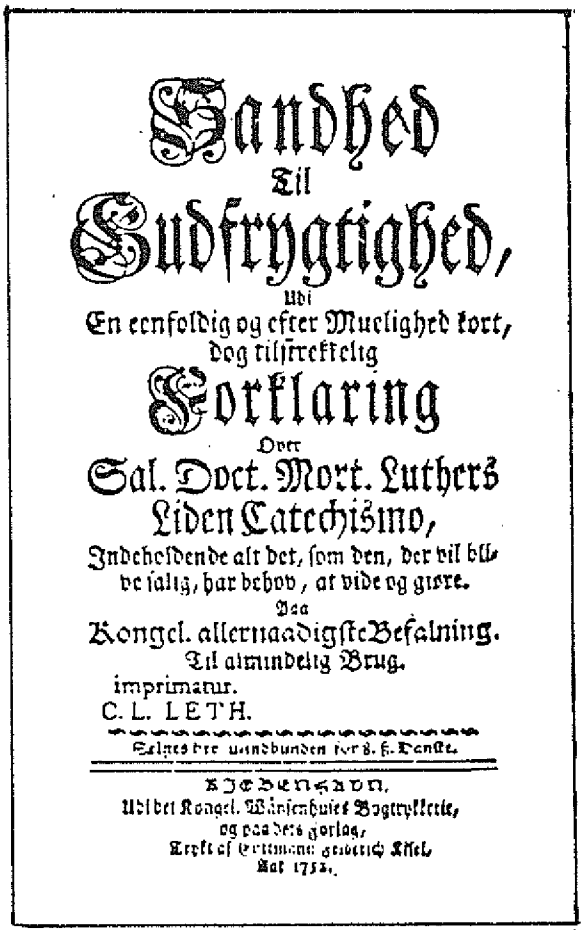

Sandhed
Til
Gudfrygtighed,
Udi
En eenfoldig og efter Muelighed kort,
dog tilstrekkelig
Forklaring
Over
Sal. Doct. Mart. Luthers
Liden Catechismo,
Indeholdende alt det, som den, der vil blive salig, har behov, at vide og giøre.
Paa
Kongel. allernaadigste Befalning.
Til almindelig Brug.
imprimatur.
C. L. LETH.

Selges bre uindbunden for 8. ß. Danske.

KJØBENHAVN,
Udi det Kongel. Wäisenhuiset Bogtrykkerie,
og paa dets forlag,
Trykt af Christiane Friderich Kiel,
Aar 1752.

Tittelside til Erik Pontoppidans lærebok for Konfirmantundervisningen. Inneholdt 759 spørsmål og svar som skulle læres utenat. Redusert pensum for "de Tung nemmede".
Første utgave forelå i 1737.

Hvordan ble så kravene til utstyr fulgt opp?

"Inventar-Liste for Skouge Omgangs-Skole" fra 1836 gir et bilde av situasjonen:

" 1 *Skoleprotokoll begynt 1834 bestaaende af 278 Sider*
1 *Kasse med 37 Stavetabeller*
30 *trykte Forskrifter*
1 *Globus samt Kart over Europa og et Kart over Norge og Sverige, af Bugge*
2 *Kart over Palaestina*
50 *Talbrøkker*
1 *Bibel*
1 *Huuspostiil af D.M.Luther*
1 *nyt Testamente*
1 *Mallings store og gode Handlinger*
1 *Norges Historie*
1 *Guldbergs Psalmebog*
1 *Crammers Regnebog i Spi:*
1 *Do. af Odén*
1 *Willes Cathechismus*
1 *Jordbesktivelse af Platou*
2 *Kongeriget Norges Grundlov*
1 *Lov for Almue Skolerne paa Landet 1827*
1 *Instrux for Lærerne ved Almueskolerne samt Plan for Underviisningen.*

Borgenhoug den 8de December 1836.

C. Olsen
Skolelærer."

Tro om alle læremidlene fulgte omgangskolelæreren fra gård til gård?

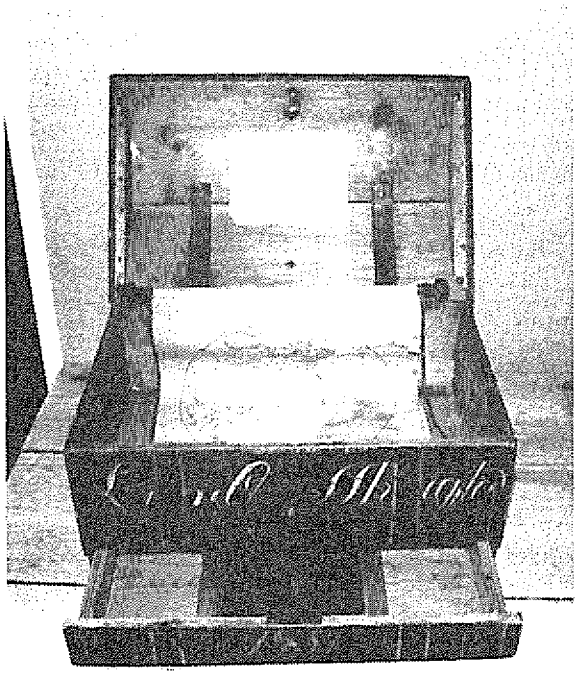

Skoleskrin.Omgangsskolelæreren
hadde gjerne med seg et "skrin" til bøker og andre skolesaker + personlig utstyr.
Dette skoleskrinet er oppbevart i De norske skolehistoriske samlinger, Drammen.
Foto: Tor Adler Knudsen.

Ifølge fundasen skulle skoleholderens lønn være 30 riksdaler pr. år + kost og husrom på den gården hvor skolen til enhver tid holdt til. Han skulle dessuten være "frie for Kongens Tjeneste, Fattigskat, Veyarbejde og andre Tyngsler, saalenge de i Skoletjeneste forbliver".

Fundasen fastsatte også regler for skolekassens inntekter. I den utstrekning de ikke strakk til, skulle "det Manglende tages af Fattigkassen. Dette er hidtil skeet fordi disse Kasser her ere foreenede, saa at Regnskab for begge under et aflægges - og denne Foreening i Fremtiden er ikke alleene ønskelig, men synes og nødvendig".

Det skulle gå mange år før planens målsetning ble tilnærmelsesvis oppfylt. Delingen av sognet i to skoledistrikter ble først gjennomført ca. 40 år senere. Listen over inventar og utstyr omfattet således hele hovedsognet, og omgangskolelærer C.Olsen vandret fra gård til gård i hele bygda med sitt "skrin" og sine skolesaker.

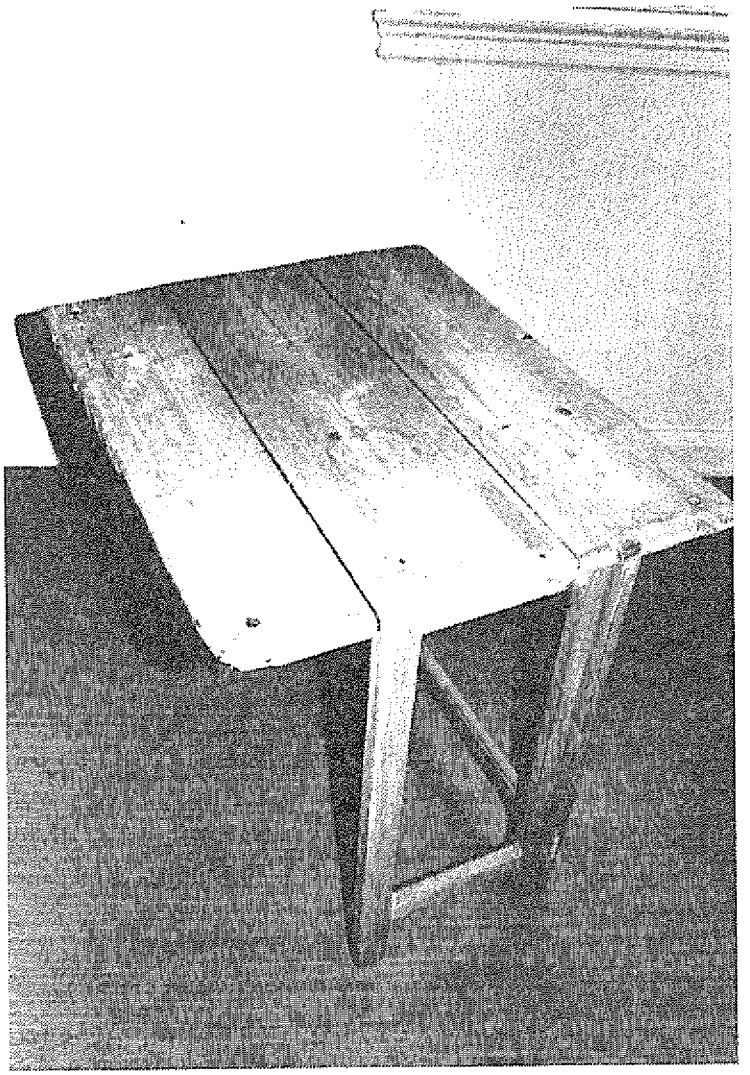

Sammenleggbart "kateter" som omgangskolelæreren kunne ta med seg fra gård til gård. Oppbevart i De norske skolehistoriske samlinger, Drammen. Foto: Tor Adler Knudsen.

Søkelyset rettes mot skolesituasjonen på Hedensrudtangen.

Spørsmålet om bedring av opplæringstilbudet i ovennevnte distrikt ble tatt opp i møte den 18. november 1842 i "Skouge Sogns combinerede Skole Formandskab" (allmueskolekommisjonen) (A 6). Det ble der protokollert at "Hedensrudtangen Skolepliktige Ungdom, som indtil Aaret 1841 have havt Adgang til Tangens Friskole, ei længer formedelst bemeldte Skoles Talrighed kunne benytte samme". Barna i området hadde derfor "et heelt Aar" hatt en "saare ufullstændig Skoleunderviisning". Tiltak var nødvendig for "at tilveiebringe for dem en regelmæssig Skolegang". Skolekommisjonen mente at det best kunne skje ved at "Skoleunderviisningen paa Hedensrudtangen forbandtes men den tilgrænsende Deel af det øvrige Skouge Skolevæsen, og fik da begge Dele en fælles Lærer, der som Omgangs-skoleholder underviste hver anden Maaned i de ham af Formandskabet nærmere bestemte Gaarde i Sognet og skiftende hver anden Maaned i et dertil paa Hedensrudtangen anskaffet Locale for Skolen".

Skolekommisjonen vedtok i samme møte å søke om et lån på 400 spd. av Oplysningsvæsenets Fond til "Anskaffelse af dette Skolelocale" og et årlig tilskott på 50 spd. til lærerlønn.

I skriv datert 24. november 1842 (A 6) anbefalte prosten skolekommisjonens søknad. Han opplyste at det på Hedensrudtangen var 52 skolepliktige barn og 58 barn under 7 år. Han bekreftet videre at Tangen allmueskole ikke hadde mer plass enn kjøpstaden trengte til sine egne barn. Prosten anførte at skoleordningen i Skoger hovedsogn ifølge søknaden ville bli følgende:

1. Fast skole i nærheten av hovedkirken med en skoleholder.
2. Fast skole på Hedensrudtangen kombinert med omgangskole for de "i Sognet adspredte Gaarde, som ei kunne lade deres Børn, formedelst Veilængde m.m., benytte hverken den ved Kirken tilsigtede, eller den paa Hedensrudtangen forønskede faste skole".

Prosten sendte søknaden med anbefaling til "Aggerhuus Stiftsdirection", som i påtegning datert 9. desember 1842 sendte saken til "Jarlsberg og Laurvigs Amt til foreløbig Behandling". Søknadens videre skjebne har vi ikke kunnet oppspore. Men noen snarlig løsning ble det ikke.

Sogneprest Chr. Winsnes tok opp saken igjen i et grundig saksforelegg datert 14. oktober 1845 til "Det combinerede Formandskab for Skouger". Han understreket sterkt behovet for bedring av skolevesenet i sognet (A 6):

> *"I Skouger Hovedsogn haves kun een Skolelærer, der holder Omgangsskole. Dette maa ansees utilstrækkeligt for et District, der tæller 1000 Indvaanere og har et Antal af 130-140 skolepliktige Børn. Det har også vist sig at den skolepliktige Ungdom i den Deel af Sognet, hvor Gaardene ligger mere adspredte, ikke efter Skolelovens Bud har kunnet erholde 3 Maaneders Underviisning om Aaret. Det under Skouger tilhørende Hedensrudtangen bestaar af henved 60 Familier, forstørstedelen Strandsiddere og Inderster, der forhen medens Tangen udgjorde et Præstegjeld med Skouger, havde Adgang for deres Børn mod en moderat Betaling at søge Tangens Friskole, men dette er i den senere Tid bleven dem nægtet. Dette Sted savner saaledes offentlig Underviisning for dets 30-40 skolepliktige Børn."*

Winsnes påpekte at "den letteste og for Kommunen mindste bekostelige Maade" ville være å tilsette en "omgående Skolelærer til, med Forpligtelse at holde fast Skole 3-4 Maaneder paa Hedensrudtangen, og den øvrige Tid af Aaret holde Omgangsskole i Skouger". Han mente imidlertid at det ville være bedre om "en fast Skole kunde blive oprettet". "Vistnok ville de hertil medgaaende Omkostninger ikke blive ubetydelige. Et Skolehuus maa opføres, Løn til en Lærer udredes, og da ingen Klokkergaard haves, men med Tiden kunde gjøre Regning paa, maatte et stykke Jord til den ansættende Lærer kjøbes eller bygsles. Da de 2de til Præstegjeldet hørende Annexer, Jarlsbergværk og Strømsgodset, have hvert sin faste Skole og sit eget Skolevæsen, ere de naturligviis fritagne for at deeltage i de her berørte Udgifter, der følgelig maa bæres af Hovedsognet". Winsnes mente imidlertid at det måtte kunne regnes med lån av Oplysningsvæsenets Fond til reising av skolehus og innkjøp av jord, samt tilskott til lærerlønn.

Det "beleiligste" sted for en fast skole var ifølge Winsnes, "utvivlsomt en af de i Nærheden af Kirken beliggende Gaarde, hvis 3/4 Miils Afstand fra Hedensrudtangen imidlertid medfører at dette Steds skolepligtige Ungdom ikke vil kunne frequentere Skolen". Han foreslo derfor at "den nuværende Omgangskolelærer, hvis Virksomhed herefter bliver indskrænket til et mindre Antal Gaarder, overdrages at holde Skole en Tid af Aaret paa Hedensrudtangen".

Winsnes foreslo at skolekommisjonen skulle fatte følgende vedtak:

"1. Det combinerede Formandskab indstiller til Skouger Formandskab og Representantskab at fatte Beslutning om underdanig at ansøge den Kongl. Norske Regjering om at Skouger Kommune til Opførelse af et Skolehuus og Indkjøb af et Stykke Jord for en Lærer ved en oprettendes fast Skole, maa naadigst bevilges af Oplysningsvæsenets Fond et Laan, stort 700 Spd. mod Afbetaling i 40 Aar og 4 pc. Renters ...

2. Det combinerede Formandskab ansøger Regjeringen om at et aarligt Bidrag af 50, femti, Spd. naadigst bevilges af Oplysningsvæsenets Fond, som Hjelp til en Lærers Lønning ved den faste Skole.

3. Omgangsskoledistrictet i Skouger, der kommer til at indbefatte de Gaarde, der ei bliver at henlægge til den faste Skole, forenes med Hedensrudtangen paa den maade, at Districtets Skolelærer overdrages at holde Skole en vis Tid af Aaret paa Hedensrudtangen i et dertil leiet Locale.

Hvis ikke det her fremsatte Forslag maatte vinde Bifald, foreslaaes in subsidium at fatte den Beslutning, at

1. Skouger Hovedsogn inddeles i 2 Omgangsskoledistricter.

2. Det ene af disse Districter forenes med Hedensrudtangen paa den Maade, som i det principale Forslags 3die Post er antydet."

Saken ble behandlet i "Skouger Formands- og Repræsentantmøte" den 22. november 1845, og der ble det vedtatt at det "ikke for nærværende skal oprettes nogen fast Skole i Skouger". I møte den 23. februar 1846 tok "det combinerede Formandskab" vedtaket til etterretning. Skolekommisjonen var fortsatt av den mening at det ville være ønskelig med en fast skole i sognet, men innså at det ikke ville være mulig å få den opprettet på de næmeste par år. Skolekommisjonen tiltrådte derfor det subsidiære forslaget om inndeling av Skoger hovedsogn i to omgangskoledistrikter hvorav det ene skulle kombineres med Hedensrudtangen.

Endelig to skoledistrikter i "Skouger".

Etter at saken hadde vært forelagt stiftsdireksjonen, som ikke hadde noen merknad til skolekommisjonens vedtak, ble deling av sognet i to skoledistrikter behandlet av skolekommisjonen i møte den 20. april 1846. Det ble vedtatt å legge til østre distrikt gårdene Nordby, Solum, Knive, Eeg, Godthaab, Lindom, Bakke, Nordre Gullichsrud, Skolpe, Fjoset, Thorrud, Gunderud, Jerpen, Fjeld og Kobbervig med Hedensrud. Resten av sognet skulle legges til vestre distrikt. Den i østre distrikt "ansættende" lærer skulle holde skole 4 md. i året (2 md. om sommeren og 2 md. om vinteren) på Hedensrud "i et dertil leiet Locale". Lønna ble satt til 30 spd. pr. år + 12 spd. i kostpenger for den tid han var på Hedensrudtangen.

Det er usikkert når delingen av sognet i to skoledistrikter ble gjennomført. Sannsynligvis tok det noe tid. Men den 17. februar 1848 er det utbetalt lønn til Edv.Christensen, som var tiltrådt som lærer i "Østre Skoledistrict" for en årslønn av 45 spd. + kosthold med 20 spd. for 4 md. som han hadde undervist på Hedensrudtangen (A 6). Etter det må han ha tiltrådt stillingen en gang i 1847.

Klokker Hans G.Allum igjen på skolekommisjonens saksliste.

Når det gikk noe sent med delingen av skoledistriktet, kan forklaringen muligens være at man ønsket å se ordningen av lærerstillingene i de to skoledistriktene i sammenheng med en deling av klokkertjenesten i prestegjeldet. Siden 1806 hadde Hans G.Allum vært klokker både i hovedsognet og i Jarlsbergverket anneks. I et fellesmøte for "Skouger og Jarlsberværks" skolekommisjoner den 11. november 1847 ble det "i Henhold til det ved sidst afholdte Visitatsmøde Forhandlede angaaende klokker Allums Entledigelse" vedtatt at Allum skulle entlediges med en årlig pensjon av 50 spd. Klokkerstillingen skulle så deles slik at læreren ved den faste skolen i Jarlsbergverk skulle overta kirkesangerforretningen i annekset, "mod af Indtægterne at afgive 6 Spd. til Klokker Allum". Kirkesangerforretningene i hovedsognet skulle fra 1. januar 1848 midlertidig besørges "udførte af Skolelærer O.Nicolaisen, hvis han dertil maatte findes villig, i hvilket Fald han oppebærer de ved Bestillingen forbundne Indtægter, henmod 100 Spd., mod at udrede 44 Spd. i Pension til Allum". Spørsmålet om å opprette fast skole i hovedsognet ble utsatt.

Allum gikk ikke med på å bli entlediget fra klokkerstillingen, så det ble i første omgang ikke noe av delingen. Allum døde imidlertid våren 1848, og i møte den 24. juli samme år tok skolekommisjonen opp spørsmålet om å opprette fastskole ved hovedkirken. Det ble vedtatt at "den nærværende Kirkesanger erholder 35 Spd. i Løn af Skolecassen, hvori er indbefattet Godtgjørelse for Afsavn af Klokkerbolig". Hvis kommunen skaffet klokkergård, og det ville skolekommisjonen søke om, da skulle de 35 spd. bortfalle. Skolelokale skulle inntil videre leies på skolekassens regning. Til den "oprettendes faste Skole" skulle legges gårdene i 1., 2. og 3. Rode i vestre distrikt.

Vi har ikke funnet sikre opplysninger om når den faste skolen kom i gang. Men den 31. oktober 1849 vedtok skolekommisjonen å leie midlertidig en stue på gården Nedre Gulliksrud for 1. spd. om måneden, og det ble samtidig vedtatt at "6 Pulte af en Længde af 5 Alen" snarest mulig skulle anskaffes (A 6). Til skolen skulle "henlægges Gaardene i østre District".

I samme møte "Besluttedes at Hedensrudtangens Indvaanere for deres Børn erholde Adgang til Jernstøberiets Skole" under forutsetning av at verkseieren godkjente det mot "at erholde 60 Spd. som Hjelp til Lærerens Lønning samt som Godtgjørelse for afgivet Locale til Skolen". Avtalen skulle gjøres gjeldende for ett år fra den dag Hedensrudtangen fikk adgang til skolen. Det ble antatt at barn fra Hedensrudtangen senere ville kunne søke den faste skole "som i Løbet af næste Aar vil blive oprettet paa Gaarden Eeg i den østlige Deel af Sognet".

Vedtaket ble approbert av stiftsdireksjonen den 21. november 1849. Som det går fram av foranstående, var det allerede kommet i gang **verksskole** på jernstøperiet. Opprettelsen av denne skolen ble tatt opp i en ekspedisjon datert 31. oktober 1848 fra sogneprest Winsnes til prosten vedr. verksskole ved det "anlagte Jernstøberi" på Hedensrud (A 6). Det opplyses i sogneprestens skriv at støperiet hadde ca. 70 faste arbeidere. Eieren, Blichfeldt, hadde kjøpt et "Huus til Locale for en fast Skole, beliggende paa Tangen i omtrent 4 a 500 Alens Afstand fra Støberiet". Winsnes hadde sett på huset og fundet det tjenlig. Han hadde blitt enig med verkseieren om å opprette fast skole der med forbehold om stiftsdireksjonens approbasjon. Til lærer skulle "antages en duelig Seminarist med en Løn af 90 Spd. og fri Bolig i Skolehuset, bestaaende af 1 Værelse og Kjøkken. Dertil erholder han 10 Spd. i Godtgjørelse for Brænde til Skolen, og Anledning til Bifortjeneste med privat Underviisning vil formeentlig gives".

Læreren skulle undervise hele året "med Undtagelse af de sædvanlige Ferier".

Ordningen ble approbert av Stiftsdireksjonen den 17. november 1848 (A 6).

Mot slutten av 1840-årene var således delingen av Skoger hovedsogn i to skoledistrikter gjennomført. I vestre skoledistrikt var Otter Nicolaisen omgangskoleholder. Han hadde siden 1837 vært omgangskolelærer i hele hovedsognet. Han hadde ingen lærerutdanning, men hadde ord på seg for å være en dyktig lærer.

I østre distrikt var øyensynlig Edv.Christensen tiltrådt som lærer en gang i løpet av 1847, jf. s.79. Om ham har vi ingen opplysninger utenom kvittering for mottatt lønn.

Fra 1849 ble Peder Larsen Oden tilsatt som klokker ved hovedkirken og lærer i østre skoledistrikt i leid lokale på Nedre Gulliksrud (B 3, s.622). Videre ser vi at barna fra Hedensrudtangen skulle "erholde Adgang til Jernstøberiets Skole" (A 6). Læreren ved denne skolen ble i samsvar med loven av 1827 "angaaende Almue-Skolevæsenet paa Landet" beskikket av prosten "efter Overlæg med Sognepræsten og Værks- eller Brugseieren" (§ 11). Han ble lønnet av verkseieren. Vi har derfor ikke noe om ham i skolekommisjonens arkivsaker. Muligens overtok foran omtalte Edv.Christensen lærerstillingen ved verksskolen etter at Peder Larsen Oden i 1849 ble klokker og lærer i østre skoledistrikt.

Skoger får fastskoler i egne bygg.

Ifølge Skogerboken (B 3, s.625 f.) ble det i 1849 vedtatt å kjøpe 12-14 mål jord av N.Flåten til skoletomt og lærerjord til en fast skole i "Vestbygden". Noe tidligere hadde lensmann Juel tilbudt 5 mål jord av Eik (Eeg) bygslet til skoletomt for "Østbygden". Det forelå således mot slutten av 1840-årene konkrete planer om bygging av to faste skoler i hovedsognet. Detaljert saksgang kjenner vi ikke. I melding til stiftsdireksjonen fra møte den 9. september 1850 i "Skoleformandskabet for Skauger Hovedsogn" heter det (A 6):

"Da de Bygningene der ifølge Kommunebestyrelsens Beslutning ere bestemte til Localer for 2 faste Skoler i Hovedsognet, ventes at blive færdige inden Udgangen af indeværende Aar, fandt man det nødvendigt med Hensyn til Skoledistrictenes Inddeling og de ansættende Læreres Lønning m.m. at fatte følgende Beslutninger:

1. *For de 2 Skoledistricter, hvori Sognet vil blive at inddele, blive Grændsene at bestemme saaledes at til østre District henlægges Gaardene Skolpe, Fjøset, Lærpe, Bakke, Lindum, Gulliksrud, Undersrud, Ingvaldsaasen, Gunderø, Knive, Godthaab, Eeg, Solum, Norby, Nøsted, Gunderud, Jerpen, Fjeld, Dæle, Kobbervig og Hedensrudtangen, til væstre District henlægges de øvrige Gaarde i Sognet og saaledes blive Steensbækken Delet mellem begge Districter.*

2. *Da det ansees beqvemmest for Almuen at kirkesangeren tager Bolig i østre District, vil den faste skole sammesteds blive at overtage af ham, hvorfor han, om det maatte findes fornødent, har at holde Skole 2 Maaneder af Aaret paa Hedensrudtangen i et leiet Locale. Da Indtægterne af Kirkesangeriet med de Emolumenter der af*

Kommunebestyrelsen ere bestemte for Læreren i dette District, nemlig fri Bolig og 5 Maal Jord, ikke ansees tilstrækkelige, har man allerede andraget for Repræsentantskabet om, at der desforuden tilstaaes Kirkesangeren i Hovedsognet 40 Spd. aarlig Løn af Skolecassen.

3. *Skoleformandskabet finder det billigt, at O.Nicolaisen, der hidtil har været Omgangsskolelærer i væstre District, og paa hvis Duelighed man Intet har at udsætte, ansættes som Lærer ved den oprettende faste Skole i bemeldte District; men i Tilfælde Provsten ikke heri skulde være enig med Skoleformandskabet, bliver Lærerposten snarest muligt at avertere ledig. Foruden fri Bolig i Skolehuset og de af Kommunen indkjøbte 12 Maal Jord af Gaarden Flaaten, erholder Læreren ved denne Skole i aarlig Løn 70 Spd. Hvis Skoleformandskabet finder det nødvendigt, skal han være forpligtet til at holde Skole 2 a 3 Maaneder af Aaret i Udkantene af Districtet.*

4. *Til hver af Skolerne leveres 10 Favne Brænde aarlig, hvilket Qvantum fordeles paa Jordbrugene efter Matrikelskylden.*

5. *Paa Grund af de betydelige Udgifter Kommunen har havt saavel med de 2 Skolebygningers Opførelse som Indkjøb af Jord til Skolerne, bliver at ansøge om et aarligt bidrag af 60 Spd. af Oplysningsvæsenets Fond som Hjelp til Lærernes Lønning."*

Den 30. september 1850 forelå en påtegning fra stiftsdireksjonen som intet hadde "mod Ovenstaaende at erindre".

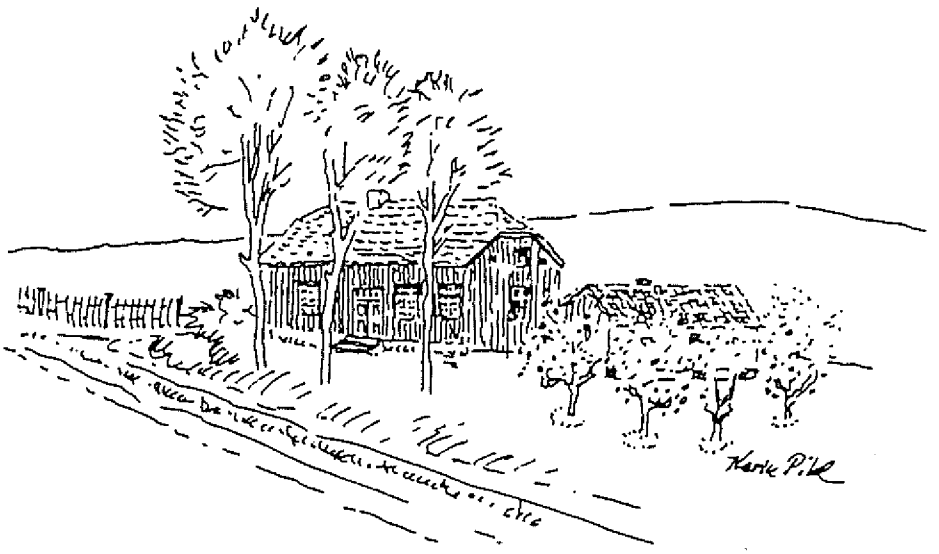

Flaaten skole 1851-1935.

De to skolebygningene ble tatt i bruk sannsynligvis i begynnelsen av 1851. Den 31.desember 1850 forelå byggeregnskap for skolen på "Eeghougen". 1297 spd. kostet bygget. Regnskap for Flaaten skole har vi ikke funnet.

Klokker Peder Larsen Oden flyttet inn i østre Distrikts faste skole på Eeghougen.

(Bilde av skolen på s.208)

I vestre distrikt måtte Otter Nicolaisen vike plassen for seminarutdannet lærer Andreas Larsen som tiltrådte ved Flaaten skole våren 1851. I brev datert 22. april 1851 til skolekommisjonen (A 6) ber han om at det må anskaffes 24 blekkhus "nedfelte i Pultene" og en del bøker. Han hadde bare ett eksemplar av forklaring, bibelhistorie og katekismus. "Brugbar Psalmebog haves heller ikke." Han fikk 5 spd. til innkjøp til skolen.

Ved midten av 1800-tallet hadde omsider Skoger hovedsogn fått faste skoler i egne bygg. Overgangen fra omgangsskole gårdimellom til fastskole med undervisningsutstyret på plass i skolestua måtte være en merkelig opplevelse både for lærere og elever. Otter Nicolaisen fikk ikke oppleve det. 14 års tjeneste som omgangskolelærer i bygda gav ham ikke nok kompetanse til arbeid i fastskolen, på tross av enstemmig anbefaling fra skolekommisjonen. Lærer ved fast skole skulle være seminarutdannet.

5.2.7 Sammenfattende oversikt over skolesituasjonen i Drammen - Skoger omkring 1850.

Som det vil ha gått fram av fremstillingen foran, var skolesituasjonen i vårt område - som i andre områder av vårt land - ganske dyster i første halvdel av 1800-tallet, særlig etter at krigen mot England brøt ut i 1807 og året etter mot Sverige. Loven av 1816 forutsatte riktignok kommunalt tilskott til skolevesenet, men tilskottet var naturlig nok avhengig av den enkelte kommunes økonomi. De årlige tilskottene var langt fra tilstrekkelige til å bringe undervisningen opp på et forsvarlig nivå, hverken i kjøpstadens fattigskoler eller i landkommunens allmueskoler. Skoleholderne hadde stort sett mangelfull utdanning. Fraværsprosenten blant elevene var foruroligende høy, selv om fattigfogden hadde som en av sine oppgaver å se til at kjøpstadens fattige barn ikke skulket skolen.

Lærebøker og hjelpemidler til undervisningen var mangelvare i de fleste skolene. Den Kongelige Norske Regjerings Departement for Kirke- og Undervisnings-Væsenet sendte ut påminnelser om skolelovens krav til lærebøker i skolen og sendte også til prostiene lister over bøker og skrifter som kunne være til nytte i skolen. Et par eksempler:

" **Circulaire.**

Fra
Den Kongelige Norske Regjerings
Departement for Kirke- og Undervisnings-Væsenet.

For, saavidt Omstændighederne tillade det, at fremme Udbredelsen af de almeennyttigste Kundskaber blandt den skolesøgende Ungdom, og for at aabne den uformuende Deel af Almuen, saavelsom Skolekaaserne, Adgang til, paa lettreste Maade, at erholde de dertil

fornødne Hjælpemidler, har Departementet foranstaltet, at adskillige Skrivter, som indsigtsfulde Mænd have erkjendt for hensigtsmæssige, efterhaanden ere blevne forfattede.

Af saadanne Arbeider ere udkomne og tilfals hos Boghandler Hovve, saavelsom hos hans Commissionairer i Kjøbstæderne:

Almindelige Regler til Sundhedens Vedligeholdelse og de Syges Pleie (hvilket Skrivt er saaledes affattet, at det kan benyttes som Læsebog i Skolerne), som sælges for 24 ß. pr 25 Exemplarer;

Forskrifter til Brug for Almueskolerne, bestaaende af 30 Plader paa Velinpapir, som sælges uheftede for 60 ß. pr. Exemplar;

Og Regnebog til Brug for Almueskolerne, som sælges indbunden for 12 ß. pr. Exemplar.

Departementet nevnte videre at det i "Løbet af tilstundende Sommer" ville bli sendt ut

"En ny af Professor Hersleb omarbeidet Udgave af hans lille Bibelhistorie; Og et nyt udarbeidet Udtog af Statssecretair Stoud Platous Geographie."

Videre håpte departementet å få utgitt

"Udvalg af Psalmer, uddragne af den ny evangeliske Psalmebog til Brug for den skolesøgende Ungdom;

og veiledning til at lære at læse forskjellig Haandskrift, hvorhos nærmere Bestemmelse vil vorde tagne om en ny og forbedret Udgave af Pontoppidans Forklaring, eller om en anden Lærebog i Religionen for Almueskolerne..."

Rundskrivet var undertegnet den 9. mai 1831 av statsråden (C.A.Diriks, som i 1825 avløste Niels Treschow som minister).

I februar året etter sendte departementet ut følgende "Cirkulaire":

I Henhold til Departementets Circulaire af 9de Mai forrige Aar skulle det herved tjenstlig fremsende til Uddeling blandt Provstiers Herrer Geistlige Exemplarer af følgende tvende nyligen fra Trykken udkomne Skrivter:

Lærebog i Bibelhistorien til Brug i Almueskolerne af Hersleb, Professor i Theologien, og:

Udvalg af Psalmer af den evangelisk-christelige Psalmebog, især til Brug for den skolesøgende Ungdom.

Da ingen vis bestemt Lærebog i Bibelhistorien hidtil har været anordnet, saaledes som Loven af 14de Juli 1827 § 14 forudsætter, agter Departementet at indgaae med underdanigst Forestilling om, at Professor Herslebs ovennævnte Bibelhistorie maa blive anordnet til Brug efter bemeldte Lov, naar den i et passende Tidsrum er bleven prøvet, og imidlertid befundet hensigtsvarende. Departementet udbeder derfor, at DHrr. Geistlige i Hr. Provstens Embedskreds, som maatte finde sig beføiede til at fremsætte Bemærkninger i denne Anledning, ville behage at indsende disse til Hr. Provsten inden 1ste September næstkommende, paa det de derefter, med Hr. Biskoppens og Deres Betænkning, kunne blive Departementet tilstillede inden 1ste November næstefter.

Christiania den Februar 1832.

Diriks.

Departementet var tydeligvis opptatt av å bedre læreboksituasjonen.

Fra 1830-årene ble økonomien noe lettere. Tilskottet til skolene ble høyere, men samtidig økte elevtallet i skolene våre betydelig uten at lærertallet økte i første omgang. Det var likevel økende interesse for å gjøre skolen bedre.

Etterutdanningskurs for lærere.

Igangsetting av "etterutdanningskurs" for lærere i 1830-årene høres uvirkelig ut. Ikke desto mindre ble det i slutten av 1830-årene satt i gang i Drammen et tiltak for å dyktiggjøre kjøpstadens allmueskolelærere. Initiativtaker var daværende sogneprest til Bragernes og Strømsø, Jens Laurits Arup. Han samlet lærerne i sitt prestegjeld til "Møder" for å drøfte undervisningsspørsmål. I skolestyrets arkiv (A 6) foreligger protokoll fra fire slike møter, men det går fram at det har vært flere. Første foreliggende protokoll er datert 19. desember 1838, som sannsynligvis var første møte. Det ble da bestemt å holde fire møter pr. år.

I det første møtet drøftet man endring av undervisningsmetoden, "navnligen hvad Bibelhistorien angaar, at det Barnet skulde gjøres bekjendt med, mundtligen fortaltes af Læreren, førend det læste af nogen Bog". Denne "mundtlige Foredragsmethode" skulle prøves av lærerne i "det følgende Fjerdingaar", og til neste møte skulle de skriftlig "meddele sine Tanker derom".

Det "fandtes hensigtsmæssigt, at Lærerne øves i skriftlig at behandle og udvikle dem bekjendte Materier". Det ble derfor for hvert møte gitt en oppgave som lærerne skulle besvare skriftlig og levere til presten (Arup) 14 dager før neste samling. Første oppgave fulgte opp det emnet som var blitt drøftet tidligere under møtet: "Det uhensigtsmæssige i den Maade, hvorpaa der i Almindelighed i Almueskolerne undervises i Bibelhistorie, og hvilken hensigtsmæssigere Maade kan indføres."

Sogneprest Arup la under møtet fram en veiledning "til Underviisning i Hovedregning; for at den kunde cirkulere imellem Lærerne, og de derved gjøre deres Bemærkninger", og en av lærerne la fram et forslag til "Schema til en Protocol over de skolepliktige Børn". Man drøftet også "hvordan raade Bod paa de fremdeles hyppige Skoleforsømmelser".

Møteprotokollen var undertegnet av sogneprest J.Arup, res.kap. H.Jespersen og lærerne K.Jeremiassen, H.P.Dahm, A.Olsen, H.Kirkerud, P.Jørgensen og K.Schartum. Disse lærerne gjorde sannsynligvis tjeneste på Åssiden, Landfaldøen, Mellem Bragernes (ovenfor torvet), Bragerøen, Strømsø og Strømsfjerdingen. Lærerne på Tangen deltok ikke i det første møtet, muligens fordi Tangen hørte til Sande prestegjeld. Men fra og med neste protokollerte møte som ble holdt den 1. mai 1839, møtte i tillegg til de seks forannevnte, to lærere: A.Grøttum og C.Hermansen, sannsynligvis lærere fra Tangen, som ifølge undervisningsstatistikken for 1840 hadde to skoler med to lærere.

I møtet den 1. mai 1839 ble de skriftlige besvarelsene på oppgavene fra forangående møte opplest og drøftet, og man ble enig om å bruke ½ time hver dag i skolen til å fortelle muntlig et stykke av bibelhistorien og prøve om elevene kunne gjengi det. I nest konferanse skulle

man så dele de erfaringer man høstet. Ny oppgave for skriftlig besvarelse lød: "Hvorvidt kunne Almueskolelærerne virke til at forebygge Skoleforsømmelser?"

Skriftlige besvarelser av oppgitte emner fortsatte i de etterfølgende møter. I ett av møtene foredro Arup "i Korthed de Regler, som bør følges ved Udarbeidelsen af en skriftlig Afhandling, og fremsatte derpaa i Forbindelse med et af Pastor Jespersen indleveret Udkast en Plan for Behandlingsmaaden af den under No. 4 nævnte Opgave" (Oppgaven lød: "Hvorledes anvender Almueskolelærerne rettest sin Fritid?"). Det ble lagt stor vekt på å gi lærerne opplæring og trening i skriftlig fremstilling. Eksempelvis skulle lærerne etter tur skrive referat fra møtene.

Men også andre emner ble tatt opp. I et møte la Arup fram første bind av rektor Bugges "Skrift om Skolevæsenets Forfatning". Det skulle "cirkulere mellem samtlige Lærere". Man drøftet muligheten for å skaffe en "hensigtsmæssig Læsebog for Almueskolen, samt den gamle Abc.s formentlige Mangler". Det "vedtoges at Lærerne hver for sig efter den Anledning, der maatte gives dem, skulde søge at gjøre sig bekjendt med Bøger, der troedes passende at kunde bruges til Læseøvelser i Almueskolen, samt med den af Skolelærerforeningen i Christiania udgivne Abc, og vil men da i næste Møde nærmere overveie Sagen". Og i neste møte, den 5. november 1839, ble man enig om å innføre "Abc.en" fra Christiania. Man ble også enig om å kjøpe inn en del eksemplarer (20 til Strømsø og 12 til hver av de andre skoler) av Hjorts lesebok. Man drøftet inndeling av elever etter kunnskaper: På grunn av "Mængden af de Skolepliktige Børn troede man at det vilde være hensigtsmæssigt, at fordele dem efter deres Kundskab i to Afdelinger, der kom til at søge Skolen i det halve Antal af Ugens Dage".

Mulighet for å sette i gang søndagsskole for "confirmeret, men endnu til videre Underviisning trængende Ungdom" ble tatt opp, og alle lærerne erklærte seg villig til å ta del i undervisningen (Flere av lærerne ble senere aktive pådrivere i arbeidet med søndagsskoleundervisning for ungdom som hadde gått ut av allmueskolen).

Det "etterutdanningstiltaket" som sogneprest Arup satte i gang, var uten tvil meget verdifullt, både på grunn av den opplæring det gav lærerne faglig og metodisk, men sikkert også fordi det gav den enkelte lærer inspirasjon og pågangsmot, og ikke minst vilje til kontakt med kolleger. Det kunne trengs i en tid hvor hver lærer var alene på sin skole med eneansvar for 100-250 barn. Arup var nok også en dyktig kursleder. Han kjente forholdene i Drammen: res.kap. til Bragernes og Strømsø 1825-32 og sogneprest 1832-45. Han ble senere stortingsmann og ble biskop i Christiania stift i 1847. Han holdt talen ved innvielsen av skoleanlegget for Drammens lærde og realskole den 9. januar 1861, jf. s.103 og s.106.

Under lærerkurset i Drammen hadde Arup god hjelp av sin etterfølger som residerende kapellan, Hans Jespersen (1833-40), som angivelig var meget kunnskapsrik. Han døde i 1840, og det ser ut til at lærersamlingene tok slutt da.

Undervisningsstatistikk 1840 og 1853.

Departementet for Kirke- og Underviisningsvæsenet gav i 1843 ut statistiske tabeller over

undervisningsvesenets tilstand i Norge ved utgangen av 1840. Tabellene omfattet samtlige kommuner i vårt land med oppgaver over innbyggertall, antall skolepliktige barn, antall skoler, lærere m.v. I tabellen nedenfor har vi trukket ut en del av tallene for kjøpstaden Drammen med tilhørende "landdistrikt".

	Inn-byggere	Skole-pl. barn	Antall skoler	Antall elever	Antall lærere
Tangen	1 100	196	2	196	2
1. Strømsø	2 068	507	1		2
2. Bragernes	4 082	743	3	1 110	3
3. Bragernes landdistrikt	1 308	235	2		2
Sum 1-3	7 458	1 485	6	1 110	7

Tangen hørte til Jarlsberg prosti og er derfor i skolestatistikken for 1840 behandlet for seg. Bragernes landdistrikt omfattet Strømsfjerdingen og Åssiden, som i skolestatistikken ble sett under ett.

Vi merker oss at samtlige skolepliktige barn i Tangen søkte fattigskolen(e) (to skoler, den ene sannsynligvis regnet som borgerskole i folks omdømme, men ikke registrert slik av departementet). I resten av området gikk 1 110 av 1 485 skolepliktige barn i fattigskolene. De andre fikk sin undervisning i den lærde skole, borgerskolene og barneasylene eller i private skoler.

Elevene ved de to Tangenskolene hadde 40 forsømte skoledager på grunn av "Modvillighed", mens det ved de andre seks skolene (inklusive landdistriktet) ble registrert 146 forsømte skoledager på grunn av "Fattigdom" og 48 skoledager på grunn av "Modvillighed".

I kjøpstaden var det to leide lokaler, ett på Tangen og ett på Landfaldøen.

Statistikken gav også opplysninger om antall elever som hadde fått undervisning i fag utenom kristendomskunnskap og lesning. Ved Tangen-skolene fikk således 79 elever undervisning i skrivning, 72 i regning, 11 i historie m.v. og alle (196) i sang. Ved de andre seks skolene fikk 528 elever undervisning i skrivning, 111 i regning, 89 i historie m.v. og 678 i sang.

Kjøpstaden hadde fire særskilte undervisningsanstalter (håndgjerningsskoler, søndagsskoler, asyler) med til sammen 313 elever og 10 lærere. Det oppgis videre at 8 lærere gav privatundervisning i allmueskolefag for til sammen 106 barn, 8 lærere (de samme?) gav høyere undervisning for 145 barn.

Undervisningsstatistikken fra 1840 tegnet et alt annet enn lyst bilde av nivået ved fattigskolene i Drammen.

Under halvparten av elevene fikk undervisning i skrivning, bare hver 10. elev fikk undervisning i regning, og enda færre fikk undervisning i orienteringsfag. Men så var da også

antall elever pr. lærer skremmende høyt: ved Tangenskolene gjennomsnittlig 98, ved de andre seks skolene gjennomsnittlig 159.

Skoger, inklusive Konnerud, hadde ifølge de statistiske tabellene 1 650 innbyggere og 211 skolepliktige barn. Hovedsognet hadde en omgangskole med åtte roder og en skoleholder for i alt 125 elever hvorav 29 fikk skrive- og 14 fikk regneundervisning. På Konnerud var det fast skole med eget skolehus og en lærer for 86 elever hvorav åtte fikk skrive- og åtte fikk regneundervisning.
Departementets statistikk for undervisningsvesenet ved utgangen av 1853 viste at Drammen, inklusive Åssiden (Strømsfjerdingen var i mellomtiden overført til Skoger) hadde 10 724 innbyggere og 1 346 skolepliktige barn, hvorav 451 var fritatt fra å søke allmueskolen i henhold til § 15 i lov av 1848 om allmueskolevesenet i kjøpstedene:

> *"De Forældre eller Foresatte, der enten selv undervise eller ved Andre lade undervise de Børn, de have at opdrage, i de for Almueskolerne bestemte Gjenstande, kunde vel fritages for at sende dem i Skolen, men hvis vedkommende Skolecommission finder, at noget Barn forsømmes, skal den henvise det til den almindelige Skole."*

Drammen hadde ifølge statistikken for 1853 seks faste skoler (inklusive Åssiden) med 895 elever og sju lærere. I gjennomsnitt 128 elever pr. lærer. Fire av lærerne var seminarutdannet. To av dem var kirkesangere. Av de 895 elevene fikk 690 undervisning i skrivning, 505 i regning, 137 i rettskrivning og 15 i historie. 111 skolepliktige barn hadde privatundervisning på høyere nivå.

Drammen hadde 5 "Asyler, Søndagsskoler eller lignende Anstalter" med 805 elever, hvorav 398 skolepliktige. 12 lærere var knyttet til institusjonene. Det bemerkes at **søndagsskolen**, som kom i gang i 1840, var innsiktet mot ungdom som hadde fullført allmueskolen. Fortrinnsvis var det handverkslærlinger.

Det første **barneasyl** i Drammen ble satt i gang på Tangen i 1839 i leid lokale. Året etter ble Strømsø asyl åpnet, og i 1841 ble Karl Johans asyl i Strømsgaten og Nedre Bragernes asyl åpnet. Asylene tok til vanlig imot barn i alderen to til sju år, men mange gikk der til de var 10-11 år. De fikk undervisning i allmueskolefag.

I 1840 ble det også opprettet **handgjerningsskoler for fattige "Pigebørn"**, en skole ved hvert asyl.

Ifølge 1853-statistikken skulle Skoger ha fem faste skoler (inklusive Strømsfjerdingen) med 380 skolepliktige barn, hvorav 24 ikke søkte skolen. 215 elever fikk undervisning i skrivning, 148 i regning, 36 i rettskrivning, 7 i geografi og 6 i historie. Alle de fem skolene hadde egne skolehus. Det var tilsatt fem lærere, hvorav fire seminarister. Tre av lærerne var også kirkesangere.

Departementets statistikk for 1853 er ikke i samsvar med de opplysninger vi har om skolesituasjonen i Skoger. Statistikken oppgir fem faste skoler med fem lærere i Skoger. Kommunen hadde på det daværende tidspunkt fire: Konnerud, Strømsfjerdingen, Eikhaugen og Flåten. Sannsynligvis er Tangen allmueskole regnet med under Skoger, siden Tangen tidligere hørte inn under Jarlsberg prosti. Tangen annekskirke ble imidlertid i 1845 overført fra Skoger til Strømsø hovedkirke. Tangen allmueskole hørte fra det tidspunkt Lov av 1848

om allmueskolevesenet i kjøpstedene trådte i kraft, inn under kjøpstaden Drammens skolekommisjon og skulle derfor vært med i skolestatistikken for Drammen.

Også for Drammen er det feil i statistikken for 1853. Kjøpstaden er oppført med 10 724 innbyggere med en bemerkning om at innbyggertallet er "Iberegnet Bragernæs Præstegjelds Landdistrikt" som da var Åssiden (Strømsfjerdingen var fra 1845 overført til Strømsgodset). Antall allmueskoler er oppført med fem med følgende bemerkning: "Hertil kommer formentlig Aasidens faste Skole med 1 Lærer." Det virker usannsynlig at man i samme tabell regner med Åssiden i en rubrikk (innbyggertallet), men ikke i neste (antall skoler).

Det korrekte antall skoler var for Drammen seks (inkludert Åssiden og Tangen) og for Skoger fire.

Forannevnte feil i statistikken gjør at også oppgavene over elevtall blir usikre.

Opplæringsnivået steg da noe fra 1840 til 1853.

En sammenlikning mellom de to skolestatistikkene viser at utviklingen har gått i positiv retning i årene fra 1840 til 1853, selv om skoleforsømmelsene fortsatt gav grunn til bekymring. I skoleåret 1852/53 hadde Skoger 318 skolepliktige barn, hvorav 24 ikke søkte skolen i det hele tatt, og 78 barn hadde mindre enn 30 dagers skole i løpet av året. Gjennomsnittlig antall skoledager pr. elev var 59,7.

Alle de 664 skolepliktige barna i Drammen søkte skolen, men 32 hadde mindre enn 30 skoledager i løpet av året. Gjennomsnittlig antall skoledager pr. elev: 77,1.

Særlig i Skoger hovedsogn var fremgangen merkbar. En forholdsvis større del av elevene fikk undervisning i skrivning, regning og geografi/historie. Det hadde utvilsomt sammenheng med at omgangsskolene var nedlagt, og faste skoler var kommet i stedet (Eikhaugen og Flåten), noe som automatisk førte til bedre utdannede skoleholdere. For å bli tilsatt som lærer ved en fast skole måtte en nemlig ha utdanning fra seminar (lærerskole).

I tidsrommet mellom de to undervisningsstatistikkene fikk kjøpstedene sin allmueskolelov (C 17). For kjøpstaden Drammens vedkommende førte loven neppe til vesentlige endringer når det gjaldt undervisningen. Kjøpstadens skoler gav allerede på forhånd de undervisningstilbud som loven forutsatte, med unntak av gymnastikk som først ble innført i 1860 og da som frivillig fag utenom skoletiden og bare i sommerhalvåret. Skolekommisjonen hadde forøvrig i sitt første møte (25. januar 1849) vedtatt at rettskrivning og stiløvelser skulle innføres "saavidt det lader sig gjøre". Handgjerningskoler for piker var, som nevnt foran, kommet gang i 1840. Undervisning i handarbeid hadde forøvrig vært gitt ved friskolen fra begynnelsen av hundreåret (1805).

Av stor betydning for undervisningssituasjonen var det at lov av 1848 om allmueskolevesenet i kjøpstedene fastsatte elevtallet 60 som det meste læreren skulle undervise på en gang, og hver klasse skulle ha "et særeget" rom av tilstrekkelig størrelse, forsynt med "det fornødne Skoleinventarium".

Størst betydning hadde nok endringen i administrasjonsordning: Inspeksjonen ved den enkelte skolen ble avløst av skolekommisjonen som ble styre for alle allmueskolene i kjøpstaden. Det sikret et mer ensartet undervisningstilbud for elevene i de forskjellige skoledistriktene. Krav til inventar og utstyr ble også felles for alle allmueskoler i kjøpstaden. Lærerlønna ble samordnet: Enelærer eller førstelærer skulle ha minst 150 spd. + fri bolig, eventuelt boliggodtgjørelse. Underlæreren skulle ha minst 100 spd. pr. år.

Videre skulle biskopen etter forslag fra skolekommisjonen fastsette en instruks for hver kjøpstads allmueskolelærere (§ 30). Her var Drammen rask i sin saksbehandling. Allerede 28. januar 1850 forelå "Instrux for Almueskolelærerne i Drammen, efter Skolecommisionens Forslag approberet af Biskoppen" (A 5).

Instruks av 1850 for allmueskolelærerne i Drammen.

Instruksen bar preg av at allmueskolen fortsatt skulle være en kristendomsskole. I § 1 heter det bl.a.:

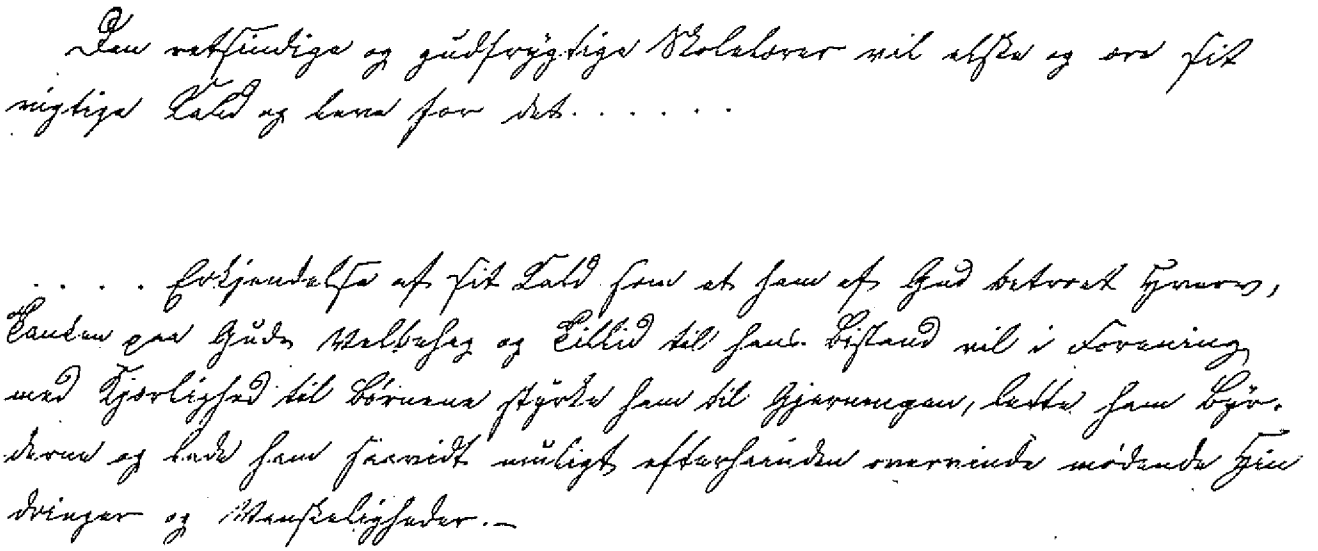

"Den retsindige og gudfryktige Skolelærer vil elske og ære sit viktige Kald og leve for det ..... Erkjendelse af sit Kald som et ham af Gud betroet Hverv, Tanken paa Guds Velbehag og Tillid til hans Bistand vil i Forening med Kjærlighed til Børnene styrke ham til Gjærningen, lette ham Byrderne og lade ham saavidt muligt efterhaanden overvinde mødende Hindringer og Vanskeligheder."

Instruksen var med sine 20 paragrafer preget av alvor, med en sterk påminnelse til læreren at han i all sin gjerning i og utenfor skolen måtte ha elevenes ve og vel i tankene. Hans plikter beskrives detaljert. Interessant er det at instruksen oppfordrer lærerne til "i Fællesskab afhandle de Emner, der vedkommer Skolen og Embedet, meddele hinanden deres Tanker, Formeninger, Erfaringer og Bekymringer o.s.v., søge Oplysning, Raad og Opmuntring hos

hinanden, og saaledes bistaae hverandre i det viktige, hæderlige og ansvarsfulde Kalds rette Udførelse, samvirkende i den indbyrdes Broderkjærlighed, der letter Arbeidet og Byrderne". Oppstår det "Misforhold" som de ikke greier å gjøre opp seg imellom, bør de ta kontakt med skolekommisjonens ordfører eller et annet medlem for megling, og lærerne inviteres i det hele til å ta slik kontakt "med Alt, hvad der maatte ligge dem paa Hjerte at meddele sig om". En slik oppfordring kunne la seg høre i 1850 da det i alt var seks lærere i kjøpstaden (+ en på Åssiden). I 1854 økte forøvrig lærertallet med to.

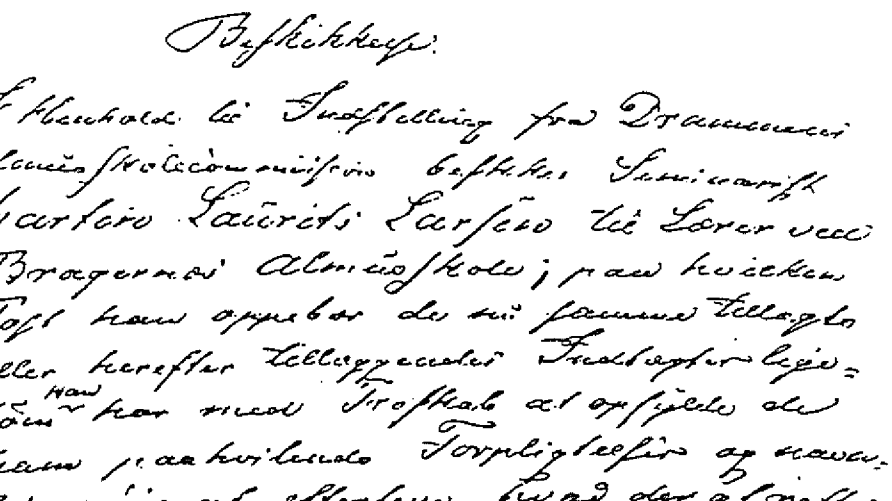

Beskikkelse.

I Henhold til Indstilling fra Drammens Almueskolekommisjon beskikker Seminarist Martin Lauritz Larsen til Lærer ved Bragernes Almueskole i paa hvilken Post han oppebar de nu fastsatte Tillægs eller herefter tilkommende Fredsaftenlige- fåm han med Troskab at opfylde de ham paahvilende Forpligtelser og navnlig-nøje at efterleve, hvad der afsnitte Vedkommende er eller vorder foreskrevet for hans Stilling, at vise flid og Forsøgelse ved udholdig Ugeligheds-, at omgaaes Skolebørnene i ækristelig Kjærligheds-, forsaavidt Religions-Undervisning tilfalder ham, at meddele dem i Overensstemmelse med den hellige Skrift og vor Kirkes Bekjendelsesskrifter-, fåmt i det hele, saavel i fåm udenfor Skolen, at opføre sig fåm det en ækristelig Skolelærer vel egner og anstaar, hvorfra ham ækstra Gage maatte Tilstand.

Kristiania Troftegaard 1ste September 1868

P. Dybdahl,
Provst i Drammens Provsti.

Det første budsjettforslag for kjøpstadens skolevesen ble vedtatt av skolekommisjonen i møte den 4. juni 1849 og skulle gjelde for året 1850. Budsjettforslaget gjengis i sin helhet.

"Skolevæsenets budget for det kommende aar over udgifterne til byens 5 skoler blir at anføre med følgende summer:

A.	*Til skolerne paa Bragenæs*		
1. Førstelærers løn		*200 Spd.*	
2. Andenlærers "		*180 "*	
3. Tredielærers "		*150 "*	
4. Brænde til skolens 3 afdelinger á 30 Spd.		*90 "*	
5. Skrivematerialier og bøger		*60 "*	
6. Brandkontingent og grundleie		*40 "*	
7. Skolens Bud		*10 "*	
8. Klæder og sko til sangdrengene		*60 "*	
9. Reparationer og feining		*20 "*	
		810 "	
Fragaar paaregnet indtægt		*10 "*	*800Spd.*
B.	*Til skolen paa Strømsø*		
1. Førstelærers løn		*200 Spd.*	
2. Underlærerens "	*100 "*		
Som gratiale	*20 "*	*120 "*	
3. Til brænde		*50 "*	
4. Rengjørelse af skolens lokaler		*5 "*	
5. Skolens Bud		*10 "*	
6. Bøger og skrivematerialier		*40 "*	
7. Klæder og sko til sangdrengene		*60 "*	
8. Afdrag og renter samt brandkontingent		*60 "*	
9. Reparationer m.v.		*150 "*	
		695 "	*800Spd.*
Fragaar indtægter		*45 "*	
			650 "
C.	*Til skolen paa Tangen*		
1. Skolelærerens løn		*150 Spd.*	
2. Som sangbestyrer		*20 "*	
3. Til brænde		*30 "*	
4. Skrivematerialier og bøger		*30 "*	
5. Grundleie, skatter og ferieløn		*10 "*	
6. Klæder og sko til sangdrengene		*60 "*	

7. Pension til klokker Moes enke	*32 "*	
8. Reparationer m.m.	*18 "*	
9. Skolens bud	*10 "*	
	360 "	
Fragaar paaregnet indtægt	*10 "*	*350 "*
		1 800 "

Skriver atten hundrede Speciedaler - "

Budsjettforslaget var undertegnet av:
Schrøter, Dahl, Ant. Dietrichson, Fr.M.Olsen, Th.A.Dop, Hans Kjær, C.Lexow.

Vi merker oss at lærerlønningene lå en del over lovens minimum, faktisk lå de på landstoppen. Men bevilgningene til undervisningsmateriell var beskjedne, til sammen 130 spd. for kjøpstadens allmueskoler, mens det til "Klæder og sko til sangdrengene" gikk med 180 spd.

For å gi et bilde av hva en av våre byskoler hadde av inventar og undervisningsmateriell omkring 1850, gjengis

"Optegnelse over Strømsø Almueskoles Inventarium ved Udgangen af 1856.

Beholdningen ved Udgangen af 1855	*Afgang Aaret*	*Anskaffet i Aaret*	*Beholdningen ved Udgangen af 1856*
12 Bibler ucomplette	-	-	*12*
40 Nye Testamente	*2*	-	*38*
Bibelhistorier	-	*36*	*Udlaante til Børnene*
Forklaringer	-	*36*	*- " -*
Katechismer	-	*36*	*- " -*
Hjorts Læsebøger	-	*30*	*30*
Berlins Naturlære	-	*30*	*30*
43 Nissens Læsebøger	*8*	-	*35*
24 Knutsens "	*1*	-	*23*
1 Regnebog med Facitbog	-	-	*1*
1 Kart	-	-	*1*
Jordglobus	-	*1*	*1*
1 Sæt Stave og Læse-tabeller	-	-	*1*
3 Vægtavler	-	-	*3*
45 Regnetavler	*5*	*36*	*76*
6 Psalmodica	-	-	*6*
1 Møllers Veiledning	-	-	*1*
18 Blækhuus	*6*	*18*	*30*
1 Tavlecasse	-	-	*1*
2 Forskrifter	-	-	*2*
1 Skab	-	-	*1*

1 Skrivepult	-	-	*1*
22 Trælysebretter	-	-	*22*
7 Kakkelovner	-	-	*7*
8 Brandspand	-	-	*8*
1 Brand .. (?)	-	-	*1*
6 Protocoller	-	-	*6"*

"Optegnelsen" er datert 31. desember 1856 og undertegnet av Hans Haugnæs som var Strømsø skoles førstelærer.

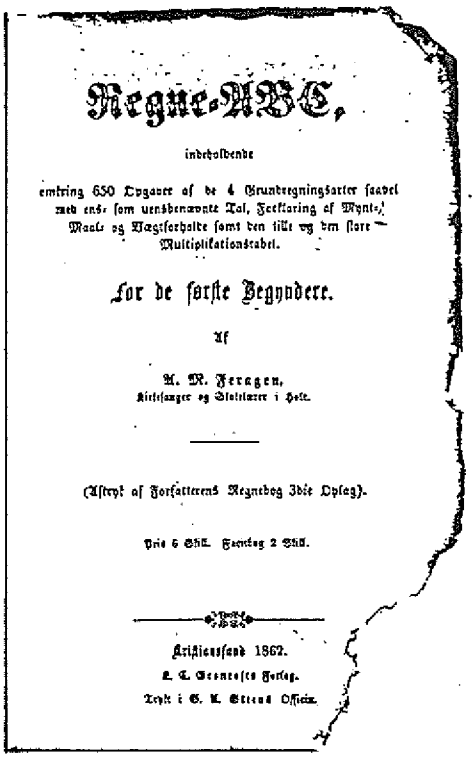

Regne-ABC,

indeholdende

omtrent 650 Opgaver af de 4 Grundregningsarter saavel med ens- som uensbenævnte Tal, Forklaring af Mynt-, Maal- og Vægtforholde samt den ikke og den store Multiplikationstabel.

For de første Begyndere.

Af

A. M. Ferragen,
Kirkesanger og Skolelærer i Høle.

(Aftryk af Forfatterens Regnebog 3dje Oplag).

Pris 6 Skill. Forretning 2 Skill.

Christiansand 1862.
E. C. Greenes Forlag.
Trykt i G. M. Steenes Officin.

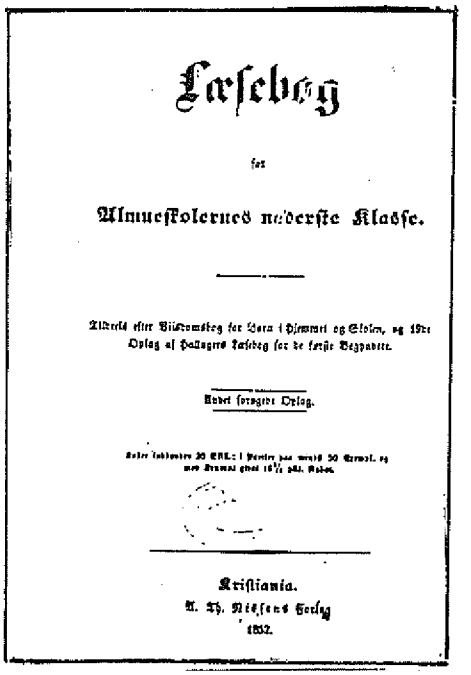

Læsebog

for

Almueskolernes nederste Klasse.

Alderdes efter Bibelhistorien for Børn i Hjemmet og Skolen, og 1ste Oplag af Hallagers Læsebog for de første Begyndere.

Andet forøget Oplag.

Kristiania.
A. Th. Nielsens Forlag
1852.

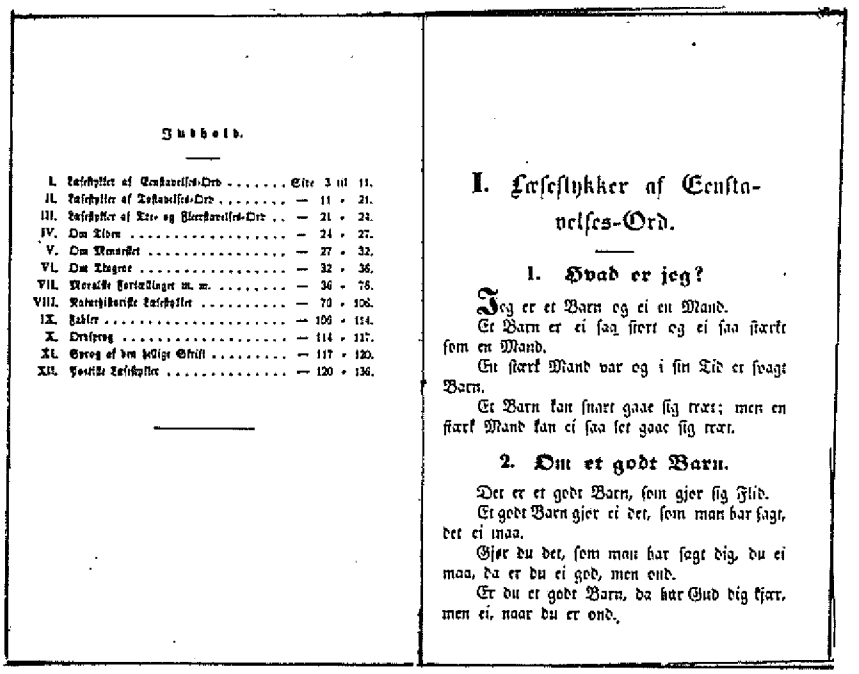

Indhold.

I. Læsestykker af Consonantelses-Ord ..... Side 3 til 11.
II. Læsestykker af Vokalelses-Ord ..... — 11 - 21.
III. Læsestykker af Lyd- og Stavelses-Ord .. — 21 - 24.
IV. Om Øiet ..... — 24 - 27.
V. Om Menneset ..... — 27 - 32.
VI. Om Ydgrøe ..... — 32 - 36.
VII. Moralske Fortællinger m. m. ..... — 36 - 78.
VIII. Naturhistoriske Læsestykker ..... — 79 - 106.
IX. Fabler ..... — 106 - 114.
X. Ordsprog ..... — 114 - 117.
XI. Sprog af den hellige Skrift ..... — 117 - 120.
XII. Poetiske Læsestykker ..... — 120 - 136.

I. Læsestykker af Consonantelses-Ord.

1. Hvad er jeg?

Jeg er et Barn og ei en Mand.

Et Barn er ei saa stort og ei saa stærkt som en Mand.

En stærk Mand var og i sin Tid er svagt Barn.

Et Barn kan snart gaae sig træt; men en stærk Mand kan ei saa let gaae sig træt.

2. Om et godt Barn.

Der er et godt Barn, som gjør sig Flid.

Et godt Barn gjør ei det, som man har sagt, det ei maa.

Gjør du det, som man har sagt dig, du ei maa, da er du ei god, men ond.

Er du et godt Barn, da har Gud dig kjær, men ei, naar du er ond.

Regne-ABC og Læsebog fra midten av 1800-tallet.

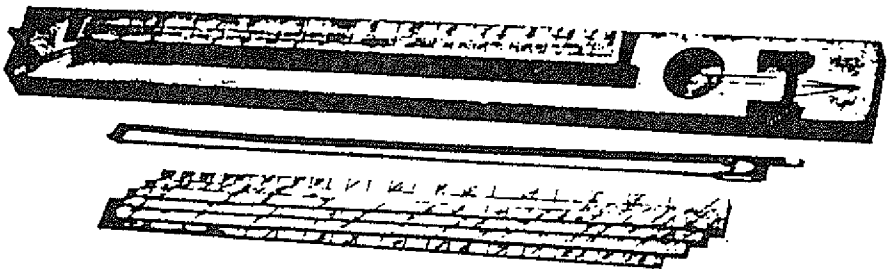

Salmodikon. Musikkinstrument med en streng. Ble tatt i bruk i norske skoler i begynnelsen av 1800-tallet.

Allmueskoler i Drammen og Skoger ved slutten av 1850-årene.

Ved slutten av 1850-årene var det følgende allmueskoler i det området som nåværende Drammen omfatter:

SKOLE	ANTALL LÆRERE
I kjøpstaden Drammen:	
Landfaldøen (Gropa, Ø.Storgt.82)	2 (førstelærer + 1 lærer)
Mellem-Bragernes (ovenfor torvet)	2 " "
Nedre Bragernes (Tomtegt./Omstedgt.)	2 " "
Strømsø (Tollbugt.48)	3 " + 2 "
Tangen (Ved Havnegt.52)	1
Bragernes landdistrikt	
(Åssiden, Buskerudv.36)	1
I Skoger	
Strømsfjerdingen (N.Eikerv.13)	1
Eikhaugen	1
Flaaten	1
Jarlsberg verks skole (Konnerud)	1

Til sammen var det i området 10 allmueskoler med fire førstelærere og 11 lærere. Dessuten var det i gang en verksskole (Jernstøberiets skole) med en lærer, og fra 1859 ble det satt i

gang skole i leide lokaler på Gulskogen og Fjellseie med en lærer.

En del skolepliktige barn, fortrinnsvis i kjøpstaden Drammen, fikk sin undervisning i Drammens lærde og realskole, i borgerskolene, i barneasylene eller i private skoler.

Lærerlønningene varierte betydelig i området. I kjøpstaden hadde førstelærerne i slutten av 1850-årene 200-220 spd. (etter alder) og lærerne 120-170 spd. I landdistriktene var lønna lavere. Høyest lå Jarlsberg verks skole med 90 spd.

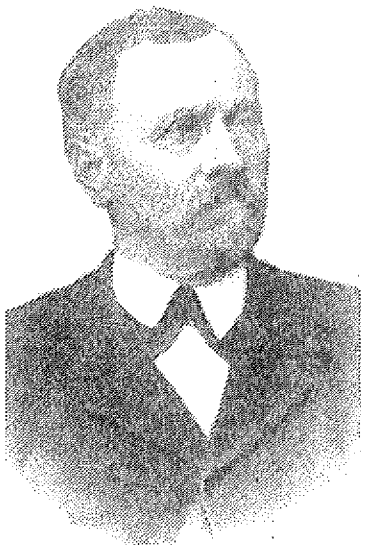

Gullak Henricksen, styrer/overlærer 1879-1909.

Vi avslutter underkapitlet med å gjengi en beskrivelse av skolesituasjonen i kjøpstaden Drammen på midten av 1800-tallet, nedtegnet i 1910 av pensjonert overlærer Gullak Henricksen:

"Da jeg i begyndelsen av 1859 begyndte min lærervirksomhet i Drammen, hadde byen 5 selvstændige folke- eller almueskoler, ordnet saavidt forholdene tillot det i henhold til den i 1848 emanerede lov for almueskolerne i byerne. Skolen for Strømsø hadde sit lokale i asylgaarden 2den etage. 1ste etg. avgav som nu lokale for Strømsø asyl samt bolig for førstelæreren. Tangens skole holdtes likeledes i en kommunen tilhørende gaard tæt ved den nuværende filial. For skolen var ogsaa her 2den etg. stillet til avbenyttelse. 1ste etg. var lærerbolig. For Landfaldøen og øvre Bragernes hadde man en skole i en 2 etages gaard tæt ved den saakaldte "Hotvet-sag". Den benyttes nu som et slags gammelhjem eller fattighus. For Mellem-Bragernæs var skolen i en 2 etages trægaard ved torvet. Dette hus hører nu med til baker Pedersens bygningskompleks, forutsat at det ikke er nedrevet eller brændt. Nedre Bragernæs og Bragerøen hadde sit lokale i et hus i nærheten av den saakaldte "Bragerhage". Denne bygning brændte i 1866.

Alle 5 skoler var ordnet etter samme plan, med 4 opadstigende klasser der søkte skolen 2den hver dag med 6 undervisningstimer (lørdag kun fra 8-11). Ved hver skole var ansat 2 lærere, 1 førstelærer der skulde ha tilsyn med den hele skole, og 1 andenlærer, begge med 33 timer ukentlig. Av de i nævnte skolelov opførte fag var alene optat som obligatorisk: religion, modersmaal, regning, skrivning og sang. Førstelæreren hadde altid sine timer i 3die og 4de kl. Andenlæreren sine i 1ste og 2den. Til religionen var i regelen henlagt 6 timer ukentlig; hvorledes de øvrige timer var fordelt mellem de 4 andre fag, kan jeg ikke nu erindre med bestemthet. Av skriftlige øvelser drev man paa med en del avskrift og diktat. Sangtimene benyttedes til indøvelse av salmemelodier efter gehør og med salmodikon for de lærere, der ikke hadde stemme. Indøvelse av folkemelodier og fædrelandssange og bruken av fiolin blev av mange anseet som stygge ting. Elevantallet i klasserne kunde nok efter loven være indtil 60. Man pakket da ogsaa i regelen ind i klasserne saa mange som rummet tillot, saa tallet blev indtil 50, sjelden lavere. I min 1ste klasse f.eks. sattes ind børn av alle aldre 8-14 aar, i et antal av 55.

Førstelærer ved Strømsø skole var den gang Hans Haugnæs. Andenlærer var Christen Andresen, født i Skoger i 1836. Han lever som rentenist paa Bragernæs. Jeg fik plads som tredielærer i 1859. Førstelærer ved Tangens skole Peder Jørgensen, født paa Eker i 1813. Han er for længst død. Andenlærer var Julius Kristoffersen, født paa Toten, naar vites ikke. Han ble senere suspenderet og skal være død i sin hjembygd. Førstelærer ved Landfaldøen skole var Nils Haagensen. Han var født i Eker. Andenlærer var Anders Andersen, født i Røken. Døde som kirkesanger i Skoger. Ved Mellem-Bragernæs skole var Gabriel Ludvigsen førstelærer, og Peder Holm var andenlærer. Sidstnævnte fik senere ansættelse ved det statistiske centralbyraa. Ved skolen for nedre Bragernæs var Gunnerius Clausen førstelærer. Andenlærer var en Nielsen fra Lier. Han avløste Grøndahl som andenlærer ved denne skole.

Lønnen for førstelæreren var kr. 800, frit hus og brænde, for "underlærerne" var lønnen kr. 600.

Som overordnet tilsynshavende betragtedes i alm. vedkommende sogneprest. I den henseende var Strømsø skole heldig stillet, idet den daværende sogneprest Schroeter var en indsigtsfuld skolemand og hadde et varmt hjerte for lærerstanden.

En god hjelp hadde skolerne dengang i asylerne, der søktes flittig av de mindre børn og omfattedes av mange forældre med forstaaelse og tillid. Her dreves i denne tid ikke saa litet av boglig undervisning, og om der vistnok av nutidens pædagoger kunde været et og andet at utsætte paa undervisningsmaaten, saa var dog læsefærdigheten hos de smaa fra asylerne, naar de kom ind i skolen, ikke at foragte, og de var adskillig kjendt baade i bibelhistorie og katekismen. Skolen hadde dengang en langt større støtte i hjemmene end nu. Hvor ofte, naar jeg var inde i arbeiderhjemmene, og det hendte ofte i den tid, maatte jeg ikke tænke paa Munchs skjønne digt om hjemmet, hvor det blandt andet heter: "Der sitter den huslige moder fro med sine smaa døtre kjære; hun fostrer dem op i fædrenes tro i kvindelig tugt og ære."

Den her omtalte ordning av folkeskolen er visstnok fra begyndelsen av 50-årene, altsaa nogenlunde snart efter at skoleloven for byerne utkom i 1848. Før den tid hadde man vistnok søkt at ordne sig paa en maate efter en skolelov, der var utkommen i 1827. Om skolens ordning fra denne tid kan jeg ikke meddele noget bestemt. Kun vet jeg med sikkerhet, at der holdtes et slags skole for arbeiderbørn i den gaard, hvor Strømsø bad nu er. Skolen kaldtes betegnende nok "Fattigskolen". Like overfor dette hus, i den nuværende "Grønneberggaard", var et slags betalingsskole for bedre mands barn. Den bestyrtes av en Jacobsen, der siden blev klokker til Strømsø. Av denne skole fremgik den senere Borgerskole for Strømsø og Tangen. Den fik et for den tid ganske respektabelt lokale i den saakaldte "Colletgaard", der stod der, hvor Wiels plads nu er.

I forbindelse med, hvad der i det hele foran er anført, skal jeg ikke undlate at omtale litt den betydelige skolereform der blev gjennomført aaret efter min ankomst til byen, altsaa aaret 1860; saavel for den høiere som den lavere skole.

Den høiere skole hadde faaet sig en ny bygning, og saavel Bragernæs som Strømsø borgerskoler gik som middelskoler over til latinskolen. Sjælen i dette reformarbeide var den udmerkede skolemand rektor Messelt-Olsen. Byens almueskoler blev slaaet sammen til 2 skoler, 1 for Brg. og 1 for Str. og Tg. De nye almuskoler blev fra først av ordnet

med 6 opadstigende klasser og med undervisning hver dag.

Til den nye skole blev der knyttet 2 opadstigende betalingsklasser med 24 timer ukentlig og med en videregaaende undervisning. Naturfag og tegning blev obligatoriske fag i disse klasser. Bestyrer for Strømsø og Tangens kombinerede almueskole blev føromtalte førstelærer Hans Haugnæs, dimitteret fra Asker med udmerket godt som hovedkarakter. Han innehadde stillingen fra 1860 til 1872 da han avgik ved døden under sit sommerophold i nærheten av Tønsberg. I hans sted ansattes Nils Næsheim, der tiltrådte posten 1873. Han var dim. fra Holt med karakteren Meget duelig. Næsheim indehadde stillingen til i sept. 1879, da han avgik ved døden efter en langvarig tærende sykdom. Efter hans død konstitueredes jeg som bestyrer og ansattes i februar 1880. (Dimit. fra Stord med hovedkar. Meget duelig). Som bestyrer av Bragernæs kom. almueskole ansattes førstelærer ved Landfaldøen skole Niels Haagensen, der indehadde stillingen indtil han i 1888 avgik ved døden. Han var dim fra Asker med karakteren Udmerket godt.

Da jeg kom til byen, hadde der i længre tid været igang en søndagsskole med undervisningstid fra 5-7 el. 6-8. Den hadde sit lokale i en av skolebygningene og omfattedes med ikke saa liten interesse. Den var særlig beregnet paa unge gutter efter konfirmationen, som her kunde faa en fortsættelse av undervisningen i modersmaal, regning og skrivning og tildels i enkelte andre fag.

Lærere var: Bestyrer Haagensen, lærer Gunnerius Clausen, en gammel Jeremiassen, tidligere kirkesanger i Strømsgods og klokker i Strømsgods Schartum. Skolens utgifter bestredes av bidrag fra Drammens sparebank, ved frivillige bidrag og muligens ved en skolekontingent av elevene, der i saa tilfælde var sat meget lav. Ved oprettelsen av den tekniske aftenskole gik søndagsskolen ind.

Kristiania den 29de januar 1910.

G.Henricksen"

5.3 FRA LATINSKOLER TIL REALSKOLER - BORGERSKOLER - LÆRD SKOLE

Som nevnt i kapittel 4.2, var latinskolene på Bragernes og Strømsø helst å se på som "danske skoler", selv om det nok også ble undervist i latin i enkelte tilfelle hvor foreldrene ønsket det og betalte for det. I reskript av 28. juni 1740 til stiftsbefalingsmannen og biskopen i Akershus stift heter det bl.a.: "... da i Mos, Bragnæs, Strømsø, Laurvigen og Kragerø ingen latinske skoler have været, men alene danske skoleholdere for fattige børn omsonst og andre for betaling, saa skal det efterdags ogsaa derved have sit forblivende" (B 2, s.112).

De danske skolene skulle gi undervisning i kristendom, skrivning og regning, samt kirkesang. Men det ble nok fortsatt gitt undervisning til enkelte elever i elementær latin og gresk, muligens også i andre fag som historie, geografi og naturfag. Den danske skolen på Bragernes gikk under navnet Kirkens Skole eller Storskolen på Bragernes. På Strømsø var navnet Den Danske Skole eller Storskolen på Strømsø. Aftensangsprestene var fortsatt skolenes bestyrere med tittelen "rector scholae".

Etter at fattigskolene var kommet i gang og tok seg av undervisningen av barn fra foreldre som ikke kunne betale for skolegangen, ble de danske skolene et undervisningstilbud til elever fra "middelklassen", de mer velstilte hjem. Rikfolk holdt, som tidligere, privatlærere for sine barn til de hadde de nødvendige forkunnskaper for opptak i katedralskolen (Etter forordningen av 1739 angående antall latinskoler i Danmark og Norge ble det bare fire latinskoler i Norge, nemlig katedralskolene i Christiania, Bergen, Trondhjem og Christiansand). Enkelte sørget for privatundervisning for sine barn fram til eksamen artium som måtte avlegges ved Universitetet i København.

Private skoleholdere drev forøvrig sin virksomhet gjennom både det 18. og 19. århundre og hadde til dels god søkning.

5.3.1 Realskolen i Bragernes. Bragernes borgerskole.

Mot slutten av 1700-tallet ble det gjennomført en betydelig endring i planen for Storskolen på Bragernes. Aftensangprest Søren Tybring som var skolens rektor i årene 1798-1801, la allerede året etter sin tiltreden fram forslag til ny plan for skolen (A 5). Planen ble "confirmeret" av Christian VII den 16. august 1799 og trådte omgående i kraft.

Skolens navn ble endret til Realskolen i Bragernes. Dens mål skulle være "at danne den oplyste og ved Videnskabernes Indflydelse sig selv og andre gavnende Borgere" (§ 2). Aftensangpresten skulle fortsatt være skolens rektor. "Men for desto bædre at fremme Skolens Tarv udvælges af Borgerskabet ved Stemmeflerhed, trende Borgere, som Meddirektører" (§ 3).

For å bli opptatt som elev ved skolen krevdes det at barnet "tydeligt og riktigt kan læse i en det forelagt dansk Bog" (§ 7). Skolen skulle inndeles i to klasser. I nederste klasse var fagkretsen religion, bibelhistorie, skrivning, regning og "det danske Sprog efter bestemte Regler". I øverste klasse skulle "læres Religion, forenet med en i livet brugbar Moral: Bibel-Historie, under hvilken ogsaa indbefattes Religionens og Menneskets Historie i Almindelighed, Verdens-Historie forenet med Geographien, Begyndelsesgrundene i Natur-Historien, det danske Sprog efter bestemte Regler, Retskrivning, den almindelige Skrivning og Regning, tvende av de levende Sprog" (§ 9).

For undervisningen skulle betales 8 riksdaler pr. år i nederste og 24 riksdaler pr. år i øverste klasse. Undervisning i latin og betaling for det måtte avtales med rektor.

I tillegg til rektor forutsattes tilsatt en underlærer og en "Sprogmester", den siste under forutsetning av et elevtallet var så høyt at innbetalte skolepenger kunne dekke lønnsbudsjettet.

Eventuelt overskudd på skolens regnskap skulle tilfalle rektor (§§ 13-14).

"Kirkeopvartningen" som tidligere ble besørget av elevene i Storskolen, skulle overtas av fattigskolens elever. "Dog skal Opvartningen ved den ordentlige Gudstieneste paa Søn- og Helligdage skee ved Realskolens Disciple, som derved tilholdes til ordentlig Kirkegang" (§ 14). Realskolens rektor skulle, som Storskolens rektor tidligere hadde gjort, oppebære "de sædvanlige Indtægter ved Bryllup, Liig, Barnedaab, m.m.", men han skulle betale 20 riksdaler årlig til fattigskolens lærer som måtte ha tilsyn under "Kirkeopvartningen".

Undervisningen skulle vare fra kl. 8 til 11 om formiddagen og kl. 2 til 5 om ettermiddagen. I vintermånedene (november - februar) skulle skoletiden være kl. 9-11 om formiddagen og kl. 1-4 om ettermiddagen. Onsdag og lørdag ettermiddag hadde skolen fri. Skolen hadde ferie 14 dager i julen, 4 dager i påsken, 4 dager i pinsen og 14 "af de saa kaldte Hundedage". Å be om fri fra skolen var ikke akseptabelt: "Sygdom er allene istand til at undskylde en Dicipel som udebliver" (§ 20).

1. oktober hvert år skulle eksamen begynne i begge klasser i skolen: "Til at bievaane denne Examen, indbydes enhver Indvaaner, ligesom enhver har frie Adgang til at være nærværende ved den daglige Undervisning." Den elev som "har giort best Rede for sig i alle Videnskaber", fikk en premie som "skal bestaae i en nyttig moralsk Bog, smukt indbunden, Med Modtagerens Navn paa Bindet, samt Dato og Aarstal". Utgiftene til premier ble dekket ved at elevene i øverste klasse betalte 8 sk. pr. kvartal og elevene i nederste klasse 4 sk. pr. kvartal til en premiekasse.

I årene 1799-1803 hadde jenter adgang til skolen. Elevtallet varierte noe, fra 37 i 1799, 28 i 1800 til 40 i 1826 og 1827. Klassetallet vekslet mellom to og tre. Elevene ble optatt fra fylte 8 år. Private skoler skulle ikke ha adgang til å ta opp elever - i alle fall ikke gutter - som var fylt 8 år.

Realskolen fikk stri med store økonomiske vansker helt fra starten. Skolepengene fra elevene gav ikke tilstrekkelige inntekter til å lønne de lærere som skolen hadde bruk for. I 1803 ble det derfor innvilget at nyutnevnt klokker ved Bragernes kirke uten betaling skulle undervise ved realskolen (klokkerlønna beholdt han naturligvis). Skolepengene ble økt betydelig. Likevel var det store problemer med å skaffe kvalifiserte lærerkrefter til skolen. I 1808 var biskop Bech til stede under skolens årseksamen, og han var noe forbeholden i sin anførsel i direksjonens forhandlingsprotokoll: "... Ligesom der i det hele bør sørges for at bibringe børnene riktighed, orden og tydelighed i deres begreber, saa bør i nederste klasse forstandsøvelserne drives, regning av hovedet og en riktig indenadslæsning med større flid være lærerens formaal. Maatte denne skole værdigen kappes med broderskolen paa Strømsø i at svare til sin hensigt" (B 2, s.123).

I 1815 ble embedet som aftensangsprest nedlagt. I stedet ble fastsatt at skolens førstelærer skulle utføre en "uordineret" katekets forretninger ved kirken. Men han skulle få oppebære de inntekter ved bryllup m.v. som aftensangspresten hadde hatt. Førstelæreren skulle i tillegg ha en årslønn på 272 spd. av skolekassen + fri bolig i skolegården.

I 1825 ble stud. teol. Hans Nicolai Lange konstituert som førstelærer ved skolen. Etter anmodning fra direksjonen utarbeidde han forslag til ny plan for skolen. Planen ble vedtatt og approbert av stiftsdireksjonen den 21. desember 1831 og trådte i kraft fra 1. januar 1832.

Skolens navn var tidligere endret til Bragernes borgerskole, et navn den hadde til den i 1859 ble slått sammen med Drammens lærde og realskole.

Ifølge den nye planen skulle skolen "gi de drengebørn som opholder sig i eller ved Bragernes, og som ikke henhører til stadens almueskoler, undervisning i de almindelige kundskaber som er nødvendige for ethvert oplyst medlem av borgersamfundet" (B 2, s.123). Bare gutter kunne således opptas ved skolen, og det var en forutsetning at elevenes foreldre hadde råd til å betale for undervisningen.

Mens det i den tidligere realskole hadde vært stilt krav om en del forkunnskaper for opptak som elev, skulle nå elever helt fra 6-årsalder kunne opptas i en såkalt veksel-undervisningsklasse hvor det ble gitt forberedende undervisning i lesning, skrivning og regning. For å komme inn i neste klasse krevdes "at drengen fuldkommen kan læse indenad, skrive idetmindste bokstaver og være noget bekjendt med regning i de 4 species af ubenævnte tal".

Stiftsdireksjonen var skolens høyeste foresatte. Den skulle etter forslag fra inspeksjonen tilsette og avskjedige lærere. Men hvis førstelærerembedet ble kombinert med et "presteligt" embede, måtte kongen utnevne ham.

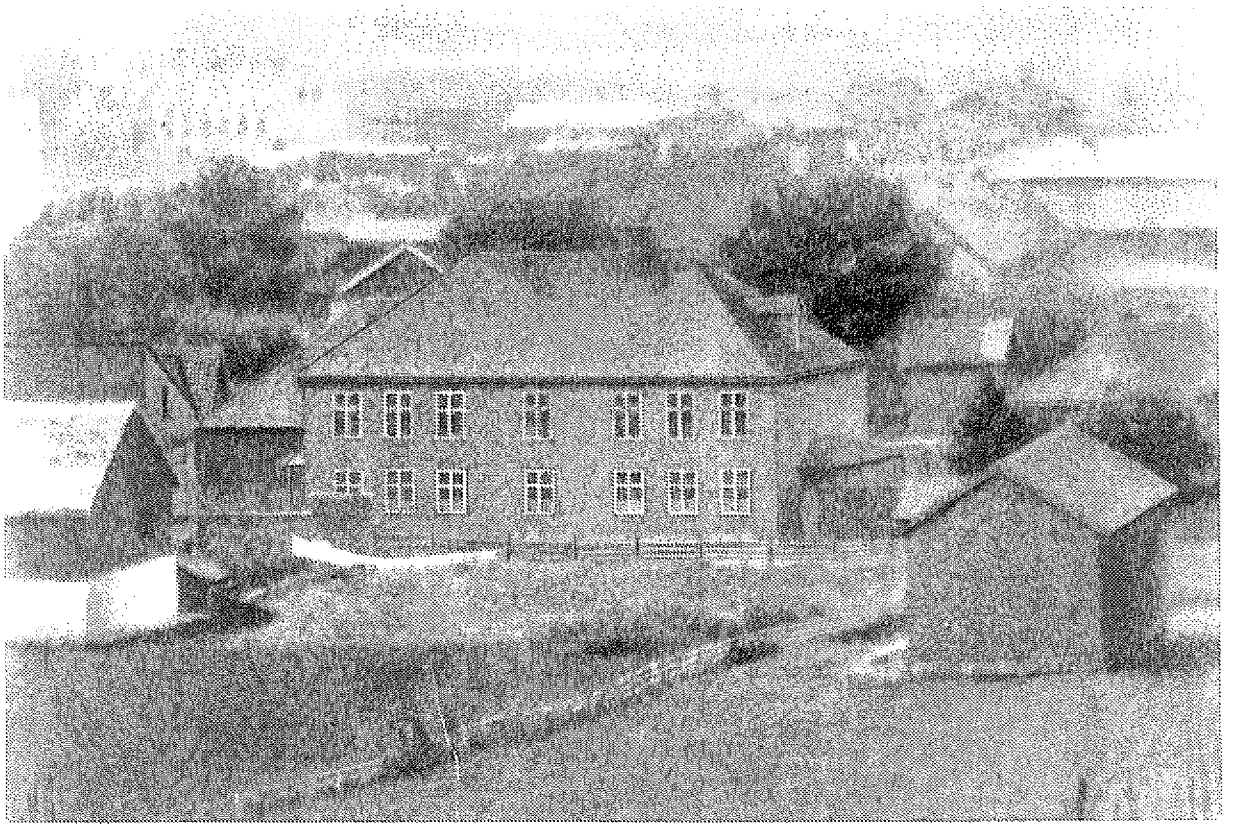

Bragernes borgerskole 1839-1859.
Foto lånt hos Drammens Museum.

Inpeksjonen ble tillagt større myndighet. Den skulle se til at skoleplanen m.v. ble overholdt. Førstelæreren var skolens styrer og de andre læreres foresatte. Han skulle ha det daglige tilsyn og "staar derfor især til ansvar for de forsømmelser og uordener som maatte indsnike sig".

Eksamen skulle holdes hvert år i juli. Elevene fikk karakterer for hvert fag og dessuten hovedkarakter. Feriene ble utvidet: tre uker juleferie, åtte dager påskeferie, fire dager pinseferie og tre uker sommerferie. Fra 1851 ble juleferien kortet ned til to uker og sommerferien utvidet til fire uker.

Fra 1839 fikk Bragernes borgerskole nytt skolehus som ble bygd i nærheten av kirken ved nåværende Gl. Kirkeplass 7 ("ved den nye veien til hospitalet").

I årene 1832-59 hadde Bragernes borgerskole til sammen 571 elever. Elevtallet var jevnt stigende, fra 21 som laveste til 102 som høyeste årlige antall elever. Klassetallet steg også, fra to i 1832 til seks i 1859. Fram til 1846 ble det gitt undervisning i latin til enkelte elever.

5.3.2 Strømsø realskole - borgerskole. Tangen borgerskole.

Ved reskript av 3. januar 1806 ble det fastsatt at "aftensangspresteembedet paa Strømsø skal indgaa, hvorimod det residerende kapellani til Strømsø og Bragernes menigheder skal vedvare og forenes med rectoratet ved den danske skole paa Strømsø". Det ble videre fastsatt at skolen skulle ha to lærere, inklusive den residerende kapellan som skulle være førstelærer. Skolen hadde lokaler i skolebygningen fra 1726, og der hadde førstelæreren sin bolig.

De første årene ser det ut til at skolen har arbeidd godt, jf. biskop Bechs sluttbemerkning i protokollen for Bragernes realskole i 1808: "Maatte denne skole værdigen kappes med broderskolen paa Strømsø i at svare til sin hensigt." Men fra 1814 gikk det nedover med skolen. Da ble det bestemt at den residerende kapellan skulle fritas for undervisning ved skolen. Skolen satt igjen med en "ustuderet" lærer, og det måtte nødvendigvis gå ut over undervisningstilbudet. Samtidig ble skolehuset overlatt kapellanen som embedsbolig. Skolen måtte ta til takke med et "mer end tarvelig rum" i fattigskolens gård. Et par år senere fikk riktignok skolen tilbake sitt lokale, men forholdene ellers var fortsatt utilfredsstillende.

Arbogården fra 1761

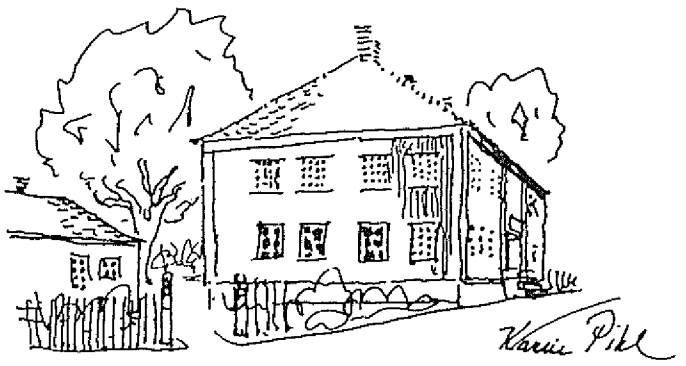

Strømsø og Tangen borgerskole 1843-60.

I 1835 vedtok skolens inpeksjon at planen for Bragernes borgerskole med "nødvendige" endringer skulle gjøres gjeldende for Strømsø borgerskole som navnet hadde vært i noen år. Det gamle skolehuset fra 1726 (vis a vis fattigskolen) ble i 1837 overtatt av kommunen og solgt i 1843. I stedet kjøpte kommunen kjøpmann Colletts gård (nå Mads Wiels plass) og innredet den til bruk for skolen.

Gården ble opprinnelig (1761) bygd av Johannes Arbo, som vi husker som regnskapsfører og kasserer ved Strømsø fattigskole fra 1761 til 1798 (jf. s.53).

Samme år (1843) ble borgerskolen på Tangen slått sammen med Strømsø borgerskole som nå fikk navnet Strømsø og Tangens borgerskole.

Det foreligger få opplysninger om borgerskolen på Tangen. Ifølge en beretning i Drammens Tidende 1828 (nr. 95) har den vært "forenet med fattigskolen under en lærer, der holder en substitut". I formannskapsinnstilling i 1837 om borgerskolebygningen på Strømsø nevnes at "saavel Bragernes som Tangens borgerskoles huse vedlikeholdes av byen".

Strømsø og Tangens borgerskole hadde i 1853 67 elever fordelt på tre klasser. Året etter ble klassetallet utvidet til fire.

I 1855 vedtok representantskapet at styrer og lærere ved Strømsø og Tangens borgerskole skulle ha samme lønn som styrer og lærere ved Bragernes borgerskole, nemlig 330 spd. + fri bolig og brensel for styrerne og 300 spd. for lærerne.

I 1859 ble Strømsø og Tangens borgerskole, i likhet med Bragernes borgerskole, slått sammen med Drammens lærde og realskole.

5.3.3 Drammens lærde skole - Drammens lærde og realskole.

I "Drammen 1811 -1911" har rektor M.Nygaard gitt en fyldig framstilling av Drammens lærde skoles historie fram til 1911 - og forøvrig også borgerskolenes historie - (B 2, s.114 ff.). Jeg tar her med et kort sammendrag av hans arbeid om den lærde skole (Jf. også B 9).

Ved privat initiativ ble det i begynnelsen av 1816 satt i gang en lærd skole i Drammen. Samme år ble det ved Kgl. resolusjon av 14. september bestemt at "en lærd skole skulde oprettes i Drammen." Ved starten bygde man på den private skole som var kommet i gang med 12 "disciple".

Den høytidelige innvielse av Drammens lærde skole fant sted den 19. august 1817. Skolen fikk lokaler i det tidligere rådhus for Strømsø, (Tollbugt. 42).

Skolen ble organisert som en fullstendig lærd skole i samsvar med forordning av 7. oktober 1809 om de lærde skoler i Danmark og Norge (C 12).

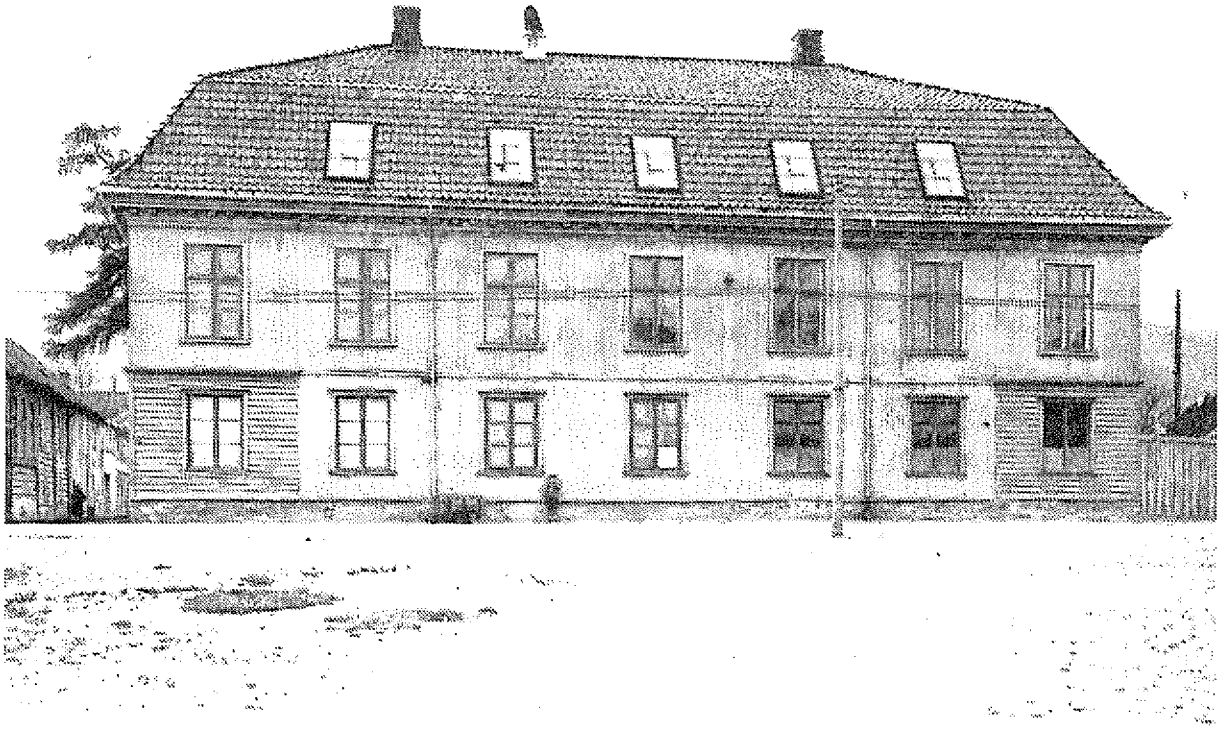

Drammens lærde skole - Drammens lærde og realskole 1816-1860,
Tollbugt. 42. Tidligere Strømsø rådhus.
Foto:H.C.Christoffersen.Enerett:Jo.Sellæg Arkiv.

Målet for skolen var å forberede for universitetsstudier, men det skulle også kunne gis undervisning for elever som ikke tok sikte på akademiske studier. Opptaksalder skulle være 10 år, og for opptak ble det krevd at elevene kunne lese dansk og latinsk skrift "med færdighet", og at de i regning var kjent med "de fire species". De klassiske språk var viktigste undervisningsemner.

Skolen hadde fra starten to klasser. I 1818 ble det opprettet en 3. og i 1819 en 4. klasse. Skolen hadde da nådd den oppbygning som man hadde regnet med fra starten av.

I 1819-20 var det 60 elever ved skolen, og i de påfølgende år økte elevtallet til det i 1823-24 var kommet opp i 85. I 1827 ble det imidlertid ved Kgl. resolusjon fastsatt maksimale rammer for elevtallet ved de offentlige skolene. For Drammens lærde skole ble maksimumstallet satt til 64. Men så begynte elevtallet å gå ned. I 1834 var det bare 29 elever ved skolen, og nedgangen fortsatte. Det førte naturligvis til sviktende inntekter ved skolen, og det gav grunn til bekymring, fordi skolepengene var eneste inntekt for skolen utenom statstilskuddet, Kirkedepartementet fant at det måtte overveies å forandre skolen fra lærd skole til middelskole. Det ville innebære sløyfing av de øverste klassene som gav studiekompetanse ved universitetet. Alternativt måtte statstilskuddet fastsettes til et bestemt beløp, og kommunen måtte garantere for resten. Ingen av alternativene vant gehør hos skolen og de kommunale myndigheter. I stedet valgte man med tillatelse fra departementet å sette i gang en

handelsklasse i tilknytning til den lærde skole. Den kom i gang i 1837 som et treårig kurs med fagene norsk, tysk, engelsk, fransk, handelslære, dobbelt bokholderi, merkantil korrespondanse m.v. For opptak i klassen krevdes gjennomgått den lærde skoles to nederste klasser, dog uten gresk og latin, men med "nogen kundskab" i engelsk.

Handelsklassen førte til økt tilgang på elever, I tiden 1837-45 lå det årlige elevtall mellom 40 og 70 med gjennomsnitt 50.

I 1822 dimitterte Drammens lærde skole første gang til universitetet, og i årene fram til 1846 ble det til sammen dimittert 108. Fra 1846 til 1859 ble det dimittert 40.

Fra 1846 hadde skolen navnet Drammens lærde og realskole.

5.3.4 Sammenslåing av de to borgerskolene og Drammens lærde og realskole.

Spørsmålet ble tatt opp allerede i 1847, da kirkedepartementet forhandlet med Drammen kommune om en omorganisering av den offentlige skolen. Formannskapet og inspeksjonen for de to borgerskolene vedtok den 21. mai 1847 en felles erklæring hvor det het at en kombinasjon av den lærde skole og borgerskolene "i almindelighet maatte være hensigtsmæssig", men man mente at omstendighetene i Drammen for tiden ikke tillot en sammenslåing av borgerskolene med den lærde skole.

Imidlertid utviklet forholdene seg snart slik at saken igjen ble tatt opp. Nye krav om bedre utstyr ved borgerskolene med hensyn til lokaler, kvalifiserte lærerkrefter m.v. aktualiserte spørsmålet om det var rimelig å ha to ensartede høyere skoler som kunne konkurrere med hverandre, samtidig som staten hadde en offentlig skole med en realskoleavdeling som konkurrerte med de to andre.

Formannskapet nedsatte så i juni 1855 en komite til å utrede saken.[4] Allerede i september samme år forelå innstillingen fra komiteen, som riktignok fant enkelte betenkeligheter ved å slå sammen de tre skolene. Men konklusjonen var likevel klar: En sammenslåing ville i økonomisk henseende være mest fordelaktig og ville dessuten medføre ikke uvesentlige pedagogiske fordeler. Sammenslåingen ville føre til større enhet og planmessighet i undervisningen. Skolen ville få et "fullstændigere" klassesystem enn hver av de tre skolene tidligere hadde hatt, "eller for fremtiden kunde haabe at faa, om de fremdeles skulde bestaa adskilte".

I desember 1855 vedtok så kommunestyret sammenslåingen av de tre skolene og vedtok samtidig at det i sentrum skulle bygges "de fornødne bygninger for den forenede skole".

Stortinget vedtok sammenslåingen av de tre skolene i oktober 1857, og ved Kgl. resolusjon

---

[4] Med i komiteen var rektor F.M.Olsen ved Drammens lærde og realskole, cand.teol.Th.A.Dop, bestyrer ved Bragernes borgerskole, cand.teol.C.Lexow, bestyrer ved Strømsø og Tangens borgerskole, licent.med.Blich og kjøpmann Joh.J.Schwartz.

i november s.å. ble det satt sluttstrek i saken.

Sammenslåingen ble satt i verk med virkning fra og med skoleåret 1859-60. Fram til nyttår 1861, da nytt skolebygg kunne tas i bruk, holdt skolen til i den lærde skoles gamle bygning (Tollbugt.42) og Strømsø allmueskoles tidligere lokale (Tollbugt.48). Allmueskolen fikk fra 1860 overta Strømsø borgerskoles lokaler (Collettgården).

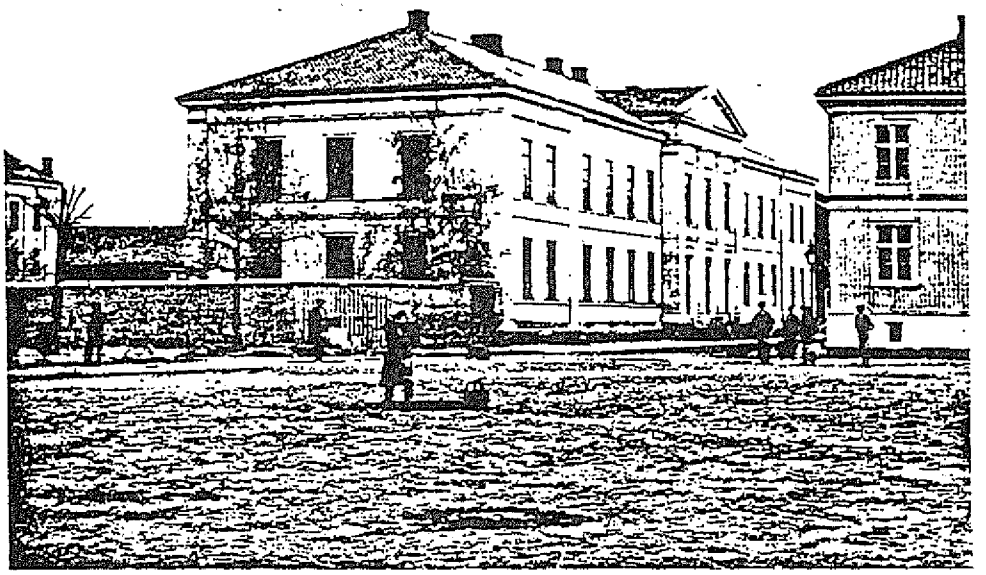

Drammens lærde og realskole. Nybygget fra 1860.
Etter B 9, s.62.

6. FRA ALLMUESKOLE TIL 7-ÅRIG FOLKESKOLE FOR ALLE. Ca. 1860 - ca.1930.

Skoletilbudet for barn fra fattige hjem endret seg lite i løpet av de første hundre årene etter forordningen av 1739. Men fra midten av 1800-tallet begynte skoleutviklingen å skyte fart i takt med samfunnsutviklingen ellers. Formannskapslovene av 1837 ble viktige pådrivere også i skolesammenheng. Deltaking i kommunalt styre stilte økte krav til kunnskapsnivå. Politiske aspekter kom også inn i bildet etter hvert som bredere lag av folket kom med i kommunal styring.

Etableringen av stiftsseminarer rundt i landet førte til en betydelig bedring av lærerutdanningen. Ifølge allmueskoleloven av 1827 skulle det i "Stiftsstæderne, eller paa andre passende Steder" opprettes "Læreanstalter, hvor der gives dem, der attraae at ansættes til Kirkesangere ved Hovedkirker, og til Lærere ved faste Skoler, en til deres Bestemmelse passende Dannelse" (C 14, § 8).

Det første stiftsseminar var allerede opprettet før loven av 1827 kom med sitt påbud: Trondarnes seminarium fra 1826, som i 1848 flyttet til Tromsø og fortsatt er i gang, nå under navnet Tromsø lærerhøyskole. I 1830-årene så fire nye stiftsseminarer dagens lys: Asker i 1834, Klæbu og Stord i 1838 og Holt i 1839.

Det første reglement for seminarutdanningen kom i 1837 (C 16) og hadde til "Hensigt at skaffe Eleverne grundig og klar Indsigt i de Læregjenstande, hvori de selv siden skulle undervise". Elevene skulle også gis "practisk Duelighed til at undervise og overhodet til at holde Skole samt til at forestaae Sangen i Kirken ...".

Læretiden var "høist to Aar".

I 1869 kom det nytt reglement for "Rigets Stiftsseminarier" (C 20) med en utvidelse av fagkretsen og strengere krav til "pensum". Det ble videre fastsatt at det skulle være øvingsskole ved hvert seminar. Læretiden ble fastsatt til to år.

Reglementet av 1869 strammet i vesentlig grad inn kravene til den som skulle bli lærer. Både loven av 1848 om allmueskolevesenet i kjøpstedene (C 17) og loven av 1860 om allmueskolevesenet på landet (C 18) krevde eksamen fra seminar for å bli tilsatt som enelærer eller førstelærer i byene eller som lærer ved en kretsskole på landet. Vilkårene skulle dermed være lagt til rette for en hevning av undervisningsnivået i allmueskolen.

Fra 1869 ble det gitt lovhjemmel for tilsetting av kvinnelige lærere i allmueskolen, og ved Kgl. resolusjon av 16.november 1871 ble det fastsatt reglement for "Lærerinde-Prøver" i to grader, høyere eller lavere grad.

Styrkingen av lærerutdanningen satte spor etter seg. Fra midtem av 1800-tallet markerte lærerne seg i stigende grad som yrkesgruppe. En rekke lærerforeninger ble stiftet. Skoleproblem og andre kulturspørsmål ble livlig debattert på møter og gjennom avisinnlegg. Fra 1852 kom "Den norske Folkeskole" ut med seminaristen Ole Vig som utgiver og redaktør. Navnet på skolebladet bar bud om at redaktøren hadde visjoner om en utvikling

av allmueskolen til en skole for alle barn, uansett sosial tilhørighet, en **folkets** skole.

K. B.

af Drammen ~~præstegjeld~~, født den 12te februar 1865
blev optagen paa skolelærerseminariet i Asker den 22de august
1884 og har efter 2 aars ophold ved anstalten under
kastet sig den anordnede afgangsprøve med hovedkarakter:

for den theoretiske prøve: Meget godt og godt (1,33)

for praktisk brugbarhed: Meget godt og godt (1,5)

Hans forhold har været meget godt

Det bemerkes, at han har god mun og sangstemm
og god ære for musi
at han
har nydt undervisning i orgelspil, at han har modtaget v
ledning i haveavlning.

Skolelærerseminariet i Asker den 12te juli 1887.

N. Aars

Ved afgangsprøven har
erholdt følgende specielle karakterer:

for kristendomskundskab ..... Meget godt og godt (1,5)
„ modersmaal ..... Meget godt (1)
„ regning med rumlære ..... Meget godt og godt (1,5
„ musiktheori med salmodikonspil ..... Meget godt (1)
„ geografi ..... Meget godt (1).
„ historie ..... Meget godt (1)
„ naturkundskab ..... Meget godt (1)
„ skrivning ..... Meget godt
„ tegning ..... Meget godt (1)
„ legems- og vaabenøvelser ..... Meget godt og godt (1,5)
„ opdragelses- og undervisningslære ..... Meget godt og godt (1,5)

Skolelærerseminariet i Asker den 12te juli 1887.

N. Aars.

Karakterskalaen for fagene var: Udmærket godt (1), Meget godt (2), Godt (3), Temmelig godt (4), Maadeligt (5), Slet (6). For å gå til eksamen måtte eleven ha

Vidnesbyrd om bestaaet lavere lærerprøve.

Johanne Jensen

af Kåfjord, født i Kåfjord den 15 juni 1859

har i [illegible] 18 95 reel Manuel seminarium

underkastet sig den ved lov af 14de juni 1890 anordnede

lavere lærerprøve

med saadant udfald:

Norsk stil af fortællende indhold	[illegible]
Norsk stil af beskrivende indhold	[illegible]
Regning og rumlære, skriftlig	meget godt
Kristendomskundskab	[illegible]
Norsk	meget godt
Historie	[illegible]
Geografi	meget godt
Naturkundskab	godt
Regning og rumlære, mundtlig	godt
Skrivning	temmelig godt
Frihaandstegning	godt
Haandarbeide	meget godt
Praktisk lærerdygtighed	meget godt

Manuel har [illegible] sangstemme og

[illegible] ære for musik, ingen færdighed i

spil, ingen færdighed i gymnastik samt ingen kyndighed

i havedyrkning.

Manuel den 15 juli 1895

J. Vogt

6.1 REFORMER GJENNOM LOVER OG FORORDNINGER.

I det hele ble det i andre halvdel av 1800-tallet gjort en betydelig innsats for å skape en bedre skole. Våre sentrale myndigheter la til rette det formelle grunnlaget gjennom lover og veiledende rundskriv, jf. C 18 f. Lokalt måtte skoleutbyggingen naturligvis finne sted innenfor de rammer som ble fastsatt sentralt. Iblant kunne det medføre komplikasjoner, fordi lokale utbyggingsplaner ble utsatt i påvente av lovendringer som lot vente på seg. Som vi senere skal se, fikk Drammen skolekommisjon oppleve det i 1870-80 årene i en for vår kommune vanskelig periode.

De skolepolitiske brytningene som fant sted sentralt, hadde nok ringvirkninger ute i de lokale skolemiljøene, men oftest i en mer avdempet form.

Det vil i vår sammenheng føre for langt å gjennomgå alle de lover og forskrifter som virket inn på vår lokale skoleutbygging. Vi nøyer oss med - nærmest i stikkords form - å nevne de viktigste lovendringer som fant sted fra midten av 1800-tallet og hadde konsekvenser for vårt distrikt.

Lov av 16. mai 1860 om Almueskolevæsenet paa Landet (C 18).

Loven reiste krav om fast skole i eget "dertil opført eller leiet hensigtsmæssigt Locale" i kretser hvor bostedene lå så nær sammen at minst 30 skolepliktige barn hver dag kunne søke samme skole. Likevel var det fortsatt mulighet for omgangskole i områder med spredt bebyggelse eller når andre hensyn gjorde skolehold i eget lokale utilrådelig.

Skolekommunen ble pålagt plikt til å sørge for "særegen Underviisning" for barn under 14 år som "findes saa forsømte, at de ikke hensigtsmæssigen kunne deltage i den almindelige Skole".

Loven inneholdt bestemmelser om egen skole ved "Værk, Brug, Fabrik eller andet saadant Anlæg, som almindeligviis holde 30 Arbeidere eller derover i stadig Virksomhed".

Overtilsynet med allmueskolevesenet skulle tilligge biskop og "en af Kongen ansat Skoledirecteur".

Lov av 17. juni 1869 om offentlige Skoler for den høiere Almendannelse (C 19).

Loven delte de "offentlige" skolene i middelskoler og gymnas, "Latingymnasier" og "Realgymnasier". Middelskolen skulle til vanlig være seksårig, men kunne kortes inn til tre år på steder hvor det var andre skoler som svarte til middelskolens lavere klasser. Til middelskolen kunne det knyttes en praktisk realklasse som skulle "udvide og videre bearbeide Middelskolens Undervisningsstof med særligt Hensyn til Uddannelse for praktiske Livsstillinger". Realklassen skulle i regelen være ettårig, men kunne utvides til to år.

For opptak i middelskolen krevdes til vanlig at eleven ikke var under 9 og ikke over 16 år. Eleven måtte bestå en opptaksprøve. For opptak i gymnaset krevdes bestått middelskoleeksamen.

En tilleggslov av samme dato som forannevnte lov fastsatte spesielle regler for kvinner som ville "underkaste sig Middelskolens Afgangsexamen", og fastsatte videre at Kongen kunne gi kommunale og private pikeskoler rett til "at afholde Afgangsexamen for Kvinder med samme Virkning som offentlige Middelskoler" under forutsetning av at "deres Virksomhed findes tilfredstillende".

Lovene av 26. juni 1889 om Folkeskolen i Kjøbstædene (C 22) og om Folkeskolen paa Landet (C 23).

Disse to lovene satte den formelle sluttstrek for allmueskolevesenet i Norge. Lovene bærer preg av politisk vilje til å skape større likhet mellom skoletilbudene i by og på land. En rekke bestemmelser fikk likelydende formuleringer. Men på enkelte områder stod praktiske vansker i veien for enslydende lovregler. Særlig gjaldt det spørsmål som hadde å gjøre med

skolens organisasjon og undervisningstidens lengde. Dette var spørsmål som vårt område var opptatt av på den tid lovene ble vedtatt. Byskoleloven fastsatte rammene for utbyggingen i daværende Drammen, og landsskoleloven for utbyggingen i Skoger. Hvordan dette slo ut, vil vi komme tilbake til i kapitlene om den lokale skoleutbyggingen.

Spørsmålet om overgangen fra folkeskolen til middelskolen ble viet særlig oppmerksomhet under lovarbeidet. Loven av 1869 om offentlige skoler for den høyere allmenndannelse la opp til seksårig middelskole for elever som var fylt 9 år, men med mulighet for avkorting av middelskolekurset på steder hvor det var skoler med klasser som svarte til middelskolens lavere klasser.

Den organisatoriske oppbyggingen av middelskolen aktualiserte spørsmålet om å styrke de tre laveste klassetrinnene i folkeskolen med sikte på overgangen til den seksårige middelskolen. Sterke krefter gikk imidlertid inn for å utsette overgangen til middelskolen til etter fem års folkeskole. Særlig for byene ble dette vurdert som svært viktig. Det førte til en ulik organisasjonsmodell for by- og landsfolkeskole:

Byskoleloven foreskrev en inndeling av folkeskolen i tre avdelinger:

- Første avdeling for barn fra 7 - 10 år.
- Andre avdeling for barn fra 10 - 12 år.
- Tredie avdeling for barn fra 12 - 14 år.

Landsskoleloven fastsatte en inndeling av folkeskolen i to avdelinger:

- Første avdeling for barn fra 7 - 10 år.
- Andre avdeling for barn fra 10 - 14 år.

Undervisningstimetallet ble satt betydelig høyere i byskolen enn i landskolen, og det ble i det hele temmelig stor forskjell mellom by og land når det gjaldt undervisningen. Selv med maksimalt årstimetall etter landsskoleloven nådde en ikke opp i minstetimetallet etter byskoleloven.

Byskoleloven av 1889 fastsatte at alle lærerne i kjøpstadens folkeskoler skulle danne et **skoleråd** og hjemlet videre adgang til å opprette stilling for **skoleinspektør** som administrativ leder av skolevesenet i kjøpstaden. Det kunne videre dannes **lærerråd** ved hver skole. Landsskoleloven av 1889 hadde ingen bestemmelser om skoleråd eller lærerråd, men fastsatte at samtlige lærere i herredet skulle ha møte sammen med skolestyret to ganger årlig for å drøfte skolesaker.

Begge lover fastsatte at det skulle være et **skolestyre** i kommunen. Skolekommisjonen ble dermed avløst. Skoledirektøren fikk etter lovene av 1889 også overtilsyn med kjøpstedenes folkeskoler.

Folkeskolelovene av 1889 ble i de påfølgende årene gjentagne ganger revidert, dels ved tilleggslover, dels ved endringer. Ifølge Dokka (B 8, s.90) var det nesten ingen lovparagrafer igjen med de opprinnelige formuleringene da nye lover kom i 1936. Landsskolen hadde da fått 22 endringslover og byskolen 17.

Lov av 27. juli 1896 om høiere Almenskoler med endringer av 6. august 1897 (C 26) fastsatte at middelskolen ikke måtte "indrettes med Kursus, som er over 4 Aar". Det innebar overgang fra folkeskolen etter 5. klassetrinn, noe som også ble slått fast i reglene

for opptak (§ 20).

6.2 FRAM MOT 7-ÅRIG ENHETSSKOLE.

Loven av 1896 om høyere allmennskoler la opp til en skoleordning med 5-årig folkeskole + 4-årig middelskole som det vanlige. Det var en skoleordning som var i bra samsvar med byskoleloven av 1889 med sin inndeling av folkeskolen i tre avdelinger, for barn i alderen 7-10 år, 10-12 år og 12-14 år. Svakheten med overgangsordningen sett fra byskolens synsvinkel, var at et stigende antall elever forlot folkeskolen etter gjennomgått 5. klasse. 6. og 7. klassetrinn ble "tappet" for de mest ressurssterke elevene som gjerne gikk over til middelskolen.

Saken hadde en klar økonomisk side. Middelskolen var en betalingsskole. Familier med svak økonomi hadde ikke råd til å la barna gå på middelskolen, og særlig ikke siden dette ville medføre en forlengelse av skolegangen med to år utover de obligatoriske sju år. Arbeidsfolk flest så nok sju års skolegang som tilstrekkelig grunnlag for overgangen til arbeidslivet. Saken fikk dermed også en sosial side: Barn fra arbeiderklassen gikk sju år i folkeskolen, mens folk "med god råd" tok sine barn ut av folkeskolen etter fem år og satte dem inn i middelskolen.

Problemet var stort sett et byproblem. På landet var det forholdsvis få elever som gikk over til middelskolen etter fem år i folkeskolen, fordi det sjelden var middelskole i nærheten. De aller fleste elevene på landet fullførte derfor den sjuårige folkeskolen på sitt hjemsted.

Folkeskolen, og kanskje i enda større grad den tidligere allmueskolen møtte særlig i byene en annen konkurrent: de private skolene som også var betalingsskoler. Helt fra 1600-tallet og til et stykke ut på 1900-tallet var de i virksomhet, til å begynne med oftest som små skoler med en skoleholder som tok imot elever mot betaling. Fra midten av 1800-tallet utviklet enkelte av skolene seg til å bli fullt konkurransedyktig med kommunale og offentlige skoler. Særlig pikeskolene vant terreng på grunn av at borgerskolene og senere de offentlige middelskolene bare tok opp gutter som elever. Fra 1869 kunne de private middelskolene få eksamensrett, og det ble naturligvis betraktet som et kvalitetsstempel.

De private skolene hadde som regel sine egne forskoler, men de tok også imot elever som hadde gått sine første år i kommunal allmueskole, senere folkeskole.

Folkeskolen i byene var derfor omkring århundreskiftet så langt fra hele folkets skole.

Tanken å skape en 7-årig folkeskole for alle ble etter hvert et politisk hett tema. Arbeiderpartiet var først ute med utvetydige programerklæringer (B 8, s.114). I partiets valgprogram i 1900 ble det gitt uttrykk for at folkeskolen måtte bli "eneste barneskole for barn av alle samfunnsklasser". Det betydde i realiteten en 7-årig obligatorisk skole for alle barn i alderen 7-14 år. I 1909 kom en ny programpost om at videregående skoler måtte bygge på "øverste folkeskoleklasse".

Arbeiderpartiet stod ikke alene med sitt standpunkt. I 1911 ble det nedsatt en komite for å utrede spørsmålet om en "nærmere tilknytning mellem folkeskolen og den høiere skole". Enhetsskolekomiteen, som den gikk under navn av, hadde åtte medlemmer med rektor Carl Geelmuyden, Venstre, som formann. Ellers hadde den representanter for Høire og

Arbeiderdemokratene, samt en representant for de kvinnelige bylærerne. Arbeiderpartiet var ikke representert. (Blant medlemmene i Enhetsskolekomiteen finner vi Sven Svensen som senere ble skoleinspektør i Drammen og tjenestegjorde her i årene 1918-1934).

Frk. Emilie Hollers Pigeskole. Fra begynnelsen av 1890-årene.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Komiteen la fram sin innstilling i 1913. Etter at innstillingen hadde vært ute på høring, la komiteen i 1915 fram en tilleggsinnstilling med avsluttende merknader. Dokka (B 8, s.115 ff) gir en sammenfattende omtale av Enhetsskolekomiteens innstilling. Her tas med konklusjonene:

- Flertallet i komiteen anbefalte 7+2, dvs. sjuårig folkeskole + toårig middelskole. Forutsetningen var konkrete styrkingstiltak i folkeskolen, bl.a. innføring av fremmedspråkundervisning, samordning av undervisningplaner og timefordelingstabeller, avgangseksamen gjennomført etter fastsatte regler og skriftlig eksamen i norsk, regning og fremmedspråk med felles oppgaver og felles sensur for større eller mindre felleskretser.

- Flertallet delte seg i spørsmålet om fristen for overgang til en ordning med 7+2. To av medlemmene mente at fristen kunne gjøres kort, bl.a. ved å forby private skoler som konkurrerte med folkeskolen og ved å gi statsstøtte bare til toårige middelskoler.

Andre medlemmer av komiteen stilte seg mer tvilende til en rask gjennomføring av 7+2, og mente denne ordning bare kunne betraktes som et alternativ ved siden av andre ordninger på "dertil egnede skoler".

- Ett medlem tok avstand fra 7+2. Ordningen ville svekke middelskolen og skade folkeskolen fordi det ville bli tatt mer hensyn til det mindretallet av folkeskoleelever som skulle fortsette skolegangen ved overgang til middelskolen enn til det flertallet av elever som skulle ut i det praktiske liv etter avsluttet sjuårig folkeskole.

Innstillingen fra Enhetsskolekomiteen fikk hard kritikk. Mange fryktet for en nivåsenkning i middelskolen fordi styrkingstiltakene i folkeskolen ikke ville strekke til.

En særlig interessant uttalelse ble lagt fram av ekspedisjonssjef, tidligere statsråd, K.J.Hougen (B 8, s.120). Han gikk inn for en differensiert enhetsskole ved innføring av obligatoriske og valgfrie fag, engelsk som frivillig fag fra 5. klassetrinn og tysk, matematikk og praktiske fag, spesielt for jenter, på de neste klassetrinnene. Undervisningen i krevende bokfag skulle stå åpen bare for elever som skolen vurderte som spesielt kvalifiserte.

Spørsmålet om 7-årig folkeskole for alle ble løst ved vedtak i Stortinget i 1920. Men før det skjedde, hadde en ordning med middelskole bygd på 7-årig folkeskole vært under utprøving i flere år (B 8, s.120). Først ute var Kristiania som i 1901 satte i gang en kommunal 3-årig middelskole bygd på 7-årig folkeskole med forberedende middelskole-undervisning de siste årene. Mønsteret var således 7+3.

Andre byer fulgte etter og med samme mønster, bl.a. Drammen (fra 1916). Fram til 1920 var det kommet i gang 23 3-årige kommunale middelskoler som bygde på 7-årig folkeskole.

Stortinget behandlet saken i forbindelse med budsjettinnstillingen fra Kirkekomiteen i 1919. Komiteen fremmet forslag om

- oppnevning av en stor skolekommisjon som skulle ha hele skoleverket som saksområde med utgangspunkt i at all videregående undervisning skulle bygge på fullført 7-årig folkeskole,

- en henstilling til regjeringen om snarest mulig å legge fram forslag om en slik ordning av middelskolen at den ble bygd på avsluttet folkeskole.

Begge forslag ble vedtatt av Stortinget, det første enstemmig, det andre med solid flertall.

I 1920 la så regjeringen fram en proposisjon om at "den statsunderstøttede middelskole" fra 1921-22 skulle bygge på avsluttet folkeskole. I proposisjonen ble det ikke tatt stilling til mønsteret 7+2 eller 7+3.

Stortinget sluttet seg til proposisjonen med stemmetallet 66 - 48. 7-årig folkeskole for alle, 7-årig ENHETSSKOLE, var vedtatt.

Det tok noen år før den 7-årige enhetsskolen var gjennomført i alle kommuner. Enkelte skoler holdt det gående uten statstilskott til et stykke ut i 1930-årene.

6.3 SKOLEUTBYGGINGEN I DRAMMENSOMRÅDET CA. 1860 - 1930.

Oversikten i kapittel 5.2.7 om skolesituasjonen i Drammen og Skoger omkring 1850 gir et noe dystert bilde av forholdene ved allmueskolene våre i midten av forrige århundre. Økende elevtall, særlig i Drammen, førte til en prekær mangel på skolerom. Elevtallet pr. lærer var uforsvarlig høyt. Ifølge allmueskoleloven av 1848 skulle det ikke undervises mer enn 60 barn i en gruppe under en lærer, riktignok med adgang til å øke elevtallet "under særegne Omstændigheder". Inndeling i klasser skjedde vanligvis etter kunnskapsnivå. I en klasse med ca. 60 elever kunne alderen variere fra "nybegynnere" på 7 år til elever som nærmet seg konfirmasjonsalderen, men ikke hadde fått med seg de nødvendige kunnskaper i kristendomskunnskap og lesning. Undervisningsmateriell var mangelvare. Det sier seg selv at utbyttet av skolegangen under slike forhold måtte bli heller magert for mange elever. Ujevn skolegang gjorde ikke situasjonen bedre. Skoleforsømmelser var i allmueskolene et påtrengende problem.

I det hele var skolesituasjonen for elever i skolepliktig alder temmelig uryddig i Drammen, som i andre byer, omkring midten av 1800-tallet. Allmueskolen var friskole, dvs. åpen for alle barn i skolepliktig alder uten at det ble krevd skolepenger av elevene. Storparten av de skolepliktige elevene gikk til allmueskolen, men en del barn som i førskolealder var blitt plassert i barneasylene, fikk undervisning der i enkelte tilfelle helt til 10-årsalderen. Et betydelig antall elever gikk i betalingsskoler, enten på Drammens lærde og realskole og på borgerskolene (som fra 1859 ble slått sammen med Drammen lærde og realskole), eller de gikk på private skoler. Det skulle ta mange år før alle skolepliktige elever i et distrikt i Drammen fant veien til samme skole.

I Skoger var skolesituasjonen mer oversiktlig. Allmueskolene hadde helt fra starten av vært eneste skole i de enkelte skoledistriktene. Forholdsvis få barn i distriktene søkte andre undervisningstilbud. Elevtallsutviklingen i skolene lot seg derfor beregne med større sikkerhet.

Utbyggingen av allmue-/folkeskoler i Drammen og Skoger utviklet seg noe forskjellig på grunn av lokale forhold, men også fordi lovverket for by og land var ulikt. I det etterfølgende skal vi derfor følge skoleutviklingen i de to daværende kommuner hver for seg. Som et eget underkapittel tar vi også med skoleutviklingen på Åssiden, som riktignok hørte til Lier kommune, men skolemessig hadde tradisjonell tilknytning til Bragernes og fra 1951 ble innlemmet i Drammen.

6.3.1 Drammen.

I samsvar med allmueskoleloven av 1848 fikk Drammen sin allmueskolekommisjon med ansvar for alle kjøpstadens allmueskoler istedenfor de tidligere "inspeksjoner" ved hver skole. Skolekommisjonen trådte i virksomhet fra først på nyåret 1849, og gikk fra starten aktivt inn for å skape en bedre skole. Allerede i første møte, den 25. januar 1849, ble det fattet vedtak om at rettskrivning og stiløvelser måtte komme med i undervisningen "saavidt det lader sig gjøre". Spørsmålet om å bedre skolesøkningen ble tatt alvorlig. Lærerne fikk pålegg om å levere lister over "forsømmelige" barn hvert halvår. De første listene omfattet første halvår 1850, og i skolekommisjonens augustmøte samme år ble det ilagt 12 bøter

fra 24 sk. til ½ spd. I samme møte ble det rettet en henstilling til fattigkommisjonen om å "udsætte" seks barn og forsyne 24 barn med klær. I senere møter var tilsvarende saker gjengangere. Å "udsætte" barn innebar bortsetting til andre familier, oftest utenbys, med skolegang på det nye stedet.

Behov for mer skolerom.

Skolekommisjonen ble tidlig klar over at en bedring av skoleromssituasjonen var nødvendig hvis en skulle holde seg innenfor lovens krav om maksimum 60 elever i hver undervisningsgruppe under en lærer. Det måtte opprettes flere klasser, og det førte til behov for flere lærere og flere klasserom.

Til å utrede dette sakskomplekset nedsatte skolekommisjonen en komite med tre medlemmer: Kateket Dop og cand.teol Lexow, som var styrere ved de to borgerskolene, og kjøpmann Joh.J.Schwartz, som var medlem av formannskapet. Komiteen la fram sin innstilling den 27. desember 1856 og konkluderte med et forslag om at byens fem allmueskoler skulle slås sammen til to skoler:

- Bragernes allmueskole, som skulle komme istedenfor Landfaldøen (Gropa), Mellem-Bragernes (ovenfor Torvet) og Bragerøen skoler.

- Strømsø og Tangens allmueskole, istedenfor Strømsø (Tollbugt.48) og Tangen (lokale ved kirken) skoler.

Hver av de to skolene skulle ha to avdelinger, en lavere og en høyere med tilsammen seks oppadstigende klasser (6. klasse skulle omfatte 6. og 7. klassetrinn) og en klasse "for forsømte og forsømmelige Børn". Siste del av forslaget er ganske bemerkelsesverdig, fordi særskilt undervisning var helt uvanlig på den tid innstillingen ble lagt fram, jf. s.110.

Alle klasser skulle være friklasser (uten skolepenger). Men ved siden av høyere avdelings friklasser, skulle det etter komiteens forslag opprettes "Betalingsklasser med en videregaaende Undervisning". Skolepengene foreslo komiteen fastsatt til 24 sk. pr. måned i første og 36 sk. pr. måned i andre betalingsklasse.

Med bare to allmueskoler i kjøpstaden ville skoleveien bli lang for barn fra "Byens Ydrekanter". Komiteen foreslo derfor at barn ved "Bragernæs og Tangens Asyler" skulle få sin undervisning der til fylte åtte år.

Allmueskolene skulle gi daglig undervisning med 24 timer pr. uke i 1. og 2. klasse, 18 timer i 3. og 4. klasse og 12 timer pr. uke i 5. og 6. klasse. Betalingsklassene skulle ha 24 timer pr. uke.

Komiteinnstillingen ble tiltrådt av skolekommisjonen, men formannskapet utsatte i første omgang behandlingen av saken fordi en ønsket å få avklart romsituasjonen i forbindelse med sammenslåingen av borgerskolene og Drammens lærde og realskole. Sammenslåingen var vedtatt av "Representantskabet" (kommunestyret) allerede i desember 1855, men måtte forelegges for Stortinget som vedtok sammenslåingen i 1857.

17. november 1858 ble så komiteinnstillingen vedtatt av representantskapet. Samtidig ble

det bevilget midler til deling av 5. og 6. klassene i allmueskolen etter kjønn, og det ble videre vedtatt å gi "en litt fyldigere" undervisning i morsmål, historie og geografi i øverste avdelings friklasser. Dette foregikk samtidig med at ca. 27 000 spd. var bevilget til oppføring av ny skolebygning for Drammens lærde og realskole (Ferdig ved juletider 1860. Innviet 9. januar 1861). Kjøpstaden hadde tydeligvis både vilje og økonomisk evne til å satse på skolen.

Allmueskolene fikk fra 1860 overta lokalene etter de to borgerskolene, Bragernes allmueskole fikk skoleanlegget fra 1839 ved nåværende Hauges gate/Gamle Kirkeplass, og Strømsø og Tangens allmueskole fikk overta Arbo/Collettgården fra 1761 (nå Mads Wiels plass). Omorganiseringen av de tidligere fem allmueskolene til to ble først satt i verk fra april 1860 ved begynnelsen av nytt skoleår (Skoleåret for allmueskolen var på den tid 1. mai - 30. april).

Ved de to "nye" allmueskolene ble det opprettet stillinger for "bestyrere". Tidligere førstelærer ved Landfaldøen skole, Nils Haagensen, ble tilsatt som styrer ved Bragernes allmueskole. Han tjenestegjorde i stillingen til sin død i 1888. Tidligere førstelærer ved Strømsø skole, Hans Haugnæs, ble styrer ved Strømsø og Tangens allmueskole og tjenestegjorde til sin død i 1872.

Nils Haagensen
Styrer ved Bragernes
allmueskole 1860-1888

Hans Haugnæs
Styrer ved Strømsø og
Tangens allmueskole 1860-1872

Etter omorganiseringen i 1860 var det ved Bragernes allmueskole styrer + 6 lærere og ved Strømsø og Tangens allmueskole styrer + 5 lærere. Undervisningstimetallet for lærerne ble satt opp fra 33 til 36 timer pr. uke. Årslønna var 300 spd. for styrerne, to lærere hadde 250 spd., fem lærere 200 og fire lærere 150 spd.

Bragernes allmueskole hadde i 1860 619 elever, og Strømsø og Tangens allmueskole hadde 490 elever. Elevtallet pr. lærer var fortsatt høyt. Gjennomsnitt 85,3.

Ny økning i skoleromsbehovet.

Omorganiseringen av allmueskolevesenet førte til en påtakelig stigning i elevtallet ved de to skolene. Det medførte behov for flere undervisningsrom. Representantskapet bevilget den 30. mai 1865 4 000 spd. til utvidelse av Bragernes allmueskole med et nybygg og 6 300 spd. til ombygging av Strømsø og Tangens allmueskole. På Bragernes ble byggearbeidene omgående satt i gang. Men på Strømsø ble ombyggingen utsatt fordi sterke krefter gikk inn for å reise en ny skolebygning "ved Indmundingen af den nye Vei gjennem Kobbervigdalen". Allmueskolebygningen på Mads Wiels plass var opprinnelig oppført som herskapsgård. Ombyggingen ville bli så kostbar, ble det hevdet, at man heller burde legge pengene i et nytt skoleanlegg.

Nybygg for skolen ble kostnadsberegnet til 10 450 spd. + 625 spd. til tomt som grosserer Solberg tilbød på Rundtom. Representantskapet vedtok byggeplanene i møte den 11. januar 1866. Men da vedtaket ikke ble fattet med kvalifisert flertall, måtte saken opp til annen gangs behandling, og da ble resultatet at det eksisterende skoleanlegget skulle ombygges i samsvar med vedtaket av 30. mai 1865. Før ombyggingsarbeidene ble satt i gang, ble imidlertid Bragernes rammet av katastrofen: Storbrannen 11. og 12. juli 1866 slukte størstedelen av tettbebyggelsen, inklusive Bragernes allmueskole og den påbegynte nye skolebygningen.

Formannskapet nedsatte omgående en komite for "at afgive Indstilling angaaende Gjenopførelsen af samtlige nedbrændte offentlige Bygninger".

Utredninger og drøftinger gjennom ca. 25 år.

Nå begynte en utredningsperiode som resulterte i en rekke innstillinger og betenkninger om ordningen av skolevesenet, forslag som i tur og orden ble behandlet av de kommunale organer med vedtak om avvisning, utsettelse eller nye utredninger. De synlige resultat kom først i 1893 med ferdigstillelsen av Bragernes og Strømsø skoler. Vi skal følge byggesaken gjennom de bortimot kvarthundre år som gikk med, men må natuligvis nøye oss med et utvalg av de viktigste utredninger og innstillinger.

Innstillingen fra komiteen av 1866 forelå den 9. april 1867. Spørsmålet om utvidelse av bygrensene var på denne tid under utredning (Utvidelsen ble gjennomført fra 1870). Komiteen påpekte at byutvidelsen ville medføre økning i elevtall. Det ville sprenge tidligere skolebyggplaner. Komiteen konkluderte derfor med å foreslå nybygg både for Bragernes og Strømsø, hver beregnet til 19 000 spd.

Dette fant representantskapet ikke mulighet for å gjennomføre. Økonomien strakk ikke til. Byggeplanene måtte utstå. I stedet fikk Strømsø og Tangens allmueskole overta den gamle "latinskolebygningen" (Tollbugt.42). Til Bragernes allmueskole ble kjøpt "Enkefru Nickelsens forrige Gaard paa Bragernæs" (Losjeplassen). Disse disposisjonene vedtok representantskapet "som midlertidige Løsninger" i møte den 27. august 1867.

Romsituasjonen for de to allmueskolene var på langt nær løst ved representantskapets vedtak i 1867. Særlig etter byutvidelsen i 1870 økte elevtallet sterkt på begge sider av elva. Bragernes allmueskole hadde ved begynnelsen av skoleåret 1868/69 823 elever. Ved

begynnelsen av skoleåret 1875/76 var elevtallet steget til 1177. De tilsvarende tallene på Strømsø var 682 og 1003. Begge skoler måtte ta i bruk hvert eneste rom som det var mulig å "presse" klasser inn i. Hver av skolene hadde til disposisjon for undervisning 11 rom med et rominnhold som var helt nede i 63 kubikkfot pr. elev ved begynnelsen av skoleåret 1875/76. I departementets veiledning av 1863 om "Opførelse af Almueskolebygninger i Landdistriktene" ble det hevdet at klasserommet burde ha så stort rominnhold at det sikret hver elev minst 100 kubikkfot luft. dvs. ca. 3 m^3. I departementets rundskriv av 1886 om "hygieniske hensyn ved skolebygningers opførelse" ble luftkuben pr. elev anbefalt økt til bortimot det dobbelte (200 kubikkfot eller ca. 5 m^3). Bare ett av de til sammen 22 undervisningsrommene ved de to skolene hadde så høy luftkube pr elev, mens de øvrige lå mellom 63 og 96 kubikkfot pr. elev. De fleste rommene hadde for liten takhøyde. Lysforholdene var utilfredsstillende. Ventilasjonen var stort sett meget dårlig. Flere av rommene ved Strømsø allmueskole hadde ikke fri adkomst til gang.

De fleste undervisningsrom måtte hver dag brukes av tre klasser med til sammen 10 timer pr. dag (fra kl. 0800 til kl. 1800). Med et elevtall pr. klasse som i enkelte tilfelle var oppe i 70, måtte skolesituasjonen, selv etter datidens mål, betegnes som helt uforsvarlig.

Nye utredninger ser dagens lys.

Den 23. juni 1875 nedsatte skolekommisjonen en komite med tre medlemmer (T.C.Bang, Joh.J.Schwartz, K.Spenning) "for at tage under Overveielse, hvad der bør foretages med Hensyn til Byens Almueskolevæsens Ordning, og at komme med Forslag desangaaende".

Komiteen la den 24. mai 1876 fram en omfattende utredning hvor den drøftet en rekke spørsmål av betydning for skolen, som elevtallet i klassene, undervisningstimetallet, deling av klassene etter kjønn, organisering av skolen i tre avdelinger, slik som det var foreslått i et utkast til ny skolelov, utvidelse av fagkretsen, hygieniske forhold ved bygging av skoler m.v. Komiteen tok også opp "Spørsmaalet om, hvorvidt ikke Forholdene hos os nu have antaget en saadan Størrelse, at der bør skrides til Ansættelse af en sagkyndig Leder af vor Bys samlede Almueskolevæsen". Komiteen gikk sterkt inn for at det snarest mulig måtte tilsettes skoleinspektør.

Komiteen påpekte at en utvidelse av undervisningstimetallet og en reduksjon av elevtallet i klassene ville øke lærerbehovet. Man burde da "tage under Overveielse, hvorvidt man ikke under den fremtidige Ordning af vort Almuskolevæsen kan og bør i større Udstrækning end hidtil anvende Lærerinder ved Almuskolen istedenfor Lærere".

Den første kvinnelige lærer var blitt tilsatt i Drammen i 1862. En tilleggslov av 23. mai 1869 gav hjemmel for tilsetting av kvinnelige lærere på allmueskolens lavere trinn og i jenteklasser i øverste avdeling, avhengig av om lærerinnen hadde lavere eller høyere lærerprøve. Før lovhjemmelen kom, var det i Drammen tilsatt fire kvinnelige lærere. Fra 1869 ble undervisningstiden satt til 36 timer pr. uke som for mannlige lærere (Undervisningstiden ble i 1884 satt ned til 30 og i 1892 til 27 timer pr. uke). Årslønna var i 1862 60 spd., men ble i 1869 satt opp til 120 spd. Det var imidlertid under halvparten av det som mannlige lærere i høyeste lønnsgruppe oppebar.

Når komiteen ønsket vurdert spørsmålet om tilsetting av kvinnelige istedenfor mannlige lærere, skjedde nok det ut fra økonomiske betraktninger, men også ut fra den oppfatning

at kvinnelige lærere var best skikket til å ta seg av elevenes oppdragelse. Særlig på de laveste klassetrinnene burde det etter komiteens oppfatning legges "fuldt saa megen Vegt paa Almuskolens opdragende som paa dens belærende Indflydelse ..... Børneopdragelsen falder i det Hele lettere og naturligere for Kvinden, end for Manden". Særlig når det gjelder "Vækkelse af Sands hos Børnene for Orden, Renlighed og tækkelig Opførsel", finner komiteen grunn til å vente seg "ulige større Virkninger af Lærerinders Befatning med Børnene end af Læreres".

Tallet på kvinnelige lærere hadde allerede steget sterkt fra 1869 og til komiteen la fram sin innstilling. I skoleåret 1875/76 var det ved de to allmueskolene tilsatt til sammen 32 lærere (inklusive styrerne), hvorav 14 kvinnelige lærere, medregnet lærerne ved handgjerningsskolene. Komiteen ønsket at det skulle tilsettes kvinnelige lærere i alle nye lærerposter.

Komiteen drøftet inngående mulighetene for å dekke arealbehovet og la fram to alternativ:

- to skoler, en på hver side av elva,
- tre skoler, to på Bragernessiden og en på Strømsø. Øvre del av Strømsøsiden og øvre del av Bragernessiden skulle etter dette alternativ danne en skolekrets.

For begge alternativ la komiteen fram oversikter over elevfordelingen mellom skolene, lærerbehov ved hver skole og overslag over lønnsutgiftene, samt tegninger og omkostningsoverslag for nybygg og ombygging av skolene. Styrerne ved Bragernes og Strømsø og Tangens allmueskoler arbeidde ut statistiske oppgaver over elevtall og lærertimetall, samt beregninger over luftkubus pr. elev for hvert undervisningsrom, og stadsingeniøren utførte bygningstekniske og økonomiske beregninger for de forskjellige alternativene.

I det hele virker komiteinnstillingen solid og godt gjennomarbeidd, særlig i betraktning av den forholdsvis snevre tidsramme for komiteens arbeid.

Komiteen konkluderte med følgende:

I Henhold til det Anførte indstille vi til Almuskolekommissionen at foreslaa af Kommunebestyrelsen afgivet følgende

Beslutninger:

1.Paa Hamborg-Strøms Grund nedenfor Strømsgaden opføres en treetages Almuskolebygning for øvre Bragernæs og Dele af det nuværende Strømsø Skoledistrikt i det væsentlige overenstemmende med vedlagte af Stadsingeniør Heyerdahl udarbeidede Tegninger, betegnet Almueskole No. 2 a, beregnet med Tillæg af Gynmastiklokaler, Priveter, Vand, Gas, Indhegning m.m. at ville koste omkring 26,400 Spd.

2.Af Eieren af Gaarden Kobbervig indkjøbes den fornødne Grund ved den vestlandske Hovedveis Indmunding i Byen ved Rundtom. Paa samme opføres Almuskolebygning med Gymnastiklokale m.m. efter samme Tegninger som forannævnt, beregnet at ville koste omtrent 25,900 Spd.

3.Bragernæs nuværende Almuskolebygning ombygges overensstemmende med det af Stadsingeniør Heyerdahl udarbeidede Udkast, der gaar ud paa Tilveiebringelse af 14 Skoleværelser og Opførelsen af særskilt Gymnastikbygning, beregnet til en Udgift af 11,700 Spd., dog saaledes at Gymnastiklokalet opføres langs Grundens østlige Side, I Eiendommen bliver at indlemme den forhenværende Gangvei, kaldet Svanegangen.

4.De forskjellige Skoledistrikters Grændser blive til enhver Tid at bestemme af

Almuskolekommissionen;

5. *der ansættes en Inspektør for Byens Almuskolevæsen med aarlig Løn af 800 Spd. med Stigning efter Tjenestetid, foruden frit Kontor og enten fri Bolig eller i Mangel heraf en passende Husleiegodtgjørelse, samt med tre Maaneders gjensidig Opsigelsestid.*

Skoleinspektøren, der ansættes af Magistrat og Formandskab, efterat Almuskolekommissionens Erklæring er indhentet, har at rette sog efter den Instrux, som Almuskolekommissionen med Approbation af Magistrat og Formandskab giver;

6. *fra den Tid det, efterat tilstrækkelige Skolelokaler ere tilveiebragte, af Almuskolekommissionen nærmere bestemmes, blive Undervisningstimerne i tredie og fjerde Klasse at forøge til 4 Timer daglig eller 24 Timer ugentlig - Pigerne i 5te og 6te Friklasser at give 3 Timer ugentlig Undervisning i Haandarbeide og Gutterne i 5te og 6te Friklasser 2 Timer ugentlig Undervisning i Gymnastik, begge Dele udenfor den ved Skoleplanen forøvrigt bestemte Undervisningstid, - og endelig Maximumsantallet af Børn i enhver Klasse at indskrænke til i Regelen ikke at overstige 40;*

7. *fra samme Tid, - eller, forsaavidt tilstrækkelig Afgang blandt de nu ansatte Lærere finder Sted, allerede før, - bliver Lærerinder, foruden den i Haandgjerning gjennem alle Klasser, at benytte som Klasselærerinder i de to laveste Gutteklasser og de tre laveste Pigeklasser, i Regelen ogsaa i tredie Gutteklasse, og desuden i boglige Fag i de høiere Pigeklasser efter Almuskolekommissionens nærmere Bestemmelse;*

8. *for Eftertiden ansættes Lærere og Lærerinder ikke ved nogen bestemt Skole, men alene ved "en af Drammens Almuskoler."*

Drammen den 24de Mai 1876.

T. C. Bang. ***Joh. J. Schwartz.*** ***K. Spenning.***

Skolekommisjonen behandlet komiteinnstillingen i møte den 27. oktober 1876 og vedtok enstemmig en fyldig "Erklæring i Sagen". Uttalelsen er i sin helhet gjengitt under appendiks, s.282 f.

Skolekommisjonen støttet sterkt opp om komiteinnstillingen av 24. mai 1876. Men - det hjalp ikke:

I møte den 6. mars 1877 vedtok representantskapet å utsette saken.

Det ble nedsatt en ny komite med fem medlemmer "der med Tilkaldelse af sagkyndig Assistance har at undersøge, om ei Drammens Almueskolevæsen kan ordnes forsvarligen paa en for Kommunen mere økonomisk og for de skolebesøgende Børn mere hensigtsmæssig Maade. Navnlig ønskes nærmere Undersøgelser anstillede, om ei den nuværende Almueskole paa Strømsø og Bygningerne paa Hamborg-Strøm ved hensigtsmæssige Forbedringer, kunne benyttes som fremtidige Skolelokaler".

Som medlemmer av komiteen ble valgt sagfører Rolfsen, overlærer Utne, adjunkt Hermanstorff, sagfører Bergh og politimester Gamborg. Som sakkyndige ble senere antatt skipsbyggemester Jørgensen og byggmester Christophersen.

Komiteen vurderte forskjellige alternative muligheter for organisering av skolevesenet i byen. Den fant ikke å kunne slutte seg til forslaget fra komiteen av 1876 om at deler av

Strømsø skoledistrikt skulle overføres til Bragernes, fordi skoleveien for elevene derfra ville bli for lang og besværlig. Komiteen behandlet derfor Bragernes og Strømsø-Tangen skoledistrikter hver for seg.

Også denne komiteinnstillingen (Innstilling nr. 2 som den ble kalt, mens innstillingen fra komiteen av 1876 ble kalt Innstilling nr. 1) var preget av grundige vurderinger på grunnlag av ajourførte elevoppgaver og nøyaktige kostnadsoverslag.

Innstilling nr. 2 ble avgitt 20. februar 1878.

Bragernes.

For Bragernessiden, som ved begynnelsen av skoleåret 1876/77 hadde 1186 elever, la komiteen fram fire alternativer:

A. *Den første komites forslag: to selvstendige skoler (Eksisterende skole på Losjeplassen + nybygg på Hamborg-Strøm som også skulle ta imot elever fra Sundhaugen, Grønland og Strømsbyen).*

B. *En sentralt beliggende skole for hele Bragernes.*

C. *En "Hovedskole" i eksisterende skolebygning for elever nedenfor torvet og en "Filialavdeling" med åtte klasser på 1.-4. klassetrinn for øvre Bragernes, begge skoler med samme styrer.*

D. *To selvstendige skoler med hver sin styrer, den ene skolen nedenfor, den andre ovenfor torvet.*

Komiteen så bort fra alternativ A under henvisning til at representantskapet hadde karakterisert det som "altfor kostbart", men også fordi komiteen så det som en vesentlig ulempe at et par hundre barn fra Strømsøsiden ville få en "lang og besværlig Skolevei, der vil lede til hyppig Passage over Elven, hvorved Fare er at befrygte". En ulempe var det også etter enkelte medlemmers mening at "Børn fra forskjellige Menigheder skulle søge én Skole" (!).

Komiteen kunne heller ikke tilrå alternativ B, selv om det "maa indrømmes, at et Antal af 11-1200 Børn eller mere ikke er større end, at det kan tilstede én Skole". To "Betragtninger" talte imot alternativet:

- *"Den lange Skolevei, som for Børnene i den lavere Alder fra Yderkantene vilde blive for Besværlig, til at man længe vilde slaa sig til Ro dermed, et Hensyn, der her er saameget mere gjældende, som det her i Byen hyppigst er fra Udkanterne, hvor Arbeiderkolonier danne sig, at Almueskolen stærkest rekrutteres."*

- *Vanskene "at kunne erholde en for en saadan central Skole liggende bekvem og beleilig Tomt, der jo maatte være i Nærheden af Torvet, og ialfald ikke synderligt ovenfor dette".*

Valget må derfor etter komiteens mening stå mellom alternativene C og D, og disse to alternativene ble klarlagt gjennom grundige vurderinger av mulige skoleordninger og økonomiske konsekvenser. Komiteen landet på alternativ C fordi "det medfører en mindre aarlig Udgift af omtrent 1 000 Spd., men ogsaa fordi det frembyder en hensigtsmæssigere Ordning". Komiteen la vekt på at "Kommunen i Hovedbygningen paa Hamborg-Strøm og i den nuværende Skolebygning for Bragernæs har bekvemt liggende Bygninger, der med forholdsvis ringe Udgift kan gjøres skikkede for Skoler, og kunne tjene som saadanne i en lang Fremtid".

Gymnastikkundervisningen ble særskilt vurdert. Selv om gymnastikk ikke var obligatorisk fag i allmueskolen, fant komiteen at "et Gymnastikklokale ikke bør savnes ved en forøvrigt tidsmæssig og tilfredsstillende Ordning af Almueskolen". Det burde imidlertid ikke være nødvendig med gymnastikklokale ved filialskolen, "idet Filialskolens Elever, forsaavidt de ikke gives Undervisning i det Frie, kunne henvises til Hovedafdelingens Lokale. Der er endog meget, som taler for, at et fælles Gymnastikkhus, beliggende i Nærheden af Drammens Bro, kan være tilstrækkeligt for alle Byens Almueskoler, idet denne Undervisning, der jo alene gjælder de ældre Elever i Gutteklasserne, maatte kunne ordnes saa, at det mindre kom an paa, om Eleverne har et Stykke længre Vei at Passere".

Komiteen foreslo imidlertid spørsmålet om bygging av gymnastikklokale utsatt, "fordi det overhovedet ikke for Tiden har nogen Hast med Ordningen af Gymnastik-undervisningen, hvorom man har lettere for at bestemme sig, naar de egentlige Skolelokaler ere færdige, og den nye Ordning traadt i Virksomhed".

Strømsø og Tangen.

Elevtallet ved begynnelsen av skoleåret 1876/77: 1085.

Komiteen la fram følgende alternativer:

A. *Forrige komites forslag om en skole på Rundtom.*

B. *En skole i eksisterende skolebygning (den gamle "latinskolen", Tollbugt.42).*

C. *En hovedskole for distriktets øvre del i eksisterende skolebygning og en filialskole for nedre del på Tangen i egen bygning.*

D. *En hovedskole for den nedre del, nedenfor Gyldenløves plass i en ny skolebygning omtrent ved Rundtom og filialskole for øvre del av distriktet i eksisterende skoleanlegg.*

E. *To selvstendige skoler, en for øvre og en for nedre del med delegrenser som angitt enten for C eller D.*

Komiteen fant å måtte se bort fra alternativene A, B og E under henvisning til drøftingene om skoleordningen på Bragernes, idet skolevesenet etter komiteens mening burde ordnes på samme måte i begge distrikter.

Etter en inngående drøfting av alternativene C og D, konkluderte komiteen med å anbefale

alternativ C.

Komiteen fant det også nødvendig å uttale seg om forslaget i innstilling nr. 1 om tilsetting av skoleinspektør. Komiteen var enig om "for Tiden at fraraade Oprettelse af en saadan Post, enkelte Medlemmer fordi de overhovedet anse Nytten af en saadan Udgift tvivlsom, andre fordi de under enhver Omstændighed ikke endnu finde Almuskolernes Forholde her saa store eller omfattende, at ikke Kontrol og Tilsyn med Skolens Gjerning fremdeles kan hvile paa Skolebestyrerne, der med en forudsat Undervisningstid af to Timer daglig, maa være levnede tilstrækkelig Tid til Kontrol og Tilsyn med de dem underlagte Skoler".

Komiteen konkluderte med følgende innstilling:

"I henhold til det Anførte give vi os den Ære at Indstille til Repræsentantskabet at fatte følgende

Beslutninger

Drammens Almuskolevæsen ordnes paa følgende Maade:

1. *For Bragernæs indrettes 2de Skoler, en Hovedafdeling for nedre Bragernæs og en Filialafdeling for øvre Bragernæs, begge staaende under saadan Bestyrelse og i et saadant Forhold til hinanden, som i nærværende Indstilling nærmere angivet. Hovedavdelingen anvises Lokale i den nuværende Skolebygning for Bragernæs, Filialafdelingen i Hamborg-Strøms Hovedbygning.*

2. *For Strømsø og Tangen indrettes paa samme Maade to Skoler, en Hovedafdeling for Børnene fra Sundhaugen, Strømsbyen, Grønland og Strømsø, og en Filialafdeling for Børnene fra Poverudbyen, Nyveien, Tangen og Hedensrudtangen. Hovedafdelingen anvises Lokale i den nuværende Skolebygning paa Strømsø, Filialafdelingen i egen Bygning paa Tangen.*

3. *De Udgifter, der fornødiges til Istandsættelse og Fuldstændiggjørelse af de nævnte Bygninger paa Bragernæs og Strømsø for det her omhandlede Øiemed, hvilke Udgifter foreløbigt ere anslaaede til 11 500 Spd., bevilges af Bykassen."*

Innstillingen ble som nevnt ovenfor avgitt den 20. februar 1878.

Allmueskolekommisjonen behandlet innstillingen i fire møter høsten 1879 og maktet ikke å arbeide seg fram til enighet i saken. Det ble innhentet "Erklæring" fra sunnhetskommisjonen som anbefalte en luftkubus på minst 200 kubikkfot pr. elev. Det kompliserte saken fordi komiteinnstillingen hadde lagt til grunn tidligere tilrådinger om en luftkubus på 100 kubikkfot pr. elev.

Representantskapet utsatte saken!

Utredningenes tid var ennå ikke omme.

Stigende elevtall i de etterfølgende årene gjorde romsituasjonen stadig verre. Forhandlingsprotokollen for allmueskolekommisjonen viser at spørsmålet om hva som kunne gjøres for å bedre forholdene, ble tatt opp gjentagne ganger i forskjellige

sammenhenger. I private hus i nærheten av skolene ble det leid rom som ikke alltid var særlig godt egnet til skolebruk. Vi finner protokollert rapporter om helsefarlige skolelokaler. Så klagdes det over at skoleveien for enkelte elever var for lang. Og det var vel ikke uten grunn. Fra "Landfaldøen til Logepladsen" var eksempelvis et bra stykke vei å traske for små barneføtter, og veien var ikke alltid i god stand.

Den 25. oktober 1881 vedtok skolekommisjonen å henlede "Magistrats og Formandskabs Opmærksomhed paa Nødvendigheden af at komme ud af den provisoriske Tilstand, hvori Drammens Almueskolevæsen længe har befundet sig (siden 1866), og at der skrides til Opførelse af fornødne nye Skolelokaler". Leieavtaler om skolerom i private eiendommer var stadige gjengangere på skolekommisjonens saklister. Det skulle synes klart at situasjonen var uholdbar. Men - ingen umiddelbar reaksjon.

Den 11. april 1883 nedsatte allmueskolekommisjonen en komite som skulle vurdere kjøp av "Wennebergs bos gaard paa øvre Bragernæs og rimeligvis enten O.Haugans eller Schwartz's bos gaard paa Tangen, hvilke antoges med en rimelig udgift at kunne omdannes til skolebygninger, henholdsvis for øvre Bragernæs og for Tangen". Komiteen bestod av Joh.J. Schwartz og O.W.Lund (+ et tredie medlem som imidlertid måtte be seg entlediget før komiteen var kommet i gang med sitt arbeid). Innstillingen fra komiteen ble lagt fram den 2. mars 1884.

Komiteen påpekte at elevtallet hadde steget siden den første komiteinnstillingen ble lagt fram, ved Bragernes skole fra 1116 i 1876/77 til 1326 i 1883/84 og ved Strømsø skole fra 1033 til 1282 i samme tidsrom. Komiteen forutsatte at eksisterende skoler skulle beholdes og drøftet følgende tre alternativer for henholdsvis øvre Bragernes og Tangen:

a. Fullstendig skole.
b. Filialskole for de fire nederste klassetrinn.
c. Filialskole for "de mindste børn", f.eks. første- og andreklassene + jenteklassene på tredie klassetrinn.

Etter i fellesskap å ha vurdert de forskjellige alternativene endte det med at de to medlemmene i komiteen la fram hver sin konklusjon. (Men de undertegnet innstillingen i fellesskap). Schwartz mente at den mest fordelaktige løsning økonomisk ville være å bygge ut de eksisterende skoleanleggene som eneskoler for hver sin side av elva. Lund gikk inn for to selvstendige skoler på hver side, fordi han mente at skoleveien ellers ville bli for lang for enkelte elever. Han tok opp spørsmålet om å tilsette en skoleinpektør som ville få som sin første oppgave å utrede skolebyggsaken. Han gikk ellers imot tanken å kjøpe private hus og innrede dem til skolebruk, fordi de aldri kunne bli "fuldt hensigtsmæssig til skole".

Allmueskolekommisjonen behandlet innstillingen i møte den 28. august 1884 og vedtok følgende uttalelse:

"I betragtning af skolelokalernes nuværende aldeles utilfredsstillende tilstand, der nødvendig kræver at skolebygnings spørsmaalet snarest muligt ordnes paa en efter omstændighederne tilfredsstillende maade, saavelsom af hensyn til, at kommunens økonomiske forholde antager at nødvendiggjøre størst mulig økonomi, samt under henvisning til den af kommissionens medlemmer Schwartz og Lunds afgivne instilling af 2 marts d.a:, maa man anbefale magistrat og formandskab at foranledige:

a. at de toetages dele af Bragernæs nuværende skolebygning paabygges en tredie etage og den enetages del af bygningens østre fløi en anden-etage samt bygningen i sin

helhed innredet til enelokale for Bragernæs almueskole, med afgivelse af den af skolebestyrer Haagensen benyttede have til udvidelse af gaardspladsene, med en eller to indgange paa Bygningens østlige side og med særskilt legeplads og priveter for gutteafdelingen og særskilt for pigeafdelingen, alt overensstemmende med stadsingeniør Heyerdahls overslag af. 26. juni f.a. og beregnet til en udgift af kr. 16 000;

b. opført paa Strømsø nuværende almueskolebygnings grund en toetages murbygning for 8 klasseværelser, hvoraf de 4 beregnet paa at kunne rumme 45 og de fire 40 elever,- for denne bygning at lade opføre særskilte priveter,- og i forbindelse dermed at lade omdanne værelserne A og B, D og E samt F og G i den nuværende skolebygning til tre større klasseværelser, for at begge bygninger i fællesskab, med særskilt legeplads for gutteafdelingen og særskilt for pigeafdelingen, kunne benyttes som eneskole for Strømsø-Tangens almueskole, alt overenstemmende med stadsingeiør Heyerdahls overslag af. 2. nov. f.a., beregnet til en udgift af kr. 38 240."

O.W.Lund kunne ikke slutte seg til uttalelsen og viste i en protokolltilførsel til sine bemerkninger i komiteinnstillingen.

Saken ble behandlet av formannskapet som i skriv datert 4. mai 1885 meddelte at man ikke fant å kunne ta stilling til skoleordningen før det forelå resultat av Stortingets behandling av ny skolelov for byene. Som en midlertidig ordning fant formannskapet at det fra 1885/86 burde "indrettes afdeling af skolerne paa Landfaldøen eller deromkring samt paa Tangen eller Hverven, hvor de mindste børn fra de omliggende distrikter kunde søge skolen". Skolekommisjonen ble anmodet om å fremme forslag til en slik ordning, "ledsaget af skolebestyrernes udtalelse samt overslag over omkostningene".

"Enkefru Kjøsteruds gård", Landfalløya 24.
Foto: Tor Adler Knudsen.

Skolestyrerne utarbeidde etter anmodning fra skolekommisjonen alternative forslag til etablering av "smaaskoler" på Landfaldøen og på Tangen, men gjorde samtidig oppmerksom på at de ikke hadde sett det som sin oppgave å ta stilling til om slike filialskoler burde opprettes.

Skolekommisjonen behandlet saken i møte den 29. juni 1885 og fandt "indtrængende at maatte tilraade, at der nu snart fattes en endelig Beslutning i den saa længe forhandlede Sag om Almueskolevæsenets Ordning her i Byen og om Tilveiebringelse af mere tilfredsstillende Lokaler for Skolen". Skolekommisjonen kunne ikke anbefale filialskoler opprettet. O.W.Lund som ikke var til stede i møtet, hadde sendt et skriftlig votum hvor han gikk inn for å opprette filialskolene.

Representantskapeet vedtok imidlertid å etablere filialskolene, og høsten 1886 ble de satt i gang i leide lokaler, på Landfaldøen i enkefru Kjøsteruds gård og på Tangen i "T.Werners boes gaard". Begge filialskolene fikk fra starten to første- og to andreklasser. Klassetallet måtte snart utvides til å omfatte tredie klassetrinn og fra 1890 også en fjerdeklasse.

Biskopen blåser liv i saken.

Under bispevisitasen i Drammen i september 1887 påtalte biskopen at allmueskolen arbeidde under svært dårlige romforhold. Med utgangspunkt i biskopens uttalelse vedtok skolekommisjonen i møte den 24. november 1887 en henvendelse til magistraten med en kort oversikt over tidligere innstillinger om utbygging av skolevesenet. Skolekommisjonen tok videre opp til drøfting hvilken rolle den antok at den burde ha i sakens videre forløp, jf. appendiks, s.283 ff. Det ble i henvendelsen påpekt at skolekommisjonen så det som sin oppgave å "styre skolens indre anliggender overensstemmende med givet lov eller gyldig forskrift", mens det var "de administrative kommunale myndigheders sag" å forberede planene for reising av kommunale bygninger. Skolekommisjonen anmodet derfor "den ærede magistrat at tage sagen i sin haand og foranledige den behandlet og fremmet paa den maade, som af magistrat maatte findes hensigtsmæssigt". Kommisjonen bad likevel om at den måtte få anledning til å uttale seg "over oppgjorte planer til forandrede eller nye skolelokaler, før der tages endelig beslutning om disses gjenopførelse".

Magistraten gav seg god tid med saken. Men den 11. august 1888 kom han med et grundig saksforelegg til formannskapet, jf. appendiks, s.285 ff. Etter å ha gjennomgått sakens omfattende forhistorie konkluderte han med å foreslå nedsatt en komite med 2 á 3 medlemmer valgt av formannskapet og et tilsvarende antall valgt av skolekommisjonen "for at undergive den hele Sag Drøftelse og fremkomme med Forslag til de Forføininger, den maatte anbefale, og Overslag over Omkostningene". Komiteens forslag skulle så forelegges "Almueskolekommissionen og Sundhedskommissionen til udtalelse, inden det undergives endelig Behandling af det ærede Formandskab og Repræsentantskabet". Det bemerkes at T.C.Bang, som undertegnet saksforelegget, var formann for skolekomiteen av 1876.

I formannskapsmøte den 1. oktober 1888 ble magistratens forslag vedtatt, og formannskapet oppnevnte "D.Herr.Bygmester Eilertsen, Agent A.Poulsson og Doktor Holst til at sammentræde med 3 Medlemmer af Almueskolekommissionen for som Komite at forberede Sagen".

Endelig videreføring av skolebyggsaken. Men skolekommisjonens/skolestyrets rolle uklar.

Den 5. oktober 1888 fikk skolekommisjonen saken oversendt med henvisning til formannskapets vedtak. Hva som så skjedde, foreligger det intet om hverken i skolestyrets eller formannskapets/kommunestyrets arkiv. Magistratens ekspedisjon av 5. oktober er ikke journalført hos skolekommisjonen. Men magistratens saksforelegg som er gjengitt ovenfor, foreligger i original i skolestyrets arkiv og er påført ekspedisjons-påtegninger.

Forhandlingsprotokollen for allmueskolekommisjonen inneholder intet om oppnevning av medlemmer til den komite som skulle forberede saken. Senere korrespondanse (fra 1892 og 1893) viser at skolestyret, som fra 1890 avløste allmueskolekommisjonen, ikke hadde oppnevnt medlemmer til skolebyggkomiteen. Ingen av de personene som formannskapet hadde utpekt i møte den 1. oktober 1888, kom med i en skolebyggkomite som senere (når?) ble oppnevnt (av formannskapet?). Skolebyggkomiteen hadde følgende sammensetning: E.Gamborg (formann), O.W.Lund, Chr.Nielsen, A.S.Rustad og O.G.Rømcke.

Det har ikke lykkes å rekonstruere i detaljer saksforløpet i "Skolebygningssagen" som jo i virkeligheten gjaldt spørsmål om hvor mange allmueskoler (fra januar 1890: folkeskoler) byen skulle ha, og hvor de skulle plasseres. Men det fremgår klart at det har hersket stor uenighet om både antall og plasseringer.

Representantskapets forhandlingsprotokoll viser at det i møte den 9. juli 1890 behandlet forslag fra formannskapet "Ang. Tomter for nye Skolebygninger til Folkeskolerne". Formannskapet hadde fremmet følgende forslag:

1. *Den Statshauptmand P. Ltz. Aas tilhørende Tomt No. 59, nedre Bragernæs, indkjøbes til Opførelse af en ny Skolebygning til Folkeskolen paa Bragernæs for en Kjøbsum af Kr. 11447.80, hvilken erlægges inden 6 - sex - Maaneder fra Kommunebestyrelsens Beslutning.*
2. *Til ny Skolebygning for Folkeskolen paa Strømsø anvendes Asyltomten med Facade mod Gyldenløves Plads, saaledes at 10 Meter af denne søges erhvervet til Tomtens Udvidelse.*

Dette Forslags Post 1 er efter Modtagelsen af den som Bilag til denne Sag trykte Skrivelse fra Gasværkets Bestyrer af Formandskabet forandret derhen at Behandlingen af Post 1 foreslaas udsat.

Et mindretall av formannskapet hadde som punkt 2 foreslått:

> *"Til ny Skolebygning for Folkeskolen paa Strømsø anvendes en Del af den Kommunen tilhørende Eiendom, Exercerpladsen paa Strømsø."*

Dette forslaget ble tatt opp av ordføreren, og det ble vedtatt av representantskapet. Punkt 1 i formannskapets forslag ble utsatt.

Formannskapets forslag til tomtevalg for de to skolene hadde ikke på forhånd vært behandlet av skolestyret, på tross av at saken ifølge magistratens kopibok ble sendt til skolestyret den 28. mars 1890. Imidlertid behandlet skolestyret i møte den 2. oktober 1890 en uttalelse som den nytilsatte skoleinspektøren (tiltrådte 1. november 1889) la fram om

tomt for "Bragernæs Folkeskole". Skolestyrets forhandlingsprotokoll inneholder ikke noe om hva uttalelsen gikk ut på, og uttalelsen foreligger ikke i skolestyrets arkiv.

Skolestyret fattet følgende vedtak:

> *"Idet skolestyret i alt væsentlig tiltræder den af skoleinspektøren afgivne erklæring om skoletomt paa Bragernæs, skal man tilføie:*
>
> *Skolestyret fastholder bestemt ønskeligheden af, at der bygges en hovedskole i den nedre, tættest befolkede del af Bragernæs med bibehold af filialen paa Landfaldøen, salænge denne er tilstrækkelig, og med den udsigt for øie, at der naar tiden kræver det, opføres eller indredes en mindre skolebygning for fuldstændig skole paa den øvre del af Bragernæs, paa et for befolkningen centralt sted. Under de ved omstændighederne bemerkede forhold tilraade derfor skolestyret valget af den nedre del af den af gartner Nyqvist anbudne løkke.*
>
> *Det i formandskabet fremkomne forslag om udvidelse af den gamle skolebygning og benyttelse af denne tomt med en udvidelse, maa skolestyret allerede af hensyn til umuligheden ved i byggetiden at faa børnene nogenlunde forsvarlig anbragte, betegne som i allerhøieste grad utilraadeligt. Den paapegte udvei med at sende børnene midlertidig over til skole paa Strømsø kan Skolestyret ikke anse som forsvarligt. Derhos er tomten for knap, beliggende i et for stærkt trafikeret strøg og vil vistnok blive mere kostbar end nogen anden."*

Den 15. desember 1890 behandlet representantskapet "Valg af Tomt for Folkeskolen paa Bragernæs samt Forslag til Bevilgning til Opførelse af 2 nye Folkeskolebygninger, en paa Bragernæs og en paa Strømsø". Formannskapets flertall (6 medlemmer) hadde innbudt representantskapet til å fatte følgende vedtak:

1. *Til ny Skolebygning for Folkeskolen paa Bragernæs benyttes en Tomt af den Kommunen tilhørende Eiendom "Gutzeit"-Waagaard-Løkken.*
2. *2 - to - nye Skolebygninger for Folkeskolen bliver at opføre, den ene paa Bragernæs paa en Tomt af Gutzeit-Waagaard-Løkken mellem Nyveien og Bjergstien og den anden for Strømsø paa en Del af Exercerpladsen dersteds.*
3. *Bygningerne opføres efter Tegninger, udarbeidede af Arkitekt Eckmann, efter Alternativ A med en Udgift af Kr. 166,000 for hver Komplex af Bygninger i komplet Stand uden Inventarium.*
4. *Det overlades til Magistrat og Formandskab at bestemme, om Overlærer- og Vagtmesterbolig skal opføres eller indkjøbes. Forsaavidt de skulle opføres fra nyt af, bliver de at bygge af Mur.*
5. *Til Dækkelse af Udvifterne ved begge Folkeskolers Opførelse bemyndiges Magistrat og Formandskab til for Bykassens Regning at optage et Laan hvorom senere Forslag fra Magistrat og Formandskab vil indkomme.*
6. *Magistrat og Formandskab bemyndiges til at iværksætte og gjennemføre disse Byggeforetagender og dertil at benytte sagkyndig Bistand.*

Et mindretall av formannskapet (5 medlemmer) anbefalte representantskapet "med Hensyn til Valg af Skoletomt paa Bragernæs at fatte saadan

Beslutning:

Til Skoletomt for Bragernæs indkjøbes 70 x 60 M² af den saakaldte Holterløkkes nedre Del med paastaaende Vaaningshus og, hvis det fornødiges, Ladebygning. Vaaningshuset søges indrettet til Bolig for Overlærer og Vagtmester."

Chr.Knudsen, som var skolestyrets formann og medlem av representantskapet, tok i representantskapets møte opp formannskapets mindretallsforslag. Men forslaget fra formannskapets flertall ble vedtatt med 26 mot 14 stemmer. De øvrige punktene i formannskapets forslag ble enstemmig vedtatt.

Tomtevalget måtte i henhold til formannskapslovens § 39 behandles på ny av representantskapet. Dette skjedde i møte den 29. desember 1890, og da ble formannskapets forslag enstemmig vedtatt. Mange års skoledebatt hadde fått sin avslutning.

Som det går fram av punkt 3 i vedtaket, forelå det allerede tegninger av skolebygningene før det var avgjort hvor bygningene skulle oppføres. Ifølge kopiboka for allmueskolekommisjonen ble tegningene den 14. september 1889 sendt skoleinspektør Andr.Larssen "til Erklæring" (Larssen ble tilsatt som skoleinspektør i møte den 6. mai 1889 og tiltrådte stillingen fra 1. november s.å.). Hans uttalelse i saken fins ikke i skolestyrets arkiv. Men ifølge skolestyrets forhandlingsprotokoll forelå det i møte den 27. februar 1890 til behandling "Indstilling fra skolebygningskomiteen om opførelse af 2 nye skolebygninger, 1 for Bragernæs og 1 for Strømsø". Innstillingen ble enstemmig tiltrådt. Sannsynligvis omfattet saken de tegninger som høsten 1889 hadde vært sendt skoleinspektøren til uttalelse.

Det ser ellers ut til at skolestyret har hatt liten innflydelse under reisingen av skolebyggene. Dette påpekes av skoleinspektøren i en "Forestilling af 4 April (1892) med paategnet Tiltrædelse af Skolestyret af 12 s. M. angaaende forskjellige Foranstaltninger vedrørende de nye Folkeskoler". Skoleinspektøren uttaler bl.a. i sitt saksforelegg: "Da hverken inspektøren eller noget andet medlem af skolestyret er medlem af byggekomiteen, tror jeg endvidere at burde anbefale, at det ligeledes henstilles til magistraten at bevirke at skolestyret faar anledning til i betimelig tid at udtale sig om legepladsens indhegning og istandsættelse, om opvarmingen af gymnastik- og sløidlokalerne, om belysningen, om anbringelse af vand og vask i forskjellige lokaler etc." Videre påpekte han behovet for istandsetting av gatene rundt skoleanleggene, og han tok også opp spørsmålet om overlærer- og vaktmesterboliger ved de to nye skolene.

I møte den 16. mai 1892 vedtok formannskapet å sende skolestyrets skriv over til byggekomiteen til "Behandling, Forsaavidt Spørsmaalet om Overlærer- og Vagtmesterboliger angaar. Hvad de andre i Skrivelsen omhandlede Foranstaltninger angaar, finder Magistrat og Formandskab sig for Tiden ikke foranlediget til at foretage noget i den Anledning".

Bragernæs og Strømsø skoler ferdigstilles og innvies.

Byggearbeidene gikk uten forsinkelser, og 19. juli 1893 kunne magistraten meddele skolestyret at "de nye skolebygninger nu er færdige og afleverede til kommunen og at indflytting af inventar etc. derfor kan begynde naarsomhelst".

Skolebygningene for Bragernes og Strømsø ble oppført etter tegning av arkitekt O.Ekman

som også førte tilsyn med byggearbeidene. Skolebygningene var helt like med en skolebygning i tre etasjer + kjeller- og loftsetasje og en gymnastikkbygning med sløydlokaler i en "halvetasje" over gymnastikklokalene. Hver av skolene hadde ved starten 19 klasserom + rom for naturkunnskap, sang, handarbeid, sløyd og kroppsøving, samt lærerrom, lærerinnerom og kontor med forrom for overlæreren. I kjelleretasjen ble det etter hvert innredet vaktmesterbolig, bryggerhus, "badeindretning" og skolekjøkken.

Bragernes skole 1893 - 1977. Revet 1986.
Etter Drammensskolens jubileumsnummer.

Klasserommene var på 58,5 m² og hadde en høyde på 3,5 m. Etter datidens normer ville hvert klasserom gi plass til 41 elever (1889-lovens maksimale elevtall pr. klasse var 40, med adgang til midlertidige dispensasjon opp til 50).

Gymnastikksalen var 18 x 9 = 162 m² og med en høyde på 6 m.

Mellom skolebygningen og gymnastikkbygningen ble det ved hver av skolene satt opp "et tæt gjerde, der adskiller gutternes legeplads fra pigernes". Uværsskur ble satt opp langs gymnastikkbygningen.

Skolebygningene kostet til sammen kr. 362 245,81. Til nytt inventar i de to skolene, "indbefattet gymnastikkapparater og verktøy etc. til sløidlokalene" ble bevilget kr.22 500,-.

De nye folkeskolebygningene ble innviet tirsdag 29. august 1893. Dagen før var en spesiell

begivenhet ved Bragernes folkeskole: Skolen innviet egen fane. En av skolens lærere hadde satt seg i spissen for å samle inn midler til en fane for skolen, men uten at det førte fram. Fane ble det likevel, slik som det går fram av følgende brev datert 21. august 1893 til skoleinspektør Andr.Larsen:

"Da en i sin Tid af Hr. Lærer Johnsen forsøgt Indsamling af Midler til Indkjøb af en fane for Bragernæs folkeskole gik mindre heldig og jeg interesserede mig for at nævnte Skole isaa Henseende ei stod tilbage for de øvrige herværende større Skoler gav jeg Hr. Johnsen Løfte om at den forønskede fane skulle blive foræret af mig samt ogsaa at den skulde staa til Disposition saasnart de da projecterede nye Skolelokaler vare færdige til at tages i Brug. Dette Tidspunkt er jo nu inde hvorfor jeg tillader mig i medfølgende Kasse at oversende den for Bragernæs folkeskole bestemte fane med fuldt Tilbehør, bedende om Hr. Inspektørens godhedsfulde Medvirken til sammes Overlevering i de rette Hænder.

Fanen eller rettere Banneret er malet og monteret af vort Bysbarn frøken Marie Nilsen Hauge ligesom Emblemet er taget efter en af den afdøde Kundstner Arboes bekjendte Billede "Dag" hvilken Gjengivelse kun har været mulig ved velvillig Imødekommen af Hr. Postmester Herman Anker som tillod at det i hans Eie værende orriginale Exemplar copieredes. Efter Kyndiges Udtalelse skal frøken Hauge have været særdeles heldig i Udførelsen af sit første Arbeide i den Genre.

Med Ønsket om at Bragernæs folkeskole maa faa Glæde og Hygge af dette sit Samlingsmærke tegner

Med megen Agtelse
Ærbødigst

N.A.Andersen."

Drammens Tidende hadde en utførlig omtale av innvielsen som fant sted 28. august 1893. Vi tar med litt av innledningen:

"En enkel, men smuk Handling foregik igaar, Mandag, Eftermiddag oppe i Gaardsrummet ved den nye Folkeskole paa Bragernæs. Den nye af Grosserer N.A.Andersen til Bragernæs Folkeskole forærede Fane Indviedes.

En Talerstol var reist lige mot Skolebygningens Væg, og foran denne samlede sig til fastsat Tid Bragernæs Skoleungdom, Gutter og Piger, med Lærere og Lærerinder. Forøvrigt var tilstede en hel Del Forældre og Foresatte, Skolestyrets Medlemmer, Grosserer N.A.Andersen med frue o.fl.

Efterat den nye Fane omhyllet og vel tildækket var bragt ud, besteg Hr. Skoleinspektør Larssen Talerstolen og holdt paa en særdeles anslaaende Maade følgende vakre Indvielsestale: ..."

Hele talen ble så gjengitt. Midt under talen "afsløredes Fanen". Så ble grosserer Andersen takket, og han kvitterte med en liten tale. Høytideligheten ble avsluttet med at et "kor af Smaapiger" fremførte en sang diktet for anledningen av skoleinspektøren.

Etterpå ble fanen "baaret rundt blandt Børnene, der raabte Hurra og svingede med Huen, hvor den kom".

Bragernæs Folkeskoles fane fra 1893 er meget vakker. Den har holdt seg godt og oppbevares ved Drammens Museum. Ved åpningen av De norske skolehistoriske samlinger den 23. januar 1989 var den på plass i utstillingssalen og vakte oppmerksomhet.

Innvielsen av skoleanleggene den 29. august 1893 fikk også bred omtale i Drammens Tidende. Innledningsvis heter det:

> *"En betydningsfuld Begivenhed i vort kommunale Liv har idag fundet Sted, idet de nye Folkeskolebygninger paa Bragernæs og Strømsø er bleven høitidelig indviet. Begivenheden har været Gjenstand for almindelig Opmærksomhed og Interesse i vor By. Flag har været heist paa alle offentlige og mange private Bygninger. Forældre og Børn af alle Stænder har i lige Grad glædet sig over, at der nu oprinder en ny Ära for vort Folkeskolevæsen."*

Bragernes skole med Drammen sykehus til høyre. Ca. 1930.
Gjengitt med tillatelse fra Mittet & Co., Oslo.

Så følger en beskrivelse av innvielsen av de to skolene, først Bragernes hvor "Den høitidelige Procession" presis kl. 10½ gikk fra den gamle skolebygningen på "Logepladsen" til "Bragernæs nye Folkeskolebygning". I spissen for prosesjonen gikk Drammens Stadsmusikkor. Så kom "Skolestyrets Medlemmer, Byens Præster, Magistraten, Formandskabet, Representantskabet, Byfogden, Politimesteren, Skoleinspektøren, Folkeskolens Lærere m.fl. Saa kom den nye igaar indviede Fane, baaret af Vagtmester Johan Hansen. Ved Siden af Fanen bar to Gutter norske Flag. Og endelig kom Bragernæs Folkeskoles Elever, Gutter og Piger, i store uoverskuelige Rækker, alle i sine Høitidsklæder. Processionen gik op Storgaden til Dronningens Gade, op denne til den nye Folkeskolebygning. Overalt, hvor den passerede, havde der samlet sig store Skarer af Folk."

I skolegården var det reist en talerstol og rundt omkring den hadde det før prosesjonen kom, samlet seg "talrige Skarer af Forældre og Foresatte og andre for Skolens Gjerning interesserede, blandt hvilke bemærkedes Amtmanden, Skolens Bygmester, Hr. Arkitekt Ekman, Tilsynsmanden Hr. Riiber m.fl.".

Fanen "plantedes" ved siden av talerstolen. "Honoratiores" tok "Plads paa en Del Bænke foran Talerstolen, bak disse opstillede Børnene i ordnede Rækker". Så ble det korsang af "Smaapiger" under ledelse av overlærer Ringstad (sangen forfattet av skoleinspektøren), tale av skolestyrets formann, res.kap. Chr.Knudsen, igjen korsang, og så gikk barna hjem, mens de voksne fikk ta skolebygningen "i Øiesyn". "De prægtige Lokaler" vakte "almindelig Beundring og Interesse".

Kl. 12½ gikk en tilsvarende "Procession fra den gamle Skolebygning paa Strømsø til den nye paa Exercerpladsen", og seremonien videre gikk etter samme oppskrift som på Bragernes. Det var samling i skolegården hvor talerstolen var på plass, og ved siden av den "plantedes Strømsø og Tangens Folkeskoles[1] vakre Fane med den stemningsfulde Indskrift

Kun ad Lysets Himmelstige
kan vi fange Aandens Rige."

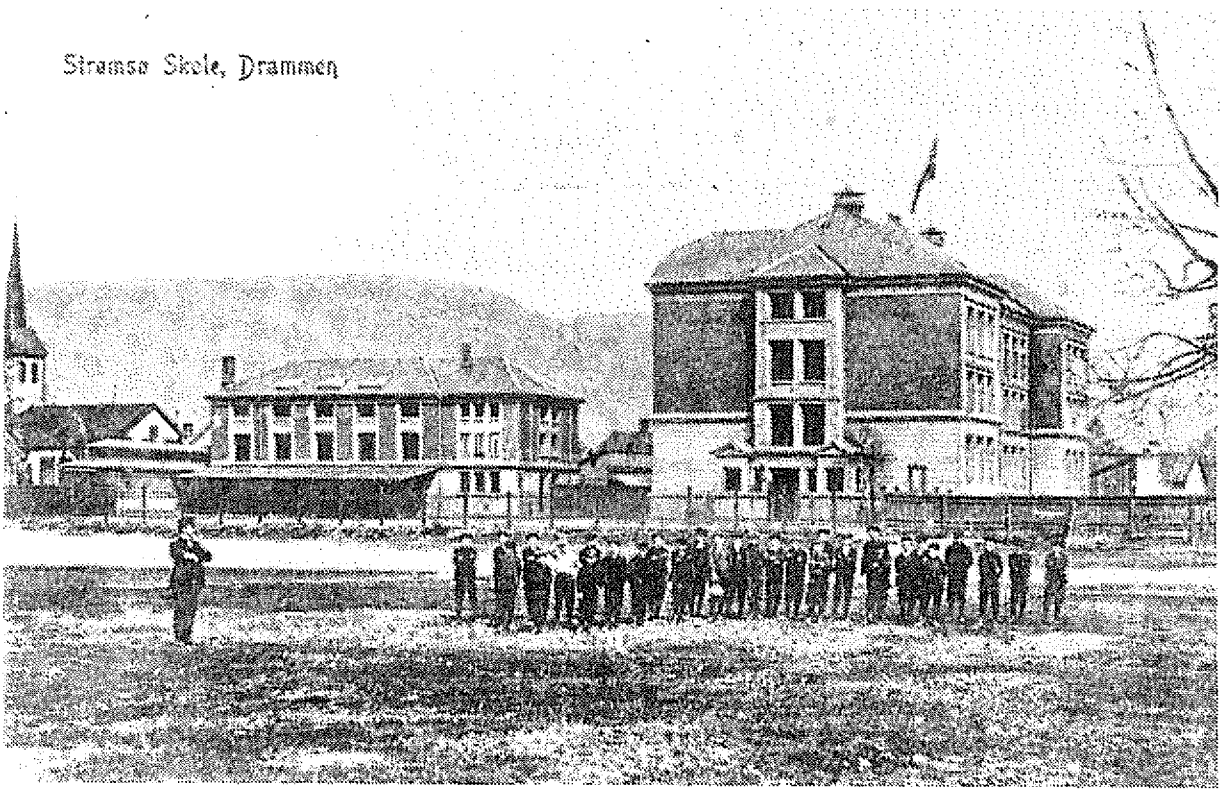

Bildet er fra omkring århundreskiftet.
Utlånt av Tor Adler Knudsen.

[1] Fanen som er fra 1860-årene, har inskripsjonen "Strømsø og Tangens Almueskole". Den oppbevares nå i De norske skolehistoriske samlinger.

Så ble det korsang "under Ledelse af Hr. Overlærer Henrichsen", tale av sogneprest Hvistendahl, igjen korsang og så omvisning for de voksne etter at barna var sendt hjem.

Om ettermiddagen kl. 6 var det stor "Fest i Parken". Innbudt var "Skolestyrets Medlemmer, Byens Embetsmænd, Repræsentantskab og Formandskab, Folkeskolens Lærere, Pressen m.fl."

Festlighetene på innvielsesdagen ble ledet av en komite som bestod av "D.Herrer Kjøbmand Chr.Nielsen, Bundtmager Rustad og Skoleinpektør Larssen".

Jo, det var en fin markering av den største begivenhet som Drammen til da hadde opplevd innen allmue/folke-skolesektoren. Innvielsen av de to prektige skoleanleggene måtte for mange foreldre og lærere og ikke minst for elevene fortone seg som det reneste eventyr. Men så hadde man da også strevet hardt med byggesaken, helt siden høsten 1866 da den første komite for å forberede gjenoppbyggingen ble oppnevnt.

Så var vel folkeskolens romproblemer løst for lange tider?

Ja, var de det? La oss se på elevtallsutviklingen i allmue-/folkeskolene i tiden fra ca. 1850 til de nye skolene ble tatt i bruk.

Samlet elevtall i allmueskolene i Drammen 1853-1893

År	1853	1860	1875	1880	1890	1893
Elevtall	895	1109	2141	2392	2846	3106

Den sterke økningen fra 1860 til 1875 skyldtes vesentlig at bygrensene ble utvidet fra 1870.

Klassetallet økte naturligvis i takt med elevtallet. Fra 1889 kom en ekstra økning i klassetallet fordi folkeskoleloven da senket det maksimale elevtall pr. klasse fra 40 til 35. Ved skolereformen i Drammen i 1860 var det til sammen 26 klasser ved de to allmueskolene. I 1893 var klassetallet økt til 90. Samtidig var det oppadstigende uketimetall for 1. til 7. klassetrinn økt fra 120 (+ 24 for betalingsklassene) i 1860 til 168 i 1893. Det samlede undervisningstimetall for en elev gjennom skoletiden fra 1. til og med 7. klasse var i 1860 4800 timer (120 timer á 40 uker). I 1893 var det steget til 6720 timer (168 timer á 40 uker). I tillegg kom fra 1893 frivillig undervisning for jenter i 7. klasse med fire timer pr. uke, dvs. 160 årstimer. Til sammenlikning kan nevnes at det samlede undervisningstimetallet for en elev gjennom skoletiden fra 1. til og med 7. klasse i Drammen i 1989 er 6216 timer, dvs. ca. 500 timer mindre enn i 1893.

De nye skolene på Bragernes og Strømsø hadde til sammen 38 klasserom + en rekke spesialrom. Med undervisning fra kl. 0800 til 1200 om formiddagen og kl. 1400 til 1800 om ettermiddagen kunne hvert klasserom brukes av inntil to klasser daglig, unntatt lørdag da det ikke var undervisning om ettermiddagen. Det var ikke mulig å gi plass til 90 klasser med full undervisning ved de to skolene. Filialskolene måtte derfor fortsatt brukes. Landfaldøen filialskole ble imidlertid nedlagt fra 1893, mens "Logepladsen" ble

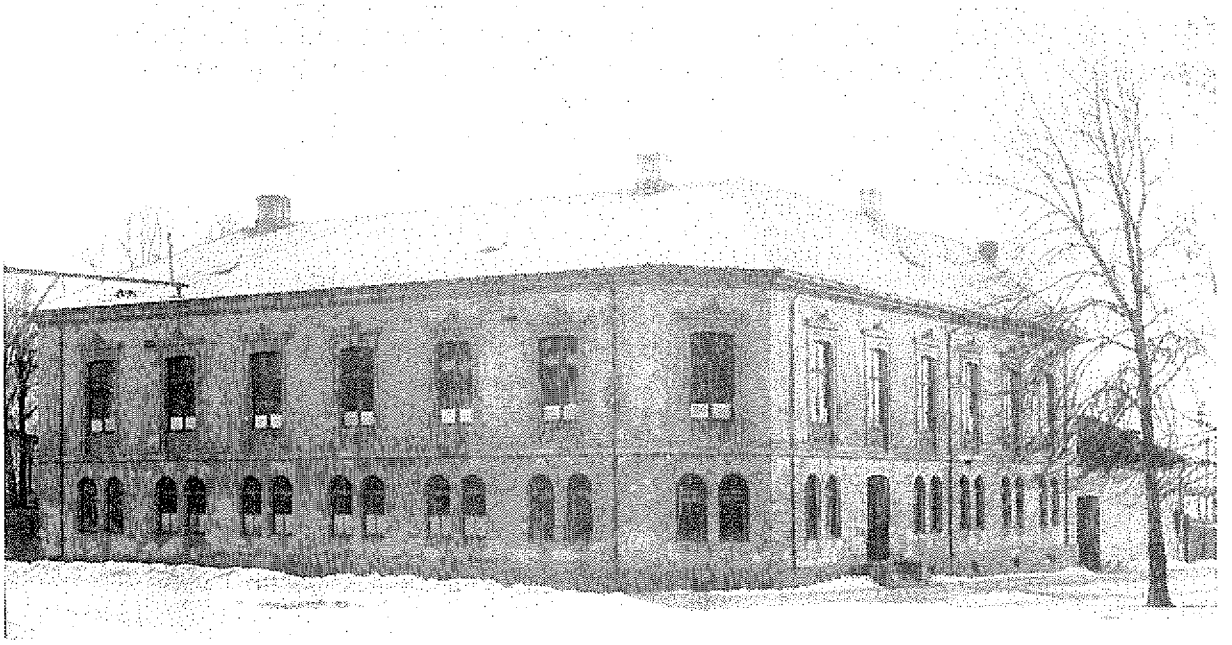

Filialskolen på Losjeplassen.
Foto lånt hos Drammens Museum.

filialskole med sju klasser på 1.-3. klassetrinn. Det ble tilsatt tilsynslærerinne ved skolen, som ellers ble lagt under administrasjon av overlæreren ved Bragernes folkeskole. Tilsynslærerinnen fikk leilighet i skolegården, og skoleinspektørens kontor med møterom for skolestyret ble også lagt til "Logepladsen filialskole".

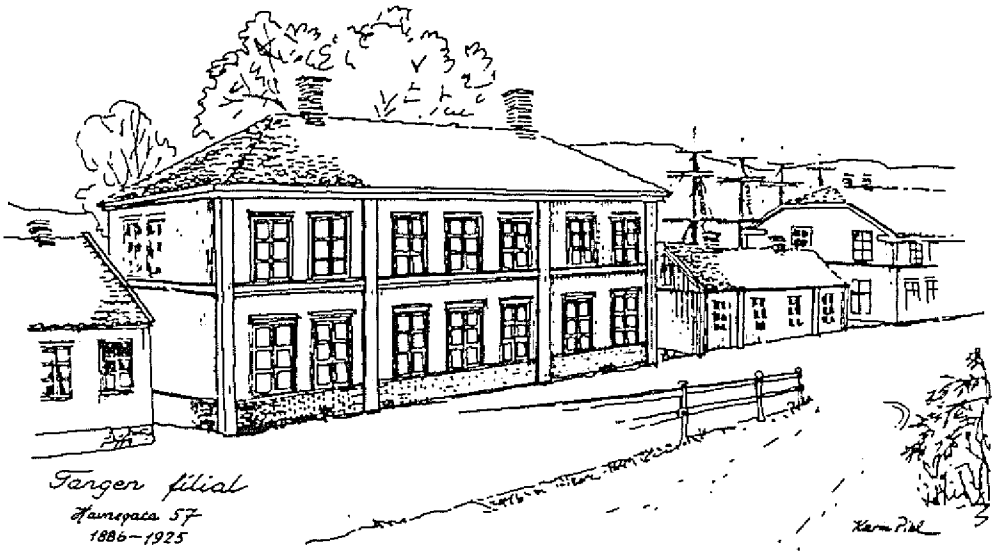

Tangens filialskole ble beholdt med seks klasser på 1.-3. klassetrinn. Skolen holdt til i Havnegt. 57 som ble leid i 1886 og kjøpt av kommunen i 1890 for kr. 16 762.-. Også ved Tangens filialskole ble det tilsatt tilsynslærerinne som fikk leilighet i skolebygningen. Filialskolen ble ellers administrert av overlæreren ved Strømsø skole.

De to filialskolene tok således i 1893 imot til sammen 13 klasser, og hovedskolen måtte gi plass til 77 klasser. Tilsynelatende var romsituasjonen under kontroll, iallfall hvis en aksepterte ettermiddagsundervisning. Men det gjorde slett ikke alle. Etter "press" fra foreldre og lærere ble pausen mellom kl. 1200 og 1400 sløyfet med virkning fra 1. november 1895, slik at undervisningen foregikk sammenhengende fra kl. 0800 til 1600. Senere (fra 1908) ble det igjen endring. Det ble da en times opphold midt på dagen (undervisning kl. 0800-1200 og kl 1300-1700).

Et annet forhold krevde etter hvert økende oppmerksomhet: Allmueskolens og senere folkeskolens andel av skolepliktige barn. I 1853 var det i Drammen 1346 skolepliktige barn, hvorav 895 eller 66,5% gikk i allmueskolen. I 1893 var antall skolepliktige barn i Drammen økt til 4177, hvorav 3106 eller 74,4% gikk i folkeskolen. Det hadde således funnet sted en ganske betydelig stigning i folkeskolens andel av skolepliktige barn. Med den sterke utbygging av folkeskolen i 1890-årene var det å vente at denne tendens ville fortsette. Gjennom 1890-årene var imidlertid elevtallet i folkeskolen forholdsvis stabilt, mens samlet antall skolepliktige barn gikk noe tilbake. Elevtallet i folkeskolen holdt seg på ca. 3000 av ca. 4000 skolepliktige.

Etter hundreårskiftet økte folkeskolens andel sterkt fordi overgangen fra folkeskolen til den høyere allmennskole ble forskjøvet til etter 5. klasse i samsvar med loven av 1896 om høyere allmennskoler, mens elevene tidligere gikk over til den høyere skole etter 3. klasse. Nyordningen i Drammen ble gjennomført i de første årene av dette hundreåret. I 1905 var folkeskolens andel av skolepliktige elever i Drammen steget til 85,4%. Elevtallet i folkeskolen var 3370 av 4254 skolepliktige barn. Klassetallet i folkeskolene var da 98.

Behov for flere skoler.

Elev- og klassetall økte jevnt og trutt. I 1910 hadde folkeskolene til sammen 3682 elever fordelt på 113 klasser. Fra 1909 ble det dessuten satt igang to "fortsættelses-klasser" som dagskoler, hver med 24 uketimer, slik at det samlede klassetall kom opp i 115. Klassetallet på Losjeplassen måtte økes til 15, og på Strømsøsiden måtte tre rom i Tollbugt. 42 tas i bruk, og det ble dessuten leid to rom i frk. Hollers pikeskole. Det ble etter hvert innlysende at nye byggetiltak var nødvendig.

Skoleinspektøren gjorde allerede i 1906 skolestyret oppmerksom på de økende romproblemene. Skolestyret nedsatte da en komite som skulle vurdere saken og spesielt spørsmålet om plassering av nye skoler for de nedre bydeler, en på hver side av elva.

Komiteen (Hermanstorff, Reiersrud, Høeg, Olaussen og skoleinspektøren) foreslo innkjøp av tomt på Fjeldheim for nedre Bragernes og ved Rundtom for Tangen. Komiteinnstillingen fikk tilslutning av skolestyret i møte den 10. mai 1907.

I første omgang ble det imidlertid vansker med å få kjøpt tomtene. Eierne ville ikke selge, og det var ikke hjemmel for ekspropriasjon av tomt til skoler i byene før ved lov av 15. august 1908. Det gikk noe tregt med å få formalitetene klarert. Først i 1910 ble

tomtespørsmålet brakt i orden.

Etter vedtak i formannskapet ble det innbudt til premiekonkurranse om tegning av de nye skolene. Arkitektene Arnstein Arneberg og A.H.Bjercke vant konkurransen, og i møte den 6. mars 1911 gav formannskapet prosjekteringsoppdraget til de to arkitektene. Underveis delte arkitektene oppdraget mellom seg, slik at Arneberg ble utførende arkitekt for skolen ved Rundtom (Brandengen skole), og Bjercke overtok prosjekteringsarbeidet for Fjellheim skole.

Som byggekomite for de to skolene oppnevnte formannskapet stadsingeniør Arth.Hansen, stadskonduktør E.Skottevik, dr. E.K.Myhre (bylege for Strømsø og Tangen), feierinspektør Johan Arstad og overlærer Joh.Ringstad og med "tilkaldelse av skoleinspektøren".

I møte den 16. oktober 1911 vedtok bystyret forprosjektene for de to skolene, og et år senere (12. oktober 1912) fikk byggekomiteen fullmakt til å godta anbud fra byggmester Andreas Eilertsen for Fjellheim skole og N.P.Nilsen & Simensen for Brandengen skole. Ved begge skoler ble det oppført vaktmesterboliger i egne bygg.

Byggeomkostningene, eksklusive kjøp av tomt, men inklusive vaktmesterboliger, var:

Fjellheim skole	ca.	kr.	523 000,-
Brandengen skole	"	"	584 500,-
Til sammen	ca.	kr.	1 107 500,-

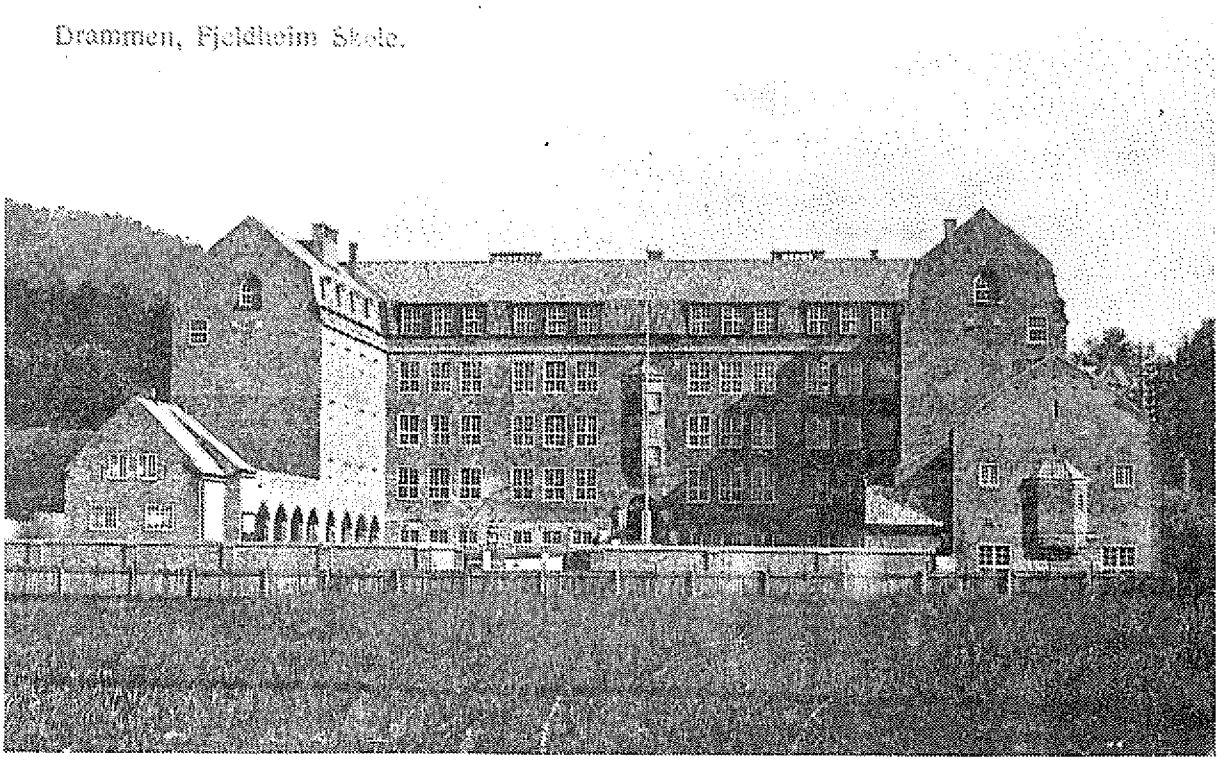

Fjellheim skole, 1914 - 1990.
Etter Drammensskolens jubileumsnummer.

De nye skolene ble tatt i bruk 21. august 1914 og gav en tilvekst på 29 klasserom ved Fjellheim skole og 28 ved Brandengen skole. Dessuten spesialrom, personalrom, kontorer etc.

Ferdigstillelsen av de to skoleanleggene ble ikke feiret med samme festivitas som da Bragernes og Strømsø ble innviet 21 år tidligere. Men begivenheten ble da markert ved en befaring 20. august 1914, hvor magistrat, formannskap og presse deltok, sammen med arkitektene, byggmestrene, skoleinspektøren og overlærerne ved de to skolene. Det ble da orientert om byggene, og byggekomite, arkitekter og byggmestre fikk sin takk.

Byggeomkostningene var opprinnelig beregnet til kr. 800 000,- og ble overskredet med bortimot 50%, men som Drammens Tidende uttrykte det:" .... det faa være en trøst at ingen by i landet har mere moderne skoler end de paa Brandengen og Fjeldheim."

FJELDHEIM SKOLE
— DRAMMEN —
ARKITEKT · ANDR. H. BJERCKE
BYGGET 1912-1914.

· SKOLETOMTENS · AREAL ..... 4498.80 m²
· SKOLEBYGNINGENS · AREAL ..... ca. 1180.00 m².
· GULVAREAL ..... ca. 4600.00 m²
· LEKEPLADSENS · AREAL ..... ca. 2860.00 m²

INDEHOLDER:

29. KLASSEVÆRELSER.
1. HAANDARBEIDSVÆRELSE.
1. SANGVÆRELSE.
1. TEGNEVÆRELSE.
1. NATURFAGSVÆRESE
1. APPARATRUM.
1. SKOLEKJØKEN.
1. SKOLEBAD.
1. BIBLIOTEK.
1. SPISESAL.
1. MATERIALVÆRELSE.
2. RUM FOR LÆRERE OG LÆRERINDER.
1. KONTOR.
1. RUM FOR LÆGE OG TILSYNSLÆRERINDE.
1. GYMNASTIKSAL MED AVKLÆDNINGSR.
2. SLØIDSALE MED MATERIALRUM.

BYGGESUM ..... ca. 500.000

Høsten 1914 ble filialskolen på Losjeplassen nedlagt. Men Tangen filialskole gjennomgikk en hovedreparasjon i 1914 og tok imot klasser i 1. avdeling (1.-3. klasse-trinn) fram til 1925.

Med ferdigstillelsen av Brandengen og Fjellheim skoler i 1914 ble punktum satt for bygging av skoler i byen vår, helt fram til 1951 da Åssiden ble lagt til Drammen og utløste nye rombehov i skolesektoren.

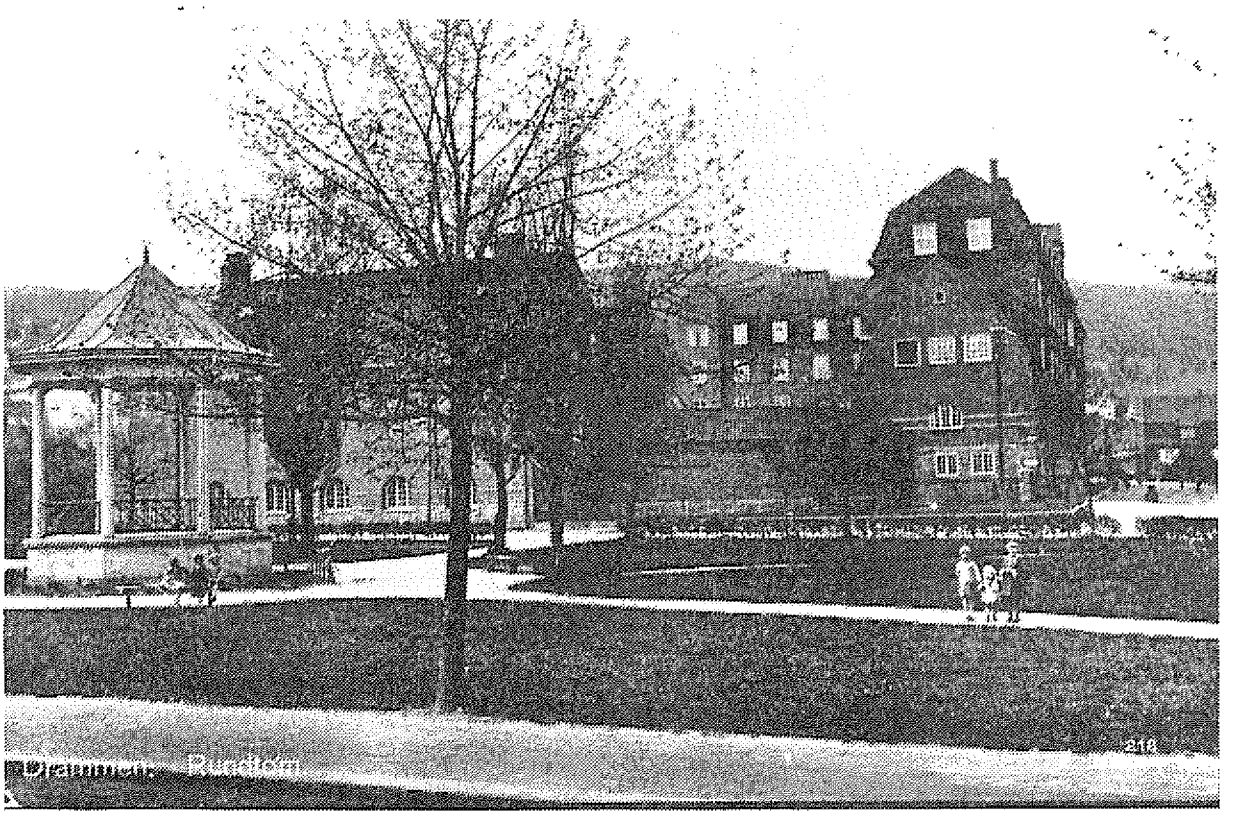

Brandengen skole, 1914-.Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

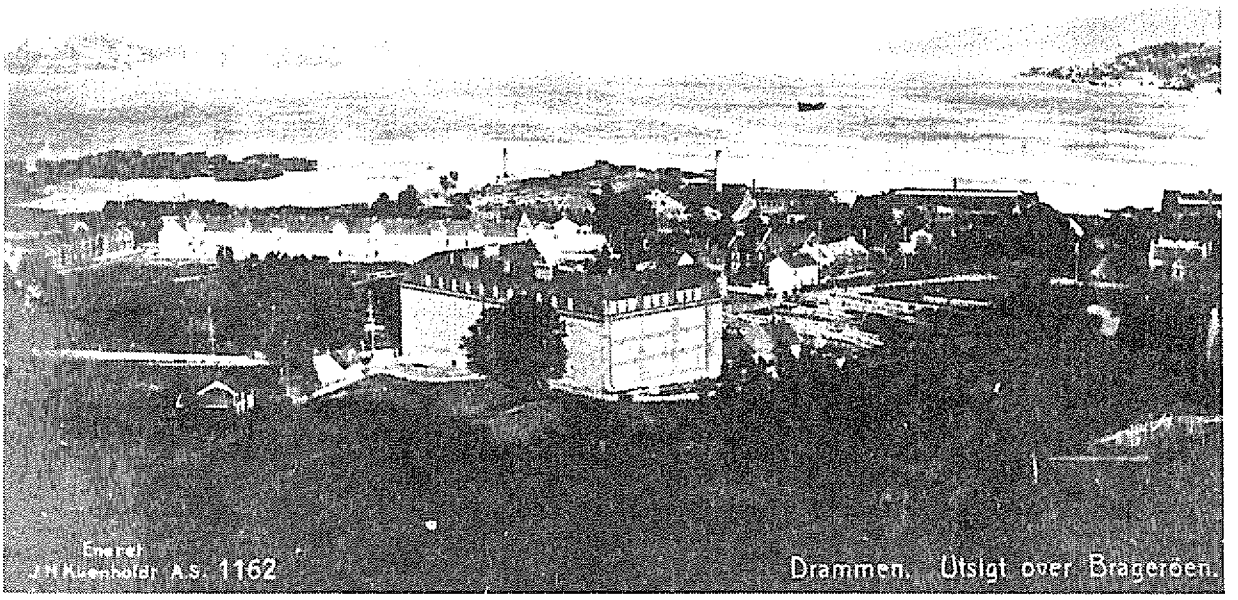

Fjellheim skole, 1914-1919. Ca.1925.
Gjengitt med tillatelse fra J.H.Küenholdt A.S., Oslo.

Skoleadministrasjon omfatter mer enn bygging av skoler.

Mangelen på skolerom krevde betydelig innsats av skolemyndighetene i årene etter storbrannen i 1866 og helt fram til 1914. Men det var også andre saker som gjorde krav på oppmerksomhet. Vi skal i det følgende ta for oss en del saker og saksområder som skolekommisjonen og skolestyret arbeidde med i tiden 1850-1930. I det vesentlige bygger fremstillingen på dokumenter og protokoller i skolestyrets arkiv. Oppgaver over elev-, klasse- og lærertall er hentet fra offentlig statistikk og dels fra 5-årsmeldingene for Drammen folkeskole som fra og med 1891 ble utarbeidd i samsvar med byskoleloven av 1889.

Saksmengden i skolestyrets arkiv viser en markert økning fra 1890. Det har nok sammenheng med gjennomføringen av den nye byskoleloven, men skyldes også en fastere oppbygging av skoleadministrasjonen, idet det fra 1. november 1889 ble opprettet stilling for skoleinspektør som leder av skoleadministrasjonen. Stillingen hadde en trang fødsel. La oss se på administrasjonsordningen for skolene.

Fra fattigskolenes "Inspecteurer" til skoleinspektøren.

Hver av fattigskolene i Drammen hadde fra starten sin "Inspection" som bestod av sognepresten eller residerende kapellan, byfogden, en av formynderne og en eller to andre solide menn. Sammen med "Forstanderen" som førte skolens regnskaper, var "Inspectionen" skolens nære administrasjon som skulle "drage Omsorg for denne Fattig Skoles Istandsættelse og Vedligeholdelse efter den Maade og Indretning som herudi foreskrives, og alle Tiider med Forsigtighed overlægge og med Vigilance iværksætte det som kan befordre de Fattige Børns Tarv og Beste", som det stod skrevet i "Fundas for Bragnes Byes Fattig Skole". Alt som vedkom skolens forhold, skulle føres inn i en protokoll som sognepresten skulle oppbevare. Dessverre har det hittil ikke lykkes å finne noen av disse protokollene. Muligens kom de bort under brannen i 1866.

Allmueskoleloven av 1848 fastsatte at "den nærmeste Bestyrelse af Almueskolevæsenet i en kjøpstad paaligger en Skolecommission, der bestaaer af Stedets Sognepræster og residerende Capellaner, et Medlem af Magistraten samt saa mange af Communal-repræsentationen udvalgte Mænd, som denne bestemmer" (§ 25). Stedets sogneprest skulle være "Commissionens Ordfører". I kjøpsteder med flere sogneprester eller residerende kapellaner skulle biskopen avgjøre hvem som skulle være ordfører.

Allerede den 25. januar 1849 hadde "Drammens Almue Skolecommission" sitt første møte under ledelse av sin første "Ordfører", sogneprest til Strømsø Wilhelm Hvidt Schroeter (ordfører i første omgang fra 1849 til 1854). I de første årene var det nok skolekommisjonens ordfører som personlig førte den nødvendige korrespondansen, med stiftsdireksjonen (via prosten), med magistrat og internt med de fem skolene, hvor det ble tilsatt førstelærere etter hvert som det ble mer enn en lærer ved hver skole. Den første, Hans Haugnæs, ble tilsatt i 1853 ved Strømsø skole.

Ved den lokale skolereformen i 1860 ble det tilsatt "Bestyrere" ved Bragernes og Strømsø skoler. En del administrativt arbeid ble pålagt dem, f.eks. årlige statistikker over elev- og klassetall, årlige budsjettforslag for skolene (oftest utført av styrerne i fellesskap),

vurderinger ved leie av skolerom. Noe senere engasjerte skolekommisjonen en "sekretær" som protokollfører under kommisjonens møter. Han fikk en årlig godtgjørelse av kr. 100,-. Utskrifter og ekspedisjoner i forbindelse med møtene ble, såvidt en kan se, som regel utført av kommisjonens ordfører.

Forslag om å opprette en skoleinspektørstilling for å få en fastere ordning av skoleadministrasjonen var oppe allerede i 1856. Et par bykommuner hadde da opprettet slike stillinger. Skolekommisjonen i Drammen fant imidlertid ikke tilstrekkelig grunnlag for å fremme forslaget for de bevilgende myndigheter.

Tjue år senere ble spørsmålet tatt opp igjen i komiteinnstillingen av 24. mai 1876 ("Innstilling nr. 1"). Det ble der foreslått at det skulle "ansættes en Inspektør for Byens Almueskolevæsen". Skolekommisjonen sluttet seg til forslaget (jf. s.121). som imidlertid ikke ble tatt opp til behandling av formannskap og representantskap.

Komiteen av 1877 ("Innstilling nr. 2") fant som nevnt tidligere (jf. s.124) å måtte "fraraade Oprettelse af en saadan Post...."

Igjen gikk det noen år, fram til 23. oktober 1888. Da vedtok skolekommisjonen et lengere "motiveret forslag om inspektørpost ved almueskolerne". Forslaget omfattet også tilsetting av overlærer, istedenfor styrer, ved de to allmueskolene og overføring av en del av styrernes administrative oppgaver til skoleinspektøren. Ekspedisjonen til magistraten gir et godt inntrykk av hvordan skolekommisjonen tenkte seg at administrasjonen skulle fungere, jf. appendiks, s.288 ff.

Ekspedisjonens konklusjon:

"Skolekommissionen henstiller altsaa til magistraten at forelægge kommunebestyrelsen følgende forslag til beslutning:

1. *Fra 1ste januar 1889 oprettes en inpektørpost ved Drammens almueskoler. Posten lønnes med 4000 kr. eller 3500 kr. og frit hus og besættes af biskopen efter almueskolekommissionens indstilling. Inspektøren forpligtes til tre maaneders opsigelse fra hans side.*

2. *Ved hver almueskole ansættes overlærer med løn af 2000 kr. eller 1700 kr. og frit hus og brænde. Ansættelsesmaaden og opsigelsesfristen er som for inspektørposten bestemt.*

3. *Den foreslaaede ordning berører ikke den nuværende bestyrer ved Strømsø skole i hans økonomiske stilling.*

4. *Inspektøren forpligtes til at overtage en læsetid af indtil 8 timer ugentlig, overlærerne af indtil 24 timer.*

5. *Inspektøren skal være pligtig til at sikre sig pension ved aarligt indskud af 80 kr. efter kommunebestyrelsens nærmere bestemmelse. Overlærerne forpligtes til indskud i lighed med de øvrige lærere.*

6. *Inspektøren maa ikke uden skolekommissionens tilladelse overtage anden lønnet post.*

7. *Inspektør og overlærere er forpligtede til at rette sig efter de til enhver tid gjældende*

instruksjoner."

Saken fikk en rask og positiv behandling i de kommunale organene, men det var nok for optimistisk å tro at nytilsatt skoleinspektør kunne være på plass fra 1. januar 1889. Tilsettingen fant sted i skolekommisjonens møte den 6. mai 1889. Kommisjonen hadde et bra utvalg til vurdering. 27 søkere hadde meldt seg.

Tilsatt ble skoleinspektør i "Throndhjem", Andreas Larssen. Han tiltrådte stillingen i Drammen den 1. november 1889. Vi skal senere gi en omtale av hans vita.

Drammens Almueskolecommission i sluttfasen.

Som nevnt tidligere, var allmueskolekommisjonen i sving allerede først på nyåret i 1849 i henhold til bestemmelsene i allmueskoleloven av 1848. Dessverre foreligger ingen forhandlingsprotokoll for kommisjonens virksomhet før 1879. Det er derfor ikke mulig å gi en samlet fremstilling av kommisjonens arbeid i de første årene. Men det går klart fram av enkelte skriv i skolestyrets arkiv at kommisjonen har vært aktiv fra starten av.

Gjennom sine siste ti år (1880-1889) holdt kommisjonen til sammen 89 møter. Antall møter pr. år varierte fra 6 til 13. Det ble behandlet til sammen 416 saker, varierende fra 19 til 73 pr. år.

Drammen skolestyre holdt gjennom sine første ti år (1890-1899) 102 møter, fra 9 til 16 pr. år, og behandlet 880 saker, fra 55 til 113 pr. år. Oppgavene over antall saker kan ikke direkte sammenliknes, fordi det ikke har foreligget faste regler for protokollføringen. Under enkelte saksnummer kan f.eks. være samlet en rekke saker med "undernummer" a,b,c osv., mens i andre tilfeller hver enkelt sak har fått eget nummer.

Elevsaker ble tatt alvorlig.

Både skolekommisjonen og senere skolestyret var sterkt engasjert i spørsmål som gjaldt elevene og undervisningen. Saker om skoleforsømmelser og disiplinære forhold er gjengangere. Skolekommisjonen behandlet i sin siste tiårsperiode 105 elevsaker (fra 1 til 34 pr. år.), og skolestyret behandlet i sine første tiår 127 elevsaker (fra 2 til 26 pr. år). Stort sett dreide det seg om samme type saker. Det kunne være tilfeller hvor foreldrene (mor eller far eller begge) eller andre foresatte måtte møte i skolekommisjonen/skolestyret til "formaning" eller "refselse" på grunn av vanstell av barna, manglende tilsyn med at barna møtte på skolen o.l. I mange saker endte det med mulktforelegg, avpasset etter foreldrenes økonomiske status. Mulktforelegget ble oversendt politimesteren for inndriving. Mange disiplinærsaker førte til at elevene ble "utsatt" på landet eller overført til tvangsskole. Hver elevsak ble behandlet på grunnlag av "erklæringer" fra skolens styrer/overlærer og fra elevens lærer. Etter 1889 kom også skoleinspektøren inn i bildet med sin vurdering.

Av større saker (utenom skolebygg) som skolekommisjonen behandlet i de siste par tiår, nevnes:

- **Forslag til ny lov om allmueskolevesenet i kjøpstedene.**

Det Kongelige Departementet for Kirke- og Undervisningsvæsenet anmodet i rundskriv av 22. februar 1872 om uttalelse om lovforslaget. Skolekommisjonen gav i skriv datert 29. mai 1872 en ganske omfattende uttalelse med kommentarer til en rekke paragrafer og i enkelte tilfeller forslag om endringer. Lovforslaget ble senere fremmet som proposisjon og vedtatt av Stortinget i 1880. Men loven ble nektet sanksjon.

- **Allmueskolevesenets administrasjon.**

I en uttalelse som skolekommisjonen vedtok den 21. november 1875, ble det påpekt at skolekommisjonen i større kjøpsteder kunne bli for "talrik" etter de regler som allmueskoleloven av 1848 fastsatte. Det ble videre hevdet at "Overopsynet" kunne "noget simplificeres", og det ble avgitt en fyldig uttalelse om hvordan skoleadministrasjonen i større kjøpsteder burde utbygges.

- **Behandlingsmåten vedrørende innstilling til ny skolelov.**

I skriv datert 14. mai 1888 henvendte skolekommisjonen seg til Stortinget med en begrunnet anmodning om å utsette behandlingen av innstillingen til ny skolelov. Lokale instanser måtte få anledning til å uttale seg om saken.

Henvendelsen førte ikke fram. Lov om Folkeskolen i Kjøbstædene og tilsvarende Lov om Folkeskolen paa Landet ble vedtatt av Stortinget og gitt kongelig sanksjon den 26.juni 1889.

- **Pensjonsforhold for lærere.**

Enkeltsaker om pensjon til lærere som fratrådte sine stillinger på grunn av alder, eller til enker etter avdøde lærere, var gjengangere på sakskartet. Pensjon kunne etter innstilling av skolekommisjonen innvilges av formannskap/representantskap. Departementet kunne i tillegg bevilge midler fra Opplysningsvesenets fond.

Spørsmålet om en fastere ordning med årlig innbetaling av innskott fra lærerne til sikring av pensjon etter fratreden som lærer, ble drøftet av skolekommisjonen i flere møter. Det hersket enighet om at en pensjonsordning burde komme i stand. Forslag til regler for "livrente" ble behandlet i møte den 19. oktober 1880, men saken ble utsatt og ble ikke sluttbehandlet av skolekommisjonen.

- **Instruks for "bestyrerne", for lærere og lærerinner og for klasseforstanderne, samt** "Regler for skolebørnene ved Drammens almueskoler".

Dette var et omfattende og meget tid- og arbeidskrevende sakskompleks som gikk over flere år. Avsluttende behandling med vedtak i skolekommisjonen fant sted i møter den 4. april og 4. mai 1887.

- **Undervisningsplan for allmueskolen.**

Også denne saken tok tid. I begynnelsen av 1881 la skolestyrerne Nils Haagensen (Bragernes) og Gullak Henricksen (Strømsø og Tangen) fram et utkast til undervisningsplan for allmueskolen. Utkastet ble behandlet av skole-kommisjonen i møte den 7. april 1881 og vedtatt oversendt biskopen "til gjennomsyn".

Endelig behandling av saken fant først sted i møte den 4. oktober 1887. Planen ble da i sin helhet enstemmig vedtatt og sendt biskopen til approbasjon.

Som det vil ha fremgått av foranstående, var det til dels vektige saker skolekommisjonen arbeidde med. Kommisjonen gikk ikke av veien for å ta initiativ i saker hvor den følte at det var behov for det. Dette var nok delvis avhengig av hvem som satt "ved roret", dvs. var ordfører i kommisjonen. Gjennom sin ca. 40-årige funksjonstid hadde kommisjonen disse ordførere, alle oppnevnt av biskopen:

1849-1854:	sogneprest	Wilhelm Hvidt Schroeter
1854-1862:	"	Lars Peter Petersen
1862-1863:	"	W.H.Schroeter
1863-1871:	"	Jørgen Moe
1872-1886:	"	Christian Wilhelm Koren
1886-1889:	res.kap.	Christoffer Knudsen.

Men også blant kommisjonens "menige" medlemmer finner vi personer som engasjerte seg i arbeidet med å skape en bedre skole. Enkelte var medlemmer av kommisjonen i mange år og skaffet seg en erfaring og innsikt i skolespørsmål som var verdt å ta med når de slapp til i komitearbeid.

Etter skolereformen i 1860 ble det, som nevnt tidligere, tilsatt styrere ved de to skolene. Ved siden av den daglige ledelse av skolene ble de pålagt enkelte andre administrative oppgaver og utarbeidde til dels betydelige saksutredninger, bl.a. i forbindelse med undervisningsplaner, valg av lærebøker og andre spørsmål som hadde sammenheng med undervisningen. De la også til rette en vesentlig del av grunnlagsmaterialet i skolebyggsakene i perioden 1866-1889. Styrerne var i det hele en så god "erstatning" for en skoleinspektør som sentral leder av det lokale skolevesen at mange fant det unødvendig å opprette skoleinspektørstilling i kommunen.

Før skolesentraliseringen i 1860 var disse førstelærere ved de fem Drammensskolene:

Landfaldøen:	Nils Haagensen.	Født 1820.
Mellem-Bragernes:	Gabriel Ludvigsen.	Født 1821.
Bragerøen:	Gunerius Clausen.	Født 1818.
Strømsø:	Hans Haugnæs.	Født 1817.
Tangen:	PederJørgensen.	Født 1813.

I tiden 1860-1889 var disse "bestyrere" ved de to skolene:

Bragernes:	Nils Haagensen.		Døde 1888.
Strømsø og Tangen:	Hans Haugnæs	1860-1872.	Døde 1872.
	Nils Næsheim	1872-1879.	Født 1831.
			Døde 1879.
	Gullak Henricksen	1879-1889.	Født 1834.

Drammen skolestyre overtar.

Den 18. oktober 1889 var Drammens Almueskolekommission samlet til sitt siste møte, og samme dag holdt det nyvalgte skolestyre konstituerende møte for å velge formann og nestformann, slik at styret for kjøpstadens folkeskoler skulle være klar til å tre i funksjon

fra 1. januar 1890.

Allmueskolekommisjonens siste ordfører, Chr. Knudsen, ble valgt til formann med sogneprest C.M.Hvistendahl som nestformann.

Det nye styringsorganet gikk spennende tider i møte. Skolebyggprosjektene (Bragernes og Strømsø) var i full sving, men en rekke detaljer vedrørende innredning og inventar måtte avklares. Ny folkeskolelov skulle gjennomføres, senest innen 1. juli 1892, og tilleggslover med supplerende bestemmelser kom på løpende band i årene framover. Nye lokale utvalg skulle tre i funksjon med oppgaver som det til dels tillå skolestyret å fastsette. Tilsynsutvalg skulle etableres ved hver av skolene, og skolerådet kom som nytt organ, bl.a. med rådgivende funksjoner for skolestyret i en rekke saker.

Stigende elev- og lærertall omkring den tiden da skolestyret avløste skolekommisjonen stilte også administrasjonen overfor nye oppgaver. Tabellene nedenfor viser elev- og lærertallsutviklingen i Drammen fra 1853 og for hvert tiår fram til 1930.

Elevtall ca. 1850-1930 i Drammen (Bragernes - Strømsø/Tangen)

År	Barn i skole-pliktig alder	Barn som fikk undervis-ning i allm./folke-skole	andre sko-ler/privat	Barn uten undervis-ning	% innenfor allm.sk./ folkeskoler
1853	1346	895	398	53	66,5
1860		1109			
1870	2683	1928			71,9
1880	3398	2392	991	15	70,4
1890	3831	2856	961	14	74,5
1900	3986	3018	960	10	75,7
1910	4234	3692	542	14	85,3
1920	4425	3731	681	13	84,3
1930	3263	3000	248	15	91,9

6. kl. 1922-23 ved Brandengen skole.
Lærer: Sam Olsen (senere overlærer ved Strømsø skole)
Bildet er lånt hos Tor Adler Knudsen.

Den markerte økning i folkeskolens andel av barn i skolepliktig alder i 1910 (85,3%) skyldes at elevenes overgang fra folkeskolen til middelskolen fra begynnelsen av hundreåret ble forskjøvet med to år (Overgang fra 5. klasse mot tidligere fra 3. klasse) i samsvar med loven av 1896 om høgre allmennskoler. På samme måte viser tallene for 1930 en tilsvarende økning i folkeskolens andel, fordi overgangen til middelskolen da skjedde etter gjennomgått sjuårig folkeskole.

Antall skoler og lærere i Drammen 1853 - 1930.[2]

År	Antall skoler	Styrere/ overlærere	Lærere i hele stillinger Menn	Kvinner	Til sammen
1853	5	-	6	-	6
1860	2	2	11	-	11
1870	2	2	16	4	20
1880	2	2	18	18	36
1890	2	2	13	35	48
1900	2	2	19	55	74
1910	2	2	25	70	95
1920	4	4	35	85	120
1930	4	4	32	71	103

Økningen i lærertallet fra 1890 og fram mot hundreårsskiftet gir også et bilde av ekspansjonen innenfor folkeskolesektoren i disse årene. Det var nok en fordel at skolestyrets første formann satt inne med solid innsikt i det lokale skolevesen gjennom sin funksjon som allmueskolekommisjonens ordfører siden 1886. Nestformannen og flere av medlemmene i skolestyret hadde forøvrig også vært med i allmueskolekommisjonen. Det ble derfor en "myk" overgang.

Det første skolestyret i Drammen hadde sju medlemmer, to prester oppnevnt av biskopen, ett medlem valgt av formannskapet og fire valgt av representantskapet. Fra 1894 kom det med ett medlem valgt av lærerne og ett valgt av lærerinnene, slik at samlet antall medlemmer i skolestyret ble ni. Fra 1895 økte antall medlemmer til 12, hvorav representantskapet valgte sju. I tillegg møtte borgermesteren og skoleinspektøren og tok del i skolestyrets forhandlinger, men uten stemmerett.

Skolestyreformenn i tiden 1890 - 1930 var:

1890-1895:	res. kap.	Chr.Knudsen
1896-1900:	" "	J.L.Qvisling
1901-1909:	adjunkt	L.Hermanstorff
1910:	res. kap.	S.G.Bøckman
1911:	sogneprest	S.Gedde Dahl
1912:	bokholder	Vilh.Nagel
1913-1922:	rektor	P.Østbye
1923-1925:	overretts-sakfører	Jac.Wulfsberg
1926-1930:	lignings-sjef	Alf Hageler

[2] I tillegg kom fra 1889 skoleinspektørstillingen, samt to á tre stillinger for kvinnelige handarbeids- og skolekjøkkenlærere.

Som nevnt tidligere (s.143), holdt Drammen skolestyre gjennom sine første ti år (1890-1899) til sammen 102 møter og behandlet 880 saker. Møtevirksomheten holdt seg i de påfølgende år på omtrent samme nivå:

1900-1909:	86	møter	med	til	sammen	738	saker
1910-1919:	116	"	"	"	"	1072	"
1920-1929:	84	"	"	"	"	825	"

Det vil i vår sammenheng føre for langt å gi en uttømmende fremstilling av skolestyrets arbeid i årene 1890-1930. Vi nøyer oss med å plukke ut enkelte saker som kan vise skolestyrets vektlegning, særlig i startfasen, en vektlegning som nok var preget av et samvirke mellom skolestyrets formann, Chr.Knudsen, som var en skolepolitisk "tungvekter", og skoleinspektør Andreas Larssen, riktignok i nyopprettet stilling, men med 20 års skoleadministrativ erfaring bak seg.

Tilsynsutvalg ved hver skole.

Allerede i møte den 8. april 1890 fastsatte skolestyret "midlertidige bestemmelser om tilsynsudvalgene og deres virksomhed". Endelige vedtak i saken ble fattet av skolestyret i møte den 2. mai 1893.

Tilsynsutvalget fikk i § 3 pålegg om "at føre stadigt tilsyn med skolen og til skolestyret at afgive de udtalelser og oplysninger, som af dette maatte forlanges, eller hvortil udvalget selv maatte finde anledning". I § 4 ble utvalgets oppgaver presisert. Det skulle "forberede og fremme til skolestyrets behandling og afgjørelse følgende den enkelte skole vedkommende sager:

1. *Børns udelukkelse fra folkeskolen i henhold til § 9 a, b og c* og deres undervisning efter § 53 eller efter hidtil gjældende regler.*
2. *Ilæggelse af bøder:*
   a. *for skoleforsømmelser efter § 17, første led, efter at det forgjæves har anvendt formaning og advarsel,*
   b. *for fabrikeiers eller anden arbeidgivers mislige forhold efter § 18, siste led.*
3. *Udsættelse af Børn i henhold til § 55."*

* Henvisningene under 1-3 er til paragrafer i folkeskoleloven av 1889 (byskoleloven).

De midlertidige bestemmelsene hadde i § 4 et pålegg om å forberede saker som hadde å gjøre med "elevers forsyning med skolesager efter § 19, første led" og henvendelse "til fattigkommissionen i tilfælde, hvor trang hindrer forældrene fra at lade børnene søge og udnytte skolen i henhold til § 54". Disse saksområder ble tatt ut og overført til administrasjonen (skoleinspektør og overlærer).

I vedtaket av 1893 ble det fastslått (§ 6) at tilsynsutvalget "eller noget enkelt af dets medlemmer" ikke hadde "nogen berettiget adgang til at gribe styrende eller ordnende ind i skolens andliggender". Denne avgrensing i tilsynsutvalgenes virke var ikke med i de midlertidige bestemmelsene fra 1890.

Overlærerne ble i 1890 pålagt plikt til å delta i utvalgets møter, "dog uden stemme", og til som sekretær å føre forhandlingsprotokollen. I bestemmelsene fra 1893 heter det (§ 7) at skoleinspektøren og overlærerne kan "tilkaldes for at deltage i udvalgets forhandlinger,

men uden at have stemme".

Undervisningstimetall. Time- og fagfordeling.

Etter skoleordningen fra 1860 var det oppadstigende uketimetallet for 1.-7. klassetrinn i Drammen 120 timer: 24 timer pr. uke for 1. og 2. klasse, 18 timer for 3. og 4. og 12 timer pr. uke for 5. og 6. klasse (6. klasse var to-årig og omfattet 6. og 7. klassetrinn). Betalingsklassene på 6. og 7. klassetrinn hadde 24 timer pr. uke.

Fra 1886 økte det oppadstigende uketimetallet til 128 timer, fordi 5. klasse fikk 18 timer pr. uke.

Ifølge byskoleloven av 1889 skulle undervisningstiden i 1.-5. klasse være 24 timer pr. uke, men med adgang til å redusere timetallet til 18 i 1.-3. klasse. I 6. og 7. klasse skulle uketimetallet ikke være over 24 eller under 18.

Skoleinspektøren la fram en lang (11 foliosider) og vel underbygget utredning om undervisningstimetallet og konkluderte med å foreslå 24 uketimer i alle klasser. Skolerådet sluttet seg til forslaget i møte den 29. mars 1890 (Skoleinspektørens saksforelegg var datert 25. mars!). Det samme gjorde skolestyret i møte den 8. april. Magistraten fulgte opp med positiv påtegning den 22. april. Formannskapet sluttet seg til forslaget i møte den 12. mai og den 16. juni 1890 vedtok representantskapet at undervisningstiden i folkeskolen skulle være 24 timer pr. uke i samtlige klasser med virkning fra skoleårets begynnelse i 1892. Vedtaket ble approbert av amtmannen den 25. juni 1890, på dagen tre måneder etter at saken ble lagt fram av skoleinspektøren.

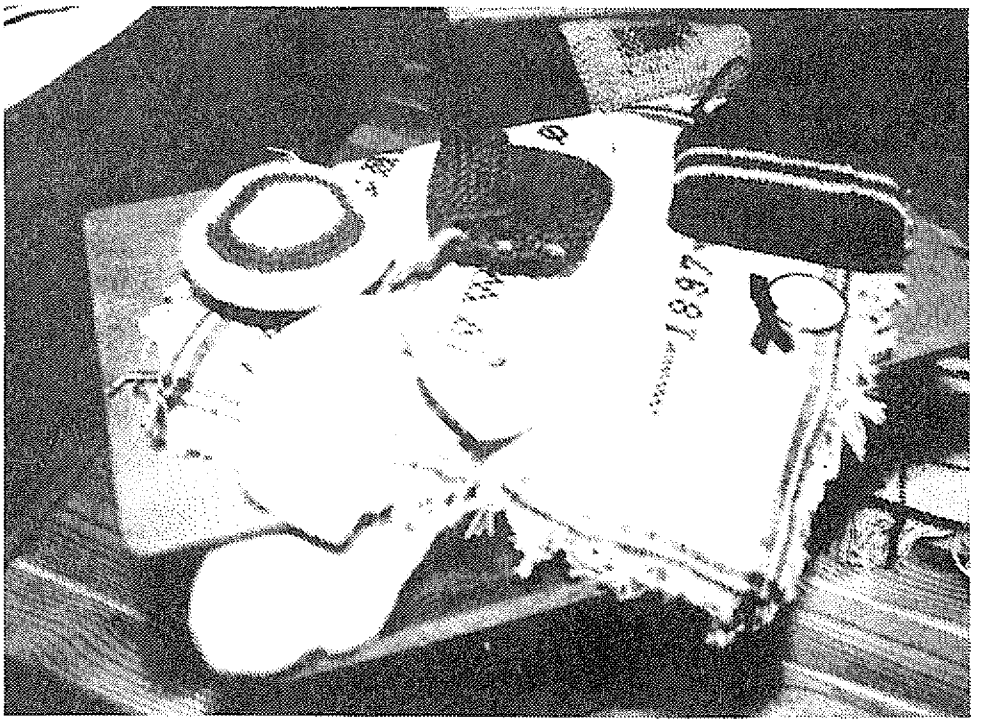

Elevarbeider i handarbeid.
Oppbevart ved De norske skolehistoriske samlinger.
Foto: Tor Adler Knudsen.

24 uketimer i alle klasser utgjør 168 oppadstigende timer. Med 40 ukers skoleår ble den samlede undervisningstid for hvert barn gjennom 1.-7. klasse 6720 timer.

I møte den 11. november 1890 vedtok så skolestyret ny timefordelingstabell i henhold til det fastsatte undervisningstimetall.

Timefordelingsplan.
Vedtaget af skolestyret 11te novbr. 1890.

	Gutter.								Piger.							
	1ste kl.	2den kl.	3die kl.	4de kl.	5te kl.	6te kl.	7de kl.	Sum	1ste kl	2den kl.	3die kl.	4de kl.	5te kl.	6te kl.	7de kl.	Sum
Kristendomskundskab	4	4	4	4	4	4	4	28	4	4	4	4	4	4	4	28
Modersmaal	11	10	8	5	5	5	4	48	10	8	7	5	4	4	4	42
Regning med rumlære	5	4	4	4	3	3	3	26	4	4	3	3	3	3	3	23
Skrivning	4	4	3	2	2	1	1	17	3	3	2	2	1	1	1	13
Geografi		2	2	1	1	1	1	8		2	2	1	1	1	1	8
Historie			2	2	1	1	2	8			2	1	1	1	1	6
Sang			1	1	1	1	1	5			1	1	1	1	1	5
Naturkundskab				1	2	2	2	7				1	2	2	2	7
Tegning				2	1	2	2	7					2	2	2	6
Legemsøvelser				2	2	2	2	8				2	1	1	1	5
Haandarbeide					2	2	2	6	3	3	3	4	4	4	4	25
Tilsammen	24	24	24	24	24	24	24	168	24	24	24	24	24	24	24	168

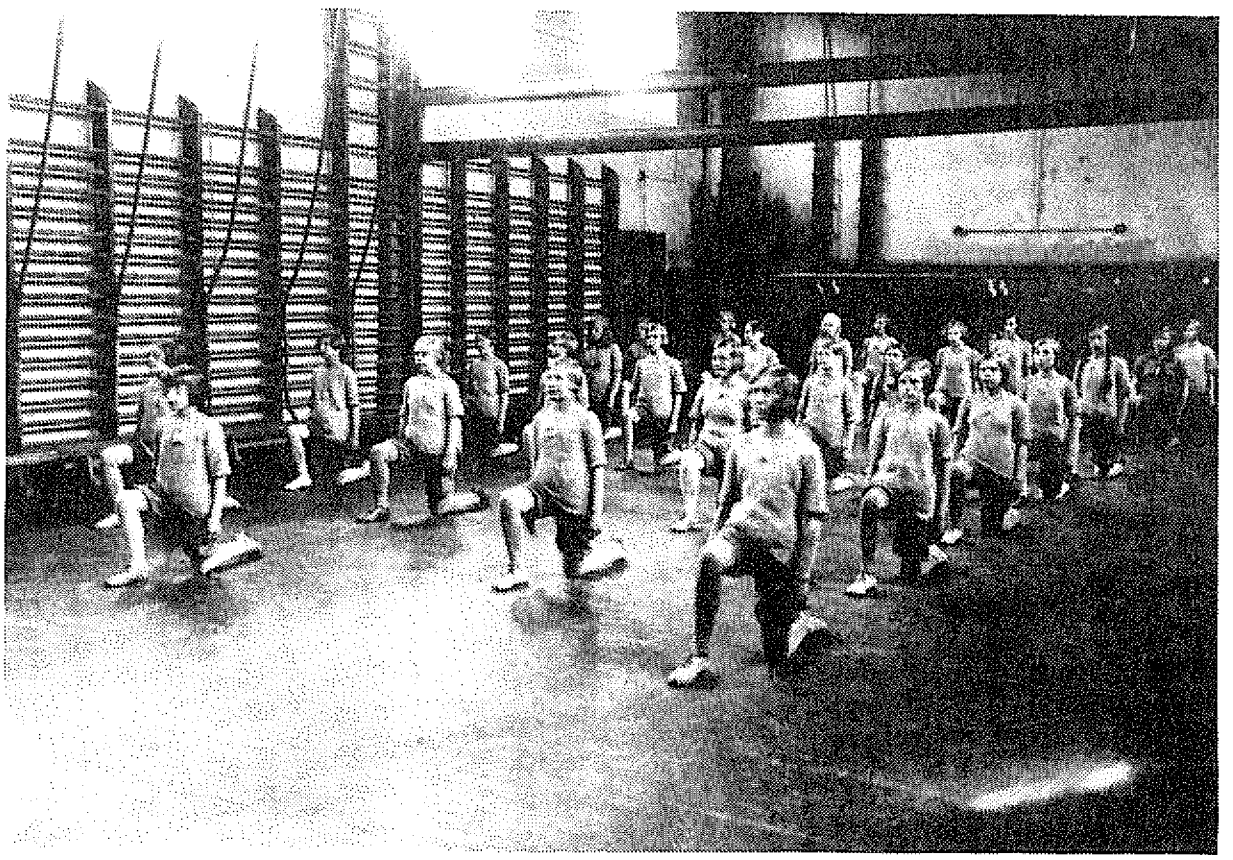

Fra gymnastikkundervisningen.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Det hadde vært representantskapets forutsetning at utvidelsen av undervisningstimetallet skulle gjennomføres fra skoleårets begynnelse i 1892. Full gjennomføring av utvidelsen med innføring av den nye timefordelingsplanen kunne imidlertid skje først fra 1893, da de nye skoleanleggene ble tatt i bruk.

Fra 1892 ble det forsøksvis satt i gang som frivillig fagtilbud kurs i skolekjøkkenundervisning i leid lokale. Ved bevilgning fra "Brændevinssamlaget" ble det i 1893 innredet skolekjøkkenlokaler i Strømsø skole. Elever fra 7. klasse på Bragernes og Strømsø skoler fikk da skolekjøkkenundervisning som frivillig fag. Maten som ble laget, ble solgt til elevene for 15 øre pr. elev pr. dag. I 1897 ble skolekjøkkenlokaler innredet også på Bragernes skole. Skolekjøkkenundervisningen var fortsatt frivillig og kom i tillegg til den obligatoriske undervisningen.

Fra skolekjøkkenet.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Fra 1. april 1912 ble uketimetallet for 7. pikeklasse utvidet til 30 timer. Husstell ble obligatorisk med fire timer pr. uke. Dessuten fikk norsk og regning en time mer pr. uke. Året etter ble timetallet for 7. gutteklasse og for 6. klassene økt til 30 timer pr. uke, og fra 1. april 1914 økte timetallet for 5. klasse til 30 timer pr. uke og for 4. klasse til 27 timer pr. uke. Timefordelingen ble da slik som nedenstående tabell viser.

TIMEFORDELINGSPLAN
Vedtatt av skolestyret 19. november 1912.

	Gutter.							
	1ste kl.	2den kl.	3die kl.	4de kl.	5te kl.	6te kl.	7de kl.	Sum
Kristendomskundskap	3	3	4	4	3	4	3	24
Modersmaal	12	11	8	7	7	7	6	58
Regning med rumlære	5	4	4	4	5	5	6	33
Skrivning	4	4	3	3	2	1	1	18
Jordbeskrivelse		2	2	2	2	2	2	12
Historie			2	2	2	2	2	10
Sang			1	1	1	1	1	5
Naturkundskap					2	2	3	7
Tegning				2	2	2	2	8
Legemsøvelser				2	2	2	2	8
Haandarbeide					2	2	2	6
Husstel								
Sum	24	24	24	27	30	30	30	189
	Piker.							
Kristendomskundskap	3	3	4	4	3	3	3	23
Modersmaal	11	9	7	6	6	6	6	51
Regning med rumlære	4	4	3	4	5	5	5	30
Skrivning	3	3	2	2	1	1	1	13
Jordbeskrivelse		2	2	2	2	2	1	11
Historie			2	2	2	2	2	10
Sang			1	1	1	1	1	5
Naturkundskap					2	2	2	6
Tegning					2	2	1	5
Legemsøvelser				2	2	2		6
Haandarbeide	3	3	3—	4	4	4	4	25
Husstel							4	4
Sum	24	24	24	27	30	30	30	189

Samlet oppadstigende timetall for 1.-7. klasse ble 189. Med 40 ukers skoleår ble det en samlet undervisningstid for hvert barn på 7560 timer, hvilket er 234 timer mer enn den samlede undervisningstid for hver elev som i 1989 har gjennomgått 1.-8. klasse.

Fra skoleåret 1917-18 ble imidlertid uketimetallet i 1. klasse satt ned fra 24 til 18, slik at det oppadstigende timetallet for 1.-7. klasse ble redusert til 183.

En sammenlikning mellom timefordelingsplanen fra 1890 og 1912 viser at undervisningsfagene stort sett var de samme. Riktignok opptrer "husstell" som nytt fag på planen fra 1912, men faget var, som nevnt, med som frivillig emne helt fra 1892. Fagbetegnelsen geografi på planen fra 1890 ble i 1912 endret til jordbeskrivelse, og det het faget helt fram til 1939, da geografi igjen ble betegnelsen.

Timetallet i de forskjellige fagene ble til dels betydelig endret fra 1890 til 1912, dels på grunn av økningen i det oppadstigende timetallet, men også på grunn av endret vurdering

av timetallsbehovet. Spesielt "modersmaal" og "regning med rumlære" ble styrket.

Tegnesalen ved Bragernes skole.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Endring av timetallet utløste behov for revisjon av undervisningsplanene for de forskjellige fagene. Skolerådet tok opp spørsmålet allerede i 1890 og drøftet de forskjellige fagplanene i en rekke møter i 1891-1892. Etter vedtak i skolestyret kunne de nye fagplanene innføres fra nytt skoleår 1893, samtidig med utvidelsen av undervisningstimetallet, og samtidig med at de nye skoleanleggene ble tatt i bruk. Fagplanene er gjengitt i "Beretning om Drammens folkeskole" for 1891-1895 og for 1901-1905 (A 4).

Undervisningsplanen ble forøvrig revidert med forholdsvis korte mellomrom, dels på grunn av nye fagområder som ble tatt opp, dels på grunn av endring av timetallet.

Lærebøker.

Den første oversikt over lærebøker som ble brukt i skoler i Drammen, er fra 1855-1856. Førstelærer Hans Haugnæs la da fram "Optegnelse over Strømsø Almueskoles Inventarium ved udgangen af 1856", jf. s.93. Oversikten gjaldt skolens samling av lærebøker til utlån for elevene. De fleste av bøkene var anskaffet i 1856. Skolens beholdning av lærebøker før da, var nok heller snau.
Det må antas at enkelte elever hadde egne bøker, men det er neppe sannsynlig at de

selveide bøkene gikk utover de forannevnte.

Byskoleloven av 1889 påla skolerådet bl.a. å uttale seg om lærebøker. Skolerådet tok pålegget alvorlig. Fram til sommerferien 1893 hadde rådet gjennomgått og drøftet valg av lærebøker for nesten alle fag i folkeskolen. Etter tilråding av skolerådet innførte så skolestyret følgende lærebøker:

Sverdrup:	Katekismus (Fra 1896 Bangs Katekismus)
"	Forklaring (Fra 1896 Klaveness Forklaring)
Vogt:	Bibelhistorie (Fra 1896 Fjørtofts Bibelhistorie)
Bang:	Kirkehistorie
Dahldorf:	Abc
Pauss og Larssen:	Læsebog (Fra 1896 Nordahl Rolfsen)
Utheim:	Verdenshistorie
Petersen:	Norgeshistorie (mindre utgave ved Storm)
Reusch:	Geografi
"	Naturkunnskab (større utgave)
Utnes:	Sundhedslære
Waaler:	Skriveapparat
Nicolaisen:	Regneskole
Petersen:	Tegneplancher
Koppang:	Sangbog

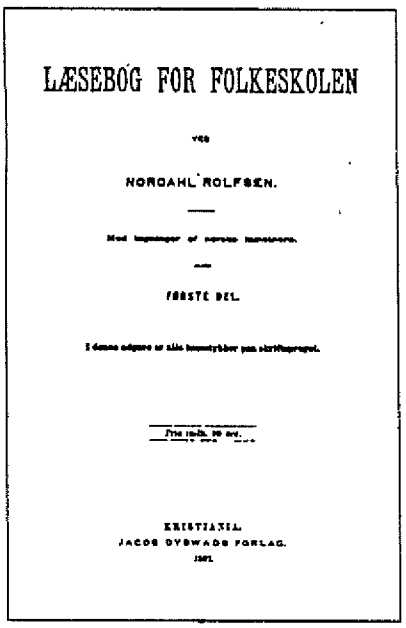
LÆSEBOG FOR FOLKESKOLEN

NORDAHL ROLFSEN.

FØRSTE DEL.

KRISTIANIA.
JACOB DYBWAD FORLAG.

Valg av lærebøker ble tatt opp til ny vurdering med forholdsvis korte mellomrom. Som rimelig kan være, var lærerne opptatt av saken. De ønsket å skaffe seg best mulig "verktøy" til bruk i skolen. Meningene om valg av lærebøker kunne være delte. Skolerådsprotokollen bærer preg av at det nok iblant var harde diskusjoner om hvilken bok som var "best".

Det vil i vår sammenheng føre for langt å nevne alle lærebøker som har vært innført i folkeskolen for kortere eller lengre tid. Vi nøyer oss med å avslutte kapitlet med listen over lærebøker som var i bruk omkring 1930. Vi tar også med spesielle bøker for fortsettelsesskolen som på det tidspunkt var kommet godt i gang, samt utgiftene til skolemateriell pr. elev i folke- og fortsettelsesskolen i årene 1925-1930 (A 4).

Lese- og lærebøker som brukes i folkeskolen.

Sven Svensen (tidligere Vilh. Poulsen). Bibelhistorie.
—»— Vår Kristentro.
—»— Kirkeåret og gudstjenesten.
—»— Kirkens historie.
M. Gundersen og M. Munch. Min første lesebok.
Nordahl Rolfsen. Lesebok for folkeskolen.
Mathilde Munch og Sven Svensen. Hjemme og Ute. Innført ved skolestyrets beslutning 12/6 1929 efter først å ha vært brukt 1 år på prøve.
Muldal og Alnæs. Lærebok i norsk med ordlister.
O. Jensen. Norges og Nordens historie for folkeskolen.
—»— Verdenshistorie.
Dr. Horn. Geografi.
H. L. Sørensen. Naturhistorie for folkeskolen.
Holmsen og Strøm. Naturhistorien. Innført ved skolestyrets beslutning av 17. desember 1930.
—»— Naturlære for folkeskolen.
Holmsen, Schreiner og Strøm. Helselære.
J. Nicolaisen. Regneskole B.
Ole Johannesen. Byfolkeskolens regnebok. Innført ved skolestyrets beslutning av 20. juni 1930.
Edv. Gunneng. Melodisk sangbok.
Marie Falch. Skrivebok.
Inga Høst og Ingeborg Milberg. Matlære.
Aagot Gundersen. Opskrifter.

Til utfylling av lærebøkene i forskjellige fag brukes heftene i fagbiblioteket »Fri lesning«.

I fortsettelsesskolen:

Ivar Alnæs. Lesebok for middelskolen.
Mathilde Munch og Sven Svensen. Hjemme og ute. VII.
K. Brekke. Lærebok i engelsk I-II.
D. F. Knudsen og Otto Kristiansen. Lærebok i tysk for begynnere.
H. Th. Madsen. Lærebok i praktisk regning for fortsettelsesskolen.
Kr. Johannessen. Opgaver i bokholderi.

Utgiftene til skolesaker for elevene i folkeskolen og fortsettelsesskolen har utgjort pr. elev

i 1925—26	..... kr.	10,10
1926—27	..... »	9,53
1927—28	..... »	8,51
1928—29	..... »	8,22
1929—30	..... »	8,08

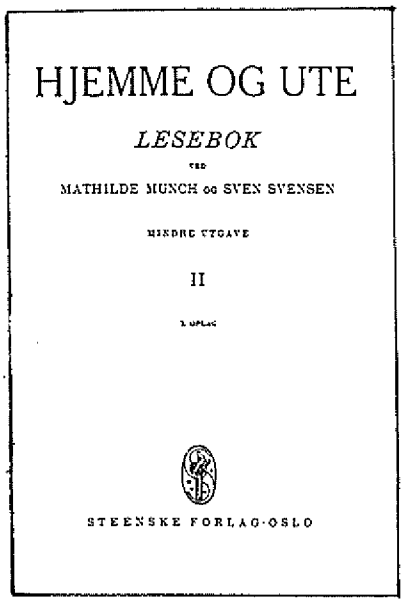
HJEMME OG UTE

LESEBOK

MATHILDE MUNCH og SVEN SVENSEN

II

STEENSKE FORLAG·OSLO

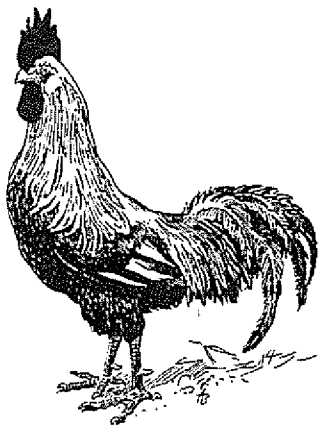

Hanen kjenner vi fra norske ABC-bøker helt fra tidlig på 1800-tallet. Denne hanen er gjengitt fra Anna Rogstad og Elling B.Holsts ABC-bok. Dosent Elling B.Holst var fra Drammen og kjent også som forfatter av barnebøker, bl.a. Norsk billedbok for børn.

Frie skolesaker.

Folkeskoleloven av 1889 fastslo i § 19 foreldrenes plikt til å skaffe deres barn de nødvendige skolesaker:

"Hvis vedkommende Forældre eller Forsørgere ikke forsyner et Barn, som er Elev af Folkeskolen, med de Lære-, Læse- og Skrivebøger samt lignende Undervisningsmidler, som det er paalagt Skolens Elever at skaffe, kan de Manglende, efterat Advarsel forgjæves er anvendt, skaffes for deres Regning ved Skolestyrets Foranstaltning.

Hvis det oplyses at vedkommende Forsørgers Trang eller mislige Forhold hindrer nogen Elev i ordentlig at søge og udnytte Folkeskolen, forholdes efter §§ 54 og 55."

I sistnevnte paragrafer ble det fastslått at skolestyret kan "forsaavidt ikke særskilte Midler for Øiemedet er stillet til dets Raadighed, henvende sig til Fattigkommisionen, der i fornødent Fald har at sætte Vedkommende istand dertil".

Loven av 1889 regelfestet således den praksis som hadde vært fulgt helt siden starten av offentlige skoler: Foreldrene skulle i regelen dekke utgiftene til elevenes skolesaker, dog med unntak for de fattige. Dem måtte fattigkommisjonen hjelpe i den utstrekning ikke andre inntektskilder løste problemene, jf. bestemmelsene i fundasene for fattigskolene (A 1).

Med den ekspansjon folkeskoleloven av 1889 la opp til, med nye fag, teoretiske og praktiske, nye lærebøker og nye typer forbruksmateriell, meldte problemene seg snart og det med full tyngde. Utgiftene til bøker og materiell ble så høye at mange foreldre ikke maktet å foreta de nødvendige innkjøp. Læreboksituasjonen var derfor høyst utilfredsstillende i de fleste skolene.

Skoleinspektør Andreas Larssen tok i skolerådsmøte den 15. september 1910 opp forslag om fritt skolemateriell for alle elever i folkeskolen og ønsket at skolerådet skulle ta stilling til forslaget. Det ble en del diskusjon omkring spørsmålet om elevene skulle få lærebøkene som sin eiendom eller om bøkene bare skulle lånes ut og brukes på nytt av andre elever. Spørsmålet om skolehygiene og smittefare ble trukket inn i diskusjonen. Enden ble at skolerådet sluttet seg til skoleinspektørens forslag med en tilføyelse om at bøkene "av praktiske og sanitære hensyn" måtte bli elevenes eiendom.

Skolestyret sluttet seg til forslaget, men slik at lærebøkene skulle lånes ut til elevene. I møte den 5. desember 1910 vedtok imidlertid bystyret at fritt skolemateriell skulle innføres for alle barn i Drammen folkeskole fra 1. april 1911, og at materiellet skulle bli "hvert barns eiendom".

I henhold til bystyrets vedtak fastsatte skolestyret i møte den 25. mars 1911 reglement for utdelingen av fritt skolemateriell. Innledningsvis heter det (§ 1):

"Drammens folkeskoler forsyner alle sine elever, ogsaa i 8de klasse og i aftenskolen, med det nødvendige undervisningsmateriel. Barnenes pennaler med tilhørende skrive- og tegnesaker opbevares paa skolen."

Klasseforstanderen ble pålagt "å føre tilsyn med at reglene for behandlingen av det utleverte skolemateriell overholdes. Mindst en gang om maaneden skal alle bøker eftersees". Ved fastsettelsen av karakter for orden skulle det tas hensyn til elevenes behandling av

skolemateriellet. "Slurvet" behandling ble straffet. Hvis en elev mistet eller ødela en bok, hadde foreldrene plikt til å skaffe en ny.

Fritt skolemateriell til alle elevene førte til en merkbar økning av skolebudsjettet. Allerede i 1912 vedtok skolestyret en innstramning etter forslag fra skoleinspektør og overlærere: Barn i samme familie skulle overta bøker etter eldre søsken "i den utstrækning som bøkerne findes brukbare". Bibler skulle deles ut først i 6. klasse og salmebøker i 4. klasse. I 1913 vedtok bystyret at det "nødvendige antal bibler" skulle kjøpes inn som skolens eiendom og lånes ut til elevene.

Fra skoleåret 1925-26 ble det vedtatt å samle inn lesebøker og en del av lærebøkene ved slutten av skoleåret og låne bøkene ut på nytt "hvis bøkene er i forsvarlig stand og det ikke er grunn til å frykte for smittefare".

Særskilt undervisning,

Bestemmelser om særskilt undervisning for barn som ikke passer inn i vanlig skole, kom ikke med i skolelovgivningen før i 1860, da loven om allmueskolevesenet på landet fastsatte (§ 9) at skolekommunen hadde plikt til å "besørge en særegen Underviisning" for barn "der have naaet det 14de Aar og findes saa forsømte, at de ikke hensigstmæssigen kunne deeltage i den almindelige Skole". Byskoleloven av 1889 fikk en tilsvarende bestemmelse (§ 6):

"For Børn som Skolestyret ikke finder hensigtsmæssig kan deltage i den almindelige Skole, skal der, naar Kommunebestyrelsen dertil har givet sit Samtykke, anordnes særskilt Undervisning."

Drammen var tidlig ute med "særundervisning" for barn som ikke maktet å følge med i vanlig undervisning. Ved reformen i 1860 fikk de to allmueskolene i byen (Bragernes og Strømsø-Tangen) seks oppadstigende klasser hver (6. klasse tok imot 6. og 7. årskull). I tillegg ble det ved hver av skolene satt igang en klasse for "forsømte og forsømmelige Børn". Det er ganske bemerkelserverdig at disse klassene kom i gang før lovbestemmelser kom som "pådriver" i spørsmålet. Men det er vel ikke usannsynlig at pedagogiske kretser i Drammen fulgte med i de drøftinger som gikk forut for utformingen av skoleloven av 1860 med dens bestemmelser om "særegen Underviisning" og formidlet tankene videre til "reformmakerne" i Drammen.

De første årene var det ved hver av de to skolene i Drammen en "særklasse" eller "hjelpeklasse". Navnet på klassene varierte fra tid til tid. Enkelte år måtte det opprettes to klasser ved den ene eller ved begge skolene. Elevtallet i klassene kunne variere temmelig mye. I 1864 hadde således Bragernes en hjelpeklasse med 20 elever, mens Strømsø-Tangen hadde en klasse med 10 elever. I 1974/75 hadde Bragernes to hjelpeklasser med til sammen 45 elever, og Strømsø-Tangen hadde to klasser med 76 elever. Enkelte år var elevtallet i klassene uforsvarlig høyt.

Inntaksalderen var 9 til 10 år, og elevene gikk som regel i hjelpeklassene til de gikk ut av skolen i 15-årsalderen.

Overføring til hjelpeklasse skjedde etter samråd mellom klasseforstander og skolebestyrer/overlærer. Årsaken til overføringen var til vanlig at eleven ikke "hang med"

i undervisningen, dels på grunn av "ustadig Skolesøgning", dels på grunn av "dårlige Evner", som en av skolestyrerne uttrykte det i en rapport.

Uketimetallet varierte fra 12 til 18 timer med sterk konsentrasjon omkring kristendomskunnskap, norsk og regning.

Fra 1890 ble det satt i gang særskilt undervisning i form av enkelttimer. Elever som trengte hjelp i ett eller flere fag, fikk "ekstraundervisning" med inntil tre timer pr. uke.

Skoleplanen fra 1893 hadde bestemmelser om særskilt undervisning i "ekstra timer" og la også opp til en betydelig utvidelse av særskilt undervisning i "særegne klasser". Etter planen skulle klassene deles i to underavdelinger:

- Første avdeling skulle omfatte barn med "yderst svage evner, tildels forenet med tunghørthed, stamhed eller andre legemlige mangler, der kræver en mere individuell behandling". Avdelingen skulle inndeles i partier "paa i regelen ikke mere end 10 á 12 elever".

- Andre avdeling skulle omfatte "tungnemme og forsømte børn, der staar saa lavt i evner og kundskaber, at de ikke hensigtsmæssig for sit eget vedkommende og ikke uden væsentlig at hindre de øvrige børns fremgang kan deltage i den almindelige skole".
  Det ble regnet med en opptaksalder på "mindst 11 aar" og tre oppadstigende klasser á 20 elever "og ordnes ved hver enkelt skole i den udstrækning som gjøres fornøden".

Skoleplanen fra 1893 var nok for ambisiøs i sin målsetting for særskilt undervisning. Særegne klasser som beskrevet i første avdeling, ble ikke opprettet, og det ble heller ikke noe av inndeling i oppadstigende klasser.

Fra 1893 fikk hjelpeklassene 24 timer pr. uke. Fagkretsen var omtrent som i vanlige klasser med unntak av tegning og historie som ikke var med på hjelpeklassenes timeplan.

I 1917 la skoleinspektør Einar Sigmund fram forslag til nyordning av den særskilte undervisningen. Han regnet med at 1,5% av folkeskolens elever trengte overføring til hjelpeklasse. Det ville i Drammen tilsvare ca. 100 elever, og det ville gi grunnlag for en selvstendig "særskole" med seks oppadstigende klasser felles for gutter og jenter. Hver klasse skulle ha inntil 15 elever. Overføringen til særskolen skulle skje ved utgangen av 2. klasse. Særskolen skulle dekke 2.-7. klassetrinn ifølge forslaget. Uttak til særskolen skulle bl.a. skje ved bruk av intelligensmålinger. Lærerne skulle få utdanning til denne type undervisning gjennom permisjon ½ år for å studere hjelpeskoleundervisning i Kristiania og København.

Sigmund regnet med at en fullstendig plan for den særskilte undervisningen måtte utarbeides etter hvert som særskolen ble bygd ut. Som en foreløpig ordning foreslo han at det skulle opprettes to klasser for skoleåret 1917-1918. I de to forangående skoleårene (1915-16 og 1916-17) hadde det ikke vært i gang hjelpeklasser, sannsynligvis fordi man regnet med en omorganisering av den særskilte undervisningen etter at antall folkeskoler økte fra to til fire (Brandengen og Fjellheim i gang fra 1914).

De to "foreløpige" klassene ble lagt til Strømsø skole, men skoleinspektøren søkte formannskapet om bevilgning til å innrede lokaler til særskolen i Strømsø gamle skole (Tollbugt. 42). Søknaden ble ikke innvilget, angivelig fordi planene for undervisningen ikke var tilstrekkelig utredet.

Ved slutten av 1917 fratrådte Einar Sigmund sin stilling som skoleinspektør i Drammen. Ny skoleinspektør ble Sven Svensen, som overtok stillingen fra 1. august 1918.(Overlærer Johan Ringstad var konstituert i stillingen januar - juli 1918). Høsten 1919 foreslo skoleinspektør Svensen at planene om egen særskole for Drammen skulle oppgis. I stedet skulle nye planer for særskilt undervisning utarbeides. Forslaget ble vedtatt av skolestyret i møte den 16. desember 1919.

I påvente av de nye planene ble ingen hjelpeklasser satt i gang i 1920-21. Fra 1921-22 kom det igjen i gang hjelpeklasser ved skolene i Drammen, uten at det forelå vedtak om nye planer for særskilt undervisning. I årene etterpå ble særskilt undervisning gitt både i egne klasser og som ekstratimer i oppsatte partier for bestemte fag (fortrinnsvis norsk og regning). Omorganisering av hjelpe- og støtteopplæringen i Drammen fant ikke sted før etter krigen 1940-45.

Instrukser for skoleinspektør og overlærere.

Med den omlegging av administrasjonsordningen som fant sted i 1889-90 og de mange nye oppgaver man stod overfor i skolesektoren, var det rimelig at skolestyret omhyggelig vurderte fordelingen av plikter og ansvar mellom skolelederne. I møte den 2. mai 1893 vedtok skolestyret instrukser for skoleinspektøren og overlærerne, jf. A 4, 1891-1895, "Tillæg", s.44 ff. Instruksene fastla ganske detaljert administrasjonens oppgaver og ansvarsforhold. Vi nevner de viktigste punktene.

Skoleinspektøren skal "under ansvar til skolestyret" være den nærmeste overordnede "for samtlige Drammens folkeskoler" og skal arbeide for at det "for skolerne lovbefalede formaal (C 22, § 1) i alle henseender saavidt muligt naaes". Han skal "stadig have sin opmerksomhed henvendt på, hvad der kan fremme skolens udvikling, fører tilsyn med undervisning, orden og diciplin, vaager over skolernes økonomi, paaser at alle skolens funktionærer opfylder sine plikter, at de om byens skolevæsen gjældende love og bestemmelser bliver overholdte, og sørger for, at de feil og mangler og de hindringer for opnaaelsen af skolens formaal, som han maatte opdage, bliver rettede og fjernede, om fornødent ved henvendelse til skolestyret". Han skal bestemme undervisningsmetodene i de forskjellige fagene for å "tilveiebringe og opretholde enhed i arbeidet". Han skal være "opmerksom paa, om skolernes ordning og plan tiltrænger forbedringer". Han fører tilsyn med skolesøgningen og har "efter bedste evne at modarbeide skoleforsømmelser".

På den annen side kan han frita elever for undervisning i enkelte fag eller enkelte timer og kan "anordne særskilt undervisning for barn, som han finder trænger saadan i noget fag". Han skal også føre tilsyn med "børns undervisning udenfor folkeskolen".

Han skal ivareta skolenes økonomi, påse at budsjettet overholdes. og at bevilgede midler blir brukt etter sin bestemmelse. og han skal utarbeide budsjettforslag for skolestyret.

Som skolestyrets sekretær skal han føre skolestyrets protokoller, holde arkivet i orden, forberede alle saker som skal forelegges skolestyret, og han "kommunicerer og iverksætter snarest mulig dets beslutninger". Som formann i skolerådet skal han delta i skolestyrets forhandlinger, "dog uden stemme".

Han har plikt til å være medlem i alle komiteer som skolestyret nedsetter til behandling av særskilte saker, og har "for disse at skaffe tilveie de nødvendige oplysninger og, om det

begjæres, at forfatte deres indstillinger". Han har plikt til å "afgive møte i skolernes tilsynsudvalg, naar han dertil i betimelig tid indkaldes".

Han lyser ut ledige "poster ved skolerne, modtager ansøgninger og affatter indstilling til posternes besættelse". Han avgjør hvilken skole hver lærer skal arbeide ved og gjennomgår overlærernes forslag til fag- og klassedeling.

Skoleinspektøren har ifølge instruksen plikt til å "læse indtil 8 timer ugentlig og maa ikke overtage andet lønnet erhverv". Det siste turde være overflødig å instruksfeste, særlig tatt i betraktning at han ikke hadde noen form for kontorhjelp i de første årene. Bevilgningen på kr. 100,- til sekretærhjelp for skolestyret ble inndradd som "overflødig" da skoleinspektørstillingen ble opprettet. Lesetiden for skoleinspektøren ble imidlertid noen år senere nedsatt til "indtil 4 timer ugentlig".

Overlæreren skal ifølge instruksen ha "den nærmeste bestyrelse af den skole, ved hvilken han er ansat". Men han står "under tilsyn og ledelse af skoleinspektøren, hvis bestemmelser han skal holde sig efterrettelig".

Overlæreren har imidlertid også plikt til å føre tilsyn. Han skal se til at "gjældende love og bestemmelser overholdes af lærere og børn" ved den skole han leder, at det hersker "orden og disciplin" ved skolen og i det hele arbeide for "at skolens gjerning kan ske paa en maade, som er til fremme for dens øiemed".

Han skal føre tilsyn med "at lærerne røgter sin gjerning med flid og punktlighed", gjøre seg "bekjendt" med den enkelte lærers undervisning, rette på feil og "give anvisning til den rette fremgangsmaade, ved bemerkninger for tilfældet eller hvor han finder saadant fornødent, ved instruerende foredrag og praktiske undervisningsprøver for den enkelte eller for samlinger af lærere".

Overlæreren skal "af yderste evne modarbeide skoleforsømmelser". Han skal "besørge de aarlige lister over undervisningsberettigede børn i hans distrikt gjennemgaaede og konfererede med skolens protokoller". Barn over 8 år som "gaar uden undervisning", skal han straks innkalle til skolen. Han skal gjøre "sig bekjendt med enhver af skolens elever og med deres hjem". (I 1893 da instruksen ble vedtatt, hadde Bragernes skole 1592 elever og Strømsø - Tangen skole 1514 elever!)

Instruksen lister ellers opp en rekke plikter og gjøremål for overlæreren. Med en leseplikt på "indtil 18 timer pr. uge" skulle han neppe ha problemer med å fylle tiden.

Skolebarn i lønnet arbeid.

Et av de påtrengende problemer som overlærere, skoleinspektør og skolestyre fikk å slite med gjennom flere år, var begrensing av skolebarns ervervsvirksomhet.

Problemet var ikke nytt. I Drammen, som i andre byer og tettsteder, var det vanlig at barn fra økonomisk vanskeligstilte hjem ganske tidlig måtte ut i lønnet arbeid. De fleste elevene i allmueskolen/folkeskolen skulle senere livnære seg ved kroppsarbeid. Etter manges mening burde barna tidligst mulig ut i arbeidslivet, vel i første rekke for å støtte opp om familiens økonomi. De øverste klassene i allmueskolen hadde færre lesetimer pr. uke enn de lavere klassene, nettopp for å gi de eldre elevene bedre mulighet for å ta del i arbeidslivet.

I skriv datert 21. april 1874 (A 6) fremmet sogneprest til Strømsø - Tangen, Aug.Th.Deinboll, et forslag for skolekommisjonen om "at Skolegangen i Almuskolerne hersteds burde ordnes i den Retning at ialtfald de ældre Klasser af skolepliktige Børn kunde faa Adgang til at søge Skolen kun hveranden Dag, hvorved de altsaa hveranden Dag fik den hele Dag fri til Arbeide". Deinboll viste til at en slik ordning var gjennomført i Kristiania, angivelig med det resultat "at Skolebørnenes Arbeide aarlig indbringer de fattige Hjem ialt 12 a 13 000 Spd., hvori dog blot er indbefattet, hvad Børnene fortjæne som **selvstændige** Arbeidere ved sit Arbeide udenfor Hjemmene".

Deinboll fikk støtte, bl.a. fra byens politimester (E.Gamborg). Dessverre foreligger ikke noe om skolekommisjonens behandling av saken. Vi har ikke funnet noe som tyder på at annenhverdagsskole har vært organisert for de øverste klasser i Drammens allmueskoler for å lette elevenes adgang til å ta lønnet arbeid. Det er imidlertid ingen tvil om at skolepliktige barn i stor utstrekning ble satt i lønnet arbeid. Det viser alle de sakene om skoleforsømmelser som skolekommisjonen og senere skolestyret fikk til behandling, hvor arbeid utenfor hjemmet ble oppgitt som grunn til forsømmelsene. Slike saker fikk også politimesteren føling med, for han fikk strevet med å drive inn bøtene som foreldrene ble ilagt.

Arbeidsstokken på Evjensaga, 1897.
Foto utlånt av Tor Adler Knudsen.

Fra 1. juli 1893 trådte det i kraft en fabrikktilsynslov som forbød arbeid i fabrikker for barn under 12 år og begrenset adgangen til fabrikkarbeid for barn i alderen 12-14 år. Arbeid ved sagbruk og forskjellige andre typer arbeid var fortsatt tillatt uten alders-

begrensning. Men arbeidstiden skulle ikke overstige seks timer pr. dag.

Hans Johansen har i "Mennesker jeg møtte" (B 19) gjengitt et radiokåseri fra 1975, hvor han forteller om sitt arbeid på Evjensaga i Drammen i 1890-årene sammen med sin mor og sine søsken. Moren ble enke og satt igjen med seks barn under 12 år. Hun fikk arbeid på Evjensaga hvor hennes mann hadde vært tilsatt. Hun måtte ha alle ungene med seg "om hun skulle klare arbeidet".

Vi lar Hans Johansen fortelle (B 19, s.112):

> "Det var råstaven vi skulle arbeide med. Den var skåret fra tømmeret som nettopp var tatt opp av elven. Den var helt igjennom rå og temmelig tung å arbeide med. Staven ble skåret av honskalkene som ble igjen etter at planker og bord var skåret ut. Denne staven ble brukt til kasser og tønner.
>
> Mor fordelte arbeidet mellom oss på beste måte: Anton, som var 8 år, skulle ta imot staven som kom i en renne fra stavskjæreriet og sortere den etter bredden. Anders, som var 12 år og den eldste av oss guttene, fikk jobben med å trille staven ut på tomta. Så skulle Oluf, som var 10 år, sette opp staven i firkantede stavstusser. De skulle inneholde 500 stav og ble omlag 2 meter høye. Mor tok selvsagt den tyngste jobben, nemlig å skikke staven til den som satte den opp. Mitt arbeid til å begynne med, ble å hjelpe Anders litt med å lesse trillebåren. Ellers måtte jeg passe minstebror Ingvald, som bare var 3 år. Og vi to minste måtte gå de nødvendige ærend å kjøpe inn mat for dagen. Mor knyttet pengene i snippen av et lommetørkle og ba meg ta vel vare på dem. Jeg måtte fort lære meg verdien av pengene, og jeg lærte å legge sammen og trekke fra. Jeg vokste på den oppgaven.
>
> Oppsettingen av staven var akkordarbeid. Det var for øvrig alt arbeid på saga. Lønnen var 45 øre pr. 1 000 stav. Det var alt vi fikk for å ta imot, sortere, trille ut og stable opp staven. Det kunne skjæres omlag 40 000 stav i uka. Lønnen vår kunne bli en 15—18 kroner uka. Det var for hele familiens arbeidskraft — mor og en 5—6 unger.
>
> Maten var naturligvis billigere den gang. Ett brød kostet 18 øre, og hvis en kjøpte 6 brød av gangen fikk en det for 1 krone. Men vi måtte nok arbeide atskillig lenger for å tjene til ett brød enn det gjøres i dag.
>
> Arbeidsdagen vår var, som nevnt, fra 6 om morgenen. Klokken 9 om kvelden sluttet stavskjæreriet. Men vi skulle holde staven unna, så vi kunne ikke gå før den siste staven var satt opp. Det hendte nok at klokka ble over 9 før vi kunne gå hjem.
>
> Vi hadde tre spisetider om dagen. Klokka 9 var det frokost, klokka 1 middag og klokka 5 eftasverd."

Skoleinspektørens årsmeldinger for Drammen folkeskole viser (A 4, 1911-1915, s.56) at det så sent som i 1912 var i Drammen 381 av 3713 elever (10,2%) i lønnet arbeid. De fleste hadde "visertjeneste" (116 g. og 14 j.) eller var avisbud (93 g. og 45 j.). 37 gutter hadde "fabrikarbeide og arbeide paa brug", og 51 jenter hadde "huslig arbeide". 241 elever arbeidde under 4 timer pr. dag, 124 elever arbeidde mellom 4 og 6 timer, og 16 elever arbeidde 6 timer eller mer pr. dag (!).

Ervervsarbeid blant skolebarn var imidlertid i sterk tilbakegang i årene etter hundreårskiftet. I 1915 hadde 6,6% av elevene lønnet arbeid, og ingen var da i fabrikk eller på bruk, vel et resultat av skarpere kontroll fra skolens side og etter hvert økende forståelse for verdien av skolegang også for barn fra økonomisk trange kår.

Helse og velferdstiltak.

Spørsmålet om å bedre skolehygienen var et aktuelt diskusjonstema i norsk skoledebatt i annen halvdel av 1800-tallet. Særlig i byene fant man det påkrevet med tiltak for å beskytte mot sykdommer.

I 1862 gav lege O.G.Høegh ut sin publikasjon "Om Sundhedsplejen i Almueskolen" (B 16). Han understreket sterkt skolens ansvar når det gjaldt å bedre elevenes personlige hygiene. Skolen måtte oppmuntre til større renslighet og sette i verk aktive tiltak for å beskytte mot sykdommer. Han tok bl.a. opp spørsmålet om renhold av skolene. Gulvet "maa skures saa tidt det er smudsigt, om saa hver Dag...". Høegh gikk inn for bad i skolen, ordnet avtrede for elevene, renslig lekeplass i tilknytning til skolen, og han tok også opp spørsmålet om riktig kosthold.

Det første konkrete tiltak som ble foreslått satt i verk i byene, var tilsetting av **skoleleger**. Byskoleloven av 1889 fastsatte i § 14, siste avsnitt, at skolestyret skulle "antage" en lege til å føre tilsyn med "Skolens Sundhedsforhold", riktignok under forutsetning av at kommunestyret samtykket.

Det gikk noen år før skolelegeordning ble etablert i Drammen. Saken ble tatt opp av dr. Chr.Bie, som var medlem av skolestyret. Han ble støttet av skolerådet som behandlet saken i møte den 30. mai 1899. Skolestyret fremmet så forslag om å opprette stillinger for skoleleger ved de to folkeskolene med filialer. Etter vedtak i formannskap og representantskap kom skolelegetjenesten i gang fra 1. april 1900 i samsvar med instruks som ble vedtatt av skolestyret den 16. januar 1900, jf. A 4, 1896-1900, s.30 ff.

Ifølge instruksen skulle skolelegen være "skolestyrets, skoleinspektørens og overlærerens raadgiver i alt hvad der vedrører skolens - skolebygningernes og skolematerielles, lærerpersonalets og skolebørnenes - sundhedsforhold og disses indflydelse paa skolens gjerning. Han fører det i saadan henseende nødvendige sagkyndige tilsyn med skolen". Ved starten av hvert skoleår skulle han undersøke alle "nyindkomne skolebørns sundhedstilstand" og særlig være oppmerksom på "mulige sansefeil, rygradsskjævheder osv.".

En dag i uken skulle han "indfinde sig paa hovedskolen" til fastsatt tid etter samråd med overlæreren og en gang annenhver uke på skolens filial for å undersøke elever som ønskes fremstilt for ham og ellers gi råd til overlærer og lærere om "skolens og børnenes sundhedsforhold". Han skulle hjelpe til med henvisning etc. slik at "et sygt eller lidende" barn kunne komme "under kur og pleie". Etter anmodning fra overlæreren skulle han foreta "nødvendig undersøgelse i skolebørnenes hjem". Han skulle uttale seg om reglene for renhold i skolen og ellers se til at det ikke var noe i skolens lokaler som kunde "skade skolens sundhedspleie".

Ved plutselige sykdomstilfeller på skolen skulle han yte "den paakrævede første lægehjelp".

Av og til burde han være til stede "ved gymnastik-, skrive- og tegneundervisningen, ved undervisningen i sløid eller anden haandgjerning samt ved badning paa skolen for paa grundlag af den derved erhvervede kundskab at give vink, som han måtte finde nødvendige".

I det hele skulle skolelegen ta seg av alle spørsmål som angikk "skolens sundhedsforhold" og i den anledning gi de "attester, udtalelser eller erklæringer" som skolens myndigheter og sunnhetskommisjonen fant nødvendig.

Den skolelegeordningen som skolestyret med tilslutning av de bevilgende myndigheter la opp til i 1990, la grunnen for en helsetjeneste som i den etterfølgende tid var av stor betydning for skolen. Fra 1919 ble tjenesten styrket ved at det ble opprettet en stilling som "skolesøster". Hensikten var opprinnelig å hjelpe skolen i kampen mot utøy som på den tid var et påtrengende problem.

Skolesøsteren skulle, ifølge instruks fastsatt av skolestyret 21. august 1920 (jf. A 4, 1916-1920, s.40 ff.) "hjelpe skolen og hjemmene i arbeidet for barnas renslighet, særlig i kampen mot utøiplagen". Hun skulle møte på skolene "de dager som blir bestemt av overlærerne" for å assistere skolelegen "og av ham motta nødvendig veiledning for sitt arbeide".

Minst to ganger om året - oftere hvis nødvendig - skulle hun undersøke alle skolens elever, hvert barn "enkeltvis, uten nærvær av andre barn, og alle må behandles likt". Hvis et barn hadde utøy, skulle hjemmet underrettes og få "skolelægens trykte anvisning til behandling". Hvis anvisningen ikke ble fulgt, skulle skolesøster henvende seg personlig til hjemmet for å gi hjelp og veiledning. Hvis ikke det hjalp, måtte hun underrette overlæreren, som "om det finnes påkrevet, kan henstille til vergerådet eller fattigstyret å ta sig av saken".

Hvis skolesøster under sine besøk i hjemmene eller på annen måte ble kjent med forhold "som virker hemmende på barnas skolearbeide eller er skadelige for deres moralske opdragelse", skulle hun melde fra til overlæreren.

Instruksen innskjerpet at "alle meddelelser til hjemmene må skje på en sådan måte at det ikke kommer til de andre barns kunnskap".

Femårsmeldingen 1921-1924 for Drammen folkeskole viser at undersøkelsen av elevene ble utvidet til tre ganger i løpet av skoleåret for hvert barn. I skoleåret 1924-25 gjennomførte skolesøster 125 husbesøk, "og gjennemgående blir den hjelp hun yder, mottatt med velvilje og forståelse". Fra 1925 ble alle skoleelever veid og målt hvert år.

Fri tannpleie ble innført i folkeskolen som en forsøksordning fra 1. mai 1911. Spørsmålet om fri tannbehandling ble imidlertid tatt opp noen år tidligere. I brev datert 15.desember 1904 til skoleinspektøren meddelte tannlege Just Bremer at han "ialfald indtil videre" ville la skolens ubemidlede elever få "gratis tandudtrækning". Han ba samtidig om at det måtte tas under overveielse "hvorvidt tandlæge burde engageres til at foretage det fornødne med ubemidlede folkeskolebørns tænder". Bremers tilbud om gratis tanntrekking fortsatte ut 1905.

I brev datert 14. mars 1906 henvendte Drammens Kvinneråd v/Betzy Kjelsberg seg til kommunen med søknad om et par rom til "Gratis-Tandklinik for Børn". Kommunen kunne på det daværende tidspunkt ikke avstå noen rom. Kvinnerådet leide imidlertid lokaler og fikk i stand en avtale med 8 privatpraktiserende tannleger i Drammen om gratis tannbehandling for ubemidlede barn mot refusjon av utgiftene til materialer. Bevilgninger til sistnevnte utgifter ble gitt av Drammen kommune, Drammens Samlag for Brændevinshandel og Drammens Sparebank. Klinikken var i kontinuerlig drift til 1915.

Forslag om å innføre fri tannpleie i skolen ble tatt opp av skolerådet i møte den 15. september 1910. Forslaget fikk positiv tilslutning av skolestyret den 15. november s.å. Allerede tre uker senere, den 5. desember 1910 vedtok bystyret å innføre fri tannbehandling i skolen som en treårig forsøksordning. Skoleåret 1911-12 skulle førsteklassene behandles, året etter første- og andreklassene, og det tredie året (1913-14) skulle ordningen omfatte de tre første årskullene i skolen. Et styre på tre medlemmer med overlærer Erling Sørbøen som formann ble oppnevnt av formannskapet til å administrere forsøksdriften. Klinikken

fikk lokaler i kommunens gård, Schulz gt. 2 (venterom, kontor og laboratorium, "vel skikket for øiemedet").

Mot slutten av perioden (skriv datert 16. februar 1914) fremmet styret forslag om en fast kommunal tannklinikk som skulle ta seg av tannbehandlingen av folkeskolens elever. Forslaget ble vedtatt av bystyret og gjennomført slik at ordningen omfattet en ny årsklasse for hvert år til alle sju klassetrinn var kommet med.

Fra 1. juli 1915 ble tannklinikken lagt under skolestyrets administrasjon. Driftsutgiftene ble fra starten av ført over folkeskolens budsjett.

Skoletannpleien i sving.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Behandlingen ved tannklinikken var frivillig. Foreldrene avgjorde om deres barn skulle behandles på klinikken eller ikke. Valget fant sted ved skolestart i første klasse. Sa foreldrene nei, måtte de regne med at barna ikke fikk adgang til klinikken senere. De fleste foreldre tok imidlertid imot tilbudet. I 1920 takket 83,23% av foreldrene ja til tannbehandling.

Fra 1920 fikk klinikken nye lokaler i Brobakken 9 (Strømsø torv). Samtidig ble det reist spørsmål om å legge tannbehandlingen til de enkelte skoler. I første omgang ble det opprettet "filialer" ved Brandengen og Fjellheim skoler (henholdsvis 1921 og 1922). Det gikk en del år før de to andre skolene fikk egne klinikker, Strømsø i 1937 og Bragernes i 1939.

Drammen var en av de første kommuner i landet som innførte fri tannbehandling til barn under skolealder. Fra 1935-36 ble behandling gitt til barn ½ år før skolestart. Fra samme år ble fri tannpleie innført også for 8. klasse (fortsettelsesklassene).

Skolebespisning.

I møte den 24. september 1907 drøftet skolestyret en henvendelse fra fattigstyret om underernærte skolebarn. Det ble vedtatt å la skolene undersøke hvor mange barn som ikke hadde spist om morgenen før de møtte på skolen, og som derfor satt "sultne under undervisningen". Undersøkelsen bekreftet mistanken om mangelfullt kosthold hos enkelte elever. Skolestyret vedtok derfor i møte den 29. oktober 1907 å søke formannskapet om bevilgning til en "midlertidig" bespisning av barn som trengte det. Søknaden ble innvilget for en treårig prøveperiode, og fra 1908 fikk elever etter søknad fra foreldrene et måltid som bestod av oppskåret brød i "varm, søt melk". Serveringen foregikk gjennom vinterhalvåret, hvert år i 100 dager. Ordningen fikk god oppslutning, første år (1908) med gjennomsnittlig 373 barn pr. dag, andre og tredie år med henholdsvis 301 og 255 barn pr. dag. Nedgangen skyldtes angivelig strengere kontroll, "saaledes at kun trængende barn fik være med".

Etter prøveperioden ble ordningen innført fast med bevilgning over skolebudsjettet, og det ble ved hovedskolene "indredet lyse og hyggelige spiselokaler i kjelderetagen".

Bespisningen ble noen år senere utvidet til hele skoleåret, forsøksvis også i jule- og sommerferien. Tilslutningen var jevnt god, varierende fra 18 til 24% av elevtallet.

Mot slutten av første verdenskrig (1918) ble det en tid servert varm mat på grunn av vansker med å skaffe brød. Men så snart forholdene bedret seg, gikk en tilbake til servering av grovt brød og melk. I 1937 ble Oslo-frokosten innført, men den stoppet opp under krigen 1940-45 på grunn av vanskene med å skaffe matvarer som var rasjonert. Bespisningen ble imidlertid opprettholdt. Det ble servert en "lapskaus" laget av fiskemel, poteter og grønnsaker. Fra 1942 kom "Danskehjelpen" inn i bildet og hjalp til med råvarer. Bespisningen ble utvidet til å omfatte alle elever.

Skolebespisningen ble avviklet i 1957.

Klær og sko til trengende elever.

Fundasene for fattigskolen inneholdt, som tidligere nevnt, bestemmelser om utdeling av klær og sko til de "fattigste" av elevene. Under utbyggingen av allmueskolen og senere folkeskolen fikk fattigkommisjonen ansvaret for tildeling av klær og sko til trengende elever som skolen sendte melding om. Utgiftene ble dekket over fattigvesenets budsjett.

Midler til innkjøp av klær og sko ble også skaffet ved tiltak som "menighedsdiakonisserne", dels også lærere, satte i verk. Fra 1898 kom frimurerne inn i bildet. I de påfølgende år, fram til midten av 1920-årene, sørget de for at opp til 24 elever, 12 jenter og 12 gutter, like før jul fikk full oppkledning. Jentene fikk "kjole, 2 underskjørter, underbenklæder,

strømper, støvler, hue, vaatter og lommetørklæder". Guttene fikk "foruden fuld klædning skjorte, underbenklær, buksesæler, strømper, støvler, hue, vaatter og lommetørklæder".

En del legater ble opprettet til hjelp for elever fra hjem med trang økonomi, og siden 1925 er det på skolebudsjettet oppført et fast beløp til klær og sko til trengende elever.

Sommeropphold på landet.

Tanken om å skaffe sykelige og fattige barn et ferieopphold på landet om sommeren ble tatt opp av skoleinspektør Larssen i en henvendelse datert 10. oktober 1906 til Drammens Kvinneråd. Reaksjonen var positiv. Arrangementer på "barnehjælpsdagen" den 7. juni 1907 innbrakte ca. kr. 10 000,-, og en ny barnehjelpsdag fem år senere gav et liknende overskudd. Forskjellige arrangementer og en del gaver kom i tillegg. Allerede sommeren 1907 kunne de første 13 barn sendes på ferieopphold.

I 1911 ble eiendommen Skogstad (Modum) innkjøpt som feriehjem. Her fikk 80-100 barn feriere noen uker hver sommer. I 1924 ble Dalstua på Tjøme innkjøpt til samme formål. Begge feriehjemmene ble administrert av et styre oppnevnt av Drammens Kvinneråd. Uttak av barn til ferieopphold skjedde gjennom skolene v/skolelegene.

Fra 1923 kom også i gang et feriehjem på Labro i Sandsvær, drevet og administrert av Drammen kommune. Uttak av barn til dette feriehjemmet ble samordnet med uttak til de andre feriehjemmene. Fortrinnsvis ble det opptatt barn fra hjem hvor det var konstatert tuberkuløse sykdommer, og da særlig barn som legene mente var "disponert" for sykdommen.

Andre velferdstiltak.

I det hele ble det i begynnelsen av dette hundreåret viet atskillig oppmerksomhet omkring de unges vekstvilkår. Mange så med uro på barnas "ukontrollerte gateliv i fritiden", og engasjert seg i spørsmålet om tiltak som kunne settes i verk for å skape sunne interesser hos barn og ungdom. For å vekke foreldrenes interesse for saken vedtok skolestyret i 1908 å sende følgende

"Oprop til forældrene.
(Fra Drammens skolestyre).

Det er desværre en almindelig erfaring i byerne i de senere aar, at barnenes forhold utenfor skolen er blit mindre tilfredsstillende, selv om det under deres ophold paa skolen har været godt eller endog stadig er blit bedre. Dette tilskrives med stor enstemmighet det ukontrollerte gateliv i fritiden og navnlig den omstændighet, at barnene av mange hjem tillates at opholde sig paa gaten langt utover aftenen. Hvilken fare der for barnene ligger i dette, vil være indlysende uten nærmere forklaring. I vor by har man gjort samme erfaring. Flere og flere barn blir indkaldt for politiet for forgaaelser som de i sin fritid har gjort sig skyldig i, for det meste i forening med andre. Det daarlige kameratskab har let for at øve sin indflydelse naar tilsynet mangler. Selv barn fra gode hjem er draget med

paa ting som har medført anklage for politimyndigheten.

Disse forhold indebær i sig selv en fare, først og fremst for barnene selv og for vedkommende hjem, dernæst ogsaa for samfundet, saa der maa gjøres hvad gjøres kan for at faa barnene bevaret. Skolens indflydelse strækker ikke her til. Den kan øve moralsk paavirkning; men de barn det her er tale om, trænger et tilsyn som alene hjemmet kan øve. Man skal her kun peke paa enkelte ting: Barnet maa vokse op med den bevissthet at hjemmet altid maa ha rede paa hvor barnet færdes og hvad det foretar sig. Det maa vite hvilken tid det skal være hjemme, og hvilken tid det har lov til at være ute, og det maa vænnes til at gjøre rede for hvorledes fritiden er anvendt. Har det faat arbeide ute, maa det selvfølgelig ogsaa gjøre rede for det. Særlig opmerksomhet maa det ofres paa den ting at barnet ikke er ute langt utover aftenen. Det er usundt, og aftenen er den for barnet farligste tid, da daarlige kamerater kan øve størst indflydelse, en tid hvori det aldrig burde være overlatt til sig selv. Det er jo ogsaa den del av dagen hvori familien lettest kan faa være sammen, og benyttes ikke anledningen til at være sammen, er det for barnet et tap av den største betydning. Man tillater sig derfor paa det mest indtrængende at henstille til hjemmene at ta sig av denne sak, og særlig at de aldrig lar barnenes færd utenfor hjemmet komme sig av syne.

Man er imidlertid fuldt opmerksom paa at mangt et hjem er vanskelig stillet i denne henseende, idet forældrenes arbeide kan være av den art at de næsten den hele dag maa være borte fra hjemmet. Forældrenes indflydelse vil heldigvis ogsaa under saadanne omstændigheter kunne gjøre sig virksomt gjældende om de ser sin opgave ret og har evne til at ta sig av den. Men de kan trænge hjælp, og saadan hjælp kan paa virksom maate ydes av alle dem som har syn for sakens vigtighet. Byens borgere, almenheten, kan yde hjælp ved at ha et vaakent øie med de barn eller den ungdom som optrær stygt eller paa anden maate gjør sig skyldig i noget galt. En forstandig henvendelse eller tiltale til saadanne vil i regelen bære sin frugt. Blev det almindelig at barn viste sig iagttat ikke blot av forældre og lærere, men av alle bra mennesker, vilde det uten tvil øve en velgjørende indflydelse. Men tillater sig derfor at paakalde alles medvirkning til at barnene overalt kan føle sig undergit de voksnes opmerksoomhet og kjærlig tilsyn.

Et onde som skolen jevnlig maa kjæmpe imot, er tobaksrøkning blandt barn. Dennes skadelighet saavel i fysisk som i moralsk henseende er overalt erkjendt. Barnene kjender til det, da det er dem forklaret; de vet at de ikke har lov til at røke, de gjør det med ond samvittighet, og derfor vil en tiltale til dem av voksne gjøre sin virkning, især hvis de jevnlig fik høre et ord derom. Som bekjendt har bystyret bestemt at de handlende ikke maa sælge tobak til barn.

Endelig skal man peke paa at mange barn paa egen haand søker hen til alle slags offentlige fornøielser - i parken, i kinematografteatre, paa varieteer, i cirkus o.s.v. - og at de av denne grund er ute til langt paa nat. At de paa denne maate faar se og høre meget som ikke er godt, tør være vist. Og det ligger nær at anta at hyppige besøk paa saadanne steder vil utvikle hos dem en sterk trang til fornøielser og nydelser, en trang der kan faa meget alvorlige følger. Det er derfor av den allerstørste betydning at hjemmet her griper regulerende ind og med alvor og kraft sætter sin vilje igjennem.

Man tillater sig saaledes at henstille til hjemmene:
Lat aldrig barnene faa opholde sig paa gaten langt utover aftenen!
Bestem arbeidstid og fritid og hold øie med barnets anvendelse av tiden!
Hold rede på, hvem der er dets kamerater!
Vær opmerksom paa om det bruker tobak!
Lat det aldrig paa egen haand søke hen til forlystelsessteder!

Fremdeles tillater man sig at henstille til alle byens borgere at bistaa hjemmene paa den maate som ovenfor er antydet, da man har den opfatning at her trænges samarbeide av alle gode kræfter, om vor ungdom saavidt mulig skal kunne bevares og dens moralske utvikling styrkes og gaa fremad.

Drammens skolestyre, i september 1908."

Oppropet ble sendt til alle hjem, og det ble også tatt inn i avisene. Som en påminnelse til barn og foreldre vedtok formannskapet at det skulle ringes med kirkeklokkene "for at kalde barnene ind fra gaten kl. 8 om efterm.", og i skoleinspektørens årsmelding heter det (A 4, 1906-1910, s.39) ".... og mange barn skynder sig hjem. Men ogsaa her maa det beklages, at mange hjem ikke er med i arbeidet, men er uforstaaende og sløve".

Som et ledd i arbeidet med å trekke barna bort fra gatene ble det i 1910-11 opparbeidd **lekeplasser** på "Waagaardløkken og Telthusløkken" for henholdsvis Bragernes og Strømsø-Tangen.

Av andre fritidstiltak må nevnes at **Drammens guttemusikkorps** ble stiftet i 1908, og noen år senere, i 1921, kom **Drammens ungdomskorps** i gang. **Skolehager** ble opprettet ved Bragernes skole i 1912, ved Fjellheim og Strømsø skoler fra 1922 og ved Brandengen skole fra 1923. Skolehagearbeidet ble drevet med frivillig undervisning om ettermiddagen.

Drammens skolesparekasse ble opprettet i 1909 i samarbeid med Drammens sparebank som dekket driftsutgiftene.

I alle de helse- og velferdstiltakene som er nevnt foran, var skolene engasjert, både gjennom aktiv innsats fra skoleadministrasjonen (skoleinspektør og overlærere) og lærerne (skolerådet og senere også lærerrådene) og ved positiv holdning fra skolestyrets side i saker som i enkelte tilfelle kunne vise seg vanskelig å håndtere.

Skoletiltak utover folkeskolen.

Fortsettelsesskole ble i henhold til bystyrevedtak av 8. juli 1908 opprettet som frivillig aftenskole med to timer undervisning hver aften klokken 19-21 (unntatt lørdag). Skolen var åpen for alle som hadde gjennomgått folkeskolen med tilfredsstillende karakter for flid og oppførsel. Undervisningsfagene var norsk, regning, handelsregning, bokholderi og engelsk.

Fra 1909 ble to fortsettelsesklasser satt i gang som dagsskole i henhold til lov av 15. august 1908 om fortsettelsesskoler. Det ble undervist i 24 uketimer med forannevnte fagkrets + kristendomskunnskap, historie og naturfag.

Fra 1913 ble undervisningstiden utvidet til 30 uketimer, og fagkretsen ble utvidet med handarbeid for jenter og sløyd med arbeidstegning for gutter. Timetallet i norsk, bokholderi og engelsk ble styrket, slik at vitnemål fra skolen kunne godtas for utstedelse av handelsbrev.

Fortsettelsesskolen ("8. klasse") fikk tilstrekkelig søkning til to klasser hvert år, en på hver side av elva. I 1914-15 måtte det settes opp tre klasser. Samlet elevtall for skoleårene 1909-10 til 1914-15 var 432 hvorav 380 tok eksamen.

"8. klasse" 1928/29 ved Fjellheim skole.
Klasseforstander: Halvor Vegheim.
Foto utlånt av Tor Adler Knudsen.

Aftenskolen fortsatte parallelt med dagsskolen fram til 1920 da **Drammens kommunale lavere handelsskole** ble opprettet. I stedet for aftenskolen ble det satt i gang aftenkurser for jenter med undervisning i husstell og handarbeid. Av økonomiske årsaker ble kursene foreløpig innstilt i 1925, men de kom i gang igjen fra 1927.

I siste halvdel av 1920-årene ble det også satt i gang kurser for arbeidsledige unge menn med undervisning i tre- og metallarbeid og i skoreparasjon.

Kommunal middelskole bygd på 7-årig folkeskole.

I samsvar med loven av 1896 om offentlig høyere allmenndannelse tok Drammens offentlige høiere almenskole opp elever fra folkeskolens 5. klasser.

Fra 1908 ble også jenter tatt opp som elever i middelskolen. Skolens elevtall økte betydelig. Fra høsten 1908 ble skoleanlegget utvidet med en fløy mot Strømsø torg. Auditoriebygningen ble samtidig ominnredet med sløydsal i 2. og gymnastikkavdeling i 3. etasje.

Men elevtilgangen ble snart større enn skolen kunne ta imot.

Drammen off.h.alm.skole ("Latinskolen") og
Strømsø torg etter 1908.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Foran kommunevalget i 1910 hadde både venstre og arbeiderpartiet tatt med på sine valgprogram spørsmålet om utbygging av en kommunal middelskole på toppen av en avsluttet folkeskole, dvs. etter gjennomgått 7-årig folkeskole. Skolestyret gav i 1911 undervisningskomiteen pålegg om å utrede saken.

Spørsmålet ble aktualisert høsten 1911 da det viste seg at søkningen til Drammens off. h. almenskole var så høy at det måtte opprettes seks førsteklasser. Imidlertid tilsa reglene at en statlig høyere skole ikke skulle ha mer enn 16 klasser i middelskolen, dvs. fire klasser på hvert trinn. Drammen kommune måtte derfor høsten 1911 "overta" to av førsteklassene, men med samtykke fra departementet ble de lagt under den offentlige skoles administrasjon.

Skolestyrets undervisningskomite la fram sin innstilling i mars 1912. Den anbefalte skolestyret å legge følgende tilråding fram for magistrat og formannskap:

"1. Fra 1915 - eller eventuelt 1914 - oprettes en 3-aarig kommunal middelskole med fri undervisning og frit undervisningsmateriel for barn som har gjennemgaat folkeskolens 7de klasse og bestaat en optagelsesprøve. Denne er avgjørende for den orden hvori elevene skal optages, forsaavidt der ikke skulde være plads for alle som bestaar prøven.

2. Skolestyret er skolens forstanderskap.

3. Detaljene med hensyn til skolens lærerpersonale, lønninger, lokale og ordning i det hele blir gjenstand for nærmere forhandling og fastsættes senere."

Skolestyret tiltrådte innstillingen i møte den 27. mars 1912, og den 2. oktober s.å. vedtok bystyret etablering av skolen.

Skolen kom i gang i august 1915 med 60 elever fordelt på to klasser. Alle elevene hadde gjennomgått 7-årig folkeskole. Skoleåret 1915-16 hadde skolen tilhold i Drammen off. h. alm.skoles lokaler og ble administrert av den høyere skoles rektor.

Fra 1916 fikk Drammen kommunale middelskole egne lokaler på Losjeplassen med Erling Kristiansen som rektor. I årene fram til 1930 tok skolen imot 50 til 80 elever pr. år fra folkeskolens 7. klasse.

Lærernes lønns- og pensjonsforhold.

Fram til 1848 forelå det ikke noe "offentlig" regulativ for avlønning av lærere. Inspeksjonen ved de enkelte skoler fastsatte lønna ut fra lokale forhold.

Allmueskoleloven av 1848 fastsatte (§ 9) at en enelærer eller førstelæreren ved skoler med flere lærere, "foruden fri Bolig med andre huuslige Beqvemmeligheder for sig og Familie, eller passende Godtgjørelse derfor", skulle ha minst 150 spd. i årslønn. Lønna kunne reduseres noe "paa de Steder, hvor de skolepliktige Børns Antal er saa ringe, at Læreren ikke er sysselsat i den hele lovbestemte Skoletid". Underlæreren skulle ha en årslønn av minst 100 spd.

I 1850-årene var det i Drammen to førstelærere, som hver hadde 200 spd. i årslønn. Fire andre lærere hadde henholdsvis 180, 150 (to lærere) og 120 spd. i årslønn. I 1859 (før reformen i 1860) var årslønna for førstelærerne steget til 220 spd. Lærertallet var økt til ni, hvorav fire hadde 200 og fem hadde 150 spd. i årslønn.

Etter reformen i 1860 fikk bestyreren ved hver av de to skolene 300 spd. i lønn pr. år. Lærertallet var 11, hvorav to hadde 250 spd., fem hadde 200 og fire hadde 150 spd. i årslønn.

I 1863 ble den første kvinnelige lærer tilsatt med en lesetid på 24 uketimer og en årslønn av 60 spd. Fem år senere fikk lærerne et "midlertidig" lønnstillegg, og i 1869 fikk

lærerpersonalet i Drammen sitt første lønnsregulstiv. Styrernes årslønn ble satt til 450 spd. + fritt hus. De mannlige lærerne ble delt i fem lønnsklasser med fra 200 til 300 spd. Kvinnelige lærere fikk 120 spd. med en økning til 140 spd. fra 1872, samtidig som undervisningstiden ble økt til 36 timer pr. uke, samme lesetid som de mannlige lærerne hadde.

Drammens Almuskoler.

2 Lærerposter, en paa Bragernæs og en paa Strømsø, er ledige fra Midten af førstkommende August Maaned. Aarlig Løn for hver 225 Spd., efter 3 Aars Tjenestetid 250 Spd., efter andre 3 Aar 275 Spd. og efter atter 3 Aar 300 Spd.

Med Lærerposten paa Strømsø er Kantorbestillingen ved Tangens Kirke forenet. Aarlig Løn for denne Bestilling er 50 Spd.

Ligeledes er en Lærerindepost ved Bragernæs Skole ledig fra Midten af August d. A. med aarlig Løn 150 Spd., efter 3 Aars Tjeneste 175 Spd.

For indeværende Aar er for Lærere og Lærerinder ved Drammens Almuskoler bevilget Dyrtidstillæg, stort 20 Procent af de første 200 Spd. aarlig Løn, 10 Procent af det næste 100 Spd. og 5 Procent af Resten.

Læsetid indtil 36 Timer ugentlig. 3 Maaneders Opsigelse forbeholdes. Andragender, stilede til Drammens Provsti og ledsagede af Attester, sendes til Drammens Almuskolekommission inden 6 Uger fra Dato.

Drammen, 7de April 1875.

Annonse i Norsk Skoletidende, nr. 17 i 1875.

Ledig Kirkesangerbestilling.

Strømsø Kirkesangeri i Drammen er ledigt. Efter Fradrag af en Pension, 80 Kroner aarlig til Klokker Hansens Enke, antages de aarlige Indtægter at kunne anslaaes til 1480 Kroner foruden Husleiegodtgjørelsen 400 Kroner aarlig.

Andragender om dette Kirkesangeri stiles til Biskopen i Kristiania Stift og indsendes til Undertegnede inden 6 Uger fra Dato.

Strømsø Præstegaard den 5te Januar 1878. Aug. T. Deinboll.

Annonse i Norsk Skoletidend, nr. 3 i 1878.

I de etterfølgende årene ble lønnsregulativet revidert med forholdsvis korte mellomrom. Fra 1880 ble styrere og lærere pålagt plikt til innskott i en "pensjonsindretning". Fire år senere ble undervisningstiden for kvinnelige lærere satt ned til 30 timer pr. uke, og årslønna ble da noe nedjustert.

Folkeskoleloven av 1889 foranlediget ny revisjon av lønningene. Etter innstilling fra skolestyret i møte den 22. september 1891 vedtok bystyret den 29. januar 1892 nytt lønnsregulativ for lærerpersonalet, jf. A 4, 1891-1895, s.49 ff. Det ble da fastlagt at forholdet mellom antall lærer- og lærerinnetimer skulle være som 1 : 2. Undervisningstiden pr. uke ble satt inntil 8 timer for skoleinspektøren, inntil 18 (dog ikke under 12) for overlærerne, 36 timer for mannlige og 27 timer for kvinnelige lærere. Tilsynslærerne ved de to filialskolene og tilsynslærerne for handarbeid for jenter fikk noe redusert ukentlig lesetid.

Fra 1892 ble det adgang til å sette uketimetallet for mannlige lærere over 60 år ned til 30, og fra 1899 kunne uketimetallet for kvinnelige lærere reduseres til 24.

Lønnsregulativet av 1892 påla ellers lærerne å gjøre innskott i en vikarkasse for folkeskolen

og i folkeskolens "pensjonsindretning".

Lønnsregulativet for lærerne i Drammen ble naturligvis endret i årene framover i takt med de økonomiske forholdene i kommunen og i samfunnet ellers, enkelte ganger med lønnsøkning, andre ganger med lønnsreduksjon som resultat. Fra 1. januar 1911 ble alle lærere som var født etter 1. januar 1866, medlemmer av en nyopprettet kommunal pensjonskasse, og fra 1. juli 1918 ble lærerne medlemmer av Statens Pensjonskasse.

Lønnsvedtektene for 1919 og 1928 er gjengitt i A 4, 1916-1920 og 1926-1930. Det bemerkes at lønnsregulativet fortsatt var kommunalt. Først i 1948 ble det vedtatt et landsomfattende lønnsregulativ for lærere.

Reglene av 1919 for vikarkassene (en for mannlige og en for kvinnelige lærere) er også gjengitt i A 4, 1916-1920. Lærernes vikarkasser ble opprettholdt til i 1959 da bestemmelser om rett til lønn under sykdom ble tatt inn i det offentlige lønnsregulativet.

SKOLESTYRETS ADMINISTRASJON

Som nevnt på s.143, tiltrådte den første skoleinspektør i Drammen, **Andreas Larssen**, sin stilling et par måneder før skolestyret avløste allmueskolekommisjonen.

Andreas Larssen ble født 21. mai 1841 i Eiker. Han ble fra 9. mars 1857 (før fylte 16 år) konstituert som omgangskolelærer, og da hadde han allerede gjort tjeneste en tid som huslærer! Fra 1. januar 1859 ble han tilsatt som fastskolelærer i Eiker. Han gikk på Asker Seminar 1860-62 og var bruksskolelærer på Vestfossen 1862-69. Han var i kombinert stilling som klokker og skoleinspektør i Porsgrunn fra 1. januar 1870 til 1. januar 1880, så skoleinspektør i Skien til 1. april 1887 da han overtok som skoleinspektør i Trondheim. Der tjenestegjorde han til han tiltrådte som skoleinspektør i Drammen fra 1. november 1889.

Andreas Larssen hadde således lang praksis bak seg som skoleadministrator da han tok fatt på arbeidet med å bygge opp skolestyrets administrasjon i Drammen. Allerede før han til-trådte stillingen, uttalte han seg i en rekke saker som skolekommisjonen ønsket hans "erklæring" om. Sommeren 1889 foretok han således innstilling vedrørende tilsetting av overlærer på Bragernes skole (Johan Ringstad ble tilsatt i samsvar med hans innstilling). I september 1889 uttalte han seg om tegningene av de nye skolene på Bragernes og Strømsø. Etter at han overtok stillingen, stod han for utredningen av de aller fleste saker som skolestyret behandlet i tiden fram til 15. mai 1913 da han fratrådte sin stilling. Han var da nær 72 år og hadde gjort tjeneste som skoleinspektør i over 43 år, hvorav over 23 år i Drammen. Han døde i 1927.

Einar Sigmund ble født i Fredrikstad den 17. juni 1874. Han tok eksamen artium i 1892,

Krigsskolens nederste avdeling 1893, lærereksamen fra Asker Seminar 1895, språklig-historisk embetseksamen (cand. mag.) 1904 og doktorgraden i 1917. Han var timelærer ved

Levanger lærerskole og ved folke- og middelskolen i Levanger 1897-1901, lærer ved Oslo middelskole 1901-04 og ved Vestheim høiere skole 1904-07, adjunkt og bestyrer ved Voss kommunale middelskole 1907-09, skoleinspektør i Horten 1909-13 og tiltrådte som skoleinspektør i Drammen fra 15. mai 1913. Han hadde studiepermisjon skoleåret 1915-16 og fratrådte stillingen ved utgangen av 1917 for å fortsette sine studier i pedagogisk psykologi. Hans aktive tjenestetid i Drammen var således ganske kort, bare 2 år og 7½ måned.

Einar Sigmund ble i 1926 rektor ved Holmestrand lærerskole og gjorde tjeneste der til skolen ble nedlagt i 1931. Så ble han rektor ved den høgre skolen på Rjukan og var der til han gikk av med pensjon i 1942. Han døde i 1951.

Einar Sigmund var en av våre fremste forkjempere for aktivitetspedagogikken. I 1923 gav han ut "Arbeidsskolen. Moderne opdragelsesproblemer" hvor han på en fremragende måte orienterte om hovedtankene i arbeidsskole- eller aktivitetspedagogikken. I 1920 startet han det pedagogiske tidsskriftet "Skole og samfund. Norsk pædagogisk revy for opdragelse og undervisning" og var tidsskriftets redaktør gjennom dets sjuårige levetid. Han gav ellers ut flere bøker og skrev en lang rekke artikler i skoleblad og aviser.

Under Sigmunds permisjon i 1915-16 var overlærer Johan Ringstad konstituert som skoleinspektør. Han var også konstituert i stillingen fra 1. januar til 1. august 1918, da ny skoleinspektør tiltrådte. Ringstad hadde tidligere ved flere anledninger vikariert i kortere perioder for Andreas Larssen.

Sven Svensen ble født den 29. januar 1863 i Nevlungshavn. Han tok lærereksamen fra Asker Seminar i 1881, eksamen artium 1886, teologisk embetseksamen i 1891 og praktisk-teologisk eksamen i 1894. Han var lærer ved Gjerpen folkeskole 1882-84, ved Aars og Voss skole i Kristiania 1892-99 og skoleinspektør i Trondhjem fra 1899 til 1. august 1918 da han tiltrådte som skoleinspektør i Drammen. Her gjorde han tjeneste til han 31. august 1934 fratrådte etter nådd aldersgrense.

Sven Svensen gjorde seg kjent både som skoleadministrator,

lærebokforfatter og skolepolitiker. Han var medlem av Enhetsskolekomiteen av 1911 og var også med i Den store skolekommisjonen av 1920. Han var stortingsmann 1922-36 og var i disse årene medlem av kirke- og skolekomiteen og komiteens formann i 1925-36.

Svensen skrev en rekke lærebøker for folkeskolen, dels alene og dels i samarbeid med andre skolefolk. Flere av dem var i bruk i Drammen folkeskole, jf. s.155.

Skoleinspektør Sven Svensen døde i 1943.

De tre forannevnte skoleinspektørene satte hver på sin måte sitt preg på skoleutviklingen i Drammen gjennom til sammen ca. 45 år. Felles for dem alle var at de hadde evnen til å lytte til andres oppfatning i skolespørsmål og gikk bevisst inn for å trekke overlærere og lærere inn i en meningsutveksling om skolens utvikling.

Pedagogene som pådrivere i skoleutviklingen.

Drammen skoleråd.

Ifølge § 37 i byskoleloven av 1889 skulle "samtlige ved en Kjøbstads Folkeskoler ansatte Lærere og Lærerinder" danne et skoleråd "til fælles Overlægning om de nævnte Skolers Anliggender". Hvis skoleinspektør var "beskikket" i kjøpstaden, skulle han være "Medlem af Skoleraadet og dets Formand". Skolerådets medlemmer hadde plikt til å samles "til visse af det selv vedtagne Tider og forøvrigt efter Formandens Indkaldelse", og formannen hadde plikt til å innkalle skolerådet når skolestyret ønsket det (§ 38).

Skolestyret skulle forelegge for skolerådet saker vedrørende folkeskolens "almindelige" ordning, bestemmelser om "Orden og Tugt" og lærebøker og undervisningsplaner, Skolerådet hadde plikt til å uttale seg om enhver skolesak når skolestyret krevde det (§ 39).

Den 29. mars 1890 hadde Drammen skoleråd sitt første møte under ledelse av skoleinspektør Andreas Larssen. Av skolerådets 51 medlemmer møtte 49. To hadde forfall på grunn av sykdom.

Skolerådets protokoll bærer preg av vilje til aktiv innsats fra medlemmenes side. Antall møter pr. år varierte sterkt, fra 1 til 12, avhengig av hvilke saker som forelå til behandling. Enkelte saker kunne være meget omfattende, f.eks. skoleplanen for folkeskolen som ble drøftet i 10 møter i 1891, enkelte møter med bare en ukes mellomrom og alle møter utenom undervisningstiden, det vil si etter kl. 1800. Spørsmål vedrørende skoleplanen var ofte oppført på saklisten. Undervisningstiden, time- og fagfordeling og ikke minst valg av

lærebøker var gjengangere. Men også mange andre saker ble drøftet, som fritt skolemateriell med regler for tildeling, fri tannpleie, barneboksamlinger og skolebibliotek, opprettelse av fortsettelsesklasser (skoleinspektør Larssens forslag i 1908), nyordning av særskilt undervisning (skoleinspektør Sigmunds forslag om hjelpeskole i 1917) m.v. Iblant ble metodiske spørsmål tatt opp, som tegne- og skriveundervisning og rettskrivningsregler. I 1897 drøftet skolerådet følgende spørsmål som var reist av lærerforeningen: "Hvorfor evner ikke folkeskolen at naa det kundskabsmaal, som man efter den nye ordning bør have ret til at kræve?" Enkelte ønsket utvidelse av lærernes "straffemyndighet", andre ønsket at "ethvert barn tilpligtes at anskaffe sig en skudsmaalsbog, hvori lærerne hveranden maaned giver det vidnesbyrd for flid og opførsel".

Skolerådets protokoll viser i det hele at lærerne var sterkt engasjert i tiltak som kunne gjøre skolen bedre. Skolerådet ble et forum hvor lærerne fikk en lovhjemlet adgang til å bli hørt i skolespørsmål. De ble dermed trukket ut av den anonyme tilværelse som de stort sett hadde arbeidd i tidligere.

En sjelden gang sprengtes den ellers noe ensidige ramme for skolerådets saksbehandling, som i møtet den 5. desember 1905. Vi refererer fra protokollen:

> *"Før forhandlingene begyndte, mindedes formanden - idet forsamlingen reiste seg - den store krise, vort fædreland i dette aar havde gjennomgaaet, og hvorledes denne nu havde fundet den lykkeligste afslutning - takket være regjering og storting, men først og fremst den almægtige Gud.*
>
> *Derefter blev første og næstsidste vers af fædrelandssangen afsunget.*
>
> *Efter formandens forslag besluttedes at afsende følgende telegram:*
>
> > *Kongen*
> > *Kristiania.*
> >
> > *Folkeskolens lærerinder og lærere, samlet i skoleraadsmøde, sender Norges Konge og dronning vor ærbødige velkomsthilsen med hjerteligt ønske om Guds rige velsignelse over fædrelandet og Kongehuset.*
> >
> > *Andr. Larssen.*
>
> *Man gikk derefter over til at behandle ....."*

I neste skolerådsmøte (16. januar 1906) ble følgende svartelegram referert:

> *"Modtag og fremfør for folkeskolens lærerinder og lærere min hustrus og min hjerteligste tak.*
>
> *Haakon"*

Skolerådet har som sakkyndig organ for skolestyret spilt en betydelig rolle for Drammensskolens utvikling helt fram til 1980-årene.

Lærerråd.

Ifølge § 37 i byskoleloven av 1889 kunne skolestyret vedta at det for hver skole eller for "flere Skoler, der holdes i samme Bygning" skulle være et læreråd med alle skolens lærere og lærerinner som medlemmer. Formann i lærerrådet skulle være skoleinspektøren, skolens styrer eller et av skolestyret oppnevnt medlem. Skolestyret skulle fastsette lærerrådets forretningsorden.

Etter tilråding fra skolerådet vedtok skolestyret den 10. november 1908 å opprette lærerråd ved byens "fuldstændige" skoler, dvs. Bragernes og Strømsø skoler. Skolestyret fastsatte i samme møte forretningsorden for læreråde som skulle bestå av "de ved skolen virkende lærere og lærerinder, vikarer undtagne". Skolens overlærer skulle være formann i lærerrådet. Han skulle innkalle til møte og lede forhandlingene. Ordinært skulle det holdes tre møter hvert år, ved skoleårets begynnelse og "efter sommerferierne og juleferierne" (Skoleåret ble regnet fra 1. mai til 30. april fram til 1897. Da ble det lagt om til 1. april - 31. mars. Fra 1915 ble det endret til 1. juli - 30. juni). Utenom de ordinære møtene kunne lærerrådet sammenkalles når formannen fant det påkrevet, og når skolestyret eller skoleinspektør krevde det.

Overlærer Johan Ringstad med sitt lærerkollegium ved Bragernes skole, ca.1920.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Lærerrådet skulle "forhandle om" gjennomføring av undervisningsplaner, gjennomføring av regler om "tugt og orden", og det skulle behandle "enhver sak vedkommende skolen, hvorom skolestyret eller skoleinspektøren æsker dets erklæring". Lærerådet skulle også ha adgang til selv å ta opp og fremme henvendelser og uttalelser om skolens anliggender.

Etableringen av lærerråd ved de enkelte skolene åpnet for lærerne et nytt forum hvor de med formell status kunne ta opp til drøfting spørsmål av vital betydning for utviklingen ved deres egen skole. Lærerrådene har gjennom årene også vært et viktig instrument for å utvikle samhørighet mellom lærerne ved den enkelte skole.

Overlærermøter - skolelederkollegium.

Allerede fra 1860-årene ser det ut til at styrerne ved de to allmueskolene i enkelte situasjoner opptrådte i fellesskap. De årlige forslag til driftsbudsjett for skolene ble undertegnet av begge styrerne.

I 1881 la de fram et forslag til undervisningsplan for allmueskolen, men ellers finner vi ikke i skolestyrets arkiv fellesuttalelser om prinsipielle skolespørsmål. Det forekom derfor neppe noe formalisert samarbeid mellom skolenes styrere.

Det foreligger heller ikke protokoller fra felles møter mellom skoleinspektør og overlærere i de første årene etter at skoleinspektørstilling ble opprettet i Drammen. Men allerede i 1892 la skoleinspektør og overlærere fram et felles forslag til ny timefordelingsplan for folkeskolen. Det samme var tilfelle i den omfattende saken om skoleplan for folkeskolen og senere i en rekke vektige saker.

Etter 1911 foreligger protokoll for regelmessige møter mellom skoleinspektør, overlærere og tilsynslærere ved filialskolene. Av protokollen fremgår det at mange saker som senere ble fremmet for skolerådet, først ble drøftet i "overlærermøtene". I tillegg kom mange saker som skoleinspektøren hadde rett til å avgjøre, men hvor han ønsket å rådføre seg med overlærerne. Det ble også tatt initiativ til fellestiltak for elevene ved de to skolene, som f.eks. skolebesøk på museet, kunstutstillinger, industribedrifter etc. Bruk av barn til lønnet arbeid utenfor skoletiden ble i de første årene viet løpende oppmerksomhet.

For overlærerne var møtene også nyttige fora for drøfting av de mange store og små problemer som hører med til skolens hverdag.

Det ble til vanlig holdt ett møte pr. mnd. (8-9 møter pr. år).

Overlærermøtene har lang tradisjon i Drammen. De eksisterer fortsatt, men navnet har skiftet gjennom tidene: Overlærerkollegium - skolestyrerkollegium - rektorkollegium og nå skolelederkollegium.

Overlærere i Drammen 1889 - 1930.

Bragernes skole.

Johan Ringstad,	f. 1848.	Overlærer	1889 - 1922.
Ole L. Vold,	f. 1873.	"	1922 - 1944.

Strømsø - Tangen skole.

Gullak Henricksen,	f. 1834.	"	1889 - 1909.
Erling Sørbøen,	f. 1867.	"	1909 - 1927.
Ole E. Ekre,	f. 1873.	"	1927 - 1935.

Brandengen skole.

Rasmus Ytrehus, f. 1875. " 1914 - 1946.

Fjellheim skole.

Sigurd Bryhn, f. 1872. " 1914 - 1941.

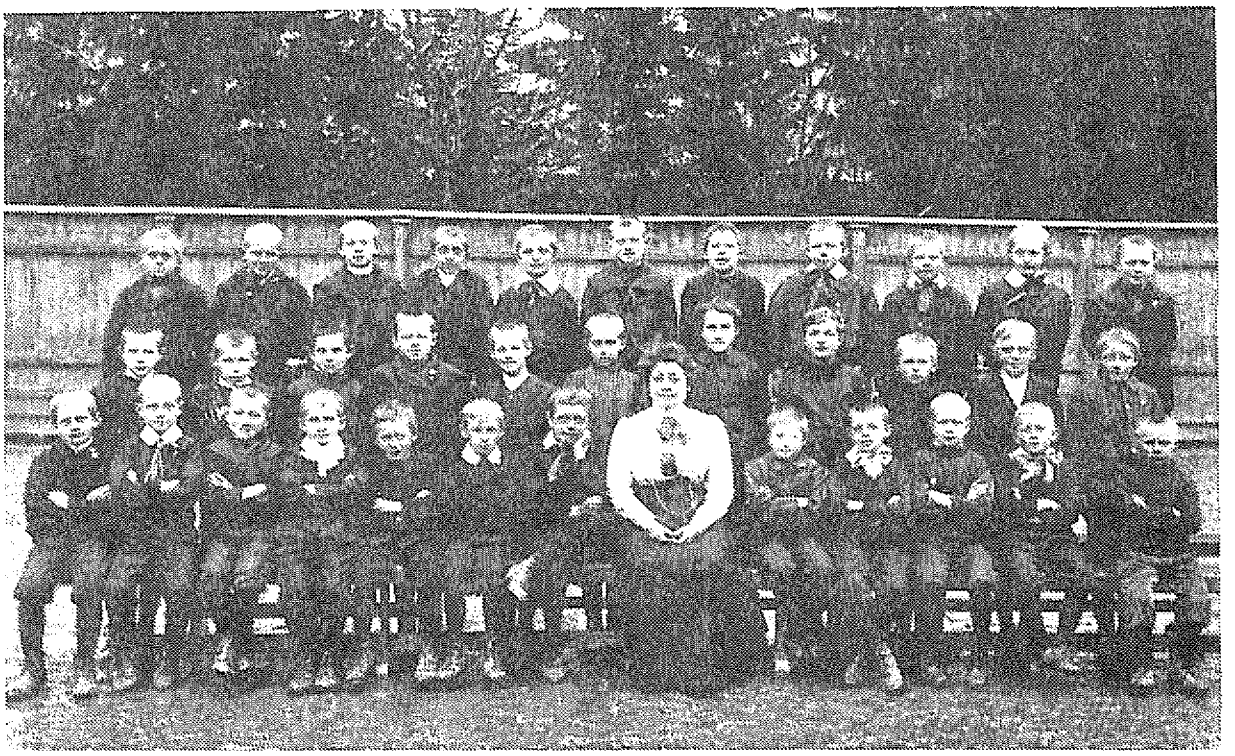

Småskoleklasse ved Bragernes skole, ca. 1915.
Lærer: Sofie Heyerdahl.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

6.3.2 Åssiden skolekommune.

I henhold til allmueskoleloven av 1827 fikk Åssiden skolekommune sin egen allmueskolekommisjon og var selvstendig skolesogn fram til 15. mars 1941, da de fire skolesognene i Lier ble slått sammen under en felles skoleadministrasjon.

Det foreligger ikke protokoller fra skolekommisjonens forhandlinger i tiden fram til 1890 da skolestyret avløste skolekommisjonen slik som folkeskolelovene av 1889 fastsatte.

Vi har ingen sikre opplysninger om elevtall og lærebøker m.v. fra omgangsskoletiden og heller ikke fra de første årene med fast skole. Det er i det hele sparsomt med opplysninger om skoleforholdene på Åssiden før mot slutten av 1800-tallet. Undervisnings-statistikkene

fra 1840 og 1853 (B. 36 og 37) gir ingen særskilte opplysninger om skoleforholdene på Åssiden. Statistikken for 1840 gir opplysninger om "Bragernæs Landdistricter" med Strømsfjerdingen og Åssiden som ett distrikt, og i statistikken for 1853 er Åssiden sett under ett med kjøpstadens skoler.

For tiden etter 1890 står vi på atskillig tryggere grunn. Vi kan da holde oss til Åssiden skolestyres forhandlingsprotokoll og til brevjournal for tiden 1890-1941. Tilsynsutvalgets protokoll gir også nyttig informasjon, og ellers har vi søkt til artikler og meldinger i byens aviser og tidsskrifter.

Lærer Johannes Bjørhuus og hans elever ved Åssiden skole i 1898.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Som nevnt på s.71, ble Johannes Bjørhuus tilsatt som lærer ved Åssiden skole fra 1. mai 1847. Han tjenestgjorde ved skolen til i 1898, dvs. i hele 51 år.

Hans sønn, Knut Bjørhuus, ble som nyutdannet lærer tilsatt ved bruksskolen på Åssiden som kom i gang i 1888, og han flyttet over til Åssiden skole i 1900 da bruksskolen og sognets skole - "bygdeskolen" - ble slått sammen. Knut Bjørhuus var ved Åssiden skole til 1935, da han gikk av etter nådd aldersgrense. De to Bjørhuus'ene, far og sønn, var således knyttet til skolevesenet på Åssiden i til sammen 88 sammenhengende år, og satte på mange måter sitt preg på det sterkt voksende bygdesamfunnet, som var atskilt fra resten av Lier kommune med en forholdsvis stor by som skille.

Åssiden skolestyre i arbeid.

Forhandlingsprotokollen for skolestyret bærer preg av et sterkt ønske om å følge opp intensjonene i loven av 1889 om folkeskolen på landet, som ifølge § 84 "efter Kongens nærmere Anordning" skulle tre i kraft snarest mulig og være fullt gjennomført innen fem år, dvs. innen 1.juli 1894.

Møtehyppigheten i skolestyret var naturligvis avhengig av antall saker som skolestyret tok opp til behandling. Antall møter pr. år. varierte fra 3 til 12. Til sammen holdt skolestyret i årene

1890-99	55	møter	og	behandlet	149	saker
1900-09	56	"	"	"	262	"
1910-19	43	"	"	"	208	"
1920-29	83	"	"	"	337	"
1930-39	66	"	"	"	301	"
1940-41	7	"	"	"	21	"

Skolestyreformenn var:

1890-1897:	res.kap.	Chr.Knudsen
1898-1899:		A.Landfald
1900-1905:	res.kap.	S.G.Bøckman
1906-1907:	pastor	J.H.F.Greve
1908-1913:	sogneprest	Chr.Knudsen
1914:	pastor	R.Nordtømme
1915:		E.Jørgensen
1916:	lærer	Knut Bjørhuus
1917-1918:	pastor	R.Nordtømme
1919-1920:		H.Olsen
1921:		G.Hansen
1922-1929:		W.Hilden
1930-1935:		H.Olsen
1936-1939:		H.Knudsen
1940-15.03.1941:		V.Nikolaisen.

Da skolestyret trådte i funksjon i 1890, var det i sognet to skoler: "Bygdeskolen", som folkeskolen (den tidligere allmueskolen) gjerne ble kalt, og "Brugsskolen". Begge skoler var to-delte med en småskoleavdeling for 1.-3. klassetrinn og en storskoleavdeling for 4.-7. klassetrinn.

Bruksskolen ble opprettet i henhold til bestemmelsene i loven av 1860 om allmueskolevesenet på landet, § 10, som fastsatte at det skulle settes i gang skole ved "ethvert Værk, Brug, Fabrik eller andet saadant Anlæg, som almindeligviis holde 30 Arbeidere eller derover i stadig Virksomhed ved Anlægget selv, ligesom ogsaa ved enhver Samling af mindre Værker eller Brug, som af Stiftsdirectionen skjønnes at ligge hverandre saa nær, at de bekvemmelig kunne have Skole tilfælles, og som tilsammen have det nævnte Antal Arbeidere....".

Fire sagbruk på Åssiden satte i gang og drev bruksskolen. Den holdt til i en bygning som dessverre senere er revet for å gi plass til annen bebyggelse (Nå Drammen Energiverk, Ing.Rybergsgt.99).

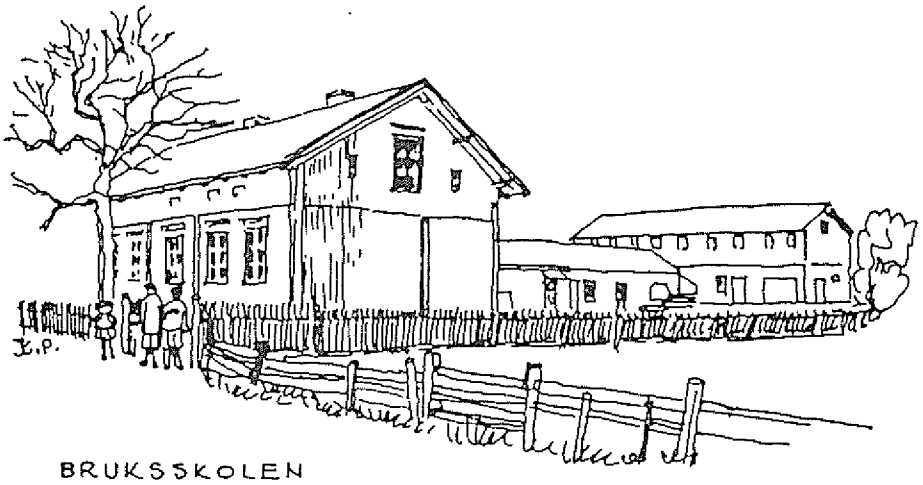

Bruksskolen på Åssiden. 1888-1900

Bruksskolen kom i gang i 1888 med 49 elever og Knut Bjørhuus som lærer. Elevtallet steg til ca. 70 i slutten av 1890-årene.

Spørsmålet om sammenslåing av bruksskolen og "bygdeskolen" ble drøftet i skolestyret i flere møter med en representant for brukseierne til stede. I 1898 nedsatte skolestyret en komite under ledelse av res.kap. S.G.Bøckman til å utrede saken. Etter innstilling fra komiteen fattet så skolestyret i møte den 7. juni 1899 følgende vedtak (Det gjengis slik som det er innført i skolestyrets protokoll):

> *"Der beslutets enstemmig; Skolestyret beslutet at foreslaa for Heredsstyrelsen at Brugsskolen og Bygdeskolen slaaes i sammen fra 1 Januar næste Aar. Man antager at Undervisningen kan slaas isammen fra Høsten af uden nogen forandring i Skolernes Brug, i den Anledning maa der skaffes minst to nye Skolerom, efter Skoledirektørens Raad foreslaar man at det nuværende Skolehuus lades uforandret medens da to nye Skolerom tilveiebringes ved Opførelse af et enettages Hus paa en Tomt vesten for de nuværende Skolehus. Omtrent et Maal Jord vil være tilstrekelig til Tomt og fornøden Udvidelse af Legepladsen. Tomt er tilbut til en Pris af 500 kr. pr. Maal. Huset med Tomt antages at ville koste fire a fem Tusinde Kroner. Paa forespørgsel erklærede Skoledirektøren at han antog at der naar Bygridset var godkjent ikke ville være noget til Hinder for sedvanlige Bidrag af Amtsskolekassen. Han udtalte at inden Udgangen af Maaneden ville Han tilstille Skolestyret et Ris til det oven omhandlede Skolehuus."*

Allerede i møte den 23. august 1899 forelå "Rids og Overslag" for nybygget med en antydet utgift på ca. kr. 5 300,-, eksklusive utgifter til tomt. Skolestyret sluttet seg enstemmig til det fremlagte forslag.

I samme møte vedtok skolestyret at Åssiden skole, etter sammenslåingen av bruksskolen og bygdeskolen, skulle ordnes i fem oppadstigende klasser (5-delt skole), "de tre nederste Klasser udgjør Smaaskolen og de to øverste Klasser Storskolen. Hver Klasse i Storskolen erholder 20 uges og i Smaaskolen 13 1/3 uges skole". Klassene skulle fordeles mellom

skolens to lærere (Knut Bjørhuus og Lars Lillesund[3]) slik at hver lærer fikk en storskole- og en småskoleklasse. "1.Klasses timer bliver at fordele paa hensigtsmæssigen maade mellem begge Lærerne efter Fagene".

Ved Kgl. resolusjon av 23. desember 1899 ble "Beslutningen om at Åssidens brugsskole fra 1. jan. 1900 indlemmes i Åssidens distriktsskole bifaldt".

I første omgang ville ikke Lier herredstyre godta planen om nybygg på Åssiden, men ville ha utredet muligheten for påbygg ved skolehuset fra 1827 med ett klasserom.

Resultatet ble likevel at nytt skolehus ble oppført. Det ble innviet den 4. januar 1901. Innvielsen ble gitt god dekning i Drammens Blad og i Drammens Tidende (søndag 6. januar i begge aviser). Drammens Tidende forteller: "Aasidens nye Folkeskole innviedes igaar Middag af Skolestyrets Formann Pastor Bøckmann. Samtlige Børn samt endel af Forældrene var nærværende." Pastoren holdt tale og "dvælede særlig ved Folkeskolens Maal: at opdrage de Unge til gode og lykkelige Mennesker, der med Ære kan fylde sin Plads i det borgerlige Samfund og naa sin høiere og evige Bestemmelse".

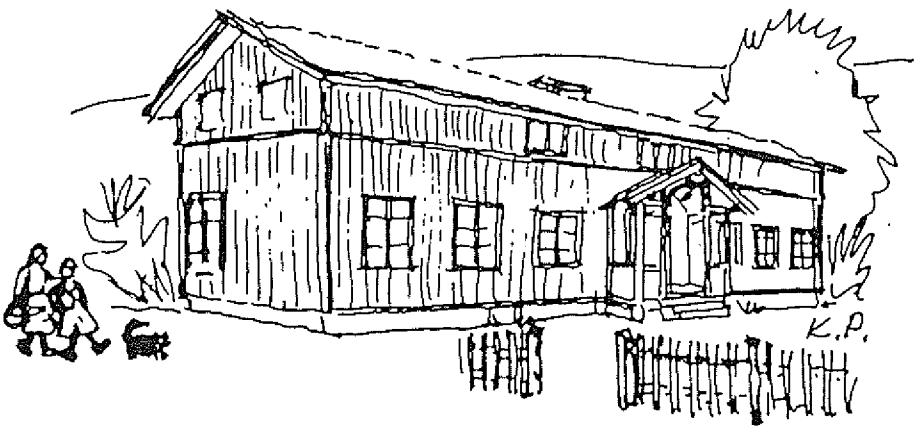

Åssiden skole 1901-1927.

Om ettermiddagen var det fest i det ene av de to klasserommene i nybygget. Der møtte både "Sognestyrelsen, Menighedens Præster, Aassidens Lærere", og mange av "Kredsens Indvaanere" var også til stede. Skolestyrets formann holdt festtalen, og ifølge Drammens Blad omtalte han "den norske Skoles Udvikling fra Omgangsskolens tarvelige Kaar indtil nu og sluttede med at udtale gode Ønsker for Aassidens Skole". Ifølge Drammens Tidende understreket han også nødvendigheten av et godt samarbeid mellom skole og hjem.

Lærer Knut Bjørhuus, som hadde vært formann i byggekomiteen, "gav en Oversigt over den nye Skolebygnings Historie. Huset koster ialt ca. 7 500 kr. som det staar der nu". Gamleskolen (bygningen fra 1827) "bliver at være Familiebolig for Lærer ved Kredssskolen og Sløidlokale".

[3] Lars Lillesund overtok i 1898 posten etter Johs.Bjørhuus.

Gamle Johannes Bjørhuus var til stede, og "Provst Eckhoff talte i sympathiske Ord" for ham (Drammens Tidende), og Bjørhuus "gav som Svar tilbedste nogle Meddelser fra sit Liv som Omgangsskolelærer og lidt om Forholdene og disses Foranderlighed paa Aasiden i den lange Tid (51 Aar) som han havde vært Lærer der". (Johannes Bjørhuus hadde vært omgangsskolelærer i Øvre Eiker i tre-fire år før han kom til Åssiden som lærer ved fastskolen).

Jo, Åssiden skolestyre syntes nok at det var grunn til å feire begivenheten da nytt skolebygg med to klasserom og nyinnredet sløydrom i den gamle skolestua kunne tas i bruk. Nybygget førte imidlertid ikke til noen vesentlig økning av undervisningsarealene. Med sine to klasserom erstattet det de to klasserommene i bruksskolen og bygdeskolen. I tillegg kom så sløydrommet i den tidligere skolestua fra 1827. Alt i alt var det en heller beskjeden kapasitetsøkning som utviklingen fra 1827 fram til hundreårsskiftet hadde skapt behov for. Behovet økte raskere i de neste 75 årene!

Driftsutgiftene ved Åssiden skole.

Skolestyrets forslag til budsjett for Åssiden skole for 1901 var ført opp med en bruttoutgift på kr. 3 793,33. Statstilskudd med 1/3 av lærerlønningene var ført til inntekt med kr. 593,33. Til "at udligne på formue og næring" ble det således kr. 3 200,-.

De to lærerne, Lars Lillesund og Knut Bjørhuus, var ført opp med en årslønn på henholdsvis kr. 780,- og kr. 1 000,-. Forskjellen i lønna kom av at Lillesund hadde fri bolig med tilhørende jord (lærerbolig i skolehuset fra 1827), mens Bjørhuus hadde boliggodtgjørelsen inkludert i lønna.

I budsjettforslaget var oppført pensjon til Johannes Bjørhuus med kr. 300,-, og til lønn for lærerinne i "håndgjerning" var oppført kr. 50,-. Den mest tyngende utgifspost utenom lønninger var renter og avdrag på lån, oppført med kr. 752,50. Dessuten var ført opp kr. 300,- til "Dekkelse av underskud i 1899".

Det var ikke oppført midler til skolemateriell. Men av skolestyreprotokollen ser vi at det ble anvist mindre utbetalinger til "skolesager" (en gang kr. 8,35 og en gang kr. 2,80). Sannsynligvis ble disse utgiftene dekket over "Tilfældige udgifter" som i budsjettforslaget var oppført med kr. 248,83.

Vi har ingen oversikt over hva Åssiden skole hadde av læremidler ved århundreskiftet (eller tidligere). Men i 1901 vedtok skolestyret å kjøpe inn til skolen

1 kart over "bibelens lande",

1 "sæt af Asbj. Knutsens billeder til Norgeshistorien",
1 "amtskart eller rektangelkart af Drammen og omegn",
1 "sæt stereometriske figurer".

Innkjøpet tyder på at skolen på forhånd må ha hatt en del læremidler. Samlingen måtte vel suppleres etter at skolen hadde fått to klasserom.

Små og store saker i Åssiden skolestyre.

Selv om skolestyret ved starten hadde bare en forholdsvis liten skole å administrere, måtte saksbehandlingen omfatte en rekke av de saker som også større skolekommuner behandler, spørsmål som gjelder undervisningen (fag, timetall, lærebøker m.v.), helsespørsmål, regelverk. Men naturligvis hadde mange saker direkte tilknytning til den lokale skolen. Vi tar med en del av de viktigste sakene.

Skoleordning - lærebøker.

I møte den 30. oktober 1891 vedtok skolestyret å øke antall skoleuker pr. år til 15 både i småskolen og i storskolen. I tillegg ble det gitt 6 uker frivillig undervisning pr. år i øverste avdeling (storskolen). Økningen i lesetid ble gjort gjeldende både i bygdeskolen og i bruksskolen. Følgende timefordeling ble fastsatt:

	1.avdeling (Småskolen)	2.avdeling (Storskolen)
Kristendomskunnskap	7 t. pr. uke	8 t. pr. uke
Norsk	8 " " "	7 " " "
Regning	5 " " "	6 " " "
Geografi		3 " " "
Historie	3 " " "	2 " " "
Naturkunnskap		2 " " "
Skrivning	5 " " "	4 " " "
Sang	2 " " "	2 " " "
Handarbeide, tegning gymnastikk*		2 " " "
Til sammen	30 t. pr. uke	36 t. pr. uke.

* Jentene fikk handarbeide i 2. avdeling med to timer pr. uke. Guttene fikk to timer tegning i vinterhalvåret og to timer gymnastikk i sommerhalvåret.

Fra 1894 (skolestyrevedtak 3. november 1893) ble sløydundervisning innført for gutter.

I møte 15. desember 1891 vedtok skolestyret at følgende lærebøker skulle brukes i skolen:

Sverdrups forklaring,
Vogts bibelhistorie,
Kirkehistorie: "Det som står i Vogts bibelhistorie."
S.Pettersen og Storms norgeshistorie,
Horns geografi,
Rensch: Naturkunnskab (mindre udgave),
Nikolaisens regnebøker,
Torleif Vålers skrivebøker.

Tidligere var innført P.A.Jensens lesebok. Fra 1900 (vedtak 11. mai 1900) ble Nordahl Rolfsens lesebøker innført.

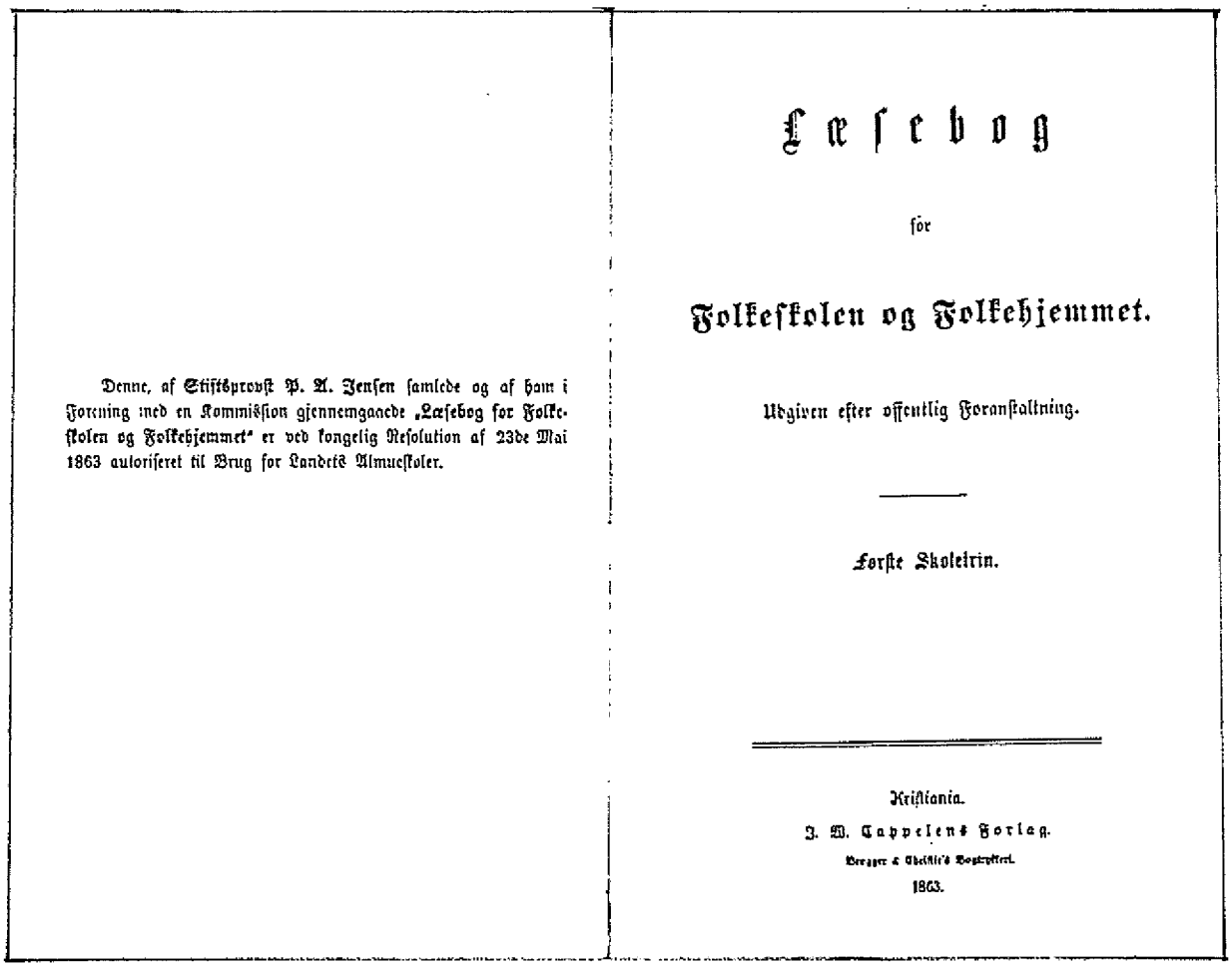

Denne, af Stiftsprovst P. A. Jensen samlede og af ham i Forening med en Kommission gjennemgaaede „Læsebog for Folkeskolen og Folkehjemmet" er ved kongelig Resolution af 23de Mai 1863 autoriseret til Brug for Landets Almueskoler.

Læsebog

for

Folkeskolen og Folkehjemmet.

Udgiven efter offentlig Foranstaltning.

Første Skoleårin.

Kristiania.
J. W. Cappelens Forlag.
Brøgger & Christie's Bogtrykkeri.
1863.

Revisjon av skoleordningen måtte naturligvis finne sted i takt med utviklingen, første gang allerede i 1901 på grunn av stigende elevtall. De to lærerne fikk da økt sin årlige lesetid med to uker til 42 uker. Ut fra elevfordelingen på de forskjellige klassertrinnene ble klassene satt opp slik:

1. klasse - ettårig med 13 uker pr. år.
2. " - toårig " 13 " " "

3. klasse	-	ettårig	med	14½	uker	pr.	år.
4. "	-	"	"	14½	"	"	"
5. "	-	"	"	14½	"	"	"
6. "	-	"	"	14½	"	"	"

Skolen ble således seksdelt, dvs. den hadde seks klasser. 2. klasse omfattet to årstrinn (2. og 3.). For at de to lærerne skulle nå over all undervisningen, måtte den årlige lesetid for klassene reduseres, i småskolen (da 1. og 2. klasse) fra 13 1/3 til 13 uker pr. år og i storskolen fra 20 til 14½ uke pr. år.

Men snart måtte skolen sjudeles, og det måtte tilsettes flere lærere. Det skjedde i 1907, og den **første kvinnelige lærer** i lesefag ble da tilsatt ved Åssiden skole (I handarbeid for jenter hadde det vært tilsatt kvinnelig timelærer siden 1895).

Småskolen (1.-3.kl.trinn) ved Åssiden skole i 1907 eller 1908.
Lærer Anna Jørgensen var tilsatt ved skolen i 1907-1908. Lærer Katrine Ness overtok stillingen fra 1908. Bildet viser en av disse lærerne sammen med klassen på trappa inn til skolebygget fra 1901.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Gymnastikk ble i 1910 innført for gutter i 4.-7. klasse. Skolen hadde ikke gymnastikksal (Den kom i 1962). Så det ble klasseromsgymnastikk og, når været tillot det, utegymnastikk.

Regler for renhold i skolen ble fastsatt i skolestyremøte den 2. januar 1911. Reglene gir et bilde av datidens krav til hygiene i skolen. Vi refererer fra skolestyreprotokollen:

"Den 18. nov. nedsatte komittes forslag til regler for renhold m.m. behandledes og blev følgende enstemmig vedtat.

§ 1

Det paaligger renholdskonen at utføre al rengjøring i skolens lokaler, lærerværelset, gange, trap, tramme, priveter og vandhus.

§ 2

Hver dag skal gulvene i samtlige værelser (ogsaa under pultene) samt lærerværelset, trap, gange og tramme feies. En gang hver uke skal gulvene samt inventar i samtlige lokaler sæpevaskes grundig med varmt vand og børste, ligesaa priveternes gulv og sæter. Ved sommerferiernes begyndelse foretages hovedrengjøring, hvor ogsaa vægge og tag sæpevaskes med klut og børste. Vinduerne vaskes og pudses, naar det er paakrævet. Vask av gange, trappe samt priveternes gulve kan sløifes naar kulden lægger hindringer i veien.

Alt inventar avstøves hver dag med vaat klut. Priveternes sæter avtørres med vaat klut.

§ 3

Med hensyn til det daglige tilsyn med renholdet forholder man sig efter § 3 i bestemmelserne i skoleplanen om orden og tugt, saaledes at lærerpersonalet, i tilfælde reglerne ikke overholdes, har at melde dette til formanden i tilsynsutvalget.

§ 4

I den tid sløidlokalet benyttes, skal det feies, naar læreren finder det paakrævet. I den tid lamperne brukes, skal disse eftersees, glassene pudses og olje paafyldes.

§ 5

Efter ovnsfeining rengjøres for sot og aske. Efter snefald utføres den fornødne sneskufing mellem indgangsdørene og priveterne samt til gaten. Is hugges væk fra trammene, naar det er nødvendig og gaardspladsen holdes ryddig, naar det er fornødent.

§ 6

Renholdskonen skal altid ordne op efter sig i lokalerne, efterse at svampene er rengjorte og paa sin plads og efter vandvarming rydde op efter sig.

§ 7

Renholdskonen ansættes af tilsynsutvalget med to maaneders gjensidig opsigelse."

Karakterbøker ble etter anmodning fra tilsynsutvalget innført ved skolestyrevedtak den 7. februar 1913. Karakterer skulle gis tre ganger pr. år: Til sommerferien, til jul og ved skoleårets avslutning (1. april).

Undervisning i "landsmål". Spørsmålet ble drøftet i skolestyremøte den 18. november 1913 i forbindelse med et rundskriv fra departementet som innskjerpet "folkeskolelovens krav om at barnene i folkeskolen skal lære at læse begge mål". Skolestyret vedtok en uttalelse om "at det anser undervisningen i landsmål som sinkende for skolens undervisning. Dessuten har landsmålet ingen betydning for det praktiske liv. Det betragtes derfor som tvang naar det paalægges at barnene skal lære at læse landsmål".

Frie skolesaker. Forslag om innføring av fritt skolemateriell ble tatt opp av Åssidens Arbeiderforening og fikk full tilslutning i kretsmøte 13. januar 1913. Fra 1. april 1914 ble det innført en ordning med "delvis" frie skolesaker: elevene fikk skrive- og regnesaker, men foreldrene måtte kjøpe lærebøker. Men fra 1. april 1916 ble ordningen utvidet, og skolestyret fastsatte følgende regler for "benyttelse af det frie skolemateriell:

1. *Alt indkjøb af skolemateriel sker ved en af skolens lærere efter tur.*

   Til enhver tid skal man ha en tilstrækkelig beholdning af de vedtagne undervisningsmidler paa skolen.

2. *Hver elev i klassen skal ha sin egen læsebog. Lærebøger uddeles således, at når det er to elever fra en familie, skal de ha en i sammen, er det tre, så får de to osv.*

   Søskende skal erholde bøger efter hinanden. Af skrive- regne- og tegnebøger og lign. uddeles af de forskjellige lærere til sine elever nye, eftersom de gamle er udskrevne. - Hver bog forsynes med elevens navn og datum for udlevering. Penne, blyanter, viskelær og lign. opbevares på skolen og uddeles for hver dag.

   Bibler opbevares på skolen.

3. *Læreren skal påse, at der ved uddelingen iagtages tilbørlig sparsomhed, samt at eleverne behandler sine ting pent og ordentlig.*

4. *Dersom en elev kaster bort en bog, skal barnets forsørger skaffe ny, dog kan han af læreren efter samråd med tilsynsudvalgets formand eller et andet medlem af tilsynsudvalget fritages herfor, hvis der er trang eller anden undskyldende omstændigheder tilstede. Ved fastsættelse af karakter for orden tages hensyn til barnets behandling af det udleverte skolemateriel.*

5. *Hvis forsørgeren ikke skaffer, hvad der blir dem pålagt, gåes frem efter loven.*

6. *Materiel vedkommende undervisning i håndarbeide udleveres av vedkommende faglærere. De færdige gjenstande blir elevernes eiendom.*

7. *Hvad der blir udleveret eleverne af læse- og lærebøger indføres i en særskilt bog.*

8. *De brugte bøger, som uden betænkeligheder kan benyttes videre, uddeles ved lodtrækning."*

"Benyttelse af skolens lokaler." Skolestyrets vedtak den 1. april 1916 (med fire mot tre stemmer):

"De foreninger, private sammenslutninger eller enkelte personer der ønsker at benytte skolens lokaler til møder, fester, basarer eller lignende har at betale en godtgjørelse til skolekassen af 5 kr for hver enkel dag lokalerne benyttes; dog gjælder denne

bestemmelse ikke opbyggelsesmøder af menighedens prester. De således indkomne beløb bruges til delvis dækkelse af udgifter til lys, brænde og rengjøring. Denne bestemmelse gjøres gjældende til 1ste jan. 1917, og hvis den da ikke forandres, at gjælde indtil videre.

Alle politiske møder for foredrag nægtes helt."

Tegning ble innført som "eget" fag ved skolestyrevedtak den 1. april 1916. Ifølge vedtaket fikk lærerne tillatelse "at benytte nogen dage til at sætte sig ind i tegneundervisningen ved Drammens folkeskoler".

Åssiden skoles driftsutgifter økte etter sjudelingen av skolen og etter innføringen av enkelte nye fag og av frie skolesaker. Som eksempel tar vi med skolestyrets forslag til budsjett for 1917-18.

"Udgift

1. Lærerlønninger:				
L.Lillesund	*38 uger a kr.*	*30,00 =*	*1140,00*	
Knut Bjørhuus	*38 " " "*	*30,50 =*	*1159,00*	
Frk.Ness	*41 " " "*	*23,00 =*	*943,00*	*3242,00*
2. Husleie til K.Bjørhuus				*200,00*
3. Ved og renhold:				
Ved			*600,00*	
Opildning			*130,00*	
Renhold			*260,00*	*990,00*
4. Regnskabsfører og kassererløn				*100,00*
5. Renhold og opildning til skolestyrets møder				*5,00*
6. Brandkontingent og gårdsskat				*55,00*
7. Renter og afdrag af lån				*500,00*
8. Lys og vandafgift				*160,00*
9. Vedligehold af bygningerne				*500,00*
10. Frit skolemateriel				*1100,00*
11. Til undervisningsmateriel				*200,00*
12. Dyrtidstillæg til lærerinden fra 1ste juli				*100,00*
13. Tilfældige udgifter				*789,00*
			Kr.	*7941,00*

Indtægt

1. Statsbidrag,	*76 uger a kr.*	*10,80 =*	*820,80*	
do	*41 " " "*	*8,55 =*	*350,55*	
			1171,00	
2. Til udligning			*6770,00*	*7941,00"*

Kommunens nettoutgifter til driften av Åssiden skole ble ifølge budsjettforslaget **kr. 6 770,-**

Nybygg for skolen. En av de største sakene som Åssiden skolestyre arbeidde med i de første par tiårene av dette hundreåret, var bygging av ny og større skole. "Nyskolen" fra 1900 med sine to klasserom ble snart for liten.

De fleste av elevene ved Åssiden skole foran inngangen til skolebygget ca. 1900, sammen med lærer Knut Bjørhuus og den kvinnelige læreren.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Den 20. februar 1917 behandlet skolestyret et forslag om nybygg utarbeidd av en komite som skolestyret tidligere hadde nedsatt. Komiteen la fram tegninger med omkostningsoverslag for reising av ny skole. Skolestyret vedtok å sende forslaget til overtilsynet (skoledirektøren) til uttalelse, men spurte samtidig "om man af hensyn til den påtænkte indlemmelse af Åssiden i Drammen kan opnå udsættelse med nybygningen, selv om barnetallet i ringe grad skulde komme til at overstige lovens grænser".

Utsettelsen ble innvilget. Men det tok tid før "den påtænkte indlemmelse" fant sted. (Den kom i 1951).

Den 2. januar 1922 nedsatte skolestyret en ny komite til å utrede spørsmålet om nybygg for skolen. I 1923 ble det vedtatt å anbefale innkjøp av tomt til skolen, 8 dekar som etter den tids målestokk måtte sies å være romslig.

Saksutredningen tok tid. Først den 26. mai 1925 kunne skolestyret ta stilling til tegninger med omkostningsoverslag utarbeidd av arkitekt Ivar Næss. Overslaget lød på kr.225 000,- inklusive tomt. Forslaget omfattet også vaktmesterbolig med to "lærerinde-bekvemmeligheder".

Nå hastet det med å komme i gang med bygging av ny skole. Barnetallet hadde gjennom flere år vært stigende. Ved slutten av skoleåret 1924-25 hadde skolen sju klasser med til sammen 211 elever. I tre av klassene var det henholdsvis 35 - 34 - 35 elever. Loven

fastsatte 35 som det høyest tillatte elevtall i en klasse. En måtte derfor være forberedt på at det kunne bli nødvendig å opprette flere nye klasser.

Samtidig gjorde en anstrengt økonomi det nødvendig å skjære ned på utgiftene så langt det var mulig. I møter den 9. juni og 1. september 1925 vedtok skolestyret å utsette bygging av gymnastikksal, vaktmester- og lærerinneboliger, samt utsette innredning av bad, skolekjøkken og to klasserom. Omkostningsoverslaget ble etter det redusert til kr.175 000,.

I skolestyrets møte den 24. november 1925 forelå det melding om at sognestyret hadde vedtatt bygging av skolen, og at Lier herredsstyre hadde gitt garanti for lån. Skolestyret fattet i samme møte vedtak om å sette i gang byggearbeidene. Ca. 1½ år senere ble skolen ferdigstillet.

Åssiden nye skole ble høytidelig innviet den 18. juni 1927 i overvær av viseordføreren i Lier, sognestyret, skolestyret, arkitekt og byggmester. Drammens Tidende og Fremtiden gav god dekning av begivenheten. Formannen i byggekomiteen, Even Hansen, orienterte om byggesaken, som nok hadde forårsaket en god del "tautrekking" mellom krefter med ulike oppfatninger. Noen hadde ment at det ikke kunne være behov for noen ny skole, mens andre hevdet at sognet ikke ville makte å ta på seg en så stor oppgave. Omkostnings-overslaget hadde imidlertid holdt. Skoleanlegget kostet kr. 167 229,-.

Viseordføreren, Fischer, tok imot bygget på vegne av herredet. Han forstod de betenkeligheter enkelte hadde hatt med igangsetting av et bygg til ca. kr. 160 000,- i de økonomisk trange tidene. Han mente likevel at det var riktig at saken ble "kjempet frem". Så var det taler av skolestyrets formann, William Hilden, og av formannen i tilsynsutvalget, Anton Kristensen. Pastor Nordtømme, som var medlem av Åssiden skolestyre, holdt festtalen og understreket den store oppgaven som skolen hadde. Den skulle skape dyktige mennesker til å ta opp arbeidet etter de generasjoner som etter hvert gikk bort.

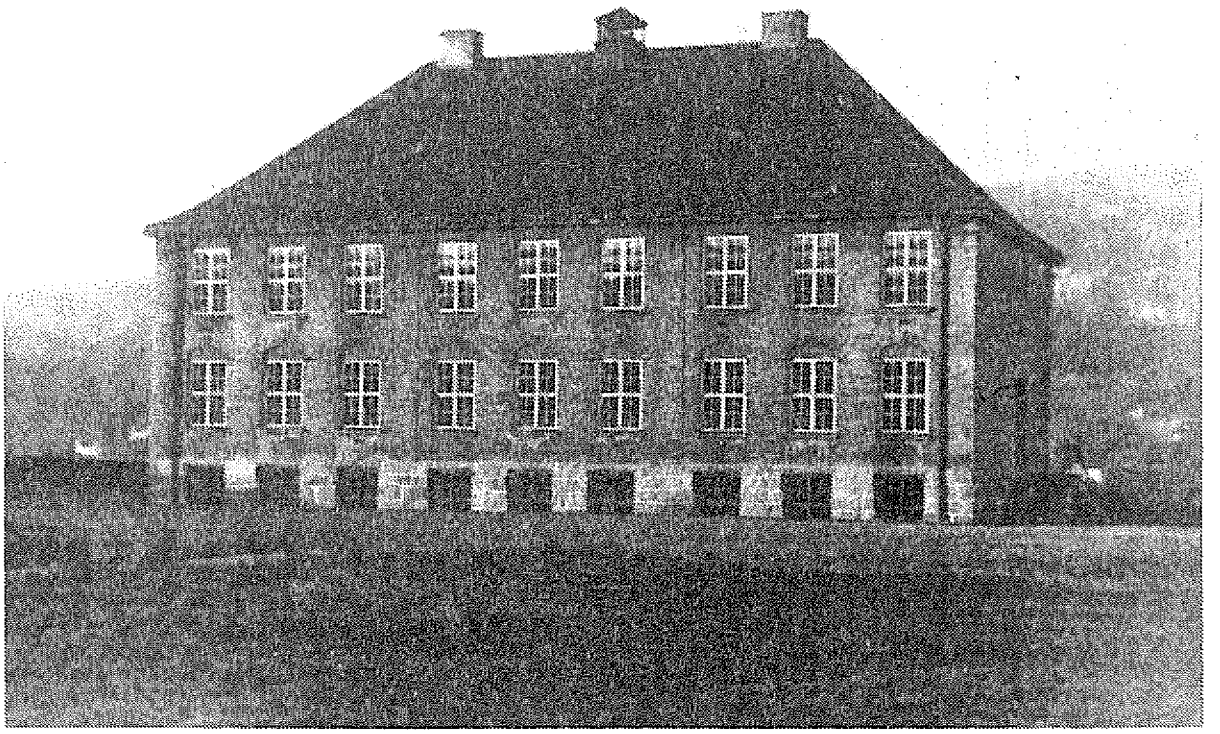

Åssiden skole, 1927.
Foto er lånt hos Tor Adler Knudsen.

Lærer Knut Bjørhuus, som da var den eldste av lærerne, takket for "den nydelige skolen" og trakk trådene tilbake til den gamle skolen fra 1827, 100 år tidligere, som hadde opptil 80 elever "at undervise på en gang". Når sognet nå hadde reist en ny "førsteklasses skolebygning, så ligger deri et krav til lærerne".

Så fulgte "dessertbord" og nye taler med takk til byggekomiteen (Even Hansen var formann og Knut Bjørhuus sekretær) og til arkitekt og byggmester.

Den nye skolebygningen var oppført i to etasjer og hadde seks klasserom, sløydsal, skolekjøkken, bibliotek og lærerrom. Flere av rommene var imidlertid ikke ferdig innredet da åpningen fant sted.

Nybygget for Åssiden skole ble innviet 100 år etter det første fastskolebygget i sognet og 27 år etter skolebygg nr. 2. Mens sistnevnte bygg hadde omtrent samme romkapasitet som bygg nr. 1 og bygdeskolen til sammen, ble romkapasiteten mer enn tredoblet med det nye skoleanlegget. Åssiden skole hadde i år 1900 135 elever og i 1927 ca. 250. Kapasitetsøkningen syntes således større enn økningen i elevtall skulle tilsi. Men lavere elevtall i hver klasse og økt timetall pr. klasse krevde mer rom, samtidig som innføring av praktiske fag i skolen reiste krav om spesialrom.

En oversikt over antall lærere ved Åssiden skole gir et bilde av utviklingen:

Før 1888:	1 mannlig lærer		
Fra 1888:	1 " "	+ 1 mannlig lærer ved bruksskolen	
" 1895:	I tillegg en kv. timelærer i handarbeid		
" 1900:	2 m. lærere		+ 1 timel. i handarb.
" 1907:	2 m. "	+ 1 kv.lærer	+ 1 timel. i handarb.
" 1927:	2 m. "	+ 2 kv. "	+ 1 " "
" 1932:	2 m. "	+ 2 kv. "	+ 1 " "
			+ 1 m."* "
" 1933:	3 m. "	+ 2 kv. "	+ 1 " "
" 1935:	3 m. "	+ 2 kv. "	+ 1 kv. hjelpelærer
" 1936:	3 m. "	+ 2 kv. "	
" 1938:	4 m. "	+ 2 kv. "	
" 1939:	3 m. "	+ 2 kv. "	+ 1 m. hjelpelærer

* lærer i delstilling, såkalt "hjelpelærer".

Under krigen ble Åssiden skole rekvirert av tyskerne. Russiske fanger ble plassert i loftsetasjen. Søndag 30. januar 1944 brant skolen, angivelig på grunn av uforsiktig bruk av varme. Arbeidet med å få reist skolen igjen kom i gang allerede våren 1944. Det ble vedtatt å bygge skolen i tre etasjer med skolekjøkkenavdeling og et naturfag- og sangrom i 3. etasje. I underetasjen skulle det innredes sløydrom og toalettrom for elevene.

Like etter frigjøringen valgte Lier skolestyre følgende byggekomite for å videreføre arbeidet med gjenoppbygging og påbygging av skolen: Ordfører Johan Lauritzen, formann, kretsformann Jørgen Sveia og lærer Ole Johansen (tilsatt som lærer ved Åssiden skole fra 1923).

Åssiden skole stod gjenreist og påbygd fra begynnelsen av skoleåret 1946-47. Byggearbeidene kom på kr. 454 460,-.

Åssiden skolekrets ble fra 1. juli 1951 innlemmet i Drammen.

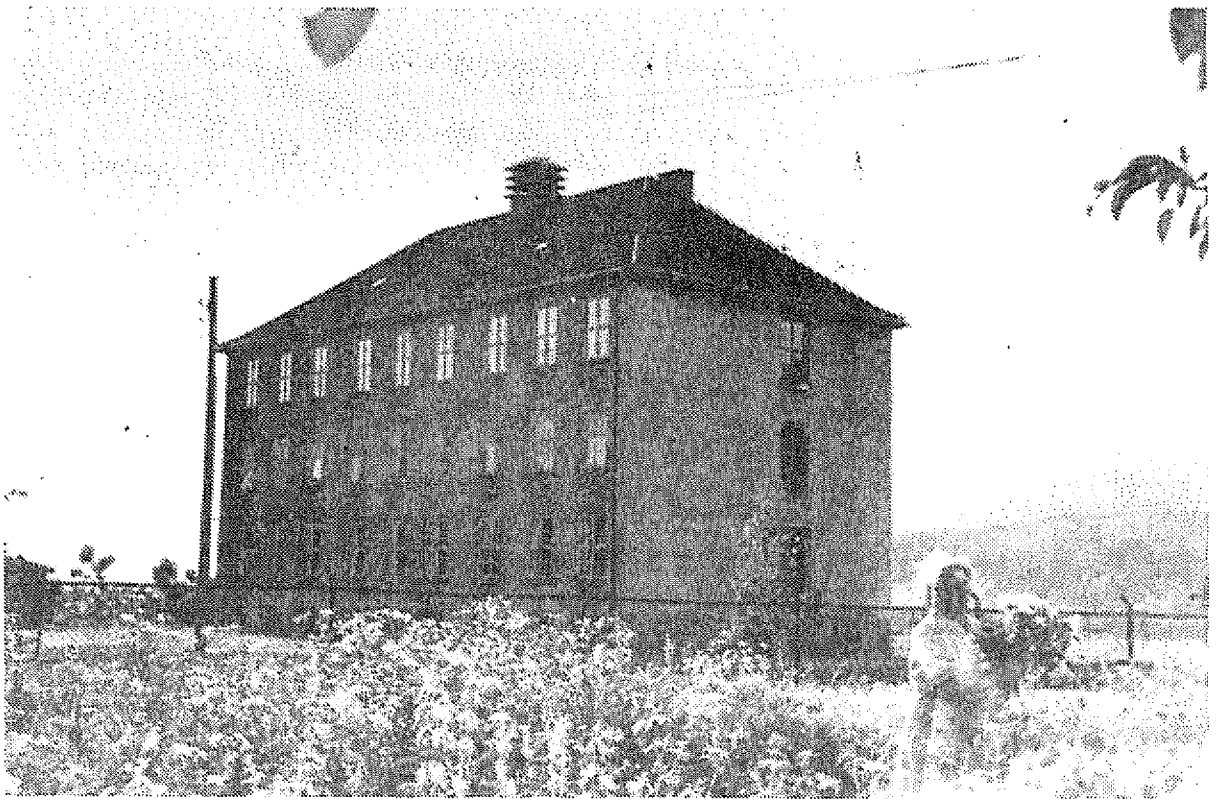

Åssiden skole etter gjenreisingen i 1946.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

6.3.3 Skoger skolekommune.

Skoger kommune var i hele den tidsperioden som dette kapitlet handler om, delt i tre skolekommuner: Skoger hovedsogn, Konnerud og Strømsgodset. Spørsmålet om antall skolekommuner i "Skouge Formandskabsdistrict" ble i 1860 behandlet i formannskap og kommunestyre ut fra bestemmelsene i § 15 i lov av 1860 om "Almueskolevæsenet paa Landet" hvor det heter: "Ethvert Formandskabsdistrict skal i Regelen udgjøre en Skolecommune med fælles Skolekasse. Hvor en Skolecommune indbefatter flere Formandskabsdistricter eller et Formandskabsdistrict flere Skolecommuner, vedbliver saadan Ordning indtil anderledes .... bestemmes." I skriv datert 13. november 1860 (A 6) til stiftsdireksjonen meddelte skolekommisjonenes ordfører, sogneprest Hans Nielsen, at det i Skoger prestegjeld fortsatt skulle være tre skolekommuner. Slik ble det helt fram til 15. mars 1941 da de tre skolekommunene ble samlet under felles administrasjon. Men etter frigjøringen i 1945 oppstod igjen de tre skolekommunene under egne administrasjoner. I 1951 ble de så atter samlet under Skoger skolestyre.

Hver av de tre skolekommunene hadde sin egen skolekommisjon, og sognepresten var "Ordfører" i alle tre skolekommisjoner. I de første årene etter 1890, da skolekommisjonene ble avløst av skolestyrene, ble sognepresten valgt til formann i alle tre skolestyrer.

Hver skolekommune (skolesogn) gjennomlevde sin selvstendige skoleutvikling ut fra de lokale forholdene som etter hvert ble temmelig ulik i de forskjellige deler av kommunen, til dels også innenfor enkelte sogn. Det fikk man ganske sterk føling med også i hovedsognet som dette underkapitlet skal handle om.

I årene 1869-79 ble det i Skoger allmueskolekommisjon holdt til sammen 48 møter, varierende fra tre til sju pr. år. Protokollføringen var særlig de første årene noe "uryddig", uten saksnummer, og til dels uten klare grenser mellom sakene. Det er derfor ikke lett å angi hvor mange saker som ble behandlet i denne 10-årsperioden, men det kan vel dreie seg om ca. 80.

I årene 1880-89 holdt skolekommisjonen til sammen 28 møter, fra ett til fem pr. år. Protokollføringen var nå klar og oversiktlig. Til sammen ble det i 10-årsperioden behandlet 110 saker, fra fem til femten pr. år.

Skoger skolestyre (styre for hovedsognet) trådte i funksjon fra 1890 og holdt i årene

1890-99	51	møter	og	behandlet	252	saker,
1900-09	50	"	"	"	264	"
1910-19	91	"	"	"	621	"
1920-29	91	"	"	"	507	"

Folkeskolelovene av 1889 medførte en sterk utbygging av skolevesenet, og det gav seg utslag i nye og til dels krevende oppgaver for skolestyret. Økning i antall skoler og hver skole med tilsynsutvalg - senere også lærerråd - utløste mer aktivitet og flere saker til behandling i skolestyret.

Vi skal ta for oss en del av de viktigste sakene som skolekommisjonen, senere skolestyret, behandlet. Men la oss først presentere ordførerne i skolekommisjonen i årene 1843-89 og skolestyreformennene 1890- ca. 1930:

1843-50:	sogneprest	Christian Lind Winsnes (født i Drammen i 1806)
1850-66:	"	Hans Nielsen
1867-77:	"	Conrad Aars
1878-92:	"	Lorentz Holtermann
1893:	lærer	Hans Luther Jordhøy var nestformann i skolestyret, men fungerte som formann fra august 1892 - ut 1893
1894-1918:	sogneprest	(fra 1904 prost) Peder Olsen Megrund
1919:	gårdbruker	A.Fedje
1920:	sogneprest	Martin Fredrik Thomter
1921 (til august):		A.Fedje, som måtte fratre fordi han ble kommunerevisor
1921 (august) - 23:		lærer Tollef Trondsen
1924-25:	gårdbruker	Ingv.Lie
1926:	lærer	Tollef Trondsen
1927-28:		Aksel Eriksen
1929-32:		Johs.Beheim.

Skoger skolekommisjon i arbeid.

Vi har tidligere (s.78 ff.) fulgt skolekommisjonens arbeid under sogneprest Winsnes med organisering av undervisningen i hovedsognet. Ved slutten av 1850-årene hadde sognet to faste skoler i nybygg fra 1851 (Eikhaugen og Flaaten). Dessuten var det i gang en verksskole, Jernstøberiets skole, i eget lokale. Barn fra Hedensrudtangen fikk søke denne skolen. Helt fram til slutten av 1840-årene (med unntak av noen år omkring 1770) hadde hovedsognet vært ett skoledistrikt med en omgangsskolelærer. Med deling av sognet i to

skoledistrikter og dessuten en verksskole var skolesituasjonen radikalt forbedret.

Men økning av barnetallet i Hedensrudområdet skapte nye problemer. Undervisningsstatistikken for 1863 viser at sognet hadde 291 skolepliktige barn fordelt på de to faste skolene (Eikhaugen og Flaaten) og "en krets" på Hedensrudtangen i leid lokale. Ifølge innberetningen fra skolekommisjonen var "Skolelocalet paa Hedensrudtangen afgivet af Drammens Jernstøberi uden udgift for Skolecassen".

Skolestatistikken for 1863 forteller ikke hvor mange elever som hørte til Hedensrudtangen krets, men skolen er registrert som allmueskole i leid lokale, ikke som verksskole. Overgangen til allmueskole skjedde noen år tidligere. Den 18. januar 1858 ble det etter innkalling av skolekommisjonens ordfører, sogneprest Hans Nielsen, holdt et møte med beboerne "for at afhandle det Fornødne med Hensyn til en bedre Ordning for Fremtiden af Skolevæsenet paa Hedensrudtangen. "Det ble vedtatt:

1. *Å fastsette skoleholderens årslønn til 200 spd., inklusive oppvarming og renhold av skolelokalet.*

2. *Å utligne beløpet på "Strandstedets Huuseiere og andre Indvaanere". Forslag til utligning skulle sendes skolekommisjonen av tre menn som "i et aarligt afholdt Møde af de Skatteydende bliver at udvælge".*

3. *Jernstøperiets bidrag til skolen ble fastsatt til 50 spd. pr. år. Det "hidtilværende Locale til Skolen" overlates uten særskilt godtgjørelse. Jernstøperiet v/ tilstedeværende medlem av "Bestyrelsen", Paulsen, forbeholdt seg rett til at ordne sitt skolevesen på annen måte mot melding om det før "næste Ligningsforretnings Udførelse".*

Protokollen ble undertegnet av 29 huseiere og "Familiefædre" på Hedensrudtangen.

Ordningen kom i stand omgående. I det av stiftsdireksjonen approberte budsjett for 1860 for Skoger hovedsogn ser vi at sognet ble tildelt 50 spd. av Oplysningsvæsenets Fond til drift av skolene. 1/3 av tilskottet ble tildelt "Hedensrudtangen Skole". Drammens Jernstøperi gav et tilskott på 50 spd., og resten, 138 spd. 3 ort, ble utlignet på "Hedensrudtangens Indvaanere".

Nøsted skole opprettes.

I skriv datert 2. desember 1868 fra skolekommisjonens ordfører, sogneprest C.Aars, til Nøsted Væveri v/ J.Fuglesang ble det gitt melding om at skolekommisjonen i "Foreening med Kommunsbestyrelsen" hadde vedtatt at det skulle opprettes en skole for skolepliktige barn på Nøsted og Nordby "under navn af Nøsted Skole i Forudsætning af, at Nøsted Væveri erlægger til Skolen et aarlig Bidrag af 40 - firti - Spesiedaler paa Vilkaar, at Væveriet derved fritages for anden Skoleskat til Sognets Skolevæsen". I påtegning datert 17. desember 1868 aksepterte J.Fuglesang å gi det årlige bidraget til skolen (A 6).

Saken ble 17. desember 1868 behandlet i møte av "Skougers Formand og Representanter". Følgende vedtak ble fattet:

"1. Der samtykkes i, at Nøsted Væveris skolepliktige Børn efter derom fremsat Begjæring gaar indtil videre ind under Skouger Hovedsogns almindelige Skolevæsen.

2. Skouger Communebestyrelse samtykker i, at der for Nøsted og Nordby oprettes en særskilt Skole, som udgaar af al Forbindelse med Eeghaugens Skole, og som kommer til at føre Navn af Nøsted Skole. Til sidstnævnte Skole udredes af Skouger Skolecasse et aarligt Bidrag af for Tiden 60 - sexti - Specidaler, og desuden anskaffer Skouger Skolecasse det fornødne Inventarium.

3. Ligeledes samtykkedes i, at Nøsted Væveri fra den Tid Nøsted Skole har traadt i Virksomhed, erlægger til Skouger Skolecasse et aarligt Bidrag af 40 - firti - Speciedaler imod at fritages for enhver anden Skoleskat til Sognets Skolevæsen. Bidraget erlægges med 10 - ti - Spd. qvartaliter efter Paakrav af Regnskabsføreren for Skouger Skolecasse. Nøsted Væveri har forøvrigt at underkaste sig den gjeldende Skolelovs Bestemmelser.

4. Regnskabsføreren bliver at underrette om de fattede Beslutninger til fornøden Iagttagelse med Bemærkning at Oscar Kiær har erklært sig villig for de første 3 - tre - Aar fra Nøsted Skoles Begyndelse at erlægge til denne Skole et aarligt Bidrag af 30 - treti - Spd., som vil kunne erholdes efter Paakrav fra Regnskabsføreren i 3 Terminer om Aaret med 10 - ti Spd., for hver gang. - Stiftsdirektionens Approbation bliver af Skouger Skolecommission at erhverve paa ovennevnte Beslutninger samt paa, at Bestyreren for Nøsted Væveri tiltræder Skouger Skolecommission naar Sager befindes der angaar Nøsted Skole.

5. Ligeledes besluttedes, eller samtykkedes i Henhold til Skrivelse fra Herr Sognepræst Aars af 12te denes, at den vordende Lærer ved Nøsted Skole bliver at ansætte indtil videre som constitueret, forpligtes til at undervise i 30 Uger aarlig i 2 Afdelinger for en Løn af 96 Spd., imod at han, om fornødiges, selv besørger sig Logi, medens i anførte Beløp ogsaa Kosthold er indbefattet á 1 Spd. pr. Uge i Skoletiden."

Protokollen er undertegnet av representantskapets ordfører, A.Kopperud. Vedtaket ble approbert av stiftsdireksjonen den 31. desember 1868.

Som det går fram av foranstående, hadde skolekommisjonen fått to nye samarbeids-partnere: Nøsted Væveri og Oscar Kiær, istedenfor det tidligere samarbeidet med Drammens Jernstøberi. Det skyldtes at jernstøperiet og det skolelokalet som Hedensrudtangen skole disponerte, lå innenfor det området som skulle innlemmes i Drammen (Byutvidelsen fant sted i 1870).

Det ble sluttet avtale om leie av lokale til skolen hos Herman Hansen som i skriv datert 1. februar 1869 bekreftet sitt "Anbud om Leie af min Stue til Skolelokale for den paa Nøsted oprettendes Skole mod derfor at nyde i aarlig Leie 24 Specidaler - for hvilken Betaling jeg ogsaa paatager mig Opvarming og Reengjøring af Stuen. Tiltrædelse kan skee 20 April d.A.".
Hansen forpliktet seg også til å skaffe læreren rom hos seg mot betaling af ham.

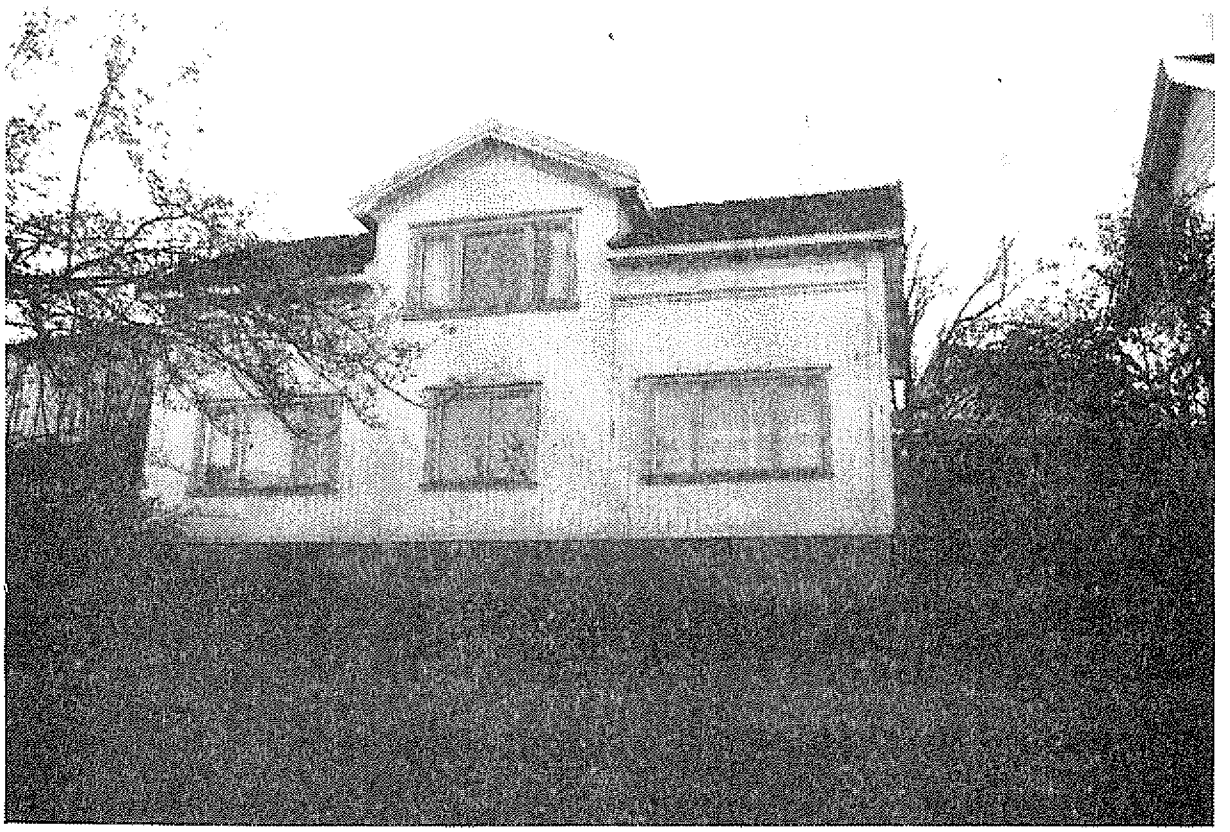

Svelvikvn. 73, hvor Nøsted skole hadde leid lokale 1869-80.
Bygningen så nok ikke slik ut omkring 1870.
Terrenget rundt bygningen er meget bratt.
Foto ved Tor Adler Knudsen.

Nøsted skole kom i gang fra 20. april 1869 med Chr.Nilsen konstituert som lærer for ett år. Ifølge statistiske oppgaver hadde skolen det første året 118 skolepliktige elever. Fra 1870 gikk elevtallet noe ned da Hedensrudtangen ble innlemmet i Drammen. Men det leide lokalet var likevel utilstrekkelig, og nå begynte

nesten 10 års kamp for bedre skolelokaler

I august 1871 var skoledirektør Haslund på inspeksjon. Han meddelte i skriv datert 18. september 1871 at han fant "Skolestuen af saadan Beskaffenhed at den ikke engang tilfredsstiller de allertarveligste Fordringer, da den ikke yder fornøden Plads for alle de Børn, som paa engang skal besøge Skolen, selv om de stues sammen". Han anmodet om "at der søges erhvervet et rummeligere Lokale ved Leie, eller i Tilfælde, at dette ikke lader sig gjøre, at der træffes Foranstaltning til at en Skolestue fra Nyt af opbygges, hvortil Bidrag enten for en Del eller for det Hele antagelig maa kunne ventes af Amtsskolekassen".

Skolekommisjonen behandlet skoledirektørens skriv i møte den 17. oktober 1871, men fant ikke i første omgang noen mulighet for å skaffe andre lokaler til skolen. Senere var saken oppe en rekke ganger i kommisjonens møter, enkelte ganger med skoledirektøren til stede. Man drøftet forskjellige løsninger, utvidelse av skolerommet, leie av andre lokaler, bygging av nytt skolehus. Det siste strandet, fordi "Skouger Kommunebestyrelse" ikke fant å kunne

"indlade sig paa at beslutte Opførelse af en Skolestue i Nøsted Skolekreds" (melding forelagt skolekommisjonen den 30. desember 1873). I stedet ville kommunestyret innrede "et av Overværelserne i Ekhaugens Skolehus til Skoleværelse". Skolekommisjonen ble anmodet om å arbeide for at "Skolebørn i Nøsted Skolekreds henlægges til Ekhaugens Skole". Skolen fortsatte imidlertid i lokalene hos Herman Hansen.

Nye framstøt i saken ble gjort i de påfølgende årene, bl.a. ved undersøkelse om medvirkning fra Nøsted Høvleri og Nøsted Glasværk i arbeidet for reising av skolehus, men uten resultat i første omgang.

Stiftsdireksjonen rettet flere henvendelser i saken til skolekommisjonen. I skriv datert 22. januar 1878 påpekte stiftsdireksjonen igjen "de mislige Forholde i Nøstodden Kreds".

Skolekommisjonen tok saken rolig. Først den 12. juni 1878 ble det holdt møte for behandling av skrivet, og det ble da vedtatt **snarest** å holde et nytt møte i skolekommisjonen, "hvortil Skauger Kommunebestyrelses Medlemmer, samt Nøsted Kreds største Brugseier, konsul Jens Gram, skulde anmodes om at møde, for i Fællesskab med Skolekommissionen at forberede Sagen til endelig Afgjørelse".

Møtet ble holdt den 3. juli 1878 med bl.a. Gram til stede. Følgende vedtak ble fattet:

> *"For det Tilfælde at Nøsted Brugs Eiere, Bl.chef Gram, forpligter sig til at deltage i de halve Udgifter, ved Opførelse i Løbet af næste Sommer, af et Skolehus bygget paa et i Kredsen beleiligt Sted til en Værdi af indtil 6000 Kroner og efter tidligere fremlagte Tegninger, opfordrer man Kommunebestyrelsen til at yde den anden Halvdel 3000 Kroner, forsaavidt man efter indsendt Ansøgning til næste Aars Amtsformandskab erholder en passende Understøttelse af Amtsskolekassen."*

I skriv datert 14. november 1878 til amtsformannskapet ble det så søkt om kr. 2 000,- som bidrag til skolehus på Nøsted, bl.a. med opplysning om at hovedsognets to andre skolehus (Ekhaugen og Flaaten) var oppført ca. 1850 og senere vedlikeholdt uten tilskott fra amtsskolekassen.

Dermed var saken kommet et godt stykke videre. Men skolebygget kom ikke til "Opførelse i Løbet af næste Sommer", som det het i vedtaket av 3. juli 1878. Først i møte den 17. november 1879 ble tomtespørsmålet løst. Det ble da vedtatt å feste tomt av Nordby til skolebygg på Nøstodden.

Tidspunktet for igangsetting av byggearbeidene kjenner vi ikke. Men sannsynligvis skjedde det i løpet av våren 1880. I møte den 27. mai 1880 vedtok skolekommisjonen ny kretsregulering for området:

> *"Strandkanten fra Tørkop til Nøsted henlægges fra Ekhaugen til Nøsted fra kommende høst, naar den nye Skolebygning for Nøsted Kreds er færdig, og at fra samme Tid Mælen henlægges fra Flaaten Kreds til Ekhaugen Kreds."*

Nyskolen ble tatt i bruk senhøstes 1880 eller senest fra nyttår 1881. Nøyaktig tidspunkt kjennes ikke. I møte den 16. september 1880 fikk læreren og et medlem av skolekommisjonen fullmakt til å kjøpe inn "nødvendig Møblement til Nøsted nye Skolestue."

Etter kretsreguleringen fikk Ekhaugen skole ca. 90 elever og Nøsted skole ca. 75. Skolekommisjonen vedtok å opprette en småskolekrets for barn fra Ekhaugen og Nøsted

kretser med skole på Solum. Den daglige skoletiden for denne "Smaabarnskole" skulle settes til 4 timer og med annenhverdagsskole for elevene fra hver krets i 36 uker pr. år. Det skulle tilsettes en lærerinne i stillingen, og hun skulle i tillegg "holde Haandgjerningsskole 5 Dage ugentlig i 36 Uger, 2 Timer daglig for Pigebørn fra begge Kredser". Det tok imidlertid flere år før denne småskolen kom i gang (1889), og heller ikke "Haandgjerningsskolen" for jenter kom i gang etter planen.

Nøsted skolehus av 1880 lå i bakre hjørne av skolegården i Svelvikveien 110. Bygget ble revet i 1930-årene, men litt av grunnmuren er fortsatt synlig.

Med fullføringen av byggeprosjektet for Nøsted skole var sluttstreken satt for kanskje den vanskeligste sak som "Skouger Almueskolekommission" hadde til behandling. Den strakte seg over mange år- faktisk fra spørsmålet om skolegang for barna i Hedensrudtangen ble tatt opp i 1842, via avtalen om Jernstøberiets skole fra 1848, fast skole i leid lokale hos Herman Hansen (Svelvikveien 73) - med mange om og men - til det endelig lyktes med god hjelp fra skoledirektøren å overbevise de som hadde hand om økonomien at nybygg måtte til.

Skolekommisjonen tok også hand om andre saker enn skolebygg.

Årlige gjengangere var budsjettsaker, bl.a. fastsetting av lønn til lærerne, bevilgning til innkjøp av de mest nødvendige læremidler m.v.

Loven av 1860 om allmueskolevesenet på landet stilte skolekommisjonen overfor nye utfordringer. De siste par tiårene av skolekommisjonens "levetid" viser et videre spekter i saksbehandlingen. Vi tar med en del eksempler i kronologisk rekkefølge:

- 1870: I møte den 6. desember behandlet skolekommisjonen etter anmodning fra stiftsdireksjonen spørsmål om lovfestet opplæring i gymnastikk og "militaire Øvelser". Kommisjonen mente at slik opplæring kunne ha atskillig for seg, men at et "Lovbud herom har flere Betænkeligheder". Den kunne ikke tilrå opplæring i militærøvelser, men fant det ønskelig at "Børnene kunne erholde Underviisning i Gymnastik under Forudsætning, at denne Underviisning ikke indskrænker den almindelige Skoletid". Det ble ellers påpekt at de fleste lærere i sognet var "fra den ældre Tid" og hadde ikke hatt "nogen Opfordring til at utdanne sig i nævnte Retning". Lærerne måtte i tilfelle skaffes utdanning "hvis Løn maatte udredes af Staten". Hvis det ved lov ble påbudt gymnastikkundervisning i allmueskolen, mente skolekommisjonen at den bare måtte gjelde "Drengebørn fra en vis Alder, saasom det 10de Aar".

- 1872: På forespørsel fra stiftsdireksjonen drøftet skolekommisjonen i møte den 12. september spørsmålet om å opprette husflidskoler for gutter og handgjerningsskoler for jenter og stilte seg positivt til tanken.

- 1875: Det forelå melding fra stiftsdireksjonen om at Stortinget hadde bevilget midler til igangsetting av aftenskoler. I møte den 20. mai vedtok skolekommisjonen å foreslå opprettet to aftenskoler i hovedsognet med undervisning to kvelder i uka i seks måneder. Bevilgning ble gitt til en aftenskole.
  I møte den 16. desember ble det vedtatt å foreslå for kommunestyret at en skulle søke om tilskott fra amtsskolekassen til innredning av lokaler ved Ekhaugen og Flaaten skoler for handarbeidsundervisning. Søknaden førte ikke fram i første omgang.

- 1877: Et par vedtak i skolekommisjonen får kanskje noen av oss til å sperre opp øynene: I møte den 24. juli ble det innvilget søknad fra noen foreldre på Nøstodden om fri for deres skolepliktige barn for å arbeide på glassverket. I stedet skulle barna søke aftenskolen 5 dager á to timer i uka, og de skulle lønne lærerne selv.

  Fra protokollen for 20. august "sakser" vi følgende:
  "Paa Foranledning besluttedes tilført følgende:

  Efter hvad der er kommen til Skolekommissionens Erfaring, har Læreren ved Flaaden Skole i Skauger Hovedsogn i længere Tid boet udenfor Skolehuset og ikke i samme. Skolekommissionen finder dette utilbørligt og ikke stemmende med Skolens eller Børnenes Tarv, heller ikke med Lærerens Forpligtelse. Det formenes urigtigt, at Skolehuset, som en offentlig Bygning, staar uden Tilsyn udenfor den egentlige Undervisningstid, hvortil kommer, at Menighedslemmer ikke ville være med paa, at de ikke kunne finde Læreren, som tillige er Kirkesanger, i det for ham bestemte Hus, men maa i Forretningsanliggender søge ham andetsteds. Skolekommissionen beslutter derfor, at bemeldte Lærers skriftlige Erklæring bliver at indhente om, hvorvidt han agter i Mindelighed at ordne Sagen saaledes, at han, som han er forpligtet til, saalænge han forbliver i sit Lærerombud tager uden Opsættelse stadig Bolig i Flaatens Skolehus og ikke udenfor samme. Imodsat Fald vil Skolekommissionen se sig nødsaget til at træffe i saa henseende videre fornøden Forføining."

  Det foreligger ikke noe om når læreren og kirkesangeren flyttet inn i boligen igjen. Men det går fram av senere skriv at en del utbedringsarbeider var nødvendig i boligen. Det var kanskje ikke helt uten grunn at læreren hadde flyttet ut.

- 1879: Det ble opprettet en "særegen" skolekrets for bostedene Heia, Rønnehoved, Skulkerud, Pladsene, Tergevolden, Gravdal og Staldene med 8 ukers undervisning pr. år som ble tatt fra Flaaten skoles 40 uker. Ved Flaaten skole ble etter det 32 ukers skole pr. år. Nykretsen fikk skole i leid lokale på Skulkerud. Kretsen gikk senere under navnet Skovbygden krets.

  Undervisningen i Skovbygden krets ble lagt til lærerposten ved Nøsted skole fram til 1890, da den ble lagt til en lærerinnepost i forbindelse med omregulering av kretsene. Året etter, i 1891 ble Skovbygden krets nedlagt.

- 1882: Ved Flaaten skole økte elevtallet til 75. Skolen ble 3-delt, men fortsatt med en lærer (vedtak 9. januar).

  I møte den 7. februar drøftet skolekommisjonen spørsmålet om "legemlig Refselse" i skolen og fant at den fortsatt måtte "anvendes".

- 1886: I møte den 28. juni ble det vedtatt å ta opp med ledelsen ved Drammens Glassverk deres plikt til å holde egen skole og tilby at verket kunne få innrede et "Skoleværelse af tilstrækkelig Størrelse til 30 Børn i Nøsted Skolehus og holde en Lærerinde ved Skolen med 40 Uger aarlig Undervisning". Det foreligger ikke noe om dette ble gjennomført.

- 1888: Den 21. februar ble det holdt et fellesmøte for de tre skolekommisjonene i Skauger Prestegjeld for å drøfte utkast til "Lov om Folkeskolen paa Landet". Det ble vedtatt en uttalelse med advarsler mot flere punkter i lovutkastet. Til slutt heter det:

  "I det Hele forekommer det Skolekommissionene at den i Udkastet antydede

Omregulering af Kredsinddelingen vil vise sig lidet praktisk under vort Lands lokale og økonomiske Forholde, ligesom de Forandringer i det bestaaende, som vil bevirkes med Lovforslagets øvrige Hovedbestemmelser om Skolens Ordning og Styre samt Lærernes Ansættelsesmaade og Stilling, findes altfor vidtgaaende. Udkastet synes endog at medføre ikke smaa Farer for vor Almueskoles Afkristning, hvad man finder særlig forkasteligt. Man tillader sig særlig at udtale Ønskeligheden af, at Anledning gives til videre Drøftelser i videre Kredser af det foreliggende Forslag, inden det foranlediges endelig Vedtagelse af ny Skolelov for vort Land og af, at Sagen derfor ikke tages under behandling i indeværende Storthingssession."

En utsettelse av loven ville ha ført til en forlengelse av allmueskolekommisjonens virksomhet. Men det påvirket neppe fellesmøtets holdning. Loven ble imidlertid vedtatt året etter, og tiden for skolekommisjonen ebbet ut. Den satte en verdig sluttstrek:

- 1889: I møte den 28. februar ble den første kvinnelige lærer tilsatt i hovedsognet: O.Fredriksen, som underviste 1. avdeling (småskolen) ved Ekhaugen, Flaaten og Nøsted skoler, sannsynligvis i leide lokaler i alle tre kretser. Ved denne tilsetting ble det slutt med det tidligere system med en lærer som hadde all undervisning i sin krets, dvs, like mange lærere som der var kretser.

Så langt allmueskolekommisjonens virksomhet. Men hvordan var det så å være elev og lærer i de første årene med faste skoler i egne bygg i Skauger hovedsogn?

Som vi var inne på tidligere (s.83), var nok overgangen fra omgangsskole til fastskole en merkelig opplevelse både for elev og lærer. For læreren måtte det være en betydelig forbedring å kunne ha et fast sted for undervisningen gjennom hele skoleåret, med langbord og benker på plass og med de læremidler som skolen hadde til rådighet, tilgjengelig hver dag.

Undervisningen ble vel neppe vesentlig endret over natten. Riktignok rykket seminarutdannede lærere inn i de faste skolene. Men også disse hadde sine tilvante metoder som ikke nødvendigvis revolusjonerte skolehverdagen for elevene.

Ved Ekhaugen skole var det i årene 1851-1890 seks lærere. Hver lærer hadde fra to til 15 års tjeneste i stillingen. Ved Flaaten skole var det i samme tidsrom tre lærere. Den første gjorde tjeneste i 12 år, den andre i 18 år, og den tredie som tiltrådte i 1881, gjorde tjeneste til i 1910. Ved Flaaten skole var det således svært stabile forhold når det gjaldt lærerdekning, noe som vel skyldtes at læreren også var kirkesanger, og det gav utslag på lønna.

Ved Nøsted skole var det i de første årene hyppige lærerskifte. Til å begynne med ble stillingene besatt på konstitusjon for ett år ad gangen. Fra 1869 til 1874 tjenestegjorde fem lærere hvorav tre mindre enn ett år. Men så ble det mer stabilt. Den neste tjenestegjorde fra 1874 til 1881, og så var det en lærer fra 1881 til 1890.

Elevtallet i de forskjellige avdelinger (klasser) kunne variere sterkt både innenfor den enkelte skole og fra skole til skole. I "Indberetningen" fra Ekhaugen skole for 1871 oppgis at skolen hadde tre avdelinger:

Øverste	avdeling	hadde	22	elever.
Mellomste	"	"	28	"
Nederste	"	"	49	"

Lærer Hans L.Jordhøy med sine elever ved Flaaten skole, 1905.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Kunnskapsnivå avgjorde plassering i avdelingene. Det høye elevtallet i nederste avdeling tydet på at mange elever ikke hadde gjort tilstrekkelig fremskritt, først og fremst i lesning, til å bli "flyttet" opp.

Nøsted skole hadde i 1871 54 elever fordelt på to avdelinger med 20 elever i øverste og 34 i nederste avdeling. Flaaten skole hadde 36 elever i to avdelinger. Det er ikke opplyst hvordan fordelingen av elevene var.

Det var mye elevfravær i alle tre skoler. Det er spesielt bemerkelsesverdig at over halvparten av forsømmelsene var oppført uten gyldig grunn. Det tyder på at foreldrene hadde en slapp holdning til frammøtet i skolen.

Men det ble da arbeidd i skolen. Vi tar eksempelvis med oversikt pr. 6. september 1871 over "det i Skolen Gjennemgaaede siden Skoleaarets Begyndelse" (1. april) ved Nøsted allmueskole, som da hadde vært i gang i to år.

Nederste avdeling (1.-3.kl.trinn) hadde i katekismus gjennomgått bl.a. "de 5 Parter, Bønner, Hustavlen" og hadde lært en del salmer. Det var undervist i bibelhistorie, lesning, regning (Øverste parti: "Aditio, Subtraktio og Begyndelsen af Multiplikatio i ubenævnte Tal"), geografi med beskrivelse av Norge, Sverige og Danmark.

Øverste avdeling (4.-7.kl.trinn) hadde hatt forklaring, katekismus, bibelhistorie, lesning, regning (Øverste parti: "Divitio i ubenævnte Tal, Blanding af de fire Regnemaader i ubenævnte Tal, samt Forberedelsen Aditio, Subtraktio og Begyndelsen af Multiplikatio i

benævnte Tal". Nederste parti: "Subtraktio, Multiplikatio og Begyndelsen af Divitio i ubenævnte Tal"). I geografi var gjennomgått:"Frankrike, Spanien, Italien, Tyskland, Tyrkiet, Grækenland, Rusland samt Asien og endel af Afrika, omtrent efter Læsebogen". I historie: "Fra Jomsvikingenes Færd til Norge til Magnus Barfod".

Læreren (Torkild Ellefsen, 1870-73 ved Nøsted skole) opplyste i innberetningen at elevene uten lærerens bistand kunne synge 16 salmemelodier og med hjelp av læreren i tillegg 5 salmemelodier og en del sanger.

Listen over det som var gjennomgått i tiden 1. april til 6. september (- sommerferien, riktignok bare 2-3 uker) kan synes imponerende. Men vi må ha i tankene at de 54 elevene ved skolen hørte til 1.-7.kl.trinn og var på forskjellige steder i "pensum". Listen omfatter det som elevene til sammen var "borti".

Hvilke hjelpemidler hadde så lærer Ellefsen på Nøsted skole til sin disposisjon?

Oversikt for 1871 er også tatt med i "Indberetningen":

"14	Tavler*	2	Skoleprotokoller
10	Læsebøger	1	Sangbog af E.Hoff
6	Nye Thestamente	1	Coralbog
1	Bibel	1	Skandinavia Kart
1	Kasse Grifler	1	Europa Kart
2	Dusin 8 Stk. Penholder	1	Jødelands Kart
	Penner	1	Planiglobus
	Kridt	1	Salmodicon"

* Brukstavler for elevene.

Listen synes noe ufullstendig. Sannsynligvis er en del bøker utlånt til elevene og ikke oppført på listen. Det gjelder bibelhistorie, katekismus, forklaring og regnebøker. Elevene hadde neppe lærebøker i historie og geografi. I disse fagene ble lærestoffet hentet fra leseboka.

Det ville ha vært av interesse å sammenlikne listen over læremidler ved Nøsted skole i 1871 med tilsvarende lister for Ekhaugen og Flaaten skoler som hadde vært faste skoler i egne bygg i ca. 20 år. Det har imidlertid ikke lykkes å finne slike lister fra de to skolene. Nøsted skole var jo forholdsvis nyetablert i 1871. Vi må vel anta at læremiddelsamlingen ble noe mer representativ i 1880-årene etter at skolen hadde fått lokale i eget bygg.

Alt i alt kunne "Skauger Almueskolekommission" ved slutten av sin funksjonstid overlevere et tålig bra utbygd allmueskolevesen med tre faste skoler i egne bygg, hver med en lærer og en felles småskolekrets med en kvinnelig lærer i leide lokaler i de tre skoledistriktene. I tillegg kom Skovbygden krets med 8 ukers årlig undervisning, som ble gitt av læreren ved Nøsted skole. Men denne kretsen ble, som tidligere nevnt (jf. s.202) nedlagt i 1891.

Skoger skolestyre overtar.

Det nyvalgte skolestyre for Skoger skolekommune holdt konstituerende møte den 17.

desember 1889. Sogneprest Lorentz Holtermann, som hadde vært ordfører i skolekommisjonen siden 1878, ble valgt til formann (I protokollen ble han av gammel vane innført som nyvalgt "ordfører", men det gjentok seg ikke).

Det nye skolestyret ble omgående stilt overfor interessante oppgaver. Ny skolelov med mange vidtgående reformer sørget for det. Loven fastsatte bl.a. maksimalt elevtall i hver klasse til 35, riktignok med adgang til å øke elevtallet inntil 45 "midlertidig eller af økonomisk tvingende Hensyn" (§ 4). Lesetiden ble økt, 9 uker pr. år ble satt som absolutt minimum og da bare i klasser med 12 elever eller mindre (§ 5). Disse bestemmelsene stilte krav til enkelte endringer i den skoleordningen som skolestyret hadde "arvet" fra skolekommisjonen.

Fagkretsen skulle også styrkes. I den utstrekning "Omstændighederne tilsteder" skulle det gis undervisning i ett eller flere av fagene "Haandarbeide, Legemsøvelser og Tegning". Noe senere ble det fastsatt at minst ett av disse fagene skulle gjøres obligatorisk. Innføring av tilsynsutvalg ved alle skoler ble også en pådriver for skolestyret. Tidligere ble initiativ til nye tiltak i skolesektoren som regel tatt av skolekommisjonens medlemmer - oftest ordføreren -. Nå ble tilsynsutvalget ved den enkelte skole, med tre medlemmer valgt av kretsen og med et av skolestyrets valgte medlemmer som formann, et viktig organ for sin skole, med plikt til "at virke for god Skolesøgning og Orden i Skolen og at bidrage til hensigtsmæssig Ordning af Skoleholdet" (§ 53). Tilsynsutvalget skulle også avgi til skolestyret "de Udtalelser og Oplysninger, som af dette maatte forlanges, eller hvortil Udvalget selv maatte finde Anledning".

Tilsynsutvalgenes forhandlinger skulle ifølge folkeskolelovens § 53 "indføres i en af Skolestyrets Formand godkjendt Forhandlingsbog". Forhandlingsprotokollene viser at tilsynsutvalgene helt fra starten av tok sine oppgaver alvorlig. Mange forbedringer ved skolene ble satt i verk etter forslag fra utvalgene, og gjennom sine formenn, som jo var medlemmer av skolestyret, hadde de gode muligheter til å følge opp større og mindre saker.

Nå må det understrekes at Skoger skolestyre ikke satt og ventet på initiativ fra tilsynsutvalgene. Allerede den 16. januar 1890 ble det første ordinære skolestyremøte holdt, og da ble en viktig endring av skoleordningen vedtatt med øyeblikkelig virkning under forutsetning av "fornøden Approbation": Læreren ved Nøsted skole fikk lagt hele sin lesetid til denne skolen. Ved Skovbygdens krets, som siden 1879 hadde hatt lærer felles med Nøsted, ble midlertidig tilsatt en hjelpelærer med 9 uker undervisning pr. år (Lovens minimum).

I neste skolestyremøte, 24. februar 1890, ble det lagt fram vedtak fra kretsmøter (møter for "foruden Kredsens samtlige skattepligtige Indvaanere, der har fyldt fem og tyve Aar, ogsaa de skolesøgende Børns i Kredsen boende Forældre", § 54) for Ekhaugen og Nøsted skoler med anmodning om utvidelse av lesetiden. Skolestyret fulgte opp og vedtok at det fra nytt skoleår (1. april 1890) skulle opprettes en ny lærerinnestilling med 14 uker småskole i Nøsted krets i leid lokale på Solumstranda, 17 uker i "Mellemtrinnet" i Ekhaugen krets (Mellomtrinnet, 4. og 5. kl.trinn, hadde ca. 50 elever og måtte deles i to klasser, den ene klassen tillagt den nye lærerinneposten) og 9 uker i Skovbygden krets. Videre ble det vedtatt at den lærerinnen som ble tilsatt i 1889 (O.Fredriksen), skulle ha småskole-undervisning med 14 uker i leid lokale på Skallestad, 14 uker i leid lokale på Ingvaldsåsen (Også kalt Ingulfsåsen, bl.a. i B 3, Flaaten krets) og 14 uker i Ekhaugen krets i leid lokale. Lærerne ved Ekhaugen og Nøsted skoler fikk hver 40 uker lesetid pr. år, fordelt på de to øverste klassene.

Før det nye skolestyret hadde vært i funksjon i to måneder, hadde det således gjennomført merkbare endringer - og forbedringer - i skoleordningen. Behov for nye tiltak meldte seg snart. Følgende tabell gir et bilde av hva skolestyret fikk å hanskes med i årene framover.

Elevtallsutviklingen i Skoger skolekommune 1890-1930.

År	1890	1900	1910	1920	1930
Antall barn i skolepliktig alder	252	421	441	440	460

Vi ser at økningen i barnetall var særlig sterk i 1890-årene. Den var sterkest i Nøsted krets.

Økningen i barnetall gir flere elever i skolen. Så også i Skoger hvor nesten alle skolepliktige barn gikk i folkeskolen. Lekkasjen til skoler i Drammen var ikke merkbar før ut på 1900-tallet. Med flere elever ble det nødvendig å opprette nye klasser. Dermed ble det behov for flere skolerom. Utvidelse av undervisningstilbudene i de påfølgende årene førte også til økt rombehov. For Skoger skolestyre førte det til at skolebyggsaker var gjengangere på skolestyrets sakliste gjennom hele det tidsrom som dette kapittel omfatter, ja faktisk litt over tidsrammen som i skolebyggsammenheng må utvides noen år for å bli ferdig med et byggeprosjekt (Vestbygda skole, 1935). La oss følge skolestyrets arbeid med å skaffe skolene tilstrekkelig skolerom.

Nybygg og tilbygg 1890 - ca. 1930.

Den 29. april 1891 vedtok skolestyret å henlede "Herredsbestyrelsens" oppmerksomhet på at skolevesenet var nødt til å leie skolelokaler på fem forskjellige steder i Ekhaugen, Flaaten og Nøsted kretser, foruten i Skovbygden krets, hvor det ble holdt skole på Skulkerud. Skolestyret påpekte det uheldige i situasjonen. I tillegg kom vanskene med å skaffe lærerinnene "hensigtsmæssige Beboelsesrom". Forholdet medførte både betydelige utlegg og ulemper på grunn av vanskene med å få leie de nødvendige rom. Skolestyret ba herredsstyret vurdere om det ikke i den nærmeste fremtid burde søkes igangsatt byggearbeider i alle tre kretser. Etter skolestyrets oppfatning burde det søkes bevilgning fra det kommende års amtsformannskap til byggearbeidene.

Den 5. desember 1891 vedtok skolestyret å legge ned Skovbygden krets, som da hadde bare fire elever. Samtidig ble det foretatt noen grensereguleringer mellom Ekhaugen og Flaaten kretser. Det ble videre vedtatt å søke utsettelse med å innføre "Haandarbeide" for gutter, "idet man f.T. mangler baade de dertil fornødne Lokaler og Lærerkrefter,medens man vil have sin Opmærksomhed henvendt paa at erhverve begge Dele i en nogenlunde nær Fremtid".

Spørsmålet om sløydlokaler ble tatt vare på under planlegging av nybygg for skolene. Både ved Ekhaugen og Nøsted skoler ble det foreslått oppført bygninger som inneholdt ett klasserom og ett rom for sløydundervisning. For Ingvaldsåsen ble bygget planlagt med to klasserom.

Herredsstyret stilte seg positivt. Byggekomite ble nedsatt, og i møte den 17. desember 1892 behandlet skolestyret tegninger med omkostningsoverslag for de tre skolebygningene.

Overslaget lød på kr. 16 935,- til sammen. Skolestyret vedtok å henstille til herredsstyret å gi den nødvendige bevilgning mot at "Amtsskolekassen bidrar det halve Beløb".

I møte den 12. januar 1893 behandlet Skoger herredsstyre saken og vedtok byggeprosjektene igangsatt.

De tre skolebyggene ble ferdigstillet i slutten av 1894 og ble høytidelig innviet den 7. januar 1895. Skolestyret drøftet i møte den 28. desember 1894 opplegget for feiring av begivenheten og vedtok:

"a. Man modtager Tandbergs Tilbud om at besørge Bespisningen ved Festmaaltidet for 2 kr. pr. Kuvert, dog saaledes at forsaavidt han hermed skulde finde sig brøstholden, vil Skolestyret gjennem Efterskudsbevilgning holde ham skadesløs og tilstaa ham en rimelig Godtgjørelse for Bryderi og Tidsspilde. Drikkevarer heri ikke indbefattet.

b. at der uddeles gratis Billetter til Kommunens Lærerpersonale, Organist Nikolaisen, Kommunens Ordfører, Skolestyrets Formand, Bygmester Gulbrandsen."

Regningen for "Skoleindvielsesfesten" lød på "89 Kouverts á kr. 2,50 = kr. 222,50 - Kontingent á kr. 1,- af 79 Personer". I tillegg kom kr. 57,60 for 48 flasker rødvin og 10 flasker sherry, samt kr. 10,- for 50 flasker øl. Skolestyrets utgifter til innvielsesfesten for de tre nye skolebyggene ble til sammen kr. 201,10 for 89 deltakere, og det med både øl og vin til maten (!).

Byggregnskapene viste at "de tre nye Skolehuse paa Ingvaldsaasen, Ekhaugen og Nøsted, med Anskaffelse af Grund, Planering, Gjerde, samt anbringelse af Brønde ved de to sidstnævnte Skolehuse tilsammen koster kr. 19 020,62".

Eikhaugen skole etter utbyggingen i 1894. Nybygget til venstre.
Til høyre bygget fra 1857. Skoleanlegget var i bruk til 1963.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

De tre skolebygningene førte til en radikal bedring av skoleromssituasjonen:

- Ekhaugen skole fikk nå to skolebygninger, den fra 1851 med ett klasserom og lærerbolig, den nye med ett klasserom og ett sløydrom og med lærerbolig. Storskolen (4.-7.kl.trinn) fikk flytte inn i nybygget, mens småskolen (1.-3.kl.trinn) overtok det gamle bygget. Med det hadde skolen fått en romkapasitet som stort sett holdt til skolen ble lagt ned i 1963 på grunn av sammenslåing med Ingvaldsåsen skole og flytting til nyreist "Skoger skole".

- Nøsted skole fikk også to skolebygninger med omtrent samme romkapasitet som Ekhaugen.

- Ingvaldsåsen skole fikk to klasserom, det ene som erstatning for det tidligere leide lokale til småskoleundervisning, det andre til konfirmantforberedelse.

Ingvaldsåsen ble regnet som småskolekrets i tilknytning til Flaaten skolekrets.

Det måtte fortsatt leies lokale på Skallestad til en småskoleklasse.

Som nevnt foran, ble nybyggene for Ekhaugen og Nøsted planlagt med sikte på sløydundervisning. Handarbeid for jenter kom i gang allerede høsten 1890 på Ingvaldsåsen, idet den nytilsatte kvinnelige lærer O.Fredriksen uten godtgjørelse holdt en "Haandgjerningsskole" med fire timer pr. uke i lokaler som tilsynsutvalget i Flaaten krets ordnet med. Samtidig vedtok skolestyret (møte 29. september 1890) å ta imot et tilbud fra læreren ved Ekhaugen skole, Hans Sveen, om å holde en arbeidsskole for gutter den påfølgende vinter med to ganger å tre timer pr. uke i 25 uker. Han skulle oppebære den godtgjørelse som et eventuelt statstilskott ville innbringe. Til oppstartingen bevilget skolestyret kr. 200,-, hvorav halvparten ble søkt refundert av amtsskolekassen. Lokaler til arbeidsskolen ordnet tilsynsutvalget med.

Året etter, i møte den 19. november 1891, vedtok skolestyret å innføre "Haandgjerning for Piker" i storskolen med to timer pr. uke i 24 uker pr. år i alle tre skolekretser. Men som nevnt foran (s.207), vedtok skolestyret i møte den 5. desember 1891 å søke om utsettelse med å innføre "Haandarbeide" for gutter på grunn av mangel på egnede lokaler og lærerkrefter.

Etter ferdigstillelsen av de nye skolebyggene i 1895 var romproblemene løst for sløydundervisningen. Det tok likevel litt tid før undervisningen kom i gang. Først to år senere, ved skolestyrevedtak av 8. oktober 1897, ble sløydundervisning innført for 4.-7. kl.trinn ved Ekhaugen skole mot inndraging av timene til gymnastikkundervisningen.

I skolestyremøte den 8. mars 1898 forelå det melding fra skoledirektøren om at ett av fagene "Tegning, Haandgjerning, Gymnastik" skulle være obligatorisk. Skolestyret fattet da følgende vedtak:

> *"De hidtil til gymnastik anvendte timer henlægges til tegning i Flaaten og Nøsted kredse, medens de som tidligere besluttet anvendes til sløjd i Ekhaugen kreds. Denne beslutning gjelder bare for gutterne. For pigernes vedkommende vedbliver den befulgte ordning, hvorefter pigerne har haandarbeide i den time gutterne hidtil har havt gymnastik."*

Videre er protokollert:

> *"I anledning af indførelse af sløjd fattedes dernæst saadan enstemmig beslutning:*

Tilsynsutvalget bemyndiges til for skolekassens regning at besørge anskaffet foruden det fornødne materiale det verktøi som efterhaanden maatte vise sig paakrævet. Til bestridelse til anskaffelse af verktøi søges i sin tid sedvanligt bidrag af amtsskolekassen."

Sistnevnte vedtak fikk i første omgang virkning bare for Ekhaugen skole. Først i møte den 13. november 1900 vedtok skolestyret å sette i gang sløydundervisning for gutter i 4.-7. kl.trinn på Flaaten skole fra mars 1901 "af saadant Omfang at hver Klasse faar 1 - en - Uge á 36 Timer Sløidundervisning for Aaret" i tillegg til annen undervisning. Fra samme tid kom det også i gang sløydundervisning for gutter i 4.-7. kl.trinn på Nøsted skole. 20 årstimer skulle tas av timetallet for tegning. I tillegg skulle det gis 40 timer "udenfor den nuværende Skoletid".

Innføringen av de praktiske fagene var bare såvidt gjennomført da nye plassproblemer meldte seg. I møte den 23. oktober 1901 ble det påpekt at "Forholdene paa Flaaten Skole" gjorde det nødvendig å endre kretsgrensene. Skolestyret vedtok som en foreløpig ordning å opprette en storskoleklasse på Ingvaldsaasen skole med 12 ukers undervisning pr. år. Undervisningen ble overtatt "af Frk. Tagestad, som dertil har givet sit Samtykke. På samme tid sammenslaaes Ingvaldsaasen Smaaskole til en Klasse med 12 Uger Skole, som besørges af Fru Løse. Til Ingvaldsaasen Storskole regnes de samme Bosteder, som hører under Smaaskolekredsen. Denne Ordning træder i Kraft straks, fra hvilken tid Flaaten Storskole atter deles i 2 Klasser hver med 18 Uger aarlig Undervisning".

Med denne ordning var grunnen lagt for Ingvaldsaasen som selvstendig skolekrets, men det ble ikke i denne omgang fattet formelt vedtak om det, De to klassene ved skolen fikk hver sin kvinnelige lærer: Helga Løse, som overtok småskoleklassen, underviste også i småskoleklassen på Skallestad (senere skrevet Skalstad), og Marit Tagestad, som overtok storskoleklassen, underviste i småskoleklassen på Ekhaugen.

I møte den 4. mars 1902 drøftet skolestyret skolesituasjonen ved Flaaten og Ingvaldsaasen skolen og fant at det var behov for "oprettelse af en særlig Kreds med baade Stor- og Smaaskole med Skolelokale paa Ingvaldsaasen". Det ville utløse behov for "en ny Lærerpost paa 36 Uger aarlig, nemlig 18 Uger i hver af de 2 opadstigende Storskoleklasser". Skolestyret vedtok at formennene i tilsynsutvalgene for Ekhaugen og Flaaten kretser skulle legge spørsmålet om ny kretsordning fram for kretsene.

I samme møte ble det også lagt fram melding om økt elevtall ved Nøsted skole. Det ville bli nødvendig å opprette en ny storskoleklasse. Skolen ville da få seks klasser, og det utløste behov for "forøget Skolelokale paa Nøstets[4] Skole, hvilket man foreløbig har tænkt sig kunde billigst erholdes ved Tilbygg til det nye skolelokale". Skolestyret vedtok å samles for å overveie byggespørsmålet "paa en af Formanden nærmere berammende Dag ved Nøstets Skole".

Skolestyreprotokollen inneholder ikke noe om den videre behandling av saken før tegning med omkostningsoverslag over tilbygg ved Nøstet skole ble lagt fram i møte den 26. september 1902. Tilbygget inneholdt en "Skolestue af samme Størrelse som den ældre i samme Hus samt Værelse med Kjøkken ovenpaa for Lærerinden". Overslaget lød på kr. 2 928,60. Skoletomta ble foreslått utvidet med 1033 m^2.

Skolestyret vedtok å forelegge saken for sognestyret "med Opfordring til at bevilge de til

---

[4] Merk at skolens navn er skrevet med t til slutt. Denne skrivemåte ble etter hvert den mest vanlige i skolestyresammenheng.

Sagens Fremme fornødne midler, idet bemærkes, at den nye Ordning naa være istand til næste Skoleaars Begynnelse". Det ble videre vedtatt å bevilge kr. 300,- til inventar og undervisningsmateriell til det nye klasserommet.

Det foreligger ikke noe om når tilbygget ble ferdigstillet. Men i skolestyrets budsjettforslag for 1904 (vedtak 15. oktober 1903) ble utgiftsposten "Opvarming" økt fra kr. 200,- til kr. 300,-, og det tilsvarer økning av arealet med ett klasserom. I kommentarene til budsjettforslaget var anført at det ikke var tatt med "Udgifter til Indkjøb af Grund og Opførelse af nyt Skolelokale paa Nøstet".

Det må antas at tilbygget ble tatt i bruk fra nytt skoleår 1903, fordi Nøstet skole da ble seksdelt med tre lærere i hel stilling (en mannlig og to kvinnelige) og dermed markerte seg som hovedsognets største skole.

Situasjonen ved de andre skolene i sognet var da:

- Ekhaugen, 3-delt med mannlig lærer i de to storskoleklassene (4.-7. kl.trinn) og kvinnelig lærer i småskoleklassen. Sistnevnte lærer (Marit Tagestad) underviste også på Ingvaldsaasen skole til ut skoleåret 1902-03. Fra sommeren 1903 flyttet hun til Nøstet skole.

- Flaaten, 3-delt med mannlig lærer i de to storskoleklassene og kvinnelig lærer (Helga Løse) i småskoleklassen som holdt til i leid lokale på Skalstad. Fru Løse hadde også småskoleklassen på Ingvaldsaasen.

- Ingvaldsaasen, fra skoleåret 1903-04 selvstendig krets med 3-delt skole og mannlig lærer i de to storskoleklassene.

Sistnevnte skole hadde utilstrekkelig romkapasitet. Skolebygget fra 1895 inneholdt to klasserom, innsiktet mot henholdsvis småskoleundervisning og konfirmantforberedelse. Utvidelsen til 3-delt skole med en ny lærerstilling utløste behov for flere undervisningsrom, bl.a. til sløydundervisning. Det var dessuten behov for lærerbolig.

Utvidelse av skolebygget ble imidlertid ikke behandlet av skolestyret før i møte den 10. februar 1908, da læreren og tilsynsutvalget ved Invaldsaasen skole søkte om "Skolestyrets Medvirken til at faa Ingvaldsaasen Folkeskole udstyret i Lighed med Bygdens øvrige Skoler f.Eks. Ekhaugen og til den fornødne Paa- og Tilbygning til Skolelokalet til Indredning af Lærer- og Lærerindebolig samt Opførelse af fuldstændige Udhuse". Skolestyret vedtok å få "tilveiebragt Tegning med Overslag over et Byggearbeide overensstemmende med Tilsynsudvalgets Forslag".

Tegninger av byggeprosjektet, utarbeidd av arkitekt Walstad, forelå til skolestyremøte den 3. april 1908. Omkostningsoverslaget lød på kr. 4 000,-. Skolestyret fattet følgende vedtak:

"Skolestyret, der erkjender Berettigelsen af den Klage som nu ofte er hørt, over at Folkeskolen ved Invaldsaasen paa Grund af primitiv Ordning er en Undermaalsanstalt sammenlignet med selv de ringest udstyrede af Kommunens Skoler, finder heri tilstrækkelig Opfordring til at faa indrettet Folkeskolen her i Kredsen med 2 opadstigende Smaaskoleklasser hver med 18 Ugers aarlig Undervisning. For at opnaa saa gunstige Skoleforhold, som det med denne Undervisningstid kan være muligt, trænges det, at Lærerpersonalet knyttes til sine Poster ved den samme Begunstigelse i denne Kreds som i de øvrige, nemlig Bolig af rimeligt Omfang og Indretning, ligesom det maa ansees som en Selvfølge at der bør indrettes Udhus og Sløidlokale. Disse Fordele

antages paa billigste Maade at opnaaes ved det Byggearbeide som er projekteret i de fremlagte Tegninger. Med dette Syn paa Sagen tillader Skolestyret sig at opfordre det ærede Sognestyre til at give den for Øiemedet fornødne Bevilgning. Det bemærkes, at det forudsættes som selvfølgelig at sædvanligt Amtsbidrag erholdes."

Allerede dagen etter, den 4. april 1908, ble skolestyrets vedtak med tegninger og omkostningsoverslag sendt sognestyret til videre behandling. Det ble samtidig opplyst at det ville bli nødvendig å oprette "en Lærerindepost paa 36 Ugers aarlig Skole ved Ingvaldsaasens Smaaskole". Det ville da bli to klasser i småskolen, og skolen ville bli 4-delt med to hele lærerstillinger.

Vi har ikke funnet noe om den videre behandling av saken, heller ikke tidspunktet for ferdigstillelsen av byggeprosjektet. Men i utlysning av den nyopprettede kvinnelige lærerstillingen ved Ingvaldsaasen skole opplyses at bolig stilles til disposisjon i skolehuset så snart det "er ferdig". Stillingen ble besatt fra nytt skoleår 1909-10. Sannsynligvis ble byggeprosjektet ferdigstillet sommeren 1909. Skolen hadde da fått en romkapasitet som tilsvarte behovet ved en 4-delt skole.

Ingvaldsaasen skole 1909-1963.
Foto utlånt hos Tor Adler Knudsen.

Nye byggeprosjekt stod snart for tur.

Det ble ikke langt pusterom for skolestyret. Allerede under møte den 26. juli 1909 ble det

fra tilsynsutvalget ved Nøstet skole lagt fram en "Forestilling om Udvidelse af Skolelokalet ved Nøstet Folkeskole" Økning av elevtallet gjorde det nødvendig å 7-dele skolen med "Daglig Undervisning for alle Elever".

Skolestyret vedtok å sende saken til sognestyret "med Henstillen at tage Spørgsmaalet under Overveielse og i Tilfælde besørge udarbeidet Tegning og Overslag til forøget Skolelokale (1 Skolestue foruden hvad man har), saa at Lovens Krav til Skolens Ordning ved Nøstet kan imødekommes".

Sognestyret nedsatte en komite til å forberede saken, og i skolestyremøte den 8. november 1909 forelå komiteens "Plan til Bebyggelse af Skoletomten saaledes at Behovet for Skolerum skulde tilfredsstilles for en længere Fremtid ogsaa under Hensyn til Indførelse af Skolekjøkken". Komiteen foreslo at "den gamle Skolegaard" skulle rives og materialene skulle brukes til å bygge "en ny med Fløi".

Tilsynsutvalget hadde sluttet seg til komiteens innstilling, og skolestyret hadde ingen merknader, men sendte saken til sognestyret med anmodning om å besørge utarbeidet tegninger med omkostningsoverslag.

Nybygget ble ferdigstillet sommeren 1910. Etter sommerferien ble Nøstet skole 7-delt, og skolekjøkkenundervisning ble innført.

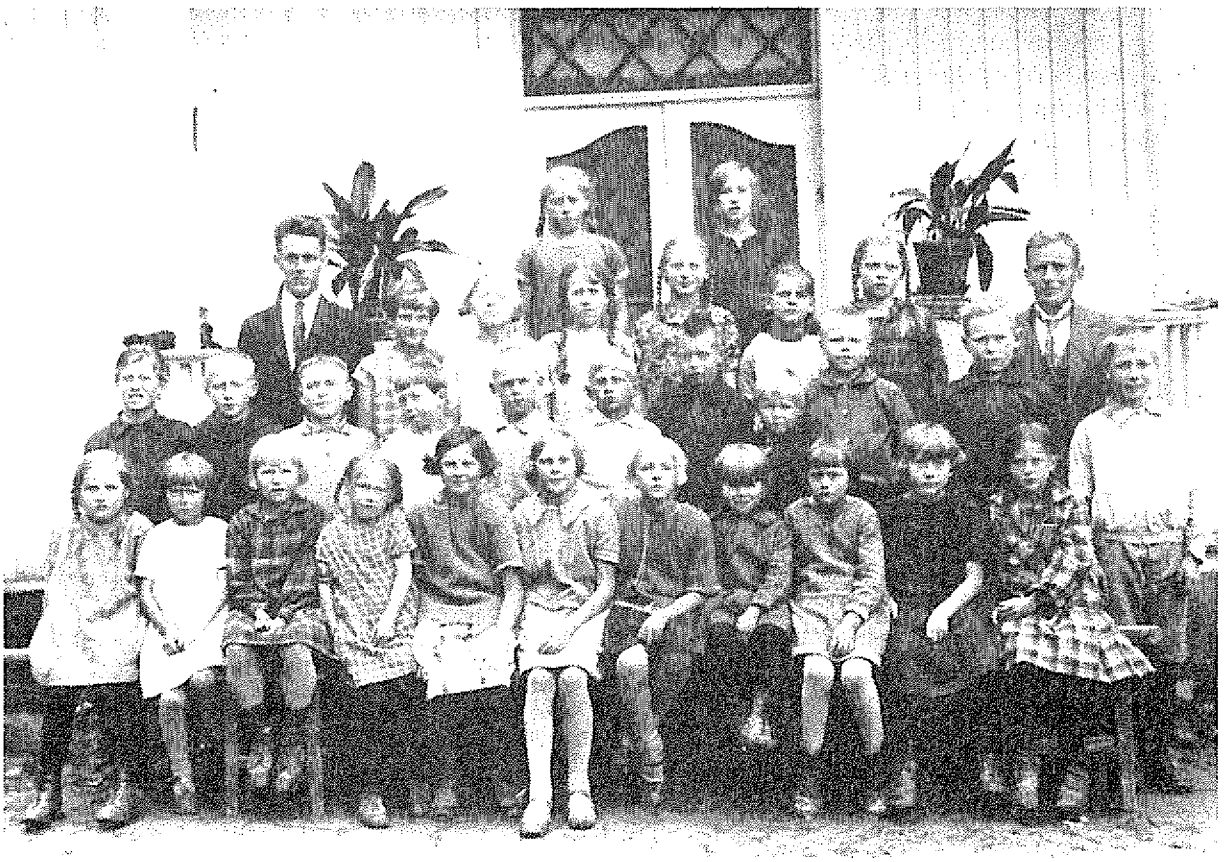

Småskolen på Skalstad 1928 med lærerne Olav Haveråen (til venstre) og Broder Jordbræk.
Etter Drammensskolens jubileumsnummer, s.40.

Så gikk det noen år uten særlig aktivitet på skolebyggfronten. Men skolestyret hadde nok

en føling med at ikke alle sorger var slukket når det gjaldt skolerom. Ferdigstillelsen av Ingvaldsaasen skole sommeren 1909, fullt utbygd med små- og storskole, skapte en ny situasjon for Flaaten skole, fordi en del av dens tidligere storskoleområde nå var overført til Ingvaldsaasen skolekrets. Flaaten skole ble liggende usentralt i forhold til den krets den skulle dekke. Lærerstillingen ved skolen ble ledig fra nyttår 1911. Ved utlysingen av stillingen tok skolestyret forbehold om at "Kredsens Skolelokale med Lærerbolig muligens flyttes til et mere centralt Sted i Kredsen".

Det gikk et par år før spørsmålet om flytting av skolen ble tatt opp til behandling i skolestyret, og det tok tid før man så slutten på den saken, så lang tid at skolestyret innimellom måtte gjennomføre et langt større byggeprosjekt på Nøstet. Men la oss følge byggesaken for Flaaten krets.

I appendiks s.290 ff., er saksgangen summarisk gjengitt, i det vesentlige etter skolestyreprotokollen. Her nøyer vi oss med å nevne at det tok lang tid og mange møter fra tanken om flytting av skolen ble tatt opp i 1911 og til skolestyret i møte den 21. desember 1934 kunne behandle arkitekt Walstads forslag til planløsning.

Men så ble det fart i saken. Allerede i møte den 9. februar 1935 vedtok sognestyret å bygge skolen etter de foreliggende planer, som var godkjent av skoledirektøren og av Vestfold fylkesskolestyre for vanlig tilskott.

Det nye skoleanlegget ble tatt i bruk den 8. november 1935, bare ni måneder etter at sognestyret hadde gitt klarsignal for bygging. Vestbygda skole ble høytidelig innviet lørdag den 16. november 1935 i overvær av bl.a. skoledirektøren, formannen i Vestfold skolestyre, ordføreren, representanter for formannskap og herredsstyre, skolestyret, lærerne i skolekommunen, skolebyggkomiteen, arkitekt og byggmester. En rekke foreldre var også til stede. Drammens Tidende gav høytideligheten bred dekning mandag den 18. november 1935 med bilder av skoleanlegget og fra festlighetene. Vi lar avisen beskrive Vestbygda skole: "Hele bygget gir inntrykk av omtanke og flid. Prektige lokaler med lys og luft. Selve skolehuset dekker et areal på 300 kvm. og vil fullt ferdig koste vel 50 000,- kr. .... Skolehuset rommer også en stor leilighet på 4 v. og kjøkken for læreren, 2 store klasseværelser og 1 håndgjerningsrum. I det ene klasseværelset står nytt orgel, innkjøpt av midler skaffet til veie ved inntekt på basarer som er holdt av lærerpersonalet sammen med barna og gaver fra Skoger sparebank" ("lærerpersonalet" var Broder Jordbræk og Aud Beheim)... "I kjelleren er det stor husholdningskjeller, bryggerhus, dusjbad og badstue, sløidrum m.v."

Drammens Tidende forteller videre at høytideligheten ble innledet med at organist Borge spilte Bachs preludium og fuge i C-dur. Så var det en rekke taler, først av formannen i byggekomiteen, Harald Haveraaen, som ønsket velkommen og orienterte om komiteens arbeid. Han overleverte så bygget til ordfører Borgar Steinset (daværende skoleinspektør i Strømsgodset skolekommune), som på vegne av kommunen overtok det vakre skolebygget: ..."Dette er den vakreste beliggenhet noen skole har, som jeg har sett" ..."Å få bygd Vestbygda skole har vært et langt lerret å bleke. Man skulle vente og se om det ikke ble billigere å bygge, - men det ble det ikke. Det så vrangt ut alt sammen. Vi måtte jo bygge Nøsted skole ...."Økonomisk berget man seg likevel bra ved salg av lærerboligen Ulfheim og Flåten skole.

Så var det taler av skolestyrets formann, av kretsformannen og av skoledirektør Hagemann som uttrykte ønsket om at barna "måtte føle seg hjemme, - så de kan synge fritt av hjertelig glede". Lærer B.Jordbræk takket på vegne av lærerne for den vakre skolen.
Etterpå var det middag på Andorsrud for en del innbudne, og der var det også en rekke

taler, bl.a. av Aud Beheim som takket Goe Lunda og frue for småskolens tilhold på Skalstad. Ekteparet kunne ikke fullroses for sin hjertegodhet mot barna i de over 35 år skolen hadde holdt til der (Småskolen fikk lokale på Skalstad i 1897. I årene 1889-96 var det leid lokale til småskolen på Jordbræk).

Jo, Steinset hadde rett: Det hadde tatt lang tid, og det ble mange behandligsrunder i skolestyret før det ble skolebygg på Tæjehaugen. Byggesaken var til behandling i skolestyret i årene 1910 - 1913 - 1917 - 1919 - 1922 - 1928 - 1931 - 1932 - 1934 - og endelig bygging i 1935.

Så ble da også resultatet bra. Vestbygda skole ligger vakkert til og var for sin tid en vel utrustet skole som ble et naturlig midtpunkt i bygda, spesielt fordi de to klasserommene var atskilt med en skyvevegg og kunne slås sammen til et større rom ved møter og festlige anledninger.

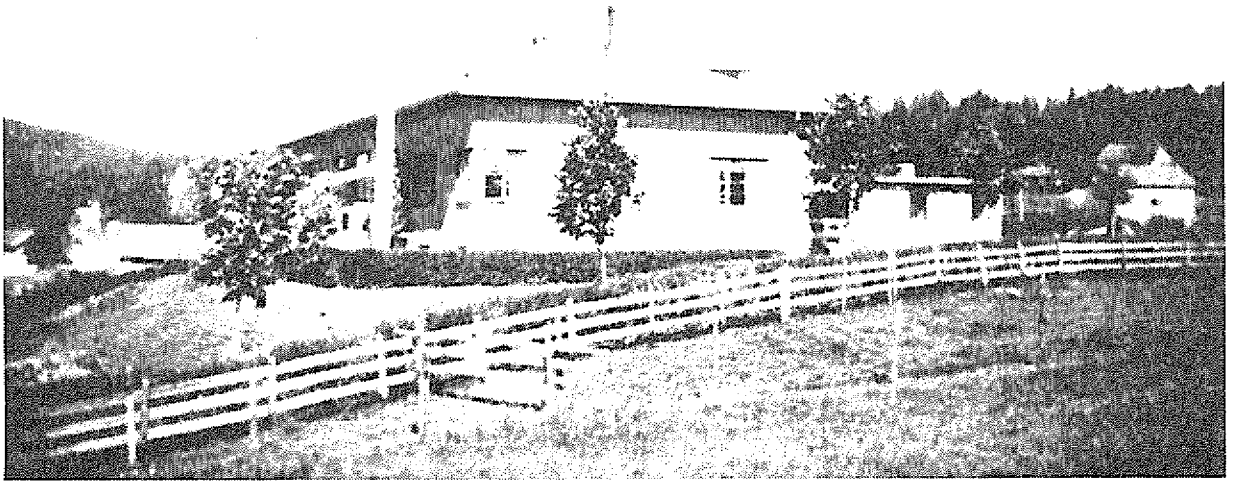

Vestbygda skole, 1935.
Foto lånt hos Jo.Sellæg.

Hovedsognets største skoleanlegg, bygd ut i etapper.

Nøstet skolekrets hadde, som nevnt på s.207, større elevtilvekst enn de andre kretsene i Skoger skolekommune. Skoleanlegget ble etter hvert utvidet i takt med økningen i klassetall. La oss rekapitulere: Det første bygget for Nøstet skole ble reist i 1880 med ett klasserom og lærerbolig. I 1894 ble oppført et frittstående skolebygg med ett klasserom og rom for sløydundervisning. Sistnevnte bygg fikk i 1903 et tilbygg med ett klasserom og i 1910 et tilbygg med ett klasserom og rom for skolekjøkkenundervisning. Fra 1910 hadde således skolen fire klasserom og rom for undervisning i sløyd og skolekjøkken.
Nøstet skole var i 1910 7-delt med to mannlige og to kvinnelige lærere. Elev- og

klassetallet fortsatte å øke. Fra 1916 ble det opprettet en ny stilling for en kvinnelig lærer og fra 1919 en ny stilling for mannlig lærer.

I skolestyremøte den 19. april 1919 ble det lagt fram en "Forestilling om Nødvendigheden af at erhverve flere lærerkrefter og ligeledes nærliggende Nødvendighed af at skaffe mere Skolelokale for at kunne bestride Behovet ved Nøstet Skole". Skolestyret vedtok å sende forestillingen over til tilsynsutvalget med "Anmodning om at besørge udarbeidet Forslag til en Ordning af Skolen, som tilfredsstiller Behovet".

Sakens videre forløp er noe uklar. Men i møte den 22. november 1919 fikk skolestyret til behandling innstilling "fra den komite som i sognestyremøte den 5. april blev valgt til at fremkomme med overslag og plan for nybygging av skole i Nøsted krets". Komiteen hadde engasjert arkitekt Bjong, Kristiania, til å utarbeide "grundrids og overslag". Overslaget lød på kr. 400 000,-. Skolestyret vedtok å foreslå for sognestyret at de foreliggende planene skulle legges til grunn for den videre prosjektering. Men ikke alle var enig i de framlagte planene. I møte den 14. mai 1920 fikk skolestyret til behandling en henstilling fra tilsynsutvalget i "Nøsted" krets om å slutte opp om "den av hr. kontorchef Dischler fremlagte plan for nyopførelse av ny skole på Nordby gaards grund" (Dischler var formann i tilsynsutvalget for Nøstet). Skolestyret vedtok å henstille til sognestyret "at det fatter beslutning om, at der saasnart ske kan, skrides til opførelse av ny skolebygning samt lærerboliger på Nordby gaards grund efter den av byggekomiteen indhentede plan".

Nytt utspill kom i skolestyremøte den 20. januar 1921. Da ble det lagt fram en utredning fra "den nedsatte komite, for at undersøke om hvorvit der var anledning at utvide Nøste skole ved at påbygge enten en eller begge gamle skolebygninger". Nevnte komite var blitt nedsatt av sognestyret i møte den 12. juni 1920.

Skolestyret måtte ha tenkepause og utsatte saken "indtil videre".

Det begynte å haste med utvidelse av romkapasiteten. Fra 1921 økte klassetallet igjen, og det måtte opprettes en ny lærerstilling. For å skaffe plass til klassen leide skolestyret "veslesalen" på bedehuset Salem.

Den 25. juni 1921 kom byggesaken igjen opp i skolestyret, denne gang etter skriftlig henvendelse fra Skoger arbeiderparti som anmodet skolestyret om "å fremme nybygging av Nøsted skole". Utredningen fra komiteen av 12. juni 1920 ble tatt opp til behandling (Utsatt sak fra 20. januar 1921). Komiteen hadde fått arkitekt Walstad til å utarbeide tegninger i to alternativer for utvidelse av Nøstet skole:

1. Påbygging av "den nedre skole" med fire nye klasserom.

2. Påbygging av "den øvre skole" (den eldste bygningen) med to klasserom, sløydrom og materialrom.

Alternativ 2 ble enstemmig forkastet. Ved alternativ votering mellom alternativ 1 og arkitekt Bjongs planer, som skolestyret hadde gitt sin tilslutning til i møte den 14. mai 1920, ble de sistnevnte planene (nybygg på Nordby gård) vedtatt med 6 mot 4 stemmer.

Men saken var ikke avgjort med det. Til skolestyremøte den 7. september 1921 ble det lagt fram et endret utkast til plan for ombygging av Nøstet skole, utarbeidd av arkitekt Walstad. Arkitekten var til stede og orienterte om planen. Skolestyret fant "det endrede utkast tiltalende og praktisk og vil anbefale for sognestyret at saken realiseres snarest mulig efter nævnte plan". Sognestyret vedtok!

Ombygging av Nøstet skole medførte behov for nye lærerboliger istedenfor de boliger som var innredet i skoleanlegget. I møte den 3. desember 1921 vedtok skolestyret å anbefale overfor sognestyret bygging av to lærerboliger med til sammen tre leiligheter for mannlige lærere og to for kvinnelige lærere, samt innredning av en kommunal eiendom (Ulfheim) til bolig for en mannlig og en kvinnelig lærer. Også dette gikk i orden. Lærerboligene ble klar til innflytting våren 1922.

Under om- og påbygg av Nøstet skole måtte det leies lokaler til undervisningen: Hele bedehuset Salem, den lille salen i Varden og to rom av Drammens Glassverk.

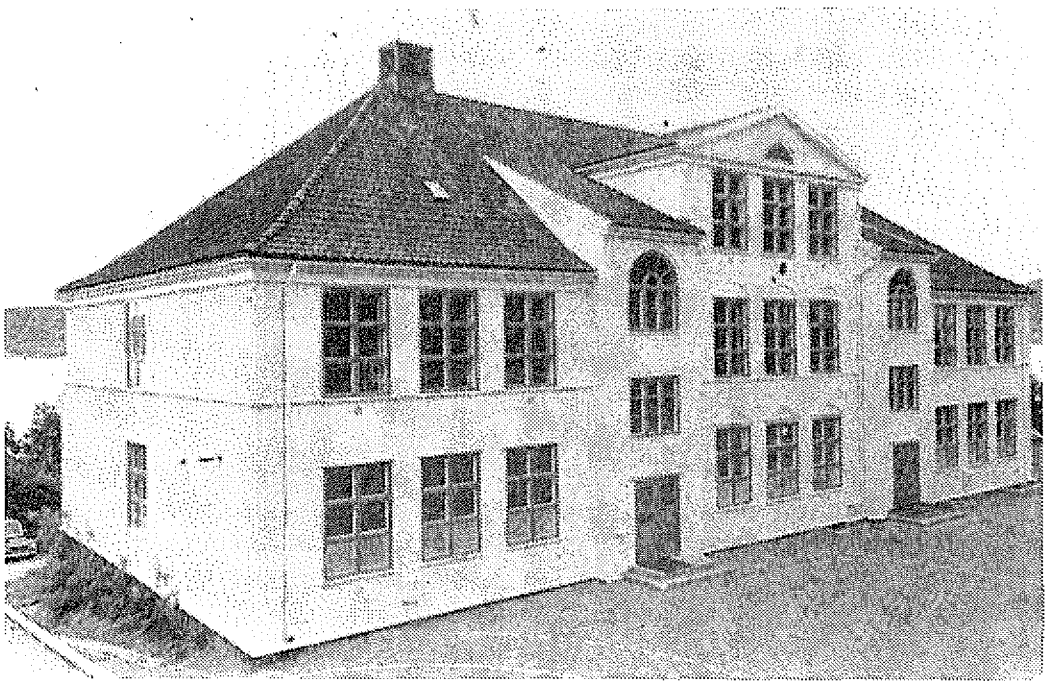

Nøsted/Nøstet skole 1894-1903-1923-1974.
Etter Drammensskolens jubileumsnummer.

Det går ikke fram av skolestyreprotokollen når Nøstet skole ble ferdigstillet i ombygd og påbygd stand. Sannsynligvis skjedde det sommeren 1923. I møte den 23. oktober 1923 behandlet skolestyret en henvendelse fra formannskapet om gymnastikksal ved skolen. Skolestyret fant "å kunne gå med på en midlertidig utsettelse med nybygg av gymnastikklokale. Man vil dog på det varmeste anbefale at det påtenkte kjøp av lokalet Varden i tide blir sikret, idet man av flere grunner finner det å være av den største betydning for skolen der". (Gymnastikksal fikk skolen først i 1970 og da ved Åskollen skole i Nordbyveien 71).

Skolestyret i arbeid med opplæringsspørsmål.

Gode skoleanlegg er en viktig forutsetning for velordnet virksomhet i skolen. Men **den gode skole** er også avhengig av andre faktorer: læreren, lesetiden, undervisningsplaner, bøker, læremidler for å nevne de mest sentrale.

Vi har foran (s.206 f) nevnt en del av de tiltak som skolestyret satte i verk allerede i

startfasen fra 1890, med oppretting av nye lærerstillinger og innføring av undervisning i praktiske fag ("Haandgjerningsskole" for jenter og "Arbeidsskole" for gutter). I skolestyremøte den 29. april 1891 la skolestyreformannen, sogneprest Lorentz Holtermann, fram forslag til

Skoleplan. Undervisningsplan m.v. for Skoger.

Skolestyret "paabegyndte Gjennemgaaelsen" av forslaget i samme møte. I møte den 7. september samme år "tilendebragtes Gjennemgaaelsen" av forslaget som bl.a. inneholdt "Bestemmelser om Orden og Tugt, om Tilsynsudvalg m.m.". Forslaget hadde siden forrige møte "Circuleret mellem Skolestyrets Medlemmer" og ble nå vedtatt "med enkelte Forandringer eller Tilføielser". Det ble bl.a. vedtatt "at man ikke fandt at kunde optage Haandgjerning og Gymnastik for det Første blandt Folkeskolens Fag, Idet omstændighederne derfor var hinderlige, da man mangler de dertil fornødne Lokaler og tildels dertil fornødne Lærerkræfter".

Dessverre gir hverken skolestyrets forhandlingsprotokoll eller andre tilgjengelige dokumenter detaljerte opplysninger om denne første samlede undervisningsplan for skolene i Skoger hovedsogn. Men på skolestyrets saklister finner vi ofte emner med tilknytning til opplæringen. Vi tar med i tilnærmet kronologisk rekkefølge:

- Fra høsten 1894 ble Nordahl Rolfsens lesebok innført i folkeskolen (vedtak den 9. mai 1894).
- Et forslag om å oppheve "Børns og Læreres Pligt til at møde til Katekisation ved Visitatserne" var sendt skolestyret til uttalelse i ekspedisjon datert 26. juli 1894 fra Kirke-departementet. Skrivet var forelagt lærerne som uttalte seg for å beholde skolevisitasene i kirken.I møte den 14. oktober 1894 vedtok skolestyret enstemmig denne uttalelse:

  "Skolestyret, som tror at Katekisationer ved Visitatserne medfører Velsignelse for Børn saavel som den øvrige Menighed - en Ophævelse af denne vilde føles som et Savn, udtaler sig for Bibeholdelse af den bestaaende Ordning. Man finde derhos at burde udtale Ønskeligheden af, at Opgaverne hentes fra det gjennemgaaede Undervisningsstof og formes saaledes at Katekisationen med Lethed kan følge den i Skolen brugte Undervisningsmaade."

- Plan for "Haandarbeidsundervisningen for Piger", skolestyrevedtak den 8. mars 1898:

  "1ste aar i 3die klasse:
  Strikning: Et par pulsvanter eller støveklud, en pose til sysager (votter)
  Søm: En syvæske (et lommetørklæde)

  2det aar i 3die klasse:
  Søm: Et helklippet linned, lapning og stopning paa lappen, (et forklæde)

  1ste aar i 4de klasse:
  Strikning: En strømpe
  Søm: Et par benklæder

  2det aar i 4de klasse:
  Søm: Et linned med navn, lapning og stopning paa gammelt tøi."

- Skogplanting ble satt i gang fra 1899 for elever ved Flaaten og Ekhaugen skoler.

Tilbud om frø og planter fra "Amtets Skogkulturselskab" ble mottatt av skolestyret i møte den 19. april 1899.

- Protest mot "Landsmaalet". I møte den 12. april 1901 drøftet skolestyret en anmodning om "Tilslutning til Rigsmaalsforeningens Protest mod Tendentsen til at indtvinge Landsmaalet i Folkeskolen". Skolestyret vedtok enstemmig følgende uttalelse:

  "Skolestyret erklærer, at vi maa protestere mod den Tendents henimod at indtvinge Landsmaalet i vor Folkeskole som fremgaar af de foreliggende forslag til Forandring i Seminarloven og tilhørende Reglement."

- Læremidler. Ved skolestyrevedtak den 4. februar 1904 ble det for første gang oppført på budsjettforslaget en egen post for læremidler, kr. 200,-, med virkning fra 1905. Tidligere ble innkjøp av "nødvendige" læremidler dekket over "Tilfældige Udgifter".

- Frie skolesaker ble også dekket over tilfeldige utgifter etter vedtak i skolestyret. I møte den 22. juni 1908 drøftet skolestyret en henvendelse fra Skoger Arbeiderparti om "Skolestyrets Medvirkning til, at der gives Bevilgning til frit Skolemateriel". Skolestyret nedsatte en komite til "at tage Arbeiderpartiets Forestilling under Overveielse og afgive Indstilling til Skolestyret i Sagen".

  Komiteinnstillingen ble behandlet av skolestyret i møte den 15. oktober 1908. Komiteen foreslo delvis frie skolesaker, "nemlig saaledes at Tegne- Skrive- og Regnesager samt Læsebog og Naturlære skaffes frit". Skolestyret vedtok å søke om bevilgning til "frit skolemateriel, saavidt angaar Norsk og Regning". Sognestyret innvilget søknaden, og på budsjettet for 1909 ble konto for læremidler forhøyet med kr. 500.- til kr. 700,- med tilføyelsen "frit Skolemateriel".

  Skoger Arbeiderparti tok saken opp igjen i en henvendelse som skolestyret behandlet i møte den 13. oktober 1910. Arbeiderpartiet ønsket "helt frit Skolemateriel i Folkeskolen". Skolestyret fant ikke å kunne støtte henvendelsen, bl.a. under henvisning til "at der saa nylig er tilstaaet Hjemmene en betydelig Lettelse i Anskaffelse af Læremidler".

  Saken ble igjen tatt opp av Skoger Arbeiderparti i skriv datert 18. januar 1914 med anmodning om at "Bevilgningen til Skolemateriel nu maa udvides til helt frit Skolemateriel". Med fem mot tre stemmer vedtok Skolestyret at Arbeiderpartiets anmodning ikke skulle anbefales. Mindretallet krevde tilføyet protokollen at det gav sin støtte til anmodningen fra Skoger Arbeiderparti og foreslo for sognestyret at fritt skolemateriell skulle innføres fra nytt skoleår (fra den 1. april 1914). I skriv datert 27. april 1914 meddelte formannskapet at helt fritt skolemateriell skulle "Indrømmes".

  I møte den 21. juni 1915 vedtok skolestyret regler for "Indkjøb samt videre Anvendelse af det frie Skolemateriel". Der het det bl.a. :"Samtlige Lærebøger - Læsebogen undtaget - skal være Børnenes Eiendom. Men hvert Barn faar kun et Eksplr. - af hver Bog i sin Skoletid. Læsebøgerne antages at vare lidt længere og maa Læreren sørge for, at lade disse cirkulere inden samme Familie, dog saaledes at sidste Barn i Familien faar den til Eiendom." Blyanter, pennholdere, penner og viskelær ble bare utlevert til bruk på skolen og skulle "opbevares i en Penal, af hvilke Børnene faar hver sin tillaans og som opbevares i Skoleskabet".

Ved innføring av frie skolesaker til alle elever hadde skolekommunen tatt et godt skritt

framover i arbeidet med å gi alle barn like muligheter for grunnleggende opplæring. I økonomisk trange tider hendte det nok iblant at innsparinger rammet også denne budsjettposten. Men det har aldri senere vært reist tvil om prinsippet: lik behandling av alle elever når det gjelder tildeling av skolesaker.

- Eksamensordning for "Skoger Herreds Skoler". I møte den 22. februar 1909 behandlet skolestyret et forslag til eksamensordning for folkeskolen, utarbeidd av det samlede lærerpersonalet i Skoger herred (de tre skolekommunene Skoger, Konnerud og Strømsgodset). I tur og orden vedtok de tre skolestyrene forslaget. En del endringer ble vedtatt i 1910 (vedtak i Skoger skolestyre den 7. februar). Den reviderte eksamensordning ble slik:

  "1. Skoger herred deles i 2 kredse, Strømsgodset og Skoger med Konnerud.

  2. Skolestyret vælger en Eksamenskommission, der skal bestaa af Skolestyrets Formand og 2 af dets Medlemmer. Sognets Lærere er ikke valgbare.

  3. Kommissionens Medlemmer fungerer 2 aar.

  4. Hver Kredskommission vælger sin Formand.

  5-6.Eksamenskommissionens oppgave er:

  I At bestemme de skriftlige Opgaver i norsk og regning for de Elever der skal utskrives af herredets Skoler. De skriftlige Opgaver vælges af Kommissionen inden det Pensum, der i Aarets Løb er gjennomgaaet i Skolen.

  II Besvarelsene gjennemgaaes og rettes - men uden Karaktergivning - af Kredsens Lærere i samlet Møde, men saaledes at ingen Lærer retter sine egne Elevers Besvarelse. Dette Møde ledes af Skolestyrets Formand.

  III At afgjøre, hvorvidt de Elever, der ikke har den lovbestemte Alder, har naadd Skolens maal og saaledes kan udskrives.

  7. For at tilveiebringe Materiale til Opgaver indsender hver Kreds' Lærere og Lærerinder mindst 6 uker før Aarsprøvene Forslag til Opgaver i regning og norsk. De indsendes til Kredsens Formand, - Naar Opgaverne er indkommet, sammenkalder han Examenskommissionen, der vælger Opgaver, ens for Kredsens Skoler.

  8. Der skal ikke gis mere end 5 Opgaver i regning. Af disse maa der altid være en lettere flateregning og rumlæreopgave. Opgaven i norsk skal være en lettere Gjenfortelling.

  9. Naar Opgaverne er valgt, besørger Formanden disse trykt i saa mange Exemplarer der behøves. I forseglet stand sendes de til Tilsynsutvalgenes Formænd, der enten selv - eller ved de af Tilsynsutvalgets Medlemmer, de dertil bemyndiges - overleverer dem til Læreren umiddelbart før Prøven begynder.

  10. Ingen Elev maa bruke mere end 6 Timer til Løsning af Opgaverne i hvert af Fagene.

  11. Kredsformanden eller et andet Medlem af tilsynsudvalget er tilstede under Prøven

og paaser, at intet Fusk finder Sted.

12. *Opgaverne indsendes af Læreren, og i forseglet Stand overleveres de det Medlem af Tilsynsudvalget, som er tilstede. De besørges saa sendt til Examenskommissionen.*

13. *Formanden sammenkalder saa Kredsens Examenskommission der har at bedømme de indsendte Opgaver (se 5 II).*

14. *Naar dette er gjort, tilbagesendes de Læreren. Er han uenig i Bedømmelsen, har han Ret til at indanke Saken for Lærerforeningens Styre, der afgjør, hvem der har Ret.*

15. *Den skriftlige Aarsprøve avholdes mindst 2 Uker foran den mundtlige, og Opgaverne maa være rettet og bedømt 2 Dage foran denne."*

Fra 1923 (skolestyrevedtak 22. oktober 1922) sluttet Skoger seg sammen med Drammen, Strømsgodset, Lier og Nedre Eiker til en felles prøveordning ved opptak av elever til middelskolen.

- Revisjon av skoleplanen av 1891. Etter hvert som skolene ble flerdelte, ble det nødvendig å revidere skoleplanen. I 1909 (skolestyrevedtak 18. desember) ble det vedtatt plan for 4-delte og for 6-delte skoler, og snart etter måtte det utarbeides plan for 7-delt skole. I 1916 (skolestyrevedtak 11. mars) ble det vedtatt en ny og mer omfattende revisjon av skoleplanen etter forslag av en komite som skolestyret nedsatte i møte den 16. april 1915. På tross av at den reviderte skoleplanen ble trykt i 1000 eksemplar og delt ut "blandt Foreldre og Foresatte", har det ikke lykkes å få tak i den.

  I møte den 18. desember 1925 vedtok skolestyret å innføre normalplanen for folkeskolen "på prøve" fra den 1. april 1926, men med en økning av timetallet i kristendomskunnskap med en time pr. uke i alle klasser i 4-delt og 7-delt skole, mot tilsvarende reduksjon av timetallet i enkelte andre fag, som skrivning, "hjemstedslære", handarbeid og gymnastikk. Endelig vedtak om innføring av normalplanen fant sted den 6. mars 1930.

- I sammenheng med drøfting av spørsmål vedrørende skoleplanen foregikk en løpende vurdering av en rekke detaljer, som fagkrets og lesetid pr. uke og lesetiden for de enkelte fag. Allerede i de første årene etter gjennomføringen av folkeskoleloven av 1889 var det stemning i skolestyret for å gi undervisning i praktiske fag. Vi har tidligere nevnt "Haandgjerningsskolen for Piger" på Ingvaldsaasen og "Arbeidsskolen for gutter" på Ekhaugen, ved begge skoler fra 1890, og videre at "Haandgjerning for Piger" ble innført i storskolen i 1891, og sløydundervisning for gutter kom i gang ved Ekhaugen skole i 1897. Etter vedtak av skolestyret den 17. januar 1900 ble det gitt en bevilgning til et 6-ukers kurs i "Kjøkkenstel" for elever på Ekhaugen og Nøstet, og fra 1911 ble det opprettet egen post på skolebudsjettet for "Skolekjøkkenets drift". Fra 1907 (skolestyrevedtak 24. oktober 1906) ble det satt i gang undervisning i "Skolapning" for gutter ved Ingvaldsaasen skole, og fra 1908 var bevilgning til arbeidsskole i skolapning fast post på skolebudsjettet. Senere ble posten kalt "Skomakersløid", og undervisning i emnet foregikk ved alle skoler til og med skoleåret 1925-26.

Spørsmålet om innføring av gymnastikk som fag var oppe til drøfting i skolestyremøtet den 18. desember 1909 med utgangspunkt i departementsskriv datert 7. desember 1909 om "Indførelse af Gymnastik efter Lov af 18.09.09", uten at spesielle tiltak ble vedtatt. Spørsmålet ble tatt opp igjen i møte den 8. desember 1920, men ble da utsatt til et senere kombinert møte. Den 11. mai 1922 vedtok skolestyret å gi lærerne anledning til å bruke 5 skoledager til å delta i gymnastikkurs v/gymnastikkinspektøren i Vestfold.

Ingen av skolene i Skoger hadde gymnastikksal.

- Særskilt undervisning. Spørsmålet ble tatt opp i et kombinertmøte mellom skolestyret og lærerpersonalet den 21. april 1911 uten at det førte til noe tiltak. I tilsvarende møte den 23. januar 1913 ble saken igjen reist, og skolestyret fattet da følgende vedtak:

  "Til Ekstraundervisning for Barn, der vanskelig kan følge med i den almindelige Undervisning, ydes der af Skolekassen aarlig for indtil 20 Timer til hver Lærer og Lærerinde."

  Fra og med budsjettåret 1913-14 ble det på skolebudsjettet ført opp en bevilgning til "Særskilt Undervisning".

- Skolebibliotek. Allerede i 1903 fikk hver av de fire skolene i Skoger en gave fra Jens Gram på kr. 60,- til boksamling. I skolestyremøte den 4. februar 1904 forelå melding fra skoledirektøren om et statstilskott på kr. 50,- til skoleboksamling ved hver av skolene. Så skjedde det ikke noe med skoleboksamlinger i Skoger før i møte den 7. januar 1919 da det ble nedsatt en komite til å utrede spørsmålet om skolebibliotek "for Bygda". Den 8. desember 1920 vedtok skolestyret å søke departementet om tilskott til fire barnebibliotek: "Man andrar om kr. 200,- for Nøsted skole, som har tilveiebragt et tilsvarende beløp; for de andre skoler andrages der om et saa stort beløp som maatte være tilveiebragt under 26. decbr.".

  Tilskottet til skoleboksamlinger kom med på skolebudsjettet som fast post fra og med 1929-30.

- Skifte av lærebøker skjedde alt etter som nye lærebøker dukket opp og ble "ønsket" av lærerne, men som regel med forbehold om at skifte skulle skje når nyanskaffelse var nødvendig. Jf. skolestyrevedtak den 3. mars 1928 angående skifte av lærebøker:

  "1.Fra 1.april 1928 ombyttes Bangs Kirkehistorie med K.Andersen-Høntorps. Ombytningen finner sted efterhvert som nyanskaffelser viser sig nødvendig.
  2.Fra 1. april 1928 ombyttes den hittil brukte Vogts bibelhistorie med Poulsens omarbeidete ved Svensen. Ombytningen skjer i små- og storskolen efterhvert som nyanskaffelse viser sig nødvendig.
  3.Sørås' sanghefter ombyttes med Metodisk sangbok av Gunheim. Den innføres i 3je klasse fra 1ste april 1928.
  4. Skoleinspektør Svensens Katekismeundervisning besluttedes, efter henstilling fra menighetsrådet, anskaffet til hver lærer."

Fra naturfagrommet på Nøsted skole.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Undervisningstiltak utenom folkeskolen.

I møte den 9. mai 1894 vedtok skolestyret å søke om tilskott fra amtsskolekassen til igangsetting av "Aftenskoler". Tilskott ble gitt, og den 28. desember 1894 vedtok skolestyret at "der anordnes to Aftenskolekursus, et paa Flaaten og et paa Ekhougen med 40 Timers Undervisning i hvert. Dette Timetal fordeles lige paa Fagene Retskrivning og Regning. Aftenskolen holdes 3 Aftener i Ugen, hver Gang i 2 Timer".

Tilsvarende kurs ble holdt hver vinter i de påfølgende årene.

Men behov for mer undervisning utover folkeskolen meldte seg snart. Den 14. desember 1906 drøftet skolestyret et "Andragende" fra gårdbruker A.Henjum om bevilgning av midler til

"Oprettelse af en Fortsættelsesskole".

Skolestyret sendte søknaden over til sognestyret med denne uttalelsen:

"Med den korte Frist man har havt til Raadighed, vil det ikke være muligt for Skolestyret allerede nu at fremlægge en fuldt udarbeidet Plan for en Fortsættelsesskole. Man ser sig nødsaget til paa Sagens nuværende Standpunkt at nøie sig med paa det bedste at anbefale den i Forslaget fremholdte Tanke. Men derhos vil man udtale, at man tror en Fortsættelsesskole for at bringe et Resultat, som kan anbefale den for Fremtiden fra første Færd maatte gives en Varighed af mindst 4 Maaneder. Lærerlønnen bør sættes til mindst kr. 25,00 pr. Skoleuge á 36 Timer eller kr. 100,00 pr. Maaned.

I den Tid man endnu maa leie Lokale bør Skolen være flytbar mellem Øst- og Vestbygden. Hovedfagene bør være Regning og Norsk og dernæst Historie og Geografi samt Naturfag. Hvis Sognestyret skulde være stemt for Tanken, bør Andragende om Amtsbidrag indsendes uopholdelig, idet nærmere fornøden Redegjørelse senere bliver at udarbeide.

Efter et foreløbigt Overslag vil der til Skolens Udstyr og løbende Udgifter ved det første Kursus kræves en Bevilgning fra Kommunens Side af mindst kr. 400,00. Herved er at mærke at Udgifter til Indbo er en Udgift en Gang for alle. Udgifterne til Lærerløn, Lys, Opvarmning og Renhold samt Undervisningsmateriel bæres med 3/4 af Amtet, naar Skolens Varighed ikke overstiger 2 Maaneder. Men det er Grund til at vente lignende Bidrag ogsaa om Kurset forlænges til 4 Maaneder. Med Hensyn til Lokale har man endnu ikke kunnet gjøre specielle undersøgelser, men har tænkt, at Skolerum muligens kunde erholdes leiet paa Ek, Lindum eller Fagerheim. Man har anset det ønskeligt, at Kurset først anbringes i Østbygden."

Til skolestyremøtet den 10. oktober 1907 forelå positiv reaksjon fra formannskapet: Midler til det påtenkte kurset i

"indtil 4 Maaneder kan paaregnes, selv om Amtet ikke skulde ville give Bidrag til mer end 2 Maaneder".

Skolestyret fattet da dette vedtaket:

"Der sættes i Gang snarest muligt en Fortsættelsesskole paa 4 Maaneder. Skolen holdes i Ekhougens Sløidlokale. Kun Gutter udskrevne af Folkeskolen tilstedes Adgang, og det, saavidt Rummet tilsteder rimeligvis høist 20. Undervisningen gives i 6 Timer daglig. Der averteres efter Lærer - en Seminarist - for Løn 25 kroner ugentlig. 14 Dager Frist."

I møte den 7. november 1907 vedtok skolestyret plan for skolen. Om målet for undervisningen heter det i § 1:

"Skolens Formaal er at utvide den i Folkeskolen meddelte Undervisning i den Hensigt at vække og udvikle Elevernes Aandsliv og at meddele dem saadanne Kundskaber og Færdigheder, som kan blive dem til nytte i det praktiske Liv."

Undervisningen var konsentrert om norsk med 10 timer pr. uke og regning og naturkunnskap med hver 9 timer pr. uke. Videre ble det gitt undervisning i historie med 3 timer, geografi med 2, skrivning med 2 og sang med 1 time pr. uke.

Undervisningen skulle "meddeles mest muligt gjennem Foredrag". Til støtte for læringen skulle det "gives Eleverne Anvisning til Hjemmelæsning i passende Lærebøger, ligesom det meddelte stadig gjøres til Gjenstand for Samtale i den nærmest paafølgende Time i samme Fag. Ligesaa bør Eleverne gives til Hjemmearbeide Opgaver til Besvarelse i de Fag, som egner sig dertil". Undervisningsopplegget var strengt teoretisk!

Fortsettelsesskolen i Skoger kom i gang som 4-måneders kurs ca.1. desember 1907 og fortsatte med tilsvarende kurs fram til 1911, da det oppstod en ny situasjon:

Konkurranse med Strømsgodset?

Til skolestyremøte den 1. juli 1911 forelå en melding fra formannskapet om at sognestyret hadde "givet fornøden Bevilgning til et 6 Maaneders Kursus Vinteren 1911-12 paa Betingelse af, at vanligt Bidrag erholdes af Amtsskolekassen, samt at Læreren ansættes paa Opsigelse". I formannskapets melding ble det imidlertid opplyst at "et af Ordføreren i

Amtstinget fremsat Forslag om Bevilgning af Amtsbidrag til Fortsættelsesskolen, uagtet der allerede var givet lignende Bevilgning til Strømsgodset, faldt med 15 mod 14 St.". Etter det var også bevilgningen fra sognestyret bortfalt.

Skolestyret vedtok å sende en ny søknad til sognestyret med forslag om å gjøre fortsettelsesskolen til "en fast aarlig Institution i Kommunen, saalænge den ikke af Mangel paa Søgning maa nedlægges". Den måtte ikke gjøres avhengig av tilskott fra amtsskolekassen, selv om "saadant Bidrag selvsagt bliver at søge hvert Aar". Skolestyret anførte at det ville ta opp med biskopen om han ville godkjenne at kirkesangerstillingen ble kombinert med lærerstillingen i fortsettelsesskolen under forutsetning av at læreren ble tilsatt i oppsigelig stilling.

Kombinasjonen ble godkjent av biskopen.

I skolestyremøte den 21. august 1911 forelå melding fra sognestyret om at søknaden om etablering av "fast" fortsettelsesskole var innvilget.

Det første 6-måneders kurs i fortsettelsesskolen kom, noe forsinket, i gang den 2. januar 1912 i "Nøstets Skolelokale" med 25 elever, "Gutter og Piger"(!). Undervisningen skulle følge "den fra først af vedtagne og fremdeles gjeldende Plan, kun med den Forandring at der ugentlig undervises i Norsk 12 Timer, i Regning 11 Timer, i Naturkunnskab 4 Timer, i Historie 4 Timer, i Geografi 2 Timer, i Skrivning 2 Timer og i Sang 1 Time". Det ble videre fastsatt at det skulle "holdes oftere Tentamen, hvorved en eller flere af Tilsynet saavidt muligt, bør være tilstede".

Ny plan for fortsettelsesskolen ble vedtatt av skolestyret den 6. august 1917. Bl.a. ble det fastsatt at det skulle gis karakterer for "Flid, Orden, Opførsel og de forskjellige Fag" en gang hver måned i karakterbøker "der forevises i Hjemmet".

Enkelte endringer ble senere foretatt i skoleplanen. I møte den 18. oktober 1922 ble det således vedtatt å innføre "håndgjerning som fag ved fortsettelsesskolen for kommende skoleår", uten at det ble angitt hvor mange timer faget skulle ha eller hvor timene skulle tas fra. Den 25. juli 1923 ble det gitt en bevilgning på kr. 400,- til innkjøp av sløydverktøy.

I skolestyremøte den 20. februar 1926 ble det nedsatt en komite som skulle utarbeide "en praktisk plan for fortsettelsesskolen". Om komiteen la fram noe forslag til plan er ukjent. Men den 3. september 1927 vedtok skolestyret å legge ned Skoger fortsettelsesskole. Årsaken var så liten tilslutning av elever, "f.t. bare 3", at stats- og fylkestilskott bortfalt.

Enkelte andre saker i Skoger skolestyre - kort fortalt.

- **Vikarkasse for lærerne.** Saken ble tatt opp den 13. november 1907 i "kombinert møte av herredets skolestyrer og lærerpersonale" etter "forestilling" fra Skoger lærerforening som ønsket opprettet en vikarkasse for lærerne i herredet. Det ble også lagt fram forslag til statutter.

  Møtet vedtok enstemmig å sende saken til Skoger herredsstyre "med den bedste anbefaling".

Vikarkassen ble opprettet etter forslaget. I 1915 ble den delt i en kasse for Strømsgodset og en kasse for Skoger og Konnerud (skolestyrevedtak den 9. mars 1915).

- **Lærerne kom med i Statens Pensjonskasse** med virkning fra 1. juli 1918. Saken ble behandlet i kombinert møte den 3. desember 1918. Samtlige lærere sa seg villig til medlemsskap.

- **Vaktmesterstilling ved Nøstet skole.** Skolestyret vedtok å opprette stillingen i møte den 24. januar 1914 etter anmodning fra tilsynsutvalget ved skolen. Stillingen skulle "besættes med en Mand og lønnes med kr. 800,00 pr. Aar og frit Hus. Hertil vil han for Opildning af Skolen erholde af Kommunekassen kr. 110,- pr. Værelse aarlig (f.T. 4 Værelser) samt kr. 25,00 for Opildning af Sløidlokalet. For Kjøkkenskolen erholder han kr. 60,00. Tilsammen kr. 525,00."

  Om lønna etter datidens forhold var rimelig bra, så fikk vaktmesteren også arbeide for den. I møte den 27. mai 1914 fastsatte skolestyret et "Arbeidsreglement" for stillingen. Vaktmesteren skulle, foruten "Opildning" av skolen, hver dag vaske "Gulve, Pulter, Vægtavler og Katetrer samt Vindusposter", det øvrige inventar "saa ofte det trænges". Vinduene skulle vaskes "Mindst en Gang i Maaneden... naar dertil er Anledning". Hovedrengjøring en gang årlig, helst i sommerferien, og da "skal Vagtmesteren male Gulvene i Skoleværelsene". Alle "Smaareparationer med Gjærder, Tager, Tagrender, Grinder, Priveter, Skjul, Bryggerhus, Boder og Kloaker og andet, som ellers kan falde i og udenfor Skolestuerne udføres af ham". Han skal være "Lærerpersonalet behjelpelig med det som trænges i og udenfor Skolen", feie gårdsplassen og holde den ryddig for papir osv., osv. - Jo, vaktmesteren skulle nok ikke ha problemer med å få tiden til å gå.

- **Tilsynslærerstilling ved Nøstet skole.** Behovet for å legge visse ansvarsfunksjoner til en av lærerstillingene ved Nøstet skole dukket opp i forbindelse med innføring av fritt skolemateriell. Da skolestyret den 21. juni 1915 fastsatte regler for "Indkjøb samt videre Anvendelse af det frie Skolemateriel", ble en av lærerne ved Nøstet skole satt til å forestå innkjøp og kontroll for både stor- og småskolen. Skolen var da 7-delt. Ved de andre skolene (alle 4-delte med en mannlig og en kvinnelig lærer) skulle hver lærer stå for innkjøpet til egen klasse. Den 6. mars 1917 vedtok skolestyret å gi vedkommende lærer ved Nøstet skole en godtgjørelse for "at forestå Indkjøb af Skolemateriel og føre den dermed forbundne Kontrol, samt at føre den Korrespondance med Skolestyret, som Nøstet Skole gjør paakrævet".

  Vervet som korresponderende lærer utviklet seg til et omfang som reiste krav om regulering av stillingens gjøremål, og i møte den 22. januar 1918 fastsatte skolestyret "Regler for Tilsynslæreren ved Nøstet Skole". Hans tilsynsoppgaver ble utvidet til å gjelde alle skolens eiendeler. Han skulle "paase at Skolelokalerne og ydre bekvemmeligheder til enhver Tid er i Orden". Han skulle føre en av skolestyret godkjent "Hovedprotokoll" med fortegnelse over samtlige barn. For hvert nytt skoleår skulle han utarbeide timeplan og inspeksjonstabell, lede samarbeidet med skolens øvrige personale, ordne med vikar ved sykdomsforfall, kontrollere og attestere innkomne regninger m.v. Alle skrivelser til og fra skolen skulle gå om ham. Han var skolens daglige leder.

Skoger skolestyre behandlet en lang rekke andre større og mindre saker: lønns- og andre velferdssaker for de tilsatte (lærere, vaktmester og etter hvert renholdspersonale), elevsaker (fritaking fra skolegang, forsømmelser etc.), lesetiden ved de enkelte skoler, ferier og

fridager, disiplinærsaker vedr. elever og en sjelden gang klage på en lærer. Alt i alt mange små, kanskje trivielle saker, men iblant også saker da personer eller grupper ønsket å markere sin oppfatning, og da ble det iblant interessekonflikter uten "enstemmig vedtak". Av og til ser en i skolestyrets forhandlinger en tendens til å vurdere skolekommunens interesser framfor herredets. som da skolestyret i møte den 20. juni 1918 skulle uttale seg om "Strømsgodsets Sogns eventuelle Fraskillelse fra Skoger Herred og Indlæmmelse i Drammen By". Skolestyret vedtok enstemmig følgende uttalelse:

"Naar Skolestyret skal udtale sig om Spørgsmaalet angaaende Drammens By's Udvidelse ved Indlemmelse af Stømsgodsets Annekssogn, maa det nærmest være i Hensigt at gjøre Rede for, hvorvidt og i Tilfælde hvorledes Skoger Sogns Skolevæsen vil komme til at berøres af en saadan Forandring. Da Forholdet imidlertid er dette, at Skoger Sogn udgjør egen Skolekommune uden anden Forbindelse med Strømsgodset end at de er Dele af samme Herred, og saaledes hvad Folkeskolen angaar, har sin egen Økonomi med særskilt Styre og Bestrider sine dermed forbundne Udgifter uden nogen som helst Støtte fra Strømsgodsets Side, kan det ikke skjønnes, at dette Sogns Fraskillelse vil medføre noget somhelst Tab eller Ulempe for Skoger Skolekommune."

Fellesskapsfølelsen mellom de tre skolekommunene var øyensynlig ikke særlig sterk.

En å to ganger om året ble det holdt "kombinert møte" da skolestyret og lærerne i skolekommunen kom sammen for å drøfte spesielle skolespørsmål. Det ble da gjerne holdt foredrag om aktuelle emner, som skolehygiene, samarbeid mellom skole og hjem, oppdragergjerningen i skole og hjem, nye tiltak i skolen, som skolebibliotek, skolesparekasser, skogplanting o.l. De kombinerte møtene var sett på som høydepunkter i skoleåret både for lærerne og for de folkevalgte. De hadde nok også en funksjon som pådrivere i arbeidet med å skape mest mulig like skoletilbud i de forskjellige deler av bygda, selv om nok Nøstet skole etter hvert skilte seg noe ut på grunn av sin "bymessige" utvikling.

6.3.4 Konnerud skolekommune.

"Konnerud Sogns Skolecommission" holdt i årene 1875-79 til sammen 9 møter, fra ett til tre pr. år og, og behandlet i disse årene i alt ca. 30 saker.

I ti-årsperioden 1880-89 holdt skolekommisjonen til sammen 13 møter, fra 0 til tre pr. år (to år uten møter). Det ble behandlet til sammen 36 saker, fra to til 12 saker pr. år, når en ser bort fra de to årene uten møter.

Konnerud skolestyre trådte i funksjon fra 1890 og holdt i årene

1890-99	32	møter	og	behandlet	97	saker
1900-09	33	"	"	"	124	"
1910-19	31	"	"	"	93	"
1920-29	71	"	"	"	174	"

Ordførere i skolekommisjonen/formenn i skolestyret:

1867-77:	sogneprest	Conrad Aars
1878-92:	"	Lorentz Holtermann
1893:	Ikke valgt formann. Nestformannen, kirkesanger Johs.Pedersen, fungerte	

1894-1918:	sogneprest (fra 1904 prost) Peder Olsen Megrund
1919:	Johs Pedersen
1920:	P.O.Braaten
1921-24:	Lars Knutsen Heggen
1925-26:	Henry Schwencke
1927-29:	Nils Wisting
1930:	Kristen Tveten
1931-33:	Edvin Nilsen
1934:	Olav Haveråen
1935:	Nils Wisting

Skolekommisjonen og skolestyret hadde i tiden fram til 1918, med unntak av året 1893, samme ordfører/formann som Skoger skolekommune, og saksbehandlingen - så langt vi kan følge den ut fra forhandlingsprotokollen - bærer preg av det. Bemerkelsesverdig er det at skolekommisjonen ikke var samlet til møte i 1880 og 1885. Budsjettforslag for skolekommunen ble ikke behandlet av skolekommisjon/skolestyre for årene 1881 og 1885-94, men ble "tilstillet Herredsstyrelsen" av ordfører/formann. Forslagene ble innført i forhandlingsprotokollen for hvert år, oftest uten spesifikasjoner, bare med en bemerkning om at forslaget er "som for Aaret før".

Saksmengden i skolekommisjonen/skolestyret var betydelig mindre i Konnerud skolekommune enn i Skoger skolekommune. Konnerud hadde bare en fastskole med forholdsvis stabile forhold, også når det gjaldt lærere. Gjennom tidsperioden 1860-1930 var det i tjenesten bare fire mannlige lærere:

1860-68:	Ole Larsen Stræte
1861-81:	Tallak Hansen Evje
1881-1919:	Johannes Pedersen
1920- :	Lars Knutsen Heggen.

I 1899 ble den første kvinnelige lærer tilsatt i hel stilling, og fram til 1930 var det i tjeneste fire kvinnelige lærere:

1899-02:	Hilda Hansen Holden
1902-11:	Ragna Langelo
1912-21:	Inga Nilssen
1921- :	Anna Tjomsland Ekholt.

Med de mange, til dels kompliserte og tidkrevende saker som skolekommisjonens ordfører og senere skolestyreformannen hadde å ta seg av i hovedsognet, var det kanskje ikke å undres over at det ble færre møter og saker til behandling i annekset, hvor "alt" gikk sin vante gang. La oss minne om at ordføreren/formannen ved siden av å administrere skolevesenet i de tre skolekommunene Skoger, Konnerud og Strømsgodset personlig måtte ta seg av all korrespondanse som vedrørte skolene. Dessuten skulle han passe sin dont som prest.

Konnerud skolekommisjon i arbeid.

Som nevnt foran, hadde skolekommisjonen ansvaret for bare en skole, Jarlsbergs Værks Skole - fra ca. 1870 skrevet Jarlsbergsværks Skole. Dette navnet hadde skolen helt til fram

mot slutten av 1800-tallet, på tross av at skolen opphørte som verksskole i 1770.

Omkring 1860 hadde skolen 116 elever, og elevtallet holdt seg på dette nivå til 1870 da det gikk ned til ca. 80. Årsaken var at Jarlsberg Værks Grubecompagnie høsten 1869 i henhold til allmueskoleloven av 1860 bestemte seg for å opprette egen skole. Seminarist Ole Olsen ble ifølge skriv datert 4. oktober 1869 fra stiftsdireksjonen tilsatt som lærer. Skolen fikk lokale på Steinbakken i nåværende Eleonoras vei 21.

Grubecompagniets skole hadde i 1870 13 og i 1871 14 elever. Hvor lenge denne verksskolen var i gang, har vi ikke funnet noe sikkert om. Skolen hadde sin egen "Skolebestyrelse" i samsvar med § 70 i allmueskoleloven av 1860 (sognepresten og verkseieren) og førte sin egen korrespondanse. Skolekommisjonens forhandlingsprotokoll inneholder ikke noe om Grubecompagniets skole.

Protokollen for skolekommisjonen går tilbake til 1875. Om arbeidet i skolekommisjonen og forholdene i skolen før 1875 finner en opplysninger i enkelte skriv som har "overlevd" tidens tann, eller i rapporter sendt til overordnede myndigheter. La oss ta med lærerens melding datert 15. juli 1870 med "Examensliste for Jarlsbergsværks Skole". Meldingen gir et bra inntrykk av hva skolen arbeidde med.

Skolen hadde tre avdelinger:

- Nederste avdeling hadde 17 elever i alderen 9-12 år, hvorav to elever, henholdsvis 10 og 12 år ikke hadde søkt skolen, og en elev (13 år) hadde søkt skolen i 6 dager. Læreren forteller:

  "Katekismens 5 Parter, Hustavle og Sentenser ere gjennemgaaede, Bibelhistorie til Josva og i det nye Testm. til Arbeiderne i Vingaarden; alle renlæser. I regning Tallæsning og Skrivning til 100. De fleste skriver paa Tavle, nogle har begyndt i Skrivebog. Sang har været indøvet efter Sifre foruden Forøvelsene nogle Sange og Salmer."

- Mellomste avdeling hadde 29 elever, 10-15 år, en elev (15 år) hadde ikke søkt skolen, en elev (14 år) hadde vært på skolen i to dager. Læreren forteller:

  "Gjennomgaaet Katekismens 5 Parter, Hustavlen og Sentensen, Forklaringen til 3die Artik. Bibelhistorien til Jesu Undergjerninger, i Regning omtrent Halvdelen endnu i ubenævnte Tal, de øvrige i benævnte, og Nogle have regnet længre. Udvalgte Stk. af Norges Historie til Magnus Barfod, i Geografien en Udsigt over Europa, Skandinavien mere i det enkelte. 14 Salmer ere lærte og Melodierne indøvede, hvoraf dog kun nogle faa kan synges sikkert."

- Øverste avdeling hadde 32 elever, 11-16 år. Alle hadde søkt skolen. Læreren skriver:

  "Denne Afdeling har gaat igjennem Lærebøgerne; De fleste har gjennemgaat de 4 Species benævnte og ubenævnte Tal; 6 af dem har gjennemgaat flere gange Brøk, Regula de Tri, enkelt og sammensat Rentesregning, Delingsregning samt Kvadrat-og Kubikregning. Udvalgte Stk. ere gjennemgaat af Fædrelandets Historie til Magnus Blinde, og af Geografien en Udsigt over de 5 Verdensdele, Europas Lande, Folk og Næringsveie samt Skandinavien mere i det enkelte. 21 Salmer ere lærte og Melodierne nogenlunde indøvede."

Meldingen var undertegnet av lærer Talak Hansen Evje.

Skolen hadde til sammen 78 elever som var delt i tre avdelinger etter kunnskapsnivå. Vi legger merke til at det i nederste avdeling gikk elever opp til 12 år, og i mellomste avdeling elever opp til 15 år. Det sier litt om skoleframgangen for en del av elevene. På den annen side var det i øverste avdeling elever helt ned til 11 år, så det var da elever som hadde "lett for det ", da også.

Skolehuset fra 1746 var fortsatt i bruk. Det var blitt svært nedslitt. Vi husker Allums beskrivelse av skolehuset i 1808 (jf. s.64). Riktignok ble skolen reparert i 1839. Men tidens tann fortsatte å tære. Den 31. august 1871 sendte sogneprest C.Aars en melding til "Jarlsbergværk Kommunebestyrelse" om at det ved bispevisitasen i Skouger den 26. august samme år bl.a. var anført vedrørende Jarlsbergværks skole:

"Grundmuren og Piben paa Taget maa istandgjøres. Vinduerne i Skolestuen maa udtages, og indsættes saaledes at Veggen gives Anledning til at synke. Skolelærer Evje anmoder om at hans Værelse maa blive reparert paa Gulvet snarest muligt. Mangelen antages tilfredsstillet ved Ydermurenes Istandsættelse. Sognets Medhjælper have bedet bemærket, at saafremt man nødes til at lægge nyt gulv til Skolelæreren, andrages om Udsættelse dermed til næste Aars Sommer af Mangel paa Material og Penge.

Ved herom at underrette henstilles det til den ærede Kommunebestyrelse at besørge endnu i denne Høst nyt Gulv til Skolelæreren, da det selvfølgelig er en Velferds Sag for ham og hans Familie, medens Udgiften dermed formeentlig vil være ikke synderlig stor. Ligeledes antages det rettest, at Bordklædning af Sacristiet finder sted i denne Høst, da enkelte Stokke allerede have taget Skade ved at staae ubeklædte. Underretning til videre fornøden Fremsendelse forventes Undertegnede tilstillet om, naar Udbedring er skeet."

Meldingen ble den 26. september 1871 returnert med følgende påtegning:

"I Skauger Herred-Representantforsamling den 25de September 1871 - behandledes denne Sag, og fattedes saadan Beslutning: De paapegede Reparationer besluttedes skulde udføres i Høst, med Undtagelse af Sacristiets Klædning, der udsættes til næste Aar, og paatage Formanden Thorvald Engebretsen sig at besørge dette udført."

Påtegningen var undertegnet av J. Styrmoe, ordfører.

Sannsynligvis ble reparasjonene utført omgående, for ingen av de anførte vedlikeholdspunkter kom igjen på senere lister over utbedringsønsker. Men andre utbedringsbehov dukket opp kort tid etter. I det første møte som er referert i forhandlingsprotokollen for skolekommisjonen (9. oktober 1875) ble det bevilget midler til "Gulv i Skoleværelset", til "Bordklædning af Skolestuen" og til ny ovn i "Skolestuen".

I samme møte ble også vedtatt budsjettforslag for skolekommunen for 1876. Det var oversiktlig:

"Lærerens Løn	*128 Spd.*
Renhold af Skolen	*2 "*
Regnskabsførerens Løn	*5 "*
Skat og Brandkontingent	*3 "*
Tilfældige Udgifter	*5 "*
	143 Spd.
*Fragaar Amtets Bidrag**	*50 "*
Renter for Laanet til Kirken	*8 "*

	- 58 Spd.	
igjen	85 Spd.	*som foreslaaes udlignet."*

* Tilskott fra Oplysningsvæsenets Fond.

Vi merker oss at det ikke var oppført midler til skolemateriell eller læremidler. Innkjøp av bøker til ubemidlede elever ble i hver enkelt tilfelle tatt opp til behandling i skolekommisjonen og dekket over "Tilfældige Udgifter", hvis det var disponible midler der. Ellers ble fattigvesenet bedt om å besørge bøkene innkjøpt. I regelen skulle foreldrene holde barna med bøker og skrivesaker. Det kom klart fram i et vedtak som skolekommisjonen fattet i møte den 29. juli 1878 etter at spørsmålet var drøftet.

Saker om **skoleforsømmelser** var hyppige behandlingstema i skolekommisjonens møter. Oftest ble resultatet trussel om mulkt hvis ikke foreldrene sørget for at barna møtte på skolen. Den 29. juli 1878 vedtok skolekommisjonen "ved Bekjendtgjørelse fra Kirkebakken og ved Skolelæreren og Skoletilsynsmændene at meddele Skolebørnenes Forældre, at Skolekommissionen agter at ilægge de Forældre, der paa Grund af Skjødesløshed og Ligegyldighed ikke holder sine Børn flittig i Skole, Mulkt ifølge Skolelovens § 51 fra 24/. til 5 Spd.".

Undervisningsspørsmål kom iblant på dagsorden. I møte den 12. november 1878 vedtok skolekommisjonen "den af Stiftsdirektionen udarbeidede trykte Tabel for tredelt Skole - dog med Forbehold at Katekismeundervisningen for mellemste Afdeling delvis og begyndelsesvis kan udvides til Undervisning i Forklaring". Ca. 10 år senere, den 24. oktober 1888, ble elevenes **"Skolestandpunkt"** drøftet etter anmodning fra stiftsdireksjonen med sikte på å oppnå "et mere ligeligt Standpunkt for Børnene i Skolens nederste Afdeling". Skolekommisjonen vedtok å anmode læreren om "at samle de Børn, der skulle optages i Afdelingen om Høsten, til Extra-Undervisning i Stavning 1 á 2 Timer daglig i nogen Del af den foregaaende Sommertid, forsaavidt han ved Undersøgelser Vaaren forud finder dette nødvendigt til Opnaaelse af at samtlige Børn ved Optagelse i Skolen kunne stave med nogenlunde Færdighed og Sikkerhed".

I samme møte ble det klaget over at elevene manglet "Læsebøger og Geografibøger". Det ble da vedtatt at læreren sammen med to av medlemmene i skolekommisjonen skulle tilholde foreldrene "at foranstalte sine Børn forsynede med disse Bøger".

Opplæring etter gjennomgått allmueskole. Selv om det var allmueskolen og dens vilkår som i første rekke var skolekommisjonens ansvarsområde, så viste den også interesse for senere opplæring. I møte den 8. mai 1876 vedtok skolekommisjonen på forespørsel fra stiftsdireksjonen at den "finder det ønskeligt, at en Aftenskole for den konfirmerede Ungdom afholdes i Konerud Annekssogn omtrent 5 Maaneder i anstundende Vinterhalvaar, 6 Timer ugentlig á minst 2 Timer daglig paa de Dage, som Skolekommissionen nærmere bestemmer". Aftenskolen skulle holdes fra "medio Oktober til medio Desember, og fra medio Januar til medio April".

Aftenskolen kom i gang og ble holdt hvert år til utover hundreårsskiftet.

Skolekommisjonen tok seg også av enkelte **velferdstiltak for læreren.** Et jordstykke (Jermundsrød) som lå like ved skolen, var tidligere innkjøpt til bruk for læreren. I møte den 18. september 1876 vedtok skolekommisjonen å foreslå for sognestyret bygging av fjøs- og låvebygning. Det tok litt tid før saken gikk i orden. Men den 26. august 1879 kunne skolekommisjonen - "undtagen Ordføreren som usagkyndig" - besigtige nybygget, og den fant alt "at være i fuld stand og ikke gave Anledning til nogen Bemærkning".

I de årene som er omtalt foran, bestod skolekommisjonen av fire (fra 1884 fem) medlemmer: sognepresten (ordfører), læreren og to (fra 1884 tre) medlemmer valgt av kommunestyret. Til hjelp med å holde kontakt med foreldrene i de forskjellige deler av skoledistriktet ble det hvert år valgt tre "Skoletilsynsmænd", en ordning som så ut til å fungere tilfredsstillende.

I det hele hadde nok skolen i Konnerud sogn gjennomgått en positiv utvikling i 2. halvdel av 1800-tallet. Skolekommisjonen kunne "overlevere" til skolestyret en skole som var på høyde med de andre skoler i Skouger Kommune, iallfall når det gjaldt undervisning i boklige fag. I praktiske fag stod det nok heller skralt til.

Konnerud skolestyre overtar.

Den 17. januar 1890 hadde Konnerud skolestyre sitt første møte. Det ble en "myk" overgang fra allmueskolekommisjonen. Som formann ble valgt sogneprest Lorentz Holtermann, som hadde vært ordfører i skolekommisjonen siden 1878. Lærer og kirkesanger Johannes Pedersen ble valgt til "Viceformand", og han hadde vært "Viceordfører" i skolekommisjonen siden 1881. Ett av de tre kommunestyrevalgte medlemmene var også gjenganger fra skolekommisjonen, så det var tatt godt vare på kontinuiteten.

Presserende oppgaver meldte seg snart.

Da skolestyret trådte i funksjon i 1890, hadde Konnerud skole 53 elever. et rimelig elevtall i en 3-delt skole etter datidens forhold. De tre klassene hadde til disposisjon ett klasserom, og det var tilstrekkelig når klassene hadde en lesetid av 14 uker á 36 timer i hver av de to storskoleklassene og 12 uker á 30 timer i småskoleklassen, og når all undervisning var konsentrert om boklige fag.

Men folkeskolelovene av 1889 stilte nye krav til skolen og påla skolestyret nye oppgaver, i første omgang:

Ny skoleplan.

I møte den 20. oktober 1891 vedtok skolestyret formannens forslag til "Skoleplan", sikkert samme forslag som Skoger skolestyre hadde hatt til behandling siden april med sluttbehandling i september 1891, jf. s.218. Detaljene i forslaget er ikke kjent, men sannsynligvis omfattet det bare teoretisk undervisning, for saken måtte opp til ny behandling på grunnlag av en del bemerkninger fra skoledirektøren. Skolestyret vedtok den 16. desember samme år å innføre undervisning i handarbeid for jenter i de to øverste klassene med to timer pr. uke i 18 uker pr. år, "hvilken Undervisning bliver at meddele udenfor den øvrige Skoletid". En "Lærerinde" skulle tilsettes for å ta seg av denne undervisningen. Skolestyret vedtok videre "at andrage om Udsættelse af Indførelse af Undervisning i Haandgjerning for Gutter indtil videre, idet man mangler baade det Lokale

og de Lærerkræfter, som hertil udkræves" (samme begrunnelse for utsettelsen som vedtatt av Skoger skolestyre, jf. s.218).

Undervisningen i handarbeid for jenter kom i gang på Konnerud fra 1892 med Mathilde Hansen som lærer.

Skolehuset utvides.

Landsskoleloven av 1889 fastsatte utvidet fagkrets i skolen, bl.a. med praktiske fag, og elevtallet i klassene skulle senkes. Samtidig økte elevtallet på Konnerud i 1890-årene og var ved århundreskiftet kommet opp i ca. 90. Ønsket om økt lesetid meldte seg også etter hvert. Hvis Konnerud skole skulle kunne møte utfordringene som loven av 1889 førte med seg, måtte den ha mer enn ett klasserom til disposisjon for undervisningen.

I skolestyremøte den 28. mai 1894 ble det lagt fram en tegning med spesifisert overslag over utgiftene ved påbygg av skolehuset, "hvorved indrettes 3 Værelser ovenpaa". Overslaget som lød på kr. 3 246,-, omfattet også ny bordkledning utvendig, nytt gulv og ny veggpanel i skolestua.

Skolestyret fattet enstemmig følgende vedtak:

"Man forelægger Sognestyrelsen Forslag til Paabygning, Indredning og Udbedring af Skolehuset overenstemmende med det udarbeidede Overslag og de foreliggende Tegninger, Under Forutsætning af størst muligt, indtil 2/3 Bidrag af Amtsskolekassen.

Naar man framsetter saadant Forslag, sker det af Hensyn til:

1. *at der i ethvert Tilfelde uopholdelig maa foretages større Reparationer ved Skolehuset, deriblandt Indredning af et Rum ovenpaa, nyt Gulv samt indvendig Paneling af Skolestuen m.m.*

2. *at man intet Lokale har til Sløid, naar Tiden kommer, dette Fag maa indføres*

3. *at der er lidet Haab om at erholde Bidrag af Amtsskolekassen til blotte Reparationer af Huset, medens man ifald ovenførte Forslag befølges, har Haab om at en Kommune med saa liden økonomiske Evne som denne maattet kunne opnaa et større Bidrag end det sædvanlige, naar den gjør sit muligste for at bringe sit Skolelokale i tidsmæssig Stand.*

4. *at Kommunen, Sagen ret beseet, vil naa Maalet billigere paa den foreslaaede Maade, end ved at foretage mindre men utilstrekkelige Udbedringer."*

Saken kom tilbake til skolestyret, da formannskapet ønsket "nærmere Motivering". Skolestyret vedtok da i møte den 17. oktober 1894 følgende uttalelse:

"Som Yderligere Motivering af det omhandlede Forslag skal man anføre følgende:

Lærerens Familieleilighed er saa indskrænket at indredning af et Værelse ovenpaa af den Grund fornødiges. Det er Skolestyret bekjendt, at flere foresatte har anket over, at Skoletiden er for kort. Der bør derfor i en nær Fremtid foretages en Udvidelse af Skoletiden og en deraf flydende Forøgelse af Lærerpersonalet. Dertil vil nødvendigvis

kræves et Lokale, foruden det man nu har, og et saadant vilde man nu faa, ifald det forelagte Forslag tages tilfølge, i det ene Værelse som efter dette tænkes indredet ovenpaa."

Det kom ingen reaksjon på skolestyrets forslag. Sommeren 1895 måtte det foretas en del reparasjoner av skolebygningen.

I 1896 ble saken igjen aktuell, da Kirkedepartementet i skriv datert 15. februar samme år forespurte om sløyd var innført i skolen "eller i den nærmeste Fremtid agtes indført". Skolestyret vedtok i møte den 19. februar 1896 å svare slik:

"Sløid er endnu ikke indført og kan ikke i den nærmeste Fremtid blive indført ved Konnerud Folkeskole paa Grund af, at man endnu savner saavel Lokale som Lærer og Værktøy for Øiemedet, ligsom Kommunen har særdeles liden Evne til at afholde de med Sløidens Indførelse forbundne Udgifter."

Senere på året, i møte den 10. september, tok skolestyret igjen opp spørsmålet om påbygging av Konnerud skole og vedtok da å sende en ny henvendelse til sognestyret om saken med påminnelse om at skolestyret fastholdt de tidligere planene "kun med den Forskjel at Overslagssummen af Hensyn dels til de nugjeldende høiere Priser paa diverse Materialier, dels til at Arbeidspengene maa settes høiere og dels til, at der i det oprindelige Overslag ikke er regnet uforudseede Udgifter, nu maa sættes til kr. 3 800,00".

Nå ble det endelig fortgang i byggesaken. I februar 1897 holdt skolestyret tre møter, den 9., 15. og 24. for å behandle detaljer i de fremlagte planene som var utarbeidd av arkitekt Riiber. Skoledirektøren hadde i skriv datert 4. og 18. februar foreslått enkelte endringer som alle ble tatt til følge.

Bevilgninger til byggearbeidene ble gitt, og arbeidene kom i gang høsten 1897, og våren 1898 var påbygg og ominnredning fullført. Byggeomkostningene ble kr. 6 604,03, inklusive vedskur som kostet kr. 90,55, en ikke ubetydelig overskridelse sett i forhold til omkostningsoverslaget av 10. september 1897. Skolehuset etter påbyggingen er vist på s.62. (Tegning av Karin Pihl).

Påbygget gav ikke den store tilveksten av undervisningsrom. Opprinnelig var det meningen å innrede sløydsal i 2. etasje. I stedet ble innredet et lite klasserom for småskolen. Skolen stod dermed fortsatt uten lokale for sløydundervisning, og slik undervisning kom da heller ikke i gang før i 1938.

Etter påbyggingen hadde skolen til disposisjon to klasserom og en lærerleilighet + et par mindre rom til bolig for en lærerinne. Denne romsituasjonen varte i flere tiår framover. Mot slutten av 1920-årene begynte krefter å røre på seg for å skaffe mer skolerom. Det skal vi komme tilbake til mot slutten av kapitlet.

Beskjeden utvidelse av undervisningstilbudet.

Ferdigstillelsen av påbygget ved Konnerud skole sommeren 1898 førte ikke til noen øyeblikkelig utvidelse av undervisningsopplegget. Skolen fortsatte som 3-delt skole med en lærer og dessuten håndarbeid for jentene i de to storskoleklassene med 18 timer pr. år i hver klasse med kvinnelig timelærer som holdt undervisningen utenom ordinær skoletid.

Men i møte den 17. januar 1899 vedtok skolestyret å søke sognestyret om bevilgning til å opprette en lærerinnestilling med 24 uker småskole. I tillegg skulle lærerinnen overta handarbeidsundervisningen med to uker pr. år i storskolen. Elevtallet i skolen var da 32 i småskolen (1.-3. kl.trinn), 29 på mellomtrinnet (4.-5. kl.trinn) og 22 i øverste avdeling (6.-7. kl.trinn).

Bevilgningen ble gitt. Småskolen ble delt i to oppadstigende klasser, hver med 12 uker årlig undervisning á 30 timer. Hver av de to storskoleklassene fikk undervisning i 20 uker á 36 timer.

Elevtallet ved Konnerud skole beveget seg litt opp og ned i årene framover:

År	1900	1910	1920	1930
Elevtall	88	71	93	125

I 1921 ble skolen 5-delt (skolestyrevedtak 19. april 1921) med ett årskull i hver småskoleklasse. I 1927 måtte skolen 4-deles fordi skolen kom under lovens grense for 5-deling (vedtak 24. juni 1927). Men allerede året etter (vedtak 14. juni 1928) ble skolen igjen 5-delt. Klassenes lesetid ble ved hver endring regulert slik at det passet med årslesetiden for de to lærerne. Fra 1931 ble skolen 6-delt, og det ble da opprettet en 3. lærerstilling (vedtak 10. mars 1931), og fra 1933 (vedtak 29. april) ble skolen 7-delt uten utvidelse av lærertallet.

Med unntak av handarbeid for jenter, som kom i gang fra 1892, var det ingen fag som gav Konnerudelevene mulighet til å bevege seg utenfor klasserommet før i 1926, da skolestyret i møte den 17. juni vedtok å innføre gymnastikk for gutter med en time pr. uke. Timen ble tatt fra kristendomskunnskap. Dermed ble det også mulig å legge en time handarbeid for jenter inn i ordinær undervisningstid.

Noe opplæring ble imidlertid gitt også utenfor klasserommet. Allerede før århundreskiftet, i møte den 5. mai 1899, tok skolestyret med takk imot tilbud fra Jarlsberg og Laurvigs Amts Skogkulturselskab om "Furuplanter til Udplantes ved Skolebørn". Fra da av ble skogplanting hver vår en fast avveksling fra den daglige undervisningen.

Enkelte andre tiltak ble også satt i verk:

- **Skoleboksamling.** I møte den 28. september 1898 vedtok skolestyret å foreslå for sognestyret at det ble bevilget kr. 20,- til "Grundlæggelse af en Folkeskolebogsamling ved Konnerud Skole paa Betingelse af at tilsvarende Bidrag erholdes af Statsmidler".

  Det er usikkert om boksamlingen kom i sving da. Men i møte den 27. januar 1904 ble referert en melding datert 24. januar 1903 fra skoledirektøren om en bevilgning på kr. 50,00 fra staten til en skoleboksamling "hvoraf kr. 15,00 i form av indbundne Bøger paa Betingelse af at kr. 6,70 anvises til Indbinding". Beløpet ble anvist, og i møte 15.03.1904 vedtok skolestyret å anmode Centralstyret for Skolebogsamlinger å "foretage Udvalg" av bøker for det disponible beløp.
  Kommunalt tilskott til skoleboksamlingen kom etter krigen med som fast post på skolebudsjettet (første gang 1946-47).

- **Frie skolesaker.** I møte den 3. mars 1920 vedtok skolestyret å anbefale innført delvis fritt "skrivemateriale (tegnesaker, blyanter og penner) samt regnebøker", og på budsjettforslaget for 1920-21 ble det til formålet oppført kr. 125,-.

På budsjettforslaget for 1921-22 ble fritt skolemateriell opført med kr. 1 000,- (vedtak i møte den 17. mars 1921). Økningen forutsatte sannsynligvis innføring av helt frie skolesaker. I samme budsjettforslag ble dessuten oppført kr. 1 000,til "Undervisningsmidler" (læremidler). Disse to postene hadde senere fast plass på skolebudsjettet, riktignok med noe reduserte beløp i økonomisk trange tider. Men bevilgningene til frie skolesaker og til læremidler ble aldri sløyfet. De spilte i alle år en betydelig rolle for skoletilbudet til elevene.

- **Skifte av lærebøker** var heller sjelden oppe til behandling i skolestyret. Muligens ble slike saker løst administrativt i samråd mellom skolestyreformann og de to lærerne. Fram til 1918 var formannen i Konnerud skolestyre også formann i Skoger skolestyre. I Skoger ble spørsmål om skifte av lærebøker behandlet av skolestyret på grunnlag av forslag fremmet av lærerne i sognet. Skolestyreformannen var således bra orientert om det som skjedde innenfor læreboksektoren, og formidlet nok sin viten videre til kirkesangeren og læreren på Konnerud, som forøvrig også var med i Konnerud skolestyre, i mange år som dets "viceformand".

I 1915 var følgende lærebøker i bruk ved Konnerud folkeskole:

"Vogts lille Bibelhistorie
Luthers Katekismus ved Dr. Bang
H.U. Sverdrups forkortede Forklaring
Vogts Kirkehistorie
Rolfsens Læsebog (Riksmaalsudg.)
Muldal og Alnæs: Lærebog i Norsk
Norgeshistorie af Ræder
Horns Geografi
H.Reusch: Naturkundskab
Skrivning: T.Waalers Forskrifter
J.Nikolaisens Regnebog for Landsskolen
Tegning efter vilkaarlige Fortegninger."

- **Feiring av 100-årsminnet om 1814.** I møte den 19. januar 1914 drøftet skolestyret "Festligholdelsen af 25. Febr. førstkom. til Erindring om den samme Datum i 1814 og Betydningen af det, som da blev gjort". Skolestyret ønsket at dagen skulle markeres og vedtok enstemmig:

"a. Det henstilles til Tilsynsudvalget i Forbindelse med Lærerpersonalet at træffe Forføining til paa bedste Maade at ordne en Fest for Skolens Børn den 25. Febr. førstk. til Minde om 25. Febr. 1814 og dens Betydning for Norges Frihed og Selvstændighed.

b. Der bestilles 100 Ekspl. af det for Anledningen af Kirkedepartementet udgivendes Festskrift.

c. Der bestilles lige saa mange Ekspl. af "Fædrelandssange" udgivne af Kirkedepartementet til Uddeling mellem Skolebørnene."

- **Reformasjonsjubileet 1917.** I møte den 10. september 1917 drøftet skolestyret "Kirkedepartementets Rundskr. af 16/7 17 om Reformationens jubilæum i Skolen 1/11 førstk".

Skolestyret vedtok:

"Der bliver at afholde Reformationsfest ved Skolen overensstemmende med Kirkedepartementets Skrivelse 1. November førstkommende. Det henstilles til Lærerpersonalet og Tilsynsudvalget med Tilkaldelse af saadan Hjælp som de måtte finde paakrævet, at anordne det fornødne. Det haves for Øie at Skoleungdommen faa et sant og enfoldigt Indtryk af hvilken Lykke det er at Reformationen drog det rene Guds Ord frem i Lyset igjen og gjorde det tilgjængeligt for alle. De Udgifter som Fæsten maatte kræve, afholdes af Skolekassen."

Og hadde man ikke et jubileum som skulle feires, så hendte det at skolestyret tok initiativet for å lage en feststund for elevene, som da skolestyret i møte den 17. desember 1926 vedtok "at avholde juletræfest for skolebarn paa Skolen 3die juledag kl. 4 em.". Vi refererer videre fra forhandlingsprotokollen: "Til festen bevilgedes kr. 50 til indkjøb av julegotter m.v., entrepenge sattes til kr 0,50. Der valgtes festkomite .... Barna bevertes med Kaffe, melk og julekage, og 1 pose med div. julegotteri til hvert barn." - Jo, ungene husket nok den festen.

Ellers var nok skolestyrets møter oftest preget av alvorligere saker enn planleggiing av fester for elevene. Skoleforsømmelser var gjengangere. Men også velferdssaker for lærerne kom iblant på sakskartet, som i møte den 9. mai 1922 da skolestyret vedtok regler for lærernes vikarkasse i samsvar med de regler som Skoger skolestyre tidligere hadde vedtatt.

Spørsmålet om "Drammen Bys Udvidelse ved Indlemmelse af Strømsgodset" ble også behandlet av Konnerud skolestyre (møte den 21. juni 1918) som mente at saken var uten betydning for Konnerud.

Mot slutten av 1920-årene krevde en mer omfattende sak skolestyrets oppmerksomhet: Skolen fikk romproblemer, og nytt byggeprosjekt måtte føres på dagsordenen. Vi skal følge saken til den kom i mål i 1934.

Nytt byggeprosjekt.

I møte den 17. april 1926 vedtok skolestyret en henvendelse til sognestyret med anmodning om "at avsette et beløp til fond for ev. bygging - eller tilbygging av skolelokaler", uten å gi noen begrunnelse for anmodningen.

Tidspunktet var neppe velvalgt. Elevtallet var gått tilbake og var kommet i underkant av det som svarte til den klassedeling som skolen hadde hatt siden 1921 (5-delt). I 1927 måtte skolen gå over til 4-deling, riktignok med 5-deling igjen fra 1928.

Planene om nybygg/tilbygg ble lagt på is til den 19. januar 1929 da skolestyret tok opp spørsmålet igjen etter anmodning fra et avholdt kretsmøte som ønsket avsatt på budsjettet "et fond til ny skolebygning". Skolestyret vedtok å henstille til sognestyret å ta seg av saken "da det nu er aldeles nødvendig å gjøre noget til utbedring av skolen".

I møte den 12. juni 1929 nedsatte skolestyret en komite "til å komme med forslag til bygning av ny skole, eller innrede den nuværende bygning til skole og bygge ny lærerbolig". Skolestyret uttalte som en forutsetning at komiteen først skulle bringe på det rene "om det lar seg gjøre å få innredet et klasseværelse til i 2den etasje til skolens

begynnelse etter ferien".

Komiteen fant ut at det måtte la seg gjøre, og den 10. august samme år vedtok skolestyret å foreslå for sognestyret innredning av et klasserom i 2. etasje på bekostning av en del av lærerinneleiligheten. I det påfølgende møte den 26. oktober 1929 vedtok skolestyret å foreslå for sognestyret bevilgning av midler til "arkitektkyndig asistance til ombygning av den nuværende skole efter Skoledirektørens og fylkesskolestyrets formanns forslag". Bevilgning ble gitt med kr. 150,-, og arkitekt Walstad ble anmodet om å utarbeide planer for ombygging av skolen.

I møte den 14. juni 1930 ble det i skolestyret reist spørsmål om bygging av ny skole istedenfor ombygging av den eksisterende. Med tre mot to stemmer ble det vedtatt å anmode sognestyret om bevilgning av midler til tegning og beregning av hva det ville koste å bygge ny skole.

Bevilgning ble gitt, og tegninger med omkostningsoverslag for ny skolebygning ble lagt fram for skolestyret i møte den 20. desember 1930. Skolestyret ønsket uttalelse fra kretsen.

Den 12. september 1931 ble byggesaken igjen lagt fram for skolestyret. Det forelå to alternative forslag:

- Tilbygg med ett klasserom
- Nybygg med tre klasserom

Hvert forslag fikk tre stemmer, men med formannens dobbeltstemme ble nybygg vedtatt.

Men de som ønsket tilbygg, gav seg ikke. I møte den 13. desember 1932 ble det i skolestyret lagt fram forslag om tilbygg utarbeidd av arkitekt Walstad. Forslaget ble forkastet med fire mot to stemmer. Saken kom tilbake til skolestyret fra sognestyret som ønsket ny behandling. I møte den 4. mars 1933 ble utfallet det samme.

Spørsmålet om tilbygg eller nybygg vakte en god del uenighet både i skolestyret og i sognestyret med bruk av tid og penger til å utrede forskjellige alternativ. Men problemet ble løst på en uventet måte: Konnerud skole gikk opp i flammer den 10. september 1933. Skolebygningen fra 1746 hadde fortjent en bedre skjebne!

Allerede dagen etter holdt skolestyret møte for å drøfte situasjonen og treffe foreløpige tiltak for å få skolen i gang igjen. Leie av rom både til skolen og til læreren var nødvendig. Fra skoleåret 1931-32 da Konnerud skole ble 6-delt, hadde skolestyret sluttet avtale om leie av Bedehuset til småskoleundervisning. Nå måtte det skaffes lokaler til storskolen, og det ordnet seg ved leie i private hus.

Så måtte kreftene settes i sving for reising av nybygg. I møte den 23. september 1933 - 13 dager etter brannen - vedtok skolestyret å foreslå for sognestyret bygging av nytt skolehus i "to etasjer med 4 skolerum ferdige" og med mulighet for utvidelse senere. Skolestyret ønsket kjeller under hele bygningen "for innredning av sløidlokale, sentral-opvarmningsanlegg og bryggerhus". Skolestyret foreslo videre at nybygget skulle flyttes "lenger inn fra veien, med den ene ende litt inne på Fredlitomten og med langsiden mot syd".

Spørsmålet om lærerbolig mente skolestyret burde løses "enten ved innkjøp av passende lærerbolig eller ved bygging av ny bolig på en av skolens tomter".

Sognestyret nedsatte den 2. oktober samme år en skolebyggkomite med fire medlemmer og med Harald Eskerud som formann. Byggekomiteens protokoll er oppbevart. og vi holder oss i det følgende stort sett til den (ved siden av skolestyrets forhandlingsprotokoll).

Byggekomiteen holdt sitt første møte den 6. oktober 1933 og vedtok da å anmode arkitekt N.P.Nilsen om "å møte på brandtomten for å besiktige denne, og å utarbeide tegninger og prisoverslag på ny skole i 2 alternativer, tre og mur". Befaringen fant sted den 9. oktober 1933, og den 18. oktober var komiteen igjen samlet sammen med arkitekten "for å planlegge skolens beliggenhet, og stikke op tomten hvor denne skulde ligge, så man kunde gå igang med ryddiggjøringen efter brand. Man blev samtidig forevist en blyanttegning av en ny skole".

Allerede den 4. november 1933 kunne skolestyret behandle arkitekt N.P.Nilsens forslag til tegninger for ny skole på Konnerud, og skolestyret sa seg enstemmig "fornøid med dem". Den 9. januar 1934 behandlet skolestyret arkitekt Nilsens tegninger av ny lærerbolig og sa seg vel tilfreds.

Behandlingen av de to byggeprosjektene gikk hurtig i sognestyret. Arbeidene ble satt i gang tidlig på våren 1934, og høsten samme år kunne ny skole og ny lærerbolig stilles til disposisjon for Konnerud skole. Avsluttet regnskap for byggearbeidene ble den 21. november 1934 sendt Skoger formannskap. Ifølge regnskapet kom skolebygget, inklusive utvendige arbeider, på kr. 62 547,62. Lærerboligen kostet kr. 15 047,76. De samlede omkostninger ved de to byggeprosjektene var således kr. 77 595,38.

Det nye skoleanlegget på Konnerud ble høytidelig innviet lørdag den 13. oktober 1934. Drammens Tidende og Fremtiden gav fyldige referater fra begivenheten. Drammens Tidende innledet sin omtale ganske treffende: "Det er nok sjelden at "den røde hane" gjør sig fortjent til hedrende omtale. Ved innvielseshøitideligheten på Konnerud nye skole lørdag, var det imidlertid ikke til å undgå at talerne kom inn på denne "heldige" branden, som løste skolestriden på en slik bestemt måte."

Skoleanlegget og dets arkitekt fikk rosende omtale både av avisene og av flere talere. Ordfører Borgar Steinset (skoleinspektør i Strømsgodset skolekommune) tok imot skoleanlegget på kommunens vegne og uttrykte sin glede over det vakre skoleanlegget og "den heldige løsning". Han overleverte bygget til skolestyrets formann, Olav Haveråen (tilsatt som lærer ved Konnerud skole fra 1931, senere skolestyrer/overlærer ved skolen). Haveråen takket byggekomite og arkitekt for velgjort arbeid og gav uttrykk for håpet om at de vakre og inspirerende omgivelsene ville sette sitt preg på både lærernes og elevenes innsats. Skoledirektør Hagemann holdt festtalen.

Etter innvielseshøytideligheten var det festmiddag på Konnerudkollens turisthotell for en del innbudne. Skoger kommune var vertskap.

Nyskolen hadde fire klasserom, to i hver etasje. I andre etasje var det dessuten lærerrom og materialrom. I første etasje fikk sognekassereren disponere to tilsvarende rom til kontor. Kjelleren inneholdt muligheter for innredning av sløydrom, skolekjøkken eller bad. Dessuten var tekniske rom lagt til kjelleren.
Skoleanlegget hadde i det hele fått en romkapasitet som etter datidens målestokk lå godt i overkant av det daværende behov. Man følte seg trygg på at skolens rombehov var løst "for all fremtid". Men - det er vanskelig å spå - særlig om fremtiden!

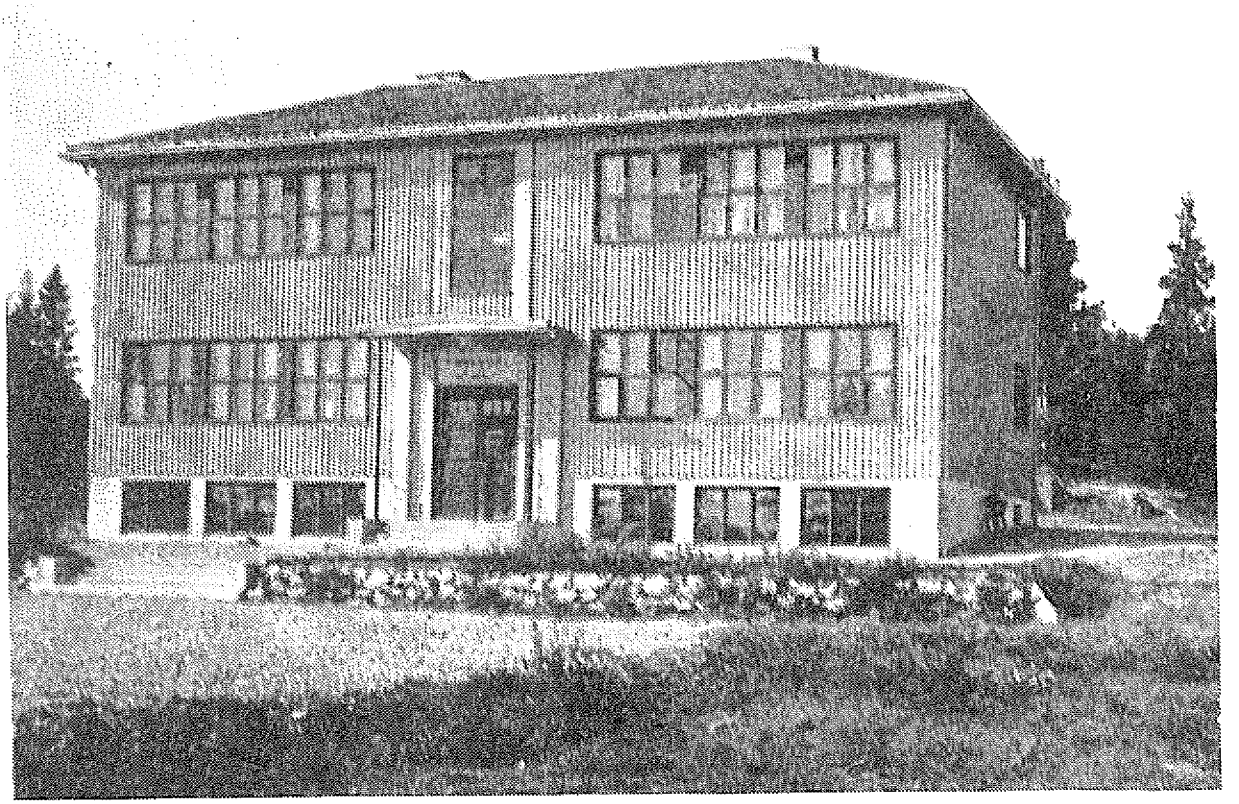

Konnerud skole 1934 -
Foto lånt hos Berit Haveråen.

6.3.5 Strømsgodset skolekommune.

Strømsgodset allmueskolekommisjon holdt i årene

1873-79	17	møter	og	behandlet	47	saker
1880-89	46	"	"	"	171	"

Antall møter pr. år varierte mellom ett og fire, og det ble behandlet fra fire til 13 saker pr. år.

Strømsgodset skolestyre trådte i funksjon i 1890 og holdt i årene

1890-99	63	møter	og	behandlet	276	saker
1900-09	58	"	"	"	339	"
1910-19	94	"	"	"	757	"
1920-29	76	"	"	"	543	"

Ordførere i skolekommisjonen/skolestyreformenn var

1873-1877:	sogneprest	Conrad Aars
1878-1892:	"	Lorentz Holtermann
1892-1894:	kirkesanger	Johs.Reiersen
1895-1910:	sogneprest	Peder Megrund
1911-1915:	lærer	Borgar Steinset
1916-1921:		Johs.Hanevold

1922-1924:	Georg Rasmussen
1925-1926:	Sigurd Berg
1927- :	Anders Viken

Sognepresten i Skoger var ordfører i skolekommisjonene i de tre skolekommunene i prestegjeldet i samsvar med bestemmelsene i allmueskoleloven av 1860 (§ 70). Folkeskolelovene av 1889 fastsatte at skolestyret selv skulle velge formann (Landsskolelovens § 47). Unntatt årene 1892-94, da lærer og kirkesanger Reiersen ble valgt til formann, ble sognepresten valgt til skolestyreformann i de tre skolekommunene fram til 1911 da Strømsgodset skolestyre brøt "tradisjonen".

Vi merker oss at antall saker som ble behandlet i skolekommisjon/skolestyre, var høyere i Strømsgodset enn i Skoger og Konnerud. Strømsgodset hadde en raskere utbyggingstakt enn de to andre sognene, med bymessig bebyggelse i områdene mot Drammen. Nærheten til Drammen påvirket nok også holdningene i skolespørsmål.

Strømsgodset skolekommisjon.

Ved midten av 1800-tallet hadde Strømsgodset en fast skole, nemlig skolen fra 1772, først i leid lokale, men fra 1784 i eget skolehus. Navnet på skolen var opprinnelig "Skolen i Strømsfjerdingen" eller "Strømsfjerdingen Skole". I 1840 var navnet blitt "Strømsgodsets faste Skole", jf. timetabellen s.70, eller bare "Strømsgodsets Skole", jf. inventarlisten s.70. Omkring 1870 finner vi i enkelte skriv brukt uttrykk som "Skolehuset på Sundland", "Sundland Skolekrets", men også "Strømsgodsets Skolekrets". Sannsynligvis har en følt behov for å bygge inn i navnet en geografisk markering etter hvert som økende elevtall gjorde det nødvendig å opprette flere kretser i skolekommunen, "Hagen Kreds" på Gulskogen og "Fjeld Kreds" i Fjellområdet. Disse to kretsene ble skilt ut fra felleskretsen etter vedtak av Skouger formannskap den 27. august 1860. Det ble da bevilget midler til lønn for en midlertidig "hjelpelærer" på Hagen og Fjeld for tiden 14. oktober 1860 - 14. april 1861. Det ble senere gitt bevilgning til fortsatt undervisning i de to nye kretsene.

Ifølge den offentlige skolestatistikken for 1863 var det 174 skolepliktige barn i Strømsgodset skolekommune. Skolekommunen var oppført med en skolekrets med eget skolelokale og to kretser med leide lokaler. Om de sistnevnte kretsene var det anmerket at undervisning ble gitt i vintertiden av en hjelpelærer "der for at holde Skole i 12 Uger paa hvert Sted har været lønnet med 65 Spd.".

I skolekommisjonens budsjettforslag for 1869 var oppført lønn til læreren ved "Skolen i Fjeld og Hagen" med 72 Spd., og til "Locale med Ved og Reenhold til sidstnævnte Skole" var oppført 12 Spd.

I en rapport datert 19. august 1871 til skolekommisjonen fra sognets "Medhjelpere" om skolehusenes tilstand heter det om "Skulehuset i Paaverudbyen. Dette Huus tiltrænger nogle ubetydelige Forbedringer". Dette tyder på at Strømsgodset skolekommune hadde kjøpt hus til lokale for skolen. Det stemmer også med den offentlige skolestatistikken for 1871 hvor det for skolekommunen er oppført to skolekretser med egne skolehus og en krets (Hagen) med leid lokale.

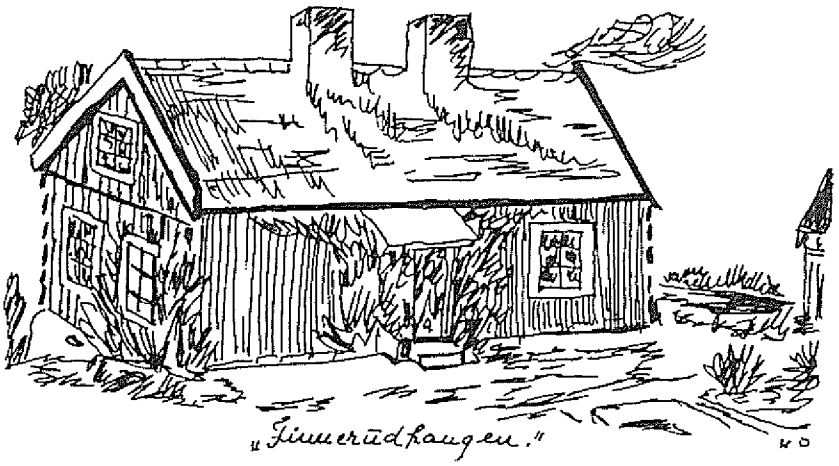

Tegnet i 1923 av nuværende eiers bror — Rolf Thomassen kopiert helt nøyaktig i tusj efter blyantoriginalen.

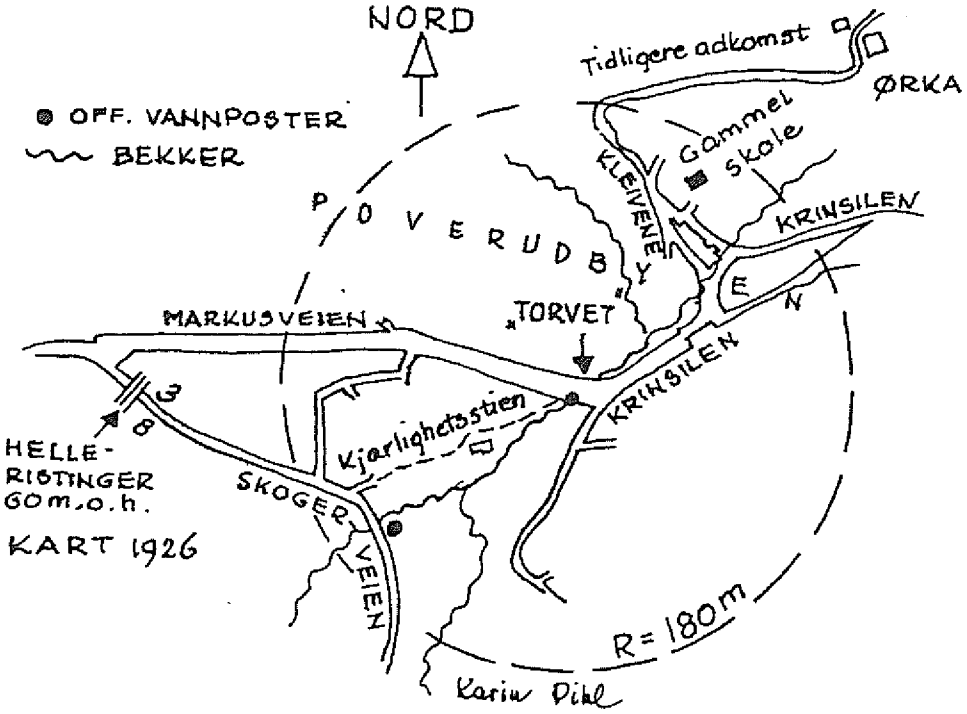

Den 18. april 1872 sendte Strømsgodset skolekommisjon en melding til sognestyret om at Drammen skolekommisjon hadde innvilget en søknad om å la skolepliktige elever i "den Strømsgodset tilhørende Fjeld Skolekreds" søke Strømsø Almueskole mot dekning av utgiftene. De 12 ukene som tidligere var tillagt Fjeld skolekrets, skulle tillegges Hagen krets som da ville få 36 uker (to avdelinger med 18 uker hver). Denne ordningen ble vedtatt av Skoger kommunestyre i møte den 7. juni 1872.

Skolen i Paaverudbyen var således i gang fra 1860 til 1872 da Fjeld skolekrets ble nedlagt. Skolehuset ble solgt i 1875.

Hagen krets hadde skole i leid lokale fra 1869 til 1886 da de to kretsene i Strømsgodset ble slått sammen med skole på Rødskog. La oss følge utviklingen som førte til sammenslåing av de to skolekretsene.

Fra Sundland og Hagen skolekretser til Rødskog krets.

Gjennom 1870-årene steg elevtallet i Hagen krets, men gikk noe tilbake i Sundland krets. Det aktualiserte spørsmålet om hvordan en skulle ordne seg med skolelokaler på Gulskogen.

En vesentlig del av økningen skyldtes utbygging av sagbrukene i området. Det var derfor rimelig at skolekommisjonen var opptatt av de forpliktelser som allmueskoleloven av 1860 påla sagbrukseierne. Ifølge lovens § 10 skulle "Værk, Brug, Fabrik eller saadant Anlæg, som almindeligviis holde 30 Arbeidere eller derover i stadig Virksomhed ved Anlægget selv, ligesom ogsaa ved enhver Samling af mindre Værker eller Brug, som af Stiftsdirectionen skjønnes at ligge hverandre saa nær, at de bekvemmelig kunne have Skole tilfælles, og som tilsammen have det nævnte Antal Arbeidere", ha egen skole for arbeidernes barn. Men det var ikke noe i veien for at "Værkets eller Brugets Skolevæsen" gikk inn under "Communens almindelige Skolevæsen" hvis partene ble enige om det og stiftsdireksjonen samtykket. Ifølge § 17 i skoleloven av 1860 skulle brukerne yte et årlig tilskott til skolekassen når de ikke hadde opprettet egen skole.

I skolekommisjonens møte den 21. november 1873 ble det opplyst at flere av sagbrukseierne i Strømsgodset ikke hadde vært ilagt skoleskatt i henhold til 1860-lovens bestemmelser. Et nytt sagbruk var kommet i gang på Sølfastøen, og ved dette bruk og sagbrukene på Grønvold og Lie Dampsag var det til sammen anslagsvis 50-60 arbeidere.

Skolekommisjonen utsatte saken for nærmere undersøkelse om arbeidernes bosted. Senere ble saken tatt opp i flere møter ut gjennom 1870-årene, hver gang med ny utsettelse. Den 26. november 1882 holdt skolekommisjonen et møte med tre brukseiere til stede for å forhandle om fordelingen av utgiftene til skolevesenet. Brukseierne lovte da å komme med sin betenkning om saken innen 8. januar 1883. Betenkningen ble avgitt den 4. januar 1883 og referert i skolekommisjonens møte den 30. januar samme år. Men innholdet i betenkningen ble ikke protokollert. Sannsynligvis avviste de å betale skoleskatt, for de påfølgende budsjettene for skolevesenet viser ingen innbetaling fra sagbrukseierne. Muligens satte brukseierne i gang egen skole. Men det har vi ikke funnet noe om.

I møte den 21. oktober 1875 behandlet skolekommisjonen en forespørsel fra skoledirektøren angående skoleordningen i Strømsgodset. Skolekommisjonen uttalte da at "man finder at Skolen bør være som den nu er, med en Kreds i Hagens District og en anden i Sundland Kreds indtil videre. Det bemærkes at passende Tomt til Skolen ikke for Tiden er at faae".

Det synes som om skolekommisjonen allerede da ønsket seg et selveid skolehus i Gulskogenområdet i stedet for tilhold i leid lokale. Men om man hadde i tanken ny felles skole for begge kretser, kan vel være tvilsomt.

Våren 1880 var elevsituasjonen slik ved Hagen skole at skolekommisjonen i møte den 9. februar fant det nødvendig å overføre fem elever fra Hagen til Sundland skole. Elevtallet ved sistnevnte skole var da 58, mens Hagen skole hadde 79 elever. I øverste avdeling hadde skolen 44 elever, og det var ikke mulig å presse så mange elever inn i den stua som var leid til bruk for skolen.

For å lette plassforholdene ved de to skolene vedtok skolekommisjonen den 20. september 1880 å opprette en "Kombineret Smaabørns- og Haandgjerningsskole, (førstnævnte for Piger), med Locale hvor den nærværende Haandgjerningsskole holdes og under bestyrelse af en Lærerinde. Til Skolen bliver at henlægge den almindelige Almueskoleundervisning for Børn fra begge Sognets Kredsskoler paa det Kundskabsstandpunkt, som i Almindelighed

forefindes i nederste Afdeling paa saadanne Skoler, der ere delte i 3 Afdelinger, eller i Alderen fra ca. 8 til 10 Aar, med Hensyn hvortil bemærkes, at Sognet f.T. tæller 53 skolepligtige Børn i alderen under 10 Aar. Børnene der bliver at deles i 2 Afdelinger efter deres Kundskabstrin, have at søge Skolen i 34 Uger, hvert Barn 10½ Time ugl. eller 3½ Time hver anden Dag. Haandgjerningsskolen bliver at holde 12 Timer ugentlig".

Av foranstående fremgår det at en "Haandgjerningsskole for Piger" var i gang i Strømsgodset allerede før 1880. Vi vet ikke når skolen ble satt i gang eller hvor den holdt til.

Det ble en del problemer i forbindelse med tilsetting av lærer i den "Kombinerede Smaabørns- og Haandgjerningsskole", idet skolekommisjonen ønsket tilsatt Kirsten Schartum (datter til Knut Schartum), som angivelig "i længere Tid" hadde vært tilsatt i handgjerningsskolen. Skoledirektøren ville ikke godkjenne tilsettingen, fordi Kirsten Schartum ikke hadde lærerprøve, og der var kvalifiserte søkere til stillingen.

Skolekommisjonen vedtok da å la "Smaabørns- og Haandgjerningsskolen" omdannes til privatskole, drevet av en stiftelse og med utgiftene dekket av legatmidler. Det holdt imidlertid ikke fordi bruken av legatmidler ikke ble godkjent. Resultatet ble at Kirsten Schartum med skoledirektørens godkjenning ble konstituert i stillingen "indtil en paatænkt Omregulering af Sognets Skolevæsen er iværksat" (vedtak 6. november 1882).

Høsten 1882 var forøvrig skolekommisjonen i gang med å utrede spørsmålet om nybygg av skole. Opptakten fant sted i møte den 3. august 1881 da det både fra foreldre og fra læreren i Hagen krets ble klaget over at det lokalet som var leid til bruk for skolen, var "koldt og fugtigt". Skolekommisjonen vedtok da å henstille til "Husets Bestyrelse at lade Huset i indeværende Sommer rappes eller oliemales udvendig og paneles indvendig".

Men skolekommisjonen innså at dette ikke var tilstrekkelig. I møte den 11. november 1881 ble det oppnevnt en komite med tre medlemmer "til hvem det bliver at overdrage at treffe de fornødne Forberedelser til Erhvervelse af nyt Skolehus for Skolekommunen, beregnet paa saavel at samle samtlige Skolebørn i Sognet, Austad og Fjeld dog ikke medberegnet, som at afgive de fornødne Boliger for 2 Lærere og en Lærerinde, - navnlig erhverve Anbud paa hensigtsmæssig Tomt, og i Tilfælde Skolejord, samt tilveiebringe Tegning og Overslag for Skolehuset med fornøden Udhusbygning".

Det ble gitt temmelig vidtgående fullmakter til komiteen. Den kvitterte med rask behandling av oppdraget. Allerede et par måneder senere la den fram forslag til kjøp av tomt, og i møte den 1. februar 1882 vedtok skolekommisjonen å "bemyndige den i forrige Møde nedsatte Komite til at indkjøbe til Tomt til nyt Skolehus og til Skolejord den Anders Olsen tilhørende Eiendom Brandteløkken, stor henved 8½ Maal, for en kjøbesum af indtil kr. 2 600,- under Forudsætning af Herredsstyrelsens Samtykke".

Komiteen holdt oppe farten i saksutredningen. Knappe to uker senere, den 13. februar 1883, fikk skolekommisjonen forelagt komiteens forslag til kjøpekontrakt "afsluttet med Anders Olsen om hans Eiendom Brandteløkken, M no 13, L no 18, for Kjøbesum kr. 2 600 samt de i Anledning af Eiendommens Overdragelse faldende Omkostninger". Forslaget til kontrakt ble tiltrådt av skolekommisjonen.

Videre la komiteen fram "Rids til nyt Skolehus med 4 Skoleværelser og Kontor i 1ste Etage, samt 2 Lærerbekvemmeligheder i 2den Etage paa 4 og 3 Værelser med Kjøkken og endelig Bryggerhus og Madboder m.v. i Kjælderetagen, tilligemed Overslag til samme lydende paa kr. 18 625,81". Skolekommisjonen vedtok å "opføre den foreslaaede Bygning

under Forudsætning af Herredsstyrelsens Samtykke, samt at ansøge om som Bidrag af Amtsskolekassen at erholde bevilget Halvparten af de udfordrende Beløb eller kr. 1 300 og 9 312,90".

Byggesaken kom opp igjen i skolekommisjonens møte den 30. januar 1883. Da la komiteen v/ N.P.W.Hansen fram "Tegning til ny Skolebygning for Sognet samt Overslag til samme udarbeidet af Stadsingeniør Heyerdahl, andragende til kr. 15 000 for Hovedbygningen og - uden detailleret Beregning - kr. 3 000 for Udhusbygningen". Med fire mot tre stemmer ble imidlertid saken utsatt inntil videre.

Høsten 1883 gjorde skolekommisjonen et nytt forsøk på å få brukseierne i distriktet til å delta i utgiftene til skolevesenet. I møte den 10. oktober 1883 ble det vedtatt å tilby brukseierne i sognet at skolekommisjonen skulle overta forpliktelsen til å oppføre skolebygning for sognet, "forsaavidt de til samme ville bidrage tils. kr. 3 000,- dog under Forudsetning af at forventet Amtsbidrag bevilges". I det påfølgende møte i skolekommisjonen (15. januar 1884) ble det lagt fram et skriv fra brukseier N.P.W.Hansen "hvori han paa egne og øvrige Brugseieres Vegne meddeler afvigende Krav paa det i forrige Skolekoms.møde under Post 6 besluttede Tilbud". Videre ble følgende protokollert: "Af Brugseierne var efter Anmodning tilstede Dhr. Gulbrandsen og Bjerknes, men de paatænkte Underhandlinger med dem kunde ikke nærmere fremmes, da Hr.Hansen i Skr. af D.D. meddeler at være forhindret fra Fremmøde og iøvrigt fastholder, at Rødskoven Brug ikke indgaar paa noget Forslag. - Sagen besluttedes derfor udsat".

Kort tid senere avgikk N.P.W.Hansen ved døden.

I skolekommisjonens møte den 10. desember 1884 "forhandledes om, hvorvidt N.P.W.Hansens Bos Eiendom paa Rødskoven, Vaaningshus med Udhus, Have og Løkke, bør indkjøbes for Skolekommunens Regning. I disse Forhandlinger deltoge ogsaa Herredsstyrelsens Medlemmer, J.Styrmoe og T.Bjerknes. Man besluttede at indgaa til Stiftsdirektionen med Forespørgsel om, hvorvidt en saadan Plan bør antages at ville nyde Støtte fra Stiftsdirektionens Side, under Forudsætning af, at Eiendommen vil være at erholde i fuld Stand med Skoleværelser og Lærerboliger for ca. 14 000,-".

Til skolekommisjonens møte den 23. januar 1885 forelå melding fra skoledirektøren som hadde sett på eiendommen og funnet den "antageligt til Skolebrug". Videre ble det lagt fram tilbud om kjøp av eiendommen, som var på ca. 8 mål, for ca. kr. 14 000,- + omkostninger og enkelte spesielle vilkår, bl.a. rett til å bruke deler av eiendommen til stableplass for tømmer.

Skolekommisjonen vedtok å tilby kr. 12 000,- for eiendommen "saaledes at denne med Forrentning, Skatter og Afgifter overtages af Kjøberen fra 14de April d.A." med tinglyst og "heftelsesfrit Skjøde" og uten rett for Rødskoven Brug til å bruke deler av eiendommen til stableplass. Vedtaket ble - som det var vanlig - fattet med forbehold om "høiere Autoriteters Approbation" og ordinært bidrag fra amtet. Følgende utskriftsoverslag ble satt opp:

"For Hansens Bos Eiendom	*kr. 12 000*
Istandsættelse af denne til Skolebrug	*" 2 000*
Tils.	*kr. 14 000*
hvoraf antagentlig dekkes ved Salg af Skolevæsenets Eiendom, Sundland	*" 4 000*
hvorefter de samlede udgifter andrage til	*kr. 10 000."*

Det ble forutsatt et tilskott fra amtet på kr 5 ooo,-, slik at det var behov for en bevilgning fra sognet på et tilsvarende beløp.

Sammen med den tidligere kjøpte eiendom Brandtenborg ville N.P.W.Hansens eiendom tilfredsstille skolelovens krav til lærerjord.

I utgiftsoverslaget som er vist ovenfor, var det regnet med salg av skoleanlegget på Sundland (Strømsfjerdingen skole fra 1784, senere kalt Strømsgodsets faste skole og Sundland skole). Der hadde Knut Schartum bodd siden han ble tilsatt som lærer i 1838. Schartum var lærernes representant i skolekommisjonen og var til stede under møtet. Han var således orientert om skolekommisjonens planer. Det foreligger ikke noe om hans reaksjon på salg av Sundland skole som delfinansiering av anskaffelse av nytt skoleanlegg for begge kretser.

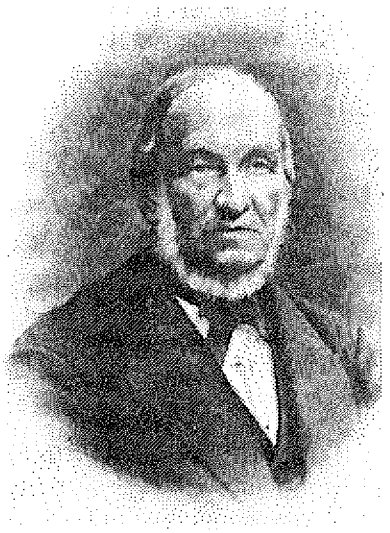

Knut Schartum var født i 1814 og var således over 70 år da forhandlingene om kjøp av eiendommen på Gulskogen foregikk. Det var på den tid ingen aldersgrense oppad for å inneha lærerstilling. Schartum hadde derfor anledning til å fortsette som lærer og kirkesanger så lenge det ikke kunne påvises mangler ved hans tjeneste. Det ser imidlertid ut til at skolekommisjonen regnet med hans fratreden i forbindelse med omorganisering av skolevesenet.

Det trakk ut med å få eiendomshandelen i orden. I møte den 26. november 1885 gjentok skolekommisjonen sitt tilbud for overtakelse av eiendommen den 14. april 1886. Skolekommisjonen vedtok videre å sette i verk nybygg etter planene av 30. januar 1883, hvis eiendomshandelen ikke gikk i orden.

Nå ble det kjøp, og i møte den 9. mars 1886 drøftet skolekommisjonen innredningen av bygningen til skolebruk og til boliger for to mannlige og en kvinnelig lærer.

Skole-kommisjonen drøftet også skoleordningen og fant at skolen burde deles i "6 Afdelinger, hvoraf Lærerinden overtager Undervisningen i de 2 yngste og begge Lærerne i de øvrige 4 med Undervisning i de Fag, der ved nærmere Bestemmelse findes maatte tillægges Enhver af dem, - og tænkes forøvrigt holdt i den samme Tid som hidtil".

Det ble under møtet bemerket at det i kjelleretasjen ville være gode muligheter for å innrede lokale til "Haandarbeidsskole for Gutter, om saadan vil senere kunne istandbringes".

Det synes som om Knut Schartum i denne tiden ble satt under et visst press for å få ham til å søke avskjed, muligens for at skolekommisjonen skulle stå friere under omorganiseringen av skolevesenet i sognet. Det ble også rettet en forespørsel til stiftsdireksjonen om Schartum ved eventuell avskjed som lærer kunne fortsette som kirkesanger.

Skolekommisjonen hadde nytt møte den 15. april 1886, og da forelå stiftsdireksjonens godkjenning av eiendommen på "Rødskoven" til skolebruk. Videre forelå melding fra biskopen om at "Kirkesanger- og Lærerstillingen ikke for Schartums Vedkommende antages at kunne skilles ad".

I forbindelse med sistnevnte melding vedtok skolekommisjonen "at tilbyde Schartum i Tilfælde af at han søger Afsked fra sine Stillinger fra 14. Oktober d.A., at anbefale ham til Pension af Herredskassen, stor Kr. 500 aarlig, og af Oplysningsvæsenets Fond, stor Kr. 400 aarlig, samt at anbefale ham til at erholde overladt til Odel og Eie Skolevæsenets Eiendom paa Sundland for Kr. 4 000 - fire Tusinde - dette sidste navnlig i Betraktning af at Schartum har anvendt ca. Kr. 800 til Udbedring og Udvidelse af Husene".

Schartum erklærte seg villig til "uden Ophold" å søge avskjed under forutsetning av at herredsstyret vedtok forannevnte forslag.

Datoen for Schartums fratredelse ble senere endret til 1. januar 1887 (vedtak 4. mai 1886).

I skolekommisjonens møte den 4. august 1886 ble lagt fram Schartums søknad om avskjed fra sine stillinger som kirkesanger og lærer i Strømsgodset og søknad om pensjon. Som spesielt tillegg til pensjonen søkte han "det Beløb, han hidtil har oppebaaret som Erstatning for Indtægtstab af Dele, overgaaede fra Strømsgodsets Sogn til Drammen By, stor Kr. 640 aarlig". Skolestyret "vedtog saadan Erklæring i Sagens Anledning:

> *Skolekommissionen tillader sig at anbefale dette Andragende paa bedste Maade til Imødekommelse i Betragtning af, at Ansøgeren med Troskab og Flid saavelsom med en i Forhold til ældre Tiders Kaar og Forholde ikke liden Dygtighed har staaet i sin ansvarsfulde og anstrengende Lærergjerning i saa lang en Aarrække. Naar hertil kommer, at hans Livsvandel har været den sædeligste, at han har været en særdeles kjærlig og omhyggelig Fader og Forsørger for sin talrige Familie, fremdeles, at han navnlig i tidligere Aar med Anerkjendelse har udfyldt forskjellige ham overdragne Kommunale Hverv (bl.A. i 8 Aar vært Herredsstyrelsens Ordfører og i længere Tid Medlem af Tilsynskomiteen ved Jarlsberg og Laurvigs Amts forhen holdte Lærerskole) og endelig, at han utvivlsomt trænger for sin Alderdomstid det ansøgte Beløb og vistsnok, om det tilstaaes ham, allikevel i følelig Grad vil savne sine tidligere Indtægter, saa er Kom. ikke i Tvivl om at det vilde være uheldigt, om Pensionen ansattes til et mindre Beløb end det ansøgte. Man tillader sig ogsaa i Sagens Anledning at henvise til, foruden hvad der iøvrigt i Ansøgningen er oplyst, at Skolekommunen i Betragtning af ovennævnte Forhold har strekt sig saa - vistnok ualmindelig - langt, som skeed er, med at bevilge Schartum en aarlig Pension af Kr. 500 af Kommunekassen."*

Schartum var til stede under møtet. For ham måtte det være en merkelig, og forhåpentlig velgjørende opplevelse å høre den rosende omtale han fikk, særlig på bakgrunn av det som hadde skjedd i ukene foran.

I samme møte vedtok skolekommisjonen å utlyse lærerstillingen etter Schartum som førstelærerstilling ved sognets allmueskole med tiltredelse den 1. januar 1887 og med undervisning i 40 uker pr. år å kr. 14,- som samlet lønn og kostgodtgjørelse. I tillegg kom fri bruk av familiebekvemmelighet i skolehuset (3 rom + kjøkken), et havestykke og ca. 11 mål jord. Førstelærerens kontantlønn ble således kr. 560,- pr. år. På den bakgrunn må det sies at Schartum fikk en akseptabel pensjon.

Undervisningstiden for annenlæreren og for lærerinnen ble også satt til 40 uker pr. år.

I møte den 23. november 1886 vedtok skolekommisjonen at den nye skolen i sognet skulle organiseres med fem oppadstigende klasser. Lærerinnen skulle undervise de to nederste klassene i 17 uker pr. år med $3\frac{1}{2}$ time pr. dag i hver klasse. Disse klassene skulle i regelen omfatte barn i alderen 7 til 9 år. De eldre elevene skulle inndeles i tre oppadstigende klasser med 20 uker pr. år i hver klasse og 33 timer pr. uke. Dessuten skulle det innrettes

"en særskilt Skole for de Børn, hvis Forældre vægre sig ved at lade sine Børn faa den længere Skoletid, hvori der undervises af begge Lærere i 2 opadstigende Afdelinger 10 Uger aarlig i hver afdeling og 33 Timer ugentlig. Til denne Skole kunne ogsaa af Skolekom. efter Lærernes Indstilling henvises saadanne Børn af den større Skole, som der maatte vise sig forsømmelige. Naar Børnene have gjennemgaaet den for Alle Felles Undervisning ved Lærerinden, bliver de at anbringe i den af Skolerne, som vedkommende Forældre vælge for dem, hvorved bemærkes, at Forældrene ved at vælge den større Skole tillige ansees som de, der forpligte sig til at lade Børnene med al mulig Stadighed deltage i dens Undervisning. - Denne Ordning ansees dog først da endelig vedtaget naar den har faat Tilslutning fra en Pluralitet, af de Fædre, til Skolepligtige Børn for hvem Sagen forelægges paa et i Sagens Anledning i den nærmeste Fremtid afholdende Møde, hvortil indkaldes Sognets Opsiddere".

Skolekommisjonens vedtak til skoleordning er interessant fordi den forutsatte en differensiering av elevene med egne klasser for

1. *"de Børn, hvis Forældre vægre sig ved at lade sine Børn faa den længere Skoletid"*

2. *"saadanne Børn af den større Skole, som der maatte vise sig forsømmelige".*

Drammen hadde siden 1860 hatt "særundervisning" for "forsømte og forsømmelige Børn" (jf. s.157 ff). Det er vel ikke usannsynlig at tiltaket hadde en viss smitteeffekt i det nærmeste naboskap. Selv om det planlagte opplegg for den nye skolen på Rødskoven var noe annerledes, var nok utgangspunktet det samme under planleggingen.

Det ble imidlertid ikke noe av differensieringen, da ordningen "ikke fandt tilstrækkelig Sympathi" på det møtet som ble holdt for "Sognets Opsiddere" for å drøfte saken. I møte den 8. desember 1886 endret skolekommisjonen sitt vedtak av 23. november om skoleordningen, og lærerne fikk i oppdrag å "ordne den nye Skole i 6 Klasser og bestemme hvilke Børn der blive at henvise til hver af dem samt afgive snarest muligt Forslag til Timeplan og Fagfordeling".

Skolen ble etter planen tatt i bruk fra begynnelsen av januar 1887. Som førstelærer (og kirkesanger) tiltrådte fra 17. januar 1887 Johannes Reiersen, født 1840, tidligere kirkesanger og lærer i Øvre Eiker.

Lærerinnestillingen ble i møte den 3. mai 1887 vedtatt utlyst som kombinert post for småskole og handarbeid. I møte den 12. juli samme år ble Christine Olsen tilsatt i stillingen (Kirsten Schartum var konstituert i stillingen fram til sommeren 1887).

Dermed kunne skolekommisjonen sette sluttstrek for den største og viktigste sak som den hadde hatt til behandling. Og resultatet ble: En etter landsens forhold vel utbygd skole hvor sognets elever var samlet, med unntak av elevene fra Austad og Fjeld som fikk sin skolegang ved Strømsø og Tangens allmueskole.

Men skolekommisjonen fikk ikke hvile lenge på sine lauvbær:

Natten til 31. juli 1889 brant Rødskov skole.

Så var det å sette i gang igjen. Den 4. august samme år kom skolekommisjonen sammen

for å treffe de nødvendige strakstiltak. Det ble vedtatt "at søge Skolelokale for Skolens 2 øverste Afdel. (6. og 5. kl. samt 4. og 3. kl.) resp. i det gamle Skolehus paa Sundland og i Bedehuset. Det overlades Lærerne at bestemme hvem af dem har at overtage den øverste og hvem den nederste af disse Afdelinger". Det ble videre nedsatt et tremannsutvalg med oppdrag å

"- afslutte Leie af ovennævnte Lokaler,
- erhverve leiet midlertidigt Lokale for skolens nederste Afdel.,
- erhverve midlertidig leiet fornøden Bekvemmeligheder for Lærerne og Lærerinden,
- erhverve fornødent Skoleinventarium samt anskaffe fornøden Ved til de forskjellige Skolers Afdelinger."

Endelig ble det nedsatt en komite med oppdrag "at træffe foreløbige Forberedelser til at bestemme Tomt for og Bygning af nyt Skolehus".

Jo, skolekommisjonen fikk det travelt i sluttfasen av sin virksomhet.

I møte den 3. september ble det lagt fram melding om at leie av midlertidige skolelokaler var i orden. Det ble "gammelskolen" på Sundland, bedehuset, og til småskolen ble leid rom hos Chr.Nielsen. Videre var det sluttet avtale om "fornøden Lærerbekvemmeligheder" til lærerne.

Utvalget som skulle vurdere spørsmålet om tomt for nybygget, mente at den gamle tomta burde benyttes, og det mente skolekommisjonen også og nedsatte et utvalg "for fornødne Forberedelser af Opførsel af nyt Skolehus med omtrentlig de samme Skolerum og Bekvemmeligheder, som indeholdtes i det afbrændte Skolehus". Utvalget fikk fem medlemmer (bl.a. ordfører Hervig og førstelærer Reiersen) og fikk fullmakt til å anta "bygningskyndig Assistance". Arkitekt Arnstein Arneberg ble antatt. Allerede den 22. oktober 1889 møtte han skolekommisjonen sammen med byggekommiteen og la fram "foreløbigt Udkast til Skolehus". Utkastet fikk tilslutning fra skolekommisjonen, og arkitekten fikk i oppdrag å utarbeide tegninger med omkostningsoverslag.

Skolekommisjonen hadde sitt siste møte den 19. november 1889, og da la arkitekt Arneberg fram fullstendige tegninger "til nyt Skolehus med 2 Udhusbygninger samt Overslag til begge, saaledes: Af Mur kr. 32 700 og af Træ kr. 25 250".

Skolekommisjonen gav sin tilslutning til tegningene med noen mindre endringer. Derimot ble det delt tilråding når det gjaldt materialvalg. To av medlemmene ville ha ytterveggene av mur og indre vegger av bindingsverk, mens tre medlemmer gikk inn for å bygge av tre, "hovedsagelig dog kun af økonomiske Grunde".

Med denne tilråding ble saken sendt over til sognestyret til videre behandling. Og dermed var det slutt på skolekommisjonens befatning med byggesaken på Gulskogen. Den 31. desember 1889 ble Strømsgodset skolekommisjon avløst av Strømsgodset skolestyre i henhold til landsfolkeskoleloven av 1889. Sluttføringen av byggesaken fikk det nyvalgte skolestyret ta seg av. Skolekommisjonen hadde imidlertid lagt saken vel til rette.

Andre saker i Strømsgodset skolekommisjon.

Som i andre skolekommuner hadde naturligvis Strømsgodset skolekommisjon en lang rekke

mer og mindre trivielle saker til behandling, til dels saker som i dag kan synes ubetydelige, men som på det aktuelle tidspunkt kunne ha stor betydning for den enkelte.

Årsbudsjettene var gjengangere og gir et bilde av utviklingen. La oss som eksempler sammenlikne budsjettforslagene for 1874 og 1890, henholdsvis det første og det siste som er innført i skolekommisjonens forhandlingsprotokoll. Av hensyn til sammenlikningen har vi i budsjettforslaget for 1874 regnet spesidaler om til kroner (1 spd. = 4 kroner).

Budsjettforslag for 1874.

Lønn til lærer K.Schartum	kr. 492,00
" " " A.Hansen	" 600,00
" " regnskapsføreren	" 36,00
Leie av skolelokale i Hagen krets	" 96,00
"Til Fjelds Børn for Skolegang"*	" 40,00
Ved til Sundlands skole	" 40,00
Til blekk	" 8,00
Renhold av skolelokalet (Sundland)	" 8,00
Skatter m.v.	" 16,00
Skolesaker	" 64,00
Til sammen	Kr.1400,00

* Skolegang ved Strømsø allmueskole

Budsjettforslag for 1890.

Førstelærerens lønn	kr. 640,00
Annenlærerens "	" 720,00
Lærerinnens lønn, 37 27/33 uke á kr.11,-	" 416,00
"For Fjelds Børns Skolegang paa Strømsø eller i Skouger"	" 100,00
Ved	" 120,00
Renhold	" 30,00
Husleie	" 740,00
Skatter og assurance	" 100,00
Skolesaker	" 100,00
Pensjon til lærer Schartum	" 500,00
Renter av kjøpesummen for "Rødskoven",4% av kr.12 000	" 480,00
Do. av gjeld for jordvei, 4% av kr.1 000	" 40,00
Tilfeldige utgifter	" 139,00
Til sammen	Kr.4125,00

Hvorfra går:

Avgift av Rødskoven brug for jordst.	kr. 25	
Renter av Schartums gjeld til kom.	" 200	225,00
		Kr.3900,00

Stigningen fra 1874 til 1890 var kr. 2 500,-. Vi merker oss at de to lærerne hadde fått en liten lønnsøkning. Men hovedårsaken til stigningen er lønn til en lærerinne og pensjon til

tidligere lærer Knut Schartum.

Det er verd å merke seg at det helt fra 1874 - kanskje tidligere også - var tatt med på budsjettet en egen utgiftspost til "Skolesager", sikkert innsiktet mot hjelp til elever fra hjem med svak økonomi.

Så langt vi kan vurdere det ut fra skolekommisjonens forhandlingsprotokoll, var læreboksituasjonen i skolene i Strømsgodset forholdsvis tilfredsstillende. Som svar på en forespørsel fra skoledirektøren opplyste skolekommisjonen i skriv datert 7. februar 1889 at skolens forsyning av lesebøker var tilfredsstillende, "... nogle, kun ganske faa Børn mangle Lesebog i Geografi, men det tør haabes at denne Mangel vil blive med det Første avhjulpet, om fornødigt med Fattigvæsenets Mellemkomst".

Nattarbeid for skoleelever.

Det var ikke uvanlig at elever i allmueskolen og senere i folkeskolen hadde arbeid "på si", jf. s.160 ff. Iblant gikk nok arbeidet på sagbruket foran skolegangen. I møte den 28. november 1882 vedtok skolekommisjonen en henvendelse til sagbrukseierne i sognet om "at vedtage i Fællesskab saadanne Regler for Børns Arbeid ved Brugene at regelmæssig Skolegang kan forenes med Arbeidet".

Det ser ikke ut til at henvendelsen førte til den bedring som skolekommisjonen hadde håpet på. Etter anmodning fra stiftsdireksjonen måtte skolekommisjonen i møte den 23. november 1886 ta opp spørsmålet til drøfting, da læreren i Hagen krets hadde rapportert at 14 av skolens elever hadde nattarbeid ved sagbrukene. Skolekommisjonen vedtok da "at henlede Eierne af Rødskovens og Grønvolds Brug, deres Opmærksomhed paa den Arbeidsherrer og Fabrikeiere vedkommende Bestemmelse i Skolelovens § 51[5], hvorfor man iøvrigt vedtog at erklære i Sagens Anledning, at det omhandlede Nattarbeid hovedsaklig kun hindrer Skolegangen i den frivillige Skoletid, og kun for en meget mindre Del Skolegangen i den lovbefalede Skoletid. Hvormeget man end maa beklage Forholdet, finder Skolekommissionen dog efter de forhaandenværende økonomiske Forholde i Sognet ikke at kunne tilraade noen indgribende Foranstaltninger for at faa det omhandlede Nattearbeid afsluttet".

Skolekommisjonens rolle i denne sak var heller passiv, men vel realistisk ut fra datidens forhold.

---

[5] "...Fabrikeiere og andre Arbeidsherrer, som benytte Børn til Arbeide, maae under samme Ansvar ikke beskjæftige Børnene saaledes, at de derved hindres fra at erholde den fornødne Underviisning."

Arbeidsstokken ved Rødskoven Brug omkring hundreårskiftet.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Opplæringstiltak utenom allmueskolen.

- Aftenskole for "confirmerede Ungdom" ble satt i gang fra høsten 1876 med seks timer pr. uke i fem måneder gjennom vinterhalvåret. Lignende kurs var i gang gjennom flere år. Hvor lenge, vites ikke. Utgiftene ble ikke dekket over skolebudsjettet.

- I møte den 4. desember 1878 vedtok skolekommisjonen å gi adgang til at søndagsskole kunne holdes i Sundland skolehus. Søndagsskolen var for "confirmeret Ungdom". Schartum var nok en av drivkreftene bak tiltaket.

Strømsgodset skolestyre overtar.

Skolestyrets sammensetning var ved starten i 1890: fire medlemmer valgt av herredsstyret, ett medlem valgt av lærerne, kommunens ordfører og sognepresten, til sammen sju medlemmer.

Som nevnt på s.248, var skolekommisjonen ved slutten av sin funksjonstid i full gang med planene for gjenreising av Rødskoven skole etter brannen. Tegningene av nybygget var tiltrådt av skolekommisjonen som imidlertid delte seg i spørsmålet om valg av byggematerialer.

Skolestyret "arvet" saken, og så det nok som sin første store oppgave å føre byggesaken i havn raskest mulig. Den 20. januar 1890 ble saken behandlet i kombinert herredsstyre- og skolestyremøte. Det ble da vedtatt at nybygget skulle oppføres i tre "efter den approberede Tegning". Arkitekt Arneberg fikk i oppdrag å utarbeide arbeidstegninger, og det ble oppnevnt en byggekomite med tre medlemmer: M.Bjerknes, Joh.Hansen og J.Reiersen.

Det foreligger ingen protokoll eller annen dokumentasjon for komiteens arbeid. Heller ikke skolestyrets forhandlingsprotokoll forteller noe om den videre fremdrift av byggesaken. Men nyskolen på Rødskog stod ferdig høsten 1890, sannsynligvis ca. 1. november (Utgifter til renhold ble anvist fra 3. november 1890).

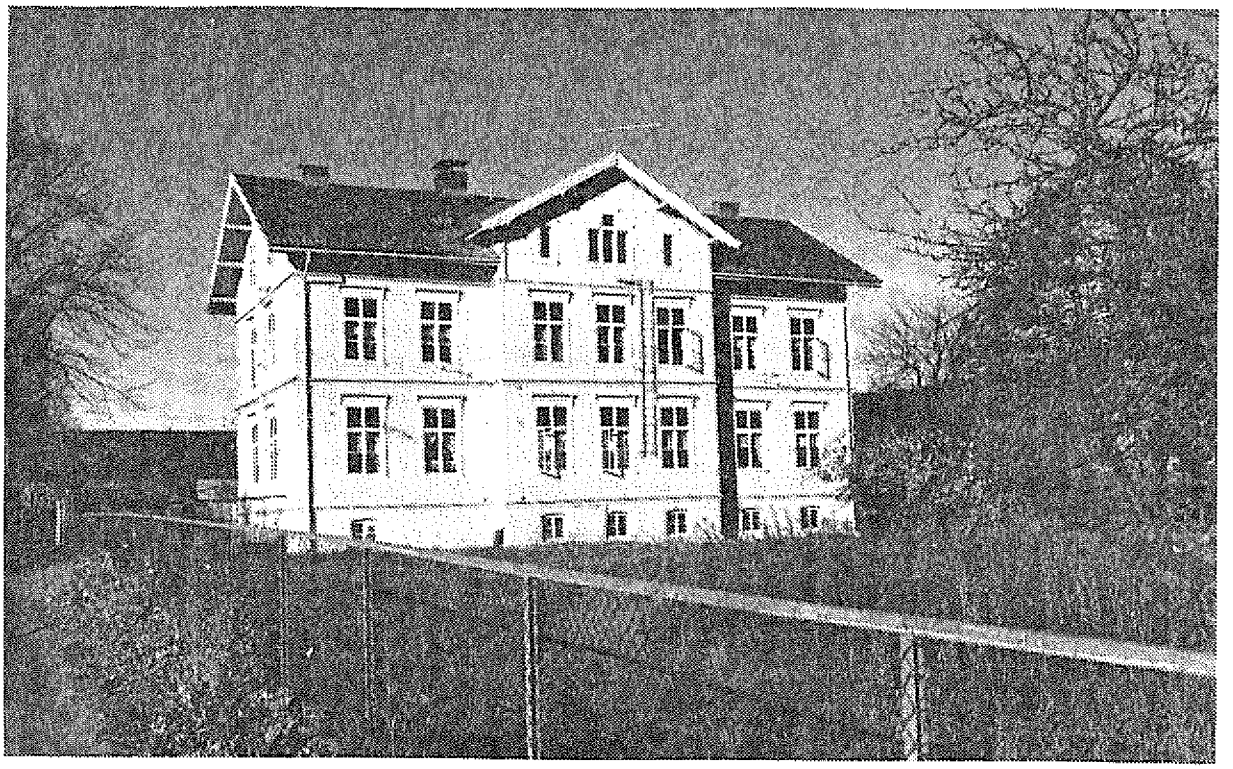

Rødskog skole, Øvre Eikervei 16, 1890 - 1939.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Nyskolen ble høytidelig innviet. Drammens Tidende gav den 4. november 1890 et fyldig referat fra begivenheten. "I Strømsgodset feiredes Søndag Efterm. den 2den ds. en ligesaa smuk som sjelden Fest, idet Sognepræsten til Skouger, Hr.Holtermann, indviede Rødskogens nye Skole." Så følger et utdrag av Holtermanns tale - Holtermann var skolestyrets formann. Siden var det sang av elevene. 2 á 300 personer var til stede under innvielsen.

Etter høytideligheten var ca. 100 gjester innbudt til videre "feiring" i skolens 2. etasje "hvor Festmaaltidet var anrettet. Der serveredes med 2 Retter Mad, Øl, Dram og Melk ... Da man havde spist, serveredes Punch og Bisp". Og så åpnet "Ordføreren i Skouger, Hr.Hervig" talernes rekke. Han takket byggmesteren, tømmermester Mads Gudbrandsen. Medlem av byggekomiteen, M.Bjerknes, talte for arbeiderne. Førstelærer Reiersen takket på vegne av lærerpersonalet for det prektige bygget, og siden ble det holdt taler for byggekomiteen, hjemmene, lærerpersonalet, "Skolebørnene" og for skolestyret. Festen sluttet kl. 2300.

Drammens Tidende gav skoleanlegget følgende karakteristikk: "Rødskogens nye skolehus er vistnok et af de største, lyseste og venligste Skolelokaler, som er opført for Folkeskolen paa Landet i Norge." Det rommet "5 store, lyse Skoleværelser, 3 i 1ste og 2 i 2den Etage". Dessuten et stort rom i 2. etasje til konfirmantforberedelse, til samlingsrom for skolestyret og fattigstyret. I 1. etasje var det fire rom + kjøkken til førstelæreren og i 2. etasje tre rom + kjøkken til andrelæreren og to rom + kjøkken til lærerinnen. På loftet var det mulighet for å innrede tre mindre bekvemmeligheter for familier, og i kjelleren kunne det innredes rom for sløyd og skolekjøkken. Det var ellers bygd låve, stall og fjøs og de "nødvendige Udhuse".

Skoleanlegget med uthusbygninger kom på kr. 20 600,-.

Drammens Tidende avsluttet referatet med følgende fromme utsagn: "Dersom Herren holder sin Haand over den nye Skole bygning, er det en smuk Arv den nuværende Slægt i Strømsgodset efterlader sine Efterkommere, og vi ønsker Kredsen tillykke med Huset."

Nå - 100 år senere - er Rødskog gamle skole fortsatt et velkjent trekk i bybildet og gir husrom for flere familier.

Skolens navn ble ikke tatt opp til formell behandling i skolestyret. I den første tiden har nok navnebruken vært noe usikker. I skolestyrets møteprotokoll for 13. januar 1891 ble det brukt "Strømsgodset Skolehus" om skolestyrets møtested. Senere het det "Skolehuset", fram til 12. august 1892. Da "foretoges Opsæt af Skoleruten for Skoleaaret 1892/93 for Rødskovens Skole". Men noen dager senere er protokollert anvisning av en regning for arbeid ved "Strømsgodsets Skole". I løpet av høsten 1892 ser det ut til at skolestyret "venner" seg til navnet "Rødskovens Skole", fra 1895 "Rødskogen Skole". Men gjennom flere år dukket betegnelsene "Strømsgodsets Skolehus" og "Strømsgodsets Skolelokale" opp i skolestyrets forhandlingsprotokoll.

Da var tilsynsutvalget mer konsekvent i navnebruken. Fra januar 1891 brukes enten betegnelsen "Skolelokalet paa Rødskogen", "Rødskogen Skole" eller "Rødskog Skole".

Etter ferdigstillelsen av Rødskog skole trodde nok Strømsgodset skolestyre seg ferdig med skolebygg for lange tider. Det var vel neppe noen av skolestyrets medlemmer som i 1890 forestilte seg den utviklingen som skulle finne sted i Strømsgodset i årene framover.

Vekst i folketallet gir utslag i elevtallet. La oss se på elevtallsutviklingen i Strømsgodset skolekommune fram til 1930.

År	1890	1900	1910	1920	1930
Elevtall i folkeskolen	180	167	335	695	721

Tabellen omfatter bare elever som gikk i folkeskolen i Strømsgodset. I 1890 hadde Strømsgodset 220 skolepliktige barn, men 40 av dem var elever i skoler utenfor Strømsgodset. Elevene fra Austad og Fjeld gikk dels til Strømsø skole, dels til Ekhaugen. Enkelte elever gikk på Latinskolen eller i private skoler. I 1900 var forholdet tilsvarende. Av 223 skolepliktige barn gikk 55 til skoler utenfor Strømsgodset.

Behov for ny skole.

Fra begynnelsen av 1900-tallet ble det fart i elevtallsutviklingen. Samtidig ble det fra foreldrehold påpekt at skoleveien fra nedre del av Strømsgodset til Rødskog var for lang, og spørsmålet om deling av skolekretsen ble reist.

Tilsynsutvalget behandlet i møte den 16. oktober 1905 etter anmodning fra skolestyret en henvendelse fra 58 oppsittere på Strøm og Danvik om å få opprettet skole på Strøm. Tilsynsutvalget fant saken "meget betydningsfuld og af stor Rækkevidde". Utvalget "vilde helst sige sig ude af Stand til at afgive nogen Udtalelse om Sagen, men da vor Udtalelse jo er forlangt, skal vi tillade os følgende...". Tilsynsutvalget medgir at veien fra "omhandlede Strøg" er så lang at det "især paa Vinterstiden og i Uføre kan være slemt nok for Skolebørnene og mest for de mindste af dem". Men tilsynsutvalget stiller spørsmål om veien er så lang "at ikke Hensynet til det at have en temmelig fuldkomment ordnet større Skole fremfor en liden og ufuldkommen saadan ogsaa skulde veie adskilligt". Etter utvalgets mening var ikke avstanden større enn at den burde kunne "taales". Imidlertid pekte utvalget på at bebygggelsen både på Strøm og i den andre enden av distriktet, Langum Pugerud, vokste så mye at "man kan forudse, at klasserne paa Rødskog Skole snart ikke vil kunne rumme alle skolepligtige Børn, og da vil og bør Spørgsmaalet om Oprettelse af Filialer i Distriktets Yderkanter nok komme op".

Skolestyret behandlet saken i møte den 17. oktober 1905 og nedsatte en tremannskomite med førstelærer Reiersen som formann og to av underskriverne fra Strømsområdet for å "fremkomme med motiveret Betænkning ang. Betimeligheden af Oprettelse af en Skole som af Ansøgerne begjæret og i Tilfælde fremkomme med Forslag om hvor Skolen bør lægges".

Allerede til skolestyrets møte den 16. januar 1906 forelå komiteens betenkning i saken, Komiteen foreslo at en ny krets skulle opprettes med skolelokale på Danvik. Den nye skolen skulle ifølge forslaget være 4-delt (fire oppadstigende klasser) og ha ca. 23 elever i hver klasse.

Skolestyret "forsterket" komiteen med to medlemmer, bl.a. en byggmester, og gav komiteen i oppdrag å "fremkomme med Forslag om

1. *hvor Grændsen mellem de eventuelle Kredse bør drages,*

2. *hvor stort Lokale der bør bygges, med Overslag over sammes antagelige Kostende - fornøden Tomt og Legeplads iberegnet.*

Opgave over de skolepligtige Børns Antal i den eventuelle nye Kreds paa den Tid, dette Forslag fremkommer bedes samtidig erhvervet".

Komiteen arbeidde fort. I møte den 8. mai 1906 kunne skolestyret behandle dens forslag om å opprette en ny skolekrets med skolehus oppført på "Nordre Danviks Grund, hvor høvelig Tomt er at faa for kr. 800,00 pr. Maal". Skolehuset ble foreslått oppført i to etasjer "med 5 Læreværelser i 1.Etage, og 2 Beboelsesleiligheder samt 2 Læreværelser i 2. Etage". Alternativt ble det foreslått bygd "3 Læreværelser og 2 Bekvemmeligheder". De to alternativene ville koste henholdsvis kr. 27 600,- og kr. 21 000,- á 22 000,-.

Skolestyret fattet følgende vedtak:

"a. Der sammenkaldes Kredsmøde for efter Loven at indhente Kredsens Udtalelse om

Kredsens Deling overensstemmende med Komiteens Forslag.

b. Saasnart Kredsens samt Overtilsynets Udtalelse er erhvervet, forelægges Forslaget om Deling for Sognestyret og i Forbindelse hermed Forslag til Opførelse af Skolehus overensstemmende med Komiteens Forslag og Rids, idet Skolestyret holder paa det videstgaaende Alternativ."

Spørsmålet om deling av kretsen ble behandlet i kretsmøte den 12. mai 1906. Bare 19 stemmeberettigede møtte, så saken samlet øyensynlig ikke den helt store interesse, eiendommelig nok på bakgrunn av at ikke mindre enn 58 beboere i Strømområdet hadde tatt opp spørsmålet et halvt år tidligere. Med 17 mot 2 stemmer uttalte møtet seg for deling av kretsen, og foreslo at grenselinjen mellom de to nye kretsene skulle følge "Deleskjellet" mellom gårdene Strøm og Sundland.

I skolestyremøte den 17. oktober 1906 la byggekomiteen fram melding om at tegningene av skolebygget var sendt til uttalelse til "Bygningskommissionen i Drammen" og til "Sundhedskommissionen", men uttalelsene fra disse to sakkyndige instanser var ennå ikke avgitt. Skolestyret vedtok å gi formannen fullmakt til å sende saken videre til skoledirektøren og til sognestyret så snart de nødvendige uttalelser forelå, "med Henstillen om at indgaa til Amtsthinget med fornødent Andragende om Bidrag".

Skolestyrets behandling av skolebyggprosjektet var dermed sluttført. Forhandlingsprotokollen inneholder ikke noe om den videre fremdriften av prosjektet, heller ikke noe om ferdigstillelsen av bygget eller hva det kostet.

I møte den 30. januar 1907 drøftet skolestyret klassedelingen for Danvik skole. Ifølge opptelling foretatt våren 1906 var det i den nye kretsen 129 skolepliktige barn, 59 som hørte til storskolen og 70 til småskolen. Man regnet med at en del barn kom til å søke skole i Drammen, og mente at skolen inntil videre kunne organiseres med fire oppadstigende klasser (4-delt), to i storskolen og to i småskolen. Med 20 uker skole pr. år for hver klasse ville det bli behov for en lærer med 40 uker storskole og en lærerinne med 40 uker småskole pr. år.

Etter anmodning fra foreldre i kretsen vedtok skolestyret i møte den 25. juni 1907 at det skulle holdes hverdagsskole i kretsen. Istedenfor annenhverdagsskole gjennom 40 uker pr. år med 4 timer pr. dag i småskolen og 6 timer pr. dag i storskolen, skulle det være skole hver dag gjennom 40 uker med 4 halve timer pr. dag i småskolen og 6 halve timer pr. dag i storskolen. Følgende fagfordeling ble fastsatt for Danvik Skole (i hele timer pr. uke):

Klasse	I	II	III	IV
Kristendomskunnskap	3	3	4	4
Norsk	4	3	4	4
Regning	2	2	3	3
Skrivning	2	2	2	2
Sang	1	1	1	1
Historie	-	½	1	1
Geografi	-	½	1	1
Naturfag	-	-	1	1
Tegning	-	-	1	1
Til sammen	12	12	18	18

I tillegg kom handarbeid for jenter med to timer pr. uke for II-IV kl.

Kl. I-II omfattet småskolen og kl. III-IV storskolen.

Vedtaket om halvtimer ble for storskolens vedkommende endret i skolestyremøte den 3. november 1907 etter forslag fra læreren.

Skolestyret tilsatte i møte den 27. juli 1907 de to første lærerne ved Danvik skole: Borgar Steinset (som i 1916 ble tilsatt som Strømsgodsets første skoleinspektør) og Kaja Thon.

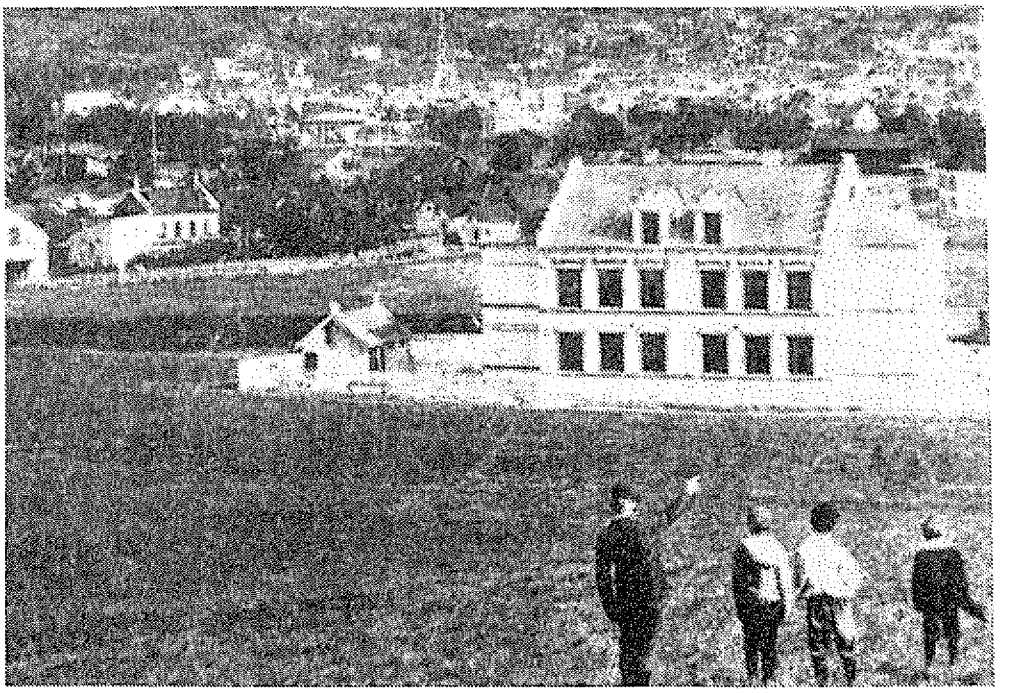

Danvik skole 1907-
Foto lånt av Tor Adler Knudsen.

Åpningen av Danvik skole ble behørig markert lørdag den 24. august 1907 under nærvær av ca. 70 deltakere (Ordfører og sognestyre, skolestyre og tilsynsutvalg, byggekomite og byggmester). Drammens Tidende gav søndag 25. og tirsdag 27. august en fyldig omtale av begivenheten. Vi tar med litt fra omtalen.

Danvik skole "er frit og vakkert beliggende på Nordre Danviks Grund i Strømsgodsets Villakvarter" i et stille og rolig strøk, men med jernbanelingen i 20 meters avstand kunne muligens togene komme til å virke sjenerende.

Skolebygningen ble tegnet av arkitekt H.Berle og oppført i mur av byggmester Haakon Gulbrandsen. Den inneholdt seks klasserom (fire i første og to i andre etasje). I andre etasje var det lærerleilighet med tre rom og kjøkken, spiskammer og entre, i tredie etasje to leiligheter å to rom og kjøkken og entre for lærerinner.

Skoleanlegget, inklusive tomt (tre mål), vannledning og inventar kom på ca. 40 000,-.

Under innvielsesfesten orienterte formannen i byggekomiteen (førstelærer Reiersen ved Rødskog skole) om byggesaken. Skolestyrets formann, prost Peder Megrund, holdt hovedtalen og hadde klare vyer for skolens betydning: "Skolen skal løse Børnene ud af

Uvidenhedens Fængsle og gjøre dem til virkelig frie Kvinder og Mænd i bedste Betydning."

Så var det bevertning med "Smørbrød og Kaffe, Melk eller Chokolade, ligesom der senere dækkedes et rigt Dessertbord", og det ble holdt taler for lærerpersonalet, og "Lærer Steinset svarede med en Skaal for et godt Samarbeid mellem Hjem og Skole". Byggmesteren fikk sin takk, og han berømmet det gode samarbeidet med byggekomiteen, som også ved sin "energiske Formand, Kirkesanger Reiersen" fikk anerkjennende ord. "Kvindenes Skaal" ble utbragt, og lærer i Drammen, Gotskalk Johnsen, talte for barna. Sistnevnte hadde i anledning innvielsen av Danvik skole skrevet et "vakkert og stemningsfuldt Digt". Festen "afsluttedes ved ½12 Tiden".

Mandag den 26. august 1907 begynte hverdagen for Danvik skole.

Året etter, fra 1. mars 1908, ble Danvik skole 6-delt (skolestyrevedtak 30. mars 1908). Tre av klassene ble lagt til småskolen og tre til storskolen. Det medførte ingen romproblemer. Med sine seks klasserom var Danvik skole godt rustet til å ta imot en økning i elev- og klassetall.

Nye skolebehov melder seg.

Om romsituasjonen ved Danvik skole var under betryggende kontroll, så ble det etter hvert trangere om plassen ved Rødskog skole. I skolestyremøte den 12. mars 1910 ble det lagt fram en oppgave over barnetallet i Rødskog krets som viste at klassetallet ved skolen ville "sprekke". Som et midlertidig tiltak vedtok skolestyret å forskyve kretsgrensen mellom Danvik og Rødskog vestover, slik at trykket på Rødskog skole ble lettet. Videre ble det nedsatt en komite "til at undersøke, hvorvidt det maatte være paakrævet at bygge nye lokaler til at imøtekomme fremtidige krav fra skolens side i Rødskog kreds, - og i bekræftende fald, hvorledes dette helst bør ske - specielt hvorvidt oprettelse af en særskilt Pukerud kreds skulde ansees paakrævet".

Våren 1910 måtte en del elever overflyttes fra Rødskog til Danvik skole, og i skolestyremøte den 6. desember 1910 ble det lagt fram elevtallsoppgaver som viste at "flere av klasserne navnlig 1ste og 4de truer med at bli overfyldte". Skolestyret vedtok å "indgaa til sognestyret med andragende om fornøden bemyndigelse og bevilgning til at leie forøket skolelokale og ansætte fornødne lærerkræfter (lærer eller lærerinde eller begge dele) for i tilfælde at kunne imøtekomme de forøkede krav, som i stigende grad gjør sig gjældende ved Rødskog skole".

Videre ble det vedtatt å anmode tilsynsutvalget ved Rødskog skole om å ta stilling til spørsmålet om deling av "Rødskogen kreds i Rødskogen - og Pukerud kredse". Saken ble forelagt kretsen til uttalelse i møte den 29. desember 1910, men ble da utsatt. Ifølge forhandlingsprotokollen for tilsynsutvalget ble saken ikke tatt opp igjen der.

Skolestyret drøftet igjen romforholdene ved Rødskog skole i kombinert møte med lærerne den 9. februar 1911. Man forutså vansker det kommende skoleår, da særlig 1. og 5. klassetrinn var på grensen til å bli sprengt. Man fant det allikevel riktig å se tiden an: "Ved at vente ett aar vilde man bedre faa oversigt over stillingen ved nævnte skole."

Så ventet man ett år eller litt mer. Den 24. juni 1912 ble det fra en av lærerne lagt fram for skolestyret en heller dyster skriftlig rapport om skoleforholdene ved Rødskog skole. Skolen hadde 221 elever fordelt på åtte klasser (to førsteklasser). Tre av klassene hadde mer enn 30 elever (35 - 34 - 32). Ingen av de fem klasserommene ved skolen var store nok for klasser med mer enn 30 elever. Ett av rommene kunne ta imot 30 elever, de andre inntil 26. Ventilasjonen var "ikke effektiv og luften yderst slet". Sløydlokalet var "vaat, mørkt og altfor lidet", skolekjøkkenet "mørkt og raat".

Skolestyret tok saken alvorlig og fattet enstemmig følgende vedtak; "Da der trods henstillen fra skolestyret ikke foreligger noget resultat fra den av sognestyret nedsatte kommite til at ta skoleforholdene i Strømsgodset under overveielse, finder skolestyret at maatte nedsætte en kommite paa 7 medlemmer, der snarest mulig træder i virksomhet og udkommer til skolestyret med forslag om paa hvilken maate man helst bør ordne skoleforholdene i kommunen."

Med i komiteen kom bl.a. skolestyrets formann (Borgar Steinset) og formennene i tilsynsutvalgene for Danvik og Rødskog. Innstilling fra komiteen ble lagt fram for skolestyret i møte den 5. september 1912. Komiteen konkluderte med følgende forslag:

"A. For Rødskog skoles vedkommende foreslaaes opført en ny skolebygning - i nærheden av den gamle - med 4 skoleværelser - bygget slik at der senere kan være adgang til at utvide efter behovet. Likeledes foreslaaes gymnastiksal bygget.

B. For Danvik skole foreslaaes at den ene lærerindes kvistleilighet i 3 etage indredes til sløidlokale og eventuelt skolekjøkkenrum. Derved blir plads til 2 nye klasser."

Skolestyret fattet enstemmig følgende vedtak:

"Skolestyret maa uttale sin fulde tilslutning til det resultat kommiteen er kommet til og henstiller til sognestyret - i tilfælde forslaget godkjendes - at nedsætte en byggekommite der har at arbeide saken videre frem.

For Danvik skoles vedkommende maa man anbefale at de nødvendige midler til den foreslaaede udvidelse der - bevilges straks, saa lokalene kan være ferdige inden 1ste januar 1913."

I samme møte vedtok skolestyret å dele 3. klasse ved Danvik skole i to paralleller fra 1. januar 1913 (Skolen var 7-delt fra 1911) og å innføre skolekjøkkenundervisning fra samme dato. Fra 1. april 1913 måtte klassetallet ved Danvik skole igjen økes (skolestyrevedtak 30. desember 1912). Skolen fikk da 10 klasser (to klasser på 1., 3. og 4. trinn).
Også ved Rødskog skole økte klassetallet i 1913 fordi 3. klassetinn måtte deles. Klasserom ble leid på Bedehuset i påvente av at "den nye skolebygning blir færdig".

Sistnevnte utsagn kunne tyde på at nybygg for Rødskog skole var under oppføring. Så vel var det nok ikke, men det ble da arbeidd med saken. I skolestyremøte den 28. august 1913 ble det fra "den av sognestyret nedsatte kommite til at utrede spørsmaalet om bygg av skole ved Rødskog" lagt fram tegning med omkostningsoverslag for nye skolebygning. Komiteen anbefalte at det ble ekspropriert tomt "paa Andreas Sundlands jorde ret over for skolen".

Skolestyret sa seg enig i forlaget til tomt. Derimot fant skolestyret at det ikke kunne ta stilling til den fremlagte tegning, men ville ha flere alternativer å velge mellom og ønsket at man forsøkte "at faa utlaant tegninger av skolebygg fra forskjellige kommuner, hvor det

i den senere tid er opført nye skolehus".

Nye "faresignal" ble lagt fram for skolestyret i møte den 11. november 1913: Til 1. klassen ved Rødskog skole var innmeldt 42 elever og til 1. klassen ved Danvik skole 41. Ved hver av skolene måtte det settes opp to førsteklasser. Skolestyret vedtok å anmode tilsynsutvalgene ved de to skolene å "ta under overveielse hvorledes man paa bedste maate skal skaffe husrum til de nye klasser og snarest mulig indkomme til skolestyret med fremstilling ang. denne sak".

Tilsynsutvalgene ved de to skolene holdt fellesmøte den 13. november 1913 og anbefalte at det ved Rødskog skole ble leid rom på Bedehuset. Om Danvik skole ble det ikke gitt noen tilråding. Formentlig hadde skolen tilstrekkelig romkapasitet.

Den 29. april 1914 ble spørsmålet om nybygg for Rødskog skole igjen tatt opp til behandling i skolestyret. Det resulterte i følgende uttalelse til sognestyret:

"Da kommunen nu er kommet i besiddelse av eiendom og tomtespørsmaalet saaledes er løst, henstilles det til det ærede sognestyret snarest mulig at gjøre fortgang med nedsættelse av byggekommite for bygning av skole ved Rødskog. Skolestyret har - efter at beset stedet - fundet at den løkke der ligger like bak Rødskog gaards uthuse maa egne sig bedst som tomt for den nye skole, og det er saaledes skolestyrets ønske at dette sted blir valgt og at bygningen blir lagt saaledes at lekepladsen vender mot syd. For at faa saken i rask gjænge vil skolestyret derfor med det samme henvende sig til helseraadet med anmodning om at godkjenne tomten.

Skolestyret har ogsaa drøftet spørsmaalet om skolens størrelse og mener at man maa gaa til bygning av 5 klasseværelser, naturfagværelse, gymnastiksal, sløid og skolekjøkkenrum, tegnesal med overlys samt lærerværelse og kontor.

At der ogsaa til en moderne skolebygning hører bad, er jo vel bekjendt.

Det vilde vistnok ogsaa være ønskelig om der ble bygget vagtmesterbolig, saa man senere kan faa ansat en vagtmester ved skolen.

Dette er vistnok litt mere end der fra først av var tænkt, men efterat amtet har ophævet beslutningen om begrænset bidrag, antar skolestyret at bidragets størrelse vil bli noget større end fra først af tænkt, og at man saaledes med en gang kan gaa til opførelse av en noget større bygning. Skolestyret er ogsaa av den opfatning at naar man nu skal gaa til opførelse av saavidt stor skolebygning, det da maa være heldigst at indbyde til konkurrancetegning av bygningen, og at der bevilges et passende beløp til præmierte utkast."

Sognestyret tok vel imot henvendelsen fra skolestyret. Tegning av ny skole for Rødskog ble lyst ut som konkurranse. Fire firmaer deltok, og i møte den 3. november 1914 vedtok skolestyret å anbefale overfor sognestyret at arkitekt Walstads utkast skulle legges til grunn ved den videre planlegging. Foreløpig omkostningsoverslag lød på kr. 107 000,-.

Byggeprosjektet ble videreført av en byggekomite oppnevnt av sognestyret. Skolestyrets rolle var beskjeden, ifølge forhandlingsprotokollen. I møte den 27. mars 1916 behandlet skolestyret innkjøp av "skolepulter til den nye skole" og vedtok at det i hvert klasserom skulle være "2 rader dobbeltbænker og 1 rad enkeltbænker (7 i hver rad)" med plass til i alt 35 elever i hvert klasserom. Neste gang byggesaken ble nevnt i skolestyret, var i møte den 17. august 1916 da skolestyret forutsatte "at den nye skole er færdig til bruk om en

uke".

Skolestyret hadde forberedt starten av nyskolen ved forskjellige tiltak. Fra skoleårets begynnelse ble lesetiden for 6. og 7. kl. utvidet til 30 timer pr. uke for gutter og 32 timer for jenter i likhet med tidligere vedtak for Danvik skole. Vaktmesterstilling ved skolen var med sognestyrets godkjenning opprettet fra 1. juli 1916. Vaktmester var tilsatt, og "regler" for hans tjeneste var vedtatt.

Så skulle det etter tidligere praksis være "duket" for ny skoleinnvielse i Strømsgodset. Men av en eller annen grunn ble det ingen "offentlig" markering da nyskolen ble tatt i bruk.

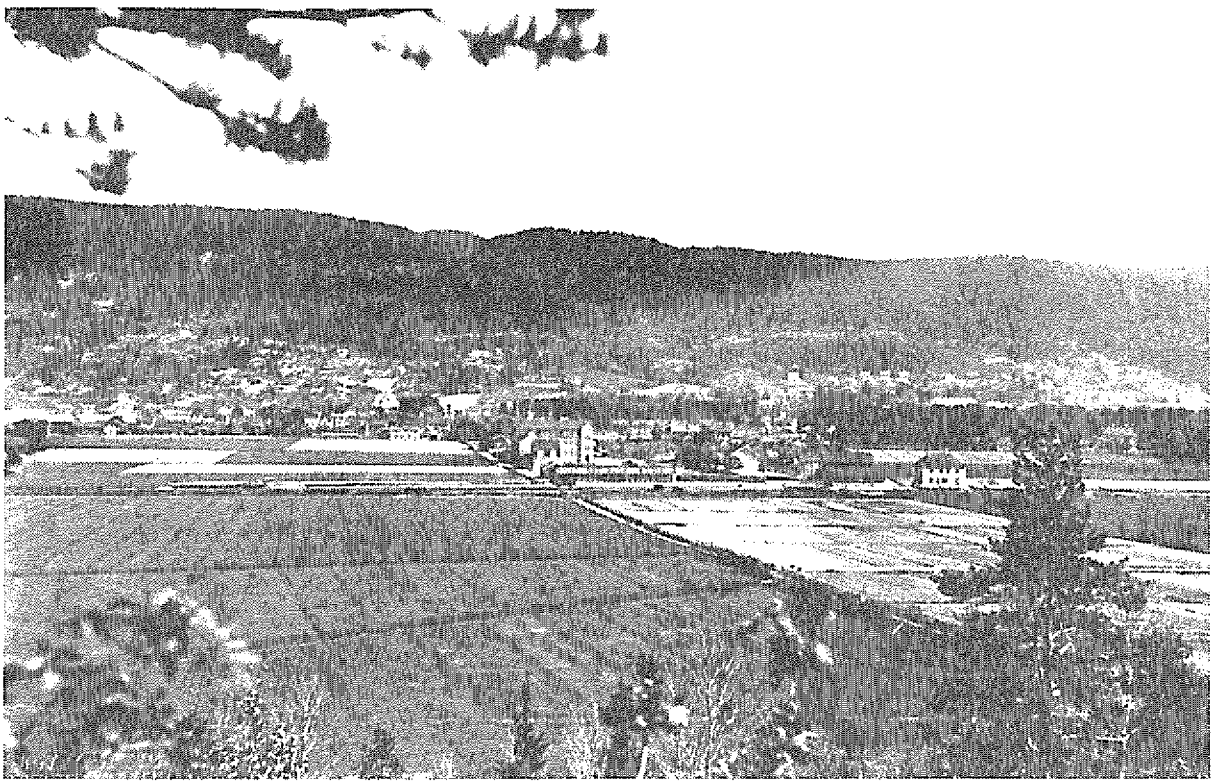

Rødskog skole 1916-
I forgrunnen jernbanen med Gulskogen stasjon til høyre.
Til venstre bak nyskolen skimtes skolebygget av 1890.
Foto lånt hos Tor Adler Knudsen.

Drammens Tidende hadde den 9. august 1916 et intervju med skoleinspektør Borgar Steinset om Rødskog nye skole som avisen gav følgende karakteristikk: "Skolen er uten sammenligning den mest tidsmessige og bedst utstyrte landsskole i Drammensdistriktet, og hører til de største og bedste landsskoler i landet." Ifølge intervjuet var skolen oppført "efter tegning av arkitekt Walstad og skoleinspektør Sigmund, Drammen". Sistnevnte hadde formentlig vært rådgiver under prosjekteringen. Bygget inneholdt fem klasserom, naturfagrom, tegnesal, lærerrom, kontor, skolekjøkken, sløydsal, gymnastikksal, og der var innredet bad, vannklosetter, sentralfyring og elektrisk lys. Bygget var beregnet å ville koste ca. kr. 110 000,-, og man håpet at "dette beløp ikke skal bli nevneverdig overskredet".

Den gamle Rødskog skole (fra 1890) skulle fortsatt gjøre tjeneste. Den inneholdt fem

klasserom. Rødskog skole med sine 12 klasser hadde således til disposisjon 10 klasserom og en rekke spesialrom, og skoleinspektøren mente at man burde være "bra stillet".

Så kom turen til Danvik igjen.

Allerede før byggestart ved Rødskog nye skole syntes det klart at Danvik skole ikke hadde tilstrekkelig romkapasitet for det elevtall som ville melde seg i årene framover. Ominnredningen i 1912 av en av kvistleilighetene til "sløidlokale og eventuelt skolekjøkkenrum" var tiltak rettet mot nye undervisningsemner og gav ikke rom for flere klasser. Nye tiltak måtte snart settes i verk. I 1915 (skolestyrevedtak 27. januar) ble lærerboligen i 2. etasje innredet til to klasserom, lærerrom og kontor.

Så ble det et lite pusterom - til skolestyremøtet den 30. januar 1917. Da forelå skriftlig melding fra kretsformannen i Danvik krets om at "et godt besøkt kredsmøte - avholdt den 29-1-17 - har vedtatt følgende resolution:

> *Kredsmøtet henstiller til skolestyret at opta arbeidet for ny skole ved Danvik da forholdene i kredsen har utviklet sig derhen at ny skole er en nødvendighet. Da de forberedende arbeider til et slikt foretagende vil ta noksaa lang tid, mener man at det ikke bør ventes længer med at gjøre de første forberedende skridt."*

Skolestyret sluttet seg til resolusjonen og vedtok enstemmig en anmodning til sognestyret om å nedsette en komite "til at arbeide saken videre frem".

Komite ble nedsatt, og arkitekt Henrik Nissen, Kristiania, ble engasjert til å utarbeide tegninger med omkostningsoverslag.

Forslag om tilbygg ved Danvik skole ble lagt fram for skolestyret i møte den 25. september 1918. Skolen ville ved utvidelsen få en "tilvekst af 12 klasseværelser samt de nødvendige spesialrom". Tilbygget var kalkulert til ca. kr. 700 000,-. Skolestyret hadde "intet at bemerke til de framlagte planer". Mer inneholder ikke skolestyrets forhandlingsprotokoll om tilbygget ved Danvik skole.

Sognestyret nedsatte i møte den 18. januar 1919 en byggekomite med Johs. Hanevold som formann til å føre saken videre. Det foreligger ingen protokoll fra byggekomiteens virksomhet. Men da tilbygget ble ferdigstillet sommeren 1923, sendte komiteformannen en melding (datert 7. august 1923) til formannskapet om fremdriften. Byggearbeidene ble påbegynt sommeren 1919 og ble "drevet for kommunens regning under ledelse av herr arkitekt H.Nissen med herr.bygmester K.Hermansen som byggeleder. De forskjellige arbeider har været bortsatt paa akkord".

Byggetiden var lang, ca. fire år. Årsaken til det må, ifølge meldingen fra byggekomiteen, "søkes i det store grunnarbeide, et par mindre arbeidsophold og at den gamle skole først kunde paabegyndes naar den nye kunde tas i bruk, skole skulde holdes og dertil maate tas hensyn. Der har saaledes ikke været en times ophold i skolen den hele tid". Det sistnevnte avtvinger respekt. Det var en prestasjon å gjennomføre så omfattende byggearbeider med "gammelskolen" i bruk nærmest i sentrum for anleggsvirksomheten.

Byggeomkostningene kom på kr. 1 255 000,-, og for dette beløp hadde man fått en skole med "19 klasseværelser. 15 i den nye og 4 i den gamle bygning, gymnastiklokale med

avklædningsrum, sløidsal, naturfagværelse med samlingsrum, skolekjøkken med bryggerhus, spiskammer og rum for teoretisk undervisning, bad, vannclosetter, kontor for skoleinspektøren med forværelse, lægerum, tannklinik, lærer- og lærerindeværelse med fælles anretningsrum, 2 uværsskur og vaktmesterbolig med 2 leiligheter. Hertil kommer 4 rum som kan innredes til klasseværelser. 2 gaardspladse med forstøtningsmure i overkant er oparbeidet og indhegnet med solid gjærde".

Med ferdigstillelsen av Danvik skole var Strømsgodset skolekommune sikret tilstrekkelig romkapasitet for sine skoler i resten av skolekommunens levetid (Fra 1951 ble de tre skolekommuenen Skoger, Konnerud og Strømsgodset slått sammen til en skolekommune under ledelse av ett skolestyre, Skoger skolestyre. De var forøvrig også slått sammen under krigen, fra mars 1941, men ble delt igjen etter frigjøringen).

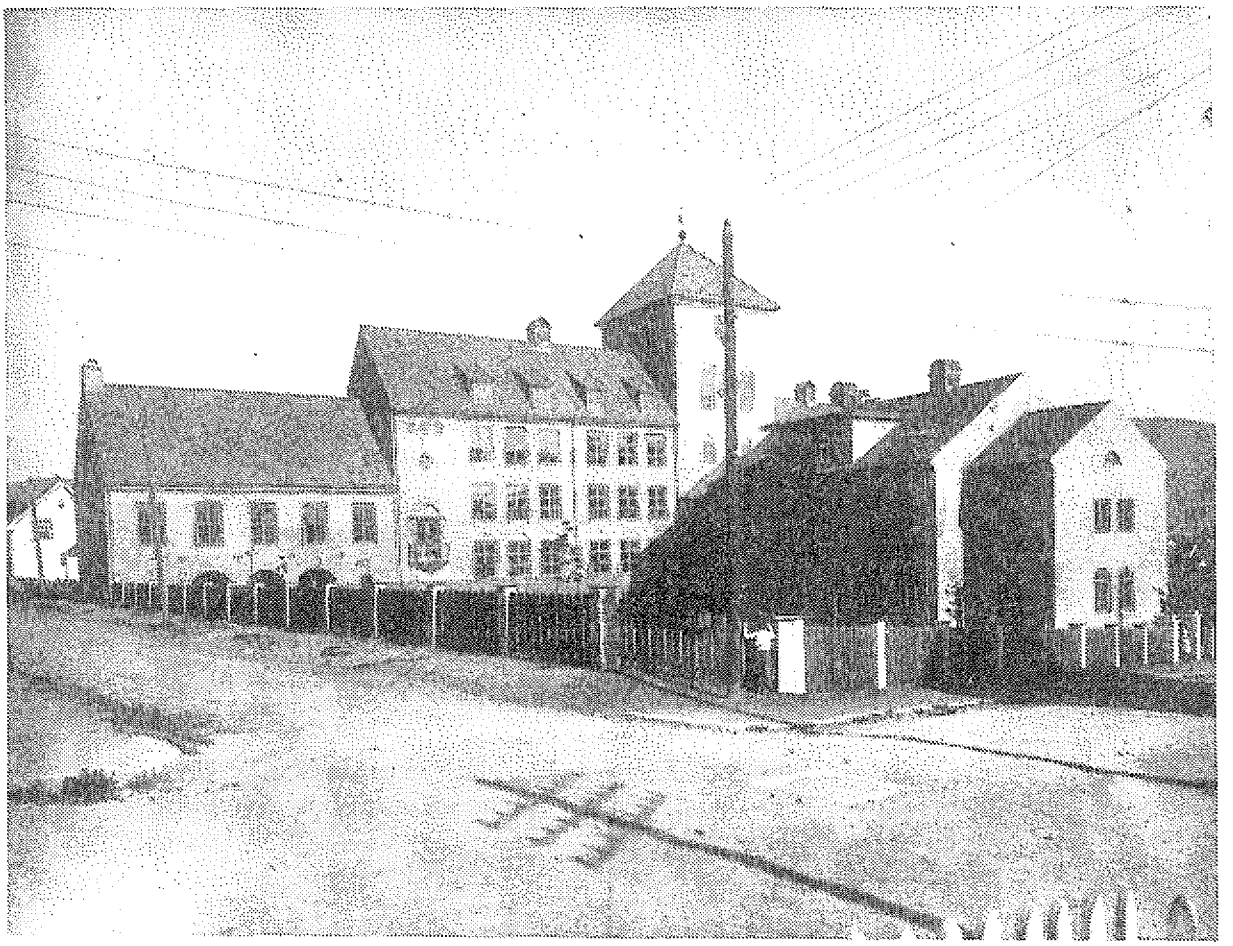

Danvik skole 1907/1923-
Den eldste delen til venstre på bildet.
Foto lånt hos Drammens Museum.

Strømsgodset skolestyres administrasjon.

I likhet med skolestyrene i de fleste andre landsens skolekommuner ledet Strømsgodset

skolestyre skoleutviklingen i sitt område gjennom mange år uten administrativt tilsatte hjelpere. Med den rivende utviklingen som skolekommunen gjennomgikk i tiden etter hundreårskiftet måtte det bli en temmelig hard påkjenning for skolestyrets formann å ha administrasjonen av skolevesenet som bigeskjeft. Det var derfor ikke urimelig at tanken om tilsetting av en skoleinspektør dukket opp tidligere i Strømsgodset enn i de andre landkommunene i distriktet. Spørsmålet ble tatt opp i skolestyremøtet den 3. november 1914, og det ble da nedsatt en komite til å utrede saken. Komiteen la fram sin innstilling for skolestyret i møte den 18. desember 1914. Komiteen fant det "absolut nødvendig at der oprettes en inspektørpost i bygden, slik at der kan bli en fastere ledelse av skolevæsenet". Skolestyret sluttet seg til innstillingen og anmodet sognestyret om å bevilge "det fornødne til ansættelse av skoleinspektør for Strømsgodset". Nettoutgiftene ble anslått til kr. 1 068,- pr. år. Skolestyret vedtok å utlyse stillingen straks med forbehold om sognestyrets godkjenning.

Det ble imidlertid ikke noe av opprettelsen av skoleinspektørstilling i første omgang. I stedet fikk skolestyrets formann, lærer Borgar Steinset, med virkning fra 1. juli 1915 nedsatt sin lesetid med åtte timer pr. uke som, ifølge skolestyrevedtak av 26. juli 1915, skulle brukes slik:

"a. Formanden faar fast kontortid ved hver skole 2 dage i uken.
b. Overtar indkjøpet av det frie skolemateriel.
c. Utarbeider skoleplanene.
d. Paahører undervisningen.

De nye læseplaner, skolebygningen og muligens overgang til fagfordeling vil desuten lægge beslag paa formandens tid."

Men tanken om "fastere ledelse av skolevæsenet" var ikke gitt opp. I møte den 18. november 1915 nedsatte skolestyret en komite "til at ta under overveielse spørsmaalet om et fastere tilsyn for skolerne - til bl.a. at drøfte ansættelse av inspektør eller overlærere". Komiteen fikk fem medlemmer: tre folkevalgte medlemmer av skolestyret + en mannlig og en kvinnelig lærer (ikke lærerrepresentanter i skolestyret). Skolestyrets formann (Steinset) var ikke med i komiteen.

Komiteen arbeidde hurtig og la fram sin innstilling i skolestyremøtet den 14. desember 1915. Komiteen foreslo:

"Prinsipalt. Ansættelse av inpektør. Læsetid 23 timer ukentlig fordelt likt paa begge skoler. De øvrige timer benyttes til inspektion i forbindelse med fast kontortid ved begge skoler.

Lønn kr. 37,50 pr. uke + 600 kr. i husleiegodtgjørelse + alderstillæg av amt og kommune. Toplønnen 3 200 kr. Statsbidrag 432 kr., amtsbidrag til husleiegodtgjørelse 300 kr. samt amtets alderstillæg 700 kr. Tilsammen 1 432 kr. Kom. utgift 1 768,00 kr.

Ansættes paa opsigelse, saaledes at inspektøren efter 3 maaneders varsel kan overta almindelig lærerpost.

Subsidiært foreslaar komiteen at der ansættes en førstelærer ved hver skole. Læsetid 30 timer ukentlig. Løn som de øvrige lærere med et tillæg av 200 kr. Altsaa topløn kr. 3 020.

Ansættelsesvilkaarene de samme som foreslaat for inspektøren."

Skolestyret vedtok enstemmig:

"Det henstilles paa det instændigste til sognestyret at vedta kommiteens principielle forslag og bevilge det fornødne til ansættelse av inspektør ved skolerne fra skoleaarets begyndelse 1916."

Denne gang lyktes det. Allerede i møte den 18. januar 1916 kunne skolestyret tilsette skoleinspektør for Strømsgodset skolekommune for tiltredelse 1. juli 1916. Borgar Steinset ble enstemmig tilsatt i stillingen.

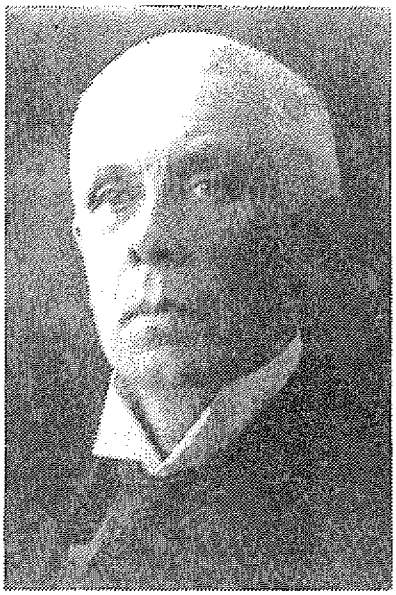

Borgar Steinset ble født den 12. februar 1871 i Øvre Eiker. Eksamen fra Asker Seminarium i 1890. Lærer i Sigdal fra 1892 til 1898 og i Hof til han i 1907 ble tilsatt som lærer ved Danvik skole. I 1909 ble han tilsatt som kirkesanger i Strømsgodset (kombinert med lærerstillingen). Han var lærernes representant i skolestyret fra 1908 og formann i skolestyret fra 1911 til 1915. Han var ordfører i Skoger fra 1926 til 1928.

Skoleinspektørstillingen omfattet bare Strømsgodset, ikke Skoger og Konnerud. Disse to skolekommunene hadde ikke skoleinspektør før etter sammenslåingen av de tre skolekommunene i 1951.

I møte den 5. mai 1916 fastsatte skolestyret **instruks for skoleinspektøren i Strømsgodset**. Det ble i § 1 slått fast at inspektøren var "skolens nærmeste overordnede. Han har i enhver henseende at vareta skolens tarv og lede dens virksomhet i overenstemmelse med lov og gjældende forskrifter. Hans nærmeste overordnede er skolestyret".

Ellers inneholdt instruksen bestemmelser om inspektørens lesetid, kontortid, hans plikt til å påhøre undervisningen og gi lærerne råd og veiledning, "paatale og rette mulige feil - dog ikke i elevernes paahør". Han skulle utarbeide forslag til klasse- og fagfordeling, inspeksjonstabell og eksamenstabell, ordne med vikar under forfall blant lærerpersonalet, føre tilsyn med skolens inventar og læremidler, besørge innkjøp av frie skolesaker og føre de "for dette nødvendige bøker". I det hele skulle han se til at alt fungerte som det skulle ved de to skolene. I tillegg kom hans plikter overfor skolestyret. Vi gjengir § 9 i sin helhet:

"Inspektøren fungerer som skolestyrets sekretær og har som saadan:

a. at føre forhandlingsprotokollen i møtene, og om forlanges skolestyrets journal og kopibok,
b. hvert år inden 20de januar at fremkomme med budgetforslag for det kommende budgetaar,
c. at forfatte de skematiske indberetninger som kræves,
d. at forberede de saker som forelægges skolestyret,
e. at bekjendtgjøre ledige poster ved skolene, motta ansøkningene og forelægge tilsynsutvalgene dem, ledsaget av en skematisk fortegnelse over ansøkernes kvalifikationer,
f. at sørge for at de i skoleplanen omhandlede fortegnelser over barn i alderen mellem 6½ og 15 aar optas i betimelig tid."

Opprettelsen av skoleinspektørstillingen innebar utvilsomt en styrking av den administrative ledelse av skolekommunen. Men store og viktige saker ble da behandlet av skolestyret og gjennomført også før skoleinpektøren kom inn i bildet som saksforbereder. La oss se på noen av dem.

Skolens innhold - undervisningen.

Skoleplanen - fagdeling og organisering av undervisningen - var en av de første sakene som Strømsgodset skolestyre, i likhet med skolestyrene i Skoger og Konnerud, måtte ta stilling til i samsvar med bestemmelsene i landsskoleloven av 1889. Forslaget til skoleplan ble fremmet av skolestyrets formann, sogneprest L.Holtermann, og det hadde "i nogen Tid cirkuleret mellem Skolestyrets Medlemmer" da det ble tatt opp til behandling i møte den 2. juni 1891. Forhandlingene i saken fortsatte i møtene 9. juni og 14. september. I sistnevnte møte ble skoleplanen vedtatt.

Holtermann var formann også i Skoger skolestyre (og i Konnerud) og la fram sitt forslag til skoleplan i alle de tre skolestyrene. Skoger skolestyre sluttbehandlet forslaget med positivt vedtak i møte den 7. september 1891 (jf. s.218), dvs. en uke før sluttbehandlingen fant sted i Strømsgodset skolestyre. I alle tre skolestyrer er det protokollert at forslag til skoleplan ble vedtatt med enkelte endringer. Men da de vedtatte endringer ikke ble protokollert, vet vi ikke om sluttresultatet ble det samme i alle tre skolekommuner.

I Strømsgodset ble det i forbindelse med skoleplanen fattet vedtak om at det i skolen skulle holdes årsprøver under nærvær av to av tilsynsutvalgets medlemmer, og skolestyrets medlemmer burde "saavidt muligt" være til stede. Videre ble det fastsatt at handarbeidsundervisningen skulle gis til jentene i to timer pr. uke, til guttene i 5. og 6. kl. i 22 uker årlig á tre "særskilte Eftermiddagstimer" og til guttene i 3. og 4. kl. i 18 uker årlig á to timer. Gymnastikkundervisning skulle gis til guttene i de fire øverste klassene med en time pr. uke i 18 uker, "hver Time for 2 Klasser sammen".

Allerede i møte den 27. oktober 1891 ble det vedtatt endring i fagplanen: "Haandgjerningsundervisningen for 3die og 4de Klasse af Gutter bortfalder og Gymnastikundervisningen udstrækkes til det dobbelte, saa at Faget faa 2 Timer ugentlig i 18 Uger (om Sommeren)".

Landsskoleloven av 1889 fastsatte (§ 4) at det ikke skulle være mer enn 35 elever i en klasse "undtagen midlertidig eller af tvingende økonomiske Hensyn og aldrig mere enn 45". For å unngå å sprenge det maksimale elevtallet i klassene vedtok skolestyret i møte den 10. desember 1891 å nekte adgang til skolen for "de udensogns Børn som f.T. søge Skole her, hvorved Klassernes Elevtal reduceres til (ovenfra nedad) resp. 35,36,32,33 og 26". 5. klassen ville få 36 elever, altså en elev mer enn loven tillot. Men skolestyret visste råd: Hvis denne ene eleven viste seg å være "hinderlig for Skoleinddelingens Approbation, bliver Andreas .... at nedflytte fra 5te til 4de Klasse"(!)

I samme møte (10. desember 1891) vedtok skolestyret enkelte tilføyelser til skoleplanen:

"- *Aarsprøven afholdes for hver af de 5 øverste Klasser*
- *at det i Skr. af 20de Mai 1887 for Skolens Lærere opstillede Maal for Undervisningen i hver Klasse godkjennes som det hvorhen der bør stræbes*
- *at Historie og Naturkundskab optages ogsaa i Smaaskolens Fagcyklus."*

Det ble dessuten bestemt at "den længre Fritid" etter 3. time skulle vare 20 minutter.

Også begynnelsen av 1892 gikk med til drøfting av detaljer i skoleplanen og gjennomføringen av den. I møte den 3. februar 1892 ble det nedsatt en komite til å legge til rette forholdene for "Haandgjerningsundervisning" for gutter. Det gjaldt fortrinnsvis spørsmålet om innredning av lokale og å vurdere anskaffelse av verktøy og materialer. Den 22. mars 1892 vedtok skolestyret komiteens forslag til innredning av sløydlokale i kjelleren på Rødskog skole, og det ble vedtatt å søke sognestyret om en bevilgning på kr. 510,- til innkjøp av verktøy m.v. I samme møte vedtok skolestyret plan for undervisningen i handarbeid for jenter.

Endelig vedtok skolestyret i møte den 26. april 1892 et tillegg til skoleplanens bestemmelse om "Refselse" i skolen: "I Tilfælde legemlig Straf er besluttet tildelt en Elev, paaligger det vedkommende Lærer at bringe Straffen i Udførelse." Vedtaket ble fattet mot 2 stemmer, formannen i skolestyret og skolens førstelærer.

Nå mente skolestyret seg ferdig med skoleplanen i første omgang, og vedtok at den skulle trykkes i 300 eksemplarer (Den ble trykt hos Harald Lyche i 307 eks. Det kostet kr. 42,- !).

Skoleplanen for Strømsgodset ble i årene framover endret med forholdsvis korte mellomrom. Oftest gjaldt det mindre endringer i forbindelse med innføring av nye undervisningsfag eller emner, eller man fant det ønskelig å endre timetallet for enkelte fag e.l. Men iblant erkjentes behovet for mer gjennomgripende endringer. Fullstendig revisjon av skoleplanen for Strømsgodset ble foretatt i 1901, 1909 og 1917.

Enkelte detaljer i forbindelse med skoleplanen ble tatt opp til spesiell bahandling. Vi tar med noen av de viktigste.

Skolens arbeidsår ble til å begynne med tilpasset fyringsøkonomiske hensyn og bygdesamfunnets behov for arbeidshjelp. Skoleruta 1892-93 (skolestyrevedtak 12. august 1892) er et eksempel på det:

Skole 15.08 -24.09.	6 uker	0 dager
Potetopptakingsferie 25.09.-02.10.		
Skole 03.10.-17.12.	9 "	5 "
Juleferie 18.12. - 08.01.(3 uker)		
Skole 09.01.- 29.03.	11 "	2 "
Påskeferie 30.03.-14.14.		
Skole 05.04.-14.05.	5 "	2 "
Våronn og pinseferie 15.05.-23.05.		
Skole 24.05.-09.07.	6 "	4 "
Sommerferie 10.07.-14.08.		
	37 uker	13 dager
eller	39 uker	1 dag.

Vi merker oss at skolen hadde tre uker juleferie og fem uker sommerferie. Skoleruta var bl.a. avhengig av antall skoleuker pr. klasse pr. år. og det kunne variere noe, fordi det måtte skje en tilpasning til lærernes arbeidsår som gjerne var 40 uker eller nærmest opp mot det.

Etter hvert ble juleferien kortet ned til fordel for lengere sommerferie.

Valg av lærebøker var oppe til behandling i skolestyret med forholdvis korte mellomrom etter hvert som det ble mer å velge i. Allerede i møte den 30. september 1892 nedsatte skolestyret en komite til å fremme forslag om hvilke lærebøker som skulle brukes i skolen. De første vedtak i skolestyret om innføring av nye lærebøker ble fattet den 14. desember 1892. Da ble bl.a. egne lærebøker i naturfag og kirkehistorie innført. Det lå mye arbeid bak hvert skolestyrevedtak om innføring av en ny lærebok. Slike saker engasjerte først og fremst lærerne, men også mange foreldre var interessert. Det vil føre for langt å følge skolestyrets behandling av lærebokspørsmålet. Vi nøyer oss med å nevne at Nordahl Rolfsens lesebøker ble innført fra 1894 (vedtak 19. juni 1894), og vi tar med listen over de lærebøker som var i bruk i slutten av 1920-årene (vedtak 3. juli 1927):

Corneliussen og Ellefsen:	Bibelhistorie
" "	Katekismus
O.Jensen:	En liten kirkehistorie for folkeskolen
M.Munch:	Min første lesebok
Muldal og Alnes:	Lærebok i norsk
" "	Rettskrivningsordliste
Nicolaisen:	Regneskole (B-utgaven)
Lie og Ribskog:	Repetisjonsopgaver
O.Klingenberg:	Regnskapsførsel I og II
Holmsen og Strøm:	Naturhistorie (for byskolen)
" "	Naturlære - større utgave II
" "	Helselære
Horn:	Geografi
Hæreid:	Norgeshistorie
O.Jensen:	Verdenshistorie
Lars Sørås:	Skolesangbok
Kjennerud:	Sløidlære.

Nye undervisningsfag/-emner.

- Undervisning i **sløyd** for gutter og **handarbeid** for jenter kom i gang fra sommeren 1892 i henhold til skolestyrevedtak 3. februar og 22. mars.

- **Skolekjøkkenundervisning.** I møte den 21. desember 1892 vedtok skolestyret innredning av lokaler til skolekjøkkenundervisning for midler som var stilt til rådighet av Skouger Sparebank og av legatmidler. Skouger herredsstyre hadde i møte den 16. desember 1892 anbefalt at tiltaket ble satt i gang. Det ble imidlertid ikke fast skolekjøkkenundervisning før i 1897 da skolen ble 7-delt.

- **Skogplanting** ble igangsatt fra 1899 (vedtak 18. april). Frø og planter ble tildelt fra "Jarlsberg og Laurvigs Amts Skogkulturselskab".

- **Gymnastikkundervisning** skulle ifølge skoleplanen som ble vedtatt 14. september 1891, gis med en time pr. uke i sommerhalvåret (18 uker) i 4.-7.kl. Etter vedtak den 27. oktober 1891 skulle faget få to timer pr. uke i sommerhalvåret. Under revisjon av timefordelingsplanen fra 1913 (vedtak 1. mars 1912) ble gymnastikk tildelt en time pr. uke i sommerhalvåret i 5.-7.kl.

- **Timefordelingsplan for Strømsgodset skoler.**
Vedtatt av skolestyret 1. mars 1912. Godkjent av overtilsynet (skoledirektøren) 7. mars 1912.

	1.kl.	2.kl.	3.kl.	4.kl.	5.kl.	6.kl.	7.kl.
Kristendomsk.	3	3	3	3	3	3	3
Norsk muntlig	6	5	4	4	2	2	2
" skriftl.	2	4	5	5	4	5	5
Regning	4	4	4	4	4	4	4
Skrivning	3	3	2	2	2	1	1
Norgeshist.		½	1	1	1	1	1
Verdenshist.					1	1	1
Geografi		½	1	1	1	1	1
Naturkunnsk.		1	1	1	1	1	1
Sang		1	1	1	1	1	1
Tegning					1	1	1
Gymnastikk					1	1	1
Handarbeid		2	2	2	2	2	2
	18	24	24	24	24	24	24

Handarbeid for gutter skulle begynne i 4. kl. I 5. kl. var det skriftlig norsk istedenfor gymnastikk i vinterhalvåret. I 6. og 7. kl. var det regnskapsførsel i stedenfor gymnastikk i vinterhalvåret. I 7. kl. kunne inntil 20 timer tas fra norsk og brukes til kjemi.

- **Ny handarbeidsplan for jenter.** Skolestyrevedtak den 2. februar 1912 med virkning fra nytt skoleår (1. april 1912).

"2. klasse:
1 par strikkede stropper
1 støvklud med 50 maskers oplæg
1 arbeidspose
1 brikke med stingøvelser.

3. klasse:
1 forklæde
1 strikket knappepose.

4. klasse:
1 helklippet linnet
1 par votter

5. klasse:
1 par strømper strikket med 88 maskers oplæg
1 par benklær. Symaskin brukes.

6. klasse:
1 linnet med sydde tunger
1 lommetørklæde som lappelap
1 stoppelap av kongres
1 knaphullap

7. klasse:
1 nattrøie med blonder
1 par strømper efter beregning. 96 maskers oplæg.
Praktisk stopning og lapning.
Navneduk."

Frie skolesaker. Læremidler. Skoleboksamling.

I skolestyremøtet den 19. november 1909 forelå et forslag fra Skoger arbeiderparti om innføring av fritt skolemateriell fra skoleårets begynnelse i 1910. Forslaget ble forkastet mot to stemmer. I stedet vedtok skolestyret følgende forslag fremsatt av formannen: "Alle undervisningsmidler til norsk, regning, skrivning, tegning og haandarbeide gis frit."

Til skolestyremøtet den 29. mars 1910 forelå imidlertid melding fra ordføreren om at fritt skolemateriell var vedtatt innført fra 1. april 1910, og skolestyret ble anmodet om å "iverksætte beslutningen som det finder tjenligst".

Det er interessant å merke seg at i denne sak lå Strømsgodset skolekommune flere år foran Skoger, hvor helt fritt skolemateriell først ble innført i 1914 og da også som diktat "ovenfra" (fra formannskapet), mens Skoger skolestyre bare ønsket delvis frie skolesaker som ble innført fra 1909.

I skolestyremøte den 29. mars 1910 vedtok skolestyret regler for innkjøp og forvaltning av frie skolesaker, jf. appendiks s.294.

I budsjettforslaget for 1911 ble det oppført kr. 1 500,- til skolemateriell. Samtidig ble for første gang ført opp en egen post for læremidler med kr. 200,-. Disse to postene på til sammen kr. 1 700,- utgjorde i overkant av 15 % av sognekommunens nettoutgifter til skolevesenet.

På budsjettet for 1912 kom det med en liten bevilgning på kr. 25,- til "haandbøker for skolerne". Utgiftsposten ble for ettertiden fast på budsjettet, senere under betegnelsen "Lærerboksamlingen". Bevilgningen steg etter hvert og var i budsjettet for 1929-30 kommet opp i kr. 200,-.

I møte den 16. desember 1918 vedtok skolestyret regler for lærerboksamlingen, jf. appendiks s.295.

Skoleboksamling (for elevene) kom med på budsjettet fra 1917/18 med kr. 100,-, og ble med dette beløp fast årlig bevilgning.

Opptaksalder. Karakterer, prøver.

Etter skolestyrevedtak av 11. november 1895 kunne elever opptas i skolen hvis de fylte 7 år innen 1. november "næst efter Skoleaarets Begyndelse". Bestemmelsen stod ved lag til skolestyret den 9. oktober 1907 fastsatte at skoleåret i folkeskolen skulle regnes fra 1. april

til 31. mars. Videre het det i vedtaket: "Barn som fylder sit 7. Aar inden 1. juli kan - indtil anderledes bestemmes - faa begynne sin Skolegang den 1. April næstfør." Endringen trådte i kraft fra og med 1. april 1908, og stod ved lag til skolestyret i møte den 3. november 1914 fastsatte at skoleåret skulle regnes fra 1. juli til 30. juni med virkning fra 1. juli 1915. Barn som var fylt 7 år før skoleårets begynnelse (1. juli), skulle opptas i skolen etter sommerferien.

Spørsmål om **karakterer i skolen** ble drøftet i skolestyremøte den 19. januar 1904 etter skriftlig anmodning fra tilsynsutvalget. Skolestyret vedtok i samsvar med forslag fra tilsynsutvalget å innføre "Karaktergivning for hvert Skolebarn 2 Gange om Aaret - Skudsmaal ved Juleferierne, Specialkarakterer ved Sommerferierne". Fra 1918 (skolestyrevedtak 6. mai) ble det i 1.-3.- kl. gitt karakter for fremgang, orden og oppførsel. Elevene i 4.-7. kl. fikk karakterer i de forskjellige fagene.

Eksamensordning for skolene i Strømsgodset ble fastsatt av skolestyret i møte den 15. februar 1909 i samsvar med forslag fra Skoger Lærerforening. Den vedtatte eksamensordning er gjengitt på s.220 f. med de endringer som ble vedtatt av Strømsgodset skolestyre den 20. januar 1910 og av Skoger skolestyre den 7. februar 1910.

I møte den 15. februar 1910 vedtok skolestyret regler for **muntlig avgangsprøve** ved folkeskolene i Strømsgodset. Læreren skulle eksaminere elevene i alle fag og gi karakterer, unntatt i sang og gymnastikk. Skolestyret skulle for hver skole oppnevne en eksamenskommisjon som skulle være til stede under prøvene.

Fra 1923 (skolestyrevedtak av 10. januar) gikk Strømsgodset sammen med Skoger, Drammen, Lier og Nedre Eiker om en felles ordning ved opptak av elever til middelskolen.

Regler for inspeksjon ved den skriftlige avgangsprøven ble vedtatt i skolestyremøte den 17. april 1925.

Forskjellige skolestyrevedtak innsiktet mot elevene.

- Kurser i "Lappeskole" ble satt igang fra 1897 (skolestyrevedtak 9. januar).

- Elevene fikk lov til å spise inne i vintertiden og under uvær. Spisefriminuttet ble forlenget med fem minutter (vedtak 14. januar 1903).

- "Den militære Disciplin bliver at indføre ved Rødskogen Skole" (vedtak 1. oktober 1902). Men - "Skyteøvelser bliver ikke at indføre i Folkeskolen" (vedtak 30. mars 1908).

- *"Efter Foranledning ved fremkomne Ytringer om, at der hersker Forskjel i Regelen for Ordenes Udtale under Høitlæsning i Storskolen sammenlignet i Smaaskolen, enedes man om at udtale, at Skolestyret finder det ønskeligt at de samme Regler for Ordenes Udtale befølges i Storskolen som Eleverne er blevet vant med i Smaaskolen, dels fordi man tror at den Udtale, som slutter sig nær til den daglige Udtale har Fremtiden for sig."*

- **Hjelpeundervisning** ble innført fra 1921 med fem timer pr. uke ved hver skole (vedtak 28. februar 1921).

- **Skolebespisning** ble satt i gang fra høsten 1921 (vedtak 15. september).

- **Skoletannpleie** kom i gang i 1913 (vedtak 10. oktober 1912), i første omgang ved behandling hos privatpraktiserende tannlege. men fra 1915 ved egen klinikk (vedtak 14. mai).

- **Skolelege.** I møte den 6. mars 1918 vedtok skolestyret å foreslå for sognestyret at det skulle etableres en skolelegeordning ved skolene, og foreslo bevilget kr. 500,- til formålet over budsjettet 1918/19. Det ble imidlertid ikke noe av ordningen i første omgang.

  Saken ble tatt opp igjen i skolestyremøte den 19. mars 1925. Det ble da vedtatt å anbefale overfor sognestyret at skolelege skulle tilsettes ved skolene fra høsten 1925, og at distriktslegen skulle overta stillingen. Sognestyret gav sin tilslutning. I møte den 26. juni 1925 vedtok skolestyret instruks for skolelegen, jf. appendiks s.295 ff.

- I skolestyremøte den 6. april 1894 ble det vedtatt å "male nederste Glasruter i Læseværelsernes Vinduer, at Udsigten til Gaden kan hindres". Dette gjaldt Rødskogen skole. Følg med i undervisningen, "I Skabhalse" !

- **Disiplinærsaker** var gjengangere i skolestyremøtene. Oftest endte saken med at eleven(e) fikk en refselse, kanskje en "alvorlig Advarsel" som tilsynsutvalget fikk i oppdrag å besørge sammen med skolens lærere.

  Men det hendte også at sterkere virkemidler ble tatt i bruk, f.eks. at eleven(e) "straffes med Ris". I enkelte tilfelle "henstilles det til vedkommende Elevers Foresatte at tildele Gutterne denne Straf hjemme og derefter meddele Skolestyret, at saa er skeet", som det het i skolestyrevedtak av 24. januar 1905. (Elevens navn er innført i protokollen med angivelse av forseelsen, i dette tilfelle tyveri). Andre ganger ble det pådømt skoleris, som i skolestyrevedtak 19.04.1919, hvor navngitt elev i 2. kl. blir "at tildele en korporlig avstraffelse paa skolen - fem slag ris. Avstraffelsen overværes av 2 av skolens lærere som vidner samt av et medlem av tilsynsutvalget".

- **Skoleforsømmelser** var også ofte til behandling i skolestyret. Av og til var det skulk fra elevens side, og da vanket det advarsel, refselse eller straff. Men oftere ble skylden lagt på foreldrene, og da kunne det ende med bøteleggelse, subsidiært 2-3 dagers fengsel som faren måtte sone.

- **Ordensregler for Strømsgodsets Folkeskole** ble vedtatt av skolestyret den 15. september 1908 og trykt "paa den ene Side af Papir i Folioformat og i et Antal af 1000 Eksemplarer til Opslag i Skolerne og Uddeling blandt Hjemmene". Dessverre ble ikke ordensreglene innført i forhandlingsprotokollen, og på tross av det store antall de ble trykt i, har det ikke lykkes å oppspore dem.

- **Skolesparekasse** ble opprettet ved begge skoler fra 1. september 1920 (vedtak 26. juli).

Andre saker i skolestyret.

- **"Amtsskole"** kom i gang på Rødskog skole fra høsten 1893. Skolestyret vedtok i møte den 15. mars 1893 å stille til disposisjon to rom i 2. etasje og rom til sløydundervisning i kjelleren.

I møte den 16. januar 1896 innvilget skolestyret en søknad fra amtsskolestyrer Dybsjord om å bruke ett av "Amtsskolens værelser" til forberedelseskurs for **lavere lærerprøve** (for kvinnelige lærere).

- **Instruks for "Renholdskonene** ved Strømsgodsets Skoler" ble vedtatt av skolestyret i møte den 2. mars 1910 og revidert 2. februar 1912, jf. appendiks s.296.

- **Vaktmesterstilling** ble opprettet ved Danvik skole fra 1915 og ved Rødskog skole fra 1916. Instrukser ("Regler") for stillingene ble vedtatt av de to skolestyrene henholdsvis 28. april 1915 og 5. mai 1916. Instrukser for vaktmesteren ved Rødskog skole er med i appendiks s.297.

- **Innføring av byskoleloven** for skolene i Strømsgodset. Saken ble tatt opp i møte den 1. november 1911, og en komite ble nedsatt for å vurdere spørsmålet. I møte den 8. januar 1912 vedtok skolestyret å foreslå for sognestyret at byskoleloven skulle gjøres gjeldende fra 1. januar 1913. Sognestyret godkjente vedtaket, og til møtet den 15. februar 1913 forelå melding fra departementet som godkjente at byskoleloven skulle gjelde for Strømsgodset med virkning fra 1. april 1913.

- **Skoleråd**. Byskoleloven av 1889, § 37, fastsatte at "samtlige ved en Kjøbstads Folkeskoler ansatt Lærere og Lærerinder" skulle danne et skoleråd "til fælles Overlægning om de nævnte Skolers Anliggender". Landsskoleloven av 1889 inneholdt ingen tilsvarende bestemmelse. Ifølge § 82 i landsskoleloven kunne imidlertid folkeskolen i en del av et herred som "paa Grund af sin Bebyggelse og Beboernes Næringsvilkaar er at ligestille med en Kjøbstad" ordnes "helt eller delvis efter de om Folkeskolen i Kjøbstæderne gjældende Bestemmelser".

  Etter at det med virkning fra 1. april 1913 var fastsatt at byskoleloven skulle gjelde for Strømsgodset, var veien åpen for etablering av skoleråd. I møte den 5. mai 1916 vedtok skolestyret at skoleråd skulle opprettes og tre i virksomhet straks. I samme møte ble "Love" for skolerådet fastsatt, jf. appendiks s.298.

Og skolerådet trådte straks i virksomhet. Til skolestyrets møte den 22. juni 1916 forelå forslag fra skolerådet om nye undervisningplaner for norsk, geografi, historie, naturfag og sang. Skolestyret vedtok at planene skulle tas i bruk på prøve i ett år. Året etter (møte 19. april 1917) ble ny læreplan for skolene vedtatt etter solid forarbeid av skolerådet.

- **Strømsgodsets eventuelle innlemmelse i Drammen.**

  Skolestyret ble i henhold til skriv datert 25. januar 1918 anmodet om å avgi uttalelse om eventuell utvidelse av Drammen by. Utvidelsen ville innebære at Strømsgodset ble innlemmet i Drammen.

  Skolestyret vedtok enstemmig å uttale seg mot innlemmelse.

- **Vikarkasse for lærerne** ble opprettet fra januar 1908 etter regler fastsatt av herredsstyret.

  Til skolestyrets møte den 6. mars 1924 ble det lagt fram forslag fra skolerådet i Strømsgodset om deling av sognets vikarkasse til en for kvinnelige og en for mannlige medlemmer. Skolestyret vedtok å anbefale overfor formannskap og sognestyre at deling ble gjennomført fra 1. juli 1924. Skolestyret vedtok samtidig skolerådets forslag til regler for vikarkassene, jf. appendiks, s.299.

Undervisningstiltak utover folkeskolen.

Nærheten til Drammen gjorde det naturlig for mange elever i Strømsgodset å søke videre skolegang i byen. Det gjaldt i første rekke middelskole og gymnas, men også handelsskole og teknisk aftenskole stod åpen for elever fra Strømsgodset. Enkelte tiltak ble imidlertid også satt i gang i egen skolekommune.

Fortsettelsesskole.

Spørsmålet om å opprette en fortsettelsesskole ble drøftet i skolestyremøte den 20. januar 1910. Det ble vedtatt å ta kontakt med Skoger skolestyre med forespørsel om samarbeid om en slik skole. I møte den 26. august 1910 fattet så skolestyret følgende vedtak:

"a. Man forsøker at sætte igang et fortsættelsesskolekursus for Strømsgodset paa 4-6 mdr. I den anledning averteres efter lærer til en løn av 150 kr. pr. md. Endvidere opfordres den av skolen utskrevne ungdom i sognet til uopholderlig at melde sig for saa vidt de agter at delta i denne undervisning. Der indgaaes til amtsskolestyret og sognestyret med andragelse om fornøden bevilgning i sagens anledning, deriblandt ogsaa andragende om i tilfælde at faa tillatelse til at benytte den bevilgning av amtsskolekassen som allerede er tilstaaet til anvendelse i Skoger i førstkommende vinter.

b. Utskrift av denne beslutning meddeles Skoger skolestyre som indbydes til at fatte beslutning om oprettelse av fælles fortsættelsesskole i overensstemmelse med kommiteens forslag."

Skolen kom i gang den 16. oktober 1911 i Strømsgodsets ungdomsforenings lokale med Johs. Nordheim som lærer. Skolen gikk inn etter et par år.

I møte den 6. mai 1918 uttalte skolestyret seg om en forespørsel fra departementet om videreutdannelse av ungdom som var gått ut av folkeskolen. Skolestyret gikk inn for å gi kommunene adgang til å innføre obligatorisk fortsettelsesskole som dagskole. Elevene burde ved lov sikres fritid til å søke skolen uten fradrag i lønn.

Lokalt skjedde imidlertid intet når det gjaldt kommunalt skoletilbud til ungdom som var gått ut av folkeskolen før i møte den 3. mars 1922. Da vedtok skolestyret en anbefaling til sognestyret om å sette i gang fortsettelsesskole i Strømsgodset. På budsjettforslaget for 1922/23 førte skolestyret opp midler til fortsettelsesskolen. Disse ble imidlertid strøket av sognestyret, og skolestyret tok ikke opp saken igjen innenfor tidsrammen for foreliggende arbeid.

Aftenskolekurser. Fra 1913 ble det gjennom et par år satt i gang en del aftenskolekurser for "voksen" ungdom, innenfor en ramme av kr. 200,- pr. år.

Arbeidsskole for voksne menn.

I møte den 23. november 1921 drøftet skolestyret et forslag om å sette i gang et kurs - arbeidsskole - for voksne menn. Formålet var å lære deltakerne å arbeide lettere "nyttegjenstande, verktøi, bord, innervinduer osv. Ved siden av dette reparasjon av møbler, og tilslutt bør hver elev arbeide sig nødvendig verktøi".

Kurset burde etter skolestyrets oppfatning gå over minst 120 timer. Skolestyret fant i det hele forslaget tiltalende og anbefalte overfor sognestyret å bevilge nødvendige midler til et slikt kurs.

Sognestyret godkjente i møte den 17. desember 1921 at kurset kunne settes i gang og gav tilsagn om nødvendig bevilgning.

Sannsynligvis var kurset et engangstiltak.

6. 4 OVERTILSYNET - SKOLEDIREKTØREN

Skoledirektørembetet ble opprettet i henhold til Lov om Almueskolevæsenet paa Landet av 16. mai 1860. Bare landkommunene ble omfattet av ordningen fram til 1889 da også byene kom med.

Hvert stift fikk sin skoledirektør med unntak av Christiania stift som fikk to (Christiania stift omfattet i 1860 hele Østlandet: Hedmark, Oppland, Østfold, Akershus, Oslo, Buskerud og Vestfold). Til å ha overtilsyn med skolevesenet i de fem stiftene i landet ble det således i 1860 utnevnt seks skoledirektører, alle teologer, uten at det i lover eller forskrifter var fastsatt krav om teologisk embetseksamen for å bli skoledirektør. I Christiania skoledirektørembete (Oslo fra 1924) ble teologer utnevnt til skoledirektører helt fram til 1938, da cand. philol. Johan K.Norvik ble utnevnt.

Christiania stift var i 1860-64 delt i to skoledirektørdistrikt, "østre" og "vestre". Fra 1864 ble stiftet delt, idet Hamar stift ble gjenopprettet. Skoledirektøren i Christiania vestre distrikt ble da overført til Hamar.

Skoledirektører i Christiania/Oslo skoledirektørembete:

Hansen, Halvor,	f. 1815,	1860 til 1864 da han ble overført til Hamar.
Haslund, Fredrik Adolph,	f. 1810,	1860-1875.
Coucheron, Peder Jacob Barthold	f. 1828,	1876-1907 (Utnevnt til Hålogaland i 1860, senere Bjørgvin til han i 1876 kom til Christiania. Til sammen 47 år som skoledirektør.)
Johnsen, Johan Andreas,	f. 1854,	1908-1924.
Hagemann, Tøger,	f. 1867,	1925-1937 (Nordland og Troms fra 1910).

ETTERSKRIFT

Det er mange og store hull i vår viten om utviklingen innenfor vår kommunes skolevesen. Vårt kildemateriale har ikke vært tilstrekkelig til å gi svar på til dels viktige problemstillinger.

Det vil være mulig å skaffe supplerende opplysninger gjennom gransking av arkivsaker, først og fremst i Riksarkivet og Statsarkivene. Men en nøyere gjennomgåelse av våre lokale arkiver (skolestyrets og kommunens sentralarkiv) vil kunne gi utfyllende opplysninger og bør kunne gi interessant materiale for f.eks. hovedoppgaver i pedagogisk historie.

To hovedoppgaver er hittil utarbeidd med grunnlag i arkivmateriale fra Drammen, begge fra 1964:

Audun Knappen: Folkeskolen i Drammen 1940-45. Trekk fra forholdene under den tyske okkupasjonen.

Hans I.Thorstensen: Særskilt undervisning i Drammen gjennom 85 år. 1860-1945. (B 30).

Det vil ikke by på vansker å finne passende emner for hovedfagsoppgaver med utgangspunkt i skolestyrets arkivsaker og videre "jakt" i Riksarkiv og Statsarkiv. Det var å ønske at personer med interesse for skolehistorie ville ta på seg et sikt "detektiv"-arbeid, og jeg føler meg sikker på at den lærer som velger skolehistorisk hovedfagsoppgave med tilknytning til forhold i Drammen vil få god støtte i vår bys skoleadministrasjon.

OVERSIKT OVER KILDEMATERIALE

A. DRAMMEN SKOLESTYRES ARKIVSAKER

1. Fundaser.
   a. Bragernes fattigskole. Godkjent 28.09.1753.
   b. Strømsø fattigskole. Godkjent 01.08.1766.
   c. Strømsfjerdingen skole. Godkjent 29.01 og 14.04.1772.
   d. Tangen fattigskole. Godkjent 27.05.1778.
   e. "Strøms-Fierdingen og Aasiiden" skole. Godkjent 10.06.1778.
   f. Skoger og Jarlsberg Værks skole. Godkjent 08.01.1808.

2. Forhandlingsprotokoller for skolekommisjonene/skolestyrene.
   a. Drammen fra og med 1879.
   b. Skoger " " " 1869
   c. Konnerud " " " 1875.
   d. Strømsgodset " " " 1873.
   e. Åssiden " " " 1890.

3. Andre protokoller.
   a. Tilsynsutvalgene etter 1890.
   b. Skolerådene, Drammen etter 1890, Skoger etter 1916.

4. Årsmeldinger for Drammen folkeskole 1891-1930.

5. Instrukser og undervisningsplaner, ca. 1850-1930.

6. Skolestyrenes korrespondanse.

B. BØKER, TIDSSKRIFTER ETC.

1. Tord Pedersen/Odd W.Thorson: Drammen En norsk østlandsbys utviklingshistorie, I-IV. 1961-81.
2. Tord Pedersen m/flere: Drammen 1811-1911, 1911.
3. Anton B.Rustad: Skogerboken. 1931.
4. Rolf Fladby/Steffen Gausemel: Liers historie I-VI. 1953-69.
5. Den Norske Kirkes Mindeskrift ved Reformationens 400-Aars-Jubileum Aar 1917: Utkast til en norsk Kirkeordinans (1604).
6. Ingeborg Brochmann: Drammen kommunale skoletannklinikk 50 år. 1961.
7. Ingebrigt Dahle: Bragernes Kirke 1871-1971. 1971.
8. Hans-Jørgen Dokka: En skole gjennom 250 år. 1988.
9. Harald I.Gløersen: Drammen latinskole gjennom 150 år. 1966.
10. Grunnskolen i Noreg 250 år. Glimt frå Hordaland. Red.: Egil Wangensten. 1989.
11. Hans Hammond: Forsøg til Afhandling om Christelig-Gavmild Goeddædighed mod Fattige, som Indleedning til fuldstændig Historie af Strømsøe-Byes Fattig-Skoeles første Opretning, Fræmgang og nærværende Tilstand. 1768.

12. Johannes Helgheim: Allmugeskolen på bygdene. 1980.
13. Johannes Helgheim: Allmugeskolen i byane. 1981.
14. Peder Nyeborg Hesselberg: Efterretninger angaaende Strømsøe Bye. 1780.
15. Ørnulf Hodne: Skolen i gamle dager. Barndomsminner fra den gamle folkeskolen 1885-1925. 1987.
16. O.G.Høegh: Om Sundhedsplejen i Almueskolen. 1862.
17. Amagda og Hans Johansen: Der far og mor har strevet. 1960.
18. Amagda og Hans Johansen: Minner gjennom årene. 1965.
19. Hans Johansen: Mennesker jeg møtte. 1975.
20. Lærerutdanningen i Telemark gjennom 250 år. Red.: Knut Jordheim. 1988.
21. Einar Ness: Det var en gang. 1989.
22. Pedagogisk Oppslagsbok I-II. Red.: Einar Ness. 1974.
23. Rundtom Drammen. Lokalhistorie 1988-90. Red.: Jo.Sellæg.
24. Tønnes Sirevåg: Den ni-årige skolen. 1979.
25. Tønnes Sirevåg: Niels Treschow. 1986.
26. Tønnes Sirevåg: Kunnskap skal glede di sjel. 1979.
27. Skolens Årbok 1965-89. Red.: Einar Ness.
28. Hans Strøm: Physisk-Oeconomisk Beskrivelse over Eger Præstegield. Kiøbenhavn 1784.
29. Erland Thoresen/Gerhard Faye: Beskrivelse over Det Jarlsbergske Sølvhaltige Blye- og Kobber-Verk. Ca. 1800.
30. Hans I.Thorstensen: Særskilt undervisning i Drammen gjennom 85 år. 1860-1945. 1974.
31. Knut Tveit: Allmugeskole på austlandsbygdene 1730-1830. 1989.
32. Knut Tveit: Biskop F.J.Bech og arbeidet hans for allmugeskolen og lærarutdanninga. 1970.
33. Wisløff og Aarflot: Norsk Kirkehistorie I-II.
34. Årbøkene for norsk skolehistorie 1982-89. Red.: Knut Jordheim.
35. Ukjent forfatter: Nogle Tanker angaaende det lærde Skolevæsen. 1794.
36. Statistiske Tabeller vedkommende Undervisningsvæsenets Tilstand i Norge ved Udgangen af Aaret 1840. 1843.
37. Statistiske Tabeller vedkommende Undervisningsvæsenets Tilstand i Norge i Aaret 1853. 1857-58.
38. Senere undervisningsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå.

C. LOVER, FORORDNINGER M.V.

1. Christian III's Kirkeordinans fra 1537, revidert og oversatt til dansk 1539. Gjort gjeldende også for Norge.
2. Christian IV's Kirkeordinans for Norge fra 1607.
3. Christian V's norske lov fra 1687.
4. Forordning Angaaende den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekræftelse udi deres Daabes Naade. 1736.
5. Forordning om Skolerne paa Landet i Norge, og hvad Klokkerne og Skoleholderne derfor maa nyde. 1739.
6. Instruction for Degne, Klokkere og Skoleholdere paa Landet i Norge. 1739.
7. Forordning, Angaaende hvor mange Latinske Skoler i Danmark og Norge skal vedblive. 1739.
8. Placat og nærmere Anordning angaaende Skoelerne paa Landet i Norge. 1741.

9. Forordning, angaaende Fattige Børns Antagelse i de publique Latinske Skoeler. 1756.
10. Forordning, angaaende Skoele-Væsenets Forbedring ved de publique Latinske Skoeler. 1775.
11. Underviisnings-Plan for Cathedralskoelerne i Kiøbenhavn, Christiania og Odense. 1805.
12. Forordning angaaende de lærde Skoler i Danmark og Norge. 1809.
13. Lov, angaaende Maaden, paa hvilken det Fornødne til Skolelæreres Dannelse og Lønning for hvert Aar herefter skal udredes. 1816.
14. Lov, angaaende Almue-Skolevæsenet paa Landet. 1827.
15. Plan, hvorefter Undervisningen og Disciplinen i Almueskolerne paa Landet skal indrettes,og Instrux for Lærerne ved Almueskolerne. 1834.
16. Reglement for Rigets Stiftsseminarier. 1837.
17. Lov om Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne. 1848.
18. Lov om Almueskolevæsenet paa Landet. 1860.
19. Lov om offentlige Skoler for den høiere Almendannelse. 1869.
20. Reglement for Rigets Stiftsseminarier. 1869.
21. Undervisningsplan for den lavere Almueskole paa Landet. 1877.
22. Lov om Folkeskolen i Kjøpstæderne. 1889.
23. Lov om Folkeskolen paa Landet. 1889.
24. Udkast til Skoleplan for Folkeskolerne paa Landet. 1889.
25. Lov om Seminarier og Prøver for Lærere og Lærerinder i Folkeskolen. 1890.
26. Lov om høiere Almenskoler af 27de Juli 1896 med Ændringer af 6te August 1897.
27. Lov om Lærerskoler og Prøver for Lærere og Lærerinder i Folkeskolen. 1902.

APPENDIKS

KILDEMATERIALE HENVISNINGER

Foreliggende arbeid bygger i vesentlig grad på Drammen skolestyres arkivsaker. Men en har også søkt til andre kilder, jf. oversikten over kildematerialet, s.277, som er inndelt i tre hovedgrupper:

A: Drammen skolestyres arkivsaker.
B: Bøker, tidsskrifter etc.
C: Lover, forordninger m.v.

Oversikten omfatter materiale som har vært til nytte under arbeidet, selv om det ikke foreligger henvisninger til alle de oppførte numrene.

Henvisninger er markert med bokstav (A, B eller C), i enkelte tilfelle bare med dato (materiale under A2-3). For materiale under B er oppført listenummer og sidetall, og for materiale under C er oppført listenummer, samt paragraf for lover og dato for forordninger og forskrifter.

Henvisninger til skolestyrets arkivsaker (protokoller, korrespondanse) er således markert med angivelse av dato for skolestyrevedtak eller for saksdokument. Denne form for henvisning fører til tidsangivelser som kan synes unødvendig nøyaktig. En har likevel funnet henvisningsformen rasjonell, sett ut fra den måten skolestyrets arkiv er ordnet. Særlig gjelder det korrespondansedelen av arkivet.

Enklest er det å finne fram til kilden ved henvisning til et skolestyrevedtak i en av de tidligere skolekommunene som Drammen av 1990 omfatter. Skolestyrenes (og skolekommisjonenes) forhandlingsprotokoller oppbevares i Drammen skolestyres arkiv, de fleste i fjernarkivet (Øren skole). En må finne fram til protokollen for den skolekommunen som saken gjelder, slå opp på møtedatoen som henvisningen opplyser om, og gå igjennom saklisten for møtet til en finner saken.

Verre er det å finne saken ved henvisning til dokumenter (saksutredninger, skriv etc.). Drammen skolestyres arkiv går tilbake til første halvdel av 1700-tallet. Alt skriftlig materiale er lagt i omslagsmapper som igjen er plassert i bokser (27 cm. x 32 x 40). Første boks inneholder alt skriftlig materiale før 1870, tett sammenpakket, så det til sammen er et betydelig antall skriv i boksen, men det meste fra de siste årene før 1870. Hver omslagsmappe er påført årstall. De eldste mappene inneholder skriv for opptil flere tiår. Etter hvert som omfanget av saksmengden økte, ble det plass til færre årganger i hver mappe.

Etter 1870 er det en betydelig økning i saksmengden, slik at antall "årganger" i hver boks avtar, fra 15 år i første boks etter 1870, til 12 i neste, så 5 år, og fra 1912 inneholder hver boks arkivmateriale for ett år.

Fra 1912 begynte en "forsiktig" sortering av saksmengden etter emner med egne mapper for departementsskriv, budsjettsaker og undervisningsspørsmål. Men en gjennomført emneregistrering kom ikke i gang før etter 1916, altså mot slutten av den tidsepoke som foreliggende arbeid omfatter.

Hvis en ønsker å finne fram et skriv med henvisningsdato f.eks. 27. oktober 1892, finner en lett fram til den "riktige" boks - boksene er ordnet kronologisk og påført årstall -, og det går også greit å finne den riktige mappen, som også er påført tidsramme. Og så får en bla gjennom mappen og håpe på at skrivene ligger ordnet etter dato, slik som de sikkert en gang ble lagt, sirlig nøyaktig.

Viktig arkivmateriale for skolesektoren gikk tapt under bybrannen i 1866. For tiden før brannen er det derfor store hull i vår kunnskap om skoleforholdene i Drammen. En del dokumenter, f.eks. skolefundasene nevnt under A, har en fått innhentet i kopi fra Riksarkivet og Statsarkivet. Men det hadde vært ønskelig med en fyldigere dokumentasjon for tiden før midten av 1800-tallet.

For Skogers vedkommende fins det, utenom protokollene, lite skriftlig materiale vedr. skolesektoren før 1945. Det samme gjelder Åssiden.

Sitater fra skriv, protokoller e.l. er gjengitt i den språkdrakt som foreligger i kildematerialet. Selv hvor et ord er skrevet på ulike måter i samme dokument, har en gjengitt ordet med de ulike skrivemåtene. En tilsynelatende språklig inkonsekvens oppstår ved "klipp" fra andre bokverk hvor sitater fra eldre dokumenter

har fått en språklig oppdatering. Det gjelder bl.a. B 1 og B 2.

SKOLEORDNINGEN AV 7. NOVEMBER 1769.

Inndeling i to skoledistrikter:

"Til Øst Bøygden kunde Reignes:
Skalpi, Bakke, Lindem, Øvre Knive, Eeg, Søndre Solum, Nedre Knive, Nordre Solum, Nordby, Kaabbervigen og Hengsrud, mellem Field, Jerpen, Gunderud, Thorrud, Gulixrud, Gundesøe, Nørdre Steen, Søndre Steen, Dæhle, Mæhlen.

Saaledes blir i østBøygden 23 gaarder og 25 opsidere.

Fierdingerne heraf kunde blive:
i Gundesø Fierd. at være:
Søndre Aanesøe, Nørdre Aanesøe, Gundersøe, Ingvaldsaasen, Hensgaardene, Mæhlen, Dæhle, Gullixrud, Thorrud, Gunderud, Jerpen,

i Eeg Fierd. at være:
Skalpe, Bakke, Lindem, Eeg, Solumsgaardene, Nordby, og Hengsrud

og i Knive Fierd. at være:
Øvre Knive og Nedre Knive. NB: for de mange Pladser paa øvre Knive leiet ud efter Stranden som ikke kand Række at komme til andre gaarder.

Herefter haver da Skoleholderen i Østbygden at Rette sig efter med, at være en Maaned ad gangen i hver fierding og hos den Mand eller opsider paa gaarden han var den eene omgang kom han ikke den andre omgang, føren han har været hos alle, Nu kand der vel ansees at i Knive Fierd. blir paa de gaarder formegen Skole, som aldeles ikke blev, naar der paa alle de pladser var nogen mængde ungdom, men naar Erfares at der ikke er mange ungdom, saa kand mand tage 14 dage hvær omgang fra Knive Fierd. og holde til Gundesæe Fierd. som er de fleste gaarder i, saa der bliver de 6 uger hver omgang, saa kand ungdommen ganske oplæres, naar de lader sin ungdom møde bestandig, saa længe som Skolen var i fierdingen.

Til Vest Bøygden kand da Reignes:
Østre Hannevold, Nedre Hannevold, Vestre Hannevold, Vestby, Holt, Søndre Holmen, Nørdre Holmen, Løse, Søndre Flaaten, Nordre Flaaten, Nedre Skieldrum, Øvre Skieldrum, Skallestad, Jordbrek, Viulsrud, Vestre Borge, Mellem Borge, Østre Borge, Søndre Imielt, Nørdre Imielt, Svartrud, Øvre Aaserud, Nedre Aaserud, Andorsrud, Furuvald.

Er saa her i Vest Bøygden 25 gaarder og 34 opsidere. Fierdingene her af kunde da blive:

i Hannevolds Fierd. at være:
Østre Hannevold, Nedre og Vestre Hannevold, Vestby, Holt, Holmsgaardene, Løse og begge Flaatengaardene,

i Jordbrek Fierd.:
Øvre Skieldrum, Nedre Skieldrum, Jordbrek, Skallestad, Borgegaardene, Viulsrud,

i Aaseruds Fierd. at være:
Alle tre Aaserudgaardene, Furuvald, Andorsrud, Imieltgaardene og Svartrud.

Hvorefter Skoleholderen i Vest Bøygden havde da at Rætte sig efter med sin omgang med Skolen, og nu er det da og mange gaarder, som grændser sammen med fierdingsskifterne af gaarder, saa den største deel af Ungdommen kand gaa meget meer end 3 Maaner i Skole om Aaret, naar de bestandig gik i Skolen saa langt de kunde rekke Skolen paa alle kanter, her kunde da ansees at i Jordbrek Fierd. skulde blive for Viulsrud og vestre Borge den lengste strekning i en Maaned, men naar Ungdommen gik ligesaa vel til Holmen Fierd. saa kunde de faa lige saa megen skolegang som hver af de andre i Fierdingen aller helst da der kand sees af enhver at det kand ikke paa denne Maade anderledes skee.

Saaledes blev d/: 7. November 1796 paa fattigmødet baade af Sognepræsten og almuen fastsadt.

Ingvaldsaasen ut ....

A.Chr.Henne."

Skolekommisjonens uttalelse om komiteinnstillingen av 24. mai 1876.

Skolekommisjonen behandlet komiteinnstillingen i møte den 27.10.1876 og vedtok enstemmig en fyldig "Erklæring i Sagen". Uttalelsen er interessant, særlig sett i lys av sakens videre skjebne. Vi gjengir derfor uttalelsen i sin helhet:

"Af de i Komite-Indstillingen indeholdte oplysninger, fremgaar det formentlig klart, at de nuværende Almue-Bygninger ingenlunde indeholde tilstrækkeligt Rum, og at Skolelokalernes Indretning i det hele taget ikke er tilfredsstillende, ligeom heller ikke Bygningene ligge centralt. Der kan vist saaledes ikke være nogen anden Udvei end "at skride til Opførelsen af nye hensigtsmæssigt indrettede og hensigtsmæssigt beliggende Skolebygninger for begge Bydele".

Ved dette Foretagende bør man da vistnok tage Hensyn til de Krav, som Fremtiden under Forholdenes Udvikling antagelig vil stille til Skolelokalernes Størrelse og Indretning og Skolebygningernes Beliggenhed og derhos heller ikke sætte ud af Betragtning Hensynet til de herved forbundne Udgifter, men vælge den forholdsvis sparsommeligste Udvei til Opnaaelsen af det Maal man tilsigter. Kommissionen formener ogsaa at Komiteen i sin Indstilling har taget begge Hensyn og truffet det rette i saa Henseende. Man maa derfor tiltræde Komiteens Forslag angaaende Skolebygningernes Opførelse og Indretning og bifalde dens Valg af Tegninger. Som Følge heraf finder man at Bragnæs nuværende Almueskole-Bygning bør ombygges til Benyttelse for den nedre Del af Bragnæs og at to nye Skolebygninger bør opføres, en paa Hamborgstrøms Grund for den øvre Del av Bragnæs, samt for Strømsbyen, Grønland og Sundhougen af Strømsø og en ved den vestlandske Hovedveis Indmunding i Byen ved Rundtom for den øvrige Del af Strømsøe og Tangen. Det kan vistnok ikke negtes at det kan have sine Vanskeligheder for Børn fra de nævnte øvre Dele af Strømsøe at søge en Skole paa Hamborg=Strøms Grund og at man ved Ombygningen af Bragnæs nuværende Skolebygning ikke vil faa en i alle Dele saa tilfredsstillende Bygning eller saa bekvem Legeplads, som man kunde faa ved at opføre en nye Skolebygning paa en passende Tomt. Det kunde derfor synes hensigtsmæssigere at opføre to centralt beliggende Skolebygninger paa hver Side af Elven, en for hele Bragnæs og en for Strømsø og Tangen. Men Skoleveien vil dog idetmindste for Flerheden af de skolepligtige Børn forkortes, naar det bliver tre Skoler istedetfor to, og man har da ogsaa Adgang aaben til senere hen om det skulde ansees fornødent at opføre en Skolebygning for den øvre Del af Strømsøe.

Hvad Komiteen har udtalt om Indskrænkning af Børnetallet i Klasserne og om Klasseværelsernes Størrelse samt Forøgelse af Undervisningstimernes Antal i Skolernes tredie og fjerde Klasse finder Kommissionen fuldt berettiget, og den maa derfor anse Kravet paa Forføininger til disse Øiemeds Opnaaelse uafviseligt, men da dette Krav ikke kan tilfredsstilles uden betydelig Forøgelse af vor Bys Almueskole-Budget, maa man samstemme med Komiteen i at man for Tiden udsætter med den i Komite-Indstillingen omhandlede Deling af øverste Afdelings øverste Klasse og ligesaa med Oprettelsen af Betalingsklasse for Piger i øverste Afdeling, hvor ønskeligt det end kunde være at se begge disse Foranstaltninger iværksatte. Forøvrigt maa man anbefale at det efter Komiteens Forslag gives en mere udstrakt Undervisning for Pigerne i Haandarbeide og for Gutterne i Gymnastik, samt at den ugentlige Undervisningstid i de saakaldte Hjelpeklasser sættes til mindst 18 Timer.

Forskjellen mellem den af Komiteen foreslaaede Plan for vor Bys Almueskolevæsen og det af en Kongelig Kommission udarbeidede Udkast til ny Lov angaaende Almueskolevæsenet i Rigets Kjøbstæder kan neppe for Tiden udjevnes, men man tør dog haabe at ved Gjennemførelsen af den foreslaaede Plan vil vort Almueskolevæsens Ordning blive meget tilfredsstillende. Der bliver ogsaa kun en eneste Klasse, som faar kortere Undervisningstid end som foreslaaet i den Kongelige Kommissione Udkast.

Ønskeligheden af en fuldt gjennemført Deling efter Kjønnene baade med Hensyn til Undervisning og Legepladse samt Lokaler idethele er formentlig indlysende.

Kommissionen slutter seg til Komiteens Vedtagelse om Lærerinder og deres Anvendelse i Skolen og maa saaledes være af den Formening at de nye Lærerposter som efter den foreslaaede Ordning tiltrænges, bør besættes med Lærerinder.

Oprettelsen af en Vikarkasse i Lighed med den ved Christiania Almueskole oprettede maa sikkerlig erkjendes hensigtsmæssig ligesom og Indførelsen af den Ordning, at saavel Lærere som Lærerinder ved deres Ansættelse tilpligtes at sikre sig en passende Pension eller Livrente efter en vis Alder.

Man finder det endvidere hensigtsmæssigt, hvad der af Komiteen er foreslaaet angaaende Lærere og

Lærerinders fremtidige Ansættelse og mulige Omflytning, i hvilken Henseende man ei vil undlade at bemerke, at man har ment allerede at burde ansætte de sidst tilkomne Lærerinder som Lærerinder ved Drammens Almueskoler idet man har anseet dette som noget der ialfald væsentlig var en Skolecommicions Sag. -

Ligeledes henholder man sig til Komiteens Forslag angaaende Lærere og Lærerinders Forpligtelse til at have Indseende med Børnene ogsaa udenfor Skolen og til at bistaae med at modvirke Skoleforsømmelser, idet dog saadan Forpligtelse for Lærerindernes Vedkommende, som og af Komiteen bemerket, forudsætter Indskrænkning i deres Læsetid.

Alt eftersom en By tiltager i Folkemængde og deres Almueskolevæsen udvikles vil der ogsaa tiltrænges en sagkyndig Mand, som uhindret af andre Forretninger kan udelukkende anvende sin Tid til at lede Almueskolens Anliggender, for den hele By's Vedkommende, med andre Ord: en Skoleinspektør vil tiltrænges, og kravet paa en saadan Funktioners Ansættelse vil gjøre sig gjældende. Komiteen har ogsaa foreslaaet at en Skoleinspektør skal ansættes, og den har bestemt udtalt at Skolen vil fuldt udkræve Inspektørens Tid, saa at Inspektørposten bør være en for sig bestaaende Post med tilstrækkelig Aflønning for dens Indehaver. Med Hensyn til dette sidste antager Komiteen at Begyndelsesgagen ikke bør sættes til mindre end 800 Spd. aarlig med en passende Stigning efter Tjenestetid og forøvrigt med frit Kontor i en af Kommunens Bygninger, og enten frit Hus eller en passende Husleiegodtgjørelse. Komiteen formener ogsaa at Beslutning om en Skoleinspektørposts Oprettelse bør fattes med det snareste, og Besættelse av samme snarest finde Sted.

Man maa ogsaa slutte sig til denne Del af Komiteens Forslag, og finder det med den meget ønskeligt at Skoleinspektørposten snarest mulig oprettes og besættes, idet man navnlig maa være aldeles enig med Komiteen i den Formening at Skoleinspektøren bør have Anledning til at øve sin Indflydelse under de Forberedelser og Forhandlinger der endnu maatte komme til at finde Sted før Gjennemførelsen af nogen ny eller forandret Ordning.

Men da man har bragt i Erfaring at det er sædvanligt at Skoleinspektøren ansættes af Skolecommisionen med Stiftsdirektionens Approbation, og at Instruks for ham, approberes af Stiftsdirektionen skulle man foreslaae at Skoleinspektøren i Drammen ansættes af Magistrat og Formandskab efter Forslag af Almueskolekommisionen og med Stiftsdirektionens Approbation, samt at Instruks udfærdiges for ham af Skolecommisionen og saa, efterat Erklæring har været indhentet fra Magistrat og Formandskab, approberes af Stiftsdirektionen.

Idet Almueskolecommisionen i alt væsentlig slutter sig til Komite-Indstillingen giver man sig den Ære at foreslaa avgivet af Kommunebestyrelsen følgende

Beslutninger

..... "

Allmueskolekommisjonens forslag til "Beslutninger" var identisk med komiteinnstillingen, jf. s.120 f., med unntak av andre avsnitt under punkt 5 som fikk følgende formulering:

"Skoleinspektøren der ansættes af Magistrat og Formandskab efter Forslag fra Almueskolecommisionen og med Stiftsdirektionens Approbation har at rette sig efter den Instruks som udfærdiges af Almueskolecommisionen, og efterat Erklæring fra Magistrat og Formanskab er indhentet approberes af Stiftsdirektionen."

SKOLEKOMMISJONENS HENVENDELSE AV 24. MARS 1887 TIL MAGISTRATEN VEDR. ROMFORHOLDENE FOR SKOLEN

"Til Magistraten.

Under 16de september oversendte kommissionen til den ærede magistrat en skrivelse fra Drammens provstie, med udskrift af protokollationen ved sidste bispevisitats, idet kommissionen henviste til de hvilende forslag til nye skolebygninger. Biskopen udtaler i den nævnte protokollation anke over de nuværende skolebygninger, hvilke navnlig for Strømsø skolebygnings vedkommende, biskopen finder saa utilfredsstillende, at der maa rettes indtrængende opfordring til vedkommende om at erhverve nye

skolehuse.
Da kommissionen savner kundskab om, hvorvidt der maatte være foretaget eller i den nærmeste fremtid agtes foretaget skridt til afhjælpelse af manglerne ved vore nuværende almueskolelokaler, og da nødvendigheden af, at saa skeer, bliver om muligt stadigt mere paatrængende, tillader kommissionen sig paany at henvende sig til den ærede magistrat i sagens anledning. Man finder det i denne henseende mindre fornødent at skride til nogen indgaaende paavisning af de forhaandenværende mangler eller af disses beskaffendhed; thi dels ville disse være den ærede magistrat bekjendte, dels foreligger der om samme fuld paavisning i tidligere indstillinger fra kommissionen; de ere derhos af formandskabet ved forskjellige anledninger erkjendte.

Derimod finder man dels at burde for den ærede magistrat gjenkalde i erindring hvad der til fremme af sagen hidtil er foretaget, dels at burde gjøre rede for kommissionens opfatning af sin stilling i forhold til fremtidige arbeider til sagens fremme.

Der foreligger følgende indstillinger:

1. *af 24 mai 1876 fra en af kommissionen nedsat komite, hvis formand var den ærede magistrat og i hvis forhandlinger og arbeider formandskabets daværende ordfører deltog. Denne komitees af kommissionen tiltraadte indstilling gaar ud paa udvidelse og paabygning af den nuværende skolebygning paa Bragernæs samt opførelse af to nye skolebygninger, en paa den øvre del af Bragernæs og en paa Strømsø.*

2. *af 20 februar 1878 fra en af repræsentantskabet nedsat komite, gaaende ud paa en ordning med en hovedskole og en filialskole paa hver side af elven. Med hensyn til denne plans gjennemførlighed paaviste kommissionen, at de paatænkte skoleværelser ikke paa adskilligt nær vilde opfylde sundhedskommissionens fordringer;*

3. *af 28 august 1884 fra kommissionen mod et mindretal af en stemme, støttet til forarbeider af en af kommissionen nedsat komite. Denne indstilling, der af kommissionen forklaredes at være afgivet under hensyn til, at kommunens økonomiske forhold antages at nødvendiggjøre størst mulig økonomi, gaar ud paa tilveiebringelse af de fornødne lokaler ved paabygning paa og forandring af den nuværende skolebygning paa Bragernæs og ved opførelse af en ny bygning i tillæg til den nu benyttede skolebygning paa Strømsø.*

Den under no. 1 nævnte indstilling blev i sin tid av magistrat og formandskab indstillet til at bifaldes, men blev inden repræsentantskabet ikke behandlet i realiteten, og indtillingene no. 2 og 3 har ikke fra formandskabets side været gjenstand for indstilling til repræsentantskabet. Med hensyn til no. 3 har saaledes formandskabet i sin indstilling til repræsentantskabet af. 14 september 1885 udtrykkelig holdt skolebygningsspørgsmaalet udenfor behandling, idet det antoges hensigtsmæssigst forsaavidt at oppebie resultatet af statsmyndighedernes forhandlinger om ny skolelov for byerne. Derimod formente formandskabet, at man til en begyndelse og som en prøve burde skride til oprettelse af filialskoler for de mindste børn paa den øvre del af Bragernæs og paa Tangen, hvilken foranstaltning, som bekjendt, ogsaa er blevet iværksat.

Naar kommissionen saaledes ved tidligere anledninger har ladet udarbeide og forelagt kommunens bevilgende myndigheder planer med omkostningsoverslag for forandring af de nuværende og opførelse af nye skolebygninger, er dette selvfølgelig skeet i den hensigt og i det haab derved at lette sagens behandling og at fremme dens afgjørelse; men det har paa den anden side været noget, der ikke efter lovgivningen paaligger kommissionen.

Dennes stilling og opgave er efter lovgivningen alene den: med de af den bevilgende myndighed til raadighed stillede midler under skolens overordnede foresatte - provst, biskop, stiftsdirektion og kirkedepartement - at varetage og styre skolens indre anliggender overensstemmende med givet lov eller gyldig forskrift. At forberede planer til kommunale bygningers opførelse er selvfølgelig de administrative kommunale myndigheders sag, hvad enten disse bygninger ere at afgive til skolens brug eller til hvilketsomhelst andet kommunalt øiemed; og kommissionen tror at fremme skolebygningssagen bedst ved nu at foranledige den bragt i den legalt rette gjænge. Den tillader sig derfor at henstille til den ærede magistrat at tage sagen i sin haand og foranledige den behandlet og fremmet paa den maade, som af magistrat maatte findes hensigtsmæssigst. Kun tror kommissionen at burde tilføie, at den formener, at der bør gives den, saaledes som forholdet efter lovgivningen er for sundhedskommissionens vedkommende, anledning til at udtale sig over opgjorte planer til forandrede eller nye skolelokaler, før der tages endelig beslutning om disses gjenopførelse.

Det er ikke kommissionens hensigt med denne henvendelse til den ærede magistrat at ville udtale, at den

skulde være uvillig til ogsaa eftertidigt at bistaa med forberedelsen af planer til forbedrede eller nye lokaler for almueskolen, om dette skulde af de kommunale myndigheder ønskes. Men kommissionen maatte isaafald udbede sig meddelt, hvilken ordning af skolevæsenet med hensyn til bygninger og disses antal efter bestemmelse af kommunens vedkommende maa blive at legge til grund for dens arbeide, og i det hele at blive meddelt saavidt muligt fuldstændigt program.

Idet kommissionen saaledes lægger skolebygningssagens fremme i den ærede magistrats haand, kan den ikke undlade at gjentage den mest indtrængende udtalelse af nødvendigheden af, at der skrides til tilveiebringelse af tidsmæssige lokaler for almueskolen med saa liden udsættelse som efter omstændighederne gjørligt.

I den omhandlede tilførsel til visitasprotokollen henstiller derhos biskoppen til skolekommissionen at søge erhvervet en skoleinspektør. Naar kommissionen ikke ved nærværende anledning griber ordet for saadan foranstaltnings gjennemførelse, er det ikke fordi den underkjender den betydning for vort skolevæsens udvikling, som deraf skulde kunne paaregnes.

Men hvad der for vor bys almueskolevæsen maa sættes i første række, er efter kommissionens formening tilveiebringelsen af tidsmæssige eller tjenlige lokaler for undervisningen; og kommissionen tror at gavne denne sag mest, ved ikke fortiden at optage spørgsmaalet om ansættelse af en skoleinspektør til behandling.

* *

Nærværende udskrift, hvis riktighed attesteres, oversendes Drammens ærede magistrat til videre forføining.

Drammen, 29 novbr. 1887.

Chr.Knudsen."

Skolekommisjonens henvendelse til magistraten var fremmet som forslag av statshauptmand Joh.J.Schwarts, medlem av kommisjonen og aktiv pådriver i skolebyggsakene. Hans forslag fikk enstemmig tilslutning av kommisjonen.

MAGISTRATENS SAKSFORELEGG AV 11. AUGUST 1888 I SKOLEBYGGSAKEN

"Til Drammens Formandskab.

I Slutningen af forrige Aar modtog jeg fra Almueskolekommissionen en Udskrift af Kommissionens Forhandlingsprotokol, indeholdende en i Møde den 24 November f.A. vedtagen Henvendelse til mig, hvori Kommissionen indtrængende udtaler sig for Nødvendigheden af, at der med saa liden Udsættelse som efter Omstændighederne gjørligt skrides til Tilveiebringelse af tidsmæssige og mere tilfredsstillende Lokaler for Almueskolerne end de, der nu haves, og henstiller til mig at foranledige denne Sag fremmet paa den Maade, som maatte findes hensigtsmæssigst.

Som bekjendt havde man dengang Kundskab om, at der for det snart sammentrædende Storthing vilde blive fremsat Forslag til fuldstændig ny Lov om Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne, og der var overveiende Sandsynlighed for, at en saadan Lov vilde blive vedtaget. - Jeg var vistnok ligesom tidligere af den Mening, at Skolebygningsspørsmålet ikke i nogen væsentlig Grad var afhængigt af de Bestemmelser, som kunde ventes i en ny Skolelov, men da det navnlig fra det ærede Formandskabs Side ved tidligere Leiligheder var udhævet at det var ønskeligt at se Resultatet af Forhandlingerne i saa Henseende, forinden der skrides til nogen ny Ordning med Hensyn til Lokaler for Almueskolerne hersteds, og da det laa nær at antage, at et saadant Resultat inden kort Tid vilde foreligge og vilde indeholde en forstærket spore for Kommunebestyrelsen til at yde de Ofre som maa til for at bringe Byens Almueskolevæsen ud af den mangelfulde Tilstand, hvori det i længere Tid har befundet sig som Følge af utilstrækkelige og daarlige Lokaler, - saa fandt jeg det rettest at lade Sagen beroe indtil det viste sig, om der emanerede nogen ny Lov og hvad denne indeholdt, der kunde være af Betydning for de Forføininger der maatte træffes. -

Som bekjendt ble Resultatet af Storthingets Forhandlinger, at den hele Sag udsættes, og efter de forhaandenværende Forholde turde det være tvilsomt, om der ikke vil hengaae nogen Tid, maaske flere Aar, inden Enighed opnaaes om ny Almueskolelov. -

Under disse Omstændigheder tror jeg, at der nu ikke bør udsættes længere med at bringe Skolebygningssagen under Forhandling og Afgjørelse og tillader mig derfor herved at oversende det ærede Formandskab Almueskolekommissionens ovennævnte Henvendelse, idet jeg i Anledning af samme skal udtale Følgende:

Som af Skolekommissionen paapeget og som det vil være det ærede Formandskab vel bekjendt, har der i lange Tider været klaget over Utilstrækkeligheden af og Manglene ved de Lokaler, som siden den store Brand i 1866 havde været anviist Almueskolerne her i Byen. Den Ordning, som i saa Henseende blev truffet i Aaret 1867, blev allerede strax fra først af betegnet som kun midlertidig og paatvunget af Omstændighederne, spesielt Vanskeligheden ved dengang, da der forelaa saa mange andre, uafviselige Krav, at strække sig længere. -

Da nogle Aar vare gaaed og Stigningen af Børneantallet yderligere havde medvirket til, at de Skoleer anviste Lokaler vare blevne utilstrækkelige og utilfredsstillende, og det fandtes sandsynligt, at dette med Indvaanerantallets Stigning endmere vilde blive Tilfældet, nedsatte Almueskolekommissionen en Komite for at tage under Overveielse, hvad der burde gjøres for at faae tilveiebragt en bedre Ordning. -

Denne komites Indstilling, der blandt Andet gik ud paa Opførelse af to fuldstændige nye Skolebygninger samt Paabygning og Forandring af den nuværende Skolebygning paa Bragernæs, blev eenstemmig tiltraadt af Skolekommissionen og ligesaa eenstemmig af det daværende Formandskab. -

Men under Forhandlingene i den samlede Kommunebestyrelse reistes der Spørgsmaal, om der ikke skulde kunde findes en billigere Maade at ordne sig paa, og ved Repræsentantbeslutning af 5te Marts 1877 vedtoges det at udsætte Sagen i dens Heelhed og at nedsætte en ny Komite til dens videre Drøftelse. -

Fra denne Komite fremkom under 20de Februar 1878 et nyt, fra den første Komite-Indstilling væsentlig forskjelligt Forslag, og senere har Almueskolekommsissionen under 28 August 1884 fremsat atter et tredie Forslag. -

Samtlige disse Forslag findes indtagne i de trykte Kommunebestyrelsesforhandlinger (se Repræsentantsager for 1876 Sag No. 6 Pag. 95 til 105 med Anhang og for 1885 Sag No. 27 Pag. 85 til 110 samt Anhang No. 3 og 4), hvortil henvises. De ere dog endnu ikke forelagt Kommunebestyrelsen til Afgjørelse, og Sagen staar altsaa i formel Henseende fremdeles saaledes, at den i Henhold til Repræsentantbeslutningen af 5te Marts 1877 er udsat. -

Det Eneste, der er foretaget, er at der paa Strømsø er i den Kommunen tilhørende saakaldte Hansteingaard indrettet et bedre Hjælpelokale end det, der tidligere havdes deels i Asylbygningen deels i leiede Rum, og at der i Henhold til Repræsentantbeslutning af 28 September 1885 fra 1886 af er opprettet i leiede Lokaler Filialskoler for Elever af de to nederste Klasser fra den øvre Deel af Bragernæs og fra Tangen. - Denne sidste Foranstaltning blev dog under Forhandlingerne derom udtrykkelig betegnet som alene midlertidig og paa Prøve, og selve Beslutningen lyder ogsaa kun paa Oprettelse indtil videre. -

At de nuværende Lokaler for Almueskolerne ere utilstrækkelige og i flere Henseende meget mangelfulde, er saa gjentagne paavist under de Forhandlinger, der som nævnt i en Rekke af Aar har været ført, at det tør være tilstrækkeligt at henvise til disse i saa Henseende. Baade Almueskolekommissionen og Sundhedskommissionen have gjentagende indgivet Forestillinger om det Nødvendige og Paatrængende i at søge tilveiebragt mere tilfredsstillende og tidsmæssige Lokaler, der er den første Betingelse for Skolens Trivsel og Udvikling, ligesom det er af den største Vigtighed i sanitær Henseende. Ved de i senere Tid afholdte Visitatser har ogsaa Biskoppen gjentagende opfordret til Erhvervelse af nye og bedre Skolehuse. -

Trangen til indgribende Foranstaltninger paa dette Felt, paa hvilket der i andre Kommuner efterhaanden er udrettet saa Meget, at vor By maa siges at staae sørgeligt tilbage for saagodtsom alle de andre selv de mindste, er selvfølgelig ogsaa voxet med alle de Aar, som ere hengaaede med Forhandlinger uden noget endeligt Resultat. - Børnetallet er saagodtsom aarlig steget og dermed ogsaa Knapheden paa Rum i de nuværende Lokaler. - Jeg har fra Skolebestyrerne erhvervet vedliggende Opgaver over Elevantallet i Skolerne i det nu senest forløbne Skoleaar 1887-88 samt i de foregaaende 10 Aar. - Det vil af disse fremgaae, at det samlede Antal i begge Skoler, hvilket i 1877 var 2248, nu senest er voxet til 2892 eller med 644, hvilket for disse 11 Aar gjennemsnitlig gjør ved 2½ Procent aarlig. - Selv om man fratrækker de 273 Børn, som i det sidste Aar vare henviste til de to Filialskoler paa Landfaldøen og Tangen, bliver der igjen en tilvæxt for Hovedskolerne af 371, hvormed altsaa de allerede tidligere altfor sterkt optagne Lokaler i disse yderligere ere blevne fyldte. -

Det er muligt, at den nærmeste Fremtid ikke vil vise nogen synderlig Forøgelse af de skolepligtige Børns

Antal, eftersom Byens Indvaanerantal i de senere Aar har været temmelig stillestaaende. - Men selv om saa skulde blive Tilfælde og selv om man skulde finde det riktigt vedblivende at holde paa den forsøgsviis indførte Ordning med Filialskoler for de mindste Børn, er Forholdet af den Beskaffenhed, at det ikke gaar an at udsætte længere med at træffe Foranstaltninger til Erhvervelse af større og bedre Lokaler for Skolerne end de nuværende. - Hertil kommer, at der, naar ny Skolelov maaske allerede i en nær Fremtid emanerer, efter al Sandsynlighed vil blive Spørgsmaal om noget længere Underviisningstid for enkelte Alderstrin end den, der nu er indført ved vor Almueskole, og altsaa ogsaa Krav paa udvidet Lokale. - Jeg skal i saa Henseende oplyse, at de Bestemmelser om Underviisningstiden som indeholdtes i den Komite-Indstilling til Lov om Folkeskolen i Kjøbstæderne, der iaar forelaa for Storthinget, og hvilke vare overeenstemmende med saavel den store Skolekommissions Forslag som med en kongelige Proposition, gik ud paa, at der i Skolens 2 første Afdelinger (Alder fra 7 til 12 Aar) skulde undervises daglig i tilsammen 24 Timer ugentlig, dog saaledes at Kommunebestyrelsen efter Forslag af Skolestyret (Almueskolekommissionen) skulde have Adgang til at nedsætte Timetallet i en eller flere Klasser af første Afdeling (Alder fra 7 til 10 Aar) indtil 18 Timer ugentlig. For 3die Afdeling (Alder fra 12 til 14 Aar) skulde Kommunebestyrelsen efter Forslag af Skolestyret have at fastsætte de ugentlige Underviisningstimer dog saaledes at disse ikke maatte være over 24 eller under 18. -

For Tiden er Læsetiden ved vore Skoler i de 2 første Klasser (Alder 7-9 Aar) 24 Timer, i de 2 næste (Alder 9-11 Aar) 18 og i de 3 øverste (Alder 11-14 Aar) 12 Timer ugentlig; dog er i 2 Betalingsklasser for de Ældste Trin af Gutter Læsetiden 24 Timer ugentlig. -

Hvis den eventuelle nye Skolelov kommer til at indeholde Bestemmelser som de ovennævnte foreslaaede, hvad man temmelig sikker tør gaae ud fra efter den Enighed, som derom har været, saa vil det sees, at Læsetiden ved vore Skoler antagelig vil blive ikke ganske lidet forøget, selv om Kommunebestyrelsen paa alle Trin vilde gaae til det Minimum, hvortil Bestemmelsene give Adgang, hvilket forøvrigt er mindre sandsynligt, da Læsetiden for et Par af Klasserne allerede nu er længere end dette Minimum. -

Angaaende Lokaler for Folkeskolen indeholdt den ovennævnte Komite-Indstilling den almindelige Bestemmelse, at Rummene skulle være tilstrækkelig store og for Øiemedet tjenlige. - Forøvrigt bestemtes, at Sundhedskommissionen og Overtilsynet (efter Indstillingen Skoledirektøren) skal have havt Anledning til at udtale sig om Planen for Opførelse af ny Skolebygning, inden denne vedtages, samt at til Skole maa intet Rum eller Huus benyttes, imod hvis Brug Sundhedskommissionen har nedlagt Forbud. -

Idet jeg fuldtud slutter mig til Skolekommissionens indtrængede Opfordring til nu snarest mulig at foranstalte tilveiebragt tidsmæssige Lokaler for Almueskolen, opstaar det Spørgsmaal, hvilke Skridt der hensigtsmæssigst bør tages for at komme til et heldig Resultat i saa Henseende. -

Skolecommissionen har, som det sees, hverken inhæreret nogen af de tidligere udarbeidede Planer eller fremsat nogen ny. - Den fremhæver, at det maa være de almindelige kommunale Myndigheders Sag at forberede Planene for disse ikke mindre end for andre Slags kommunale Bygninger, kun at der gives Kommissionen Anledning til at udtale sig, inden nogen Plan for nye eller forandrede Skolelokaler vedtages. - Imidlertid erklærer den sig ogsaa villig til at bistaae med Forberedelsen, om dette skulde ønskes, naar der kun af Kommunens Vedkommende meddeles den et saavidt mulig fuldstændigt Program for den Ordning med Hensyn til Bygninger og disses Antal, som maatte blive at lægge til Grund. -

Efter Alt hvad der tidligere er passered er ogsaa jeg af den Mening , at ingen af de tidligere udarbeidede Planer egner sig til nu udenvidere at optages, uden Undergivelse af ny Gjennemgaaelse og Drøftelse.- En saadan indgaaende Behandling er nødvendig allerede af den Grund, at der er tilkommet et nyt Spørgsmaal, nemlig om hvorvidt den forsøgsviis indførte Ordning med Filialskoler i Byens Udkanter for de mindste Børn skal bibeholdes for Fremtiden eller ikke. Afgjørelsen af dette Spørgsmaal er selvfølgelig af væsentlig Betydning, naar det gjælder at komme til et Resultat med Hensyn til Størrelsen af de Lokaler, der tiltrænges for Almueskolen nå og i en rimelig Fremtid. -

Det er ganske vist saa, som af Almueskolekommissionen udtalt, at det er de almindelige kommunale Authoriteter, hvem det paaligger at udarbeide og fremme Planer for alle kommunale Byggearbeider, og i sidste Instans den samlede Kommunebestyrelse, som gjennem sin Bevilgningsmyndighed har det sidste afgjørende Ord. - Men det er klart, at Planlæggelsen af Byggearbeider for et saadant spesielt Øiemed som for Almueskolerne er i saa høi Grad afhængig af og gripende ind i selve Skolens indre Ordning, at det ikke gaar an at forberede den Slags Planer, uden at Skolens nærmeste Styrelse har en væsentlig Indflydelse derpaa. -

Efter hele denne Sag hidtidige Gang maa det findes meget rimeligt, at Almueskolekommissionen ikke nu tror at kunne fremtræde med selvstændige og heelt udarbeidede Forslag uden at have nogenlunde paa det Rene, hvilket Grundlag for disse kan ventes at finde Tilslutning af de administrative og bevilgende

kommunale Authoriteter. -
Paa den anden Side er det ligesaa vanskeligt for disse at danne sig nogen fuldt begrundet og afgjørende Mening om, hvilket Program eller hvilken Plan der er at foretrække uden at have hørt Skolens Styrelse. -

Jeg tror derfor, at et Samarbeid her maa til, for at det heldigste Resultat skal kunne opnaaes, og at dette Samarbeid bør finde Sted allerede paa Sagens første Trin eller ved dens Forberedelse. -

Mit Forslag er i Henhold hertil, at det ærede Formandskab opnævner 2 á 3 af dets Medlemmer og opfordrer Almueskolekommissionen til at udvælge et tilsvarende Antal af dets Medlemmer til at sammentræde i Komite for at undergive den hele Sag Drøftelse og fremkomme med Forslag til de Forføininger, den maate anbefale, og Overslag over Omkostningerne. -

Det Forslag, der maatte fremkomme fra en saadan Komite, maa derefter være at forelægge den samlede Almueskolekommission og Sundhedskommissionen til udtalelse, inden det undergives endelig Behandling af det ærede Formandskab og Repræsentantskabet. -

Jeg vedlægger en Pakke indeholdende samtlige Dokumenter vedkommende de tidligere Forhandlinger om Skolebygningssagen. -

Drammens Magistrat, 11 August 1888.

T.C.Bang"

SKOLEKOMMISJONENS INNSTILLING AV 23. OKTOBER 1888 OM Å OPPRETTE SKOLEINSPEKTØRSTILLING

"Til Drammens magistrat.

I forbindelse med forslaget om nye skolebygninger udtalte almueskolekommissionen allerede under 27 Oktbr. 1876 sig også for ønskeligheden af, at der ansættes en inspektør for byens almueskoler. Dette forslag kom dengang ikke under behandling i kommunebestyrelsen, ligesom heller ikke skolekommissionen, der altid har fastholdt sin overbevisning om det i høi grad ønskelige ved en samlet og energisk inspektion for byens almueskoler, senere har fundet tiden inde til at gjentage sit forslag.

Under sidst afholdte visitats udtalte stiftets biskop i forbindelse med sin henstillen til skolekommissionen angående nye skolebygninger sig også for ansættelsen af en inspektør for almueskolerne. Når skolekommissionen trods dette heller ikke i den sidste tid har optaget tanken på en samlet inspektion for almueskolerne til behandling, skjønt den fuldt ud deler biskopens synsmåde om ønskeligheden af en sådan funktion, da er det, fordi man har anseet fornødenheden af at få fremmet skolebygningssagen hurtigst mulig for at være i den grad påtrængende, at man ikke vilde resikere muligheden af at se denne forsinket ved samtidig også at optage forslag om oprettelse af en inspektørpost ved skolerne. Herom har skolekommissionen nys haft anledning til nærmere at udtale sig i sin skrivelse til magistraten af 28 novbr. f.a.-

Ved skolebestyrer Haagensens bortgang er forholdet forandret. Der tilbyder sig nu en adgang til på billigste og letteste måde at få inspektionsforholdet ordnet, en adgang, som skolekommissionen indtrængende må tilråde kommunens bevilgende myndighed at benytte.

Vore almueskoler teller nu tilsammen omtrent 2700 børn og antallet af lærerkræfter er over 50, 16 lærere og 36 lærerinder. Det daglige tilsyn med skolerne har hittil som bekjendt været besørget af en bestyrer ved hver skole. Hvad der har manglet, er det samlede overblik, den styrende kraft, hvis impulser virker belivende og ansporende på den store organismen i det hele og på dens enkelte led og funktioner. Det er en selvfølge, at skolekommissionen, hvis samtlige medlemmer er og til enhver tid må forudsættes at ville være stærkt optagne dels af anden embedsgjerning og dels af privat virksomhed, ikke kan, selv om de havde de personlige betingelser derfor, i nogen væsentlig grad løse den opgave, der med hensyn til virksom og stadig inspektion, belivende indflydelse på lærerpersonalet, kyndig kritik og initierende kraft i alle skolens forholde uomgjængelig kræves ved en så betydelig almueskole som vor. Den opgave som her foreligger for at løfte vort almueskolevæsen og yde sikkerhed for, at det til enhver tid står i forhold til de udgifter det medfører, stiller forlangende om en mand, der har særskilte betingelser for på en virksom måde at lede skolevæsenet på dets forskjellige gebeter, og hvis eneste opgave skolernes ledelse

er. Hans deltagelse i undervisningen vil derfor være et underordnet hensyn og bør indskrænkes til den tid hans virksomhed som skolens leder ved erfaring måtte vise sig at levne ham. Skolekommissionen ønsker derfor i denne henseende kun en bestemmelse om forpligtelse for ham til at undervise indtil et vist mindre antal timer om ugen, f.eks. 8, således at timetallet indenfor denne grændse nærmere kan bestemmes til enhver tid efter omfanget af inspektionsarbeidet. Det er forøvrigt selvfølgeligt, at det i og for sig for skolens inspektør er meget ønskeligt at faa den adgang til at stifte bekjendtskab med børnene, som kun deltagelse i undervisningen kan give.

Ligeoverfor lærerpersonalet vil inspektørens opgave blive ikke alene at føre det stadige tilsyn med, at de samvittighedsfuldt og forsvarligt udfører den hver enkelt tillagte undervisning, men ganske i særdeleshed ogsaa ved opmuntring, ved paavirkning og drøfting af methoder og pedagogisk fremgangsmaade at holde liv og interesse oppe hos de enkelte i deres gjerning og befordre samarbeidet i skolen i det hele. Inspektionsstillingen skal samle, regulere og forvalte skolens hele arbeide og give skolens virksomhed i stort og smaat den ønskelige enhed og energi.

Som den, der til enhver tid i kvalificeret forstand er fortrolig med skolens krav og forholde, vil inspektøren ogsaa som skolekommissionens sekretær kunne yde denne værdifuld hjælp, ligesom det er en selvfølge, at hans mening i alle skolens anliggender vil blive hørt. Det vil komme til at paaligge ham at gjøre udkast til budgetter, at meddele oplysninger, udfylde skemaer og i alle henseender at bistaa skolekommissionen med initiativ, raad og veiledning. Den nuværende sekretærpost foreslaar skolekommissionen derfor sløifet fra den tid, da skoleinspektør ansættes.

I skolekommissionens møder bør i henhold til ovenstaaende skoleinspektøren selvfølgelig tage del i overveielserne sammen med dennes medlemmer, men uden stemme.

Det vil være indlysende, at den virksomhed, der kan ventes udfoldet gjennem en funktion som den her foreslaaede, vil i allerhøieste grad være afhengig af dens indehavers dygtighed og alsidige skikkethed. Det er fremfor alt om at gjøre at kunne sikkre sig den rette mand til posten. Dette kan man kun da være vis paa at opnaa, naar aflønningen fra først af sættes saavidt høi, at man kan vente, at mænd, der enten er prøvede i lignende virksomhed paa mindre steder, eller som har været f.eks. overlærer ved Kristiania almueskoler kan tænkes at vilde melde sig. For at opnaa dette foreslaar skolekommissionen, at lønnen fastsættes til 4000 kr. aarlig uden yderligere emolumenter. Til sammenligning bemærkes, at skoleinspektøren i Trondhjem lønnes med en begyndergage af 3200 kr. der efter 5 aars tjeneste stiger til 3700 kr. og efter 10 aars tjeneste til 4200 kr. I Christianssand begynder inspektørens løn ligeledes med 3200 kr. og stiger efter respektive tre og seks aar til 3600 og 4000 kr. Da det er om at gjøre fra første færd af just ved konkurrancen at sikre sig manden for embedet, maa skolekommissionen fraraade en ordning som den paa de nævnte steder med stigende gage og indstændig tilraade, at lønnen ansættes til den fulde høide fra først af.

Til yderligere sammenligning anføres, at de bedst lønnede overlærere ved Kristiania almueskoler oppebærer 3000 kr. samt frit hus og fri ved. For det tilfælde, at det skulde vise sig, at man hensigtsmæssig kunde faa bekvemmelighed for inspektøren i en eventuel ny skolebygning tror man at i bekjendtgjørelsen om posten bør alternativt med den foreslaaede løn 4000 kr. opføres 3500 kr. og fri bolig.

Skoleinspektøren bør forpligtes til pensjonsindskud af den størrelse, som kommunebestyrelsen efter skolekommissionens forslag maatte bestemme.

Skoletilsynets omfang er imidlertid saa betydeligt, at den mest detaillerede del af samme ikke daglig kan udføres af inspektøren. Det vil derfor være fornødent, at der i hver skole bibeholdes en overordnet lærerpost, hvis indehaver har det daglige og stadige tilsyn med den enkelte skoles forholde, og hvem det navnlig ogsaa skal paaligge at føre kontrollen med skolebesøget. Saadanne spørgsmaal i det daglige skoleliv, der kræver en øieblikkelig afgjørelse, vil altsaa finde denne gjennem vedkommende skoles overlærer. De bestemmelser han saaledes maatte træffe, vil blive at tage tilfølge, dog saaledes, at de i tilfælde senere kan indbringes for skoleinspektøren.

Overlæreren vil faa at paase, at orden og skolens regler i alle maader saavel i undervisningstiden som i fristunderne bliver hævdet og befulgte. Til ham vil saavel lærerpersonalet som eleverne have at henvende sig for at opnaa fritagelse for enkelte timer eller enkelt dag. Optagelsen af elever ved de særskilte skoler tænker vi er overdraget overlæreren i forening med vedkommende lærere.

Han vil faa at føre tilsyn med skolens inventar, bøger og undervisningsmateriel, og det vil paaligge ham at gjøre inspektøren opmærksom paa mulige mangler med hensyn til disse ting. Det vil fremdeles være hans sag at gjøre forslag til eksamenstabel og lignende. Han vil i det hele have at gaa inspektøren til haande, ligesom han vil være den, til hvem lærerpersonalets medlemmer med hensyn til saadanne ting,

der vedkommer den enkelte skoledag, har at henvende sig. De mere detaillerede bestemmelser om saavel inspektørens som overlærerens funktioner vil selvfølgelig maatte finde sin plads i instrukser, der forelægges biskopen til approbation.

Overlærernes lønning antager skolekommissionen passende at kunne foreslaa ansat til 2000 kr. eller i tilfælde 1700 kr. og fri bolig med brænde. Den nuværende bestyrer af Strømsø almueskole vil selvfølgelig ikke blive økonomisk berørt ved denne forandring, men beholde sin gage og emolumenter uforandret, hvorimod han vil blive underkastet den instruks der kommer til at gjælde for skolens overlærere.

Overlærernes ugentlige læsetid antages at kunne sættes inntil 24 timer.

Til sammenligning med de foreslaaede lønninger skal man minde om, at Bragernæs afdøde skolebestyrer oppebar i løn 2240 kr., i husleiegodtgjørelse 600 kr. samt fri ved. Den samlede aflønning kan altsaa anslaaes til mindst 3000 kr. De bedst lønnede lærerposter gageres med 1820 kr. Ved ansættelse af overlærer ved Bragernæs skole vil selvfølgelig en lærerpost gjøres overflødig. Den meerudgift der for øieblikket vil foranlediges ved en ordning i overensstemmelse med skolekommissionens ovenstaaende forslag, er altsaa omtrent 1000 kr. for inspektørposten, hvorfra dog gaar sekretærens nuværende løn 100 kr., tilbage 900 kr. Her tilkommer forskjellen mellem en overlærerpost og en af de bedst lønnede lærerposter, 180 kr. Da Strømsø skoles nuværende bestyrer ved den foreslaaede ordning vil kunne overtage et større antal læretimer end det han nu har, vil udgifterne ved lærerindes besørgelse af de timer, der bliver ledige ved den mindre læsetid, som tillægges inspektøren og overlæreren ved Bragernæs skole, end tidligere bestyreren og en lærer, blive yderst ubetydeligt, i et hvert fald neppe andrage til over 150 kr. aarlig. Ved vacanse i bestyrerposten paa Strømsø vil den antydede merudgift af tilsammen 1230 kr. formindskes med 540 kr., da bestyreren oppebærer 2240 kr. i løn, frit hus og ved, medens overlærerposten som ovenfor anført foreslaaes aflønnet ned 1700 kr. + frit hus og ved.

Vi anser det selvfølgeligt, at skoleinspektøren forpligtes til ikke at overtage lønnet ekstraarbeide uden skolekommissionens tilladelse.

Skolekommissionen henstiller altsaa til magistraten at forelægge kommunebestyrelsen følgende forslag til beslutning:

1. *Fra 1ste januar 1889 oprettes en inspektørpost ved Drammens almueskoler. Posten lønnes med 4000 kr. eller 3500 kr. og frit hus og besættes af biskopen efter almueskolekommissionens indstilling. Inspektøren forpligtes til tre maaneders opsigelse fra hans side.*

2. *Ved hver almueskole ansættes overlærere med løn af 2000 kr. eller 1700 kr. og frit hus og brænde. Ansættelsesmaaden og opsigelsesfristen er som for inspektørposten bestemt.*

3. *Den foreslaaede ordning berører ikke den nuværende bestyrer ved Strømsø skole i hans økonomiske stilling.*

4. *Inspektøren forpligtes til at overtage en læsetid af indtil 8 timer ugentlig, overlærerne af indtil 24 timer.*

5. *Inspektøren skal være pligtig til at sikre sig pension ved aarligt indskud af 80 kr. efter kommunebestyrelsens nærmere bestemmelse. Overlærerne forpligtes til indskud i lighed med de øvrige lærere.*

6. *Inspektøren maa ikke uden skolekommissionens tilladelse overtage anden lønnet post.*

7. *Inspektør og overlærere er forpligtede til at rette sig efter de til enhver tid gjældende instruktioner."*

Ekspedisjonen var undertegnet av skolekommissionens ordfører, Chr.Knudsen.

FRA FLAATEN TIL VESTBYGDA SKOLE.

Skolestyremøte 30. september 1913: "Skr. 16/8 fra Flaaten Tilsynsudvalg indeholdende Forestilling om Nødvendigheden af at flytte Flaaten Skolehus til et mere centralt Sted."

Vedtak:

"Til Sagens yderligere Forberedelse opnævnes en Komite bestaaende af DHerrer Ingv.Lie, Sever.Steen og Andr.Steen som efter at have taget Spørgsmaalet under alsidig Overveielse, indkommer med Forestilling og Forslag. Lie sammenkalder Komiteens første Møde."

Skolestyremøte 6. desember 1913: Følgende er protokollert:
"Sagen ledsagedes nu af Indstilling af den af Skolestyret nedsatte Komite. Det blev under Diskussionen enstemmig og med Styrke fremholdt at de nuværende Skolelokaler med en Del mindre Udbedringer er endnu saa fuldtjenlige til sit Brug, at der ikke er nogen Nødstilstand til stede og at Sagen forsaavidt taaler, om den ikke just fremmes med Hast.

Enst. Beslutning:

Angaaende Andragende fra Tilsynsudvalget i Flaatens Kreds om Nybygging af Skolehus m.v. henstilles det til Sognestyret at beslutte udarbeidet Tegninger med Overslag samt Planer og lade dette forelægge Skolestyret til endelig Udtalelse. Ved Udarbeidelsen af Tegninger bør haves for Øie, at det eventuelle Lokale maa omfatte Rum for Sløid."

Det må vel sies at skolestyret - på tross av dets enstemmige tilråding om å få utarbeidd tegninger m.v. - ikke la særlig press på sognestyret for å få saken hurtig fremmet. Det ser da heller ikke ut til at noe skjedde med saken. Sannsynligvis ble den lagt på is.

Så gikk tre - fire år.

Skolestyremøte 29. august 1917. Forhandlingsprotokollen forteller: "Lærer Dyrhaug fik Ordet for at gjøre mundtlig Forestilling om forskjellige Mangler ved Flaaten Skole, som uopholdelig trænger Udbedring.

Beslutning:

Det henstilles til Sognestyret snarest muligt at tage under fornyet Overveielse Spørgsmaalet om Byggearbeider ved Flaaten Skole. Sagen kræver hurtig Fremme, særlig fordi Udhusene paa Flaaten Skole er aldeles uforsvarlige for ikke at sige umulige. Desuden trues man af den Vanskelighed, at man en vakker Dag er uden Lokale for Smaaskolen. Man vil antyde Opførelse af nyt Fjøs og nye Priveter ved Flaaten Skole som en foreløbig Udvei til Afhjelp af Manglene."

Vi minner om at småskolen holdt til i leid lokale på Skalstad. Henstillingen fra møtet den 6. desember 1913 om å utarbeide tegninger for nybygg synes "glemt".

Det foreligger ikke noe om skolen fikk nytt fjøs og nye priveter. Sannsynligvis ble henstillingen fra skolestyret ikke tatt til følge, for to år senere, i møte den 3. september 1919, behandlet skolestyret en melding fra tilsynsutvalget ved Flaaten skole om nødvendig reparasjon av "husene ved skolen", anslått til kr. 1 200,- . Saken ble sendt sognestyret med skolestyrets anbefaling.

I samme møte forelå melding fra eieren av Skalstad gård (Goe Lunda) at godtgjørelse for "hus, brændsel og renhold til smaaskolen er forhøiet til kr. 1 000,- pr. aar". Skolestyret vedtok å "henstille til tilsynsutvalget ved Flaaten skole å ta under overveielse om der ved Skolen kan anskaffes leilighet til smaaskolen og forebringe for skolestyret paa hvilken maate det bør ordnes".

Tilsynsutvalget la i skolestyremøte den 23. oktober 1919 fram sin vurdering av spørsmålet om flytting av småskolen fra Skalstad til Flaaten skole, og "fant det aldeles urimeligt at det kunde la sig ordne og henstilte til skolestyret paa det instendigste at det maatte fremme flytning av Flaaten skole snarest mueligt". Skolestyret fattet enstemmig (inklusive kretsformannen i Flaaten krets) følgende vedtak:

"Da det for tiden er usedvanligt dyrt at bygge fandt man hvis det kunde gaa an at se tiden an lidt. Formanden bemyndiges til at underhandle med Goe Lunda om han vil binde sig til en vis frist med hensyn til opsielsen av leieforholdet av smaaskolelokalet hos ham. I tilfælde han var uvillig dertil bør man underhandle med A/S Selvik Bruk om der kunde være anledning til at faa leie lokale til smaaskole på Søndre Imjelt."

Avtalen med Goe Lunda gikk i orden. Leien ble forhøyet til kr. 1 200,- pr år.

Til skolestyrets bekymring over de høye byggeprisene "for tiden" bemerkes at nybygg for Nøstet skole var under planlegging av en komite nedsatt af sognestyret i møte den 5. april 1919. Dette byggeprosjektet skal vi komme tilbake til senere.

Så ble det igjen en pause i behandlingen av byggeprosjektet for Flaaten skole, fram til skolestyremøtet den 23. mars 1922. Da ble det lagt fram et skriv fra tilsynsutvalget for Flaaten skole med anmodning om at byggesaken nå måtte tas opp. Skolestyret vedtok at "de fra tidligere foreliggende tegninger av skole og lærer- og lærerindebolig oversendes arkitekt Walstad Drammen med anmodning om å utarbeide omkostningsoverslag og forelegge det første skolestyremøte".

Skolestyremøte 11. mai 1922: Omkostningsoverslag for Flaaten skole ble lagt fram. Skolestyret fattet følgende vedtak:

"Saken oversendes sognestyret idet skolestyret finder forholdene i Flåten slik at det må anbefale saken fremmet så snart som mulig. De fra 1915 utarbeidede tegninger av ny skole finder skolestyret i enhver henseende tidsmessige og tiltalende, men man fristes dog å måtte påpeke at saken muligens også kan ordnes slik at den gamle skole kan beholdes og innredes til lærer og lærerindebolig og at der kun bygges ny skole.

Med hensyn til kjøkkenskole er skolestyret av den opfatning at sådan bør bygges på Ingvaldsåsen, felles for fortsettelsesskolen og de tre kretsene: Ingvaldsåsen, Flåten og Ekhaugen."

Det er interessant å merke seg at det i 1915 skal ha vært utarbeidd tegninger av nytt skoleanlegg med lærer- og lærerinnebolig for Flåten krets. Disse tegninger har neppe vært forelagt skolestyret, da behandlingen i så fall måtte ha vært protokollert.

Nå måtte vel endelig byggesaken for Flåten skole komme på glid - skolebygg med eller uten "kjøkkenskole" (rom for skolekjøkkenundervisning) og med eller uten lærer- og lærerinnebolig. Men dessverre - ingen reaksjon fra sognestyret, iallfall ifølge skolestyreprotokollen.

Ny pause i seks år, fram til
Skolestyremøte 16. mai 1928: Flåten krets var igjen frampå med krav om bygging av ny skole. Med fem mot fire stemmer vedtok skolestyret å anmode sognestyret om å selge "den ledige lærerbolig Ulfheim i Nøsted krets" og bruke salgssummen til bygging av ny skole i Flåten krets. Hva mindretallet gikk inn for, er ikke protokollert. Men flertallets syn vant ikke gehør: Lærerboligen ble ikke solgt. Noe byggetiltak kom heller ikke i gang.

Skolestyremøte 25. februar 1931: Det ble lagt fram innstilling fra "den nedsatte komite vedr. Om- og Påbygning eller Nybygning av Skole i Flåten krets". Det foreligger ikke noe om hvem som hadde nedsatt komiteen, eller hvem som var med i den.

Innstillingen omfattet flere alternativer. I et kretsmøte for Flåten krets hadde 70 stemt for nybygg og 9 for påbygg. Mot en stemme vedtok skolestyret å tilrå nybygg for skolen. Skolestyrets tilråding vant øyensynlig ikke gehør i sognestyret (eventuelt formannskap/herredsstyre), for saken kom opp igjen i

Skolestyremøte 20. april 1932. Protokollen forteller: "Formannen redegjorde påny for Tomtespørgsmålet, Byggepriser for eventuel ny Skole, Salg av den gamle Skole, fremtidig Leie av Skolestue, som sandsynligvis ikke vil bli godkjendt m.m. og anbefalte Bygging. Han fremsatte nedenstående forslag, som behandledes Punktvis:

1. *Skolestyret fastholder beslutningen av 25/2-31 om nybygning av skole i Flåten krets.*

2. *Den gamle skole med tilhørende skolejord selges, og de betingelser som av lærer Jordbræk er fastsatt i skrivelse av 12. jan. 1931 for å gi slipp på skolejord vedtas under forbehold av fylkets og departementets godkjennelse.*

3. *Skolestyret er enig i den beslutning som ble fattet i kretsmøte den 12/2-31 hvor det er fastslått at skolen skal ligge på "Tæiehaugen" tilhørende Chr.Skjeldrum som har erklært sig villig til å makeskifte med kommunen således, at han som vederlag for å avgi tomt til skolen får et likeså stort areal av den skolejord som ligger nu til hans Eiendom.*

4. *Skolestyrets formann får i opdrag snarest mulig ved henvendelse til en arkitekt å få utarbeidet Tegninger med beskrivelse og overslag til ny skolebygning. Arkitektens honorar herfor må ikke overstige kr. 200,-.*

Forslaget i sin Helhet vedtokes for hvert Punkt enstemmig."

Nå så det ut til å bli fortgang i saken. I skolestyremøte den 1. juni 1931 forelå forslag til tegninger for det nye skolebygget, utarbeidd av ingeniør Hagen. Skolestyret vedtok et par endringer. Bl.a. ønsket skolestyret at det skulle innredes lærerværelse og "Materialværelse for Karter etc.". "Desuten bør der i kjelleren arrangeres et Baderum med 2 a 3 Styrter." Nytt forslag skulle forelegges skolestyret. Det skjedde i møte den 2. september samme år. Skolestyret vedtok da å gi ing. Hagen i oppdrag å utarbeide "Komplette Tegninger, samt å fremkomme med Omkostningsoverslag og arbeidsbeskrivelse".
Men - det gikk nok igjen et par år - -

Skolestyremøte 25. august 1934 på Flåten skole. Før møtet var det befaring av "de tomter som er påtenkt til ny skole i Flåten krets". Under møtet "behandledes spørsmålet om tomt for ny skole i kretsen, Gråten, Hans Jordbræks eiendom, eller Tæjehaugen, Chr.Skjeldrums eiendom. Ved skriftlig votering uttalte skolestyret sig for Tæjehaugen med 10 mot 1 stemme".

Skolestyremøte 19. september 1934. I møtet ble godkjent "Erklæring" fra lærer Jordbræk om avståelse av lærerjorden ved Flåten skole, "Erklæring" fra Th.Skjeldrum om avståelse av tomt til ny skole i Flåten krets i makeskifte med kommunens jord ved Skalstad og "Erklæring fra Th.Skjeldrum om avhendelse til Kommunen av Vannrettighet fra Vannbol på hans Eiendom, beliggende i Nærheten av Husene - for en Pris en Gang for alle stor kr. 200,-". Videre fikk formannen i "Opdrag å innhente Forslag t/ Bygg efter Normalplanen - No. 13 og 14 med Beregniinger for 1 og 2 Etager og videre om der kan gjøres noe ut av Tegningene fra Ing.Hagen". (Normalplanen - No. 13 og 14 var typetegninger utgitt av departementet).

Skolestyremøte 25. oktober 1934. Arkitekt Walstad hadde fått i oppdrag å utarbeide nye tegninger til skolen med utgangspunkt i "Normalplanen - No. 13 og 14", og tegningene ble lagt fram til behandling uten omkostningsoverslag. Foreløpig ble antydet en kostnad på ca. kr. 35 000,-, eksklusive omkostninger for "Gårdsplass, utvendig kloak etc.".

Skolestyret vedtok å tilrå overfor sognestyret bygging etter Walstads forslag. Walstad fikk i oppdrag å legge fram "nøiagtigere overslag over Byggeomkostningene", bl.a. "Beregning om hvorvidt Centralvarmefyring vil fordyre Byggeomkostningene".

I skriv datert 20. oktober 1934 fra formannskapet fikk skolestyret fullmakt til å sørge for det nødvendige makeskifte for erverv av tomt til skolen og til å sette i gang arbeidet med vei fra "Storveien" til skolen.

Spaden kunne settes i jorda!

Skolestyremøte 21. desember 1934. Det forelå melding om at formannskapet etter forslag fra skolestyret (forslaget ikke tidligere protokollert i skolestyret) hadde oppnevnt en byggekomite for skolebygg i Flåten krets med fem medlemmer og Harald Haveraaen som formann. Arkitekt Walstads omkostningsoverslag for byggeprosjektet ble lagt fram i fire alternativer, avhengig av valg av varmeanlegg:

1.	Med varmtvann, koksfyrt kjele	kr.	39 000,-
2.	" " vedfyrt "	"	39 200,-
3.	" ovner for koksfyring	"	38 200,-
4.	" " " vedfyring	"	38 000,-

Byggekomiteen fikk i oppdrag i samarbeid med arkitekten og lærerne ved Flåten skole å fremme for skolestyret forslag når det gjaldt valg av alternativ.
Skolestyret vedtok å foreslå for formannskap og sognestyre at den nye skolen skulle få navnet Vestbygda skole.

Videre vedtok skolestyret å foreslå for formannskap og sognestyre at arkitekt Walstads tegninger skulle legges til grunn ved bygging av skolen. Skolestyret søkte om nødvendig bevilgning til byggearbeidene "som man forutsetter bør være færdig Høsten 1935".

Sognestyret vedtok i møte den 9. februar 1935 at skolen skulle bygges etter de foreliggende planer, som var godkjent av skoledirektøren og av Vestfold fylkesskolestyre for vanlig tilskott.

Skoleanlegget ble tatt i bruk 8. november 1935.

REGLER FOR BENYTTELSE AV SKOLEMATERIEL VED STRØMSGODSETS SKOLER - VEDTATT I SKOLESTYREMØTE 29de MARS 1910.

§ 1.

Til at besørge indkjøp av skolemateriel til Strømsgodsets skoler bemyndiger skolestyret en av lærerpersonalet ved hver skole for 2 aar ad gangen. Herfra undtas haandarbeidsmateriel, der indkjøbes av vedkommende faglærer - dog saaledes at en forestaar indkjøpet efter tur et aar ad gangen.

Ved mangel av materiel har det øvrige lærerpersonale i betimelig tid i forveien at anmelde manglene til den der forestaar rekvisitionen og aldrig paa egen haand foreta noget indkjøp.

§ 2.

De bøker som utleveres, vedblir at være skolens eiendom. Naar de er brukt, maa de derfor tilbakeleveres til skolen. Er bøkene fremdeles brukbare, utdeles de paany, saalænge de efter klasseforstanderens mening kan benyttes. Har bøkerne vært benyttet i hjem, hvori er forekommet smitsom sygdom det sidste aar, skal de brændes. Naar brukte bøker utdeles, skal det foregaa ved lodtrækning. Søskende skal altid beholde bøker efter hinanden. Skrive-og tegnebøker utdeles efterhvert, som eleverne er færdige med dem. Penne, blyanter o.l. opbevares paa skolen og utdeles for hver gang de brukes. Hver bok skal forsynes med barnets og skolens navn samt utleveringsdatum.

§ 3.

Lærerne iagttar altid sparsomhet ved utleveringen av materiel og paaser at eleverne behandler dette pent. De skal ikke ta skrive- og tegne materiel med sig hjem uten særskilt tillatelse.

§ 4.

Hvis en elev ødelegger eller kaster bort en bok, skal barnets forsørgere skaffe en ny. Er der trang - eller undskyldende omstændigheter tilstede, kan læreren efter samråd med tilsynsutvalgets formand frita vedkommende herfra.

§ 5.

Har skolen elever, hvis forsørgere ikke bor i kommunen, skal disse selv skaffe sine barn det nødvendige skolemateriel.

§ 6.

Materiel vedkommende undervisning i haandarbeide utdeles av vedkommende faglærer. De færdige gjenstande blir elevernes eiendom.

§ 7.

Den av lærerpersonalet (§ 1) der rekvirerer skolemateriel, fører en regnskapsprotokoll, hvori det modtagne indføres. Han skal desuten ogsaa føre en utleveringsprotokol, hvori noteres de saker, der utleveres til det øvrige lærerpersonale. En særskilt fortegnelse maa føres over det materiel, der er gjenstand for refusjon. Alle regninger fra bokhandleren maa være attesteret av rekvirenten, før de sendes skolestyrets formand til anvisning.

§ 8.

Ved enden av hvert kalenderaar indsendes til skolestyret utskrift av regnskapsprotokollen. Av denne maa det fremgaa, hvormeget av hver sort der er forbrukt i alle klasser i aarets løp.

REGLER FOR LÆRERBOKSAMLINGEN VED STRØMSGODSET SKOLER

Vedtatt av skolestyret i møte 16. desember 1918.

1. *Boksamlingen har sin plads paa lærerværelset eller et andet høvelig sted som skoleinspektøren bestemmer.*

2. *Der skal føres katalog over bøkene, og de skal være merket med skolens navnestempel.*

3. *For hvert skoleaar utnævner skoleinspektøren blandt lærerpersonalet en bibliotekar. Den som har fungert ett aar kan negte at motta gjenvalg i likesaa lang tid.*

4. *Bibliotekaren har at føre den i 2 nævnte katalog. Han har at føre tilsyn med boksamlingen og paase at den altid er i orden. Hvert aar senest i november skal han komme med forslag for lærerraadet om indkjøp av nye bøker.*

5. *Bøker som av lærerpersonalet brukes i undervisningstiden, skal sættes paa plads straks efter bruken.*

6. *Ved siden av boksamlingen skal der være opslaat en utlaansliste, hvorpaa samtlige lærere og lærerinder ved skolen er opført som laantakere. Laaner nogen av lærerpersonalet en bok til hjemmestudium, skal laantakeren selv notere utlaansdatum og bokens nr paa listen. Ingen maa beholde en bok længer end 14 dage uten bibliotekarens samtykke.*

7. *Et eksemplar av disse regler skal findes opslaat ved siden av boksamlingen.*

INSTRUKS FOR SKOLELÆGEN VED STRØMSGODSET SKOLER

Vedtatt av skolestyret i møte 26. juni 1925.

1.

Skolelægen ansettes av formannskapet efter innstilling av skolestyret med gjensidig opsigelsesfrist 3 - tre - måneder.

2.

Skolelægen er skoleinspektørens og skolestyrets rådgiver i alt som angår skolens sundhetsforhold.

Han fører det hygieniske tilsyn med elever, lærerpersonale, bygninger og materiell.

Han har å avgi attester, uttalelser eller erklæringer som skoleinspektøren, skolestyret eller helserådet måtte kreve, og skal assistere dette med undersøkelser og forføininger som ønskes utført på skolen for å forebygge utbredelse av smittsomme sykdommer og til fremme av skolebarnas helse.

Skolelægen har av egen drift å gjøre forestillinger og fremsette forslag til skolens myndigheter om saker som han mener vil ha betydning for fremme av skolens og skolebarnas hygiene.

Om det forlanges, er han pliktig til å avgi møte i skolestyret og skolerådet.

3.

Ved hvert skoleårs begynnelse undersøker skolelægen alle nye elever i 1 klasse og resultatet noteres på det i elevenes karakterbøker innheftede skjema.

Han har under undersøkelsen særlig å være opmerksom på mulige sansefeil, ryggradskjevheter o.s.v., likesom han i de første måneder av skoleåret skal holde sig underrettet om hvorvidt lærerne i 1ste klassene måtte ha funnet tegn til den slags mangler. Bestemmer skolestyret at der til regel- eller uregelmessige tider skal foretas undersøkelser av grupper eller av samtlige skolebarn har han å yde den lægekyndige bistand som i dette øiemed måtte trenges. Undersøkelsen gjentas efter at de først undersøkte klasser rykker op i pubertetsalderen.

4.

Viser det sig ved lægeundersøkelsen at et barn trenger behandling, sender skolelægen straks underretning herom til barnas foresatte med opgivelse av sykdommens art og med pålegg om å sørge for at barnet får nødvendig lægebehandling.

Han fører fortegnelse over disse barn og kontrollerer at pålegget blir efterkommet ved å forlange at vedkommende barn efter en bestemt tidsfrist fremstiller sig for ham påny med attestasjon fra den læge det har søkt.

5.

Efter samråd med skoleinspektøren holder skolelægen fast kontortid ved hver skole (Danvik og Rødskog) annen hver uke til undersøkelse av elever som fremstilles og for å gi lærerpersonalet anledning til konferance. Skolen har også anledning til å henvende sig i lægens private kontortid med saker som ikke hensiktsmessig kan opsettes til næste kontortime på skolen. Ved ulykkestilfeller og plutselige sykdomstilfeller på skolen skal skolelægen yde den første påkrevede lægehjelp, likesom han påser at patienten får en betryggende efterbehandling.

6.

Når et sykt eller lidende barn finnes således stillet at skolen finner sig forpliktet til å opptre til dets forsorg, skal skolelægen bistå skoleinspektøren såvel med anvisning på - som ved henvendelse til de instanser hvis medvirkning må utfordres for at barnet kan komme under kur og pleie.

7.

Skoleinspektøren kan pålegge skolelægen å undersøke et skolebarn i dets hjem når denne undersøkelsen ikke kan foretas på annen hensiktsmessig måte, og det er av interesse for skolen å få den utført.

8.

Skolelægen har å avgi uttalelse om de almindelige gjeldende regler for skolens renhold og særlig om hvorvidt de spesielle forhold ved den enkelte skole skulle gjøre nogen avvikelse fra disse ønskelig. Likeledes har han på skoleinspektørens forlangende å bistå ham når det gjelder barnas anbringelse i de forskjellige klasseværelser. Hvor han under sine besøk i skolen måtte bli oppmerksom på noget der kan skade skolens sundhetspleie har han å gjøre fornøden forestilling til skoleinspektøren.

9.

Han bør av og til være tilstede ved gymnastikk-, skrive og tegneundervisningen, ved undervisning i sløid eller annen håndgjerning samt ved badning på skolen for på grunnlag av den derved erhvervede kunnskap å gi vink som måtte finnes nødvendige.

10.

Skolelægen innsender til skolestyret ved utgangen av hvert skoleår en kort beretning om sin virksomhet og om skolens sundhetsforhold i årets løp.

INSTRUKS FOR RENHOLDSKONENE VED STRØMSGODSETS SKOLER

Vedtatt av skolestyret i møte 2. februar 1912.

§ 1

Det paaligger Renholdskonene at udføre al rengjøring i skolens lokaler, ganger, trapper og priveter. Likeledes har hun at utføre vask og rulling av skolens haandklær, dog ikke for skolekjøkkenet.

§ 2

Hver dag skal gulvene i samtlige værelser - ogsaa under pultene - samt ganger og trapper vaskes. Hver lørdag skal gulvene samt inventar i samtlige lokaler, ganger og trapper - herfra undtages skolekjøkken, sløidrummet og skomakerværelset - sæpevaskes grundig med varmt vann og børste, likesom priveterne (gulv og sæter). Vask af ganger og trapper, samt priveternes gulve kan sløifes, naar frost lægger hindringer i veien. Der foretas almindelig feining. Alt inventar og vinduspostene aftørres hver dag med vaat klut. Blækflækker maa fjernes, om nødvendig med vask. Priveternes sæter vaskes hver dag. I umiddelbar forbindelse med skolelokalernes renhold sørges for forsvarlig utluftning. Regler for renhold gjælder ogsaa efter aftenskolen. Efter møter (der angaar skolens anliggender) er også renholdskonene forpligtet til at gjøre rent.

§ 3

Vaskestel og haandklær skal altid være paa sin plads. Vaskevandsfatet vaskes og aftørres hver dag og vand fyldes i muggen.

§ 4

Hver morgen, før skolen begynder, skal samtlige klasseværelser samt lærerværelset opvarmes, likesaa skolekjøkkenet i den kolde årstid. Foran møter som angaar skolens anliggender, besørges onvslæg. Den fornødne ved og kul indbæres hver dag.

§ 5

Hver gang sløid- og skomakerverkstedet skal benyttes, er renholdskonene forpligtet til at varme op, hvis vedkommende lærer forlanger det. Efter endt undervisning feies i sløid- og skomakerverkstedet. Kjældergangen vaskes 1 gang hver maaned.

§ 6

Ovnen renses hver dag omhyggelig for aske og slagg. Sot efter feining utbæres. Efter snefald utføres den fornødne sneskufning ved indgangsdøren og priveterne. Is hugges væk fra hovedtrappen og kjældertrappen. Papirkurvene tømmes.

§ 7

Under sommerferierne foretas en almindelig hovedrengjøring med vaskning av vægger, dører og vinduer samt pudsning af ovnene. Hovedrengjøring foretas ogsaa i sløidlokalet. For rengjøring efter mindre reparationer i aarets løp ingen ekstrabetaling.

§ 8

Renholdskonene skal altid ordne op efter sig i bryggerhuset for hver gang. Vaskegryten tømmes. Det paases at døren holdes lukket. Gulvet vaskes 2 ganger om aaret.

§ 9

Renholdskonerne ansættes af tilsynsutvalget med 1 - en - maaneds opsigelse gjensidig. Hvis de ikke retter sig efter instruksen, kan de afskjediges straks.

§ 10

Det daglige tilsyn med renholdet utføres af en av lærerpersonalet som dertil bemyndiges af skolestyret for et aar ad gangen. Renholdskonerne har at rette sig efter den tilsynshavendes anvisninger. Sæpepulver til lørdagsvasken og sæpe og ovnssværte til hovedrengjøringen bekostes af skolen og utleveres af den tilsynshavende.

REGLER FOR VAKTMESTEREN VED RØDSKOG SKOLE

Vedtatt i skolestyremøte 5. mai 1916.

§ 1

Vaktmesteren har at føre det nødvendige tilsyn med skolens renhold i overensstemmelse med de til enhver tid gjældende regler. Hvis renholdskonene ikke gjør sit arbeide ordentlig, har vaktmesteren at paatale dette, og hvis det ikke frugter, anmelde saken.

§ 2

Vaktmesteren har at utføre fyrning, saavel i den nye skole som i den gamle skoles ovne samt foreta daglig rensning av disse.
Han har ogsaa i tilfælde at rekvirere den til skolen fornødne brænde og paase at det er rigtig maal. Vedhugning utføres av ham. Likeledes besørger vaktmesteren indkjøpt det for rengjøringen fornødne materiel, samt saape og saapepulver. Ved hovedrengjørningen skal vaktmesteren yde renholdskonene hjælp til opsætning av stillaser o.l. under vask av vægger og tak, pudsning av vinduer osv. Oljing av gulve utføres av ham.

§ 3.

Vaktmesteren har ogsaa at utføre de ved skolen forefaldne mindre reparationer av døre, vinduer gjærde osv. - likeledes at utføre de ved haveanlægget nødvendige arbeider med fornøden assistance og efter anvisning av gartner. Gaardsrummet holdes rent sommer og vinter.

§ 4

Foruten de ved skolen forefaldne arbeider har vaktmesteren - i den utstrækning hans tid tillater - at yde Pleiehjemmets bestyrerinde nogen veiledning i de mandlige arbeider der kan forekomme ved pleiehjemmet - samt i tilfælde at yde det kommunale kontor hjælp med utlevering av koks og kul ved eventuel handel med nævnte artikler.

§ 5

For sit arbeide erholder vaktmesteren i løn kr. 1500 + frit hus lys og ved eller en husleiegodtgjørelse av 500 kr. heri iberegnet ogsaa lys og ved. Vaktm. har 3 ukers ferie i aaret, derav 2 uker sammenhængende sommerferie. Gjensidig opsigelsesfrist 3 - tre - maaneder. Ved grov forsømmelse i tjenesten kan vakt. avskjediges med 1 - en maaneds varsel.

§ 6

Vaktm. har at finde sig i mulige forandringer av ovenstaaende regler i den utstrækning skolestyret maatte finde fornødent.

§ 7

Vaktm. ansættes av skolestyret. Skoleinspektøren er hans nærmeste overordnede med hvem han til enhver tid har at raadføre sig.

LOVE FOR SKOLERAADET I STRØMSGODSET

Vedtatt i skolestyremøte 5. mai 1916.

§ 1.

Samtlige de ved skolen ansatte lærere og lærerinder danner et skoleraad til fælles overlægning om skolens anliggender. Skoleinspektøren er skoleraadets formand.

§ 2.

Medlemmene er forpligtet til at samles til visse av det selv vedtagne tider og forøvrig efter formandens indkaldelse. Paa anmodning fra skolestyret er raadet likeledes pligtig at sammentræde.

§ 3.

Ingen gyldig beslutning kan tas av skoleraadet medmindre over det halve antal medlemmer er tilstede. Er stemmene like, gjør formandens stemme utslaget.

§ 4.

Forhandlingene i raadets møter indføres i en av skolestyrets formand godkjendt forhandlingsprotokol.

§ 5.

Skoleraadet skal altid av skolestyret høres i enhver sak der angaar:

a. Skolens almindelige ordning,
b. almindelige bestemmelser om tugt og orden,
c. lærebøker og undervisningsplaner.

Forøvrig er det forpligtet til paa skolestyrets forlangende at ytre sig om enhver sak vedkommende skolen.

§ 6.

I enhver skolesak, forelagt raadet av skolestyret, skal baade dets majoritet og dets minoritet føre til protokols sit motiverede forslag til uttalelse.
Er raadet enstemmig, skal likeledes det vedtagne forslag motiveres i protokollen.
Fuldstændig bekræftet utskrift av protokollen oversendes skolestyret.

REGLER FOR VIKARKASSENE VED STRØMSGODSETS FOLKESKOLE

Vedtatt i skolestyremøte 1. juli 1924.

§ 1.

Ved Strømsgodsets folkeskole skal der være en vikarkasse for mannlige og en for kvinnelige lærere, hver med sitt styre. Lærere i fullstendig post, skoleinspektør, faste timelærere og midlertidig ansatte lærere for ett aar samt aarsvikarer plikter at gjøre innskudd i vikarkassene. Midlertidige vikarer kan ikke bli medlemmer av vikarkassene.

§ 2.

Kassenes midler tilveiebringes ved følgende innskudd:

1. Av lærerpersonalet: 6/10 av kassens utgifter - heri medregnet tilskudd av fylket iflg. gjeldende bestemmelse f.t. 4/10 av kassens samlede aarlige utgifter.

Lærerpersonalets innskudd beregnes efter 1/10 pct. til 2 pct. av den til enhver tid gjeldende toppløn med husleiegodtgjørelse (fylkets avsavnsgodtgjørelse for jord medregnes ikke).

2. Av kommunen: 4/10 av kassens utgifter - heri medregnet tilskudd av staten iflg. gjeldende lov f.t. 55 pct. av kommunens innskudd.

§ 3.

Vikarkassens styre bestaar av 1 medlem av formannskapet, 1 medlem valgt av skolestyret for 1 år, skoleinspektøren og 2 mannlige lærere for den ene og 2 kvinnelige lærere for den annen av kassene.

Styret velger selv sin formann. Lærernes representanter velges ved særskilt valg av menn og kvinner for 2 aar, idet en trær ut hvert aar. De uttredende kan gjenvelges. Valget ledes av skoleinspektøren. Styret skal hvert år få sig forelagt regnskapet og foreslaa for skolestyret størrelsen av lærernes innskudd for efterfølgende aar.

§ 4.

Enhver av de innskuddspliktige har i sykdomstilfeller rett til fri vikar i en tid av 26 uker i et skoleaar, enten i sammenheng eller fordelt saaledes at det tilsammen utgjør 26 uker eller 936 timer for mannlige og 780 timer for kvinnelige lærere.

Skolestyret kan tilstaa fri vikar i lengere tid enn her nevnt naar ansøkning derom ledsaget av lægeattest anbefales av vikarkassens styre.

§ 5.

Naar en lærer blir syk, skal han - saavidt mulig - underrette skoleinspektøren saa tidlig at mulig vikar kan bli tilkaldt. For sykdomsforfall av 2 ukers varighet ordner skoleinspektøren det nødvendige med hensyn til vikar. Er sykdommen av lenger varighet enn 1 mnd., bør vikar godkjennes av skolestyret. Varer sykdommen lenger tid enn 2 uker, innsendes meddelelse herom - ledsaget av lægeattest - gjennom skoleinspektøren til vikarkassens styre.

I tilfelle dødsfall i nærmeste familie (foreldre, svigerforeldre, søsken, ektefelle og barn) kan vikarkassenes styre innvilge et medlem av kassene fri vikar i en tid av inntil 6 dage.

Det samme kan innvilges under alvorlige sykdomstilfeller i familien.

I særegne tilfeller kan styret for vikarkassene tilstaa fri vikar i noget længere tid.

§ 6.

Sognekassereren er vikarkassenes regnskapsfører og kasserer. Lærerpersonalets innskudd tilbakeholdes av den optjente maanedslønn.

Vikarkassenes midler gjøres rentebærende og staar til enhver tid under den almindelige kommunale kontroll.

Alle utbetalinger skjer ifølge anvisning av vikarkassenes formann.

Ved utgangen av hvert budgetaar sendes regnskapet i revideret stand til styret for vikarkassene som oversender det til skolestyret, der videresender samme til sognestyret til decisjon.

Et utdrag av regnskapet blir av skoleinspektøren at referere for lærerpersonalet i det næst paafølgende skoleraadsmøte.

§ 7.

Forandringer i disse regler vedtas av sognestyret efter forslag av skolestyret, og efter at vikarkassenes styre og lærerpersonalet har hatt anledning til at uttale sig.

Reglene ble vedtatt av sognestyret den 9. oktober 1924.

PERSONREGISTER

Allum, Hans 63, 64, 66, 67, 73, 80
Amundsen, Erland 25
Anchersen, Peder 50
Andersen, Anders 97
Andersen, N.A. 132
Andresen, Christen 97
Angell, Albert 53
Angell, Hans 24, 50
Anker, Herman 132
Arbo, Peter 24, 53
Arboe, Johannes 53, 103
Arboe, Peter Nicolay 53
Arneberg, Arnstein 138, 249, 253
Arstad, Johan 138
Arup, Jens Lauritz 48, 57, 85, 86
Bache, Niels 71
Backe, Tollef 45
Bang 56
Bang, T,C. 119, 121, 127, 288
Bech, F.J. 56, 57, 63, 100, 102
Becke, Helene 39
Beheim, Aud 214, 215
Beheim, Johs. 196
Berg, Sigurd 241
Bergh 121
Berle, H. 257
Bie, Chr. 163
Biørn, Jens 36
Bjercke, A.H. 138
Bjerknes, M. 253
Bjerknes, T. 245
Bjong 216
Bjørhuus, Johannes 71, 181, 184, 185
Bjørhuus, Knut 181, 182, 183, 184, 185, 194
Blich 105
Blichfeldt 80
Boesen, Oluf 21
Borge, Kristoffer 214
Braumann, Madame 57
Braunman, Christian 68
Bremer, Just 164
Brun, Johan 34, 35
Bryhn, Sigurd 180
Braaten, P.O. 228
Buch, Johan 34, 35, 36, 39
Bugge 45
Bugge, F.M. 86
Bøckman, S.G. 147, 182, 183, 184
Cappelen, Jørgen von 34, 35
Carl Johan 39, 60, 88
Carlsen, Anders 67
Christensen, Edv. 79, 81

Christensen, Michel 25
Christian III 19
Christian IV 20
Christian V 13, 16, 21, 25
Christian VI 16, 31
Christian VII 16, 51, 58, 99
Christophersen 121
Clausen Gunnerius 97, 98, 145
Claussen, Salomon 45, 46
Collett 103
Coucheron, Peder Jacob Barthold 275
Cudrio, Thomas 34, 35
Dahl 48, 57, 93
Dahl, S.Gedde 147
Dahm, H.P. 85
Deinboll, Aug.Th. 161
Dietrichson, Ant. 93
Diriks, C.A. 84
Dischler 216
Dokka, Hans Jørgen 111, 113
Dop, Th.A. 93, 105, 116
Dypsjord 273
Dyrhaug 291
Ekman, O. 129, 130, 134
Eckholt, Anna Tjomsland 228
Ekre, Ole E. 179
Ellefsen, Torkild 205
Engebretsen, Thorvald 230
Erichsen, Johan 67
Eriksen, Aksel 196
Eskerud, Harald 239
Evje, Tallak Hansen 228, 229
Faye, Gerhard 17, 61, 62, 63
Fedje, A. 196
Finchenhoff, Christian 67, 68
Findholt, Halvor Gudmundsøn 72
Findholt, Peder Halvorsen 72
Fischer 193
Fridrichsens Hustrue, Ole 43
Fredrik III 8, 15
Fredrik IV 10, 23
Fredrik V 39
Fredrik VI 10
Fredriksen, O. 203, 206, 209
Fuglesang, J. 197
Gamborg, E. 121, 128, 161
Gabrielsen, Gabriel 67
Garmann, Maria Anna 50
Geelmuyden, Carl 112
Gram, Jens 200
Greve, J.H.F. 182
Grønbech, Peder Chr. 58, 63, 73
Grøndahl 97
Grøttum, A. 85
Gudbrandsen, Mads 253

Gulbrandsen, H. 245, 257
Gunders-Daatter, Anne 35
Hageler, Alf 147
Hagemann, Tøger 214, 239, 275
Hagen 293
Hammer, H.D. 64
Hammer, P.C. 72
Hammond, Hans 49, 50, 51, 53
Hanevold, Johs. 240
Hansen, Anders 22
Hansen, Arthur 138
Hansen, Even 193, 194
Hansen, G. 182
Hansen, Halvor 275
Hansen, Herman 198, 200, 201
Hansen, Johan 133, 253
Hansen, Mathilde 233
Hansen, N.P.W. 245, 246
Hansen, Rasmus 62
Haslund, Fredrik Adolph 199, 275
Hauge, Marie Nilsen 132
Haugnæs, Hans 94, 97, 98, 117, 141, 145, 153
Haveraaen, Harald 214, 293
Haveråen, Olav 228, 239
Heggen, Lars Knutsen 228
Heiberg, Mathias 50
Helm 22
Henjum, A. 223
Henne, A.Chr. 72, 73, 281
Henricksen, Gullak 96, 98, 135, 144, 145, 179
Hermanstorff 121, 137
Hermanstorff, L. 147
Hermansen, C. 85
Hermansen, K. 262
Hersleb, Peder 24
Hervig 249, 253
Hesselberg, Peder Nyeborg 12, 22, 24, 49, 53, 55
Heubach, P. 35
Heyerdahl 126, 245
Hilden, W. 182, 193
Hiørning, Erik Pedersen 25
Hofgaard, Gabriel 39
Hofgaard, Jens 34, 35
Holden, Hilda Hansen 228
Holler, Emilie 137
Holm, Jens 35
Holm, Peder 97
Holst 127
Holst, Elling B. 155
Holtermann, Lorentz 196, 206, 218, 227, 232, 240, 253, 266
Horn, Johan Ludvig 39, 60
Hougen, K.J. 114
Hvistendahl, C.M. 135, 146
Høeg 137
Høegh, Nils Pedersen 71

Høegh, O.G. 163
Høne 40
Hørloch, Erich 22
Høyer, Barbara Helene 55
Haagensen, Nils 97, 98, 117, 126, 144, 145, 288
Haakon VII 177
Imjelt, Tollev Christoffersen 72, 73
Jacobsen, Erich 63, 64
Jacobsen 97
Jarlsberg, Fredrich Anton von Wedel 16, 24, 61, 73
Jensen, Anders 68
Jensen, P.A. 187
Jeremiassen, K. 85, 98
Jespersen, Hans 57, 85, 86
Johannesens Enke, Ole 43
Johansen, Hans 162
Johansen, Ole 194
Johnsen, Gotskalk 132, 258
Johnsen, Johan Andreas 275
Jordbræk, Broder 214, 292
Jordbræk, Hans 293
Jordhøy, Hans Luther 196
Juel, lensmann 81
Jørgensen, E. 182
Jørgensen, Peder 85, 97, 145
Jørgensen 121
Kirkerud, H. 85
Kiær, Oscar 198
Kjelsberg, Betzy 164
Kjær, Hans 93
Kjøsterud, Enkefru 127
Knappen, Audun 276
Knoff, Daniel 16, 22
Knudsen, Chr. 130, 134, 145, 146, 147, 148, 182, 285, 290
Knudsen, H. 182
Knudsen, Peder 71
Kopperud, A. 198
Koren, Christian Wilhelm 145
Kristensen, Anton 193
Kristiansen, Erling 172
Kristoffersen, Julius 97
Krum, Jacob 59
Landfald, A. 182
Lange, J.J. 33
Lange, Hans Nicolai 100
Langelo, Ragna 228
Larsen, Andreas 83
Larssen, Andreas 130, 132, 135, 143, 148, 156, 167, 174, 176, 177
Lauritzen, Johan 194
Lexow, C. 93, 105, 116
Lie, Ingvald 196, 291
Lie, Knud Poulssen 66, 71
Lillesund, Lars 184, 185
Ludvigsen, Gabriel 97, 145
Lund, A.J. 64, 66, 73

Lund, O.W. 125, 126, 127, 128
Lunda, Goe 215, 291, 292
Luther, Martin 30, 64
Lyche 45, 46, 56
Lyche, Harald 267
Løchstør, Niels 39
Løse, Helga 210, 211
Madsen, Hendrich 36
Malling, Michael 33, 34, 35, 56
Mechlenbourg 22
Megrund, Peder. O. 196, 228, 240, 257
Moe, Jens Halvorsen 73
Moe, Jørgen 145
Moss, Laers 50
Munch, M. 97
Myhre, E.K. 138
Møller, Henrich Johan 24, 50
Nagel, Vilh. 147
Nannestad, F. 68
Nichelsen, enkefru 118
Nicolaisen, Otter 80, 81, 83
Nielsen 97
Nielsen, Anders 68
Nielsen, Chr. 128, 135, 249
Nielsen, Hans 195, 196, 197
Nikolaisen, V. 182
Nilsen, Chr. 199
Nilsen, Edvin 228
Nilsen, N.P. 138, 239
Nilssen, Inga 228
Nissen, Henrik 262
Nordheim, Johs. 274
Nordtømme, R. 182, 193
Norvik, Johan K. 275
Nygaard, M. 103
Nyqvist 129
Næsheim, Nils 98, 145
Næss, Ivar 192
Oden, Peder Larsen 81, 82
Olaussen 137
Olsen, A. 85
Olsen, Anders 244
Olsen, C. 76
Olsen, Christine 248
Olsen, F.Messelt 93, 98, 105
Olsen, Gabriel 65, 67
Olsen, H. 182
Omnitz, Madame 43
Omsted 45
Omsted, Ambrosia 39
Ourdahl, Ole Haraldsen 72, 73
Outzen, Mads 22
Paulsen 197
Pedersen 96
Pedersen, Johs. 227, 228, 232

Pedersen, Mads 22
Pedersen, Tord 7, 8, 9, 25
Petersen, Lars Peter 145
Pontoppidan, Erik 64, 75
Poulsson, A. 127
Pram, Christen Henrichsen 40
Quistes Enke, Hans 43
Qvisling, J.L. 147
Rasmusdatter, Aase Marie 43
Rasmussen, Georg 241
Raude, Jon 19
Raverterne, Jomfrue 43
Reiersen, Johs. 240, 241, 248, 249, 253, 255, 257, 258
Reiersrud 137
Riiber 134, 234
Ringstad, Joh. 134, 138, 159, 174, 175, 179
Rogstad, Anna 155
Rohold, Jørgen 24
Rolfsen 121
Rolfsen, Nordahl 187, 218
Rosing 22
Rumohr, Carl 55
Rustad, A.S. 128, 135
Rømcke, O.G. 128
Sahm, Johan Henrich 53
Saxtorph 64
Schartum, Knut 69, 85, 98, 244, 246, 247, 251
Schartum, Kirsten 244, 248
Schmidt 64
Schroeter, W.H. 93, 97, 141, 145
Schwartz, Joh.J. 105, 116, 119, 121, 125
Schwenka, Henry 228
Sigmund, Einar 158, 159, 174, 175, 177, 261
Simensen 138
Skjeldrum, Chr. 292, 293
Skjeldrum, Th. 293
Skottevik, E. 138
Smith, Anders G. 39
Smith, Petronelle Sal:Gabriel 69
Solberg 118
Spenning, K. 119, 121
Steen, Andr. 291
Steen, Hans Evensen 73
Steen, Sever. 291
Steinset, Borgar 214, 215, 239, 240, 257, 258, 259, 261, 264, 265
Stranger, Lars 35
Stræte, Ole Larsen 228
Strøm, Hans 25
Stud (Stoud), Hans 22, 24, 49, 53
Styrmoe, J. 230, 245
Sveen, Hans 209
Sveia, Jørgen 194
Svensen, Sven 113, 159, 175
Sørbøen, Erling 164, 179
Sørens-Datter, Maren 50

Sørensen, Jens 25
Tagestad, Marit 210, 211
Tandberg 208
Tandberg, A.M. 48
Thams 40
Thomter, M.F. 196
Thon, Kaja 257
Thonboe 64
Thoresen, Erland 61
Thorson, Odd 23, 34, 40
Thorstensen, Hans Ivar 276
Treschow, Niels 53, 84
Treschow, Peter 53
Trondsen, Tollef 196
Trons-Datter, Helle 50
Tveit, Knut 26, 33
Tveten, Kristen 228
Tybring, Søren 41, 44, 45, 46, 99
Tyrholm, Petter 36
Utne 121
Viken, Anders 241
Vold, Ole L. 179
Walstad 211, 214, 216, 238, 260, 261, 292, 293
Weberg, Halvor 57
Wettergren 56
Wibe 24
Wiel, Iver 50
Wiel, Mads Madsen 24, 53
Winge, Gerhard 24
Winsnes, Chr.L. 78, 79, 80, 196
Winsnes, J.F. 41, 44
Winther, Casper Henrich 44
Wisting, Nils 228
Wulfsberg, Jac. 147
Ytrehus, Rasmus 180
Østbye, P. 147
Aars, Conrad 196, 197, 198, 227, 230, 240
Aass, P.Ltz. 128